

Volum îngrijit de *MITZURA ARGHEZI și TRAIAN RADU*

PS.0.09
776

TUDOR ARGHEZI

SCRIERI

43

PROZE

3856

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ
ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ
„G. CĂLINESCU“

EDITURA C.N.I. „CORESI“ S.A.

București • 2001

Redactor: DACIANA VLĂDOIU

Acest volum continuă seria: Tudor Arghezi, *Scrieri*,
apărută la Editura Minerva

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR

ISBN 973-21-0540-2

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

ISBN 973-570-194-4

EDITURA C.N.I. „CORESI” S.A.

TABLETE DE CRONICAR

V

(1946-1967)

OAMENII LUI CARAGIALE

Din ce în ce mai actual Caragiale. El nu a copiat viața și limbajul unui timp trăit, el a creat anticipat schema unei societăți în înfiripare. Tiparele lui dau serii imense de personaje după câteva modele, atât de noi încât par inventate de el. Epoca e a lui și cum durează de o bună bucată de timp și priește tot mai mult înmulțirii exemplarelor în carne și oase, ca nu pare să sfârșească așa de curând și merită câte o mențiune, verificând din când în când puterea scriitorului de a face, ca Dumnezeu, oameni cu nițel noroi.

Îl întâlnești pe Caragiale în discursuri, în declarații, în proiecte, în presă, în literatură, pretutindeni unde se scrie și se grăiește, prezent și la catedră. În absența unui control public și a unei critice care nu poate decât să aplaude și să admire, ciracii lui se lasă în voia focului sacru nemaifiind stingheriți de nici o teamă și siguri că tot ce spun și fac se bucură de nemurire.

Dacă i-ai striga pe numele lor adevărat, în mijlocul elocinței: Agamiță! Trahanache! ei s-ar simți ofensați și n-ai scăpa cu una, cu două, de rigurosul lor spirit de răz-bunare. Lumea îi aude, îi știe, înghite conferința sau discursul, zâmbește și ține minte, pentru că impresiile nu se mai uită și episoadele grase fac plăcere să fie povestite în onoarea lui Păcală și a interpretului formelor lui variate.

Comicul bun nu e atât al umorului cât al genului serios și grav, care oferă cele mai izbutite mostre de literatură specială: comicul tragic. Prostul dă naștere hazului candid, veseliei nevinovate, ilarității naive, cu efecte, desigur, originale, dar el e întrecut de râvna neobosită de factotum a varietății lui cu veleități, cretinul pseudo-cultivat sau țâcnit. De opiniune activă și exhibiționistă, el are o judecată și o sentință pentru toate cazurile imagi-

nabile, gata să dea soluții de grotesc cu atât mai definitive cu cât nu admite obiecție și discuții.

Cine nu e de părerea mea îl ia mama dracului!...

Tot ce suflă e de părerea lui, înfricoșat de această mamă.

E un mare noroc că imbecilul serios nu capătă nicio dată puterea la care consimte că are dreptul, căci ar depăși toate limitele umorului, și din Caragiale ar intra de-a dreptul în personajul dublu al lui Claudiu și Neron și s-ar plimba cu luntrea, ca să se răcorească, pe o baltă, care și-ar primi alimentarea cu lichid de la o sută de ghilotine în funcțiune permanentă jur-împrejur, amestecat cu sângele maică-sii, al copiilor și nepoților lui.

În fond, Caragiale a fost un creator trist.

1946

PROCEDEE CULTURALE

Semnalăm odată un gen de editori prin fraudă, autorizați cu titlul de antologiști, necesari, dacă permiteți culturii – cul-tu-rii – să fure legalmente pe scriitorii, strecurați printr-un articol din Legea proprietății literare.

Ultima lege a nefericitei atari proprietăți, opera lui Hamangiu, fost ministru în cabinetul Iorga, atât de mult dorit și așa de iute uzat. Un cabinet, a căruia culturală activitate a început cu două acte de stat: Întâiul, însărcinând portarii ministerelor să caute funcționarele la ciorapi, dacă sunt de mătase, și să refere. Era un guvern de severă disciplină calvinistă, preocupat de picioare și partizan, pentru femei, al ciorapilor de bumbac mat, iar pentru bărbați al încălțămintelor cu talpă de lemn, cunoscute la țaranii francezi sub numele de *sabots*. Acest pantof rigid obligă la umblatul răscăcărat și fiind cu trei numere mai mare decât piciorul se poartă îndopat cu paie.

Hamangiu fusese numit de câteva zile ministru al Justiției și m-a chemat la minister să-mi spuie:

– Dumneata te-ai ocupat multă vreme de raporturile dintre editori și scriitori. Am citit articolele dumitale și le-am găsit justificate. Cum și eu m-am ocupat de asemenea chestiuni și vreau să fac o lege serioasă a proprietății literare, te-aș ruga să mă ajuți. Adu-mi lista obiecțiilor dumitale, coroborate cu orice observații, și vom face o lege bună, ca să se sfârșească odată cu scandalul ăsta.

I-am răspuns ministrului Hamangiu:

– Făcătorii de legi nu se inspiră, domnule ministru, din nevoile meșteșugurilor cercetate corect, ci din interesele partidelor de la guvern, adică ale indivizilor de partid. Eu vă aduc o listă, un registru, dar sunt sigur că nu puteți face nimic. Se preferă miniștrii fără idei și atitudini personale.

– Îți dau cuvântul meu de onoare că dacă și de astă dată va fi, în ceea ce mă privește, așa, demisionez, a încheiat ministrul.

Nu trăiam, de o zi, două pe lume și mai auzisem asemenea accente de renovare și de bravură. Totuși, i-am dat lui Hamangiu un fel de memoriu. El va fi fost poate găsit între hârțoagele defunctului autor de coduri de către ilustrul lui succesori, Alexianu, fost guvernator al Transnistriei și admirator patetic al aviatoarei Burnaia, proclamată prin afișaj public de la guvernământ, la Odessa, Regină a Văzduhului.

Legea a rămas aceeași de mai nainte, cu câteva modificări de ortografie. Spolia cine vrea pe scriitorii morți și vii, lua pâinea de la gura copiilor scriitorului orice belfer anonim și fără nici un merit propriu, scriitorii n-aveau nici un drept de control al tirajului etc., etc.

În răspântia Bulevardului și Universității mă uitam într-o zi, după promulgarea noii legi, la forfota interesantă a publicului de pe trotuare, când iată o splendidă limuzină cu, înlăuntru, Constantin Hamangiu. Ochii ni s-au încrucișat. Am salutat. Ministrul a găsit oportun să oprească mașina în dreptul meu, voind să scoată pe ușe un crac.

– N-ați demisionat, Excelență, i-am spus cu toată politețea de trebuință. E-așa de grea despărțirea de portofoliu!...

– Vreau să-ți explic, s-a pripit să răspundă ministrul... Suie-te în mașină, mergem la minister. Ministerul era în partea cozii calului de bronz al lui Mihai Viteazul și ministrul era într-adevăr turburat.

– Să mă ierțați, domnule ministru, explicațiile sunt inutile. Am făcut reverența și m-am întors.

Dacă s-ar căuta felul cum a fost insinuat în lege dreptul profesorilor nescrători de a fura proza și versurile scriitorilor, pentru a le vinde unui editor drept operă personală și școlarilor constrânși să cumpere anumite antologii, cum sunt constrânși să cumpere toate cărțile semnate de câte doi, trei titulari ai clasei, plus un inspector al învățământului, organizat cu tantieme, nu ar fi prea dificil de găsit pe nume și cu dregătoria și servilismul lui de atunci insul care reprezintă pe lângă guvern interesele hoților de literatură, ambușcați în antologii.

Cititorul, obișnuit cu bunele procedee și civilități dintr-alte negustorii, ar putea să creadă că cel puțin autorii de antologii au nărvul unei educații civilizate; întreabă vreau să zic pe autor, măcar de formă, dacă primește să fie comercializat în beneficiul exclusiv al fabricantului de manuale sau să devie glorios gratuit. Puțin le pasă lor de procedee. Odată ce legea le dă o fărâmă de drept, cântărită cu bunul-simț, ei îndătează jaful, înțelegând să exproprieze, să confisce și să stăpânească. Ei nu au nici obrazul să trimită scriitorilor, cărora le fură manuscrisul, vlaga și inteligența – singurul caz de criminalitate integral în lumea creației industriale – un exemplar tipărit. Măgarul didactic nu cunoaște nici procedeele de amabilitate, dacă nu-l împinge cuviința să ajungă până la sentimentul datoriei elementare.

Te pomenești din întâmplare că ai apărut într-o sumedenie de ediții și contribuind la cumpărarea unui bloc care aparține unui domn profesor de oareșicare limbă română.

Această spurcată specie juridică nu a constituit încă obiectul nici unui proces.

Aceleași procedee sunt remarcate în presa mai mult sau mai puțin literară, în revistă, în ziare. Societatea

Scriitorilor n-are un birou de poliție literară, însărcinat cu identificarea numeroaselor fapte de furt și cu chemarea lor în judecată.

Dar procedeele se întind la concerte și la Radio. Un domn sau o doamnă te ia în întreprindere și te face ilustru fără să vrei și fără să te întrebe, te citesc, te compun, te cântă... Nu e vorba de un comentariu sau de o judecată critică, e vorba de o exploatare de-a dreptul.

La 9 decembrie o cititoare mi-a adus la cunoștință că o doamnă gospodină cântă la un concert «strigări» de Tudor Arghezi... Acest Tudor Arghezi fiind eu, m-am silit să-mi aduc aminte dacă am comis vreodată așa ceva și am constatat că nu, că niciodată n-am scris strigăte, zberete sau răcnete de călușari.

Doamna a dorit să fie originală pe socoteala mea și nu s-a ostenit, în actul de indelicatțe de a mă escamota, nici să mă consulte dacă accept. Ceva mai mult, doamna face parte dintr-un menaj artistic. Domnia sa m-a strigat iar soțul domniei sale m-a compus. Și ceva mai mult: nu mi s-a trimis nici invitația anodină, ca să asist la felul cum sunt preparat în bucătăria conjugală.

Se aude că s-ar fi pregătind o nouă lege a proprietății literare și artistice. E de dorit ca de astă dată să nu se facă iarăși compoziție cu ușile închise. .

1946

OCHI ÎNGHEȚAȚI

Cum îmbătrânesc ochii și se sleiesc!

Unele figuri nu le-ai mai văzut de ani de zile și nu le mai recunoști. Vocea rămasă vine dintr-un alt ambalaj. Fusese domnul sau doamna Cutare și nu mai e. O ladă, aproape un coșciug. Inscricțiunile, chenarele s-au șters, etichetele s-au ros. Uzat, geamantanul e ca toate geamantanele vechi; s-au strămbat copcile, urechile: una atârână. Doamnele se salvează cu o tinctură, care dă părului un surâs reconstituit, de medicină legală.

Îndeobște, bărbații, caricaturizați de ironiile duratei, sunt mai aproape de ce erau odinioară. Ah! mă urmărește și mă obsedează hârca mustăcioasă a unui poet, ieșită prin ceara pielii topită. Dacă l-aș fi atins în obraz, ar fi sunat. Ce trebuie să fie trupul lui, înfășurat într-un costum, în care scad conturile până la schelet! Mi-a dat o mână de mort și n-am îndrăznit să i-o strâng pe cât mă îndeamnă inima, să nu-mi rămâie falangele-n palmă ca niște cârlige de rufe.

Mă impresionează însă mai mult decât senilitatea precoce a liniei și a structurii privirea unora dintre mijlocii și tineri, gelatinoasă și rece, înghețată, încremenită, cu luciul speriat. Ochii vor să vorbească dar se uită, ca și cum ar voi să ți se aproprie de ureche cu o șoaptă a lor, care ar fi o lacrimă uscată.

Am trecut pe dinaintea atâtor ochi: elocvenți și muți, ca printre icoanele bizantine cu căutătura exagerată de un chin interior! La vârsta seninătăților virginale, copiii, nerași de câteva zile, cu bărbia mazăgălită ca de un cărbune, suferă de o panică mocnită. Ei fac figură de acuzați și de vinovați. Au ceva să-și impute? O muștrare ascunsă? O mahnire nespovedită?

Aș fi vrut să-i fac să râdă cu hohotul zgomotos al tinereții. S-au înfricoșat. Ochii le-au înghețat și mai mult. Îi văd umblând, pipăind pământul cu talpa șovăitoare, cu o băgare de seamă de paralitici sufletești... Parcă ar merge într-un convoi, către un cimitir abstract, după propriul lor car mortuar.

Ce au acești băieți cu buzele mute, dar gata de o mărturisire ascunsă, că nu pot vorbi nici cu graiul, nici în versuri și proză deplin? Le-a lipsit, și în bine și în rău, o credință, o credință teafără și adevărată, o rădăcină, un fir de rădăcină, care te fixează de personalitate. Le-a lipsit o cârmă, o frână. Le-a lipsit de multe ori și prietenul cel mai sigur în copilărie, un părinte de toată nădejdea.

Ei și-au înjghebat părinți fără inimă și datorie din aventurării pe care i-au slujit, azi pe unul, mâine pe altul, pe orișicare. Le-ar trebui opintiri de giganți și un curaj neîntinat de slăbiciunile necesității ca să se zmucescă și să sară îndărăt din alunecarea lină în mărul tenace și

leneș. Nu mai au vlagă și timp și li-i frică. Ar trebui să se adune din sfărâmaturi hășchii și coji, să se facă trunchiuri la loc. Care-i în stare de eroism pentru simpla căpătare a liniștii, a sensului și a seninătății de sine?

La câte uși nu bate toba de faliment a morții morale, în uniforma cu șapcă de factor poștal?

– Am pentru dumneavoastră un aviz de scadență.

Scadență cotidiană.

1946

O COMEMORARE

Au trecut doi ani de la moartea poetului Minulescu. Îi doresc să fi găsit în capitala Paradisului, unde sălășluiește, o *Maison Capșa* bine aprovizionată și un chelner în frac alb, care să-i aducă pe o tavă de aur cu aripi o porție de dulceată «mai mare» și un șvarț cu o picătură de rom adevărat.

În vreme ce poetul trăiește atât de agreabil în regiunile abundenței, cei rămași în urma lui sunt preocupați, aici jos, pe pământ, în București, să facă amintire despre el, tipărind un număr postum al fostei lui reviste, «Insula», de acum nu mai puțin de vreo treizeci de ani, o foaie literară de un fel de avangardă, apărută și iute dispărută.

Probabil că poetului i-ar plăcea să o citească la cafe-neaua din Betelgeuse, sorbindu-și cafeaua și mușcând dintr-o brioșe, cu coatele pe un vraf de reviste ilustrate primite din Europa. Nu mai sunt nici ele atât de spirituale ca în epoca Terasei, dar, în lipsă de talent, cititorul, plictisit de dispariția umorului, se slujește și cu surogatul prost, exploatat în hebdomaderele ținutului nerușinărilor literare dintre Universitate și Cișmigiu.

Doamna Minulescu, autoare ca și fostul domniei sale camarad de-o căsnicie de autori, mi-a cerut pentru numărul proiectat un manuscris, pe care i l-am pus deoparte. Mi-am permis să o cercetez cu ce bani îl scoate și am cam priceput că banii se adună chiar în inflație greu și că o broșură meschină, de vreo șaisprezece pagini, ar necesita, cum se

spune la firmele comerciale serioase, aproape două milioane de lei de mare tiraj. Pe franțuzește întrebarea ce se naște sună cam așa: *si le jeu vaut la chandelle*.

Unui scriitor i se cuvine, dacă i se cuvine unui scriitor, chiar defunct, ceva, altceva, nu o foiță: o carte. Materialul celui mai bun monument comemorativ e aceeași, de care s-a folosit scriitorul ca să se facă știut. I-am propus doamnei poetului să caute un editor pentru o «Antologie Minulescu».

Nu s-a mai tipărit o antologie propriu-zisă de nu se ține minte și cel mai scurt mijloc, de a face cunoștință cu scriitorii unei limbi și de a-ți aduce aminte de impresiile pe care le-ai avut citindu-l în bloc, e antologia. Fericita întâmplare, că nimerești o singură pagină bună într-o viață încărcată de volume, intră armonios într-o colecție de pagini caracteristice culese din toată literatura.

Autorii, dacă se poate spune, consacrați, jumuliți și furați sistematic de antologiștii didactici, sunt gata pregătiți; cei încă în viață sau tineri vor contribui, nici nu încapă îndoială, cu dragoste la un volum de antologie.

Criticii vor face benevol culegerea potrivită. Rămâne de găsit un editor. Desigur că drepturile de autor vor fi rezervate familiei.

Care-i editorul, sau care sunt editorii dispuși să colaboreze la cheltuielile implicate de inițiativă?

În Germania de odinioară, casele de editură făceau mai mult, asociindu-se la un an o dată câteva, și tipărind în pierdere cu cheltuieli mari și fără beneficii opera unui scriitor remarcabil, defunct, în condiții optime de lux. Ei socoteau că au câștigat cu prisosință dreptul acestei datorii, din editarea scrierilor de duzină.

E cazul editorilor noștri, al căror enorm efort cultural e bine cunoscut: autori exclusiv străini, traducătoare, dactilografe, zeci și sute de milioane de lei, blănuri, bijuterii, înfumurări, limuzine și... nimic.

Ar putea crede cineva, fiind vorba de antologii, că în atâți ani de când a fost asasinat profesorul de la Văleni, al cărui mare activ literar echivalează cu munca unei sute de scriitori cu merite incontestabile, nu s-a gândit nici un editor să publice o «Antologie Nicolae Iorga»?

1946

PAUZA REA

N-am știu niciodată ce este talentul, cum n-am știut ce-i Dumnezeu: numai îl simt.

Îți vin, că nu te cruță nimeni, sumedenii de manuscrise, primești ziare și reviste – și cărți. Cu cărțile lucrurile stau și mai greu. Și autorii se escamotează în sutele de pagini mai ușor și nici nu vrei să te angajezi într-o lectură lungă din care vezi, pe la sfertul sau jumătatea volumului, că ți-ai pierdut un timp, fără să-l răscumperi cu o mulțumire. Probele se fac pe texte scurte.

Din zecile și sutele de pagini, aduse de poștă sau de către un tânăr începător, se alege puțin. Unul are «talent», o sută n-au nici mișcare. Toți au citit cam aceleași scrieri, au cam aceleași studii, aceeași limbă, aceleași câteva sute de cuvinte. Compozitorii au mai puțin: șapte. Din șapte silabe au ieșit Bach, Beethoven și toate splendorile muzicale. Materialele și cuvintele se cunosc, le cumpără cine vrea – inutile, dacă nu sunt purtate de o putere obscură: talentul. Cele mai frumoase versuri ajunse până la ochelarii mei au fost ale unui cizmar; nu ale unui muncitor fals intelectualizat și care-și uită sculele în discursuri: bietul om se istovește la sulă, ac și cocan, cincisprezece ore pe zi într-o periferie. Accentul poeziei lui e înalt, aristocrat și pur.

În schimb, producția literară, fie în manuscris, în foaie tipărită sau carte, de la o bucată de timp încoace a căzut sub un nivel general, oarecum înjghebat iar, scrutat în parte, dedesubtul de asemeni și al nivelului personal. Aceleași flaute scot alte stridențe și aceleași viori par strepezite. Uneltele nu sunt mai bătrâne, s-au dogit.

Se impută scriitorilor «turnul de ivoriu», o locuință ieftină pentru plasarea invectivei critice fără argument. Eminescu atinge punctul just:

• Voi credeți în scrisul vostru, noi nu credem în nimic.

Talentul fiind un întreg și credința alt întreg, amândouă se compară cu două discuri și ceea ce lipsește dintr-unul se împrumută din marginea neștirbită a celui-lalt. Credința în scop, adevărată și nemăsluită, are accen-

te de expresie și la oamenii de rând, identică cu talentul. Nu poți cere unei conștiințe bolnave o plutire autonomă în spațiu și fructificare fără vierme.

Sunt, probabil, și sezoane favorabile ca în livadă, cu belșuguri inexplicabile, strălucite în toți pomii. Istoria talentului dă uneori pilda marilor coincidențe, grupate parcă-ntr-adins într-o singură epocă, urmată de secetă, de bălărie și omidă.

Cu toată plăcerea îmbătării de sine, prezentă în suficiența orgolioasă cu care ne manifestăm fragmentar și pe apucate, ca niște actori de a zecea mână, ai sentimentul că suporti, în ceea ce privește valoarea, o pauză și un antract și la cei mai iubiți scriitori.

1946

DE PAȘTI

Paștile acestui an au dat uitării Paștele nostru.

Am trecut prin București... Prăvăliile goale, goale în rafturi, goale de cumpărători. Miercuri, a treia zi din săptămână, forfota voioasă din trecut am văzut-o tristă. O bursă neagră la Sfântul Gheorghe, alta în Lipscani, a treia în Calea Victoriei, una mai neagră decât alta. Unde sunt strânși câteva sute de oameni, e bursă neagră. Acolo se negociază între muște nevoia de toate zilele și suferințele cetății.

Joi, vineri, sâmbătă, a fost la fel. Nu a luat nimeni rândul de haine, ghetele, cămășile, ciorapii și pălăria de Paști de odinioară, când omul trebuia să se înnoiască măcar pe dinafară. Îmbrăcămintea proaspătă și curată răspundea în moral. Floriile n-au mai fost colindate, în porțile caselor, cu crengi de sălcii înmugurite.

Piață stearpă. Ouăle scumpe, de la găina noastră. Nu e unt, nu mai e vacă. Toată hrana e rară. «Băcanul», frumoasa spoială vegetală de roșit, e o plămădeală murdară. Piperul e pâine uscată, răjnită cu ardei. Scorțișoara e pilitură de lemn. Boiaua, o vopsea otrăvită. În câteva insule

de barace, se vinde în cutii și etichete șoricioaica multi-formă, care ucide încet, prin otrăvire, două milioane de clienți ai capitalei.

Darurile pentru copii, pentru soție, pentru logodnică s-au isprăvit. Vitrinele vaste ale unui mare și vestit magazin alimentar, de obicei încărcat cu bunătăți și fericiri pentru toate pungile și mesele de sărbători, ale familiei, erau o expoziție, parcă simbolică, de insecticide. S-au înmulțit varietățile de păduchi.

La varul casnic pentru încondeiatul căminelor albe, așteptat să vie din California, în căruțe, coadă, ca la gaz, ca la cartofi, ca la ceapă. Un țăran în zdrențe, urmat de un purcel rahitic, legat de piciorul dindărăt și dus cu sfoara ca un câțel, îl oferea prin dreptul Universității: trei sute de mii de lei. Tot ce n-a mai fost s-a făcut marfă și se vinde ce nu s-a vândut niciodată. A rămas inexploatat și liber singur văzduhul. O inginerie activă în beneficiul statului și al Comunei ar putea să născocoască robinetul de aer și aparatul de taxat nouăzeci de respirații pe lună, în abonament, ca la telefoane.

Laptele e ticăloșit, vinul e o reminiscență, zahărul un praf de farmacie. Inflația și devalutarea generală degenerată în surogate dau și un om falsificat, pe omul-erzaț, cel mai ieftin articol din târg, fără căutare. Celofibră și umplutură.

În același timp, însă, pomii își văd de treaba lor îndătinată, înfloriți la Duminica Mare. La ei nu s-a schimbat nimic. Aceleași denii, privegheri și orchestra de clopote la biserici aduc aminte că vremile trec și, flacăra, ca un ghiocel din vârful unui fir de ceară, purtat în noaptea sfântă cu două degete strânse pe el, a rămas originală, ca un foc al vestalelor, nestins. Sufletul dă și el floarea lui de văpaie: nădejdea. Mai avem sufletul. Și nu avem numai lacrimi, avem și un grai, un murmur al nostru de buze, înțeles ca șoaptele duhovnicești ale primilor creștini din catacombe.

Mierla nu știe ce s-a întâmplat cu stările noastre până să ajungem prăvăliți din stâncă în stâncă, din mocirlă de sânge în mocirlă de sânge, aci, unde am căzut. Nici sticletele nu știe, nici scatiul, nici țintezoiul, care-și bate

cu ciocul, în grădină, o coardă de cristal de la cobză. Nici plopul din zare. Rândunelele se întorc la cuiburi, cocorii și berzele de unde au plecat.

Paștele din 1946 e numai Paștele gingaș al conștiinței: păstrați-o teafără și cinstită. *Evanghelia* spune drept: Calvarul și Răstignirea pregătesc Învierea.

Nu mă trage inima să fac pentru cititorii de Paști o poveste de idilă cu jocuri de copilărie, cu minciuni în zulfuri, cu palete de vorbe trandafirii, cu hore diafane, cu berbeci pudrați, parfumați și frizați cu mașina, cu iepuri și iezi.

Nu mă mai simt în stare. Am uitat. M-am prostiț.

1946

ONOAREA CÂINELUI

Eram la 10 martie la Ploiești, printre ruinele rămase încă intacte de la marele bombardament de acum doi ani.

Vă aduceți aminte... Aparatele de radio anunțau că avioanele se apropie de zona București... Se auzea prealarma... Se auzea alarma, sinistrul chelălăit multiplu de sirene modulat cu accente de jelanie deznădăjduită... Mahalaua spunea: «urlă măgăoia». Precipitarea coloanelor de automobile, camioane, căruțe, biciclete, pe barierele de ieșire din oraș, de multe ori pe întuneric, semăna în fluxul și vârtejele ei cu o ipoteză de infern dement. Fuga pe jos, în periferie, se izbea cu convoaiele de motoare, care treceau peste oameni, orbește, strivindu-i cu păturile și plăpumile-n cap, cu saltelele în spinare, desculți, treziți din somn. Singurul lor avut, la întoarcerea în căminul pulberat.

Ridicolul camuflaj, condus de un domn colonel Repanovici, împăratul beznei și despre suveranitatea bine aprovizionată a căruia o să mai vie o dată prilejul să mai povestim, nu slujea la nimic. Argintiile escadre aeriene de la Foggia veneau de preferință în toiul zilei, pe soare, și numărăm unitățile pe sus.

Din gura adăposturilor, îndopate cu promiscuități enorme, copii, bolnavi, aduși pe târgi, bucureștenii ieșiți să respire, asfixiați de duhurile din galerii, care compuneau un complicat năduf de secreții, excremente și putregaiuri, se închinau: «Trimite-i, Doamne, la Ploiești»... Mi-aduc aminte de o doamnă recitând cu mâinile împreunate, de zeci de ori, fără să se oprească: «Miluiește-mă, Doamne Dumnezeule, după marea mila ta» și *Tatăl nostru*, și rugăciuni murmurate două, trei ore cât ținea adăpostul, în leitmotivul mistic «Du-i, Doamne, la Ploiești».

Acum vedeam și eu acei Ploiești, unde dragostea aproapei expedia cetățile zburătoare, să ucidă pe alții. Hectare de dărâmături alternau cu câte o insulă de clădiri scăpate de prăpăd. În doi ani de zile s-a mai ridicat din pulberea ei, pe ici, pe colo, câte o locuință.

N-am putut să văd mai mult. Seara trebuia să fim înapoi, în București, cei care plecasem de dimineață, pe câteva ore. Am cunoscut între altă lume aleasă, din învățământ, medicină, magistratură și armata locală, un Ion Slavici redivivus. Ion Slavici leit, în fizionomie și statură, doctorul Botez, șeful chirurgiei unui mare spital, om de gust, de spirit, de o vervă neîmpiedicată de scânteierea ei de a fi argumentată, solidă și sobră.

Eram în frumoasa casă cu cărți, tablouri și lucruri diafane a chirurgului, căruia nu i-am exprimat încă până azi excelențele impresii cu care am primit ultima strângere de mână la plecare. Mă uitam pe fereastră la străzile prăbușite jur-împrejur. Din casa mare vecină, mai erau zidurile oarbe în picioare, fără acoperiș. În golul unei foste ferestre, un câine în picioare, ieșit pe jumătate afară, lătra trecătorii de peste drum, un câine mare, de culoarea ruginei, proprietar al domiciliului fostului stăpân.

El a primit bombardamentul cu bravură și nemirămânând nimic din toată casa, decât zidurile exterioare, a luat în posesiune locul, ca un girant răspunzător și nu s-a mai mșcat de pe ruine de doi ani, iarnă și vară, pe vânt, pe zloată, pe ger, hotărât să-l păzească în eternitate.

Câinele, mai teafăr ca omul, știa că are o misiune și onoarea l-a împiedicat să fie un transfug.

ELEMENTE DE POLITICĂ EXTERNĂ

Pe când conferințele se înmulțesc, trec dintr-o țară într-alta, din capitală în capitală și diplomația călătorește, ține discursuri, formulează principii, iar stenograful scriu, tâlmacii traduc, presa din două continente interpretează și produce comentarii în zeci de limbi și posturile de radio sunt în plină acțiune, pacea întârziează.

Controverse, amânări, declarații, frontiere, Palestina, Veneția, Giulia, Transiordania (câteodată Transilvania), Indiile etc., etc. fac o impresie de caleidoscop și dau naștere unei nerăbdări universale: Cum putem avea pace mai curând?

Bucureștii au găsit o doctrină nouă, care ar trebui studiată serios. Ei dau soluția mult așteptată, înregistrând, în fiecare săptămână, cel puțin câte o pace separată, contrarie, dacă nu mă înșel, Chartei Națiunilor Unite – și cu toate că trebuie forțat nițelul pluralul încheind în câte o duminică vreo câteva păci...

Instanțele internaționale, care împăciuiesc părțile adverse și anulează atât faimoasa declarație de război a regimului precedent cu Statele Unite, cât și efectele bombardamentelor cetăților zburătoare, sunt Ofițerul Stării Civile, Domnița Bălașa și Sfântul Spiridon. România, înțeleasă neoficial cu America, dă diplomației și cancelariilor o lecție majoră. Dacă Londra, anul trecut, și actualmente Parisul s-ar fi inspirat de la noi, pacea generală s-ar fi încheiat demult, isprăvită cu garoafe, domnișoare de onoare, banchete, orchestră și dans.

Căsătoriile româncelor cu americanii au intrat în moravuri. Alianții noștri abstracți de peste Atlantic preferă unei soluții târăgănite o alianță personală imediată, cu inele, betea și preoți ortodocși. Prima căsătorie a constituit un caz senzațional, a doua și a treia erau cazuri interesante, celelalte au încetat să mai fie niște cazuri și, de la ele încoace, trăim în normal, mirându-ne să mai întâlnim uniforma kaki despărecheată. Dacă ritmul se accelerează, cu mijloacele actuale de transport prin văzduh, s-ar putea ca toți nepoții Unchiului Sam, bene-

ficiari ai unui concediu de douăzeci și patru de ore, să aterizeze dimineața la Mitropolie, cu nașii respectivi, iar seara să bea șampania la Filadelfia, cu socrii și mireasa, înainte de a se fi vestejit buchetul nupțial.

Desigur că o consecință a exodului fetelor noastre peste ocean ar fi o stare de ambiguitate morală a flăcăilor mai juni și tomnateci, din România, nehotărâți dacă vor trebui să se călugărească sau să facă invazia Statelor Unite, pline de fecioare melancolice și abandonate. E de crezut că o soluție politică mai bună decât cununia n-ar fi ușor de găsit și, în ce le privește, americancele bănuiesc că n-ar fi prea nemulțumite de compatrioții noștri masculini. Până una-alta, la bomba atomică românii au răspuns cu Marioara.

Cu toate că inima nu a fost pusă oficial între instrumentele de diplomație internațională, ea face parte de sute de ani din realitățile naționale românești. Mi-a povestit odinioară Ion Slavici metoda deplasării românilor ardeleni, din periferiile comunale rezervate lor, ca unor țigani, către centrul cetății, populat de gospodăriile puritane și avare săsești.

Țiganul era oacheș, abil și simpatic, și săsoaica rumenă și blondă, sătulă de culoarea cănepii în familie, se îndrăgostea de ochii și de buzele lui, la nebunie. Apoi, la o cunoaștere mai de aproape, valahul nu era chiar atât de negru și de rău, pe cât pretindea superstiția locală. Instrumentul politic a funcționat atât de satisfăcător și pentru români, încât aceștia, în vreo cinci veacuri, de vreo zece, douăsprezece generații, au ajuns de la vreo cinci sute de mii la vreo optsprezece milioane, ceea ce nu-i de neglijat.

Felul de viață al românilor, elasticitatea lor, politețea lor înăscută, surâsul lor în calamitate, gustul și o remarcabilă înclinare către luxul distins, o inteligență amabilă, dovedită în toate împrejurările istorice, au pulverizat, rând pe rând, vrăjmășiile, piedicile și timpul, ca o vocație obscură, a unui instinct național fără greș. Dealtfel, nasul Cleopatrei, care a scos din minți doi mari suverani ai Imperiului Roman, și despre al cărei profil a spus o vorbă adevărată și Blaise Pascal, pledează îndeajuns valoarea dragostei în afacerile internaționale.

Marioara își pune, după Cristofor Columb, frumosul ei picior, încălțat cu eleganță la București, pe pământul american și își zornăie salba veche într-o poșetă, la un loc cu puful de pudră și rujul. Poate că Marioara nu e cel mai slab ambasador.

1946

FINANȚE ȘI PENITENCIAR

Analiza fiind mijlocul cel mai obiectiv critic pentru a desluși compoziția unui complex chimic, economic, politic sau literar, laboratorul e obligat să aibă, în suficientă cantitate, materiale concrete.

În finanțe însă, de pildă, ele nu ajung până la necesarul laborator. Lipsesc cele două materii prime principale, contribuabilii și organele de execuție. Analistul e nevoit să distileze aspecte, aproximații vagi și calitative filtrate. Nu știi, așadară, câți contribuabili corespund la un inspector-controlor sau câți controlori stau călare cu pinteni pe un contribuabil dat. Un negustor din Calea Victoriei se spunea că primește vreo zece pe zi din acești magistrați ai finanței. Că-i primește e un eufemism de politețe, pe negustor trăgându-l inima să-i dea mai degrabă afară. Se prezintă un domn cu o figură cam așa, nici prea fotogenică nici prea asortată, și scoate un carton, ca de abonament. Din momentul ce și-a declinat competența, el e stăpânul absolut al prăvăliei, al conștiinței și al libertății negustorului, indiferent de certificatul școlar. După imperii, dictaturi și revoluții, tronul despoților e ocupat de Ducele fiscal.

La ora aperitivului, cifrat la minimum o sută de mii de lei, cei zece mareșali cu ghiozdan își dau întâlnire la bodegă, pentru confruntarea proceselor-verbale cu idealul financiar.

Într-o bună zi, din aceste personalități ale unei elite neașteptate, află că au fost arestate șaptezeci și unu la sută.

Probabil din greșeală. Nu am vrea să se înțeleagă că trebuia arestată suta întreagă sau o sută cincizeci la sută. Doamne ferește! Vrem să sugerăm altceva, și anume că se cerea ca ei să fie decorați. Nefericiților oameni, care au găsit rețeta, fără capital, fără industrie, fără infama bătaie de cap și de oase a muncii, să realizeze miliardul din nimic, și să strecoare tiptil averile ticăloase, agonisite cu așa-zisă trudă, din casa burgheziei cu firmă în buzunarele unui proletariat cu servietă, statul le este dator și o statuie.

Dealtfel, cazul celor șaptezeci și cinci aleși, băgați la închisoare, capătă o supremă consacrare. A trece prin penitenciar, căruia de la emanciparea omului de valoare nu i se mai poate zice pușcărie, dacă nu e întodeauna glorios, o fărâmă de nimb tot rămâne aninată de meritele pedepsite. De vreo douăzeci de ani încoace închisoarea face tot felul de vizionari, de profeți și de sus-puși, care fără atributele și privilegiile ei nu ar fi reușit în viață, cum se spune, niciodată.

Nu mai departe ca zilele trecute am văzut într-un convoi, transportat între gardieni cu pistoale, două superbe specimene de eroi, călcând cu mândrețe, eleganți, cocheti, admirabil echipați în ceea ce privește croitorul și frizura, răsturnată poetic peste cap, cu lanțuri de picioare. Conștienți de plămada lor aristocratică, nu cred că era cineva mai vesel și mai arătos ca ei în ziua aceea. N-are a face că erau două energii cu ghiozdan ori doi asasini. Demnitatea orgolioasă a ținutei frontale, sfidătoare, putea sluji de model atitudinii resemnate și triste a profesorului, prezent în coada brutăriei cu cartele de pâine în mână, ca la un ghișeu de pașapoarte.

Când vom putea căpăta un tablou complet al materiilor prime, poate că vom ajunge la o concluzie de egalități. Adică, la constatarea că bugetul de venituri al statului se balansează cu bugetul de cheltuieli, intrând în total și rezultatele eforturilor personale. Atunci poate că pentru salvarea și a visteriei de stat, și a comerțului, și a populației, ar fi de propus o soluție nouă: suprimarea Ministerului de Finanțe.

Să rămână pentru perfecționarea ființei umane o singură instituție: Penitenciarul.

O PROFESIE HILARĂ

Există o profesiune ridicolă din punct de vedere al profesiilor propriu-zise. O profesie fără instalație lucrativă, fără depozit, fără utilitate cotidiană, fără clienți, fără furnizori. Ea nu e nici a medicului sau a chirurgului, foarte activ în a reduce stomacul și a scurta persoana umană contra onorarii masive, nici a inginerului patron de atelier, nici a maestrului avocat, profesii care ocupă în cartea de telefon cele mai multe litere de la Depărățeanu la Ștefănescu.

Nu e profesie nici ca sculptura sau pictura, realizate în obiecte pozitive și pipăite, bune pentru păreți și răspântii, nici măcar ca muzica lăutarului binevenit la ospețe pentru dilatarea bunului apetit și a rânzei. E o meserie de vorbe goale, cele mai goale din univers. Cui i-a venit întâi să le ia de pe limbă cu condeiu și să le treacă pe hârtie, nu se poate spune că n-ar fi fost nițeluș nu știu cum. Profesia să faci aer și să-l presari anapoda, pe toate întinderile unei cărți, nu-i o meserie de luat în seamă. Profesie de scriitor!

Pentru atâta lucru cât face el, nu i se recunoaște atâta merit eficace cât frizerului dumneavoastră, dar la o adică e băgat și-n pușcărie, ajunge vinovat concret din pricina unei fărâme de abstract, care irită omenirea de mii și mii de ani, când relativ la Dumnezeu și Mahomed, când fiindcă vântură ceea ce se cheamă o idee. Numai pentru atât, pentru absurd, pentru vânt. Mai poate să jure cineva că animalul, semenul lui, nu-i sufletesc și mistic?

Totuși cu farmecele și făcăturile vorbelor goale, după ce au trecut furtunile peste trândavul și necăpătuitul care le-a iscălit, se grozăvește statul, se împăunează Universitatea, bat în tobă epocile și cultura. Imaterialul dă materie și material. Ba chiar în timpul vieții, ticălosul de scriitor chiar necitit e cunoscut după nume. Se știe ca de cuc, pe care, din apartamentul cu ascensor dintr-un bloc, nu-l auzi niciodată.

De pildă, eram martor la Tribunalul Poporului. Președintele m-a întrebat câți ani am, dar nu s-a întrebat ce

meserie am. Știa. Știa că sunt făcător de vorbe goale. Dar pe domnul Dinu Brătianu, martor și domnia sa, l-a întrebat: «Profesia domniei voastre?» De-abia atunci, la șaiszeci și șase de ani și într-o sală de ședință, am aflat că totuși scrisul e o profesie. Însă cum? Numai comparativ cu altă profesie și mai inexistentă decât a scriitorului, a omului politic. Domnul Brătianu a trebuit să răspundă după o șovăială: «Sunt agricultor», cum ar fi trebuit să zică și eu, dacă eram întrebat, «dați-mi voie să mă gândesc».

Am luat-o cum vedeți pe ocolite, stimate domnule ministru, ca Păcală, dar n-aș vrea să nimeresc tot ca el. Uite unde vreau să ajung. Dați un ordin, domnule ministru de Justiție, să fie scutiți scriitorii de rechiziția cameralor pe care le ocupă... Să tot fie vreo douăzeci, scriitorii de vorbe prea goale în București – și ca să le facă bine goale ei au trebuință de goluri împrejurul călimării lor. Scriitorii sunt ceva cam ca niște bolnavi, niște bolnavi ai nostalgiei aripilor frânte: au nevoie de spațiu.

Un confrate, amenințat să fie pus pe fugă de un conlocuitor neașteptat, propus de un comisar de poliție, m-a rugat să vă fac semn cu gazeta. M-am executat.

Știți destul de bine de acasă ce-i un scriitor cât și din nărav personal. Știți că boala asta nu trece niciodată, ba că se agravează. Aveți și câteva volume.

1946

MARIOARA VENTURA

O știre vine să turbure imaginea de seninătate, în care ne închipuiam că trăiește departe de noi, în Franța, ciupind frunzele îngălbenite, dimineața, ale florilor unui parc de castel, o mare artistă româncă și una din marile figuri ale teatrului francez.

Dacă generațiile nu se dezmint măcar în gramatica gustului și dacă sensibilitatea pentru lucrurile frumoase nu se pervertește în țeapănă ignoranță, o cunoaștem cu toții: Marioara Ventura.

Afișul parizian a fost vreme îndelungată proprietatea acestei prințese a scenei. Aplauzele izbucnite din sălile de spectacol, neîntrerupt animate de prezența ei între celebrități, se mai aud și azi, când un Yehudi Menuhin, financiar al viorii, trece dintr-o capitală în alta, escortat de berzele cerului și așteptat pretutindeni ca un suveran. O glorie se ridică, alta decade. Violonistul spunea deunăzi la București că, de la noi, se gândește să zboare și să-și prelungească vara, în familia lui, regește, într-un peizaj elvețian, pe când Marioara Ventura își duce zilele la Paris, în sărăcie. Refuză condeiful să spună cuvântul mizerie, dintr-o dată.

Ventura dă lecții...ce fel de lecții, în ambianța catastrofală de azi, fără elevi, se înțelege: de declamație. E ca și cum José Maria Hérédia, dacă ar mai trăi, ar da lecții de sonet cu poanta în versul impar, unui amator plutonier. E trivial pentru artistă și rușinos pentru noi, care avem un stat cu buget de mii de miliarde.

Ca întodeauna, ambasada de presă și de difuziune a individualității românești, peste tot locul, în Europa e deținută de secunzi, de terți și de quinti. Nici o personalitate certă literară sau artistică nu figurează și nu a figurat pentru expansiunea noastră intelectuală, în punctele nervoase ale Occidentului. Statul își păstrează cu zgârcenie valorile apte să reprezinte geniul național, acasă la vatră, lângă pirostria cu mămăligă, ca să sufle-n foc și să amestece cu făcălețul. Dacă ar trăi și Eminescu, nici el n-ar fi utilizat pentru țară într-un scop dincolo de bucătăria spălătorului de vase. Tot ce au dat mai caracteristic atașaii noștri pe continent a fost opera unuia din ei, recentă, de insultă a magistraturii și armatei.

Propagandei nu i se poate acorda dreptul de a nesocoti, la Paris, prestigiul agonisit României de Marioara Ventura. Acestei femei de talent și de influență, statul e ținut să-i ofere mijloace optime de existență, pentru onoarea lui și în folosul lui.

Gvernul trebuie să știe, în propriul lui interes, că el aparține tuturor și nu numai unora din cuprinsul unei țări și al unei însuflețiri.

Nu ne facem prea multe iluzii... Scrisul la gazetă și scrisul în sine a fost todeauna ascultat cu o inatenție,

distrată de infailibilitățile rangului ocupat. Dar o iluzie tardivă tot suntem obligați să improvizăm, cel puțin pentru firmă, vitrină și fațadă.

Domnule ministru, Marjoara Ventura nu cerșește ni-mănuși nimic, dar moare de foame... Notați-vă pe calendar.

1946

NOTE CU CREIONUL

Nu aș dori să ofensez simțul și scrupulul de echitate social, dar de vreme ce după o așteptare de zeci de ani de la moartea lui Eminescu, decedat la spital, se discută în sfârșit de către guvern și consiliul legislativ niște drepturi, continuu refuzate unei categorii, convenită a se numi a scriitorilor, mă simt oarecum justificat să mă amestec în vorbă.

Dacă n-ar fi patruzeci sunt în orice caz aproape treizeci de ani și poate că și ceva mai mulți, de când în indiferența generală și a statului și a diverselor academii și a însăși societății profesionale guvernată mai mult de chefuri orgolioase decât de interesele membrilor ei, m-am însărcinat de unul singur cu vânturarea problemei. Am semnat numeroase articole de asemenea specialitate.

Statului nostru îi place să se cheme cultural. Cultura ne bate capul și urechile neîntreput și sistematic, prin graiurile unor indivizi de o intelectualitate de a zecea mână, plasați la toate răspântiile dintre câteva locuri comune bine retribuiți. La nici una din variile inițiative cu înțeles mental, aduse la împlinire, n-a fost chemat nici un scriitor. Culturalii fără operă și fără exponent personal au invadat pretutindeni, ocrotiți de un servilism sau de o gașcă de mediocrități. Ar fi de ajuns de citat una din ultimele creații semnificative, stația de radiodifuziune, teatrul celor mai suspecte enormități. Mai marii ei ori s-au numit Mavrodi, ori au fost un contabil, un avocat.

E adevărat că starea de lingoare a scriitorilor noștri considerați în categorie se datorește și trădărilor succe-

sive ale colegilor parveniți. Notorietatea mai multă sau mai puțină, ajutată de contingențe politice sau similitopolitice și de patronări lingușite agreabile, a dat unora dreptul să se îmbuibeză într-o colectivitate de golani, uneori cu merite bine acuzate. Camaraderia nu s-a arătat niciodată în țigănia noastră literară. Dacă unul dintre noi a fost deputat, ministru sau membru în câteva consilii de administrație, el s-a mulțumit să rumege și să se dilate aproape rușinat când un coleg nefericit își permitea să-i aducă aminte că a ieșit lăbărțat și lacom, dintre coatele goale. Pe el nu-l mișca sentimentul unei solidarități, nici la spirit, nici la triviala nevoie de existență brută. Unui scriitor occidental i-ar veni greu să creadă că niciodată, nici unul din scriitorii români ajunși nu a protestat – măcar atât: o atitudine platonicească – atunci când un camarad a fost închis pentru o sinceritate de condei, când i s-a interzis să publice și să scrie, când socotindu-se liber să slujească limba, ideile, sentimentele sau noțiunea de caracter, a înțeles că nu este dator cititorului numai o lirică de împăcare a conștiinței dormitive cu orice împrejurare.

E vorba la minister să li se acorde scriitorilor monopolul sau diplome de traducători. A traduce nu e a scrie, decât în foarte rarele cazuri, bine clasificate: Plutarh – Amiot, Homer – Leconte de Lisle, Edgar Poe – Charles Baudelaire. Restul, aproape restul întreg, în toate literaturile, afară poate de cea germană, în care stilul e o inginerie de piese lexice, accesorii, e o treabă de tehnicitate. Ar trebui altceva făcut: ca fiecare traducere întreprinsă de oricine vrea să nu poată fi publicată fără revizuirea unui scriitor calificat. Scriitorul nu poate face munca penibilă a unui traducător, mizerabil plătit, nici traducătorul nu poate da unui manuscris translat *vernis*-ul decenței literare. Sau numai excepțional scriitorul luând însuși corvoada de la început.

Reforma raportului dintre scriitor și editor, din proiectul Ministerului Artelor, are contiguitate însă și cu proprietatea artistică. Ar fi de dorit să se suprimă din lege dreptul belferului cultural de a pune stăpânire pe opera literară, derivată în antologii pe seama lui, sub pretextul, poate, că el dă cu literatura altora copiată de el școlarilor

mai mult gust artistic decât autorii direct. Dreptul antologiilor, desigur necesară pentru orientarea tuturor cititorilor, în școală și dincolo de școală este să aparțină exclusiv autorilor și editorilor fără samsar intercalat parazitar între ei. Belferii se împroprietăresc violent și brutal în opera scriitorului care se vede jefuit cu protecția abuzivă a unei legi lipsită de obligatoriul bun-simț și respect. Evident că a cita într-o gramatică sau într-o istorie literară un model nu e același lucru cu o antologie care despoaie zece autori în folosul ei personal.

Trebuie definit răspicat și anume cui aparține proprietatea artistică la căderea în domeniul public a unei cărți. Domeniul public are un singur rost normal și trebuie corectat în sensul că începe nu după treizeci sau cincizeci de ani de la nu mai știu care dată de calendar, ci că el coincide cu stingerea ultimului vlăstar de autor, nepoți și strănepoți. Tot atât de normal domeniul public trebuie atribuit unui singur moștenitor de drept corect, nu colectivității industriale și comerțului de editură, ci Societății Scriitorilor Români, pentru agonisirea treptată a unor fonduri cât mai mari în beneficiul scriitorilor viitori.

Ceva mai mult. Ar trebui atribuită Societății Scriitorilor Români zestrea totală din domeniul public al literaturii semnate de o ereditate firească, oricât ar părea de antijuridic unui contencios principiul retroactivității.

Constituiesc ori nu scriitorii o categorie de elită? Dacă sunt într-adevăr o elită, ea trebuie privilegiată pentru cel mai mare și mai substanțial randament, singurul care onorează cu adevărat viața unui popor, în orice soi de regim. Ministerul Artelor e o centrală de mari inițiative, dacă-și ia rolul în serios. El trebuie să scutească nefericirile variate ale categoriei, de toate regulile de stat, de taxe, de fisc, de atâtea și atâtea poveri, care împiedică linia de creștere a unui talent pe traiectoria lui naturală sfârâmată de contingente.

S-ar putea să ni se reproșeze că în epocă democratică propunem o aristocrație. Mi se pare că reproșul nu e neîntemeiat. Dar vezi, aristocrațiile se tot fac și se tot desfac și există orișicum și orișicând. Singure rădăcinile arborelui genealogic se schimbă.

Un coleg, odinioară, apăra într-o ședință a Societății Scriitorilor Români drepturile scriitorilor cu un argument adus din Bulgaria, unde scriitorii caracterizați erau asimilați cu profesorii de universitate. Calitativ poate că nu e întodeauna o măgulire, dar în ce privește un drept, asimilarea nu riscă să fie absurdă, poate că ar fi locul să se facă și mai mult: catedrele de literatură analitică ocupate de scriitori, pur și simplu scriitori.

De câțva timp încoace, profesoarele și profesorii candidați la capacitate și cărora le-au fost distribuite de către comisii subiecte din autorii în viață au intrat în panică neputând să discearnă într-o pagină dată intuiția, punctul de plecare al unui masiv de imagini, perspectiva și săgeata cardinală. Vizite intimidante solicită de la scriitorii propuși la examene explicații și documentări. Acestea n-ar putea să facă parte dintr-un program de cursuri ținute la universități de poeți și prozatori în persoană?

Notele cu creionul în marginea proiectului ministrului ar trebui să se înmulțească. Domnii colegi n-au de adaos reportajelor din ziare nimic?

1946

ȘCOALA UCENICILOR

Inițiativă excelentă. Cursurile de seară ale viitorilor lucrători împlinesc teoretic pospăielile școlilor primare, lipsa unor părinți, obligați să-și crească fetele și băieții cu demnitatea sacrificiului personal și lipsa cărților de acasă, care ocupă în toate gospodăriile muncitorești din străinătate cel puțin un dulap, lângă acordeon și pian.

De la granița Cehoslovaciei înainte, o casă e și o școală, iar un părinte, un pedagog informat. Se poate vorbi cu orice mecanic, dulgher sau ceasornicar, de toate: literatură, muzică, pictură, politică, filozofie... Cea mai mare bibliotecă particulară dintr-o mare capitală, pe care o cunosc, aparține unui tâmplar. Ucenicul de azi poate fi

alegătorul de mâine, cuminte, nepripit, cumpănit, cu neputință de mințit cu aspecte și slogane, și părinte, la rândul lui, al unor vlăstare crescute la noblețea inteligenței.

Acum câțiva mulți ani, însărcinat cu o conferință la Radio îmi permiteam să sugerez studenților să învețe paralel cu cartea o meserie și condiționam, între altele, diploma bacalaureatului de carnetul de șofer. Auditoriul se simțea jignit profund și azi un șofer câștigă o sută de mii de lei pe zi, iar un profesor de latină două, trei mii. O personalitate socială dublă, de intelectual și manual, împacă și viața și inima cu o evoluție sănătoasă. O spun dintr-o lungă experiență, a unei familii, care citește și pe Descartes, dar dă și cu sapa în brazde, cu ferăstrăul și ciocanul în atelier. Mâna lucrează și creierul gândește: echilibrul e bun și nici o nefericire nu-i prea mare pentru o grupă de oameni și copii, disciplinați de un criteriu teafăr, mutual.

Dar dacă inițiativa e bună, organizarea e nechibzuită și superficialitățile, de care suferim de zeci de ani, continuă, se permanentizează.

Am stat de vorbă cu un profesor de istorie, bine pregătit, și de natură și de învățătură, pentru catedră. El a socotit că menirea lui simțită nu era să inculce unor clase de școlari indiferenți, la liceu, postulatele vieților milenare, trăite de la începutul statelor până azi, și a cerut o școală de ucenici mai apropiați de spiritul de adevăr, care se găsește mai mult în scule și materiale tangibile decât în ficțiunea umanoarelor. A căpătat ceea ce urmărea de ani de zile.

Profesorul e adânc decepționat.

Cursurile au loc între orele cinci și nouă seara. Din trei sute de elevi înscriși pentru patru zile pe săptămână, vin numai șaptezeci sau optzeci și o singură zi, și nicio dată aceiași. Studiile nu pot avea nici o continuitate. Uneori într-o clasă, profesorul face cursul cu un singur elev, alteleori stă în clasa goală patru ore, așteptând să bată orele nouă. Copiii sunt flămânzi, sunt goi, sunt desculți. La atelier, de acasă, ei fac două drumuri cu tramvaiul = șase sute lei. De la atelier la școală, alte două drumuri în

cazul cel mai favorabil, alți șase sute lei cel mai puțin. Total o mie două sute de lei numai transportul unui ucenic. De fapt, e mai scump, căci la nouă, la ieșirea din școală, biletul de tramvai costă patru sute de lei și dacă până să ajungă de la școală acasă, târziu, pe la zece, unsprezece, nemâncat și surmenat, pentru a fi prezent a doua zi de dimineață la atelier, ia două sau trei tramvaie, școala gratuită costându-l, odată cu viața, mult prea mult, ca să mai poftască la ceea ce statul numește cultură. Rezultatul excelenței inițiative = zero.

– Ce vrei să faci? l-am întrebat pe profesorul meu, înfierbântat de o râvnă sacră pentru ucenici.

– Trebuie să-mi sfărâm toate idealurile. Voi cere să mă întorc la liceu.

1946

CONȘTIINȚA

Am mai povestit odinioară, poate că acum vreo douăzeci de ani, faptele de mai jos. Repetarea în scris nu e de prisos într-un timp când unicul criteriu de viață și de comportare rămâne, pe deasupra oricăror interese personale, conștiința.

Nu-mi mai aduc exact aminte prin ce oraș treceam cu motocicletă spre Paris: Dijon, Grenoble, Nancy... Trebuie să fie notat pe undeva, prin pod, dacă din fițuicile mele bombardate a mai rămas petecul de hârtie respectiv.

M-am odihnit de drumul parcurs, la terasa unui cafe, sorbind un pahar de bere rece. Bere searbădă, de Alsacia, dar odihnă bună. Pe vremea ceea, motocicletă era grea cât un camion încărcat. Erai obligat să alergi cu ea pe jos, de coarne, câte un kilometru până să scapere scânteia la dinamă. Cădeai de câteva ori pe spate din pricina lipsei de coincidență riguroasă a pomirii cu săritura pe șă și ajungeai, acolo unde te opreai, tot anevoios, hărtănit și dezarticulat.

Dinaintea cafeului contemplan o statuie mare de preot. Am citit pe soclul monumental o inscripție confuză și un nume necunoscut. Chipul cioplit nu aparținea nici unei celebrități: era un oarecare Dubois sau Poitier. Am întrebat garsonul, am verificat la patron. Statuia era semnul unei împrejurări cu totul extraordinare, pe care imaginația literară nu poate să o construiască din fantezie cu o veracitate egală.

Preotul de pe soclu fusese ghilotinat la vârsta de vreo douăzeci și cinci de ani. Era, bineînțeles, catolic: singură Roma a putut să dea exemplare de substanța preotului condamnat la moarte și glorificat. Acuzarea categorică era stabilită pe dovezi, tânărul preot asasinase un paroh dintr-o localitate vecină, un preot bătrân, ca să-i ia locul... La toate probele și vehemențele procurorului, preotul a răspuns monoton și invariabil: «Nu am ucis eu». Șovăiala în apărare venea ca o dovadă concretă în sarcina vinovatului.

Execuția s-a făcut în arondismentul local. Populația revoltată a fost satisfăcută, iar familia osânditului, disprețuită că a dat naștere unui atare monstru, a trebuit să fugă și să-și schimbe probabil și numele, într-altă localitate. În Franța, drepturile omului, în special în provincii, păcatul unuia cade peste toți ai lui, numele familiei ajunge odios și ispășirea o suferă părinții, frații, copiii, două, trei generații.

Au trecut zece ani peste mormântul odios al tânărului preot decapitat.

O femeie bătrână se zbătea pe moarte într-un cătun apropiat și nu putea să moară. În agonie a chemat pe preotul care luase locul celui ghilotinat, să se spovedească.

– Eu l-am ucis pe paroh, acum zece ani, a spus bătrâna.

– Cum ai lăsat atunci să fie osândit un nevinovat? a întrebat-o preotul. Trebuia să te duci la judecată și să dai pe față.

– Mi-a fost frică, a răspuns muribunda, dar preotul condamnat știa că am asasinat eu. Mă spovedisem lui...

O VORBĂ

Directorul Fundației Regale pentru Literatură și Artă a fost bine inspirat adăugându-i «Revistei Fundațiilor Regale» o anexă de poezie.

Desigur că poezia e pretutindeni, chiar și în sociologie. Nu e vorba de latența ei continuă în viață, ci de expresia ei literară și mai ales de acel compartiment al literaturii în care cuvântul e măsurat cu versul și colorat de rimă: *Ce bijou qui ne vaut qu' un sou*, sau, cum i se spune, alb; ceea ce nu însemnează incolor. De multe ori e mai multă poezie într-o pagină de prozator decât în cincizeci de poeme, dar printr-o eroare, probabil de nivel, s-a numit poezie cu deosebire versul și nomenclatura s-a conservat căpătând și un plural. De atunci încoace un volum de versuri e de «poezii». Urât, dar nu e nimic de făcut. Când un confrate ori o consoră, din ce în ce mai deasă în literatură, te ia deoparte și-ți spune că vrea să-ți citească o poezie, asta însemnează că are în manuscris o romanță în stihuri, din care poezia poezie poate să fie și absentă, ca dintr-o soluție de borax.

Revista de față e rezervată pentru poeți, publicației de bază lipsindu-i tot mai mult spațiul de orchestră pentru împărecheat liră și harpă. Atleții Altairei și Casiopeei și torcătoarele caierului lunii sunt oarecum incomodați și incomozi între două catedre de doctrină sau de considerente din paginile revistei mari. Le trebuia o încăpere a lor, vecină mai repede cu firmamentul decât cu Universitatea. O icoană pe un părete e o fărâmă prea mică de altar. Poeții au azi o biserică întreagă. Toate riturile și eterodoxiile pot să grăiască de acord, indiferent de cler și de treaptă, neofitii laolaltă cu preasfințiții.

Poeții făcuți se vor întâlni aci cu poeții în metamorfoză, în camaraderie egală și cu cât orientarea lor va fi mai contradictorie și mai slobodă, cu atât cuvântul va fi mai variat în sensurile lui și limba mai bine slujită. Programul acestor *Caiete de Poezie* rezultă clar: nici o școală literară, numai talente. Desigur, talentele de dimensiuni, variate și ele, așa cum le dă epoca, și sateliții.

O publicație trebuie să urmeze topografia inegalităților contemporane, fiind o ridicare de plan, cu cote date.

Mișcarea literară implică o activitate utilă timpului actual. Fără scriitorii succesivi, mai mari sau mai mici, dar care toți au muncit să acopere petecul de hârtie cu care frumusețe nouă, limba românească n-ar fi ajuns la încovoierile, ductibilitățile, plasticitatea și rafinamentul cunoscut, în stare să exprime idei și sentimente, încă acum cincizeci de ani socotite cu neputință de redat în valah. Și poate că cea mai concretă contribuție au dat-o poeții.

Numărul acestora sporit permite selecțiunea mai exactă: evoluția e mai valoroasă. Oamenii prea serioși, de la un anumit venit sau scaun în sus, au luat în derâdere sentința riscată că românul se naște poet. E un adevăr: fiecare ținut românesc are în folclorul lui o avuție de poezie, care neajunsă la tipar și ținută minte ori uitată, dar mereu proaspătă, nu e mai puțin onorabilă ca aceea confecționată de cărturari.

Tinerii poeți, atât cei mai puțin tineri cât și cei încă dibuitori, timizi ori impertinenți, cu o cheie ascunsă ori cu un șpiraclu dinaintea lacătului cu șapte sucituri ce trebuie descuiat, au, de aci înainte, o certitudine. Orice încercare va fi primită bine și cuviincios, întrucât singur faptul strădaniei de a strânge cuvinte alese pe albul hârtiei constituie un merit, care nu poate fi ironizat de corpolențele literare infatuate de sine și în genere adipoase.

Băgați însă de seamă, mi-aș permite să le spui ultimilor copii turburați de harul reveriei. Voi aveți un stilou cu pana de aur autentic (paisprezece carate), un bec electric (două sute vați), un biouros lustruit, o cameră la etaj, o redingotă, iar colaborarea vi se plătește. Băgați de seamă să faceți onoare măcar acestui confort. Unui oarecare Eminescu i-a lipsit. Sunteți, nu mă îndoiesc, dificili, capricioși, complicații: ar dispăcea o singură eventualitate, să fiți orgolioși de crâmpeul mai gros ori mai mărunț de literatură izbutit. Forul vanității e inestetic, fudulia ininteligentă și inumană. Cu cât vă simțiți mai tari, cu atât înțelegeți la examenul din miezul nopții că sunteți mai provizorii și mai slabi.

Siliți-vă să nu dați de rușine nici pe baciul care a gândit cu bățul în țărână *Miorița*, nici pe meșterii vechi, ai opaițului cu fundul rânced și ai candeliei cu feștila grasă. Cântece, din toate cele mai frumoase, au fost scrise pe întuneric.

1946

AMINTIRI

Îmi place de mai mulți ani să-l citesc pe domnul profesor E. Grințescu, care ocupă cu o activitate neîntreruptă un întreg sector al horticulturii. Nu-l citesc cu sentimentul de curiozitate al scriitorului, dar ca grădinar – și nici atât, ca grădinar; ci în virtutea unei încă proaspete și candidă aduceri aminte, care datează de vreo patruzeci de ani.

Mi-am închipuit că domnul Grințescu e aceeași persoană cu Monsieur Grintzesco de la Geneva, un eminent ucenic al botanistului Chaudat de la Universitatea cantonului, „Post tenebras lux“ (care i-a fost mai târziu și socru) și directorul laboratorului farmaciilor populare din Elveția. Cred că nu m-am înșelat, cu toate că de la întoarcerea mea în țară – de o viață – unde, renunțând la o carieră în Occident, s-a întors și profesorul de azi, am șovăit, adeseori cu telefonul gata pregătit, să-i pui o întrebare. Dacă s-ar fi întâmplat să-mi răspundă alt Grințescu, un anonim, aș fi încercat o mare decepție.

De câte ori îi văd numele într-o gazetă, indiferent ce semnează relativ la copaci, pomi, îngrășăminte, legume – citesc. E un fel de necesitate care mă face să cumpăr «Journal de Genève», «La Tribune de Genève», «Gazette de Lausanne», «Neue Zuercher Zeitung», măcar ca să mă uit la aceste foi paralele cu tinerețea trăită pe lacul Léman, la Ouchy, Vevey, Rolle, Yvoire. Mă interesează și faptele diverse și până și publicitatea comercială; toată acea viață netedă și uniformă, fără nici o asperitate, caracteristică Elveției, cu parcuri fotografice, cu lebezi,

cu munți de frișcă și cu douăzeci de secte religioase. Într-un teritoriu minuscul umblă umbra lui Jean-Jacques, ironia lui Voltaire, de la Ferney, unde te lasă tramvaiul lângă olărie, într-o singurătate de gravură cu o culoare de toamnă și pasul atâtor personalități ale istoriei, Jean Calvin, Agrippa d'Aubigné, De Bèze... Figura rumenă și delicată a românului Grințescu, feciorelnic și emotiv, e amestecată cu peizajul și cu mierlele din parcul universității, în biblioteca primitoare și elegantă a căreia un alt român, ceva mai tânăr, își consolida devoțiunea pentru imagini și slove.

Din când în când, cad într-o transă elvețiană, de somnambulism al suvenirii. Am într-acolo, spre Léman, o pornire, pe care trebuie să o frâng. Și de vreun an și jumătate încoace am și o părere de rău, care mă complică, mahnirea că am supărat, fără voie și tendențios informat, cu condeiuul meu, pe distinsul ministru al lui Wilhelm Tell la noi, un scriitor substanțial, domnul de Weck.

Pribeag printre aspecte și senzații, condeiuul tot slujește câteodată la ceva, îți înfrăgejește trecutul și-ți permite să te scapi de obsesii într-o coloană de ziar.

1946

O PROPUNERE CUMVA

Un camarad a trecut, acum vreo câteva zile, pe la Mânăstirea Cernica. Starea de totală degradare, în care a căzut, în cincizeci de ani, acest sat călugăresc, unde viața comunismului creștin a fost întemeiată pe vremuri de starețul pribeag loil, l-a speriat. Caria, sifilisul și cancerul zidăriei au devastat, chilie cu chilie, așezământul, și umbra umedă a cuprins și puținele suflete de strigoi în anteriu, rătăcitoare între biserică și cimitir.

Patriarhul Mircea Cristea înființase acolo și o tipografie care stă (dacă nu a fost vândută) precum și o școală de tineri monahi. Din amândouă nu s-a ales nimic.

Mănăstirea nu-i o instituție de lepădat. Maici și părinți, câte și câți au mai rămas, ocupă în toată țara vreo două sute de ctitorii domnești și schituri. Mult mai multe odinioară, unele din ele dezafectate și întoarse de la scop, au devenit pușcării. Nici sfatul, nici biserica nu s-au mai priceput, în epoca de cultură culturală, să le ție decent în picioare, ba încă și mai puțin să le utilizeze pentru o evoluție în acțiune. Erau și poate că mai sunt, între monahi și monahițe, energii admirabile, supuse unui regim de osificare fosilă. Călugărițele izbutesc încă să trăiască într-o mizerie spălată, descurajarea femeii fiind întodeauna mai rezistentă decât a însului bărbat. La călugări mizeria înfioară.

Sunt multe mănăstiri frumoase: câteva din ele, unice în toată lumea, cu toate că nu-și împrumută monumentalitatea de la piatră și arhitectură. Câte un paraclis, aruncat într-un boschet de pomi, face cu bărnele, cu șindrila și cu clopotnița lui, pitită printre gutui și stupi, cât o catedrală medievală cu săgeata turelor aruncată la stele.

Cernica e situată într-o dulce panoramă de câmp, ca un sfârșit de lume în papură și stuh. Încălecată pe un eleșteu din drumul de apă al Mostiștei, care înșiră pe șerpuirile lui oglinzile albastre, ca niște lacuri elvețiene, Snagovul și Căldărușanii, mănăstirea are două biserici și o insulă, legată de continentul lui, peste unda adormită în trestii, cu un pod de buturugi. La cincisprezece kilometri de București, zace o frumusețe care moare, pe zeci sau sute de hectare. Peste alți cincizeci de ani vor mai rămâne clopotele, într-un schelet de turn, să murmure, atinse de zimții vântului de iarnă, deasupra unei pustietăți de ruine, ori sparte peste morminte.

Mănăstirea Cernica ar putea să intre în zestrea Societății Scriitorilor Români... Între scris și închinăciune nu-i o deosebire prea mare și a gândi e adeseori sinonim cu a te ruga. N-aș cuteza să spui dintr-o dată mai mult. Un proiect de unificare și de activitate nu ar fi prea greu de schițat. Să ne gândim...

1946

ACADEMIA ROMÂNĂ

Mai multe ziare încep să afle de existența unei Academii Române, după zeci de ani de la întemeierea ei. E și logic. Între presă și Academie a fost întodeauna o singură legătură, obligația pentru editor și tipografie de a trimite Academiei, fără plată, câteva exemplare din tot ce tipăresc, Academia Română având pe lângă ședințe importante, la care se dezbate câte un purice de problemă, o bibliotecă și o sală de lectură.

Presă nu s-a întrebat niciodată câți cititori au dreptul la un pașaport de intrare și de ce biblioteca e interzisă marelui public, o latură de contact normal și necesar al presei cu Academia. N-a interesat-o. Acum, după vreo șaptezeci de ani, își bagă nasul în ceva ce nu o privește: câți academicieni și anume au dreptul să mai ocupe câte un fotoliu de nemuritor, confruntat cu actualitatea politică. E prezumțios și nedelicat și straniu.

Trebuie, după opinia presei, eliminați din această anticameră a cimitirului, altă instanță de onoare nemaiaflându-se pe drumul dricarului, o serie de academicieni și înlocuiți cu alții mai la zi și cu nemurirea întârziată. Într-adevăr, unii confrăți, scriitorii totuși de sezon, umblă cu limbile scoase după o imortalitate cu număr de ordine de telefon și de adresă în registrul imobilului din Calea Victoriei. Se face toamnă și cine știe, cimitirul se poate intercala brusc și la netimp. Un discurs de recepție și o nouă publicitate parcă-ți dau poftă de mai mult.

Rămăsese de râvnit boieria Academiei. Cuiva i-a venit în gând să se tolănească și pe moalele fotoliilor ei. Altfel te scarpini, nu e vorbă, pe un jilț rezervat câtorva privilegiați și te simți la mai largul dumitale subț și cupolă, decât la lustragiu.

Erau destul de interesante și mijloacele mai vechi prin care puteai să ajungi academician. Nu trebuia numaidecât să fii autor de știință sau de literatură, era suficient o inspirație să publici de pildă pentru a divulga maselor

ignorante, de câte ori intră cuvântul *adică* în bibliografia românească, de la Vasile Lupu până azi. Dacă ai numărat timp de zece ani de zile, zi cu zi, puteai să publici Enciclopedia lui Adică, examinată din cinci puncte de vedere, cu o prefață de Chicoș Rostogan, membru al tuturor Academiiilor din lume.

De asemeni activității presa nu s-a ocupat. Pe ea o privește câți academicieni sunt de dat afară. Dacă se proceda întodeauna așa, fiecare guvern și-ar fi schimbat academicienii ca șefii de cabinet și în loc de patruzeci de nemuritori ar fi avut țara câteva mii, orice tambur-major putând să se mângâie că a fost un semestru egal cu piramidele și cu obeliscul.

Dacă e vorba de reforme pretutindeni, apoi e locul să se modifice și alte instituții vinovate de spirit retrograd. De exemplu, jocul de șah ajunge monoton și nu-i în spiritul vremii. Ce caută între piese calul perimat, înlocuibil cu motocicletă – și turnul, când sunt la modă blocul și vila din Predeal?

Conștiința e vexată de tot ce s-a făcut sub dominația rigidă a îmbâcselii din trecut: salutul cu pălăria, încălțăminte cu vârf, mănușile, ciorapii, scaunul cu picioarele în jos și atâtea vestigii ale unui întuneric opac. E de reformat calendarul, săptămâna de șapte zile, luna de treizeci și unu (auzi: treizeci și încă una?) etc., etc., cât și vocabularul. Pe mine personal mă jignește și vorba dumneavoastră. De ce dumneavoastră? Eu înțeleg, într-o societate în sfârșit luminată, să-i zic profesorului *bă!* iar ministrului: *tu și mă-ta.*

Contradicțiile sunt numai în procedee. Pe când unii doresc să fie eliminați de către prefectură, alții vor ca academicienii să fie eliminați de Academie. Prima metodă e cel puțin clară. Cealaltă suferă de oarecare încălcire, confundându-se localul cu membrii lui. Deocamdată și până ce se va stabili o autoritate peste Academie, undeva, prin vreun minister la Arte, sau la Direcția Penitenciarelor, Academia... sunt academicienii.

1946

OMUL CU FRANZELA

Pe o stradă din centru s-a ivit un fenomen: un domn cu o franzelă. Probabil că domnul era un funcționar. După costum și încălțăminte, criteriu aproape fără greș în ultimii câțiva ani, se poate identifica, mai bine ca în trecut, profesia unui personaj. De pe la șef de biurou în sus aspectul aduce și a profesor de liceu și se poate improviza pe dinaintea vitrinelor și în tramvaie o clasă culturală la nivelul butonierei de la revers, armată de oarecare simbol.

Surpriză generală. Un bărbat cu fustă și cu barbă n-ar fi interesat atât cât o franzelă purtată ostentativ. Din senzațional în senzațional, fericitul proprietar al obiectului de cel mai mare lux cu puțință în zilele de azi, intrase în gloata dintre Teatrul Național și Bulevard, unde pe un asfalt îngust se înghesuie o lume cu o capacitate de zece trotuare. Uimirea publicului, hrănit de ani de zile cu pită neagră, obținută din frământarea și coacerea unor amestecuri gelatinoase, acre și amare, i-a înlesnit deoamdată franzelei o trecere ușoară. Opriți în loc, trecătorii s-au dat la o parte, ca la defilarea unui baston de mareșal cu care franzela, crescută în coaja de aur, avea asemănări de prestigiu.

Dar zvonul că o franzelă circulă pe Calea Victoriei în văzul tuturor, neascunsă măcar de misterul unui automobil, în care se cară, uneori, la unele mese: icre negre stacojii, banane, ciocolată, untdelemn de măsline și alte bunătați, ajunsese pe la Palatul Poștelor mai iute decât franzela. Momentul trecerii pe partea Casei de Depuneri a fost oarecum supărător, cu toate că succesul care-l întâmpinase până-acolo dăduse domnului purtător al bijuteriei de cocă prăjită o siguranță de sine, surăzătoare.

– Nu ți-e rușine să umbli cu ea dezvelită, mă, păcătosule, a strigat de pe capră un birjar.

Orice revoluție are trebuință de un consemn, de o singură frază anonimă.

În 1789, poate că tot un birjar, ori un hamal a răcnit: «Les Tuilleries» și excitată de «cozonacii» la care o

pofta să-i mănânce, în loc de pâine, Maria Antoaneta, toată mulțimea s-a dus grămadă la reședință.

În răspântie, domnul cu frazela s-a văzut împresurat și amenințat de un public agitat. O doamnă gospodină i-a dat cu cartela ei peste nas. Vreo patru, cinci trecători l-au luat de scurt: de unde e frazela? Unul l-a lovit în coltucul de sus al frazelei, altul i-a îmbrâncit coltucul celălalt basculat în subțioara din spate. După mai multe bobâr-nace date cu palma, din față și din dos, alternativ, frazela a cedat. I s-a rupt un capăt, s-a frânt în două, în trei. Mai rămăsese strânsă cu cotul o bucată: a sărit și ea în rigolă, aruncată cu botul picioarelor publicului adunat. De la sine înțeles, păgubașul nici n-a crâcnit...

Morală: frazela se transportă cu limuzina.

1946

PESTE DRUM DE ACADEMIE

Odinioară, mitropolitul Iosif, nașul de chinovie și tizul ierodiaconului Iosif, îl trimitea pe acest foarte tânăr cuvios la biserica Sf. Niculae Tabacu, să facă slujbele din săptămâna Paștilor cu preotul Lăcureanu, parohul bisericii din Calea Victoriei, de peste drum de Academia Română.

Părintele paroh nu prea știa să citească, fie că scăzuseră dioptriile sticlei, fie că găsea molitvelnicul întors cu literele în sus. Era un bătrân scurt cât o ploscă, însă vioi în ochelari. Într-o Vinere Mare, în timpul unei slujbe lungi, preoteasa i-a strecurat prin ușa din dosul altarului, crăpată spre grădina cu trandafiri și cu un stup de albine, un pachet turtit. «Uite, frate Iosife, zise fericitul preot, adormit mai târziu întru Domnul, întrebuițând un verb călugăresc, nu vreau să te *smintești*. Mie mi s-a făcut foame și cu toate că azi e post negru, să-mi ierți păcatul de neiertat, că o să mănânc plăcintă cu carne... Gustă și frăția ta și ai să vezi că e bună. E de la „Zapa“.» Vinul,

care merge cu mâncarea de dulce, era în altar, într-o damigeană lângă proscomidie, unde se pregătește în zilele de liturghie Sfânta Cuminecătură.

Preotul Lăcureanu avea și un găscan, Constantin, cățelul lui credincios care-l însoțea de multe ori până în biserică și se uita la el cum își pune odăjdiile și-l asculta încercând sonoritatea vocală cu vreun condac sau tropar pe glasul al patrulea. Ca să-l lase să-și vadă de treabă, Constantin trebuia să fie alintat într-un chip nemaivăzut. Popa îi zicea: Constantine! și găscanul își întărea câtămai gâtul și era dat hopa și uța, cu mâna pusă subt cioc de trei, patru ori. După aceea găscanul pleca din biserică bucuros lărgit în satisfacțiile lui ca o cumătră cu scurteica desfăcută.

Acolo, la Biserica Sfântul Nicolae, am luat întâiul contact de cunoștință cu Academia Română. Din tinda bisericii vedeam clădirea, grădina vastă și niște domni înghesușiți pe ghiozdan, intrând în grilaj.

Cunoștința cu profesorul Ion Bianu, bibliotecarul Academiei, de față la slujbele de zi și de seară, mi-au înlesnit-o atât popa, poreclit Licurici, cât și găscanul Constantin, obiectul de mare admirație al bibliotecarului Bianu, personaj tuns în creștetul capului, drept și în răspăr ca o perie de haine.

Recrutarea membrilor Academiei s-ar părea că trebuie făcută pe temeiul unei personalități și al unei opere substanțiale. Din întâmplare s-a petrecut și așa ceva. Îndeobște, criteriile au fost ori politice ori de obsecvios servilism. Un lung moment, acceptarea în Academie a vanităților fără alt plasament și a oamenilor de cauciuc atârna de o atitudine de adulație față de un staroste, anumit, condiții derizorii pentru a te putea mulțumi de o distincție inexistentă pe care nu o exclude ineluctabil valoarea ta.

Cei care râvnesc să fie academicieni, ca o supremă încântare grotescă de sine, și n-au putut să-și așeze destul de strategic la timp piesele de domino într-o formulă, vor căuta întodeauna și neosteniți alte timpuri și formule. Cea mai tristă și mai cinică e aceea care vine cu inspirația de a elimina o serie pentru a o înlocui cu o serie încă flămândă

de lauri, prin mijlocirea unei circumstanțe fără legătură cu meritul curat, recunoscut de alții și nu de ahtiați.

Vrei să fii căpitan? Ucide un căpitan, ia-i veștmintele și îmbracă-te cu uniforma și încălță-te cu cizmele lui. E o expropriere, care arată mai puțin lipsa de legitimitate a celui decapitat decât mizeria morală a călăului, destul de sinistru ca să treacă, de la ghilotină la Panteon cu decorațiile pe piept ale victimei, culese din coșul cu tărățe.

1946

UN JUBILEU

Citesc ziarele întocmai ca dumneata, domnule cititor, din depărtare, fără contact cu redacțiile unde sunt făcute. Cunosc, ca și cititorii, foarte puțini confrăți și mă țin departe de ei, nu atât de distanțele de coincidență, cât lungimea drumului meu până la centrul în care se fabrică gazetăria: dreptunghiul Sărindar, Millo, Brezoianu. Locuiesc într-o periferie servită de un tramvai nr. 21, detestabil. Dacă vreau să vizitez o expoziție de pictură, aștept vagonul până mi se urăște și mă întorc la domiciliu. De teatru nu mai vorbesc: de șaisprezece ani nu mai știu nici o piesă, nici un autor și nici un actor. Când vor începe repetițiile comediei mele *Vera*, la Național, o să trebuiască să-mi aduc o saltea de acasă și să mă mut într-o cabină de peruchier.

Tot așa citesc și «Adevărul»; ziarul în care, cum se zice în jargon profesional, scriu tot de la distanță. Se întâmplă și altceva. Câteodată iau cunoștință de articolul meu publicat la patru zile după apariția lui și nu am niciodată știință de ce se petrece la ziar.

Vreau să spun, pentru edificarea cititorului care ar putea să mă creadă pervers, că nu sunt amestecat cătuși de puțin în publicarea articolului prietenului meu din eternitate, părintele Gala Galaction, ieșit în gazetă joia trecută. L-am citit. Fiind vorba în el despre insignifianta

mea persoană literară, mi-a cam venit pe dos... Am aflat că am ajuns la... jubileu. Asta înseamnă că am cincizeci de ani de literatură, pe care i-a numărat cel dintâi domnul Șerban Cioculescu, profesor de universitate, autor și al unui volum răspândit de curând, încărcat de teoreme elogiatoare pentru ceea ce criticul numește poezia lui Tudor Arghezi. Am făcut și eu ce am putut, și-atâta tot. N-am nici o veleitate și mi-e frică de laudă, ca lui Paul Verlaine de o sărutare:

«Je souffre et je veille
Sans me reposer.»

După datele domnului Cioculescu s-a luat și condeiul domnului Teodorescu-Braniște, directorul ziarului «Jurnalul de dimineață». Sunt moșic, nu i-am dat măcar un telefon, dar un moșic intimidat. E forma exterioară a unei spaime cumplite: era vorba de activitatea mea și de talentul, așa-zis, al meu, de cincizeci de ani de examene cotidiene, săptămânale și mensuale; bașca un extemporal sau două pe an, de câte trei sute de pagini.

Ce bine mă simțeam când mă insulta toată lumea cu pană academică. Contrastul mă îngrijorează. Mi se pare că încep să capăt dreptul să nu mai fiu în stare de nimic și că evoluez candidat la o clasificare socială de trândav cu idei și de nulitate cu fotografie din față, din spate și profil. Lovitura de anul trecut cu Premiul Național, nu o mai uit. A fost primul pas.

Domnul Braniște a sculat scuturile lângă mormântul Domnului și a îndemnat sutașii adormiți să le întorcă și să-mi aducă pe ele, ca pe niște tăvi, ofrande, bunătățile lumii acesteia pentru jubileu... Îmi frec mâinile de plăcere; nu e vorba pentru darurile ce vor începe să se îmbulzească. Dar sunt și speriat, de vreme ce și părintele Galaction ține să mă facă atât de repede statuie. Epoca bronzului va să spuie: «Ne-ai bătut capul destul, e timpul să te cauți». Și nu mă caut. Sunt un bolnav sănătos.

După scuzele de mai sus, mai vreau totuși să le spui cititorilor mei că nu mă dau bătut, că m-am încăpățânat să-mi exasperez contemporanii constant, solidar și cu năravurile și cu fricile mele. O să primesc, desigur,

cadourile mai interesante, odăjdii de catifea, cămăși de mătase, o lectică subt baldachin: cămile, izvoare, munți, vreo bucată de mare.

Statul îmi va dărui probabil o turmă de oi, un buciom și o strungă, poate că o mănăstire, poate că un spital, poate că un cimitir, tot ce-i mai scump, afară de ce-i gratuit.

Dar nu mă voi lăsa de sculele din chilia mea. Încât jubileul e prea timpuriu. Încă n-am isprăvit. Îmi mai lipsesc vreo alți cincizeci de ani...

1946

PROFESORII ÎN BANCĂ

Iată-i, domnii profesori și doamnele profesoare stau cumiți în bănci. Examen de capacitate. Candidații aplică dinaintea unei comisii de alți profesori, cu mai multe diplome, doctrinele pedagogiei experimentale. Fiecare dintr-însele și dintr-înșii va face o lecție cu o clasă de liceu și va dovedi cât se pricepe.

Majoritatea profesorilor, astfel veniți din toată țara la București, sunt, unii, ca niște găligani repetenți, nedeosebiți aproape nici prin vârstă de elevii lor, din câte un fund de provincie amărâtă. I-am văzut codindu-se și sfioși, alergând coridorul pe lângă părete, ca niște călugări în civil, veniți de prin Australia, la Vatican.

Denumirea veche de dascăl, din pricina celor două meșteșuguri, pe vremuri conexe, isonul din strană și învățul abecedarului cu nuiaua, nu e anacronică, nici în 1946. Viitorii capacitați au, în bună parte, figuri de popi de țară, veniți în capitală cu preoteasa de braț, o cucoană mahalagioaică, fardată cu cosmetice locale și cu o buză rânjită de alifie roșie în sus la nas, pe de lături la urechi.

Candidații se interesează... E președintele nervos? Ce adresă are? Cum se comportă cu studenții lui, de obicei? ... Pare distrat?... E indiferent? Candidații ar dori să aibă cu ei o broșură biografică și temperamentală. Poate că

vreunul ar fi adus un burduf de brânză de la popa so-cru-su, patru rațe, o șuncă, ceva. Ei auzeau pe-acasă că se putea obține câteodată bacalaureatul la București cu un pachet voluminos de bancnote. Părinții își vindeau, s-a spus, o sfoară de moșie ca să facă din odrasle funcționari titrați și să evolueze familia spre rangul de «Domnule profesor», plătit miserabil.

Nota se dă pe merit și tot așa capacitatea... «Dumnezeu știe!» zice unul. «Nu vezi că nici nu se uită la noi comisiunea?» «Ce ne facem?» se întreabă un grup, ai cărui componenți vădit au dat uitării în tren tot ce știau și se înfricoșează de chestiunile de nuanță. La litere un examinator a cutezat să întrebe: «Vorbiți-mi despre Leconte de Lisle și de *Iliada*»... și candidatului îi venea sfârșeală de zece zile de post, de când răbda de foame prin București. Examinatorul e băiat bun, cam trecut, dar bun băiat – însă cu certitudinea pe care o manifestează bucuros, pare să fi mâncat la prânz o friptură la grătar și să fi băut un vin mai generos decât catalogul, cifrat mai mult cu fracții, cu verigi și cu baloane, articulate la mijloc pe pivotul lui trei.

Reduși la rolul de elevi, domnii din bănci redevin elevi, cu mentalitatea numărului de la braț și al șepcii. Parcă-i îmboldește dezonorarea să «copieze» la lucrările în scris. Un mare profesor de universitate îmi spunea la o sesiune de bacalaureat, prezidată de autoritatea lui: «Ți-aș mărturisi că aș fi incapabil să mai dau un bacalaureat. Ce nenorocire! Mulți absolvenți, tobă de carte, nu pot să îngâmeze un răspuns ori spun prostii, încleștați de o timiditate retractilă. Tracul actorilor, la școală, e permanent.»

Observația profesorului-președinte am făcut-o și eu ori de câte ori am avut de dat un bacalaureat cu vreunul din copiii mei sau alt examen cu câte un camarad mai tânăr la vreo specialitate universitară. Unul citea curent, pentru plăcerea lui estetică pe Tacit, a cărui lectură constituie o plăcere numai pentru savanți, și cădea la limba latină. Știu un candidat ajuns, după spusele criticii, scriitor cu exponent, și care în adolescență a luat trei la limba română. L'aissant, care prezida un juriu la Școala

Politehnică din Paris, pentru profesorii de matematici consacrați, povestește că la o problemă: «Am șapte metri de ștofă, și tai din ea un metru pe zi: în câte zile am tăiat-o pe toată?» – toți profesorii, crezând că au de-a face cu o șaradă glumeată, au răspuns: «În șapte zile».

Se va încredința vreodată oficialitatea, că un examen nu demonstrează nimic și că bacalaureatul, licențele și capacitățile eternizează o farsă?

1946

MOARTEA CLASICĂ

Pe vremuri, oamenii aveau răgazul să moară cum și trăiseră, liniștiți. Moartea clasică se petrecea ca un final regizat. «Simțindu-se că-și va da duhul» – scrie biograful biblic – împăratul chema boierii și le ținea un discurs de despărțire, își împărțea avuțiile și câteodată și țara, la cei doi, trei, patru copii câți avea și adormea împăcat întru Domnul.

Am învățat acest admirabil sfârșit de viață, încă din întâia clasă de școală și mi s-a lipit fraza de ureche. Un lucru nu am înțeles: cum vine această simțire că va trece la oră fixă în viața viitoare, ca să dai ultima reprezentație de adio și să-ți prepari o cuvântare, ca din fereastra unui vagon, dintr-o gară, stilizată bine.

Tablourile istorice s-au inspirat adeseori din asemenea chip fericit de a intra în Paradis. Ce poate fi mai confortabil într-adevăr, după o viață plină de satisfacții, decât o trecere armonioasă din veac în vecie? Ai făcut în calitate de Domnitor patruzeci și șase de războaie și patruzeci și șase de mânăstiri și ai domnit patruzeci și doi de ani: se cuvine să ia sfârșit această binecuvântată activitate, ca un peizaj bucolic, cu o linie de orizont în fund, senină, deasupra unui lac luminos.

Civilizația, după ce a inventat votul universal, lama de ras, tirajul într-o sută de mii de exemplare, umbrela și

hârtia, odată cu tihna existenței, tulburată cotidian de brici, de pământul cu pudră, de peria de dinți și de toate binefacerile care îți aglomerează programul cu tot soiul de nimicuri, când igienice, când culturale sau vestimentare, a modificat și ținuta clasică a morții, în patul tău de acasă.

Că ai murit la spital subțire surorii în uniformă albastră, injectat cu un serum de apă cu sare, zgâit între câțiva bolnavi, înfricoșați de un spectacol în care vor juca peste câteva ore și ei rolul principal, e încă acceptabil. Medicul de serviciu constată decesul, un pat pe rotile ori o targă te scoboară la un beci cu șoareci numit sală mortuară și pe franțuzește, mai frumos, *chambre ardente*. N-ai avut vreme să-ți faci discursul dar, orișicum, ai bălbăit ceva, o amintire, o măhnire, un sentiment de singurătate morală, poate că o rugăciune, care în ultima secundă vine pe buzele vinete și ale unui ateu confuz la o încrucișare de spații, de neguri și eternități.

Timp de șase ani, clasicismul morții din abecedare și cartea de citire a degenerat în ceva care nu a mai semănat o moarte de om. Uragane, viscole și furtuni de foc au nimicit milioane de oameni într-un singur vârtej, venit din poftă și nebunie. Moartea clasică s-a isprăvit de mult, dar parcă nu e cea mai cumplită pe linia de luptă, sau într-un «adăpost» unde două sute de asociați în teroare sunt pulverizați de un proiectil.

1946

VIERMELE AUTORITĂȚII

De obicei căprarul e mai autoritar decât colonelul și omul de la ușe e mai riguros decât ministrul care i-a încredințat demnitatea de clanță. Evident, uneori puterile cameristului, cum i se mai zice, pe baza codului de prestigii, sporesc până la dreptul unui prefect, de a «elibera» un pașaport de intrare. Contra unei petiții cu

efigia Băncii Naționale în transparență, titularul departamentului se pomenește cu un domn nepoftit în fața biuroului Excelenței sale, încovoiindu-se grațios.

Nefericirii cărora o șapcă, un salariu și un ștat nu le acordă nici un crâmpei de autoritate și-o creează de la sine. Unii se fac colaboratori neștiuți ai unei autorități, emițând scrisori anonime și denunțuri. Părinții încă nedistinși cu o însărcinare țin vehement de scurt pe copii, prin administrarea unor cursuri de morală și predici de înțelepciune interminabile. Le dau și bătaie, dacă nu «ascultă». Ascultarea nu se dovedește numai cu auzul, ci și cu spinarea.

Știam o babă destinată de conștiința ei unui rol de conducătoare ratat. Baba avea o pisică și un câțel: le ținea prelegeri cu mătura ridicată și-i bătea toată ziua, o dată pe amândoi și alternativ. Expresia adevărată a binefăcătorului sentiment de autoritate și fără de care autoritatea n-ar avea nici un farmec, e că ai facultatea să te superi, să constrângi, să dai și să asuprești. Ridică-i Justiției dreptul de a face urât și plăcerea pedepsei, și colecția Hamangiu, magistratura și bara își pierd poezia.

După o tabletă relativă la Bursa intelectualmente neagră a picturii, mi-a venit un document al cărui spirit de autoritate lasă cu mult în urmă și pe odăiașul ministerial și pe baba cu mătă și câțel. El emană de la «Sindicatul Artelor Frumoase», al Bele-artelor, care produc suflete profesionale mult mai puțin bele, decât obiectul lor. Primitorul circularei e un pictor nemulțumit de felul cum i-au fost expuse tablourile la Salonul Oficial recent. De regulă, o lucrare picturală a dumitale, la care ai muncit câteva luni, decât să o atârni într-un beci, unde nu se vede, mai bine o ții acasă. Iritat dimpreună cu alți colegi de ai lui, puși în aceeași situație, pictorul și-a luat picturile îndărăt.

Sindicatul artiștilor plastici nu-i o banală organizație a meseriei, înjghebată pentru apărarea intereselor membrilor ei. Numai atât ar fi fost prea puțin și s-ar asemena cu toate celelalte orânduielei meșteșugărești. Pictorii sunt o elită, comitetul sindicatului e o aristocrație dogală și el înțelege să cumuleze mai multe autorități, de obicei pen-

tru evitarea confuziei de puteri separate unele de altele. El e și juriul care alege tablourile la Salon și pe deasupra s-a constituit și în tribunal. Până ce își va face o armată și o poliție personală cu rețevie de cauciuc, o să avem poate plăcerea să-l întâlnim purtând și toga de hermină pe stradă.

Iată textul punerii în vedere umoristic al acestui Comitet de paiețe grave trimis artiștilor, care și-au retras lucrările de la Salon.

«Avem onoare să vă aducem la cunoștință hotărârile luate de Comitetul Sindical cu privire la incidentele de la Salonul Oficial la expoziția din mai 1946.

1. Eliminarea din sindicat ca membru pe timp de trei luni, cu începere de la 17 iunie 1946.

2. Cu pierderea dreptului de vot la alegerea juriului al Salonului Oficial.

3. Nu mai au dreptul de a expune la Salonul Oficial pe anul 1946 și 1947.

Comitetul condiționează revizuirea sancțiunilor de mai sus, dacă până la 15 iulie a.c. cei pedepsiți (sic) vor recunoaște culpa lor în scris.

Comitetul intervine la Ministerul Artelor, a nu se mai aplica alte pedepse mai grave, ca de exemplu: a nu se face de către minister poprirea sumelor acordate pentru cumpărarea operelor lor sau a premțiilor, a nu li se aplica sancțiuni cu putere retroactivă.»

Copie textuală. Pe lângă absența bunului-simț și a sfielilor de ridicul, înfumurarea veninoasă a unui comitet de personaje alese izbutește să dea un model de analfabetism integral.

1946

UN OM SĂCĂIT

De la țată până la bacalaureat nu sunt mai puțini ani de optsprezece și douăzeci, și epoca e destul de grea în gradețiile vârstelor din două decenii. Fără să știe nici maică-sa,

în nouă luni cât ține starea de crisalidă, pruncul retrăiește și reface toate fazele pe care le-a petrecut omul între starea de larvă acvatică și de vertebrat vertical, năpârlit de lâna maimuței. Dar părinții, legănându-l în albie, cu piciorul, în murmurul fusului care deapănă din furcă fuiorul, acordat cu torsul pisicii, ascunsă după sobă, învață de la creșterea copiilor istoria veche, medievală și nouă, sintetizată și treptat revelată între doi termeni de viață.

De la cinci ani, când nasul încă n-ajunge la masă, copilul îți pune întrebări, uneori deconcertante, ca și pe la optsprezece ani. Un torent de chestiuni te asaltează din gurița roză cu patru dinți, pe care când n-ai alt răspuns o săruți și o faci să tacă timp de cinci minute cu o prăjitură. În vremile fără cofetărie îi fluieri sau îi cântă, ceea ce îi place lui Țuțu, mai puțin.

Dar la cinci ani, întrebările sunt mai mult comparative. De ce Grivei are patru picioare și curca numai două? De ce găina face ouă și mâța nu? De ce?... De ce?... Mai răspunzi, mai taci, mai schimbi vorba, mai te uiți pe fereastră, mai faci de-a bușile ca broasca și tot ajungi până la urmă să ocolești o problemă afară din cale de indiscretă.

Pe la șaisprezece, șaptesprezece, optsprezece ani nu mai merge. Atunci întrebările au sens analitic. Spiritul critic și melancolia lucrurilor inexplicabile apar odată cu o umbră a buzei, care va fi peste vreo alți doi ani o mustață și, la copile, cu nedeterminata reverie a ochilor ca o ceață de adolescență. Ochii aceia fenomenali care, în bizara lor coincidență expresivă cu constelațiile depărtate ale nopții, provoacă un zguduitor sentiment de infinit și eternitate...

Ce e presa și libertatea ei m-a întrebă, așa brutal, un băiat care venea de la un examen, unde un profesor, desprins de programe, vânturase câteva noțiuni extrașcolare pentru oamenii viitori.

Răspunsul meu începea oblic... Să vezi... Să vedem... Să mai vorbim de asta altă dată... Vezi, acum sunt foarte ocupat. Examenul lui ca examenul lui: examenul cel mai dificil era acum al meu... Codeala, incertitudinea, tangenta, simțeam că dovedesc ignoranța mea adevărată și mă feream... A trebuit să încerc o deslușire pe riscul prestigiului pretențios al părului alb și al zbârciturilor, repute a fi ale înțelepciunii.

Să vezi, ziceam... Fraza trebuia să înceapă neapărat cu «Să vezi» sau cu «Vezi că». La urma urmei, presa e o prelungire a literaturii, însă cu subiecte cotidiene. Un subiect de ziar e un lucru petrecut, și el încapă în câteva rânduri, după ce vine alt subiect, alt lucru petrecut și verificat. Presa e ziarul și ziarul oglindește realități obiective. Dă știri, cu sau fără comentarii, care pot să lipsească. Cum să nu fie libere știrile, de vreme ce ele sunt opera vieții? A le opri este a zăticni viața și adevărul, care-i fotografia faptului petrecut.

Presa polemică, de idei, de doctrine tot presă e, dar de altă natură. Libertatea ei condiționează un echilibru și scutește de clandestinism. Miniștrii de Justiție zeloși ai regelui Carol I au voit să-i apere suveranitatea prin arestări și procese anulate de rege pe motivul că lucrurile spuse pe față și la lumina zilei garantează pacea socială. Mi se pare, îngâimam eu, că rolul politic al presei e și mai însemnat prin aceea că ea confruntă zi cu zi ineleganta abatere de la idealurile proclamate și contribuie la stabilirea moralității naționale. Contrastul dintre ce spui și ce faci, dintre sacrificiu propovăduit și opulența personală, dintre sărăcia plebei și belșugul jignitor al unei clase conducătoare nu trebuie ascuns fără primejdie colectivă. El a dat în închișiție Reforma, revoluțiile și suferințele istorice ale popoarelor celor mai multe...etc., etc.

Nu știu dacă răspunsurile au fost exacte, întrucât substanța pare să fie politică, o specie în care sunt un nepriceput și poate că un naiv. Și nu știu nici opinia băiatului care mi-a ars întrebarea lui, dacă a rămas mai proastă decât bănuiesc în ce mă privește. Vorba ceea: ce-am avut și ce-am pierdut?

1946

ECONOMICUL

Trebuie să mărturisesc oroarea mea de «chestiunile economice», discutate cu competență și chiar cu elan de confrății mai cultivați. Uneori citindu-le articolele, orga-

nizate pe concepții și puncte de vedere, mă cuprinde un sentiment de gelozie. Am impresia melancoliei de care trebuie să sufere un poligon hexagonal fără o latură sau două expus în geometrie, printre figurile textului, gol într-o parte. Mi se pare că mi-am ratat cariera de ziarist și că niciodată nu voi mai fi în stare să recuperez prin învățatură ceea ce am pierdut prin ignoranță.

Mă farmecă în dauna noțiunilor și terminologia nouă a literaturii economico-financiare. Când citesc masculinele «economicul» și «politicul» îmi vine o sfârșeală moldovenească, să *leşin*. Între acești doi poli se rotește toată substanța vieții, de care eu unul sunt incapabil să mă bucur din plin. Dacă mai adaugi câte ceva, zicând devize, monedă, valută, emisiune, medalii etc., obiectul durerilor intelectuale ia forme din cele mai grave.

Desigur că, pe furiș, am căutat să mă instruiesc. Mi-am procurat cărți și dicționare. Am mai întrebat, pe ici, pe colo, directori de bancă, profesori de o știință numită sociologie și de economie politică. O mulțime de savanți și de specialiști trăiesc minunat de agreabil de pe urma acestor lucruri admirabile, menite să prepare într-un viitor al doilea, al treilea sau al patrulea, dacă deocamdată, de vreo treizeci de ani încoace e încă imposibil, fericirea omenirii, lăsată vreo câteva sute și mii de ani, pe mâna unui empirism dezordonat. Ce să ne mai ascundem? Când omul avea ce să mănânce pur și simplu, adică în epocile de materialitate brută ale istoriei, când pâinea și mămăliga, ouăle și carnea și peștele se găseau în toate farfuriile, el trăia de fapt o mizerie dezorganizată, ca o bestie, habar n-având de chestiunile economice, politice și financiare, de inflație de bursă, de *hossă* și *bessă*, tot frumuseți care completează evoluția cerebrală și l-ar face pe Stan Stăniș din Aluniș să trăiască o viață superioară, în cosmografie.

Rezultatele studiilor mele secrete au dat un lamentabil greș. Aș fi putut și eu să învăț pe alții și să-mi modific și eu lista de mâncare, dat fiind că economicul contribuie satisfăcător la friptura, la gustările și la deserturile specialiștilor de valoare. Un bun economist dispune, afără de zahăr, ciocolată, banane, untdelemn de măsline și

alte coloniale, de șuncă, de icre, de șampanie și rom. În cazul când sforțările mele culturale ar fi ajuns la concluziile juste superlativ, aş fi putut obține pe lângă o consolidare meritată a situației mele în presă, poate că și un post de trimis extraordinar pe undeva, în Europa, în America, pentru problemele misticismului de industrie și comerț. Asta se plătește gras, cu gușe și burtă.

Fatalitățile aninate de starea mea de brută mă refuză. Ele operează conform condițiilor de primitivitate: untul patruzeci de mii de lei, mierea cincizeci de mii, pătlăgeaua vânăta cinci mii de lei bucata.

1946

«BANCA NAȚIONALĂ»

Polemica în privința desființării sau păstrării așa-zisului Institutul Nostru de Emisiune, zis și Benerè aduce aminte, prin suprapunere și simbolism, de un fost splendid guvernator.

El izbutise să se confunde cu instituția, ca episcopul cu biserica și unul și celălalt purtând în creștet o turlă rotundă, bizantină, cu poleieli și mărgelile ca oltencele amfora de lut cu fiertură pentru oamenii de la câmp.

Mai marii băncii, ca niște musulmani, au purtat întodeauna barbă, din principiu. Om ras: om nesorios. Barba ideală a fost însă proprietatea unuia singur din toți idollii cu principii de finanțe.

Era frumos ca un împărat. De o frumusețe asiro-babiloniană, de taur într-aripat, fără ca, mi se pare, să fi beneficiat de toate privilegiile anumite din comparativ. El se comporta mai degrabă ca o cadână masculină, voluptuoasă și lascivă și nu interesa femeile sau vamele afară din cale de mult, cum ar fi lăsat să se presupuiе mustața aspră și capul de mare Decebal acoperit cu o impecabilă panamă.

Desigur, o capodoperă a naturii și personajul se știa superlativ atare. Mâna lui era de la sine o bijuterie cu câte

cinci tetine fragede, puse în valoare de câte un inel încrustat cu briliante. Când gesticula fără mânușile lui de culoare imaculată a lămâiei, și se părea că în reflexele scăpărătoare ale giuvaerelor de la falange, îmbinate cu o socoteală studiată, se încrucișează, scoborâte din firmament, între manșetele lui sticloase, câteva constelații convergente.

Acul de cravată era un luceafăr ghicit într-un nor de mătase stufoasă. Cravata fină ca un azur prins într-un zefir. Nasturii veneau dintr-un orient fabulos, ștofa sosea dintr-altă parte a lumii, prin curier special, țesută într-adins, urzeală și nuanță în unic exemplar. Nici un desen de pantalon nu trebuia să repete în București motivele de gherghef alese de gustul triplu rafinat al puternicului personaj. Seminția lui părea că se coboară din Florentini și Burboni: se născuse cu un crin stilizat, undeva, în anatomia lui.

Ca să-și puie în toată lumina carnea și costumul, își comandase la Paris un automobil deschis jur-împrejur și la picioare, ca un dric. El trebuia văzut și contemplat de sus până jos, din vârful pălăriei până în vârful pantofilor de lac, ca într-o vitrină. I se zăreau și ciorapii de Ypres. Barba rămânea totuși atracția lui deosebită, răsfirată fir cu fir și, probabil, fir cu fir unsă separat și parfumată dintr-alte flacoane.

Te uitai la acest soi de om îmbăiat, firește, de trei ori pe zi, ca la un monument, care nu asudă nici nu secretează. Curat și neutru ca marmura albă. Nu strănuta, nu tușea, nu scuipa niciodată. Intestinele lui trebuia să fi fost ca de sticlă, oasele ca de cristal, unghiile din încălțăminte de onix.

Trecând la Șosea în vitrina lui cu roți de cauciuc se răspândea pe alee un miros de teatru cu evantalii și dantelă. Cucoanele care-i cunoșteau detaliile mărețiilor aparente din șoptite și-l arătau din trăsuri: «Banca Națională»

Monstrul de frumusețe suferea fără să știe și de alte lipsuri decât voinicia. Era prost.

14 IULIE

Duminică, la Paris, Zece Maiul francez, cu particularitatea lui revoluționară, ziua de Quatorze Juillet s-a petrecut, fără nici o îndoială, după tipic. Adăugându-se certitudinile, mai de mult absente ale unei victorii, concrete, ultima victorie franceză.

Traducerea în viața Parisului și a Franței întregi a evenimentului istoric pentru toate vremile și popoarele din lume e cel convenit. Într-o imensă forfotă deluvială, în răspântiile străzilor și bulevardelor, cu orchestre și fanfare, nepoții însângerați ai generației din 1789 și anemicii ocupației recente dansează și cântă. Pe locul unde [era] cetatea Bastiliei, în care legați cu mâinile la spate intrau fără să mai poată ieși toți câți gândeau, scriau, murmurau și scrâșneau, în suferința lor pentru țară, au scăpărat stele de artificii. Un simplu bilet regal, cunoscut în timpul premergător revoluției sub numele de «lettre de cachet» și adeseori și fără această formalitate, de specia unei note de plată, era de-ajuns, ca părintele, fiul, fratele, câte unul sau toți laolaltă, să fie luați de acasă și făcuți dispăruți.

Dacă ziua de 14 Iulie ar fi însemnat numai atât, scăparea Franței și a francezilor de închișiția civilă și polițistă a unei guvernări inaptă să-și asigure autoritatea prin mijloacele care să o sugere mai mult decât să o impuie prin constrângeri și evenimentul renașterii naționale tot ar fi avut semnificația lui universală. Dar faptul care ridică răscoala franceză la rangul de simbol și împarte istoria lumii, de la începutul ei știut, până în zilele noastre și de-a pururi, în două epoci distincte, una de mii și mii de ani și ceastalaltă, numai de o sută cincizeci și șapte, de-abia începută, e stabilirea Dreptului Omului, pân-atunci călcat, și Dreptul și Omul, în picioare.

Omul exista pân-atunci între animale zămislite în săptămâna Facerii, relatată de *Biblie*, amestecând degetele lui Dumnezeu un praf de țărână și o gură de scuipat. El n-avea altă legătură legitimă cu abstracțiile care îi condiționează o stare civilă pe planetă. Apoi, începeau

numaidecât datoriile omului, făcut să servească un cler, o aristocrație, o suveranitate și carnea trebuincioasă războaielor și pușcăriilor de stat. Ce era statul? Statul sunt eu, putea să spuie cu drept cuvânt un prinț francez. El era statul, cum mai târziu statul au fost întodeauna temnița și ghilotina.

Doctrina Drepturilor Omului a supărat atunci, de când acestea au fost proclamate, toate stăpânirile cu tendințe de dictatură, proprii regimurilor care apucă să dureze. Câtă ironie de gazetărie mediocră și de searbădă elocință, n-au luat peste picior și la noi principiile romantice franceze: Libertate, Egalitate, Fraternitate. Libertatea nu-i făcută pentru om, egalitatea e absurdă, înfrățirea e o demagogie... Adevărul era în asuprire și în metodele Bastilicii dărâmată nu numai la Paris ci și în toată lumea.

Lupta din 1789 va fi încetat, poate, pentru francezii care au valsat și duminica trecută pe motive de Strauss la Tuileries și Versailles. În unele regiuni ale globului, drepturile se lasă așteptate. Omul e încă o caricatură și un invalid politic, iar Bastilia se repetă. Omul pur și simplu, omul elementar, peste categorii, caracteristici, naționalitate și credință, ființa respectată de toată gândirea și dragostea celor ce au lucrat cu geniul și însuflețirea unui ideal la noblețea lui ofensată.

1946

ZVÂRLUGA

Zvârluga e chișcarul... N-aș putea ști dacă nu se scrie mai onomatopeic: chițcarul, întrucât acest pește ca șarpele și care se cheamă pe mai puțin moldovenește țiparul, e numit așa pentru că, dacă-l calci, țipă. Nu țipă din gât, ca niște alte făpturi cu țiplă-n beregată, ci ca nelumea, de pe la coadă, unde chișcarul ar avea un fel de bășică, din care, când strângi, scoate glas. M-aș ispiți să scriu de aceea și chițcar, în loc de chișcar, care în Bucovina poate să vie de la chișcă, pișcă, după cum tot acolo pielea se cheamă pchiele. Băgare de seamă, la

condei, să nu o ia înainte cu alte pchilde, necuviincioase...

Țiparul va să zică! El nu are nici icre, nici lapți, nici parte bărbătească, nici femeiască. Nimeni nu a știut niciodată, până acum douăzeci de ani, cum se înmulțește; nici Aristoteles, nici Herodot, ajungând la credința că atarele pește se naște de la sine, ivirea lui din nimic fiind o dovadă că ființa lui Dumnezeu este.

Am auzit de doctorul Charcot, din Paris. Fiul Charcot, îndemnat de ilustrul său părinte să urmeze meseria de medic de nebuni a tatălui, dând un strălucit examen de doctorat și ieșind întâiul, dar rămânând adânc mâhnit că Leon Daudet, colegul lui de clasă, zvăpăiat, a strigat în auzul aulei că izbânda fiului se datorește umbrei tatălui, de la spitalul La Salpêtrière, s-a scârbit. Și-a cumpărat o corabie cu pânze și a rătăcit toată viața pe oceane și mări.

O bucată din Atlantic, încăpută într-o scorbură de continent, la gâtlejul celor două Americi, Mexico, se cheamă marea Sargasselor, din pricina buruienilor sargasse care o năpădesc. De acolo ia naștere și vântul cald. Vântul cald străbate oceanul și apucă, scâldând coastele pe unde trece, din colțul Marocului, pe două poteci, una spre miazănoaptea Europei și alta prin Mediterana și Marea Neagră spre România...

Charcot a îndemnat pe exploratori și pe oceanografilor prințului de Monaco să scotocească bine, că marea turbure și grasă a Sargasselor e un cazan, în care fierb și dospesc multe din tainele globului nostru.

Un învățat danez, Johannes Schmidt, un năzdrăvan și el, și dezgustat și el de pământ, călătorind și el pe talaze, într-o corabie a statului Danemarca, ale căruia venituri sunt aduse pe a treia lor parte, din pescuitul uriaș al țiparului, pândit la trecerea lui îmulzită în strâmtoarele peninsulei, a luat profeția lui Charcot în serios și, căutând treizeci de ani, a descoperit înmulțirea zvârlugii... Peștele-șarpe se cheamă așa, pentru că se zvârcole și se azvârle, după cum izbucnește și izvorul Izbuca de lângă Oradea Mare.

Schmidt a văzut că acolo, departe, prin dreptul Bermudelor, marea geme de gloatele miliardele de

crâmpie străvezii, «ieptocefalii». Vântul cald le fură în drumul lui spre răsărit în toată lumea, și ca să ajungă din locul de naștere, pretutindeni, ele călătoresc prin apă sărată până la gurile râurilor dulci și până la Sulina, la noi, trei ani întregi. Ele dau năvală-n râuri, împotriva apei. Apa dulce preface crâmpielele în pui de pești, care sosesc în cele mai subțiri pâraie și fire de undă. Într-o noapte neagră, fără lună, peștii ies din apă, orbește pe pământ, se târăsc prin bălării și trec în nămolurile zăcute, unde se cuibăresc nemișcați, zece ani. Venirea ploilor mari îi răscolește, ca în Suceava, și sătenii îi prind în coșuri de nuiele, ca pe raci.

La vârsta de treisprezece ani, ca la un semn, țiparul se trezește pretutindeni, din toate nămolurile Europei. El a crescut cât brațul de la cot în jos, i-au crescut și ochii și aripile de înot, culoarea lui nehotărâtă se face argintie. Părăsește nămolul. Se târăște iarăși pe pământ, ia calea pârâului pe care a venit și coboară îndărăt Siretul, Dunărea, Marea Neagră, Mediterana, Gibraltarul, Oceanul, cu o iuțeală de douăzeci și cinci kilometri pe zi și la o adâncime de cinci sute de coți, timp de șase luni, înapoi la Sargasse. Pe drum, el se face bărbat și femeie, gonind spre locul dragostei, ca regina stupului în mai, în țării, pentru fecundare. Își lasă icrele și lapții și moare...

Acest miracol e povestit într-o carte necunoscută, necită, nebagată în seamă, apărută acum câteva luni, *Între artă și știință*, de doctorul I. Weinberg, medic, muzicant, călător prin toată lumea și explorator... Cuprinsul ei, muzică, medicină, îngrijire samariteană, animale etc., etc., o face prețioasă pentru bibliotecă și cititor, căruia îi dă o senzație de înălțare și o plăcere ca după o călătorie în eternitate. Asemenea scrieri, mult prea rare în limba românească, trebuie să cu toată grija adunate.

1946

GRUPUL LUCHIAN – PACIUREA

Ziarul «Adevărul» a primit și a publicat din partea nu știu cui să zic, a Sindicatului Artelor Frumoase, a comitetului expoziției Salonului Oficial sau a comisiei de

premierii, câteștrele autorități plastice independente și opuse, fiind întruchipate exact în aceleași unități, un răspuns la alte două tablete. Procurorul e și Curte și avocat, și, în cazul premierilor de sine, și împlicinat, o babilonie de atribuții, impermeabile la un simț de corectitudine normal.

Răspunsul tace mort în ceea ce privește cauza fundamentală atât a sciziunii Salonului Oficial, a celor nouă expozații, pictori și sculptori, de care s-au interesat prezentele tablete, cât și a dării pe față a procedeelelor inaugurate în grădina florilor de ulei și a statuilor dintre ele.

Chestiunea e deplasată din centru la periferii, ca întodeauna când, luat de scurt, vinovatul se apără, împotriva unei isprăvi de materialitate categoric precizată, cu Sfintele Taine abstracte și cu motive de sensibilitate improvizată, cu Adam și Cain, socotindu-se descărcat de răspunderi cu un simplu purgativ. Tabletele au jignit, spune răspunsul, iar expozații, retrași din colaborarea la o mascaradă cu profit, sunt reacționari...

În folclor asta se exprimă că dai într-un loc și crapă cu câteva palme mai jos.

Pricina nu pornea din câmpul politic, democratic sau reacționar, ci strict din pictură, din expoziție și din neregula grosolan inelegantă a comitetului sindical. Nu încap două interpretări pentru o ticăloșie.

Dar «Adevărul» a primit și a publicat și replica grupului Luchian – Paciurea. Constituit din organizarea celor nouă artiști retrași de la Salon, în vederea unor viitoare expoziții ale grupului autorizat, cu ctitoria celor doi mari înaintași, un pictor și un sculptor, unul chinuit o viață de aceleași tendințe ca urmașii lor de azi iar celălalt suferind și după moarte de ingratitudea factorilor cu misiunea de a ține teafără candelă marilor noastre talente, grupul ține să-și dovedească legitimitatea.

Să precizăm, cel puțin pentru respectul ce li se cuvine oficial, că doi din ei, și anume sculptorul Ștefan Baiesan și pictorul Petre Suțianu, au meritat din partea statului câte o bursă la Paris. Ar mai rămâne ca după rușinea de care s-a acoperit, comitetul să stăruie în poziția lui meschină și să instrumenteze pentru anularea burselor acordate.

Replica grupului Luchian – Paciurea nu s-a dat înapoi să urmeze comitetul pe terenul politic, străin rămâne ca după rușinea de care s-a deplasat în lamentabilul lui răspuns. Și iată că nu avem de-a face cu niște «reacționari» epurabili ci cu o majoritate de socialiști și comuniști... Poate că partidele în cauză n-ar face rău să modeleze excesul de zel ridicul al componentelor riscatului comitet.

Răspunsul comitetului îmi face o declarație la sfârșitul adresei lui oficiale și mă simt măgulit, cu toate că nu cunosc numele din comitet, ale celor care, după spusa lor, mă iubesc, ca să mă verific cât îi iubesc și eu pe ei. Dacă e vorba numai de domnul Camil Ressu, singurul semnatar al răspunsului publicat, sentimentele mele de vechi militant pentru cauza talentului domniei sale de mare maestru, dintr-o vreme când era hulit cum hulește azi comitetul pe tinerii altui început de epocă, domnul Camil Ressu are dovezi personale, autentice și recente că liniile mele nu s-au frânt nici curbat în aproape patruzeci de ani de când sunt, cum știu eu să fiu, și prieten și adversar, și că ele merg drept și acum. Însă nu mă simt în stare să mă împac să-l văd pe Camil Ressu, la vârsta și la exponentul lui, deghizând cu numele lui un atentat contrariu și inteligenței și spiritului de independență, cu care m-a obișnuit – și girând poate cu dezgust, dar public, o acțiune dezonorantă.

1946

CARACOȘTII ACADEMIEI

Academia Română, o veche adversară a înnoirilor literare, proprii să-i justifice inactivitatea, a fost onorată de noi, într-un moment de strâmtoare, înainte de a-și fi dovedit lipsa de ținută. Intimidată de un atac politic, care a slujit de marcă râvnelor îmbătrânite, ahtiate după o imortalitate inserată în «Monitorul Oficial», Academia s-a supus injoncțiunilor venite din afara Paradisului interior,

intrând pe calea strâmbă a compromisului și a concesiunilor și călcându-și caracteristicile de for închis și de cetate. O singură atitudine putea să fie compatibilă cu spiritul ei conservator, indiferent dacă se mai poartă cununa mistică, sau dacă s-a demodat. Cui nu știe să moară frumos, i se acordă o viață mediocră și inutilă. Ce putea să facă Academia? am fost întrebat. Să-și încuie porțile și să depuie cheia în mâinile regelui, ctitorului așezământului din Calea Victoriei, nr. 125

Am toate atențiile de sentiment minor – pentru domnul Caracostea, profesor de niște oareșicare literatură în Universitate și academician fără titluri de «creativitate», după terminologia domniei sale. Dar când fotoliile Academiei sunt ocupate de Caracoști, etica degenerază și actele de prim-plan rămân în competența unui servilism de souffleur.

Domnul Caracostea, un prototip al absenței de personalitate, merită iată câteva rânduri, care fără să fie un contrapunct sunt un epilog.

Domnia sa e un emotiv al pancreasului. Într-o discuție contradictorie pierzându-și comodul echilibru, îi vine rău adeseori și domnia sa trece în cabinetul de alături și... varsă.

Pe vremea regimului trecut, mi s-a plâns odată că mareșalul Antonescu, căruia îi ceruse dictatura poeziei și a prozei românești, și care i-a acordat-o cu insistențele profesorului Gamilschek, fuchrer pentru cultură la București al ambasadorului Manfred von Killinger, nu-l înțelege și că toate rapoartele trimise de la Fundațiile Regale, unde scheletul intelectual al domnului Caracostea fusese impus cu violență, sunt eliminate cu o diagonală roșie, punctată cu semne de întrebare .

Fusesem și eu ceva, cumva la Fundația de Literatură și Artă și am fost de părere, de vreme ce eram consultat, să închidem și să lichidăm citând axioma morții frumoase. Domnul Caracostea își iubea însă ficatul și pancreasul și prefera, decât să moară frumos, să trăiască urât, dar să trăiască. În realitate, domnia sa voia să rămână singur într-o autoritate și într-un buget, care-i permiteau să-și trăiască nuanța de viață.

La Academie, domnește, în lipsa ei de ținută, spiritul caracostic. Vulgaritate, lașitate, confuzie și reticență. În dezorientarea care-l face să tremure și să vomiteze, spiritul s-a întins și la critica literară. Simptomul caracteristic al ultimei deshidratări îl oferă două premii literare ale Academiei, atribuite unei literaturi de javre agramate, semnată de două lepădături ale condeiiului, un oarecare stupid al versului și un oarecare pseudo-folclorist care n-ar putea împlini într-o redacție de ziar de provincie nici sarcina transportului corecturilor din tipografie, ori a ștergătorului de praf de pe ghete.

Moartea frumoasă a cedat alternativei: moarte prin oticneală.

1946

VĂLENII

Am citit un articol de ziar, semnat cred că de un profesor, pluralul «noi», adică noi profesorii, fiind revelator de meserie, că universitatea liberă a lui Nicolae Iorga se redeschide. În vreo cincisprezece zile de conferințe și cursuri se lichidează tot programul, de altfel neanunțat, al unei sesiuni.

După o vacanță atât de îndelungată de mai mulți ani, se cuvenea o proză de redeschidere însuflețită de pâlparea în slovele ei a unei stări sufletești. Nimic! Fraze de câlți și gânduri de iască: un arhivar de judecătorie de pace n-ar fi comis un mai searbăd text inaugural. Posteritatea intelectuală activă a omului de văpaie, care utilizând de preferință vreascuri și surcele, le-a consumat pe toate, e o imensă cenușe.

Sensul școlii Iorga, de la Vălenii de Munte, a fost că, o dată pe an, participanții căpătau o prospețime, pierdută anual între catedră și terfeloage. Profesia de dascăl, ingrătă și amenințată cotidian de încremenirea fosilă, trebuie din când în când scoasă la aer și vânturată, ventilația de sine fiind mai dificilă și proprie numai temperamen-țelor de elită.

Diformarea pedagogică a omului trebuie deci compensată. Vălenii au fost în același timp o insulă de românitate. Contrariu decât la alte popoare, de a treia mărime sau de a patra, românii și-au creat o cultură națională, suficientă, la rigoare, pentru îndestularea semenilor necunoscători de limbi străine. Această noțiune, curățită de sovoinism, cei care n-au obținut-o din cumpănire și meditănd au învățat-o la Văleni, în același timp cu încrederea în propriile puteri. Nu e un secret, care trebuie ascuns, că naționaliștii noștri s-au remarcat și în ultimul război printre prizonierii de toate neamurile, prin hărnicia lor disciplinată și un spirit de inițiativă cert.

Universitatea de la Văleni nu trebuia să dispară cel puțin pentru sentimentul de ofrandă, adus întemeietorului ei și spiritul care a fost în stare să o animeze trebuia recuperat în parte asupra indiferențelor succesive.

Redeschiderea ei e făcută pe tăcute, cu șovăială și, din ce s-a putut citi, fără râvnă, ca și cum n-ar fi un eveniment. S-a împlinit mai mult o formalitate de scadență, de către succesorii de firmă fără clientelă. O largă răspândire a unui manifest propriu-zis nu s-a crezut utilă și niciodată n-ar fi fost mai necesară decât azi, după un asasinat abject și o uitare nepermisă.

Dar pentru ridicarea din întuneric a unei făclii înecată într-o mocirlă de sânge, ar fi trebuit, dacă nu geniu, talent și dacă nu talent, entuziasm, o seamă de inteligențe alese, un sobor de personalități, care să nu dea unui avânt întrerupt și frânt o traiectorie oblică și o continuare mediocră și minoră. E trebuință de un gir demn de Iorga și valabil, pe toate actele de creație de la Văleni. Academia Română în monumentală ei inactivitate ar fi fost poate indicată să tuteleze o înviere a intențiilor fostului nostru mare contemporan.

1946

O VOCE DINTR-ALTĂ LUME

Dacă va fi odată și odată o împrejurare, un loc, ca-n fabulă, porțile Paradisului, unde din fiecare om se alege un singur dram de ceva fără volum și greutate, ceva ca un

fulg, ceva ca o fărâma de ceață, un suflet, din miile de oameni care trec – spun *Sfintele Scripturi* – care trec dintr-o lume într-alta, care va să zică nu se isprăvesc odată cu viața, cu viața cunoscută de noi; dacă ar fi un moment din timpul nemărginit, dacă ar fi un punct în spațiul fără hotar, unde s-ar înfățișa omul la o nouă întocmire, unde ar fi măsurat într-un degetar de fildeș, cântărit într-o cumpănă cu două tirizii de păinjiniș, cercetat în ființa lui cu adevărat delicată și scrutat, Judecătorul a toate s-ar putea întreba de ce oamenii aceștia din cutia lui cu suflete cât niște fluturi, cât niște molii, s-au chinuit, urât și dușmănit.

Oamenii nu par să fie atât de răi și necruțători pe cât i-au făcut o împrejurare, o eroare de claritate, unghiul fortuit de aparențe subt care s-au înfățișat – vorba dusă din gură în gură, minciuna de voie și mai ales cea fără de voie, înfumurarea unora, necazul, pizma și nesupunerea altora, îndârjiți pe drept cuvânt să se apere și să răspundă cu singurul mijloc la îndemâna omului slab, nedreptățit și singuratic, atacul.

Într-o viață de biet om e atâta loc să fie umilit sufletul și necinstit, de cele mai multe ori în deșert, încât nu e de mirare că viața frumoasă, a văzului și a înțeleșului, e o luptă de fiecare ins și un război în mic și în mare fără pace. Așa că oamenii, a căror durată e prea scurtă, n-au timpul să se cunoască, trec unii pe lângă alții ca niște comete aprinse și se ciocnesc cu focul, decît să se atingă cu răcoarea lor. Noi cel puțin, românii, trăim laolaltă ca pentru sine, ca fiarele iritate de o trufie sălbatică, ne sfâșiem și ne urmărim, ca să fim doborâți din lumina noastră a fiecăruia, cu prăjina. De cum un mugure răsare, cu o fâgăduire a unui fruct mai mustos, facem tot ce putem să-i zădărnici creșterea și pârga.

Dintr-o singură familie, cum ne sunt asemuirile, dantina și limba, date uitării și răstimpurile de slavă și nesațiu, și cum ar trebui să ne recunoaștem, ne dcosebim fără încetare în asupritori, călăi și căpcăuni. Doi oameni nu se pot răbda și suferi în aceeași meserie și pe aceeași brazdă. E un blestem să ne afle ceasurile grele împrăștiați în tabere și înăuntrul taberelor vrăjmași de personalitate.

Se ivește deodată ceasul rău, omul e redus la ceea ce era întodeauna, fără să-și dea seama: o frunză bătută de vânt, un pai, un fir de pleavă strâns în ființa lui ca un melc, se trezește într-însul întrebarea: poate că m-am înșelat. Socoate, gândește, compară, scade și adună. Întâia oară, în zeci de ani, se ridică deasupra lui însuși, face o pauză și se referă la eternele nefericiri ale condiției umane. Atunci îi scapără, în marile îndoieli în care a căzut, un adevăr care trăia întreg cu mult mai înainte de a se fi dumirit.

Să nu ne închipuim în superbiu clipei de tărie că suntem ca o coardă de oțel, invariabil lucie, sonoră și întinsă. Suntem niște prăpădite bucăți de sfoară și de cânepă, desrăscute numaidecât, îndată ce le ajunge umezeala. Și dacă am fi niște otgoane, rezistența noastră se macină de inelul care ne freacă și roade, cu care am ancorat la un țarm iluzoriu.

Fac însemnările de față, trist, mâhnit, în urma unui telefon neașteptat, care trebuia să mă găsească de acum patruzeci de ani și care m-a descoperit de-abia acum când mi-e mustața albă, de vârstă și mai ales de suferințele tăcute, cărora le-am făcut față uneori cu milă, alteori cu o facultate de disperare, cruzimea. În izbeliște și calamitate, un bărbat care-și putea da seama însă demult de firimitura mea de onestitate de-abia acum a descifrat în slovele mele o permanentă și, meritul lui, nu s-a dat înapoi să desconsidere orgoliul lui de odinioară, să-și aducă aminte că nu e nici el o muiere de târg mic și ridicându-și frunzele galbene, închegate pe rănilor lui, să le presare pe rănilor mele. Telefonul e umbrat ca un confesional. Mi-a telefonat. I-am auzit glasul: nu i-l auzisem niciodată. Puteam să-mi simt stărnite durerile și frământările de altădată.

Fără să știe sau cu bună știință, personajul mi-a făcut, dimpreună cu alte personaje, cel mai mult rău cu putință în omenescul meu, care avea nevoie nu de hingheri, ci de samariteni. Nu m-am văitat niciodată, mi-am ascuțit cuțitul și m-am aruncat cu el în tăvăleală. Dar l-am împlântat numai în față, niciodată în spinare. Mi-am împutit mâna cu care purtam întâi o sfoasă până de columbă, de sânge stricat. Am uitat.

Vocea din depărtare m-a emoționat. Am tresărit. Un cititor ilustru mă urmărește de o bucată de timp în gazetă și, în sfârșit, a dat de manuscrisul meu, de inima și de conștiința mea dintr-un degetar de ivoriu. Îi mulțumesc. Nu se putea răsplăta târzie mai melancolică și mai duioasă.

1946

ANTICARII

Când am schițat întâia oară figura anticarului Pohl, Pohl era în viață. Nu mi-aduc aminte câți ani au trecut de atunci. Poate că vreo treizeci. Începi să numeri cu zecile de ani, după ce anii au trecut și, în definitiv, nu e prea dezagreabil.

A venit atunci la mine și mi-a mulțumit. După o activitate de o viață, nici un alt client al cărților lui vechi nu se învrednicise să-i facă un portret public și elogiul unei cariere. I-a plăcut asemănarea pe care i-am relevat-o cu Sfântul Petru, din iconografia bizantină. Mărunțel, pergamentat cum îi stă bine unei gânghanii umane de bibliotecă, în culoarea feței lui intra, pe lângă umbra foilor tipărite și legătura catifelată a miilor de cărți venerabile, aflate în librăria lui, mai ales în cea de acasă unde-și păstra volumele de mare preț. Puțin la trup, și simplu ca un apostol sărac, atent și discret, primit pretutindeni, la toți cărturarii, cu simpatie și cuviință, plăcerea cea mai mare a decanului anticariatului nostru nu era să vândă o carte ascunsă subsuoară, dar să vorbească de ea, un ceas, două ceasuri, câteodată până la prânz, furat de amintirile lui cu profesori, cu episcopi, cu academicieni, cu mitropoliți, pe care-i cunoștea pe generații. Stătuse de vorbă cu ei, pelerin neostenit, la Iași, la București, la Galați, la Râmnic și în toate eparhiile, unde-l purta pasul lui, încet ca al unui călugăr. Acest om de o șchioapă, cu barba lui mică, roasă și cu un ochi defect, gesticulând bisericește cu două degete ridicate la tâmplă sau puse pe buze ca să facă

vorbele mai acoperite, ar fi putut lăsa și o carte scrisă de el, divers documentată de biografii, anecdote și ticuri.

Trebuia văzut cum deschidea Pohl o carte, cum căuta pagina voită, cum netezea cu palma foaia găsită, obișnuită să stea închisă în tâlcul ei, la pagina ei, și nesupusă ușor să-i fie pudicitatea dezvăluită. Pohl nu era un negustor, era un preot și un artist al chemării lui pentru șoaptele tipărite pe hârtia scumpă a trecutului, când călugării noștri, în tiparnițele de la Neamțu și Căldărușani, făceau câteva metanii dinaintea coalei de hârtie, ce trebuia strecurată deasupra chirilicelor în teascul de lemn al tipografiei de lângă paraclis.

– Cucoane, cred că azi am o carte pentru dumneata, spunea Pohl, surâzând.

Pohl scotea, de subt haina lungă ca un halat de rabin, cartea cu care venea să te ademenească dis-de-diminează. Luai cu el o cafea, tulburat că banii nu-ți ajungeau în aceeași zi și pentru piață și pentru bibliotecă, mai cu seamă că lui Pohl nu-i era prea greu să te încredințeze că volumul trebuia neapărat să aibe un loc între cărțile raftului tău. Dacă-i destăinuiai adevărul, el îți răspundea:

– Ei, asta te împiedică s-o iai? Lasă că plătești când vei avea. Bani să am eu de luat de la dumneata. Crezi dumneata că avea și Kogălniceanu todeauna bani, când unchiul meu îi ducea, la leși, câte ceva?

Să fi luat sfârșit, odată cu anticarii, librării și gospodarii de cărți de calitatea lui Pohl, cu frații Șaraga din Moldova, cu frații Samitca din Craiova, cu Benvenisti, cu Socec, cu Ioanițiu, cu Teclu, cu Miloșescu din Tg. Jiu, cu Müller, cu Storck și generațiile de mari demnitari, cărturari și iubitori de slove frumoase, pentru ca să fim astăzi, după arderea bibliotecilor, în piață publică, la Berlin, martorii incalificabilei agresiuni a primăriei, împotriva dulapurilor cu știință și literatură cu speranță și vis, ale anticarilor din București, atacați militărește de gărzile municipale?

Ajuns-a cartea să irite pentru că îmbie la cugetare, asemări și diferențe? A devenit cartea odioasă? E cel

puțin, din aspectele de maidan clădit ale capitalei, singurul lucru plăcut dintr-un colț de uliță insalubră și murdară: o bibliotecă în aerul liber și la cer deschis.

1946

UN MEDIC ȘI UN PREFECT

Toată lumea care vine de pe Valea Prahovei povestește basmul unei realități ademenitoare, necunoscută în București. De cum au trecut limita care desparte cele două județe gemene, au impresia că se găsesc într-altă țară. La Ploiești și de-a lungul șirului de localități ale aerului tare și peizajului de răcoare ei găsesc, la lumina zilei și cinstit, tot ce se ascunde în capitală dedesubtul perdelei funebre a negoțului negru și se capătă anevoie.

Carnea se vinde la toate măcelăriile, măcelarii sunt măcelari adevărați, neimprovizați din hingheri și, lucru ciudat, politicoși! În loc să-ți dea cu pachetul de oase în cap, îți aduc mușchiul de vacă, pulpa de porc și vițelul de la rinichi, la mașină. Negustorii de fructe și zarzavaturi nu te iau la palme, băcanul, birtașul, lăptarul sunt cuviincioși, vinul și laptele nu cuprind optzeci la sută apă și douăzeci la sută otravă și murdărie.

În sfârșit, burghezul care mai are și un automobil nerechiziționat se simte la Ploiești ca în București de altădată. Nu o să ne mirăm prea mult când ne vom pomeni că scumpii noștri vilegiaturiști, decavați la Sinaia, confratele muntelui faimos, de pe care profetul a primit din mâinile lui Dumnezeu *Decalogul*, nu se vor mai întoarce acasă și vor rămâne cetățeni de onoare ai republicii lui Popescu (Candiano).

Îți lasă gura apă. Jimbla și franzela sticloasă, crestată diagonal, se vinde pe toate drumurile și la toate brutăriile. S-ar putea localiza, mai concret, celebra zicală cu Pirineii: pâine neagră până la Pucheni și jimblă de la Pucheni înainte.

Diferența și contrastul merită o meditație cu cotul pe masa goală, de la domiciliu. Dacă trebuie să cheltuiești câteva zeci de mii de lei pe tren, ca să guști un cotlet la Poiana Țapului, n-ar fi mai ieftin să vină cotletul și chifla până la municipiul domnului Dombrowski?

Aici e aici (*That is the question*).

În Prahova e un prefect ca nelumea. Fără uniformă, fără cizme, fără mustăți până la urechi, fără sprâncene groase, încruntate, fără pumn de fier, care nu tună și fulgeră, care nu ține discursuri, care nu face declarații presei, a cărui fotografie nu-i scoate nicăieri ochii trecătorului, un prefect necunoscut și simțit în parohia lui numai prin acțiunea unui tact adaptat la susceptibilități, un medic, doctorul Victor Dimitriu. Metodele sale discrete, delicate, și atenta guvernare a unui județ variat și cosmopolit, în care se află și reședința Suveranului, au răspuns elegant la toate așteptările contradictorii ale populației capricioase, de țărani, de târgoveți, de intelectuali și de mari industriași, grămățiți din toate părțile lumii în Elveția românească. Și doctorul Dimitriu nu-i, cum îi stă bine la fotograf unui demnitar, un domn voluminos la vârstă și trup: e tânăr ca un student, nițel visător, nițel poet, nițel boem.

Fiindcă veni vorba de acest medic de neobosite inițiative, să notăm pe cea mai recentă. Începând de la minuscul, ca să ajungă treptat la definitiv, doctorul a înființat o bibliotecă, inexistentă pân-aci, pentru publicul Ploieștilor culturali și petrolieri în vederea deocamdată a funcționarilor prefecturii și a cui dorește să citească, deschisă pe o față de masă o carte răsfoită cu degetele spălate.

O atenție gratuită trebuind realizată cu mijloace gratuite, câteva case de editură au și dăruit câte un raft important de volume.

E de prevăzut că Bucureștii, lipsiți de foloasele județului vecin, vor fi ispitiți să ceară ca districtul Ilfov să treacă în competența districtului Prahova, și cât mai repede cu putință, mai înainte ca doctorul Victor Dimitriu să se întoarcă la studiile și cercetările sale medicale.

August 1946

«LUMINĂ ȘI COLOARE»

Titlul luxoasei reviste, editată la Cultura Națională, poate să îmbrățișeze toată activitatea, care începe să dateze și să înjghebeze o tradiție, a unui singur om, domnul Ionel Jianu. Inițiativele în pictură ale acestui atât critic de artă cât și maestru de expoziții și autor al primelor monografii și reproduceri, demne de a figura alături de mapele executate în străinătate, i-au creat o poziție și un nume sinonim cu artele plastice românești.

Acționând deodată pe amândouă laturile teritoriului artistic – comentariul, în scris și în conferințe, ca și contactul practic dintre operă și public – domnul Jianu împlinește rolul mai multor specialiști indispensabili unei evoluții estetice serioase. El nu dă numai definiția mersului, care la unii critici, așa-numiți, e improvizat în echilibrul unei terminologii, culeasă din aproximațiile adeseori bufone, jumătate oculte și jumătate de obscur cazuism, vânturate prin cărțile și studiile de alchimie subiectivă, puse în circulație continentală și interurbană de doctorii în bele-arte germani, interpretați în Cișmigiu; el se scoală din biuroul cu fișe în cartotecă, face pasul, îl calcă din plin și sănătos, și umblă pe tălpile lui personale. La «Căminul Artei» din pasajul Crețulescu, care-i opera domniei sale de laborator experimental în văzul și în prezența tuturor, domnul Jianu a făcut foarte de curând și o expoziție masivă de caracter demonstrativ, a picturii lui Ștefan Luchian, căruia îi este consacrat și primul număr al revistei «Lumină și culoare».

M-aș lega numai de o silabă, ca un filolog. Culoare, cu o, nu e un derivat. E un cuvânt *princeps* care trebuie păstrat și pentru sens și mai ales pentru ureche, cu sunetul lui francez, întrucât nu e moștenit de-a dreptul de la părinții latini. Limba noastră nu are acest substantiv adoptat cărturărește și înlocuit întodeauna cu obiectul. Avem un cuvânt pentru ștofe. El e luat dintr-alte accepții. Noțiunea elegantă pretinde sunetul *u*, cu toate că superficial un timpan care primește vibrația ideilor egal nu se simte obligat să distingă culoarea de colorit și coloratură.

Reținem de pe coperta revistei, dintr-o serie de nume cu specialități divizionare, mai ușor de perceput la filme, cu feluriți directori experți ai tonului, ai cartonului, ai peliculei, ai cernelii, ai șurupului de la obiectiv (reprezentarea grafică, supravegherea tehnică, aflate în treabă la o publicație de optzeci și opt de pagini) reținem pe lângă numele domnului Rosetti, numele domnului Aristide Blank. Acest om de finanțe, întodeauna frământat de neastâmpărul vocației și al depășirii care-i singura noblețe a unei vieți închisă între neant și urna funerară, prea puțin cunoscută la bancheri, a înțeles cu generozitatea adecuată intențiile activului inițiator de rezultate, și i-a pus la îndemână numeroasele milioane trebuincioase, pe care cumiții și calicii miliardelor adunate la ciorapul de catifea le socotesc aruncate-n vânt.

Iată, rând pe rând, o seamă de acte de artă ale ostentivilor nerăsplătite, ale unui tânăr în stare să dea străinătății imaginea valorilor artistice românești. Aiurea, asemenea fapte și dovezi sunt prezidate de stat. Are statul nostru, indiferent la expansiunea geniului național și care, lăsându-se în toate timpurile păgubaș în dauna țării, a fost continuu întrecut cu mai multe lungimi de activitatea oficială tenace a țărilor și popoarelor mai puțin înzestrate ca și românii, cel puțin condescendența de a răspândi lucrurile primite de-a gata?

1946

UN CAZ

La un anume liceu din București, ocupă catedra de istorie un profesor trecut de cincizeci de ani, dar departe de a fi un dascăl și om proporționat pe meseria lui.

Recent, în conferința de promoție a profesorilor liceului respectiv el i-a scandalizat cu o atitudine, pe de o parte de pedagog absurd și pe de alta de provocator. Era în joc viața școlară a câtorva elevi, buni la majoritatea titularilor și mizerabil notați la istorie, o disciplină care

interesează pe orice școlar, ca o poveste din trecut, mai mult, de pildă, ca matematicile sau ca limbile clasice, mai aspre și făcând apel la facultăți mai dure.

Profesorii i-au arătat profesorului că greșește, demonstrându-i punctul fals în care încăpățânarea lui înghețase. Câțiva elevi lipsind de la lucrarea în scris de «sinteză», profesorul le-a pus în catalog nota 1 (unu)... Mi se pare că un regulament precis interzice asemenea ispravă. Elevii, care întârziați din motive de proastă circulație a tramvaielor, care bolnavi în ziua sintezei, s-au prezentat după aceea și profesorului de istorie și directorului liceului, cerând să li se anuleze o notă la care n-au concurat și să li se dea o altă lucrare în scris.

Directorul a înțeles. Profesorul a făgăduit. Totuși, el nu s-a ținut de cuvânt și elevii au ajuns în conferință cu o situație școlară proastă, datorită profesorului care, odată cu obiceiul și regulamentul, își călcăscă cuvântul. Plenul conferinței insistând, el amenința pe profesori cu un raport calomnios către minister.

Un profesor, vechi om politic de stânga, își aducea aminte că, devenit subit, după 23 august, și profesorul de istorie om de stânga prin camuflaj, după ce fusese în același spirit agresiv un învierșunat propagandist nazist, a trântit ușile și a părăsit conferința. Cinismul maimuțarește și virtutea.

Cazul merită o mențiune specială. Profesorul de istorie ar fi trebuit supus, mai devreme sau mai târziu, pe lângă examenul de capacitate, care-i conferă dreptul să terorizeze și pe profesori și pe școlari, unui examen medical, util de altminteri în toate funcțiunile publice. Dacă Oficiul de stare civilă cere legal însurășteilor certificatul medical de aptitudini de procreare sănătoasă, tot așa și profesorul trebuie cercetat dacă nu cumva un spirochet difuzat în creierul lui se opune practicii bunului-simț, logicii profesionale și sentimentului măsurii. Palida treponemă circulă cu intensitate și se știe că experiențele doctorului Grasset din Lyon au ajuns la concluzia că sifilisul cerebral colaborează, mult mai intim și mai des decât e admis, atât cu principiile cât și cu statul.

Cazul profesorului de istorie prezintă antecedente demne de luat în considerație științifică atentă. În timpul orelor de curs, el se îndeletnicea cu o vânătoare amuzantă dar suspectă. Cu o bucată de tibișir, el lua la ochi, de pe catedră, un cap oarecare, dintr-o bancă, și da cu tibișirul de-a azvârlita. Dacă nimerea ținta, el izbucnea într-un mare hohot de bucurie. Creta era schimbată uneori cu o nuia subțire de trestie de mare pe care profesorul de istorie o încovoiaie chitind și căreia-i da drumul unde țintise.

Elevii erau obligați să rătădă dimpreună cu profesorul. Într-un număr de cincizeci, șaizeci de elevi, aflându-se întodeauna și viitori oameni de caracter, cărora jocul de-a darea la semn în ora de istorie li se părea grotesc, aceștia nu luau parte la veselia profesorului și a clasei. Profesorul de istorie îi ochia într-alfel, în catalog.

Amănunt incredibil, profesorul de istorie a fost și părinte, având un fiu, elev chiar al lui. Acest nefericit copil, frecat de propriul lui tată, cum cer rigorile familiei, și exasperat, s-a sinucis.

Știam că la Ministerul Educației Naționale funcționa odinioară un serviciu medical. Nu crede ministerul că profesorul, care dă probe de un exces de fantezie, trebuie asistat în clasă de un medic psiholog și supus cu blândețe unui tratament neglijat?

1946

ADAM & COMP.

N-aș avea impresia că Geneza dă un raport absolut precis asupra săptămânii celei dintâi, în care Dumnezeu a făcut toate câte se văd și nu se văd: *omnia visibila et invisibila*, cum se spune mai boierește.

Sumedenii de pauze nedeslușite și de taine, ascunse cu o intenție, lipsită de amabilitate față de noi, oamenii, creduli și naivi, fac parte din *Cartea Facerii*, a *Sfintelor Scripturi*. Dezvăluindu-i lui Moise lucrurile știute numai de el însuși, el a fost nesincer și simbolist. Fie că, de fapt, nu s-a odihnit complet în ziua a șaptea și, ca bunul

gospodar, a mai robotit câte ceva și în prima lui zi de sărbătoare inaugurală – fie că a strecurat o seamă de mistere nedeclarate, în zilele de lucru, nu s-a putut afla niciodată tot ce și-a pus de gând să încerce și să realizeze.

Să nu uităm că Dumnezeu a fost și a rămas un poet, și că orice poet, afară de indiscretul Boileau, care, nu e vorba, n-a dat nimic valabil ca operă personală ci numai povețe și reguli pentru alții, a tăcut în ceea ce privește *Arta poetică* (*Ars poetica*), lăsând-o pe seama criticii literare și a unui exeget, desigur proiectat, de vreme ce El a prevăzut toate, și cele două războaie mondiale. Așa, în *Apocalips*, inspirat mai târziu meșterului inefabil, Ioan Evanghelistul, sunt arătați în sine, și pe dungă, după interpretările altor inspirați din zilele noastre, atât Hitler cât și Winston Churchill (rostit de un excelent vecin al meu: Churchilă), nu numai timpul cetăților zburătoare și al proiectilelor «V₂», când ei vor exista în carne și oase.

Cu alte cuvinte, poezia Creației are nevoie de un spirit abil, iscoditor și înzestrat cu o meticuloasă răbdare, ca să dea la lumină toate obscuritățile biblice, într-o carte deosebită: de un Șerban Cioculescu, vigilant, nuanțat, stăpân și pe echivoc, și pentru rafinamentul căruia nu ar scăpa nimic, ci, dimpotrivă, s-ar inveda și sămânța ultimă din sămburele unei presupuneri aproape absente.

Biblia povestește cum a fost făcut omul, Adam și scumpa lui soție, cu care va avea de furcă pe vecie, viața, romanul, dramaturgul, regizorul, politica, expertul juridic, muzica și sculptura – dar și-a rezervat dreptul să nu spuie o vorbă despre când și cum a făcut Dumnezeu și pe prost, multiplicându-l liber și pe față în mii și mii de exemplare.

Prostul ocupă mult mai mult loc în biologie și istorie decât nefericitul Adam, izgonit întâi și întâi din Paradis, apoi în toate zilele, de pretutindeni, și gata să fie definitiv eliminat din viață, de la cartelă. Dată fiind însemnătatea din ce în ce mai evidentă a marelui personaj, denumit de către Alfred Jarry *Ubu Roi* («Regele Bă»), aș înclina să cred că prostul genial a fost zămislit duminica, în delectare, ca o corectură tardivă dar în continuu progres, a unui Adam prea deștept și neașteptat de revoluționar

față de principii și de porunci. Emoția cu mărul acrișor, furat din pomul fâgăduinții, nu i-a trecut bunului Părinte nici până azi, și el l-a încadrat pe todeauna într-un comitet de supraveghere și siguranță.

Fără binefăcătorii proști, cine știe la ce s-ar mai fi dat neastâmpăratul Adam, ajutat de dactilografa lui, asociată cu șarpele elastic și subtil, dacă el a cutezat să facă dintr-o gioarsă de condei un meșteșug, din ce-i trece stricatului prin cap idei, și din foaia de hârtie de împachetat, gazetă cotidiană?

1946

CIVILIZAȚIA

Circulă un cuvânt pe care ne-am învățat să-l luăm din conferințe și articole de ziar și care trece din gură în gură ca o țigară la cazarmă și, în recreația clasei a șaptea, la liceu. Îl citim în declarațiile oficiale, ne batem pentru el, ducem războaie, și-n fraze rotunde îl sonorizăm pe toate vocile și ne gargarisim cu silabele lui.

Civilizația!

E un cuvânt cu semnificații supreme. El vine în bolborosirea vorbelor umflate odată cu celălalt cuvânt, cultura. Asta înseamnă că aduni diplome și cărți, tablouri, că te duci la teatru și la concert, că vorbești la telefon – Alo! Alo! – că zici mersi, că ai învățat latinește, că poți construi o nouă teoremă, că te specializezi în câte și mai câte științe și meșteșuguri, capabile să întortocheze o idee simplă și să-i dea toate sensurile, pentru și contra, pentru-contra și contra-pentru. Civilizația permite să scrii versuri și proză, poeme și romane, tratate de filosofie, teologie; să faci polemică mistică, să reformezi viața, în răspăr cu datinile și obiceiurile moștenite de-a dreptul, să le analizezi, să le amplifici, să dai alte pravili și codexuri, mai bune – zici – decât niște stupide, barbare deprinderi de ignoranță, empirice – brrr!

Pe nesimțite, am trecut prin clasicism, romantism, naturalism, existențialism... Orice epocă mare vine cu *ismul* ei, care dărâmă sau contestă *ismele* precedente. De-aci nainte vom fi, în sfârșit, fericiți și mai înainte de a se verifica o fericire pe cale de a se stinge, examenul nostru intelectual cercetează o altă formulă, de fericire mai nouă.

Treci pe la mine, să-ți arăt câteva lucruri extraordinare. Vasul ăsta etrusc (care are o ulcică de băut) l-am cumpărat chilipir. E autentic: nu mă poate nimeni păcăli cu o imitație vulgară... În vitrina de alături ai să admiri unul din brațele Venerei, pe care l-a găsit în pământ un mare arheolog. Avem speranța să-l descoperim și pe celălalt. S-au mai găsit, de bună seamă, și altele, dar toate sunt niște excrocherii italiene sau grecești. Brațul ce-l vezi se articulează exact pe original. Dar țineam să-ți dai seama și de valoarea acestui mobilier, cumpărat de la un prost de anticar, pe nimic: zece milioane. Face o sută de milioane, pe puțin. Și covoarele acestea, ce zici?... Am o șansă la achizițiile artistice și istorice, nemaipomenită. Îți semnalez și aceste douăsprezece peizaje, ale unui pictor, care-i va face praf pe toți. Culorile lui degradate par că nu sunt luate din paleta, obișnuită atâtor agramați din timpurile de falsă celebritate, din trecut... Acum studiez vocalele lui Rimbaud: a, e, i, o, u... Mi se pare că s-a înșelat asupra tonului pictural, evocat de ele, cu câteva nuanțe...

Civilizația e suma tuturor acestor aberații, perversități și preferințe artificiale, care transportă viața pe hârtie tipărită și fac din ea o izmeneală grotescă. Nimeni nu aduce nimic și totul împovărează existența bietului om, visător, naiv, falsificat sau prost, cu sumedenii de zdrențe pentru bacalaureat, licență, doctorat și publicitate. Cât ridicul înfășură mumiile noțiunilor de drepturi ale omului, de libertate, de egalitate, masacrare sistematică și călcare în picioare, atât de către rafinați cât și de brute!

Cititorii pot să constate ce valoare poate să aibă atâta civilizație de iluzii și aproximații, cântate cu toba când au deschis robinetul din care nu mai curge apă, când setea lor chinută caută un pahar ca să o bea, când cerșesc trei

sute de grame unui brutar, care-i dă afară; când seacă râurile și puțurile și nu s-a făcut porumbul; când seceta arde câmpul, usucă livada și stârpește grădina.

Civilizație: apă, grâu și porumb.

1946

ȘTIINȚA UNUI VIITOR

Între știința care documentează și dovedește și între spontana intuiție, acest unul din simțurile suplimentare, peste cele cinci, nu se poate face nici o confuzie demonstrativă. Dintr-o sută de medici, de pildă, cu o știință egală și urmând cu decalcul unui spirit standardizat, tiparele învățate, în cazul unui diagnostic de stabilit, unul are ceva mai mult decât semenii lui, cunoașterea secretă, inspirația adecvată cazului examinat. Asta nu se capătă; te naști cu o antenă personală, absentă din anatomie.

Dar sunt unele științe care n-au atâta nevoie de o intuiție de adaos. Ele servesc materiale omogene și continui care trebuiesc administrate aproape după sistemul metric: vinul se măsoară cu litrul, ștofa se vinde cu cotul, kilogramul corespunde întodeauna, la balanță, greutateilor tip. Dacă dai cu degetul, dacă micșorezi piatra de la cântar, dacă strâmbi pârghiile de la tirizie, în toate limbile asta se cheamă înșelătorie.

Operațiile de administrație nu au o basculă tot atât de recunoscută ca aceea pentru echilibrat marfa cu ponderea controlată. Cântarul judecății e stricat de mai înainte de a fi fost pus în funcțiune și arbitrarul ține de loc de gradație exactă. Pricina vine de acolo că în anumite compartimente de activitate examenul și cercetările nu au avut timpul științific să fie duse până la ultimele consecințe, nici elementele obținute n-au fost îndeajuns de asimilate.

Sunt semne că materialele tangibile ale vieții sociale, inventariate în laboratorii, vor îngădui formularea unor principii necerebrale, care să permită în activitățile utile

din grupe și serii de unități, confruntate și comparate, excluderea intuiției, ca inutilă și primejdioasă. Omul politic e un intuitiv.

Politica implică și indică absența unui inel în lanțul vieții sociale, și, acolo unde se afirmă mai presus de fapte, omul politic, fantezist, temperamental, valoros ori nu, lipsește ceva, ca în scheletele lui Cuvier, un organ inexistent trebuie imaginat și construit, ipsos lângă os. Nu mai e romantism în chimie, în biologie, în filologie; teritoriul romantic a rămas pe dinafară și în literatură. Socialmente, romantismul e în floare. Va veni timpul, și el nu e prea depărtat, când o problemă socială, națională sau profesională va fi rezolvată cu una din cele patru operații simple ale unui fel de aritmetică, aflată în studiu. Atunci programele, concepțiile și demagogiile respective vor fi rămas ca răpirea la cer, ca umbletul pe valuri, ca oprirea soarelui din drum sau vindecarea de scrofula în erupție, cu o rugăciune. Socialismul a făcut un mare pas, netăgăduit, din laborator în viață, dar drumul trece înainte, doctrina e depășită de viață; viața deformează și risipește, inteligența merge, experimentul continuă și veacul nu poate să fie încremenit într-o atitudine *ne varietur*.

Istoria e o știință, în sensul că adună, ca și muzeul, fără concluzii, exclusiv împrejurări și fapte petrecute, concrete și falsurile istoriografilor au o durată scurtă. Apoi ea prezintă, ca boalele cele mai banal cunoscute, folosul că se repetă; dictonul e o axiomă. Toate cazurile de scarlatină se tratează la fel, supraveghind numai consecințele. Serii de crize identice au un leac identic. Într-o ordine socială științifică un codex precis va reglementa medicamentul necesar, și orice politică va ajunge desuetă. Căci oricum s-ar schimba ambalajul, boarfele și bagajele rămân aceleași.

Până ce pravila obiectivă va fi corect așezată pe date certe, ca mecanica, șefii și conducătorii vor continua, ca și în trecut, să nu deducă, să nu învețe nimic din trecut și să se socotească la fiecă câțiva ani că au descoperit arta de a mâna caii și de a întoarce căruța, fără hamuri, definitivă.

LIMBA TRĂDĂTOARE

Probabil că multe cuvinte care se târăsc în vorbire și dicționar, aplicate la împrejurări mai slabe, au trăit sensul lor mai tare în epocile când au fost create. Ele sunt portretele unor înțelesuri pierdute și adeseori fraze, și pagini, și cărți întregi ajung prin derivația cuvintelor active și lenevite sau decalcate să nu mai însemne nimic.

Dar alte epoci, similare, restabilesc uneori spontan o parte din semnificația momentului care le-a născut. Ivide în timpul revoluției, cele trei lozinci ale doctrinei republicane franceze, Libertate, Egalitate, Fraternitate, au fost repudiate atât de violent chiar de către francezi, încât unii din ei, rușinați de romantismul unui timp de expansiune verbală ardentă, le-ar fi șters bucuroși de pe frontispiciile monumentelor revoluționare. Nu mai vorbim de ironia și disprețul, adeseori cu plată practicate în presa care pregătea spiritul de ofensă, premergător războiului încheiat.

După război, noțiunile decolorate ale trinității din formulă au recăpătat tonul defunct. În orice caz, și gândul și urechea le acceptă.

Se decolorează și ideile, stinse o bucată de vreme și înviate în văpaia lor adevărată subit. Perioadele de ateism alternează cu cele de credință în Dumnezeu. Sigur de știința lui, omul studiului analitic își pierde intuiția mistică în epocile de pace, ajunse niște simple intervale, când faptul divers al vieții îl absoarbe sporindu-i vanitatea. E suficient un talaz de sânge și triumfătorul certitudinilor negative își leagă armăsarul de plopul din ușa bisericii, întră cu capul plecat și cade în genunchi. Observat mai de aproape, ceea ce nu s-a putut face de-ajuns în trecut, din lipsa evenimentelor dese de contrast violent din timpul unei vieți, omul își pierde stima de care se bucura prin exagerare, pe temeiul unor înțelesuri antice, de ordin mai mult abstract.

În interiorul aceluiași cuvinte permanente, trecute fără pauză prin istorie, se petrec iarăși schimbări și de substanță, atât de ciudate încât sensul lor ajunge la diametralul opus, însemnând alb și negru, negru și alb, după

vreme și după nații. Însuși acest cuvânt, nație, care pare mai stabilit pe determinarea lui, variază, iar spiritul critic, care mână și cârmuiește sensurile, strică fizionomia intimă a cuvintelor și a ideilor, în concordanță cu o concepție contrarie, care, lipsită de vocabule, sau sincere sau noi, uzează pe cele perimate până la o confuzie care te rătăcește. Rasa, poporul, patriotismul etc. reprezintă ca niște vase, cu doagele pe dinafară, rezistente, capacitatea lăuntrică de a nu refuza nici spirtul, nici vinul, la nici un grad, limpezi ori tulburi, nici apa gratuită. Pân-acum vreo douăzeci și cinci de ani, fără instalațiile sanitare actuale, butoiul prefăcut în sacă trecea din pivnița cu etichete precise la transportul în timpul nopții al haznalei.

Sunt, astfel, cuvinte pahare, cuvinte de beție, cuvinte căldări și hârdaie, cuvinte castroane, cuvinte flacoane, cuvinte cu pulverizator, cuvinte fiole, din ce în ce mai fine, până la un volum capilar. Scriitorul, cât și cititorul, își pierd încrederea în materialul verbal, care-l trădează, și încearcă să se exprime cu interjecții – ah! oh! valeu! – sau renunțând și la ele, se bâlbâie și încep să se rostească prin gesturi de surdomuți, cu deștele, cu umerii, cu strâmbătura obrazilor și făcându-și unii altora cu ochiul și cu nasul.

E de căutat o metodă de învățământ, care să confere diplomele, distincțiile, demnitățile și catedrele, după mobilitatea și indicațiile anatomiei.

1946

CORESPONDENȚĂ

Se grămădesc manuscrisele și scrisorile pe masa mea și trebuie să mă hotărâsc să răspund în bloc, ceea ce nu-i afară din cale de politicos. Fiecare cititor-autor, care mi se adresează, dorește un răspuns personal, fără să-mi acorde dreptul de opinie separată și stabilindu-și criteriul de relații prin corespondență, unilateral. E destul de problematic dreptul să deduci obligații din faptul că intri în

perimetrul cuiva, sărind peste linia frontieră subînțeleasă. Asta nu mă împiedică să-mi placă unele scrisori, unele stihuri, unele manuscrise. Tot ce aş putea face, drept orice răspuns, ar fi să le public, dacă aş avea o foaie personală, dar dreptul acestora, de care se poate folosi în voie orice subaltern prin vocație, mie unuia mi-e interzis.

Mulțumindu-le corespondenților mei necunoscuți, sunt silit să observ că unii din ei mă consideră ca un automat de stație ferată, gata să dau drumul unei bomboane, dacă mi se strecoară în pușculiță un timbru poștal.

Trebuie să fiu penibil de indiscret și să le dezvălui că unica mea îndeletnicire nu e numai condeiul, care nu mă fericește prea mult, ca să vorbim drept și rotund. Mai sunt la casa omului nesubvenționat, fără consilii de administrație, fără însărcinări plătite, fără intervenții remuneratorii și fără nici un fel de legături care dau naștere la reciprocități de rentabilitate, tot soiul de scule de muncă.

Sapa, cazmaua, foarfeca de grădină, stropitoarea, găleata, toporul, ferăstrăul, rindeaua, menghina, pila, cleștele și ciocanul solicită și la o vârstă înaintată pe scriitorul nevoiaș, care dacă nu se plânge niciodată, nu trebuie socotit ca un trândav al slovei și ca un ciocoi fără treabă. Din douăzeci și patru de ore câte cuprind o zi și o noapte, el se străduiește mai mult cu uneltele plugarului decât cu acelea ale artistului complicat, și pe când fiecare muncitor salariat lucrează opt ore, el ar fi mulțumit să muncească numai șaisprezece și să se folosească de o hodină de opt. Dimpotrivă, el se răsfață numai patru, iar optsprezece le dă strădaniei de toată ziua, peste orice program acceptat și organizat. Și asta ține neîntrerupt de vreo cincizeci de ani.

Educația personalității copiilor intră și ea în diversele obligații majore ale scriitorului. Copiii e obligatoriu să fie onești, drepecți, sănătoși; să aibă o judecată proprie, o atitudine rectilinie, să nu falsifice, să nu mintă pe alții și să nu se mintă pe sine. O temă sufletească mai dificilă, o problemă de viață, o lecție de camarazi teferi, o explicație după priceperea părinților, o lectură comentată, un accident moral care trebuie lichidat fără întârziere. Părinții treziți la implicațiile familiei nu-și mai aparțin lor

decât în clasele sociale parazitare, care n-au fost în stare să dea țării un tineret de cumpăt și nădejde. Părinții sunt sclavii răspunzători, conștienți și binevoitori ai copiilor care n-au cerut să vie pe lume, ca să fie înlăturați din viața strictei solidarități, să devină epavele dansate la o muzică de jaz, ale doamnelor și domnilor cu ereditate, sau figuranții fără onoare ai unui teatru de manechine și păpuși comandate de o sfoară jucată din culise.

Ce timp îți mai rămâne să trâncănești în scris cu corespondenții tăi, interesați să capete o părere avantajoasă despre inspirația lor de eventuali scriitori?

Noi, cei din generația mea, sau cel puțin unii din noi, n-am călcat niciodată pe nici un autor notoriu cu versurile sau cu proza lor. Dacă sunt bune vor fi victorioase. Rele, pier. Marea se înfruntă pe riscul exclusiv al celui ce vrea să o străbată înot. E regretabil, dacă te biruie talazul, dar nici nu e mare lucru dacă l-ai biruit, însă numai în singurătate și îndoială se încearcă tragica plutire. E o condiție de viață și de moarte. Opinia altora e superfluă și fără teme și ea folosește numai vanității, care se umflă cu aer gol, ca un cauciuc, nu durează la drum lung și crapă tocmai pe o înălțime cu prăpăstii, de unde mașina fără frână o ia vertiginos îndărăt și te dă peste cap.

1946

VARIANTĂ

Când la o distanță mai mare de timp judecata posterității noastre, abătută de la drumul întodeauna parcurs cu preferință, al evenimentelor străine, în șuvoiul cărora merge agățată de o ață și barca noastră de hârtie, cu un amiral de dop de plută vopsit stând turcește la fund, se va opri cu deosebire asupra timpului românesc, ea va fi silită să-l împartă în două epoci: a ignoranței și a cărturăriei.

Cea dintâi e și cea mai lungă. Că a durat trei mii sau două mii de ani intercalând în continuitatea unui neam și strămoșia veche, necreștină, e din punctul de vedere al posterității viitoare aproape egal. Cu toate concesiile

făcute istoriei mărginașe țărilor românești, se pare sigur că românul calcă pe al o mie și cinci sutele an al vieții lui naționale.

Epoca proștilor poate să fie evaluată, fără risc, la vreo paisprezece veacuri: douăzeci și opt de generații, cu toate că generațiile vor fi fost mai multe, întrucât condițiile de viață, năvălirile, războaiele, bolile, robiile nu permiteau o vârstă mijlocie de cincizeci de ani, de cap de om. Prostimea, fără cărți, fără reviste și ziare cu a doua pagină culturală, dovedește că a fost în stare să facă ceva, de vreme ce și-a păstrat personalitatea, vocația, limba, datinile, intacte.

Într-o mie patru sute de ani literatura, muzica și portul au fost țărănești. Politica nu a fost a țăranului, care știe în politică două singure atitudini comandate de un instinct verificat: să rabde, cum nu e în stare să rabde nici un alt om și când, vorba lui, ajunge cuțitul la os, să devasteze și să distrugă. Biserica a fost și ea străină, grecească; străină i-a fost și litera rugăciunii: chirilică. Dar la toate examenele istoriei omul cu cojoc și căciulă cu moț a trecut...

Epoca de cultură organizată e de aproape o sută, poate de o sută cincizeci de ani. E sigur că ultimii optzeci de ani au dat valorile intelectuale concrete zăcute în eroica ignoranță a neamului românesc și, vai nouă! o elită, ale cărei opere ajung până la ultimele formule de artă și gândire de import, până la complicativism și confuzionism.

Dar, în privința aia, știți care, a caracterului, poate că sunt mai multe privințe, în privințele alea cărora ignoranța a știut să le facă onoare, coconii noștri intelectuali n-au știut să aibă o rezervă, un stil, o ținută și la toate examenele date în toate limbile sufletului nostru poliglot au căzut.

1946

PUȘCĂRIA

Locuind de mulți ani peste drum de o mănăstire schimbată în pușcărie, grădina familiei și temnița se găsesc înconjurate în același orizont de câmp. De departe,

se deslușesc, transformate de distanță, nenumărate schițe de frumuseți liniștite, așternute și culcate pe zare, o biserică albă, firimituri de sate, câteva bețe: coșuri de fabrici. Uneori, se străvede marea, o imitație înșelătoare de nori adormiți în marginea pământului vânat. Noaptea aruncă-n văzduh discul de cristal sau vechea margine a secerii de argint apare printre scânteierile de spice.

Pe la zece dimineața, pe la patru după-amiază, câte trei rare rostiri metalice, ale limbii de fier, lovită de doaga clopotului de bronz, ridică peste zgomotul minuscul al câmpului și al grădinii, susurul lăcustelor, greieriișul din iarbă, ecoul găngăniilor pe jumătate mute, un accent repetat. Trei ecouri, urmate de o pauză și iarăși câteva rânduri de câte trei ecouri sonore.

Locuitorii satului meu sunt obișnuiți cu apelul clopotului la tăcere. Ei zic: «A mai murit Unul». Unul e întodeauna un deținut, un vinovat ori un nevinovat, închis acolo, în zidurile ce se văd albe ale fostei mânăstiri, temnița de azi. Îi recrutează din temniță spitalul și din spital supraveghetoarea bolnavilor, infirmiera de zi și noapte, moartea.

Când stau să moară, câinele, mâța, păsările se ascund. Vecinătatea vieții care biruie și cântă le întristează: vor să fie singure cu nimicul din care au ieșit și în care se pregătesc să se întoarcă. Omului, în ceasul morții, îi e groază de singurătate. Ar mai dori o mângâiere, pe care omului solitar sau închis i-o acordă spitalul, direcția, grefa, arhiva, ofițerul stării civile...

Moartea în închisoare e din toate morțile cea mai grea și mai puțin asemenea morții, o moarte placidă, stupidă, o moarte inumană. Cine a fost în pușcărie, în lagăr, în arest, mai ales nevinovat dar și vinovat! – a căpătat o dilatare a sensibilității și o lărgire a noțiunilor aproape inexistente în starea de libertate. Definiția libertății e cea mai simplă din toate definițiile cu putință: să nu-ți fie ușa încuiată pe dinafară și păzită. Cu ușa slobodă ai putea răbda închisoarea toată viața, ca o binefacere de vacanță, ca o vilegiatură...

Îmi făceam în tinerețe un vis, neîmplinit în epoca mea... Să fii prizonierul fără gardă al unui potentat. Să ai

o chilie, o bibliotecă, un prânz, o baie, un dulap cu hârtie, creioane și un anterior. Să te obligi să faci o literatură mai bună decât n-ai fi fost în stare în libertate. Cu o condiție: stăpânul să nu fie nici prost ca tine dar nici mai prost.

Orișicum, în pușcărie moartea e atroce.

1946

OMULE

De când am apucat să aflu că tu nu mai ești un animal și că ai încetat de mii de ani să mai fii o brută, sculată de pe brânci pe două labe, încălțate, e vorba numai de tine în cărți, în teatru, în conferințe, în filosofie.

Nu pot aținti urechea că aud numele tău, definit în *Larousse*, pe ocolite. Ți-aș putea cita din ediția mea: «caracterele specifice ale omului sunt verticale, dimensiunile mari ale craniului și vorbirea articulată». Nu pot deschide fereastra că mă izbesc pe afișe laudele ce ți se aduc ție, singura jivină politică de pe lume.

Probabil că ceea ce interesează la tine, e poziția verticală. Craniul și vorbirea articulată, dă-mi pace cu aceste subiecte de cenzură. Poziția verticală e utilă, deoarece permite să iei prăjina și să aperi cu ea ordinea stabilită, a cărei definiție e și mai turbure decât a omului însuși.

Știi tu, omule, că ești unica preocupare, de la Dumnezeu încoace, care te-a făcut după chipul și asemănarea lui, care te-a împroprietărit cu întreg Paradisul și apoi te-a expropriat în folosul suveranității Măriei sale, că ești preocuparea tuturor oamenilor de bine. Probabil că vârat până la frunte în mămăliga cotidiană, tu habar n-ai de pasiunea consacrată ție, a oamenilor de bine idealști. Limuzina lor trece cu nouăzeci de kilometri pe oră, cu ei răsturnați pe canapea, prin fața bordeiului tău.

La ce crezi că se gândesc profeții grăbiți să ajungă mai repede la Sinaia? La tine, omule! La Dumneata! La fericirea ta, la fericirea ta viitoare! Pentru tine, din lipsă

de altă gramatică mai rapidă, ei au născocit și viitorul în care trăiești, iubitele, permanent. Omule, tu nu-ți dai seama că ei lucrează azi pentru ziua ta de mâine și pentru omul nou, adică prea fericit. Păzește-te însă din drumul lor pe șosea, că s-ar putea să te calce, fără să te fi claxonat.

Dar numai ei te pot face fericit, nu alții și nici dumneata singur. Ei țin cu atâta râvnă să fie ei autorii exclusivi ai fericirii tale, încât dacă pun mâna pe putere, sunt în stare de orice numai să nu scape mijlocul direct de a te face fericit. E drept, că oarecare negliobie te orbește în privința luminosului tău destin. Fără să alergi și tu cu aceeași viteză cu el, ești grăbit și tu. Ai vrea o fărâmă de bine azi, pe care ai prefera-o binelui total și general de mâine. Dar în filosofia fericirii s-a stabilit o axiomă de mică întârziere, ca la bodegă: «azi cu bani, mâine fără bani» și acest mâine continuă să fie azi, până ce va intra în funcțiune Viitorul I, la toate persoanele, modul speranței și al făgăduielilor fără jurământ.

Te pizmuiesc, omule, că dintodeauna îți aparține ca un bun preferat ziua de mâine, fără partaj. Ori de câte ori te-ai prezentat în anticamera mea de azi, fie personal, fie prin interpret, fie grămadă, ți-am spus: Te felicit, se apropie ziua ta, de mâine. Cât e până mâine? Culcă-te și mai așteaptă nițel: ai să te trezești fericit. Ca să nu mai dai bani la tren și să nu te mai ostenești până la mine, ți-am pregătit o telegramă care te va încunoștiința într-o zi că ești fericit. Am scos pentru tine și un ziar, ba chiar mai multe. Citește. Se apropie ziua ta de mâine. Te instruiesc prin învățături gândite și spiritualizate. Dacă nu ți-s de-ajuns deocamdată, e vina ta, că nu ești om de știință, cultivat cu marile principii și orientări. De ce te pripești și vrei cu tot dinadinsul să mănânci azi în loc de mâine?

Ce naiba! Ești atât de puțin rațional? Mă așteptam să înțelegi mai limpede virtuțile ce-ți incumbă și să-mi dai răgaz să cuget la splendidul tău viitor și să vorbesc inspirat la banchetele mele de tine și de el.

Omule, specie inferioară și vulgară, tu vrei să te îndopi și să te sature. Tu vrei să te îmbraci și să pui ghetete bune, să ai primeneli și albituri și un pat bun într-o casă a

ta, gospodărie și cămară. Eu mă gândesc la fericirile tale și tu, în schimb, nu-ți muți gândul de la varză, de la pâine, de la salam, de la cartofi, de la zahăr...Și tu le vrei pe toate, și acușica nu mâine, poimâine, răspoimâine...Nu mă înțelegei. Tot animal ai rămas. Păcat!

La urma urmei, să nu mă silești să-mi pierd răbdarea, că întorc și foaia și te elimin din idealurile mele. Geniul meu de organizare nu va mai avea de-a face decât cu viitorul absolut și cu omul în sine mecanic, numai minte și teorie, fără stomac, montat și demontat, oțel, caroserie și tinichea, ca limuzina mea: un bidon de benzină și o cană de ulei. Lucrezi: mănânci. Nu lucrezi: economisești.

1946

BOEMA

Cititorul n-a dat uitării, desigur, tava conică, rotundă, agățată cu degetul de un cârlig, și care colporta prin biurouri și magazine gustările, de câte două, trei ori pe zi. O fată cu șorțul alb, un băiat în uniformă, zeci de asemenea fete și băieți umpleau Lipscanii și Sărindarul cu coliviile lor de bunătăți aproximative. Construite pe două și trei rânduri, cafelele, ceaiurile și laptele ocupau mai grele în pahare și cești parterul, etajul fiind rezervat îmbucăturilor mai ușoare, cornuri, prăjituri, portocale. Pentru redactori și poeți, domnișoara puneă pe biurou prânzul întreg, două cornuri și o chiflă, date pe gât uscate. Când găseai în cafea o muscă, te interesa să știi dacă a fiert în ibric ori a căzut la rece. Domnișoara o scotea cu unghia, schimba ceașca, și dumneata îi dezvoltai un principiu de psihologie:

– Toată problema, domnișoară, este să nu o vezi. Căci dacă te gândești mai mult, nu mai bei niciodată.

Domnișoara învinovăța culoarea. În lapte se observă mai ușor și o dai afară de cum a căzut.

– Să le ia dracul, domnule director! De ce-o mai fi făcut Dumnezeu și lighioanele astea?

– Ca să sâcăie pe bieții directori, domnișoară. Nu ne ajungea musca de pe căciulă.

Pentru chelneriță orice redactor trebuia să fie director și avea, din pricina călimărilor și a sticlelor de la ochi, respectul cuvenit «ăluia de scrie».

Contactul dintre atare personaj de serviciu și asemenea domni directori, care îndreaptă omenirea cu două cornuri în stomac și o turcească, dădea naștere la complicații. Câte o scrisoare strecurată la frazelă, a unei admiratoare de la un biou de bancă. Redactorul dormea, în lipsă de domiciliu, noaptea, pe biou, dar ziua primea, cu cravata boțită și cu gulerul suspect, audiențe. Un domn foarte stilat îi explica subiectul la ordinea zilei, tratat în ajun cu dezgust într-un articol de mântuială, și consecințele catastrofale ale informațiilor greșite, care serviseră de substrat. Actrițele se socoteau nedreptățite, oamenii politici calomniați. Pe vremurile încă ale duelului, nu lipseau nici martorii, plini de mânuși, însărcinați de o susceptibilitate ofensată cu purtarea unui mesaj de onoare, de la senior la senior, urmat de proces-verbal. «Noi, martorii domnului A.B.C., constatând că domnul A + B refuză să dea satisfacția cerută, declarăm că ne-am depus mandatul. Lăsăm clientului nostru libertatea să și-o ia pe calea ce va crede d-sa.» Asta însemna o bătaie pe înghesuite.

Atunci, în mijlocul solemnității, apăreau băiatul în halat și colivia cu cornuri. I se cumpăraseră domnului director și două țigări de damă, dar aplecat respectuos la urechea lui, băiatul repeta o frază auzită la fiecă chenzină (de obicei încasată de mai înainte).

– Știți, jupânul a spus că nu mai dă pe datorie...

Noroc că aducătorul de gustări era un confrate. Își lăsase să-i crească și lui capelura, ca la domni directori, avea un pieptene în buzunarul de la piept pentru răsturnarea valului de chică, din când în când, pe deasupra cafelelor, peste cap, și scria poezii...

COPILII PRIBEGI

Mi se plânge la poartă o biată vecină muncitoare. Îmi ieșise înainte cu două găleți pline și uzul în satul nostru de periferie este să mulțumești cu un cuvânt de familiaritate.

– Îmi ieșiși cu plin, cumătră, să te ție Dumnezeu.

– Ca să-ți poarte noroc. Domnul...însă e gaz...

– Tot plin se cheamă și cu gaz. Nu face nimic.

Vecina venea de la depozitul de petrol din partea locului nostru și se odihnea cu gălețile-i grele. De la congradulări se trece ușor la confidențe.

– Învățați-mă ce să fac cu băiatul meu... A ajuns un hoț...

– Adu-mi aminte, cum era băiatul dumitale...

– Fănică, nu știți? L-ați prins de câteva ori la struguri și cireși...

– Am prins atâția, că nu mai știu să-l deosebesc. Câți ani are?

– Treisprezece ani. Când a fugit de acasă, acum trei săptămâni, mi-a spart dulapul și cufărul cu toporul. Ne-a luat leafa pe o săptămână și s-a dus. Într-o zi mi-a furat basmaua de mătase cu ciucuri, cum purtăm noi în Ardeal, și a venit să o vândă la cârciumar...

Femeia muncește, palidă și exorbitată, într-o bum-băcărie, unde trage-n piept mai multă scamă decât aer. Sfârșitul acestei meserii perfide îl povestesc cimitirele din apropiere. Bărbatul ei, om de toată isprava, cât și soția lui, lucrează la fabrica de chibrituri.

– Ce să mă fac? S-a înhăitat cu o ceată de țigani tăbărită mai încolo și fură și din «centru».

O altă vecină bătrână ascultă vaietele nefericitei mame care, când vorbea, se uita instinctiv la turllele de biserică ale penitenciarului de peste drum. Vecina o întrebă:

– Păi nu-i prinde, mamă?

– Cine să-i prindă, dracul?

De aproape douăzeci de ani, de când am fugit dintre monumentele culturale din oraș, Universitate, Ministere, Teatre, Cinematografe, Patriarhie, Institute, Redacții și Librării și m-am ascuns ca să-mi cresc copiii departe de

promiscuitățile elegante, într-o grădină sădită și îngrijită cu palmele noastre, am dat într-o altă promiscuitate, într-o altă lume, care nu se deosebește în multe privințe de omenirea dintre «Athénée Palace» și «Hotel Boulevard».

De repetate ori, am luat note și le-am publicat. Am stat de vorbă cu preotul din mahala, care, cum se zice la redacție, nu sesizează problema; cu Primăria de Albastru de pe vremuri, cu deosebire sensibilă la implicațiile de partid. Primarul și consilierii lui ridicau din umeri ca toți oamenii distinși, cercetați o bucată de timp, încredințați că fatalitățile inductibile împart populația în compartimente, fără alte infiltrații între ele decât fetele frumoase din mahala, corupte de oferte pe trotuarele de asfalt. Am stat de vorbă cu medicii municipali...

Mă preocupa o idee: adunarea sutelor de copii pribegi și contaminați de viciul hoției și al trișajului, prezidat prin unghere de câte un expert în babaroase, care învață pe copii să fure salariul părintesc pentru a fi pierdut în joc. O doamnă medic din circumscripția mea venind, speriată, de la o vizită sanitară, făcută acum câțiva ani în școlile primare, mi-a comunicat plângând că a găsit copile și băieți bolnavi de afecțiuni venerice...

Trebuiau înființate în mahalale grădini multe de copii sub vârsta școlară și pentru timpul vacanțelor pierdute în haimanalăc. Muzică, bibliotecă, lucru de mână, cantine gratuite. Am încercat în mahalaua mea câteva inițiative cu caracter educativ. Din partea mea, aș fi dat maximum de osteneală. N-am putut izbuti. N-am avut nici un sprijin de nicăieri, prima mea condiție pusă fiind excluderea politicii din asemenea activitate ținută strict pe teren.

Aș mărturisi că nici entuziasmul enoriașilor n-a fost exagerat. Ei bănuiseră la început că vreau să pornesc o acțiune deghizată pentru a mă alege deputat sau consilier municipal, ceea ce le lăsa speranțe. Când am înțeles și m-am explicat, decepția nefericiților oameni a fost din cele mai amare.

Sunt șaisprezece ani de când stau și mă uit. Când mă felicitez cineva cu «Să trăiești» mă întreb de ce să trăiesc, dacă nu-s în stare de nimic? Ca să mă uit?

1946

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PARTICULAR

Am văzut într-un articol de ziar că învățământul particular ar fi o calamitate și că, prin urmare, ar trebui desființat.

Ce-i acest învățământ zis particular care trebuie, dimpotrivă, organizat?

Nu se poate instituție mai democratică, dacă trebuie utilizat acest adjectiv uzat și abuzat, cu dreptul la un examen și la o diplomă fără frecvență școlară. Ea trebuie păstrată și perfecționată, oricare ar fi inconvenientele de suprafață și cu toate că superstiția didactică pretinde că școlaritatea cu sute de ore pierdute fără folos, cu ceasuri de câte patruzeci de minute acordate unei materii pospăite, cu așa-numitele recreații de câte zece minute, cu țigări fumate la umblătoare, cu înghiontiri și insulte, constituie o atmosferă educativă.

Învățământul particular e de multe ori al trândăviei. Cărțile se citesc, dacă sunt citite, în săptămâna examenului și candidatul repetent rămâne cu un sentiment de grevist iritat pe toată viața. Pentru atare categorie de tineret meticulozitatea examenului e suficientă ca să elimine de la cartea științifică elementele ambițioase dar sterile, afară doar dacă vreo împrejurare în deficit de valori nu le facilitează o ascensiune neașteptată.

Dar copilul care muncește ca să subziste, candidatul serios, sluga constrânsă de regimul social să rămâie până la moarte slugă, fanatizată totuși de carte, găsesc în examenul particular o certitudine de clasificare, proporționată pe râvna și meritul lor. Din pătura celor dezmoșteniți au ieșit atâtea individualități, încât numai gândul de a vătăma o libertate încă în ființă, când altele au sucombat, constituie o profanare.

Un copil organizat al unei familii organizate câștigă mai mult lucrând acasă decât la școală, în clase de câte cincizeci de elevi pe care nu-i ajunge niciodată rândul să fie cercetați. O școală bună și eficientă e școala elvețiană. N-am văzut în tot cursul primar, mai lung decât al nostru, clase de peste cincisprezece copii, dar n-am văzut nici

institutori care, râvnind să fie deputați sau miniștri, fac în școală diletantism, activi la club și indiferenți la curs.

Copilul bun, scutit de drumuri și tramvaie, de epidemii și oboseli, are timp acasă și de învățatură, și de ajutor în gospodărie, și de lucrările suplimentare care formează și sporesc personalitatea, și de distracții, alt capital de acumulat pentru moral. Problema învățământului privindu-mă de aproape, am comparat continuu, la vârste egale, la inteligență similară și la temperamente apropiate, copiii din școală cu cei de acasă, paralel, și rezultatele celor două metode. Copiii preparați acasă, dar sistematic preparați, erau superiori celorlalți în toate privințele și moralul lor era mai confortabil și mai liber. Le lipsea falsa disciplină, care terorizează sfiala și îndoiește timiditatea. În schimb, ei erau corecți, teferi și leali, neavând nevoie de șiretenia întreținută pentru salvarea unei instituții, la care colaborează, fatal, părinții și profesorii. Chiulul dublu, față de școală și de familie, și mai târziu general prin deprindere, e inexistent, din lipsă de cauză.

Învățământul particular trebuie dimpotrivă dus până la ultimele lui consecințe, nu comprimat. În Elveția – iarăși Elveția – unde nu se simte nevoia de păpuși sociale, de oameni de paie, de cozi de mătură și subalternările fățarniciei politice, ci de persoane, de cetățeni de fond, siguri, stabili și neversatili, însuși bacalaureatul e autorizat fără frecvență școlară. Numai că maturitatea, cum i se spune bacalaureatului acolo, e dificilă. Maturitatea federală se trece la Berna, dinaintea unei comisii exigente. Ea comportă două sesiuni și limba latină e de rigoare. Solemnitatea examenului, care nu se dă, firește, în toate zilele, ci numai la cererea, câteodată a unui singur candidat, nu e mai mică decât a unui doctorat. Dar această maturitate poate fi încercată de orișicine și de un muncitor cu brațele, cum a fost cazul unui prieten al meu curelar, prezentat la maturitatea federală, în vârstă de patruzeci și doi de ani, și care a putut onora mai târziu cu strălucire o catedră universitară de geologie.

Evident că și pentru limba latină, ca unic obiect de învățământ, sunt școli speciale. Așa, de pildă, a lui Gouin, frecventată seara de câte două sute de muncitori manuali,

făcea un latinist complet în trei ani; școală particulară, ca o școală de stenodactilografie.

Nu mai întrebați ce fel de tâmplar sau de lăcătuș e acela care citește pe Horațiu și pe Tacit în original. Vreau să demonstrez mai puțin, că învățământul particular e trebuincios.

1946

IDILĂ

M-am apropiat nesimțit de gard, unde auzeam un murmur de răsfățare și m-am uitat prin gaura unui nod căzut din uluci. Idila era în plină desfășurare și alesese locul potrivit pentru taina ei nebănuită, în buruienile mari dintre salcâmi. Nu trece nimeni prin bozii și chiar de-ar fi trecut cineva, nu se putea vedea nimic.

O femeie bătrână, bunica lui, și un băiat de vreo patru ani. Au căutat amândoi timpul și locul, ca să-și ia fiecare din ei o porție de fericire. Femeia mi-e cunoscută, o bunică mică, îmbrăcată într-o fărâmă de Țoțoc, fără mâneci, ca bondița bucovinească. De câte ori copiii mei, care acum sunt mari, o domnișoară și un domnișor, dau prin fața casei unde stă, bunica se desprinde, la ducere și întoarcere, din peticul ei de grădină și le iese în mijlocul străzii înainte. Le ia obrazul între palme, îi sărută pe ochi și le urează, după timp, noroc, poftă bună... Și le zice bătrânește: mânca-i-ar mama să-i mănânce! și se uită după ei, până ce pier într-o sită de colb.

– Buni copii, ajută-i Dumnezeu! zice în surdină bunica.

Când lipsește din drum, le lipsește și copiilor ceva. Întâmpinarea cu o vorbă bună, dimineața, face bine la suflet. Cei care se scoală și înjură, umblă și înjură, muncesc și înjură, sunt năpăstuiți dimpreună cu toți ai lor. Lucrul bun se face cu cântece și voie bună.

– Ieri nu te-am văzut, îi zice fata, și mi-a părut rău.

– Am întârziat la pâine, bată-o-ar focul!

Incidentul se lichidează cu sărutările rămase din ajun. Am stat de partea buruienilor mele, pitiit în iarbă, pentru ca băbuța și nepotul ei să știe că nu-i vede om. Afară de Dumnezeu, care se juca și el prin albăstrimi cu niște fulgi de nori pe undeva.

Copilul, cu picioarele goale, cu o cămașă scurtă, de subt care se zărea ghinda lui trandafirie, se da câțiva pași îndărăt de locul unde-l aștepta bunica și se întorcea furios, ca să o prăpădească, făcând pe urâtul, deschizând o gură mare și spetindu-se a luptă, dar râzând cu hohot, pe cât ajungea mai aproape de ea. Gropițele din bărbia grasă și din bucălarea gurii, ochii albaștri și râsul lui dădeau o imagine adevărată de înger lăsat de norii albi ai lui Dumnezeu prin bălării.

Bunica se apăra din rășputeri. Ori voia să fugă, să nu o ajungă balaurul, ori umbla să-l împuște cu un vrej de dovleac, ori i se împotriva hotărâtă să-l sfarme bucățele, să nu mai rămână din el nici atâtica, îl amenința maica-mare, arătând cât un purice între două unghii.

Dar tragedia se isprăvea, căzând copilul cu brațele deschise în brațele și în poala bunicii. El se culca acolo cu burta lui albă în sus, știind ce urmează, că mai făcuse așa de câteva zeci de ori, de când îi spionam de după zaplaz, și ostenit de mângâieri sta nițel să se odihnească și începea din nou.

Atunci auzeam:

– Hai, purceluș...pupă-mă, purceluș... ia-mă de gât, purceluș...

1946

FURNICILE

Dacă puricii, ploșnița și păduchii fac oarecum parte din omenire, cu care se identifică până la intimitate, lumea în totalitatea ei îl refuză pe om. Pentru toate soiurile de vietăți, omul pe fața pământului e un străin. Nici atât măcar: e ignorat și inexistent. Nu le interesează.

Ațâțat de indiferența lor, omul le asuprește zadarnic. Ele nu știu să cedeze.

Construim noi ce construim, ipoteze, teorii, monumente, orașe, civilizații, state: toate aceste caricaturi ale mândriei și necesității n-au la ele nici o valoare. Le ucidem, le stărpim. Ei și? Viețuitoarele n-au acceptat impurul contact cu omul și mor în individualitatea lor integrală, fără să fi comunicat cu noi. Singura făptură care a căutat să se apropie de om, câinele, împărtășește cu el pedepsele naturii.

La începutul lui octombrie, furnicile s-au retras în pământ. Mușuroaiele sunt astupate. Lumea lor s-a încheiat departe undeva, unde, adunate la rugăciunea de toată iarna, din catacombe, la marele priveghi, nu vor să știe de nimeni și de nimic. Ai vrea să afli cum rabdă ele câteva luni de schit și de întuneric, acolo în stupii lor ascunși, cum se ocrotesc de ploaie, de viscole, de îngheț și cum de ies tefere și sprintene din sihăstriile lor, după ce s-a ridicat zăpada.

– Bietele de ele, sunt în pielea goală!

Lipsesc din drumul meu și e un semn dezolant că anotimpul se înășprește. Mai înainte, sute de mine și de șantiere în activitate febrilă se înșirau deschise printre pietre. Mii și mii de furnici scobeau în ocnele lor mai la fund, cărând materialele afară, pe un crater din jurul punctului de intrare în colonii. Mă feream să calc, întristat că nici una nu-și dă seama de grija mea respectuoasă și de neputința mea de a mă face cunoscut între tovarășele mele de grădină. Pactul e cu neputință.

Unor cuiburi le-a mai rămas câte ceva de rânduit. Pe la ceasurile zece când soarele, deslușit dintr-o încăpere de nor, se culcă vârgat pe alee, printre zăbrezele și duzi, trei-patru lucrătoare au părăsit odăile de subt rădăcini și deretică puțin împrejurimea. E o muncă de vacanță, înceată, șovăitoare, facultativă. În beciurile adânci surioarele neostenite au strâns, timp de șase luni pentru alte șase, provizii care vor fi consumate cu chibzuială, ca să iasă din iarnă. Vara strădanie, iarna răbdare.

Mă socotesc cu un inginer în privința felului cum se apără furnicile, mai ales de umezeală și înec și cum de nu

ajung apele până la ele. Avem înaintea noastră o carte franceză *La vie des fourmies*, cu scheme și planuri, cu calculul kilometrilor parcurși de o furnică într-o vară, al puterilor de care sunt în stare, raportate la puținul lor trup fragil, cu numeroase amănunte ale vieții de suprafață. Dar labirintul lor interior e numai închis, scările de coborâre și urcare, turlele, etajele, apartamentele, sălile de adunare, depozitele, magaziiile – arhitectură atât de strict garantată de intemperii – sunt imagine. Am vrea documente, fotografii, certitudini... Am voi să știm ce fel de limbă vorbesc, în șoapta lor neuzită surzeniei noastre.

Curiozitatea se plătește cu disprețul meritat.

Iată, frunzele... se desprind una câte una. O tăcere nouă vine din golurile pomilor clătinați. Un câine urlă de urâtul toamnei, din depărtare. Octombrie pustiu și sărac.

1946

ARTĂ PENTRU

Nu cred că ar fi excesiv să se reia din când în când, până la o degajare mai completă a noțiunilor încurcate în perifrize, un subiect cu atât mai puțin arzător, cu cât suntem mai sătui de literatură mediocră. Dar în timpurile de criză fizică și morală, ce poate face omul mai bun, decât să-și vadă de litere și cazuism? Nici Dreptul n-ar fi de prisos, dar ce mai poate face și un avocat, dacă nu tot poezie și proză în vremile de acum? Cei mai veseli fac epigrame și humor de trei coți la un leu.

Fusese vorba de «literatura de concordantă». Am citit asemenea formulă în câteva ziare, care voiau să spuie, și nu prin penele cele mai calificate, că între lipsa de zahăr, de untdelemn, de lemne și mămăligă și, pe de altă parte, între belșugul de miliarde, automobile de mare lux și afaceri și poezie, trebuie, musai, să fie concordantă. Adică la un economic de mizerie să corespundă mizeria literară adecvată.

În ce mă privește, în calitate de cititor, negreșit că aș da toate preferințele mele unei literaturi în concordantă

cu noua burghezie revoluționară, evident, de un caracter adorabil, cu icre negre, șampanie și bunătați. Jărăgaiul ospetelor grase, terminate cu libații și șartreuză, inspiră mai substanțial decât burta goală și decât muzica armonicii dinlăuntru, cu două octave și sufleuri.

Timpurile de revoluție trebuie să determine neapărat o literatură de concordanță? Întrebarea este cu care vârf de revoluție trebuie concordată muza, cu cel care crapă de foame ori cu cel care plesnește de bine, cu tramvaiul sau cu limuzina? Scoborând din tramvaiul lui obișnuit, șeful guvernului suedez a murit. Era extenuat de muncă. Automobilul de mare lux e odihnitor și concordant. Știu, teza comandă să utilizăm gloatele, masele, flămânzii, golanii, pe care unii n-am așteptat revoluția ca să-i punem să se scalde în cerneala noastră, căci, Doamne dragă, suntem scriitori și noi și spunem ce ne doare, e dreptul nostru să ne privească îndemnurile la concordanță și să reacționăm cu nepriceperile căpătate în cincizeci de ani de poezie și proză și să ne schițăm părerea obligatoriu, nefiind foști, în această epocă lungă, nici aristocrați sau boieri, nici bancheri, ci simpli muncitori cu condeiul.

Dacă te...concorzi cu masele, trebuie să fii logic și veridic, ești nevoit să ții de rău pe suprapuși, ori iată că nu ești concordant decât pe jumătate. Iar dacă îți lipsesc sufletul și inspirația de vârful de aur te hulesc masele mute și iarăși nu concorzi.

Soluția e tot vechea soluție, să concorzi cu tine însuși, cu simpla ta sinceritate. Astfel, te bucuri poate să te găsești în cel mai preferabil adevăr. Nici artă pentru artă, cu excluderea omului dintr-însa, nici artă cu tendință, eludând puterea inconștientului, singurul regizor acceptabil din toată arta.

Arta nu e niciodată pentru cineva sau pentru ceva, ea e fără *pentru*. Publicul e socotit mai prost decât este, pe când toată inteligența și toată sensibilitatea sunt ale lui. Problema nu e să deschizi fabrică de literatură cu anume tipare și etichete, ci să scrii frumos, ceea ce-i mai greu decât să exploatezi maximele și locurile comune date. Mie unuia, ori de câte ori în lunga mea durată profesională mi s-a sugerat o idee, o temă, am fost incapabil

să o execut. Dacă mobilul unei pagini scrise nu vine de la sine, pagina iese proastă. Și ce interesează în definitiv pe cititor, să scrii prost, ori să scrii bine? Scrisul prost nu onorează nici ideea, nici pe autor și, din prost în mai prost, ajunge tocmai la ceea ce trebuie condamnat, la neant.

1946

PILDA NU FOLOSEȘTE

E o vorbă adevărată, că nimeni nu învață nimic din trecut.

Îndată ce o împrejurare face dintr-un individ de toate zilele un personaj și-l pune cu o treaptă mai sus, îndată ce o caricatură se învațește, îndată ce un club de aventurieri pune mâna pe o putere, nu-i mai cunoști.

Ei capătă un sentiment de supraoameni și se aliază cu eternitatea. Se cred inamovibili și veșnici.

Am trăit câteva generații și câteva dictaturi. Am îndurat jignirea celor mai excesive abuzuri. Am cunoscut oameni de nimic, aruncați dintr-o dată din țărână tocmai în vârful carului cu fân, cu pepenii, furați la marginea drumului din bostană. Unii n-au avut vreme să ajungă deasupra, opriți în traiectoria de lansare de un pai. Boala, moartea i-au zăticnit pe alții, în plină desfășurare. Ei puteau să-și aducă Jaminte, subț cloroform, pe masa chirurgului, care le despica stomacul amăgit de la tocana de cârciumă la oticnirea de după stridii, caviar și homar, cuvintele de agonie ale lui Neron: Câtămai meșterul piere!

Ei redevin oameni de simțire, de-abia după ce cad, orice ridicare nemotivată de o personalitate ducând într-însa ameteala și precipitarea. Atunci, desprinși cu înălțimea măcar, la o trecere prin ea, instantanee, izbitura îi doare și mizeria morală, care însoțește contrastul, îi arată meschini și lași, în stare de orice turpitudini, și inconștiența adaugă insului lor, funciamente stupid, o sensibilitate furată de la martiri.

În ultimii vreo treizeci de ani, civilizația, cum i s-a zis, iritată că găsisse și ea, în sfârșit, un lucru bun, într-o revoluție, libertatea opiniei și a omului, pus în drepturile demnității lui, dar geloasă de veacurile de teroare și sclavie, a convertit meritele în acuzații, a reînființat pușcăriile pentru credințe, rafinată cu o delicatețe nouă, temnița administrativă, lagărul, o instanță fără culpă juridică și fără sentință. Omul era ridicat de acasă, noaptea, din familie, și transportat nu se știe unde și de ce. Judecata deschide, pe lângă procesele de gândire și sinceritate, procesul de intenție], servit de o interpretare conformă cu un regim.

Nu mai e o rușine închisoarea. De treizeci de ani încoace, lumea oscilează continuu între muncă silnică și guvern. O atitudine onorată ieri, astăzi ori mâine te necinstește. Dacă ai avut nenorocul să pierzi, indiferent că vederile tale au fost valabile, și rămân bune, ești vinovat. E riscul, dacă se poate spune, profesional, și orice om care militează pentru o convingere și nu pentru o situație e conștient că odată cu exprimarea ei se poate aștepta la revers.

Sunt azi închiși unii oameni care au trăit admirabil, au adunat bunuri și avuții. Într-o ambianță propice s-au dilatat, au domnit, au dictat pedepse, le-au provocat, au denaturat intențiile, au denunțat vindicte guvernamentale năzuința și buna-credință. I-au văzut arestați și dacă n-au aplaudat zgomotos, nici nu i-au băgat în seamă, lăsându-i să sufere furia nedreptății.

N-au murit toți din cei apăsați. Au mai scăpat unii din ei, și astăzi, asupritorii de ieri au căzut în locul acelora. Profeteți falși și militanți de bălci, ei au impudoarea să se plângă că repetă la rândul lor, pe socoteală proprie, nefericirile pe care le-au provocat. Cinismul merge până la îngenunchierea înaintea victimelor spiritului lor polițist de altădată și ia forma rugăciunii de ajutor.

Ei au lăsat în chinurile sărăciei, după confiscarea bunurilor prin sentință, câte o familie nevinovată. Copiii nu-s vinovați de credințele cinstite sau fățarnice ale părinților. Au avut o familie cu copii părăsiți și ocoliți de toată lumea și aceia la care vin azi să se roage, prizonierii

de ieri ai unui gând cu lumină. Ei nu sunt muștrați de nepăsarea lor din trecut.

Desigur că mila de oameni își va face toată datoria, fie că fără rezultat. Dar nici mila nu poate să înlăture un sentiment de întristată scârbă.

1946

CÂNTARUL

Ca scriitor și ziarist, curios de tot ce se publică în presă, citesc toate ziarele, atât guvernamentale cât și de opoziție, situat la o distanță egală de toate partidele și organizațiile politice și simili-politice și nefăcând parte din nici un fel de grupare nici așa-zisă culturală, afară de S.S.R., în care am fost înscris fără să cer, acum treizeci și ceva de ani, atunci când am atacat-o, îmi închipuiesc că am toată libertatea de spirit atât a observației obiective cât și a sincerității.

De cincizeci de ani, de când întrebuițez pe teren verbele a scrie și a publica, adică de când trăiesc peste viermele meu fizic, am militat pentru depășirea de sine, pentru bărbăția și dinamismul personal și împotriva pasivității și a infinitei răbdări, fără speranță. Cu alte cuvinte, am calificarea necesară pentru cumpănirea curajului cu legalitatea.

Fenomenul a fost constant următorul: mulțimile nemulțumite cârtind, ca slugile proaste, la coadă, dar supuse disciplinate de frică, minorităților active, *les minorités agissantes*.

Între încercările mele de a trezi măcar într-o fracțiune profesională un fragment de conștiință, mi-aduc aminte că voind să înființez un sindicat al scriitorilor, pentru impunerea unor drepturi virtuale (acum vreo douăzeci de ani), m-am dus la «Cașșă», frecventat pe atunci de toată ginta literară, și am citit un manifest, ce trebuia publicat pentru edificarea lumii cititoare. Textul a impresionat. Un entuziasm fulgerător a făcut că în câteva minute

manifestul a fost scris de patruzeci și doi de colegi. Era doar vorba de onoarea, de pâinea, de libertatea și independența intelectuală a fiecărui breslaș.

Colectivitatea noastră s-a improvizat pe la orele șapte și jumătate, semnatarii au ciocnit la două măslini un pahar de țuică în cinstea viitorului profesional. Pesemne, însă, că treburile care încep cu îmbătare de sine și cu băuturi spirtoase dau faliment.

M-am dus acasă pentru a copia pe curat actul de înființare, nu fără însă o constrângere sufletească, de ordinul scepticismului experimental. Până la orele trei după-amiază, din patruzeci și două de semnături a rămas valabilă numai una, cea de jos de tot, a celui ce și-a menținut iscălitura singuratică o viață întreagă, până la lovele de față. Camarazii s-au folosit de telefon, venindu-le greu să dea ochii cu mine, siliți să se uite în pământ. Fiecare și-a retras, în fraze lamentabil îngăimate, stropul de cerneală, cu care mănjise hârtia albă. Unul a stat de vorbă cu nevastă-sa, altul cu portarul de la gazetă, unde ducea o activitate de slugă, alții s-au sfătuit cu șeful. Prudența parcă reprezintă un grad de trivialitate mai mare și decât lașitatea. Mai toate acțiunile, ca și atitudinile pasive, sunt fructul cu viermi al sentimentului de prudență. Ah! cât suferă lumea de josnicia dezgustătoare a prudenței! Durata omului peste vârsta de treizeci de ani, când încep băgarea de seamă, funcțiunea compasului, rotunditatea abdomenului, volumul mușchilor fesieri, lăbărtați pe o perină cu arcuri de fotoliu, e un balast. Nimeni nu mai vrea să «moară pentru Hristos», rezervându-și hoitul pentru sine și tinerii, înfomețați de burduful de seu, s-au molipsit de la generațiile cumiști. Toți se gândesc de preferință să asculte, să se supuie, asigurați cu situația, să nu supere pe nimeni și să facă tuturora plăcere, îngropați într-o cratiță cu sos și într-o scumpă soție sau amantă.

Cei mai dramatici și mai morali vor invoca în apărarea lor Viața, cu misticismul mistificat și, păstrându-și strămoșii pentru un plasament istoric, vor cita și copiii. În cazurile de sterilitate sau de avort sistematizat prudența e apărată de copiii celorlalți...

PANACEUL

Am citit, cât și dumneavoastră, oarecare literatură despre binefacerile unei rețete, bună pentru toate neajunsurile viețuitoarelor cu pălărie și căciulă. Panaceul universal, după codex, e Statul. În Stat trebuie înțeleasă comuna, un Stat mai mic, care în București se cheamă cu M mare Municipiu, și al cărui Suveran este Primarul General, de astă-dată General Primar. Toate acestea trebuiesc scrise cu literă mare. «Unde îl găsec pe domnul Primar General? întrebă cetățeanul, copleșit de gunoarie și de impozite. Vreau să mă plâng că n-am apă de băut și de spălat și că mi s-a împuțit casa.» Surâzând, un funcționar sceptic al primăriei, răspunde: «E la vânătoare».

Nu știu cum se comportă exact statul într-alte state. Deocamdată Marea Britanie naționalizează. A naționaliza însemnează să iei din mâna particularilor afacerile bune și să le treci la stat, adică să le dai pe mâna funcționarilor, care, neavând, afară de o leafă de mizerie, nici un interes personal la prosperitatea unei industrii, o lasă să zacă. Oricât s-ar perfecționa moralul animalului superior, omul, prin librărie, tribună și presă, el suferă de o scădere eternă: interesul. Când interesul franc mărturisit al întreprinderii dispore, administrația, prin oameni de stat, creează pe dedesubt alte interese, parazitare, problema în sine rămâne fără soluție ideală și statul pierde în beneficiul unei clii insignifiante, fără valută morală, intelectuală și inițiativă, și ceea ce câștiga mai nainte. Că publicul întreg suferă din ce în ce mai mult, e știut și pipăit. Apoi, o soluție de expedient dă loc la celelalte soluții de expedient, controale, recontroale, supracontroale, sancțiuni — și rezultatul: sărăcirea generală.

Eram în Franța, când, în portul Toulon, unui mare transtlantic, în valoare de miliarde de aur, i-a trebuit un bulon de ax pentru strâns pânțelele de oțel, lăbărțat, al marelui vapor, tras în așteptare la un debarcader. Bulonul fiind o piesă importantă și neputând să fie cumpărat de la fierărie, ca un cui din buzunarul unui marinar, s-a făcut un raport, urmat de alte rapoarte, de dosare, de anchete și expertize. Bulonul a sosit la Toulon după doi ani. Vaporul se scufundase cu câteva zile mai nainte.

Alte anchete, furtună în parlament pentru stabilirea răspunderilor. Nimeni nu era vinovat. A fost vinovat sistemul. Un sistem poate să devasteze un stat, însă nu poate să fie dat în judecată; autorii lui se abstrag în filosofie.

Rețeta, cel puțin la noi, și-a dovedit incapacitatea: e primejdioasă. Tot ce stăpânesc statul și comuna merge la neant. În lucrările monumentale se adaugă și o caracteristică lipsă de încredere și de curaj pacific, manifestate în stil de concepții și execuție meschin. Dobrogea, drumul nostru spre univers, a fost aninată de țară cu un fir de ață, în loc să fie Dunărea betonată pe o lățime de kilometri. Căile ferate sunt permanent deficitare. Visteria statului e goală. Pe măsură ce o categorie de specialiști de ai ei strânge averi. Poveri îngrămădite cocoșează spinarea contribuabililor. Restricțiile de tot calibrul, dichisite în biurouri, sfărâmă răbdarea și optimismul. Monopolurile statului circulă în comerțul negru. E ciudat că toată această activitate de ironie, sarcasm și satiră, la care muncesc sute de mii de conșopști în mare parte titrați, nu e în stare să ne dea cel puțin un Juvenal de stat, ca o compensație de lectură la geniala neghiobie.

Aud, de când m-am născut, de-o conductă de apă Sinaia – București, și capitala e încă la discreția puțurilor de la Bragadiru, scoase cu țoiul și cu paharul. De ce nu s-au captat torențele munților? Neîncrederea în sine amplificată cu mediocritatea ne-a făcut să umblăm câțva timp după altă capitală, dar să rămânem pe loc. De ce? Pentru ce? Statul face tot.

Inițiativa particulară lucrează repede și bine. Vezi Societatea de Telefoane. Vezi conducta de la Florești a Societății de Gaz și Electricitate. Vezi și conducta ei de gaz metan. Vezi Reșița, vezi etc., etc.

O soluție elegantă și binefăcătoare într-adevăr: statul să-și dea în arendă monopolurile, ministerele, autoritățile întreprinderile, cum a procedat cu cazinoul de la Sinaia, de unde nu se aduce apă, dar unde se joacă la ruletă. Marile inteligențe de la R.M.S., U.C.B., X, Y, Z, să facă literatură, piese de teatru, critică plastică, politică și să se ducă la vânătoare.

CULTURĂ

Eticheta «cultură» cuprinde un infinit număr de ambalaje și mărfuri, transportabile din ce în ce mai greu, în toate vehiculele la dispoziția omului, orgolios de a fi «modern», ambele cuvinte din ghilimele învârtindu-se într-un satelitism reciproc. Pe roate, pe rotile, în roabă, camioane și motoare, milioane de oameni cară cu mare iuteală splendida marfă demontabilă și accesorii.

– Unde se grăbesc șirurile astea de căruțe cu cai și auspuf de motociclete și biciclete? se miră biet omul prost, frate cu omul cultural, dar mai întârziat și îndărătnic. E întrebuințat, în această unanimă alergare de curse, până și măgarul cu desagii îndopați cu hârtie fățuită.

– Vor să ajungă mai repede la fericire.

Dar scopul nu e ajuns niciodată, pentru că nu e fixat nicăieri, văzut și pipăit, cum ar fi la potoul din fața tribunei, unde pursângele ar fi aplaudat și măgarul încoronat cel puțin cu un joben. El fuge mai iute ca și limuzina, și ca avionul, se strecoară, se face aburi și se risipește. Și călăreții se tot duc, se tot înghesuiesc, se multiplică și nu se mai întorc. Drumul, sau cum îi zice în termenii tehnici, pista, e semănat cu etichete, în toate culorile și aurite: Cultură, Cultură, Cultură...

Cultură egal tipografie.

Dumneata scoți o carte de douăzeci de coli a șaisprezece pagini, volum de trei sute douăzeci de pagini, în cinci mii exemplare: total un milion șase sute de mii de pagini. Un estet ori un critic citește și dacă-l inspiră convenabil, și ea îl inspiră neapărat, se apucă și scrie și el o carte, dublând numărul de pagini inițial. Presupunând că descoperă un sistem ori o metodă de judecată, cartea lui inspiră la rândul ei un critic mai puțin estet și mai mult filosofician, care va scrie și el o carte de privesți amplificate, surprinse în găoacea orizontului interior.

Aceste trei volume au pricinuit cronici, dări de seamă, articole abstracte, laude și înjurături, conferințe și cursuri pentru ascuțirea dialecticii universitare, tot materialul acestei mișcări ondulatorii mai poate da naștere la încă

vreo două, trei, cinci, sau zece opere de literatură și de gândire. Fiind în România optzeci de edituri și din fiecare editură pornind un volum princeps și alte câteva volume agățate unele de altele, nu e greu să ne închipuim câtă cultură iese dintr-o sămânță într-un an de zile și ce cantități de dovleac din atâtea grădini de zarzavat.

Nu era de-ajuns. Ca să mcargă cu o velenitate înmiiță, cultura trebuia să născocoască și rotativa, care, pe plan cultural, corespunde cu două sute de kilometri pe oră ai locomotivei, lansată pe șine magnetice. Cultura se aseamănă cu săpunul de ras care sporește pe cât e frecat și bătut în loc mai mult.

S-a simțit nevoie, în regim de civilizație culminantă, de un antidot la intoxicarea prin exces de alimentare, amenințat de congestii. În atare tratament, medicina trece în competența clinică a doctorilor din guverne.

Agenția Esculap telegrafiază: «Cultură = rotativă. Stop. Rotativă = Cenzură».

1946

A FI ORI A NU FI

Sunt variate moduri de a fi idiot și nu-i chiar atât de simplu, pe cât credem, să fii din categorie. Idiotul perfect e împiedicat să-și facă toate ouăle lui, de mare randament, când de o naștere cu moașe alese, când de educație cu nemțoaică și automobil. Dacă-l cheamă de mic Totó sau Cocò, în loc de Costică, sau Jeanette și nu Marioara, modelul e derivat către calificativele ambigui și mijlocii, políticos, tânăr cu ținută, om de societate. Noțiunile sunt încurcate, iar idiotul scapă de analiză, fortificat într-o dregătorie sau domiciliu somptuos.

Idioția e o materie primă, supusă, ca păcura, rafinajului succesiv pentru obținerea unui succedaneu care merge până la incolor și volatil, urmând, ca și victima ei, inteligența, toate operațiile menite să o derive pe o continuă tangentă în zigzag.

E idiot domnul cu care stai de vorbă, ori inteligent? E idioată sau inteligentă, tinere, care treci cu ea de braț, prin scuturarea castanilor de toamnă, aleasa încă platonice a inimii tale? Ea îți recitează versuri de Musset, va să zică s-a distilat, și le rabzi cu plăcere. N-ai fi și dumneata, ceva, cumva, ca un perfecționat?

Controversa, care începe la vârsta smoching și cravată papilion, e cea mai insolubilă, după un bacalaureat căpătat cu jertfe, după o licență sau un doctorat cornut. Într-un salon cu un parchet sticlos dau din copite și se leagănă din articulațiile verticale părechile de inteligențe aproximative, elegante. Când ai tras cu urechea ce le preocupă și interesează, în colțurile de conversație colectivă, vezi că ai încăput într-o lume gentilă cu plastroane și lorgnon, de idioție deasă.

Genul cugetător aparține salonului alăturat, unde nu se vorbește, unde se tace profund, cu ochii ațintiți pe figurile cartoanelor dreptunghiulare cu birlici. Inteligența de-abia o descoperi în camera următoare, unde s-au asortat treptat, prin selecție naturală, câțiva nefericiți, care și-au lăsat femeile să sară după orchestră și s-au separat să ducă repetat la gură paharele sugerate de urâtul de-a evolua din vertebrat în caricatură.

Nu-ți închipuiai până la o vreme că universul poate fi atât de bine organizat în vederea semenului idiot. Tâmpitul gândește și el, e orator și el, scrie și el, are și el o viziune «de ansamblu», face și el reguli de viață, cheamă și răspunde la telefon, pictează, sculptează, muzicalizează, face știință și legi, administrează, permite și interzice. Admirabila specie e gata, gata să dea inteligența peste cap. Poate că spre fericirea îndopată cu cocă putredă a neamului omenesc.

1946

DOCTORATUL

Școala germană, întinsă încoace, spre Est, căci nu putuse să treacă nici Vosgii unde păzea școala franceză, nici granița către Italia, interzisă de statuile romane, a

cuprins până la Carpați, unde începea totuși încă de acum douăzeci de ani să-și piardă valoarea de clasificare.

Scoala germană era plină de «doctori». S-au dus mulți români la München, la Berlin, la Charlottenburg, de unde, făcând studii bune, s-au întors doctori în câte toate. Doctor însemnează doct și românului i-a displicut, afară de cazurile de simplitate personală, să se recunoască pe o firmă, pe o carte de vizită, pe un contract. Românul nu gustă titlul și afișul, și doctor însemnează, în sensibilitatea și limba lui, medic.

Am povestit cândva că sosiți, proaspăt îmbătați de doctorate, căpătate pe la Atena, pe la Cernăuți, pe la Tübingen, acum vreo patruzeci de ani, mai mulți călugări și arhierii, adăpostiți la fosta Mitropolie din București, prânzeau la popota monastică a mănăstirii, îngrijită de un civil Ion, bărbatul Anichii.

Anica zăcea de câțiva timp bolnavă, cu abdomenul umflat, într-o cameră despărțită de trapeza unde se ospătau călugării, printr-un coridor. Auzind Ion, printre farfuri și tacâmuri, că are atâți doctori la ciorba lui, de borș, s-a bucurat, servindu-i cu o cuviință științifică religioasă. Îl văd și azi cum îi străluceau ochii de o idee ce și-o pusese în gând. Pimen zicea: Doctore! Melchisedec răs-punea: Doctore! Era doctor și preasfântul Partenie și archimandritul Chesarie.

La isprăvitul unei mese de seară, sculându-se de la masă, toate odată, potcapiile, culioanele și cămilăvcile, birtașul opri cu o metanie pe preasfințiii, care ieșeau în grup, în săliță și îi rugă să aștepte o secundă. Le deschise ușa de la camera pacienței îmborțosite, îi pofți în odaie și ei intrară cu toții, pe când Ion dete brusc plapuma peste cap. Spectacolul și-l închipuie și omul cel mai pătruns de frica lui Dumnezeu: patru bărbi se găsiră pe neașteptate față în față cu o a cincea. Jigniți, dar gata să se și spargă de răs, în vreme ce restauratorul cantinei îi implora să-i prescrie bolnavei o doctorie urgentă, arhieriei se îmbulziră să iasă mai repede din vestibulul îngust, urmați de Ion, consternat.

– Cheamă un doctor, zice sentențios, cu vocea lui spartă, enormă, fostul mitropolit Pimen Georgescu, mic și scurt, cu potcapul în vârf, ca o damigeană cu dop.

– Păi, nu sunteți doctor, înalt preasfinte? întrebă stupefiat și frecându-și mâinile Ion.

–Noi suntem doctori în teologie, răspunse scurt viitorul cârmuitor al Moldovei.

Birtașul rămase zdrobit. Nu mai auzise niciodată de teologie și încă mai puțin o atât de stranie împărechere verbală.

1946

TOT EL ERA

Cetățeanul conștiincios, onest și simplu, dar împovărat, urmărit de haita evenimentelor minore de toată ziua, care-l înțepă, îl latră și-l mușcă și rupe din el câte o bucată din suflet și din pantalon, mă întâlnesc cu el în tot locul.

Rabdă, tace și o duce, animalul corvezilor și întristatul tuturor decepțiilor cu puțință, strigătul șefului, mojiția subalternului, disprețul mut al nevestei, opinia copiilor, grosolănia tuturoră printre care se strecoară, frecându-se de blănuri, mantouri și vitrine, etern călător de-a lungul continentului unei zile, resemnat și obișnuit cu vrăjmășia destinului meschin, amara lui disciplină.

Brutalitatea vieții mișună împrejurul lui, cu inconștiența celeilalte mizerii, biruitoare, lamentabil ironică, de prost sarcasm și de suficiență nemotivată și te supără pentru el pretutindeni, în piață, unde omul sărac și melancolic îndrăznește să întrebe de preț, în vagonul de tramvai tixit. Nici la ghișeu postă nu e primit cu mai puțină necuviință. Și-a încercat și el norocul cu o scrisoare gândită și redactată de sute de ori pentru a fi mai convingătoare, către un fost coleg ajuns și indiferent. Își pune speranța în ipoteze, în combinații absurde, sporind în familia lui opinia mediocră și de atâtea ori agravată, despre incapacitatea lui de a face ca alții.

E funcționar pe undeva. Nu poate să imite facilitatea celor mai înstăriți ca el în cutezanță și neobrăzare. Mita îl înfioară, șperțul îl umilește, zilnic și-a îndoit silința dato-

rici, nebăgat în seamă. Viața lui se deapănă ca o lână ruptă mereu, topită de vechime și inconsistență.

Fac ce fac, dar nu pot scăpa de obsesia frinței dumitale, iubitele, care pe gologanii de ziar preferi să cumperi tutun, ca să-ți mai îngălbenești mustața nițel și degetele prăjite de fumul mahorcii. Ți s-au afumat câte trei falange și unghiile-ți sunt stacojii. Câte ceasuri sunt? Se apropie prânzul și nu te-ai mai duce, ca să nu mai înfrunte căutătura dumitale blajină sentința mută a celor de acasă. Ai vrea să fii o mână de praf și să te spulbere vântul. Nu-ți mai vine să dai, nefericitule, ochii cu nimeni.

Ieri, te-am recunoscut după vocea moale, târăganată și speriată. Căutam pe șeful dumitale la telefon și mi-ai răspuns în absența lui. Nu știai cine sunt și terorizat de sfiala că trebuie să răspunzi numai accentului răstit al oamenilor mari, todeauna iritați și nerăbdători, mi-ai spus: domnule ministru... domnule președinte... domnule general... domnule profesor...

Te-am identificat numaidecât. Erai Popescu. Erai tot acel Popescu care, punctual și prezent în toate bioururile, la primărie, la percepție, în ministere, duci în spinare și pe brânci, fără să te plângi, flămând și cârpit, cu o țigară lipită de buze, namila statului nepăsătoare.

1946

EREDITĂȚI

O vorbă franceză spune că nimeni nu e om mare pentru sluga lui. Valetul aducându-i stăpânului papucii, apa caldă, numărându-i ciorapii și, cum le zice, izmenele, pentru spălătoreasă, și uitându-se în fundul lor, are motive să fie decepționat. Prestigiul se chircește și se face meschin. Pudoarea, politețea, discreția și nevoia de distanță nu e de crezut să aibă alt substrat decât conștiința că ești fără să vrei un infirm.

Jaurès, miraculosul creator al socialismului, asuda în timpul unui discurs atât de mult și atât de des încât era silit să se întrerupă, ca să se ducă să se schimbe, într-o

cameră pregătită la Palais Bourbon. Camera știa că în pauza lui deputatul se dezbracă, ia un duș, se primenește și-l aștepta să reapară fulgerând. Orișicum, elocința îi era oarecum diminuată și accentul mai puțin sigur de el. Era stingherit ca de un fir de păr în gură.

Regina Serbiei, Natalia, cea mai frumoasă femeie din Europa, fusese abandonată de regele Milan, din pricina unui defect extrem de tragic. Ea călătorea și iarna cu ferestrele de la vagon deschise, ca să nu-și impresioneze personalul însoțitor cu mirosul, în exalație permanentă, al părților ei ascunse.

Voltaire, genialul sarcastic al literaturii franceze, a fost un samsar aristocratic îmbogățit din intervenții și diferențe și un avar, iar împăratul Vespasian se știe că, în schimb, nu era sensibil la nici un fel de miros al goloanilor.

Probabil că în setea cu care caută istoria și critica prin boarfele unui om reputat mare, se ascunde trebuința de a-l dovedi făcut pe măsura valeților lui, un sentiment de profanare, prezent și la cărturari ca la cioclii.

S-a deschis de curând succesiunea Nicolae Iorga. Una din fiicele lui (scriitorul a lăsat opt herezi din două căsătorii) a provocat o publicitate nedorită de cititorul cronicii judiciare. Se știa că savantul nu ducea o mizerie chiar atât de crâncenă pe cât nu-i prea plăcea să i se atribue în general. Cererea de ieșire din indiviziune citează o serie de capitole de împărțit, al căror anunț ocupă coloane de ziar.

De fapt, nu e mult de zis în această privință. Lui Iorga, care a trăit într-un timp de avuții enorme, adunate de personaje care n-au adus nici o folosință, de nici un fel și nici o ușurare nici omului de rând, nici meritului adevărat, i se aplică o altă vorbă decât cea franțuzească, latină: *Quod licet Iovi non licet bovi*.

Alteceva impresionează în procesul ce s-a deschis: spiritul de adversitate în familia ereditară. Iorga a putut să influențeze un popor de optsprezece milioane de oameni, dar din familia lui a fost, după cum se vede, absent. Reclamanta bate cu pumnul în masa la care frații erau adunați de două ori pe zi, la prânz și la cină, și cere

parale! vehement. Și nemulțumită cu ce ar putea să dea partajul bunurilor concrete vândute cu toba, surioara cere și cheltuielile fraților făcute la studii...

Nimeni din străini și nici cei pe care Nicolae Iorga i-a urmărit cu învierșunare, să-l facă să sufere mult, nu s-au gândit să pângărească tragicul mormânt. De câteva zile el e acoperit cu gunoi.

Să-l măturăm repede și să-l învelim cu frunză curată.

1946

INVITAȚIE LA COLABORARE

Un cititor, care-i și un cunoscut scriitor, retras de la un timp în turnul de ivoriu cu mașinăria, al unei întreprinderi înfinit mai productivă pentru ținerea zilelor decât niște dâre de condei de-a lungul hârtiei, n-a putut încă ajunge la supremul scepticism și la toate obișnuită indiferență.

Am primit cu plăcută surpriză de la distinsul mare domn o scurtă scrisoare în urma tabletei *Sociologie*. Cititorii își mai aduc aminte poate (nimic mai puțin obligatoriu) că se vântura prin rândurile numitului crâmpei de articol, necesitatea în sfârșit dovedită de contrastele succesive ale vieții noastre politice, petrecute la suprafață, în vreme ce substanța națională zace dedesubt neatinsă, că poporul românesc are dreptul să-și cheme cărturarii la o datorie neglijată. Care ar fi această datorie? Să-i facă un portret. Nu o fotografie de carte poștală, la fântână sau la carul cu boi al lui Grigorescu: portretul adâncimilor lui necunoscute dar bănuite. Pe documente și cu toată răbdarea trebuie făcută analiza individualității românești și punerea în cumpănă a rezultatelor cu principiile și dezideratele filosofiilor sociale actuale și de todeauna. O sută de ani de carte și de știință nu s-a făcut nimic. Oamenii politici, orgolioși de mica lor înțelepciune, încep întodeauna țara de la ei.

Vorbind o limbă anumită, care-i și dacă și latină, nefiind nici una din toate acestea și având caracteristicile ei vizibile *grosso modo* pentru toată lumea, poporul nostru e un derivat evoluat până la individualitate. Nu cunoaștem misterul care prezidează la formarea unei limbi, dar de vreme ce misterul obscur a găsit necesară limba deosebită, însemnează că și neamul acelei limbi se deosebește de toate celelalte. Poporul românesc merită devotamentul cărturarilor lui mai versați în Mallarmé decât în psihologia și sensibilitatea particulară a neamului din care se trag.

Cazul nu poate fi suspectat de șovinism. El e un caz științific, cel puțin de ordinul biologiei. Știm la câte săpămâni naște o purcea și câte calorii sunt necesare rezistenței umane, dar nu știm în materie de alimentație sufletească ce-i convine, fără indigestii repetate, unui român mijlociu. Ideologiile, se va dovedi într-o bună zi, convin unor popoare și altora nu, simpla asimilare cerebrală fiind supusă unor mijloace și influențe romantice și fiind artificială. Istoria viitoare va fi probabil cu timpul o succesiune de buletine, ca în meteorologie, sau de cote, și omul politic, nelăsat în voia temperamentului și fanteziei, se va orienta după un tabel de logaritmi și exponenți, condus și controlat de un regulament precis, fără salturi, zguduiri și catastrofe.

S-a crezut la noi, unde nu s-a pus câtuși de puțin problema, că un fel de sociologie n-are altă sarcină decât să intercaleze în doctrinele de import o paranteză pitorescă și oarecare culoare locală cu strigări, chiofe și ițari, de competența literaturii: monografiile, satul, cimpoiul. Crezând că face sociologie, un eminent profesor de oarecare sociologie a construit la țară căminuri model cu *tout-à-l'égout* și lanț. La o vizită demonstrativă, mai târziu, când trebuiau să fie arătate efectele sufletești ale porțelanului și faianței și culeși laurii creației, colacul de lemn a fost găsit neatins. Oamenii se dlestau după obișnuință prin prejurul casei și în poiană. Cum să murdărim un lucru așa de frumos? au răspuns ei la o întrebare. Alți savanți învățau la radio pe țărani, cum se face mămăliga.

Asemenea sociologie nu edifică nimic și servește pe cărturarii diletanți care vor să se afle în treabă.

Autorul scrisorii pomenite mai sus îmi trimite ceea ce numește o sugestie. Orientarea tabletei în chestiune a găsit-o trebuincioasă. Sugestia mă îndeamnă să las articolul intitulat *Sociologie* ca o prefață la o serie de articole de același sens.

Dacă se va putea, problema privindu-mă de aproape, întrucât, cer iertare, am pus-o întâia oară eu, voi urma sugestia binevoitorului meu povățuitor. Cu următorul corectiv: cam toate cele vreo sută cincizeci de tablete apărute până azi și ajustate, bucată cu bucată, pe toleranța și receptivitatea zilei în care au fost schițate, s-au raportat, fără sistematizare desigur, și pe apucate, la aceeași mare problemă, a individualității naționale.

Poate că obligația pentru un scriitor de aspecte și expresii, ar fi ca, dintr-un condei, să dea și materialul de construit și cu ceață să facă dintr-o fantomă o statuie. Nu. Lucrul trebuie distribuit după competență. De la chibritul tras în întuneric, să împrumute foc și să facă lumină făcliile și torțele uscate. Le așteptăm.

Orișicum, neînsemnatul autor, semnat sub însemnări, are cuvânt să mulțumească. El dorește ca personajul, aici anonim, să transforme sugestia generală în sugestii fragmentare, pentru ca seria să iasă cât mai aderentă cu prefața. Dealtfel, sunt invitați toți cititorii interesați de problemă, să construiască la utila ei lămurire.

1946

BULGARII

S-a mai vorbit de regimul scriitorilor în Bulgaria, asimilați cu profesorii de universitate, fără să presteze o muncă de biou pentru justificarea unui salariu suplimentar strictelor îndeletniciri de pană.

S-a mai vorbit și de situația de care suferă sculptorii și pictorii la noi, lipsiți de ateliere și de locuință, posibile,

cutezam să afirmăm, dacă statul risipitor s-ar îngriji de singurele justificări pentru state, valabile în toate timpurile și pretutindeni: cele câteva puține arte – și ar pune la îndemâna meșteșugarilor de asemenea lucruri, cu plată spuneam noi, localuri și încăperi adecuate.

E adevărat că-n podul școlii sucursale de bele-arte, câțiva studenți, cu creștetul capului dând de tinicheaua unui acoperiș aproximativ, au beneficiat un timp de niște boxe de vreo șaisprezece metri pătrați, convertite în camere-ateliere. În odaia dureros de meschină, artistul locuia claie peste grămadă, între patru pereți cu materialele meseriei, pământ de modelat, ipsos, vopsele, un cuțar, o ladă, un pat, farfurii, cinci piroane bătute într-un perete cuier, un imens calabalac pe o palmă de loc.

Însă, pe când o ceată de pictori și sculptori de-ai noștri vizitau Bulgaria, studenții ospitalizați și ajunși unii din ei diplomați ai statului, săraci, primeau amenințarea să părăsească podul, într-o epocă de scumpete sufocantă. E regretabil că acest oficiu de portării executori a fost împlinit de artiști parveniți la situații oficiale, după ce și-au câștigat o reputație cu picioarele goale în niște pantofi fără pingele. Oamenii devin uituci și dușmănoși în toate profesiile, chiar în acelea care trec prin site de mătase fantomele unei viziuni, ogărită în starea profetică de hipnoză a unui talent.

Artiștii noștri s-au întors din Bulgaria și, ca răspuns la vizita lor, au venit să le întoarcă politețea artiștii bulgari. Contrastul între ce au văzut românii în Bulgaria și ce văd în România semenii lor de pensulă și modelaj e lamentabil – afară dacă, acoperiți la ochi pentru aspectele de fond, li se lasă liberul văz numai la intrarea în casele somptuoase ale doi, trei, patru confrăți, bogați din familie sau prin snobism.

Unii din vizitatorii Bulgariei ne-au făcut o dare de seamă obiectivă. Artiștii de peste Dunăre au, fără distincție de opinie și atitudine, fiecare un salariu de opt sute de mii de leva pe lună, atelier gratuit și apartament gratuit, în schimbul unei unice condiții, să dea statului, tot gratuit, dacă se mai poate repeta și aci cuvântul, o lucrare pe an. În ce privește valoarea levei ea nu suportă nici o

comparație cu incapacitatea leului nostru, viața din Bulgaria fiind ieftină și negoșul negru necunoscut.

Popor de a treia parte mai puțin numeros decât al nostru și de mai multe ori mai sărac, lipsit de genialitățile noastre superficiale și de trâncăneală, sobru, hotărât și tenace, bulgarii au fost în stare să ne-o ia înainte și să ne dea o usturătoare lecție de umilință.

1946

NEHOTĂRÂRE

Avea patru nasturi la palton și a ieșit din tramvai fără nasturi la palton. I s-au furat. Cum i s-au furat? Îi ținea în buzunar? Nasturii de la haine nu se poartă-n buzunar, erau cusuți la locul lor. Atunci? Uite cum: nasturii se fură prin răsucire. Încearcă și dumneata.

Îi mai căzuseră doi nasturi de la pantaloni. Alți patru de sidef lipseau, după spălat, de la cămașă. Nu are nasturi în casă, nu are ață, nu are ace. N-a mai cumpărat, dinainte de război. Cumpăra cineva ace? Era ridicol.

Toate mărfurile au devenit lexicale, atârânănd de două verbe: a se rupe și a se încovoia. Fabricați din zer de brânză, nasturii se pierd numaidecât. Ața de hârtie. Acul se frânge. Zece lei unul cu gămălie. A cumpărat rufărie și-n albie s-a topit. A cumpărat o păreche de ghete: erau de mucava.

Curg robinetele gărlă. Du-te și cumpără garnituri. Uite-le. Nu țin, sunt de cocă. Închidem apa definitiv. Ai luat fitil? Am luat. I-am dat foc și s-a dus numaidecât, și s-a spart și sticla de lampă. Alta nu se mai găsește. Dar săpunul? Nu face clăbuc. Supărat, am intrat într-o berărie și am băut o halbă de scursoare. Sare amară? Nu este. O să bem o sticlă de vin purgativ: două sute cincizeci de mii de lei flaconul cu muzică și dizeur. Acasă n-are farmec. Lui îi place vin cu Maria Tănase la ureche.

Și-a făcut câțiva prieteni de chef. Erau de tinichea.

Substitute, erzațuri, surogate. Civilizația s-a intensificat. Nici principiile nu mai au același gust, ca pe vremuri, dar sunt în schimb mai avantajoase. Cauți un om, încă din vremea lui Diogen. Are măcar lanterna lui fitil adevărat? Un om: un stăpân ori o slugă? Un camarad? Un frate? Franțuzul zice totuna: kif-kif – și franțuzul știe câte ceva, de pe la Montaigne, Rabelais, Pascal, Montesquieu. El a citit și pe François. Știi care François, nătărăul de Villon!

Așa, va să zică, fără nasturi, fără lampă, fără cămașe, cu picioarele goale și fără prieteni, umblăm după mărfuri inexistente, rătăciți de o firmă, păcăliți de o așteptare, induși în eroare de călindar, de ora fixată, de întâlnirea făgăduită.

Îmi dai voie să aprind de la țigarea dumatilă? Bucuros. Țigarea s-a stins.

1946

«TALENTUL MEU»

Talentul meu, îmi scrie un confrate străin, feliicitat pentru o carte a lui, în sfârșit apărută, nu e ce pari a crede dumneata. De ce m-aș ascunde și ți-aș părea năzdrăvan? Talentul meu te farmecă, dar talentul meu e o tortură. De la mintea la condeiul meu e un drum de piedici și de prăpăstii, amenințat la fiecă cotitură să mă prăbușesc ori să cad în golul fără fund. Mă târăsc când ca Iov pe coate și pe coaste, mă duc când pe brânci, când în cârji. Suișul e greu și-l sui cu povara mea, încet, încet.

Dacă ar fi numai o muncă de suprafață, n-aș fi nefericit. Trebuie să ar prin buturugi și să le smulg din locul lor zidit, cu plugul. Câteodată mă duc până-n adâncul pământului ca să le scot din el.

Nimic nu-i pentru mine lesnicios. Sunt blestemat să stărui acolo unde altul fluieră și trece. Dacă nu stau neclintit, pana, cea mai ușoară dintre scule, îmi ajunge grea ca un bolovan de plumb.

118

Nu am odihnă, nici sărbătoare. Toate plăcerile mie-mi sunt refuzate. Mă gândesc: otrava mea, și uit lingura în supă, ademenit nu de o idee distinctă, dar târât ca de un nor confuz, care mă ia cu el și mă duce. Stau locului și călătoresc. Carul a rămas pe loc și roțile lui fug înainte.

Nu am talent, am o turburare. Cuvântul îmi vine greu în condei. Îl șterg de zece ori și tot nu l-am găsit. Mă sângeră fraza, mă doare. Sunt bolnav de ceva, bolnav de nedeslușit și dorm neîntrerupt. Un singur lucru le cer oamenilor care mă iubesc, să mă lase singur, să nu mă ceară, să nu mă cheme. Că dacă sunt în stare să fac ceva, nu pot izbuti în vuiet, în ropot și alarmă: îmi trebuie liniștea de la început, aceea în care plutea peste ape cuvântul.

Dumneata crezi că lucrez ca o mașină de tipar, că pui hârtia, învârtesc de roată și iese scris. Nu, dragul meu! Nu m-am născut înzestrat cu facilitățile pe care mi le-aș dori. Capul mă apasă ca o piatră. Am ajuns la sămburele țărâniei pe dedesubt, pe unde trebuie să sfredelești și să deschizi o galerie, pas cu pas, palmă cu palmă. Tot ce-i de mine: sunt un cuceritor tenace și neînduplecat și numai într-un etern întuneric. Mă lupt de moarte cu ogorul meu, din care țășnește rar o vână de argint: mă duc până la ea cu lopata. Câtă sforțare îmi cere mie, ca nimănuia, orice bob de nisip, e de neînchipuit..

Lăsați-mă singur, le spun prietenilor mei, și nu vă supărați. Numai așa vă place condeiful meu, pe care nu trebuie să-l pierd.

1946

GORJUL ȘI «GORJANUL»

E aproape ridicul că și ofensele, odată trecute în amintire, îți fac plăcere să-ți fie evocate.

Astfel, lagărul din Târgu Jiu, trăit în 1943, pe la sfârșitul toamnei și începutul iernii, îmi trece pe dinainte, ori de câte ori ajunge până la mine un zvon sau mă întâlnesc cu câte unul din «colegii» de internare. Cei mai mulți din ei pentru mine au dispărut. O simplă știre banală de ziar,

că proprietarul unui cal furat, la Novaci ori la Bumbesti, dă recompensă cui îi va conserva iluzia că-l mai găsește, joacă rolul unui decluc. Imaginile lagărului se îmbulzesc. Sumedenii de priveliști și personaje se succed într-un film al aducerilor aminte, fără sfârșit.

Oamenii și cei mai antipatici, cu care ai viețuit un timp la închisoare, constrânși la monotonia supravegheată a unui program jignitor pentru toți, îți reapar transfigurați, fiecare în dimensiunile și culorile unei păpuși, aruncată în sus și jucată în labele de mătă, ale destinului, amuzat să le zgârâie și să scoată din tărățele lor o picătură de sânge. Iată-i trecând unul după altul, în grupe și convoaie, pe un petec de viață. Din cabanele lor de mucava la bucătărie, la ateliere, la zăbrelele porților interioare. Prin crăpături se zărește carul cu boi al țaranului liber, pe șoseaua netedă, străbătută la pas cu copita și opinca. A mai venit cineva de la București cu două geamantane... Poate că-ți aduce vreo scrisoare. E un nou deținut, însoțit de agentul de poliție, însărcinat cu depozitarea lui în loc păzit cu sârmă ghimpată și sentinelă... Ce a mai făcut și asta?... Nu a făcut nimic. I-a scăpat o vorbă către prietenul de încredere, care l-a denunțat contra unui bon de plată, achitat într-un biurou confidențial. Lumea îl împresoară: ce mai e nou? Individul nu prezintă nici un interes și încercând să paradeze eroic, îi bate inima de o frică ascunsă.

Nu cred să existe o instituție mai eficace pentru educarea și apropierea oamenilor ca pușcăria, în toate formele ei, născocite de civilizația becului electric și a transformatorului motorizat. Arta de a governa cu lacăt și cu condeiul amortit are nevoie de acest indispensabil adjutant. Un bun reformator; purtător de grijă față de seminția umană, va putea să-și facă un ideal din înmulțirea temnițelor, organizate cu o poliție vastă pentru cultură în smerenia, umilința și trivializarea sentimentului de independență, proprie condiției umane.

Alte închisori și arestări din timpul îndeletnicirilor mele de scrib, aproape le-am uitat, ori îmi amintesc de ele incidental, din când în când, prin coincidență fortuită. Lagărul din Tg. Jiu îmi e constant și periodic pre-

zent. La o săptămână, la două, poșta oltenească îmi aduce ziarul «Gorjanul». Cum sunt și eu o țară gorjan, o dată prin lagăr și o dată prin ascendență, mă reped numaidecât să-l desfac. Am neamuri de Tudori la Cărbunești, pe care nici nu le cunosc. Dar mi-e dor de ele. Materialul ziarului mă interesează orișicum și orișicând, fie că un sătean are de vânzare două «dramuri» de pământ, fie că s-a sfințit biserica din Huluba-Pociovaliștea ori că familia Pupăzan din Bârsești face un parastas pentru ful ei Paulică, decedat acum un an, «după o suferință numai de două ore».

Directorul ziarului, domnul Jean Bărbulescu, îl scoate de douăzeci și trei de ani. E un personaj scurtac, bondoc și un om de mare ispravă, de care mă leagă o ineluctabilă suvenir. Lua drumul adeseori până la închisoare. Mă aștepta în biroul comandantului, colonelul Leoveanu, – alt mare om cumsecade – și scotea din buzunarul paltonului, pentru deținut, o sticlă de «apă minerală». Clocea subțire, de ani de zile, cel mai bun vin sau rachiu. La pușcărie o picătură de drojdie e animatoare.

Ultimul număr al gazetei domnului Jean Bărbulescu, care trebuie felicitat, descoperă și un real talent de satiră strecurată. Semnătura Picador, din articolul *O recenzie cu reflecții digitale*, e revelatoare. Gorjul e sărac și chinuit. Gorjul a dat pe Tudor Vladimirescu. Gorjul e viu. Gorjul gândește. Sus, Gorjule, sus!

1946

OAMENI ȘI OAMENI

De unde a căpătat țăranul nostru această maturitate care face de rușine pe orășeanul cărturar și educația lui de domnișor! El a parcurs cantități de noțiuni, ajunse atât de familiare încât el nici nu le mai gândește, necum să le vânture, să le citeze, sau să pornească de la ele. Pentru că le tace, citadinul superficial îl crede prost, pe când prostul propriu-zis începe din Universitate: pe când sătea-

nul începe după ce boulevardierul, teatraleistul și combi-nagiul s-au sleit. Educația acestora, după diplome și doct-orate, se face în instituțiile cu intrare și cu mese asortate, la cafeu, în taxi și în tramvai.

Dacă ai urmărit evenimentele petrecute într-o viață de om, ai văzut că întodeauna lumea noastră s-a despărțit în două lumi, o minoritate parfumată, zguduită de spaimă și un popor pietrificat în certitudini trăite două mii de ani, indiferent la evenimente. Domnișorul are o memorie personală, improvizată din zdrențe sufletești corcite. El seamănă cu biletul de tramvai, continuu reînnoit dintre două distanțe: la stație se aruncă și nu mai e valabil. Celălalt, țăranul are ținerea de minte milenară. Cu aceeași căciulă și în aceleași opinci el vine mereu în pas egal, cu oile lui, din vremurile de dincolo de fruntariile mișcate neîntrerupt.

L-am văzut de mai multe ori pornind la război. Mă înșel. Cuvântul e falacios și entuziast: l-am văzut plecând, l-am văzut ducându-se, nu pornind. Priveliștea se petrecea în capitală. Pe trotuare, domnii civili tremurau, dacă nu de o frică galbenă, de o îngrijorare negricioasă, și prin fața lor păseau în uniforma lor prăpădită țărani, molcomi, liniștiți, către foc; aceiași țărani al voievozilor din timpuri, ai căpeteniilor de odinioară, de demult. Ca să prindă un succedaneu de colaborare și un plagiat de bărbăție, trotuarele aruncau pachete cu țigări și bal-coanele flori, fără să emoționeze gravitatea calmă a plu-garilor în arme...

În 1907, răbdarea țărâni a irupt. Ca la un semnal, pe care nimeni nu-l dăduse, ridicat din brazdă, flacăra țâș-nise odată din două puncte diametral opuse, la o depăr-tare de cinci sute de kilometri între ele. Parlamentul era în ședință de primejdie națională. Șefii își pierduseră mintea și partizanii nu se mai puteau ține pe picioare. Un zvon: țărani din Vlașca și Ilfov au intrat în București. Teroarea înfrăți subit partidele politice, și în așteptarea morții guvernul și opoziția au împins ridicolul până la îmbrățișare și sărut. Oamenii de stat mijlocii știu numai să guverneze prost, nu să și moară frumos.

N-a fost nimic. Vlașca și Ilfovul aveau de furcă acasă, nu pe Dealul Mitropoliei.

Domnișorul știe geografie, istorie și politică. El se întreabă, în totala lui lipsă de poziție morală și de criteriu precis, ce face streinătatea, când izbucnește evenimentul, dacă n-a apucat să-și puie mușchii fesieri la adăpost în aceeași străinătate, mai dragă decât țara lui de venetic.

Stan și Ion nu se întreabă nimic: Ei știu ce știu, de la pământ și neturburați cad sau se întorc cu același pas liniștit și mut. Ei știu să aștepte. Ceasornicul lor, care nu-i de buzunar, nici de brățară, e cel mai precis.

1946

PACEA

Parcă a început, în sfârșit, să miroasă a pace. De peste Ocean ne vin, în plină lună a lui decembrie, întâile adieri de primăvară.

Nu mă pricep nici cât pisoii mei în politică. El mai pândește ascuns ușa și fereastra cămării. E cam goală, nu e vorba, cămara, dar el știe să mă scape cu dibăcie și de ultimul coltuc de slănină.

Dar mă cam pricep, oarecum, în poezie... Parcă începe poezia. De astă dată, îmi aduc aminte cu o senzație de plăcere de simbolul ei, de columba albă cu o ramură-n cioc înflorită. Mă uit în sus, să o văd trecând peste călimărul meu, în care de ani de zile cerneala se-ncheagă cu sânge și cu otravă, dar încă nu i-am văzut zborul inefabil. Aș primi de la ea, din văzduh, de bucurie și un găinaț, numai să o zăresc amestecându-se cu porumbieii mei, care de ani de zile, de vreo cincisprezece ani, chiar de vreo treizeci și mai bine de ani, grunguresc a pace și a bună învoire în deșert.

Socotește și domnia ta dacă nu trăim în război de atâta timp. Am venit și eu în țară prin 1911, în războiul Italiei cu turcii. În 1913 a fost războiul balcanic. În 1914 a izbucnit primul război zis mondial. În 1916 intra

în războiul mondial și România. A urmat o pace echivalentă cu un armistițiu. Din nou război mondial, în 1938. În 1941 intrarea forțată a României iarăși în război, până la 1944, când iarăși ne-am războit. Etc., etc. Acești doi *et caetera* însemnează că s-a discutat pacea aproape doi ani.

În sfârșit, va să zică, pacea s-a apropiat. Peste câteva luni nădăjduim că Pacea va coincide într-adevăr cu primăvara. Să scrim Pace cu litera mare a lui Dumnezeu, care ne-a pedepsit îndestul ca să nu ne lase iluzia că merităm să fim iertați că am luat parte la atâta vărsare de sânge. Poate că iertarea e îndreptățită mai ales de propriul nostru sânge vărsat tot cu atâta risipă câtă și zădărnicie.

Îți aduci aminte cum era pacea pierdută? Viața curgea molcomă și lină – și dulce. Prea dulce câteodată, scandalos de dulce, dar, evident, agreabil de dulce. Elita noastră și-a uitat ca-ntodeauna datoriile. Această uitare, degenerată într-un afacerism scabros, elita a plătit-o scump, nu vreau să zic prea scump: un preț proporționat cu păcatele ei. Nu știi cum se face că bieții noștri cărturari, permanent obedienți și asimilabili n-au fost niciodată nici înțeleși între ei, nici de acord cu țara proastă, dar multă a plugarilor. Să sperăm că s-au cumițit. Disprețul ce se arată intelectualilor e în mare parte justificat: ei n-au ajuns să fie mai mult decât niște figuranți. Rol vulgar, dar nici el niciodată jucat până la capăt și fără implica șerpuire și implicitul zigzag.

Vine Pacea, iubitele! Trezește-te din păreri de rău și din amărăciune! Omul are dreptul să fie bucuros, căci viața care-i a lui, nu-i va mai fi turburată. Dar omului social, poporului, neamului românesc, îi cade, după Pace, o altă datorie: să-și deschidă bine ochii să-și disciplineze elita, și să-i ție o socoteală riguroasă. Făcând abstracție de tot și de toate, România trebuie să reînceapă de la început. E ultimul soroc de renaștere deplină, în sănătate, cinste și luciditate – și el nu trebuie pierdut ca toate celelalte soroace din trecut.

1946

124

[PENTRU JUBILEUL TEATRULUI
«ALHAMBRA»]

Nu reprezint oficial pe nimeni. Nu reprezint măcar pe cei de o meserie cu mine.

Aș spune chiar că nu reprezint nimic, dacă aș fi uitat că sentimentul care mă aduce astă-seară lângă domnul Nicu Vlădoianu aparține unui scriitor. Aș reprezenta, dacă mi-este permis, un condei, un condei izolat care nu a reprezentat niciodată pe nimeni. Dar dacă nu a reprezentat pe nimeni, el reprezintă ceva, ceva care întrece orice însărcinare și orice autoritate artistică: limba românească.

Condeii și limba pot să socotesc că îmi acordă autorizația să fiu lângă domnul Vlădoianu la împlinirea celor douăzeci de ani de activitate ai teatrului domniei sale. Domnul Vlădoianu este un scriitor și un bun scriitor de limbă românească, iar teatrul domniei sale e un teatru de scriitor. E singurul teatru din numeroasele teatre neoficiale, condus de un scriitor și întemeiat de un scriitor.

Întâietatea în teatrul domnului Vlădoianu o are, de douăzeci de ani, manuscrisul: textul, limba, inspirația. În acest punct, condeiele se întâlnesc și se încrucișează simetric, ca limbile de ceasornic, pentru indicarea unui moment.

Am mai fost o dată alături de domnul Nicu Vlădoianu, alături de personalitatea domniei sale, distinctă și bine precizată în teatrul nostru, la Teatrul Național, acum câțiva ani, când am făcut o introducere la avantpremierea lucrării domniei sale, dramatice, *Pământul*. Piesa fusese scrisă în colaborare cu adânc regretatul Soare Z. Soare. Parcă aș fi ispitit să-l reprezint astă-seară și pe el...

Pentru jubileu, pentru slovă, pentru grai, pentru talent, în cinstea teatrului sărbătorit și a ctitorului acestui teatru, să batem de câteva ori din palme...

ȘAIZECI DE AMERICANI

Ne obișnuise trecutul cu antagonismul dintre negustorie și arte. Condeii și taraba, muza și băcănia, poetul și proprietarul sau birtașul se prezentau ca niște factori de semne contrarii, inconciliabili în societate. Burghezia, care-i o stare sufletească mai mult decât o condiție socială, cuprindea toată lumea comercială, industrială și pe «sateliți». Harul de a simți ideea, litera, culoarea, cifra și molecula în activitate de laborator, părea rezervat exclusiv compartimentelor din istorie aristocratice, prinții și papii. Burghezul era simțitor, din arte, la portretul personal flatat, și la muzica de dans, care permitea digestiei o gimnastică fără aparate, la beție.

Eroare! Dacă a fost mult adevăr în imaginea despre trecut, un aspect neașteptat de nou o anulează pentru viitor. Încă o temă pierdută, în procesul de toate zilele dintre miliard și boemă! Aspectul e american. Întodeauna acest continent, situat parcă într-altă planetă, a dat peste cap locul comun, cu un brusc bobârnac, în nas.

E aproape extravagant. Societatea de Mașini Comerciale din Statele Unite are o pinacotecă! N-aș putea să spui ce-i această firmă exact și s-ar părea după titlu că ea are în exploatare toate acele aparate care înregistrează, calculează, contabilizează, copiază și multiplică, intrate din ce în ce mai mult în comerțul general. Probabil că firma vinde și cântare. În orice caz, pare că ea centralizează producția uzinelor de asemenea lucruri, dacă nu cumva și uzinele sunt ale ei.

Societatea de Mașini Comerciale nu și-a încredințat gustul artistic samsarilor de clasicism, cumpărând Partenonul sau Vaticanul, bucată cu bucată, transportându-le cu vaporul și reinstalându-le, cum ar fi, în Dakota sau Kentucky. Cu averile și tehnica lui, liniștitul și bizarul Unchiul Sam ar fi putut cumpăra Elveția cu munții, cu monumentele și populația ei, ca un cadou, și ar fi transportat-o intactă cu un sistem de avioane tocmai în Florida, la o aniversare a Libertății. Dacă însă nu a făcut-o, probabil că s-a gândit să nu lase un gol prea adânc în inima

Europei, deplasând bijuteria lui Wilhelm Tell peste Pacific.

Nu. Societatea s-a dus pe înconjurul planetei, cum este probabil că peste câțiva ani va călători un tren interplanetar prin infinit, și a cumpărat pretutindeni tablouri. Când am auzit, cu urechile mele, în Mărțișor, că pinacoteca numără între lucrările de artă și picturi de Teodorescu-Sion și Șirato, nu pot ascunde că am avut un sentiment de satisfacție, violent ca o crampă. E perfect adevărat.

Dar Societatea de Mașini Comerciale nu se mulțumește să ție o pinacotecă în stare de letargie locală. Ea vine de acum cu o parte din pinacoteca ei peste Ocean, în Europa, la noi. Nu chiar în România deocamdată, dar, după o expoziție la Cairo, va deschide primele expoziții la Roma și Veneția.

Subt cuvânt că «Aspectul unei civilizații e incomplet fără cunoașterea plastice respective», Societatea trimite cu transatlanticul sau cu fortăreața zburătoare șaizeci de americani, de la anul 1800 încoace: un secol de pictură!

Când Statele Unite se vor hotărî să-mi ofere un automobil închis, de om bolnav, nu voi șovăi să mă duc de-a fuga înaintea pinacotecei ambulante și să-ți fac dumitale, Domnule Cititor, desigur consternat, o dare de seamă detaliată asupra plastice yankee.

Pentru moment, culege-ți din rândurile de mai sus plăcerile estetice cuvenite și fă constatarea că izolaționismul definitiv abolit dă naștere unei atitudini de mare fertilitate pentru toată omenirea și pentru noi, cu păcatele noastre.

1946

ÎN CRIZĂ DE CULTURĂ

Sunt momente în care se ivește câte o chestiune. Ea nu vine de la sine, cum nici strigoiul și fantoma nu se arată fără spiritul de controversă. Revistele și ziarele trebuind să apară după calendar, ele născocesc ori pun în

evidență o împrejurare mai mult sau mai puțin existentă; când «chestia interzisă» de acum vreo douăzeci de ani, când un joc de contra-sentimente, când o vorbă goală cu sensul reminiscent.

De vreo câteva ori, în ultimii vreo cincisprezece ani, s-a vorbit de «datoria scriitorilor» din punctul de vedere al câte unui regim. Datoria scriitorilor trebuia să se conformeze regimului anumit. Fără pudoare, chiar unii scriitori – și nu dintre cei calificați – uneori, preocupați să scape de o rigoare, de un serviciu militar de front, de pildă, și protejați în mădulare de o îndeletnicire sedentară, luau de scurt pe scriitori, obligați după vederile de circumstanță ale câte unui ratat sau ale unui înjghebat, să reflecte musai teoria și situația oportună. Realitatea este că cei care s-au propus procurori și au denunțat erau corciturile dintre literatură și o concepție adoptată cu atât la sută mai rea sau mai bună-credință, și niciodată scriitori propriu-zis. Partitura e veche și toți câți s-au repezit să o cânte cu gura căscată au executat-o fals, oricare ar fi fost regimul unui moment.

De astă dată chestiunea ia formă de problemă: criza culturii.

Trebuie definite două noțiuni: ce e o criză, și ce-i o cultură? Cu cât s-a definit ori s-a nedefinit mai mult, cu atât ne-am înțeles mai puțin.

E cultură școala primară, e liceul, e universitatea? Acestea toate au fost supuse periodic unor practici neverificate la noi, fiind vorba de noi și nu de alții, pur și simplu copiați și plagiați. În acest caz, contrarietatea dintre două metode, una experimentală și alta încercată la ordin, dă inevitabil naștere la o criză, care consistă în dificultatea de a se trece de la o metodă la alta și de la profesori fără determinări voite la profesori improvizati.

Sau e cultură producția de librărie și editură? Adică în criză lipsesc poezii, prozatorii și criticii ale căror manuscrise par susceptibile de a da un bilanț de cultură?

Aci e de văzut, întâi, dacă avem sau nu talente. Deocamdată, actualitatea stă pe temelia personalităților, care au trăit toată cultura activă din trecut și au făcut-o, și mai trăiesc pe formula lor naturală fără să se adapteze unei

alteia, propusă de amatorii de scripcă și scriituri, dar nu de scriitori autentici. Talente noi nu s-au dovedit răspicat în ultimii cincisprezece ani. E regretabil, dar nu s-au ivit. Va să zică, ar fi un adaos de criză de cultură, venit de la fatalități. Orice recriminare e sterilă. Fără valoare nu se pot negocia valori.

N-au fost însă întrebate niciodată autoritățile. Unele din ele, continuându-și formula îndătinată sub aspectul unui spațiu de văz, primenit numai superficial, un afiș lipit peste alt afiș, n-au dat momentului de ridicare a problemei nici un randament conform. Văzul lor e prin urmare de circumstanță, iarăși: ori din circumstanțe nu se face cultură, se fac cel mult articole de ziar și declarații discursive la un început de ședință și de șezătoare. Celelalte autorități, și așa cuteza să numesc autorități scriitorii cu un nume făcut și cu o viață consacrată acestei mizerii, care s-a numit cultură, nu se țin de declarații. Măsura le-a fost recunoscută într-alte epoci de indiferență, când însă nu li s-au cerut aptitudini de adaptare. Aș fi înclinat să cred că, întrebați fără ipocrizie și răspunzând cu sinceritate, scriitorii ar spune că, vizibil și invizibil, condeiul lor se simte stânjenit și, ca să nu mintă față de conștiință – trebuie să admitem pe lângă salariu și o conștiință – ei scriu prin derivație și tangență, destul de străini de timpul lor, care-i stăvilește, lipsiți de o atitudine comandată sau în cel mai bun caz recomandată. Felurile de a fi din timpul tău sunt mai multe, nu reduse la felul tip.

Ei ar spune cam așa: «Nu putem scri ce ne vine să scriem din pricina Cenzurii și așteptăm abolirea acestei închiziții a singurei culturi onorabile, a sincerității. Dacă ați fi mai inteligenți și mai identificați cu tradițiile culturii, ați desființa definitiv cenzura și ne-ați lăsa să lucrăm după cum ne taie capul.» Tăiatul capului e unicul criteriu de cultură, dacă suntem nevoiți să adaptăm cuvântul pentru întregul și definitivul complex.

Socot, așadar, că pana care știe ce spune și știe exact, față de diversele fățarnicii și timidități sinuoase intervenite în discuție, a fost a domnului Ion Caraion. Acest scriitor tânăr și cinstit, căci e un scriitor și nu un chibiț de aproximații, a dat răspunsul lapidar: lipsa de libertate.

Înțelesul sofisticatului cuvânt, interpretat după profesie și apartenență, e mai sensibil pentru scriitor decât pentru orice altă specialitate de intelect, scriitorul lucrând cu mai mult imponderabil și nedeslușit decât trecătorii opriți în dreptul vitrinei lui, lipiți cu nasul de sticlă.

Dar mai e de știut ceva: dacă este într-adevăr sau nu este ceea ce se cheamă criză, și dacă numita criză de cultură nu-i o criză de hârtie și editură, acum când editorii și-au suspendat activitatea și se gândesc să-și instaleze, în locul rafturilor de cărți și al mașinilor de tipar, războaie de țesut.

1946

COCORII

Bietule cocor, îmi vine urât să te plâng, după ce zeci de ani m-am uimit de tine. Te urmăream venind și plecând cu ai tăi, departe de noi, prin văzduhul cel mai de sus, de două ori pe an, pe întuneric. Graiul cârdului vostru mi-e cunoscut din copilărie și nu pot să mă înșel când treceți peste casa și livada mea. «Vin cocorii!» am strigat primăvara, înviorat. «Pleacă și cocorii!» mă întristam în lunile de umezeală și frig ale toamnei, întârziate, după ce plecaseră, rând pe rând, speranțele, iluziile, florile, prietenii zadarnic așteptate.

Și nu era între mine și voi nici o legătură, ca să fi zis că mă despărțesc de niște zburători, cu care am trăit laolaltă, ca porumbieii roțiți împrejurul meu, ca găinile moțate, ca pisicile și câinii grămădiți pe lângă vorba desfătătoare, ca să ne mângâiem împreună de viață și de suferința că suntem. Noi ne-am întâlnit numai în fundul lumii, numai cum se întâlnesc pământul și cerul și numai în scris. Neavând aripi ca voi, eu rămâneam toamna la aceeași masă de lucru, la care mă mai găseați, după șase luni, cu cântecul meu și cârâitul meu încă neisprăvit, risipit pe hârtie. Zborul meu se ducea numai cu gândul și cu închipuirea. Omul e un cocor care zboară pe dinlăuntru.

Socoteam că voi știți, frumoase cocoare, începuturile adevărate ale lucrurilor mari din lumea aceasta și poate că și de peste ea și de peste ceasloavele din rafturile mele, înghesuite între pereți; mai mult decât condeiul și cartea. De aceea am pizmuit păsările cerului și crinii țărâ-nii, pentru că toate câte cresc și rodesc, câte dau rod și parfum, știu ceva, pe care cărțile n-au de unde să le afle. Socoteam că științele voastre nu pot să dea greș niciodată.

M-ați dezamăgit, iubii mei cocori. Anul v-a înșelat. Ați plecat în septembrie spre țările calde și în noiembrie v-ați întors acasă. «Uite-i că vin îndărăt», spunea mirată stăpâna casei. Într-adevăr, voi veneați de către miazăzi, pe drumul pe care plecaserăți, când începea să tremure livada, drumul vostru de april. Dacă se întorc așa devreme cocorii, e de crezut că iarna o să fie scurtă și dulce, ne-am zis. Dar, de Sfântul Niculae, v-ați împulzit într-acolo și ați mai plecat o dată, fără rânduială. A plouat pe voi câteva zile și nopți și era frig. Cum ți-aș fi încălzit, cocorule, picioarele reci în pătura mea, dacă binevoiai să scobori în chilia deslușitorului de presupuneri.

Dar am căpătat din greșeala voastră o știință, că voi sunteți ai noștri, nu ai Cartaginei, ai Etiopiei ori ai Cirenaicei. Patria e aceea în care te grăbești să ajungi în viscol și furtună și cu icoana căreia îți place să te înșeli și să te minți.

1946

REALITĂȚI

Iarăși s-a sinucis un școlar. Avea șaisprezece ani.

Nu rețin acest eveniment în calitate de gazetar. Am luat notă de el ca părinte. Am crescut și eu copii ca toți confrății mei de stare civilă. Unul e cetățean francez și are, la Paris, o reputație făcută cu alte imbolduri sufletești decât ale unui sinucigaș. E patronul, la patruzeci de ani, al unei întreprinderi active. A lucrat în Africa de Nord

pentru guvernul francez și în Olanda. Nu e nici medic, nici naturalist. A plecat din București cu bacalaureatul și fără parale. A muncit în toate felurile și a biruit. A făcut războiul cu avionul în Flandra. E dezghețat și are inițiativă și gust. Dar mai avea și ceva de acasă.

Al doilea copil e o fată. După bacalaureat face pictură, deocamdată desen și, suplimentar, balet, pentru suplețea. E grațioasă și se afirmă că e distinsă. Știe bine românește și franceza, iar engleza și germana pasabil. Știe limba raporturilor dintre situații, oameni și idei. E inimoasă, suie munții, cutreieră câmpiile cu fratele ei, curăță gospodăria, face bucătărie, spală vasele cântând și, seara, ne înviorăm cu toții la un desert – comentarii și reflexii – și citim.

O colegă a ei s-a sinucis, aruncându-se la liceu dintr-al treilea etaj, pentru că o profesoară care chelise sta agățată sistematic de frumosul scârlionț de pe fruntea fetei. Doamna era agasată că domnișoarele nu adoptă tunsoarea de cazarmă. Însăși fiica mea a fost agresiv ironizată de o comisie de babe de bacalaureat, fardate, intrând în hemiciclu Comisiei de examinare prezidată de un țigan libidinos și franțuzit, slugă a unui fost domn ministru totalitar, pentru că surâdea. Am scris atunci, acum trei ani, *Bacalaureatul Giocondei*.

În fața liceului unde frecventase un an, o splendidă mașină aștepta, la orele de ieșire, o elevă și câteodată mai multe eleve din «cursul superior». Intrigat, am cercetat ale cui erau fata și limuzina. Aparțineau amândouă unui proxenet, proprietar a trei case de prostituate. Apartamentul, unde erau adeseori invitate colegele de liceu, era în prelungirea odăilor de trafic. M-am dus la doamna directoare a liceului, care a primit observațiile mele cu placiditate, proxenetul subvenționa gras liceul. Și mi-am retras copila de la liceu.

Cam în același timp, am primit o dezmințire fățarnică de la un alt liceu de fete, de la comitet. Acolo se petrecea o altă murdărie. Cerusem socoteală autorităților școlare că în mansardele școlii se practica, sub protecția maternă a direcției, avortul. Cinismul și superficialitatea felului cum s-a făcut un simulacru de anchetă nu puteau să

merite decât revolverul părinților ofensați. Altă dată, tot în cazul unei eleve sinucise, de care mă ocupasem în scris, primind vizita părintelui dezolat, un colonel în lacrimi, l-am îndemnat, în lipsa altei soluții, să utilizeze «Browningul», fără mustrare de conștiință. Nefericitul părinte căuta o soluție pacifică.

Al treilea copil al meu e un flăcău voinic, frumos, teafăr la minte, fin intelectual și priceput muncitor cu brațele la toate materiile. După bacalaureat, am suprimat universitatea; o tinerețe pierdută pentru o catedră în Sighetul Marmației, un servilism pe toată viața sau o servietă de avocat. El se face tipograf și experimentează cu autorul lui, mânjiți de cerneală grasă până la nas, o mică mașină de imprimerie la care sperăm să scoatem o minusculă foaie cotidiană, scoasă și acum optsprezece ani.

Tustrei copiii au învățat acasă că cele mai multe prestigii sunt uzurpate și false. Ei pot să deosebească pe dascălul admirabil de pedagogul gol, pe lichea de omul de caracter. Gândul sinuciderii nu putea să se intercaleze în disciplina de caramaderie devotată a familiei. Când, sub cuvânt de psihologie, o echipă dresată la universitate i-a strecurat odată între testele autorizate de minister, două întrebări: întâia, dacă i-a venit ideea să se sinucidă și, a doua, dacă ar vrea să fugă de acasă, fiică-mea a aruncat testele de pe bancă și a părăsit cursul de abjecție psihotehnică, trântind ușile cu zgomot și fugind ca dintr-o cloacă spurcată. Avea cincisprezece ani.

A da naștere unui copil implică o răspundere gravă, de care părinții inconștienți se leapădă cu o criminală seninătate, când le alunecă ochii sau bătrânețile caricaturale după un nou amor de aventură, o femeiușcă vicioasă, ori un valet de treflă manechin.

Unii copii au de suferit în plină adolescență, coincident cu aspirările didactice, demența de senilitate juvenilă a câte unui tată nedemn, sau din nefericire mai rar, dar la același potențial, răscolirile tardive ale unei femele, care în momentul oportun, dintr-o cameră dosită după tripoul clandestin la o beție sau la un pocher în tinerețe, și-a uitat ingredientele acasă.

Un copil de vitalitate slabă nu poate să-și curme viața fără o colaborare măcar indirectă a inconsolabililor părinți. Elementul fundamental de educație, până la vârsta independenței civile, e renunțarea severă la confortul egoismului personal, compensat cu satisfacțiile unei vieți dusă în comun, fără nici o excepție și fără nici o denivelare.

Dar e de scris într-astă privință o carte și nu un simplu articol de ziar.

1946

PREFAȚĂ: 1943

Tabletele din acest volum sunt scrise din april până la 30 septembrie 1943, când ultima pagină, *Baroane*, a fost urmată de arestare și ziarul care a publicat-o, la coloana «Bilete de Papagal», suprimat. M-am folosit de acest titlu al meu treizeci de ani, când ca rubrică, un timp, când ca ziar cotidian, mai înainte și mai târziu. El nu e un simplu cuvânt de lexicon și nici nu se numără între instrumentele verbale din filologie. Ca și cuvântul «Tablete», mai puțin creat. «Biletul» vrea să precizeze o concepție literară și, dacă se acceptă, un stil. Deviată de la sens și distrată de moda puținii puțințe de a se obține din revărsările umflate cristale, critica de catedră a schițau uneori intenția unei imputări. A! vroia să spuie ea, la apariția câte unei cărți, nu sunt decât Tablete! Ca și cum genul nu i-ar fi aparținut autorului și ca și cum nu ar fi fost un gen al lui exclusiv.

Un arab, mort de sete în pustietate, ajungând târâș într-o oază cu izvorul sec, striga de bucurie, dând peste o pungă pierdută de o caravană și în care spera să găsească smochine. Desfăcând-o, a rămas deznădăjduit. Erau mărgăritare...

Adeseori, în conductele de uzină și rafinaj, un tub de diametrul unui butoi trebuie să-și subțieze debitul printr-o derivație de țevă îngustă, presiunea și lichidul sau vaporii constrânși să dea intensitate, rămânând ce sunt. Tehnica numește această schimbare de dimensiune prin

gătuire o «reducțiune», fără care cazanul locomotivei, dărdâitor, nu s-ar putea exprima la intrarea într-o gară și la trecerea unui pod sau a unei primejdii, prin şuier și alarmă. În scris, primejdia e lăbărtarea. Mai sunt și altele... Scrisului cu bidineaua călîndarul vremurilor succesive îi preferă, pentru păstrarea materiei conținute, penița. Nici mătasea nu se transportă în care de coceni.

Ca să fiu dispensat de note și explicații inelegante, din concordanța unor obscurități, necesare în timpul când au fost intercalate și strecurate în text, cu evenimentele în transparență, cititorul e rugat ca, acolo unde se ivește nedumirirea sau o licărire crucișe trăsare din oglindirea tremurată și clipită într-adins, să-și aducă aminte că pana era supravegheată de un minister, de o cenzură și de șapte poliții adiacente, din care una, Serviciul Secret, trimitea presei de anumită ținută note și observații, aprecieri asupra gradului de conformism și amenințări.

Afară de articolele aci cuprinse, au mai fost și alte «Bilete de Papagal», răspândite în felurite publicații, și mai înainte și după acestea de față. Ele vor fi strănse într-alte volume și nu vor fi confundate cu acestea, care documentează o epocă distinctă.

În schimb, lipsa de originalitate, asociată cu lipsa de scrupul, dacă două lipsuri adunate pot să dea o altă cifră și un alt exponent decât nul, a încercat să speculeze în comerțul negru al aproximațiilor și similitudinilor de literatură periodică un titlu identificat cu activitatea mea, și falsificat prin mistificare în vederea comercială a unei confuzii prin ambiguități.

Prefața vrea să afirme, în definitiv, că Tableta sau Biletul sunt niște sinteze și că pot să ia accente de la vers, clarități de la satiră, arome și culori de la poezie.

1 decembrie 1946

CRÂMPEIE DE FRUMOS

Frumosul nostru e pătat și chinuit, și frumusețea cere sânge și jertfă pretutindeni: în artă, în viață, în credință. Fără tragedie, nici comicul nu pare deplin. Unde-i om, e

dramă. O durată de om, permanent senină, e o priveliște de confecțiune pe mătasea unei cutii cu bomboane. Asemenea frumos e *joli*, adică drăguț cu sensul de nostim. Statuara nu a făcut niciodată drăguț, arhitectura de asemeni, nici poezia. Homer e frumos pentru că doare. Iisus e frumos pentru suferință. Artele drăguțului și ale nostimului sunt ale unor artiști destinați să fie frizeri, să întoarcă elegant un scârlionț, să decoloreze o chică și să o vopsească în culoare antagonistă.

Frumosul bărbatului ține de spirit, al femeii de cruzime, de agresiune, de luptă, cu toate că bărbatului îi place să-și deacearnă nobilul titlu de viteaz și să creadă că biruie când e întodeauna biruit. Femeia e un comprimat trandafiriu al naturii, cu vastele ei primejdii de frumusețe, viscole, cutremure, uragane, incendii. A venit mare Oltul și adună, în drumul lui de ape imense, turme, sate, cirezi, grădini, le-a smuls, le-a frânt și le-a înecat: Oltul e frumos! Robinetul și sifonul sunt, poate, drăguțe dar stupide.

Care să fie cel mai frumos spectacol? Măsurarea cu taurii, a junelui cu pelerină și floretă, între panglicile săgeților aruncate cu mâna, e mișească și hădă. Nici o bătălie nu e mai frumoasă și mai profundă ca trânta omului de laborator și de spital cu infinitul minuscul. Pictorul André Brouillet are la Paris un tablou de o fericită frumusețe a omeniei. Cinci medici, în halate albe, înconjoară la spital patul unei copile difterice, de vreo patru ani. Doctorul Roux îi face injecția cu *serum*, salvatoare. Atenția atâtor învățați e concentrată crâncen asupra unei vieți de-abia îmbobocite; nu cumva înțepătura păpușii să dea greș. Copila se uită la profesor, amuzată de tichia lui.

Rugăciunea e un spectacol frumos. Ca să fie ceva frumos, trebuie să fie viu și surprins într-un moment al depășirii de sine ori să reproducă, șarjat pentru accentuare, lucrul viu, ca *Marsilieza* lui Rude, săpată-n piatra Arcului de Triumf al lui Napoleon.

E frumoasă *Biblia* cu Iov, cu *Evanghelia de la Ioan*, și cu *Apocalipsa*. E frumos *Hamlet*. E frumoasă noaptea de Înviere. E frumos urâtul război, în care două seminții se înfruntă cu certitudinea că una din ele va cădea în sabia celeilalte. Cel mai frumos spectacolul de groază

I-am văzut într-o fotografie instantanee, luată odinioară în Herțegovina. Tragedia era concentrată în ochii care absorbiseră toată ființa celor doi luptători la baionetă, într-o clipă de fulgerătoare scrutare. E frumoasă revoluția. Dar e frumoasă călugăria sinceră a omului, singur cu Dumnezeu.

Și e frumos baletul: femeia făcută fum, făcută torent și cascadă, făcută himeră...

1946

[CUVÂNTAREA DOMNULUI TUDOR ARGHEZI]

Vă rog să suportați și de la mine un discurs.

O grupare de tineri, care pretind că cincizeci de ani de activitate literară însemnează în mișcarea vieții un soroc și un destin, au luat, fără știrea mea, inițiativa unei sărbătoriri a ficțiunilor mele. Această petrecere cu vorbe, cu muzică și cu balet, are loc astă-seară la Ateneu, la ora cinci.

Vineri dimineață, adică alaltăieri, am primit acasă vizita domnului Ion Pas. Pot să-i vorbesc deschis domnului ministru al Artelor despre domnul Pas, fiindcă nu-i este prea străin.

Cu domnul Pas mă știu de vreo douăzeci și cinci de ani: pe ministrul Artelor l-am cunoscut abia de două zile. Intrând în căminul meu, am cutezat să-l întreb: «Sunt foarte încurcat, că nu știu cum să zic. Să vă zic domnule ministru, ori să-ți zic domnule Pas?...»

Dintr-o lungă și repetată experiență învățasem că un prieten ori un camarad când e atins de binecuvântarea guvernamentală se transformă brusc, în cincisprezece minute. Ochii lui nu mai privesc, buzele nu mai surâd, fizicul și moralul capătă o legănare distrată, absorbit adânc în *lucrul-în-sine*. Lucrul-în-sine se găsește situat cam pe la răspântia supraomului cu eternitatea.

N-am simțit că domnul Pas e ministru decât în momentul când mi-a spus că vrea să facă ceea ce nu a făcut

niciodată în țara românească nici un ministru. Cu simplitatea domniei sale obișnuită, mi-a destăinuit că Ministerul Artelor, pe care-l conduce numai de câteva ore, vrea să mă cinstească și el cu o sărbătorire. M-am ușurat numai după ce domnul Pas mi-a explicat că festivitatea are doi mucenici și că sunt cuprins în aceeași sărbătoare, cu prietenul meu de o viață întreagă, părintele Gala Galaction. Într-adevăr, două sărbători într-o singură zi pentru unul singur ar fi fost prea mult și, cum am trăit șaizeci și șase de ani fără nici una, aș fi putut să mă tem că trecerea de la postul negru la ospete să nu pricinuiască indigestia și îngreunarea personalității. N-aș zice că dacă m-aș fi vârat n-aș fi fost primit la banchetele oficiale prezidate de domnii Dictatori ai literaturii: cred că aș fi fost admis chiar cu precădere, printre purtătorii paharelor pe tăvi. Nu m-am vârat... A te vârî însemnează să te bagi și a te băga însemnează a intra la stăpân.

Dar pesemne că s-a schimbat ceva și la noi... Că s-a schimbat într-adevăr ceva iau martori câțiva predecesori: pe Antim Ivireanul, asasinat, pe Anton Pann, psalt în strană, pe Nicolae Bălcescu, mort în mizerie în exil, pe Mihai Eminescu, fără calificare, pe Creangă, pe Caragiale, pe Macedonski – și întreaga gloată a cântăreților și povestitorilor; unii cu nume mai obscure dar toți cu o vâpaie în suflet, egală cu a tuturor uciși de indiferența oligarhiei intelectuale – flămânzii, prigoניții din trecut și tuberculoșii epocii noastre de cultură și petrol. Să le închinăm azi din Ministerul Artelor, care sărbătorește doi scriitori din seria lor, un gând de solidaritate. Am impresia oarecum grotescă. Mi se pare că aș fi călătorit toată viața prin buruienile pustietății cu un măgar și că el îmi ducea în desagă sculele și cărțile mele pe subt zodiac. Că ne opream din când în când amândoi și ne luăm alternativ unul pe altul în spinare, călărind când eu pe el și când el pe mine, după cum cădeam mai mult unul din noi de oboseală. A fost un măgar fără nici o analogie cu asina albă, pe care a intrat în Ierusalim Iisus. Un măgar ca de pe la noi, de prin Teleorman: un măgăruș.

Azi ni se dăruiește un cal de hipodrom cu zăbala de aur. Nu știu ce să fac cu el... La întrecere nu mă iau.

Parcă vine prea târziu... Aș dori, totuși, ca festivitatea de astăzi să nu se echivaleze pentru mine cu o ceremonie funcbră. Nu vreau să cedez nici trândăviei, nici satisfacției orgolioase, care e o trândăvie și mai putredă decât trândăvia.

Țiu să rămân același debutant permanent cum am fost cincizeci de ani în șir, încercat de aceeași înfricoșare de la început, a expresiei proaspete și a gândului împietrit în cuvânt.

Galaction de o parte și eu lângă el, adunăm azi, împreună, o sută de ani de literatură pentru neamul nostru de țărani, care gândește de două mii de ani și care scrie numai de vreo sută și cincizeci, cifra merită să fie sărbătorită mai mult decât noi.

Adaosă la o vitalitate de milenari indică o maturitate câștigată. Datoria noastră, aci, la confluența vânturilor de secetă, de grindină și de sânge este să o sporim. Să ridicăm graiul fiuerului și al opiniei la un apogeu. Mulțumesc confratelui și ministrului Ion Pas, vă mulțumesc dumneavoastră. Și mulțumesc lui Dumnezeu.

1947

TOMEK

A murit și omul fără de moarte.

Numele Tomek e pentru tipografia românească ceea ce-i Tutmes pentru Nil și Egipt. Nu e nevoie să-i știi și pe cel de adaos. Tomek a fost un substantiv care a denumit un material precis. Tomek era tiparul, litera, corectura, paginația, tabla de materii, coperta, tirajul, și s-a identificat cu ele timp de aproape șaizeci de ani de meserie, purtată ca un rectorat.

Dis-de-dimineață, el era înaintea tuturor, lucrători, meșteri, directori, zețari linotipiști, mașiniști, puitoare, ucenici și rotari, în atelier și ieșea ultimul dintre toți. După nume părea maghiar, după limbă neamț, după nervozitate francez. El se cam confundă cu arta grafică așa chemată de autoritățile nobilului meșteșug și a participat, ca un strănepot al lui Gutenberg, la evoluția continuă a

teascului la rotativă. Tomek și Richard Sergies, un german, înfățișează alături de românul Molin, care a dat un impuls nou tehnicii la noi, marile puncte de reper ale istoriei cărților din punct de vedere al imprimeriei, după cum începuturile editurii românești aparțin germanilor Müller și Storck, aproape coincident cu Șaraga din Iași, Samitca din Craiova și Miloșescu din Tg. Jiu. Evident nu trebuie uitată nici Socec, nici Teclu, nici Ioanițiu, nici Sfetea, cu deosebirea că întemeietorii «Bibliotecii pentru toți», o imitație onorabilă a editurii Universal-Bibliothek, condusă de un Stăncescu, decedat vremelnic și care-și înfășura febrilitatea cu un șal în interiorul căruia îl încălzea și un cățel de salon, au falimentat, pierzându-și averea importată din Reich.

Tomek, un personaj de pergament, uscățiv, osos și dur ca un cuier construit din coarne de cerb, era sever, ciufut, supărăcios și bun în fond cu toți oamenii, ale căror capace se deschid cu greu, de o bunătate naivă, înfricoșată să cedeze unei sugestii și ascunsă într-o fațadă rebarbativă. Îl cunosc parcă de trei, patru sute de ani, cu aceeași figură și nu l-am prins răzând niciodată, păzit de un stil discret al pudicității. Când începea să se lase dus într-o idee, făceai din el tot ce-ai fi vrut, «în limitele rezonabile», cum spunea el, încolțit de o propunere simpatică. Atunci se ivea pe fața lui de hârtie sugătoare și un surâs, îndulcit de o căutătură filosofică albastră-cenușie.

Acum vreun an și jumătate nu mai găsea șuncă și ouă, alimentul care-i ținuse dreaptă bătrânețea și schela, întodeauna corect îmbrăcat și cu o cravată bine legată, ca un cotor de volum în piele, cu o treflă de aur strivită sus. Fundația de Literatură era îngrijorată, unde să-i găsească mâncarea lui britanică și i-a trimis lui Tomek un coș cu ouă și câteva șunci. Tomek a fost consilierul ei punctual și devotat.

În angrenajul uzinelor de tipar ale «Monitorului Oficial» rămase fără organul lor esențial, s-a ivit un gol definitiv. Băgare de seamă! Disparația omului în aparență neînsemnat dintr-o mare întreprindere industrială, în mâna căruia nevăzută concordă elementele dispartate, însemnează uneori ruina treptată a inițiativei.

IMPRESII

Nu m-a mirat îmbulzeala de la Ministerul Artelor, cu saloane pline, unde veniseră confracții mai mult sau mai puțin de aceeași meserie sau de același nărav aproximativ literar cu mine, cât sala populată până la ultimul loc în picioare, de la Ateneu.

La minister, cu toată precipitarea de ultimă oră a festivității, anunțată cu vreo zece zile mai devreme de către un cerc de tineret, care o pregătise pe îndelete, se manifesta oficialitatea și, natural, intrarea era gratuită și era cald. Dincolo, la Ateneu, locurile trebuiau plătite, prețul билетelor era destul de ridicat, instalarea festivității cerând cheltuieli exagerate, iar temperatura era la fel cu cea de afară, cu două grade mai puțin între zidurile înghețate.

Un cerc așa-numit Cercul liber de studii, înghebat din răvna gratuită a câtorva băieți și fete, preocupați de problemele legate de viața și traiectoria viitoare a sensului românesc, cerc necunoscut și nepatronat, a fost de-ajuns să afișeze că sărbătorește poezia românească și pe unul din reprezentanții ei, ca publicul să răspundă într-un număr neașteptat de impresionant.

Multă lume a fost silită să stea cu pălărie și căciulă. Aburul respirației se putea vedea, ca în staulul din Betleem, și spectacolul nu a durat mai puțin de trei ore și jumătate. Spectacolul cel mai ingrat cu puțință: studii, aprecieri, recitări, lecturi, agrementate dispers cu muzică și dans. Interesat ca niciodată, publicul a urmărit evoluția seratei cu o atenție concentrată, un public, trebuie să spun, care nu-i al teatrului curent, al balurilor și sălilor de cinematograf.

Au vorbit pe larg, în lung și în lat, domnii Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu. Peste două ore au fost cheltuite în măsurători de stadii de înălțimi și de nuanțe: asistența a mers pas cu pas prin peizajele accidentate ale acestor cutreierături de vărfuri, de vârteje și prăpăstii. Domnul Streinu în coturni, domnul Cioculescu în pantofi muți de Conclav. Conferința domnului Streinu, pe care l-am auzit vorbind întâia dată, a fost de un frumos echi-

libru. Vorbitorul a improvizat cu o luciditate lentă, muncită într-un stil de mistică eleganță, o lecție de vocație și de sensibilitate. Un critic de catedră nu putea să aibă nici același reflux, nici aceleași diafane intuiții.

Ei bine, publicului aceuia, care la sunetul unui afiș nu s-a dat înapoi să-și sacrifice o seară de duminică amuzată, să tremure de frig și să asculte – și să plătească! nu i-a scăpat nici o irizație de idee, nici o transparență de sentiment nerelevantă. Niciodată tăcerile n-au fost mai adânc semnificative și aplauzele mai exact ajustate.

Dacă această situație indică o «criză de cultură», cum s-a putut afla din câteva voci aflate în criză de subiect literar valabil, e locul și timpul să fim prea mulțumiți.

1947

DRAGOSTE

Am cutezat, fără voie, să încerc o experiență, pus în fața faptului împlinit. Am fost, cum s-a spus, «sărbătorit». Cincizeci de ani de literatură este într-adevăr un eveniment, de care autorul, fără nici un merit personal de durată, face responsabil destinul, acel lucru nedeterminat și neprevăzut, care se ivește singur și se rostește obiectiv. Nu trăiește orișicine activ șaiszeci și șase de ani și nu orișicine poate ține linia, întins și neîntrerupt, cincizeci de ani. Asemenea împrejurări nu țin de conștiință, care se vede pe sine de-abia după ce timpul s-a consumat și în ele se conține și superstiția prezenței unei ocârmuirii mai presus de puterile personale și de provizoratul cotidian.

Mi-au rămas două noțiuni din manifestațiile, al căror obiect am fost pe negândite și nebănuite. După o viață, voită cât mai geometric trasată și cât mai sustrasă de contingente și influențe în ce privește paza de sine și respectul ipotezei, dar o viață de frământare, de violențe și nedreptăți, principiul capătă confirmare și autoritate. Fără demagogia personalității, fără profesie de credință expusă, fără să atragi atenția intenționat despre temeiniciile care te

stăpânesc și te orientează, ți-ai dat seama, după cincizeci de ani aruncați în sus pe o singură verticală, că substanța activității tale a fost văzută, urmărită, confruntată cu ea însăși epocă după epocă, și aprobată, împotriva silințelor de meschină adversitate de a se da vieții tale o interpretare falsă și sincerității un înțeles odios.

E o răsplată de acurateță, un rezultat cuprins aproape matematic în ecuația rezolvată treptat. Atât și nimic mai mult. Dacă pentru tine semnificația are o valoare apropiată de scepticism, ea e valabilă pentru pilduire. Sentimentul că dreptatea vine orișicum e tonic și incitant pentru tineretul care urmează. El verifică morala egalității de sine, a opinirii neîntrerupte, a suferinții conștiente și a răbdării. A nu te murdări, când e atât de ușor să faci trafic cu însușirile pe care ți le-a dat, spune-i cum vrei, Diavolul sau Dumnezeu, este desigur o ținută raportată la permanențe.

M-a emoționat altceva mai ales: dragostea ambianței de la cunoscuți, de la necunoscuți, substantivul nu exagează. Ai socotit cincizeci de ani că darul tău de dragoste a fost cheltuit numai de tine. Ai iubit, și când ai urât și te-ai gândit mai mult la rănile de sânge ale adversarului tău decât la vitejia ta și la satisfacția că spada nimerea exact. Am lacrimi acum când văd că m-am înșelat. Sunt, într-adevăr, oameni mulți care te iubesc într-adevăr. Ai primit câteva zile atâtea dovezi, tu care în schimb nu poți da nimic, tu care dai numai manuscris și numai cuvinte gradate și niveluri, încât după intensa emoție trăită acum, aș putea cuteza să mărturisesc că viața și activitatea au avut un rost, că faci parte din ființa contemporanilor țării și că nu ești străin și de prisos în țara ta. Și că țara e țara ta.

1947

DIVERSIUNE

O să vorbesc astă dată mai mult, dar făgăduind cititorilor mei că pentru cea din urmă oară.

În cincizeci de ani de literatură și presă, de asupriri, de vrăjmășii, unele justificate, altele odioase; de calomnii

acumulate, de otrava unora, de entuziasmul altora – nu mă plâng: extremele s-au compensat – am fost, pesemne, după câte am auzit, de trei ori nebun de fericire.

Întâia oară, calea-valea, dar de două ori certamente.

Întâi, acum vreo doisprezece ani, când în torentele de mocirlă, în care încercau să mă înece javrele și saltimbacii cu flașnetă și tamburină ai Universității, instituțiilor și Academiei, la comanda unui savant iritat, profesorul Mihail Ralea, unul din primii exegeți ai debutului meu literar, a prezidat o protestare, publică, de conferențieri, în amfiteatrul arhiplin al Fundației «Carol I».

A doua oară, acum doi ani, mai către sfârșitul vieții, care am un fel de presimțire că nu o să vie prea iute, așa că vor fi obligați să mă mai suporte contemporanii mei de condei, același Mihail Ralea, numit ministru al Artelor, prezida Premiul Național acordat până atunci pe tovărășie, însoțindu-l de ofranda unui milion de lei, și un banchet.

A treia oară, luna trecută, am fost, cum zice terminologia, «sărbătorit». Ba de două ori sărbătorit în aceeași zi: de către un tineret, a căruia izbucnire m-a intimidat, pe cât m-a și zguduit în sala, iarăși arhiplină, de la Ateneu – cât și de către ministrul Artelor actual, de-abia instalat în ajun, domnul Ion Pas, la minister. Mă uitam când la figura macerată de abate, a ministrului, care vorbea lângă mine, când la câteva binevoitoare rânjete colegiale, în semnuanță, bine cunoscute în psihologie. Ministrul avea ca și predecesorul lui la Arte, Ralea, o tradiție, o constanță și o consecvență. Era același Ion Pas, care cu zece ani mai înainte, tot fără să fi știut, simplu gazetar pe atunci, consacrase o pagină de ziar împlinirii a patruzeci de ani de literatură ai mei. Domnul Pas mi-a dăruit în public și cinci milioane de lei, adică optsprezece dolari.

Când eram diacon, mi se puneau în mână, la o cununie sau la un botez, de mai multe ori pe săptămână, și nu la cincizeci de ani, o dată îndoit, două sute de lei. Nu exultam, ca nici acum, de bucurie dar banii dați pentru credință și poezie au un zbenghi de dragoste pe ei, sunt bani curați, în definitiv munciți, și bine primiți.

Vi se pare anormal? Eu am avut dreptul tardiv să zâmbesc, dar peste măsură de absurd nu mi s-a părut.

M-am înșelat. Trebuia să-l iau la palme pe domnul Ralea, iar domnului Pas să-i trântesc cu scaunul în cap. Iar milionul de acum doi ani și milioanele de deunăzi aş fi fost dator (nu m-am gândit) să i le cedez domnului Berkowitz – respect ortografia – directorul, intelectul principal și sufletul anonim al ziarului național «Liberalul», organ al unui partid foarte cultural, care cenzurează actele de cultură ale altora, o cultură, confundată pentru zarafii lui cu politica și slugărnicia. Partidul a făcut și face altă cultură, ca și în zilele lui Mihai Eminescu, în epoca lui Carada, Giani, Pherekidis, Chirișopol, Cariagdi, Heramă și alți mari români, cultură a misticismului bancar, a extazului fabricilor de cuie, de hârtie, de carton asfaltat, a vinurilor și țuicii Sfintei Familii și a celorlalte nenumărate idealuri naționale.

Ziarul domnilor Berkowitz și Dinu Brătianu îmi dă peste nas că m-am oficializat...

Împrejurarea putea să fie redusă la elementele fundamentale și discutată din priveliște, dacă o viață dură și activă, de cincizeci de ani, fără dividende, fără club, fără participări, vizite, intervenții, șantaje și consilii de administrație e un material de luat în seamă, la un scriitor, și dacă insignifiantul meu personaj e un personaj, cum vine vorba, cultural. Asta, cu drept cuvânt, se putea analiza. Există un merit ori nu? Eu nu prea cred, la drept vorbind, dar am crezut și cred că meritul există, sumedenii de martori și nu numai miniștri. Pentru umilirea lor, și pentru demonstrarea ilegitimității, se putea face contestația convenită și nu era nici o supărare. S-au mai făcut.

Adevăratele personalități culturale, pentru «Liberalul», sunt de o altă natură. Marea lui figură culturală, actuală, e defunctul Alexandru Alimănișteanu ale căruia capacități de înălțime și adâncime apar, scrise negru pe alb și cu fotografie din profil, în paginile ziarului, la fiecă alt parastas.

Alimănișteanu a strâns la Slatina, în vremea valutei sterline, mi-a spus-o cu gurița lui, șaizeci de milioane de lei. Din ce se poate aduna destul de repede, la Slatina, atâta avere, dacă nu dintr-o camătă serafică și blajină? În capitală, Alimănișteanu (am uitat ortografia numelui exactă) a fost directorul Băncii Viticole și administratorul revistei «Cugetul românesc», la care am colaborat amân-

doi, eu cu oarecare literatură și el lipindu-i timbrele pentru abonamente, cu scuipat propriu, trăgându-le pe limbă. Nu s-ar putea spune că defunctul nu a luat un contact intim cu versurile, cu proza și cu coperta și că nu a fost o personalitate culturală. Dar, vedeți, culturalitatea lui a cam fost de specialitate.

Nu știu ce i-a venit domnului Ion Pas să spuie, în discursul de la minister, că mă mai paște și o a patra fericire: Academia. S-au necăjit o seamă de valori astmatice, paralitice și hepatice, care așteaptă de la această anticameră a cimitirului să-și termine tratamentele glorioși. Unii au putut întrezări că dau și târcoale crematoriului din Calea Victoriei, numărul 125, că sunt nerăbdător, că mă și gudur.

Vai de mine! Nu vreau să întârziez pe nimeni și nu mi-s învățați pantalonii pe fotoliu. Fie jilțurile în perpetuitate ale lor, de vreme ce nici unul din dascălii mei, nici Anton Pann, nici Poetul, nici Bălcescu, nici Caragiale, nici autorul *Mioriței*, nici unul, nu s-au răscăcărât pe ele. Sunt mulțumit cu scăunelul meu de acasă, pe care toarce pisica și cu Academia câinilor mei analfabeți.

Cât privește cele câteva sume, derizorii, încasate într-un răgaz, când subvențiile deghezate, șperțurile și bacșișurile de garderobă morală nu cleatină etica și ambiguitățile de caracter ale celor ce au nerușinarea să-mi dea lecții de ținută – mie! – este clar evident că un scriitor se cade să renunțe. El trebuie să salveze, prin paralelism, împudoarea și nulitatea fățarnică a celor îmbogățiți din prestigiul și dezinteresul penei chinuite.

Un lucru m-a uimit întodeauna. Cum se prostește, când nu e murdar la conștiință și lingău, intelectualul de profesie, amestecând politica și literatura în București.

1947

CRITICA MICĂ

Se încinsese odinioară o gâlceavă, nelichidată nici până-n ziua de azi, când revistele și rubricile de ziar se depărtează tot mai mult de competențe și criterii. Orien-

tate și dezorientate, în panica lipsei de inspirație valabilă, ele tind către un fel de a scrie și gândi, care, în limitele lui, are un precursor, pe Mihail Dragomirescu, inventatorul «științei literare». Rețetele sunt însă pentru cazurile de boală și literatura noastră actuală, anemică și remniscentă, trece mai repede printr-o fază de patologie decât prin criza indicată acum de curând.

Se spunea că anumită proză constituie ceea ce se cheamă un roman, pe când alta, etichetată pe coperta comercială a editorului «roman», nu era un roman. Critica, invitată să-și explice suprasimțul de specialitate, a preferat să schimbe vorba. Încă nu se știe cum se poate deosebi, atât de precis, încât să decretezi și să iscălești un roman care nu-i roman, de un roman care este roman sigur, și rămâne noțiunea că decide arbitrariul. Firește că și provocarea la răspuns era prea directă și brutală. În matematici, pe meandrele raționamentului se poate eluda o problemă, abandonând drumul cel mai scurt dintre două puncte și ocolindu-l pe la suburbiile ideii, unde cele treizeci și două de cărți de joc ale ipotezei, din figură în figură, ne pot ajuta să găsim numărul și adresa și soluția, prin deducții și diminuări. Este a proceda prin cărturăreasă.

Dar cum nu ne aflăm în spațiul matematic, ci pe teritoriul literaturii, demonstrația prin viclenie și ghicit e fără obiect. Se pare că evoluția empirică dezleagă de la sine o problemă, care nici nu-i o problemă: proza e proză și versul e vers. Vreau să spun că, pe nesimțite, variațiile mereu inconstante ale terminologiei par să dea o definiție adecuată. În limbajul literaturii, scriitorul de proză ia din ce în ce mai mult numele de romancier. Viitoarele clasificări generale par să fie de acum trasate în istoria literară pentru încă un stadiu de activități: romancieri și poeți. Alternanța e justă.

Se mai pare însă că epocile, atât de darnice cu poeții și romancierii (avem numai poeți vreo câteva sute, și nu e rău), nu rabdă mai mulți critici în același timp, cu toate că fiecare nouă publicație vine cu criticii ei noi, bogați în borcane și inscripții și în autori obligați să se ajusteze prin comparații silite fără să cadă colț pe colț și strâm-

bând unghiurile drepte, unii cu alții. Palide idei, cuvinte incolore, concepții insalubre și construcții pe dinafară, cu lipituri de cositor. Când ajunseseră criticii autorizați cinci, doi din ei au murit, unul de tânăr. Vraja implică întodeauna doi critici de sesiune. Fiți cu băgare de seamă și superstițioși. În cler pot să trăiască zece mii de preoți contemporani și tot atâți, la urma urmei, scriitorii în literatură. În critică, ba.

Attention, s'il vous plaît. Danger de mort!

1947

TINERII FĂRĂ FRICĂ

Pe vaporul de azi-dimineață s-au imbarcat la Constanța doi artiști, sculptorul Ștefan Băeșanu și pictorul Sutzeanu, bursieri încă de patru ani ai statului, la Paris.

Poate că la ora apariției ziarului, ei se apropie de Bizanț, lăsând acasă o amintire din cele mai calde. Peste câteva zile se vor întâlni pe Mediterană cu rândunelele plecate și ele din România către tărâmurile înflorite.

În două săptămâni ei vor fi la Marsilia, și vor cunoaște acele priveliști învăluite în ceață violacee, care, de la Toulouse mergând spre nord, dă peizajului francez, construit pe alte scheme decât cel românesc și cu orizonturi precipitate, caracteristica timpului vechi, estompat și a veacurilor de dantelă, așternute pe catedrale și sate unele peste altele ca o chiciură cenușie.

Băeșanu e un tânăr unitar și hotărât, afară de talentul lui, clar și franc, chemat la realizări însemnate. El are mâna abruptă și acerbă. Moț de neam, el a primit viața cum i-a venit, ca un brav, care nu s-a temut. Întors din două războaie grele teafăr, locotenentul încercat pe fronturi și-a luat halatul de atelier cu îndârjire îndoită, excitată de întârzierile la care războiul l-a obligat.

În ajunul plecării a venit să-și ia rămas bun, ca și colegul lui bucureștean, de la grădina noastră, albă de zăpadă.

L-am întrebat pe Băeșanu:

– Cum te simți? Atmosfera Parisului e acidă și caustică pentru un străin ca dumneata. Parisul e o moară care macină mințile și voința. Dacă ai plecat, ești ținut să biruiești și să te întorci în țară mai puternic.

N-am nici o grijă. Băeșanu a purces cu gândul să nu se dea înapoi de la nici o muncă grea, ca să-și poată împlini destinul. Cel ce vrea să stăpânească, trebuie întâi să fie tuturora slugă: vorba e adevărată.

Nu toți tinerii au norocul să se folosească de o bursă care, deocamdată, consistă în patul dintr-un dormitor de la Fontenay-aux-Roses. La Paris, există un delict monstruos, lipsa de domiciliu: șase luni pușcărie. Dar toți tinerii trebuie să călătorească și pot să călătorească, dacă pornesc din țară tari în cuget și pregătiți să primească pribegia cu toate rigorile și fazele ei, cu dificultăți și decepții, alese pentru a fi doborâte.

Poate fi ceva mai plăcut decât să-ți agonisești pâinea în mijlocul unei lupte aprige, în care-ți faci loc cu sila și poate fi mulțumire mai meritată ca victoria, într-o țară străină, unde și localnicii adeseori o pierd?

– În lipsă de altceva mă fac turnător, mi-a spus în pragul ușii, strângându-mi mâinile, sculptorul Băeșanu, și tot o să răzbesc.

Am citit autorizația de expert a bagajelor celor doi artiști: «Efecte vechi și uzate și material de pictură și trei kilograme alimente indigene, fără icre negre».

1947

MULȚUMESC...

Neplăcerile gazetăriei vin mai cu seamă și de la împrejurarea că nu ești înțeles în ceea ce nu spui, dar și din alternativa mai brută că intenția relei-credințe refuză să priceapă ceea ce ai spus pe măsura ei...

Savoarea cititului printre rânduri, într-o pauză cu punct de tipar și într-un interval de idei ajustat, e o fină delicatesă. La ea nu poate avea, fatal, dreptul lectura

plată și lipsită de inițierile unui studiu de meditații și singurătăți, care scoate figurațiile de subt nuanțe. Câte un cititor, uneori și poet, cum a fost cazul deunăzi, când am primit o scrisoare de dragoste literară cu imputări naive și grotești salvate de o sinceritate primitivă, luat înot după brazda luntrii tale, despicață în ocean, fără măcar să-l fi știut înapoia ta cum lopătai înainte, își face iluzia că tu mergi în talaze la suflul lui și monopolizându-ți vâslele și nava, ca un proprietar și al persoanei tale neașteptat, te îndeamnă înecat pe jumătate să îndrepti barca după chiotele lui.

Întodeauna se găsește unul mai năzdrăvan și destul de sigur de sine și de indiscret, gata să-ți dea o lecție de conducere, rezumând laturile de circulație la strabismul sau la cecitatea lui. Omul se naște cenzor și agent și crede cinstit că numitorul lui sărăcăcios trebuie să guverneze. Dealtfel e o înfumurare, de care, în proporții variate, suferim cu toții. Meșteșugul e să nu te întinzi fără revărsare, să nu răzbați cu firul tău în alte ape, să te oprești sucindu-ți pârâul și să curgi pe albia ta, câtă ți-e dată.

Se mai adaogă la confuzia vieții și propriul tău idiom, limba ta aceeași cu limba celorlalți, din care-i totuși un dialect personal. Ne naștem streini și ne isprăvim streini, iar unificarea printr-o regulă, lege sau *Evanghelie*, bună pentru toți, se izbește de neînțelesul fiecăruia. Limba gândului întârzie ca și a ceasornicului din cureaua brățării. A venit cu două minute mai devreme sau mai târziu.

O persoană feminină, pe care nu am văzut-o niciodată.

Est-elle, brune cu blonde ou rousse? Je l'ignore, m-a obișnuit să-mi scrie concis, din când în când, o dată, de două ori pe an, într-un plic dreptunghiular luxuos câteva slove de prietenie. Probabil că scrisorile vin din marile depărtări și spații unde nu mai e pământ, nici frăgezimi veștede nu sunt, nici oseminte de om, ci numai amintirile lucrurilor care n-au fost niciodată.

E plăcerea adevărată a gazetarului cotidian.

Necunoscuta face însă o eroare. N-am voit să zic în tableta *Diversiune* că nu voi mai participa cu colaborarea mea la ziar. Am făgăduit cititorilor, pe care aveam scrupulul să-i socotesc nițel obosiți, că nu voi mai vorbi

de adiacențele publice cu numele semnat pe tabletă. Dar eroarea o repet fără voie și eu. Vorbesc de mine și acum. Poate că, fără fățarnică sfială, e și singurul sens al unui manuscris cu autor semnat. Felul cum se oglindește viața dimprejur în lama lui de cristal...

1947

PACE VOUĂ!

Cine, nu-mi aduc aminte, a spus că viața e o luptă. Ba da: toată lumea o spune, inclusiv aceia care duc o singură luptă, cu furculița și paharul.

Pe englezește, lupta se cheamă, cum spune domnul de la farfurie și tavă, pentru existență. Formula se găsește și în paginile roșii ale *Larousse*-ului: *struggle for life*.

E regretabil că viața trebuie să fie o luptă și nu o pace.

A fost odată cândva, pe țărmurile din Ghenizaret, un om cu hlamida din icoanele catapetesmei, urmat de o gloată sătulă și scârbită de luptă; infirmi și valizi se bucurau de fâgăduiala pe care le-a aducea frumosul Străin, ridicându-și mâna către ceruri și binecuvântând câmpiile, cetățile și popoarele: Pace vouă!

Sunt aproape două mii de ani de atunci. Lupta s-a întezit, s-a însutit, s-a înmiit, s-a revărsat din câmpul de luptă peste neamuri, sângele s-a făcut deluviiu și focul uragan. O nouă pricină de luptă se adaugă pricinelor trecute, tocmai fâgăduința lui Iisus: Pace vouă! Și fiecare nouă fâgăduială de pace a început cu luptă și s-a întemeiat pe luptă. *Civis pacem para belum*. Citatele vin din toate limbile ca să consfințească abaterea permanentă a omului de la visul lui permanent.

Atâta timp cât lupta însemnează muncă, nu-i de cârtit împotriva ei. Tristul destin al făpturii omenești o silește să se scufunde în pământ până la fier și cărbune, să-l scurme, să-l răscolească, să-l semene și să-l culeagă; să rătăcească pe ape, să-și caute pâinea în scule, materiale și

meșteșuguri. E partea cea mai frumoasă a luptei, aceea care, printre războaie și calamități, a clădit singură o viață, un artificiu șubred de bucurie, neîntrerupt amenințat.

Dar lupta mai însemnează, mai ales, război, războiul care batjocorește munca și demoralizează, și paralel cu el, războiul interior, vrăjmășia de la om la om, de la categorie la categorie. Când unul încetează, celălalt îl continuă și îl readuce. Va putea omul să iasă, măcar acum, într-al doisprezecelea ceas de zvârcolire vecină cu agonia tuturor popoarelor, încheștate în ultimul război, din cercul de fatalități?

Adineaori, după doi ani de tocmeală și ciorovăială, s-au semnat primele tratate de pace. Diplomația afirmă că ar fi un succes, logica implicând o așteptare cu mult mai îndelungată. A ieșit din semnătură și un cadou: patru penițe istorice, distribuite martorilor importanți, probabil «Wattermann». Și pe când oamenii de stat se felicită, e război în China, în coloniile franceze, în Palestina, și câteva nuanțe de război în multe alte regiuni ale planetei, atârnată de gleznelor omenirii ca o ghiulea care-i sângeră la tot pasul călcâiul.

O statistică spunea că viața mijlocie a omului e de cincizeci de ani, și un om de știință că viața poate să mai fie prelungită.

Același om care s-a ținut cu picioarele goale, două mii de ani, după pacea lui Iisus, încă n-a învățat să uite, să cruțe și să ierte ca să lichideze o dată pentru todeauna eternul lui conflict de orgolii, de reminiscențe și de filosofii cu sine însuși.

Sindicatul mărturisea acum vreo cincizeci de ani un început de speranță. Dar oamenii s-au pus în grevă, când în docuri, când în transporturi, când în oțelării, pentru optsprezece și douăzeci și cinci la sută spor de salariu. Pentru refuzul de a se mânji cu sânge însă niciodată.

Pace vouă! Pace cui?

1947

152

BUNĂ ZIUA, MUȘIȚĂ

Fiecare om ieșit în vileag, fie prin merit, fie printr-o interpretare, mai exactă sau mai eronată a meritului presupus, e urmărit de praful ridicat în copita calului pe care-l călărește. Pulberea câmpiei se ridică și cade și se așterne, până ce alt călăreț sau o teleagă străbat șoseaua copleșită de arșiță.

În peizajul intelectualității, colbul se stârnește din hârtia scrisă și tipărită, și-i sufletesc și durează. Cartea cade în puzderia morală ca un bolovan de piatră și o răzvrătește; condeiful care strivește viermele prins în activitate desființează la figurat roiul întreg și colcăirea e agitată; praful galben al urii stârpiturii, flămândă de o glorie imposibilă, rătăcește în aerul de jos și se descifrează în ceața lui siluetele dărâmate, obrazele descompuse, într-un tremur de stepă. Invidia e mizeria omului, dar a omului meschin.

– De ce nu-ți priește, vierme, nimic? Ai cu ce te sătura și în ce te întinde. Nici nu dormi, nici nu mănânci și te ofilești. Excrementul în care mișuni nu-i destul de moale, de stufos și de dulce? Vrei și nimb?

– Tu ești un glotaș, dar ai tot ce lipsește nobilei mele ambiții și chiar mai mult. Nu credeam că se poate; refuz să admit și totuși trebuie să suport. Tu faci cu vârful penitei ceea ce o sută de pene ale mele, de aur, nu sunt în stare nici să înceapă. Cum să nu te pizmuiesc?

Cel puțin acest vierme e cinstit și sincer, câtu-i el de îmblănit și de legănat de robii lui, cu care se adună la ceai, ca să chibzuiască opere nemuritoare, măcar un crâmpei, măcar un stih:

„Partir c'est mourir un peu”,

măcar o maximă, o sentință, un proverb păstrat în câteva guri de valeți: „Carul statului plutește pe un vulcan”.

Alexandru Iliescu, fostul vicerege al Olteniei, și-a câștigat reputația parlamentară cu două cuvinte: „Biserica autofecală”, voind să apere, luat de un avânt oratoric, impetuoas, prestigiul autocefaliei.

Mușița intelectuală e de obicei mai perversă. Ea își ascunde resentimentele și în loc să se insinueze pe la minte își caută locuri mai adecuate sensibilității personale. Îți cere măcar să te sărute și s-a și introdus. Dar te sărută pe întuneric, fără să se dezvăluiască, larvă puturoasă dar evoluată, luând cu șoapta murmurul albinei și cu zborul vertical eleganța libelulei.

Mușiță, bună ziua!

1947

DOUĂ SUTE TABLETE

Dacă anii se socotesc cu zecii, zilele se numără cu suta. Tableta precedentă a fost al două sutelea articol publicat în rubrica mai jos iscălitului ascuțitor de creioane.

Când în primăvara anului trecut am fost chemat de direcția ziarului reapărut după o vacanță politică, forțată, de zece ani și a căruia viață se cam confundă cu a libertăților în luptă, găseam la «Adevărul» o atmosferă mai bine armonizată cu o concepție a condeiului slobod de contingente.

Vremea tineretilor isprăvite la netimp a trecut. Odi-noară, trebuia să te usuci de-abia înmugurit. O emanație înecăcioasă sufoca vârstele noi în literatură și presă și la treizeci de ani poetul se făcea om politic, iar gazetarul personalitate electorală. Nu se putea pricepe ca exercițiul luat în glumă, al peniței, să fie o îndeletnicire și singura treabă pe o viață întregă a unui om de rând.

Am stat cândva la închisoare, în zilele lui Ion Slavici, care la șaptezeci și trei de ani, deprins cu temnițele ardeleni, scria în celula lui, supraveghiindu-și pe lampa de spirt fiertura de cartofi, zece ore pe zi. Tinerii căscau și protestau, semnând memorii juridice, cristalizați în egoismul cauzei personale.

Erau vreo treizeci de scriitori și ziariști într-un dormitor cu zeci de paturi. Viscolul de afară se stârnea până subt pătură și așternut. O stropitoare de petrol scâldea

prizonierii dezbrăcați la piele, pentru prevenirea în dormitor a epidemiei de tifos exantematic, cu câte zece morți la bilanțul cotidian al penitenciarului. Imperturbabil, Slavici nu-și pune capul jos până ce nu împlinea ziua de lucru, citindu-ne uneori câte o povestire în genul descriptiv. Subiectele de *Dincolo* îl făceau să-și retrăiască viața și să rămâie în zidurile temniței și între camarazii tineri singur și abstract.

Îl văd și acum pe dascălul nostru de răbdare, de o vitalitate intelectuală incomparabilă, teafăr și voios pe baricada dintre expresie și amorf. Iată-l, vezi-l, cu pana dintre cele trei degete din dreapta, al Tatălui, Fiului și Sfântului Duh, toată ziua.

Chemat la «Adevărul» în virtutea unei vechi contribuții literare, unul din directori mi-a spus: «Dă-ne un articol pe săptămână», cu o ezitare că-mi cere prea mult. Se uita oarecum la părul meu alb, îmbătrânit mai tare decât pacientul, acum vreo nouă ani, de un an zăcut în morfina unei scabroase erori de diagnostic, medical, funestă.

I-am răspuns directorului: «Unul pe zi!»

El a făcut o mișcare din ochi, analogă cu azvârlirea unui zar într-un talger: fie ce-o fi! Putea să iasă pentru autor un dezastru. La urma urmei, corectivul e todeauna gata. «Vezi dumneata... timpurile... greutățile... evenimentele... guvernul... Europa... emisfera boreală... înțelegi...»

Nu a ieșit un dezastru. Parcă nici condeiful nu a mers prea prost. În orice caz, o datorie a fost satisfăcută, aceea de a nu fi absent din vremea ta, din țara ta și din marile ei tragedii: datorie față de contemporanii chinuți și decență față de posteritatea interogativă. De bine de rău, niciodată n-am dat bir cu fugiții și, fără să fac tot ce aș fi dorit, am încercat să pui în hârtie conturul unei siluete de filigran, așa cum s-a putut.

Se face seară? Se luminează de ziuă? Nu știu. Deocamdată, nu s-a întunecat și se cuvine ca noaptea, dacă va cădea peste noi opacă, să ne găsească la icoana siluetei cu lumânarea aprinsă. E un fir de ceară de albine, cu un crâmpei de văpaie-n vârf, care, în priveliști sau subt obroc, nu trebuie să se stingă niciodată.

ARTA DE A NU SPUNE ABSOLUT NIMIC

În toate timpurile s-a remarcat acel stil anodin de presă care ocolind preciziunea se lasă-n voia cuvintelor, înșirate pe condei ca niște scoici. Ele sună nițel, lucesc nițel dar n-au înăuntru nimic. Reportajul politic, așa-zis, a excelat întodeauna în fumul peniței având să menajeze toate părțile în cauză și să ție toate ușile deschise. Într-adevăr, cerneala se dilată vaporos și fraza de bumbac e o ceață care se târăște subțiată până la firul de ață, de-a lungul, câteodată, al mai multor coloane, alternând litera generală cu caracterele compacte.

Aici e nodul chestiunii, își poate zice cititorul ajungând la liniile groase, numite în limbajul gazetăresc aldi-ne. Cuvântul e muzical. Și nu e nici un nod și nu e nici o chestiune. O estetică deosebită a reportajului cere articolului un portret grafic, în casetă, alt cuvânt feminin frumos și reporterul politic, fără jocul varietății de literă, se simțește nenorocit. Dacă nu mișcă ideile, să miște textul cel puțin, idealul reportajului politic fiind să nu conție nici o idee. S-ar supăra câte cineva și atunci genul ar fi ratat, cariera stricată.

Se preferă ca principiu intercalarea, în curgerea sacadată a rândurilor scrise, cuvintele de specialitate, cele mai goale cu puțință, cuvintele balon, cuvintele bășică, pneumatice, referitoare la sociologie, la economie (nici nu știu cât îmi plac asemenea substantive de eludare: economicul, politicul!), la finanțe, la buget, la criză, la conjunctură. Nu se mai vede țipenie, nici viață, nici oameni, nici mărfuri, nici parale. Terminologia științifică, agrementată cu expresii ca: momentul oportun, dat fiind, considerând că, precum se susține, rezervându-ne dreptul, viitorul va hotărî etc., etc., escamotează admirabil problema, cum i se zice nimicului iarăși.

Reportajul, ca să nu fiu steril, numește și domnii miniștri, care au pus de gând să... facă, să... dreagă.

În stilul de bun reportaj politico-socialo-economico-financiar stau bine și cuvintele terminate în franțuzește cu *tion*, traduse pe valah cu *țiune*: *administration*, adminis-

trațiune. Desigur că vorbele ca plecăciune, spurcăciune nu intră în clasa termenilor traduși.

În exercitarea continuă a reportajului anumit, ziaristul capătă o abilitate în a nu spune absolut nimic, egală cu geniul. Tot înlocuind cuvântul mai propriu cu unul mai impropriu, cuvântul mai tare cu un cuvânt mai moale, pe cei moale cu unul lichid, și pe cel lichid cu cel mai gazos, el obține un fel de a vorbi, care te-ar pune pe gânduri, dacă nu ar fi vorba de o artă. Ideile devin exclusiv zgomote în silabe, scârțâire, plescăit, hârș, mâr, ssst!

Cât am studiat pe texte autentice arta de a nu spune nimic, prietene, nici nu-ți închipuiești. Vream să scriu o carte de trei sute de pagini în acest jargon, o carte goală, goală ca o damigeană, cu jurământ, de la dop până la șezut, *d'a capo al fine*, mă rog! Și n-am izbutit încă să învăț divinul meșteșug, care atrage și asigură toate recompensele visate, decorații, consilii de administrație, subvenții, autoritate, relații, influență, misiuni în străinătate și, ca în nici o altă situație, exprimată în consecințe de ingratitudine, recunoștința continuă a forurilor competente.

O să mă mai căznesc.

1947

ABCESUL

Câtă vreme mocnește mut, puroiul ia forme exuberante și estetica lui de suprafață poate să înșele. Surâsul e inocent și fraged, căutătura e îngerească, de lobul urechii diafane atârnă boaba de rouă a unui safir și obrazii se leagănă între cercei, cu patru ochi deopotrivă de albaștri. Carnațiile sunt spelbe. Colierul de perle încolăcit pe un grumaz alb, delicat, încă nu pare un șirag de bube, gata să spargă. Degetele lungi, trase prin fine inele, cu capetele roșii, încă nu pot să fie asemuite, când caută pe fundul

poșetei, la teatru, ca într-un fibrom voluminos, ciubucul de sânge pentru buze, cu niște viermi și limbrici. Oglinda de buzunar pare lucidă și neamăgită. Creionul de funingine vânătă, care face pleoapa mai lascivă și adâncește conturul, încă nu aduce aminte viitoarele goale orbite.

Mantaua Doamnei miroase iritant a bergamotă și cade în falduri de blană dulce, în care suflul alege o cărare moale, răscolind nuanțe de parfum de alcov, păstrate în căldura încinsă dintre coapse. A fost vânătă cândva prin Alaska sau adunată, piele cu piele, prin zona toridă, tratate cu argăseli rafinate de la cincizeci de cârțițe sau șobolani de rasă. Modelați de mâinile unui expert pe silueta din limuzină, șoarecii au dat un animal feminin adorabil. Puful de pudră, cu care se maimuțărește gingaș într-o fărâmă de cristal, nici el nu cheamă reminiscența pulberii simbolice a țărânei.

Ca o făgăduială de viitor sau ca o amintire, veche din generații, podoabele strălucite sunt adeseori de lanțuri. Timpul vă păstrează, poate, fără cutiile de catifea, domnilor, catene masive. Ce ai la picioare, domnule Dictator? Să mă ierți, iarăși m-am înșelat. M-a înșelat și panglica de antilopă, de subt manșetă: în cătușa ei bate inima unui minuscul ceasornic de aur încrustat.

Puroiul dă din când în când câte un abces, care nu mai poate fi ascuns în zibelină și cosmetic.

Astupați focarele iute, că au crăpat. Încep să curgă și put și nu se știe până unde se poate întinde duhoarea. Coptura se cheamă ieri nu știu cum, mâine într-alt fel și azi Papazian. Ea e hrănită cu caviar și șampanie originală. Un buboi de Anul Nou, unul de februarie, altul de Mărțișor, pe lună un buboi, buboaiele nu plesnesc toate odată, ci pe rând și câte unul.

Celelalte supurează în mister și se tămăduiesc prin autovaccin, nu prin exterminare: ar fi imoral. Iau sânge de la tine și-l transport pe mine, scot din fesă și altoiesc la conștiință. Abcesul se resoarbe prin abces.

LIBRARII

Nu prea demult, am creionat pe o tabletă figura iconografică a fostului anticar, verhovnicul semenilor lui de vocație, Pohl. Pictorul în căutare de model pentru un portret al Sfântului Petru a pierdut singurul «cap de expresie» autentic al primului arhiepiscop de la Roma.

Anticarii, împotriva cărora autoritatea municipală, aducându-și aminte că are o direcție concurentă, pornise o prigoană culturală, sunt agenții cei mai vii ai cărții și bibliotecii. Neașteptând să fie vizitați cu întâzriere, ies ei înaintea publicului la fiecă cotitură, cu brațele încărcate de poezie și povești. E un negoț delicat, cu care se împacă firea contemplativă și visătoare, cu ochii peste veac, a tânărului sau bătrânului de lângă rafturi, așezat cu discreția învățată de la litera tăcută, pe un scăunel. În vecinătatea unui vâxuitor sau tocilar, subiectul e pitoresc și gata întocmit pentru gravură în culori.

Totuși, față de librari, burghezii meseriei, anticarii sunt un proletariat, o lume oarecum anarhică și cu atât mai simpatică, de-o seamă cu păsările cerului, cu intemperiiile și canicula, cu câinele pribeag, oprit dinaintea cărților și căutând un adăpost de om sărac.

Încă nici un anticar, afară de favorurile primăriei față de tărăboanța lui ambulantă, n-a fost ca librarul Iulius, vechiul coleg al scriitorilor din câteva generații, sărbătorit de confracții lui.

L-am cunoscut pe Iulius și nu-i voi zice Iuliu, cum și-a zis de un timp încoace el. Dintr-o pleiadă de meșteri de librărie, inițiată din dragostea de document și arhivă, domnul Iulius e ultimul, mi se pare. Zahareanu a decedat de netimp, Montaureanu, cel mai intelectualizat dintre librari, a trecut dincolo de baricadă, director de editură, Alfandary conduce o tipografie, Bandrevsky s-a făcut patron; ceilalți au dispărut câte unul, fără necrolog.

Au fost mai mulți. Nici o istorie a librăriei și editurii românești nu le reține numele și masca. Evoluția cărții românești și înavuțirea editorilor nu au mers însă paralel cu sporul, la propriu și mai ales la figurat, al personalului

librăresc de calitate, îndatoritor, bibliograf, bibliofil, elegant în grai, cu acea onctuoasă rafinată, pe care o capeți în contact cu ambianța monastică a gândirii imprimată.

Domnul Alfandary are o idee foarte bine venită. După o mulțime de inițiative personale, izbutite încă de pe vremea ministrului Muncii, Trancu-Iași, el vrea să facă o școală de librărie, din care să iasă șefii librari de mâine, pregătiți pentru carieră și pentru instruirea cititorului aglomerat de meseria lui și doritor să-și consulte într-un ungher librarul preferat. Era o vreme când fiecare om de bibliotecă avea un prieten la Socec sau Alcalay, cărui îi adresa pe șoptite o confesiune de cărturar. În ziua când n-avea bani de ajuns, cititorul știa că în anume dulap volumele alese de el vor fi păstrate până se va înlesni să le plătească și să le ia în ghiozdan. Librarul știa ce cărți sosite din străinătate îl interesează pe cititor: i le punea deoparte, i le împrumuta să le purice acasă, se informa la cititor despre valoarea unei cărți cumpărate. A fost o atmosferă, o camaraderie, între cea mai frumoasă profesie, a librarului și toate celelalte.

Librarul de azi e un simplu vânzător de marfă indiferentă. Raporturile și aderențele s-au isprăvit. Cititorul n-are nevoie de firmă și vitrină. Îi trebuie librarului, inteligent, ager, amical și erudit. Tradiția trebuie restabilită.

1947

DRAGOSTE ȘI OMENIE

Dacă ziarul și condeiul, destinate să pregătească o mulțumire pentru toată lumea, nu-și pot ajunge scopurile întodeauna, atât din pricina indiferenței forurilor, puțin simțitoare la vorbe tipărită, cât și pentru motivul nerușinat că amândouă aceste scule de punere în mișcare a sentimentelor slujesc uneori deghizate scopuri personale, ale celui ce scrie și ale celui ce editează, câteodată ele pot contribui să facă cel mai mare bine cu putință.

160

Acum vreo zece zile «Adevărul» a publicat o tabletă, la întâmplare, asupra cazului marelui talent dramatic al unui bolnav, întors de pe fronturile războiului, vătămat. Ion Marinescu-Calovia fusese, până-n ajunul zilei de apariție a crâmpeiului de proză, necunoscut în exponentul lui, nu numai Spitalul Central de boli nervoase, unde zăcea anonim și amenințat să fie dat afară, dar nici Teatrului Național și artiștilor din cele vreo douăzeci de trupe din București. Calovia suferise cu o lună mai nainte o intervenție chirurgicală la creier. I se scosese capacul craniului cu ferăstrăul, chirurgii i-au descoperit înlăuntru o tumoră, au extras-o și i-au cusut osul capului și pielea părului la loc. În pauza înfricoșătoare dintre operație și convelescență, când misterele fiziologiei joacă încruciate și în două sensuri, renașterea și moartea, cu toate nuanțele intermediare de biruință sau de tragedie, artistul, marele artist viitor al scenei românești (e tânăr), se afla în cele mai grele condiții, de la care se poate aștepta vindecarea, înspăimântat că va fi trimis acasă unde ar fi sucombat sau ar fi murit pe jumătate. Avea un frate și o prietenă, amândoi deopotrivă de nevoiași.

Tableta a fost citită de secretarul general al Ministerului Sănătății, domnul doctor Cupcea, pe care n-am avut plăcerea să-l cunosc și a cărui voce, hotărâtă și promptă, mi-a fost revelată la telefon. Doctorul Cupcea a fost emoționat. Inimosul director al Naționalului, poetul Zaharia Stancu, s-a sesizat. Chirurgii operatori ai lui Calovia au văzut că milostenia lor creștină, de abili scrutători ai subtitului organ, diavolesc și sublim de gândire, a căzut asupra unei valori umane mari. Ministrul Artelor, Ion Pas, n-a rămas străin de datoria omului oficial față de omul din spital. Toți, fără înțelegere între unii și alții, s-au mișcat. Am speranța că mișcarea va merge liniar până la concluzia necesară... Ionel Țăranu, inspectorul Artelor, mi-a dat să înțeleg că se va face totul.

Domnul doctor Cupcea a procedat cu o nobilă generozitate și cu o eleganță de boier adevărat. Am fost mișcat adânc. Întrucât câmpul meu alb de zăpadă se duce spre orizont până în zidurile cu vaiete și lacrimi, ale casei de sănătate, unde au gemut durerile artistului, în preludiul de

mari suferințe, frământate în spital, m-am informat de consecințele apelului meu. Îi rămâneam dator secretarului general un raport confidențial. I-l adresez public. Calovia se însănătoșește vizibil, puțin câte puțin, în noile condiții de viață în care l-a pus doctorul Cupcea.

Ziarul și condeii lui aduc o patetică mulțumire și-i lasă scrisă dovada inalterabilei recunoștințe.

1947

VIAȚA LITERARĂ

Pentru că ne displace să spunem că viața e o porcărie, ne flatăm a prefera să spunem că viața e o luptă. Asta dă negustorului de situații și împrejurări răsturnat în fotoliu o iluzie de eroism pentru salvarea lașității. De la minele de sare și cărbune până la coada pentru petrol, unde trebuie zile întregi să-ți păstrezi locul cu tinicheaua, viața e într-adevăr o luptă, însă numai pentru omul de rând în luptă și cu perceptorul, cu noroiul Primăriei, cu Ucebeul cu Setebeul, cu bacilul, cu lăptarul, cu mălaiul și cu toate marile entități.

Dar aș vrea să știu, mă întrebă un cititor care-și cunoaște viața lui, ce este viața... literară și să se mângâie că cel puțin scriitorul e un animal, în sfârșit, fericit. El ar fi văzut într-o zi pe stradă o căruță cu franzele aurii și a bănuț, săracul, că sunt porțiile «artiștilor», răsfățații publicului și ai autorităților, actori, pictori, muzicanți, scriitori.

Dragă domnule Cititor, tot o porcărie e și viața literară, ba poate că mai rău. De unde începe această viață ca să se poată numi cu drept cuvânt literară? De la ziar și revistă și ea ține până la carte. Întâi nu ți se dă hârtie, adică nu ai de unde o cumpăra; adică ai de unde să cumperi cu prețul împătrit, ceea ce nu-i o viață, ci o moarte literară. Al doilea, trebuie, tu scriitor cunoscut și apreciat, ba câteodată și premiat cu titlul de național – și nu numai atât ci și sărbătorit, să ceri autorizație ca să scrii, cu-

vintele românești fiind încuiate în lada de fier și cheile stând pe verigă în buzunarul unor domnișori care au învățat să iscălească exact. Încolo, viața literară e liberă, cu condiția să nu scrii. Autorizația cerută, dacă ai norocul să fii scriitor propriu-zis, ți se refuză chiar sprijinită de un rector și un ministru.

Singuri au dreptul să le fie acordată profesioniștii de a zecea și a cincisprezecea mână. Apoi presa fiind liberă și condeii de așșderi, trebuie să ceri voie și de tipar, la cenzură fiecare slovă trecută din alfabet în manuscris. Fericirea scriitorului durează neîntreput de vreo cincisprezece ani.

Mă rog frumos de Alteța sa să lase prezentul răspuns la o scrisoare despre aristocrația socială, privilegiată a scriitorilor să ajungă sub ochii cititorului invidios și nedumerit.

1947

TRIPTIC

De două ori am trăit într-o viață câte o împrejurare enormă și de necrezut, relatate pe vremuri amândouă în ediția literară a ziarului «Adevărul». Ele s-au petrecut în Franța și pot să le amintesc.

Un fermier din provincia Touraine (Indre-et-Loire) obișnuia în fiecare toamnă să-i ducă fostului patron, la care slujise și care l-a ajutat să-și cumpere o grădină și să se stabilească proprietar horticultor, un coș cu fructe din livada lui. Cei doi gospodari se aflau la o mare depărtare unul de altul și nu se puteau întâlni decât o dată pe an. Fostul argat alegea și punea deoparte cele mai frumoase roade pentru coșul aniversar, certificându-și astfel progresele realizate și marea lui recunoștință.

Ultima dată, horticultorul și-a găsit prietenul pe ca-tafalc...

Durerea familiei era, firește, mare, și hohotele de plâns erau cu atât mai dese cu cât fermierul închisese

ochii numai de câteva ore. Bietul om s-a apropiat de coșciug și a rămas încremenit pe loc, cu coșul în mână. Emoția și uimirea l-au zguduit atât de adânc, încât nemaiputându-și stăpâni mădularele, vizitatorul s-a pus pe el...Curgea dintr-însul un nămol leneș, neîntrerupt. Încălțăminte i-a dispărut pe încetul într-un mușuroi, venit pe dedesubt, din pantaloni. Și-i curgeau și lacrimile în același timp, de mâhnire și de rușine. Nu mai încăpea nici o diversiune.

Familia, observând ce se întâmpla lângă catafalc, a izbucnit într-o stupidă ilaritate. În sufletul ei se încrucișa cu durerea cea mai chinuitoare cea mai penibilă veselie. Pentru demnitatea atitudinii dinaintea veșniciei și a zădărniciiei, soția mortului își înăbușea crizele de răs, aruncându-se asupra cadavrului și sărutându-l ca și cum și-ar fi cerut de la el iertare; dar de cum își ridica obrazul din raclă, râdea din nou, cu toată gura și din tot gâtulejul.

Horticultorul a fost luat de mână și dus, mai mult mort și el, decât viu, la baie... A fost spălat, primenit și îmbrăcat cu haine de-ale mortului. A plecat și nu s-a mai dus acasă, la familia lui din Tourraine, niciodată...

Al doilea episod se petrece într-o localitate din Bourgogne. O statuie înaltă de piatră, a unui tânăr preot, ghilotinat. În parohia lui fusese asasinat un alt preot, bătrân. Curtea cu jurați l-a găsit vinovat. Apărarea lui a fost și nepermis de simplă: «Nu am asasinat eu». Justiția are nevoie de pledoarie. Preotul a mers la eșafod cu fruntea sus. El știa de la confesional, precis, cine ucisese pe preot. Asasina i se spovedise, dar chemarea preoției îi interzicea să denunțe, ca să se scape pe sine. A păstrat secretul spovedaniei, și a primit să fie osândit și executat... Biserica Romei știe să creeze asemenea conștiințe și Franța să le reabiliteze. Adevărul a fost descoperit de-abia după zece ani, când asasina, pe patul de moarte, s-a spovedit și preotului care luase locul celui ghilotinat.

De curând, mi s-a povestit un lucru petrecut tot de curând, însă în Moldova, nu mai țin minte satul.

Din pachetele trimise de Crucea Roșie înfometaiților moldoveni, un sătean mai cu suprafață, din localitate, și-a

însușit unul pentru el, răpindu-l de la gura muritorului de foame căruia îi fusese destinat de primărie. A dus pachetul și l-a vândut cârciumarului pe rachiu. A băut rachiul și a murit în cârciumă.

Sătenii au refuzat să-l îngroape timp de cincisprezece zile, însă i-au așezat cadavrul în fereastra casei lui din sat, care da în uliță. Au pus cadavrul în geam, răzimat în cot și în bărbie, cu fața către lume. Leșul înghețând, a rămas așa, în ocară satului, adunat cincisprezece zile la fereastră și scuipat.

Se vede și de aci că pusă-n cumpănă cu viața trăită, viața cerebrală și a romanului e o caricatură.

1947

ÎNTREBĂRI FĂRĂ DE RĂSPUNS

Dacă nedreptatea e în toate vremurile aceeași, întrucât în dreptate nu sunt gradații ca în avuție, sărăcia de odinioară, comparată cu sărăcia de azi, se apropie totuși de o înfîrîpare, de o înjghebare, de o formă a mizeriei, concretizată într-un tip și care putea să fie tratată cu un leac uniform. Neagra mizerie actuală e atât de variată, de la caz la caz și de la individ la individ, încât în loc de o formulă aplicabilă grupurilor de mizerii asemănătoare sau cu afinități între ele, trebuie reorganizată ca un stadiu ascendent, sărăcia de odinioară, care era, cu inegalitățile ei numeroase, un început de tristă bunăstare.

Cum se va putea tămădui o epidemie în care fiecare bolnav, parțial defunct, reprezintă o necroză a lui și un punct de pornire al unei alte epidemii, cu morb particular? Pentru o renivelare, ca să fie aduse golurile la suprafața de odinioară, trebuie să ne întoarcem înapoi cu acea sută de ani pierdută, în străbaterea căreia s-au adunat bunurile prăbușite și fiecare ins, mai bine sau mai rău, se înțolise. O educație se face în cincizeci de ani; o cămașe dară se face în șase luni: trupul gol e cu picioarele goale iar deficitul de sănătate fizică, în care intră șizeci

și de multe ori nouăzeci la sută de perdiție, nu se mai poate bizui pe hărnicia unui stomac dezvățat, hrănit prin aerofagie frazată.

În răsândia la care se găsește țara, niciodată atât de penibil încercată într-un trecut de tot felul de izbeliști, toate drumurile de la kilometrul zero, ajuns, duc undeva, unde nu se descifrează pe orizontul cricular nici o stea, în pofida firmamentului plin de constelații depărtate. Iată-l pe călător neștiind încotro să apuce, zdrențuit și cu dăsaga din spinare spartă.

Ne-a rămas o singură avere abstractă, cumișenia. E, poate, timpul să nu ne mai facem visuri și să fim foarte băgători de seamă. Pe unul din drumurile zvârcolite în zarea vagă de imagini, putem pieri. Altul ne poate duce la robie. Al treilea sau al patrulea ne pot scoate dincolo de ființa noastră, lepădată de matcă. Încet, încet, fraților, pe lângă șanțuri! Să nu mai ascultăm. Să nu mai auzim ce ne spune urechea, ce aduce vântul. Și să ne adâncim, să ne învățoșăm înlăuntru. Să fim ca niște statui de piatră, care nu vorbesc, nu surâd, nu plâng. A mai ridica un braț, a ni-l smuci din subsuoară pentru a izbi, este a ni-l pierde. Primejdiile care au trecut ne lasă semnul altor primejdii. De-abia în ani de zile, poate că ne vom găsi din nou. Până atunci, muncă și tăcere, și voință îndârjită de nesimițire. Să renunțăm până va trece timpul rău chiar la dreptățile noastre. E porunca înțelepciunii.

1947

TREI LUMINI

Reabilitarea cuvintelor aparent vulgare sau ridicarea lor la octavă și armonie incumbă datorie peniței.

Cu obsesia căpătată la școala trecerii condeului din starea de mormoloc prin șase metamorfoze (șase clase, un liceu complet) la stările adulte, cuvintele sunt, unele, proletare. Vorbirea cu buzele țuguiate era decent să se ferească de ele, ca să nu ofenseze cursul secundar, cursul

universitar și eleganța gâtului țepăn și a gulerului scrobite. Câteva veacuri s-a vorbit cu Dumnezeu, după regiune, în două singure limbi, latina (8) și greaca (repetent). Palestina își începe târziu aristocrația, obligată să grăiască în hebraica veche. Azul Făcătorului-a-toate nu trebuia jignit de o simțire de prostime, învățată să se vaiete fără cravată.

Hârtia însă nu a fost născocită și numită papirus de-a surda și nici condeiul întrebuințat numai de profesori și scribi în sclavie. Pagina albă, de foaie de ivoriu, are harul să ia din periferie și port, din cârciumă și pușcărie, și de la vizitii, strigătele triviale și limbajul, și să le dea cel puțin tot atâta noblețe cât verbelor în halate de mătase și în hermină, încălțate cu botine de catifea, cusute cu aur.

Toată problema e un meșteșug, nimic neputându-se face fără, el și meșteșugul fiind stilul, cum i s-a zis, un stil de căsătorie, a fecioarei din turnul castelului de piatră cu mizerul trubadur în pelerină ruptă, cântăreț pe scripcă bejivilor de la han. Cuvintele trebuie să aprobe de nupțiile misterioase ale viermelui cu crisalida și ajutate să le încolțească aripi și să zboare prin livada de rodii, ca niște îngeri, transparente și virginale. Cuvântul beat, căzut sub masa tavernei, trebuie sculat de jos și trezit cu parfume, în care condeiul a pus și un strop de amoniac, și încins pe frunte cu dunga unui fir de nimb.

Cu hârtia și pana, nefericitul «omul modern» ajunge nesimțitor și brut, tocmai când ar fi trebuit să se ridice și el de jos, din vomitura lui. De la colet și ambalaj, el s-a deprins să nu mai respecte coala de fildeș, să o murdărească, puindu-și etichetele pe ea de-a dreptul cu mocirlă, și nici condeiul care-i slujește să adauge numărul de serie, taxa, prețul și adresa nu-i mai spune mult. Cerneala i-a mănjit manica. Ce frică mi-e să scriu! Câtă smerenie îmi frânge degetul ca un genunchi în secunda întâlnirii penei cu hârtia! Nu-ți vine să crezi, domnule ministru. Mi-e frică în fiecare zi să nu o măzgălesc în deșert și-i caut cusături diafane și ață de safir pentru cinstirea ei imaculată și a soarelui așternut pe zăpadă și pe manuscris... Se sărută trei lumini laolaltă.

1947

O PROBLEMĂ A TIMPULUI

Domnul maior S. Prefăcutu, președintele actual al Asociației rebusiștilor, Persoană Morală din Brăila, în calitate, în calitate de cititor al ziarului, mi-a trimis o scrisoare interesantă.

Fostul președinte a demisionat în octombrie 1946.

Asociația numără o sută șaptezeci și doi de membri din toate categoriile sociale și de toate vârstele, spune scrisoarea.

Scopurile statutare sunt de doctrină. Citez:

«De a propaga rebusismul.

De a strânge cât mai mult legăturile de prietenie între membri.

De a procura tineretului distracții instructive și sănătoase, distrăgându-l de la alte ocupațiuni dăunătoare moralului său, prin inițiative cu caracter cultural: reviste, concursuri, serbări etc.

De a da explicațiile necesare noilor adepți pentru compunerea și dezlegarea jocurilor.»

Urmează activitatea manifestată la Brăila.

Concluzia: «Rezultatele sunt bune».

Altă parte a scrisorii domnului maior Prefăcutu conține «două mari necazuri». Întâiul, primăria de Brăila, care oferise Asociației localul, în urma unei «adunări generale» și a neînțelegerilor «politice» iscate, a evacuat sediul prin «răzburarea» unei minorități de trei la sută.

Al doilea: Asociația se găsește în polemică acerbă cu un adversar de la o revistă din București aducând «grave acuzațiuni rebusismului» și socotindu-l ca un «oficios al semidoctismului». Concomitent, a luat atitudine și o revistă de specialitate, apărând poziția rebusismului, însă cu dicționarul lui Șăineanu, care nu constituie, pe cât se pare, o armă în stare să răpuie o ferocitate.

Ca în toate evenimentele de importanță s-a impus întrebarea: Ce-i de făcut? Președintele Asociației ar răspunde, dar îi lipsește organul de publicitate. Această absență, din lupta piept la piept, «lasă să plutească asupra rebusismului acest văl de atmosferă viciată».

Am căutat să înțeleg de ce domnul președinte se adresează mai jos iscălitului și – vai mie! – am aflat. Am scris odată, solicitat de tânărul Popescu-Rebus, specializat pe vremuri în pătratele negre și albe, definițiile unui op de *Cuvinte potrivite și... încrucișate*, cu bunul meu coleg Tristan Bernard, de la Paris, și am căpătat, văd bine, autoritate. În șomaj intens, începusem și o *Carte de bucate* și făceam pregătiri pentru o *Carte de vise și semne*: «Când ți se bate ochiul... și cal bălan de vei visa...» Dar, drept să spui, acestei nobile îndeletniciri nu i-am acordat întregul meu entuziasm. Am rămas numai stupefiat că definițiile mele au putut să fie dezlegate, pe când eu n-am putut pricepe, la publicarea lor, nimic.

Întrebarea finală a onoratului meu corespondent constituie o problemă, care mă torturează acum și pe mine: «Este rebusul apanajul semidoctorilor?» Aici e aici. Întrebarea a fost neașteptată pentru mine. E ca și cum s-ar cere să răspund dacă rebusul trebuie luat în pastile sau construit din sârmă. Nu mă pricep ce caută semidoctia la un joc de-a vorba ori de-a mingea. Dar am rămas totuși perplex, ca domnul cu barbă, pe care l-a întrebat cineva dacă doarme cu ea în plapumă sau pe deasupra.

1947

CORECTURA CITITORULUI

De la masa de lucru a redactorului până la pupitrul culegătorului de litere de plumb, se interpun tot felul de agenți, susceptibili să devieze corecta linie a gândului și a frazei.

Întâi, deficitul eventual propriu al domnului care-și freacă mustața ori își scarpină lobul frontal, ca să poată cuvântul să se ție după idee: arta fuge iute și vocabularul vine mai încet. Uneori ai impresia că un călător s-a luat cu geamantanul în mână după tren și vrea să-l ajungă pe jos. Poate că s-a agățat cu o mână dar după două, trei

bălângăniri cade în... vocabular. Gândul a plecat și te-ntorci în stație îndărăt să apuci un altul.

Apoi, creionul sau penița. Se rupe un vârf ori scuipea stiloul. Ai scris «se apropia», și dintr-o ștersătură a ieșit «se apropie». Scrisul de nuanță se resimte și un capitol întreg capătă din prezentul substituit unui imperfect o altă diagonală și alt ax de echilibru.

Domnișoara dactilografă, dinaintea unui manuscris detestabil, cum trebuie să fie orice manuscris necontabilicesc, are ezitări binecuvântate când îl copiază pentru zețar. La rândul lui, zețarul are nedumeriri și distracții, ca și autorul, căruia-i vin, încălecate și anulându-se una pe alta, câte două, trei, patru idei deodată încurcate cu imagini, din care ideea tangentă ia una răzleață. Cât despre corectoare și corectori m-am jurat să nu mă mai refer la ei. Într-o dispută acum câțeva vreme, am luat cunoștință de negura în care lucrează toată noaptea între șobolanii tipografiei.

Cititorul e rugat să nu mai aștepte în articolul viitor rectificările aplicabile numărului precedent. Să-și facă toate corecturile singur, ori de câte ori fraza e dubioasă, cazul scâlciat, modul fantezist și timpul frânt, și când aderențele cu motivul articolului gramatical sunt obscure, iar lexicul întrerupt sau inegal.

Ori mai rapid: să-l ia la înjurători pe autor.

1947

PORTRETUL

Mai des decât ar fi să se aștepte, scriitorul cu oarecare stagii profesionale și de o vârstă cu mai multe rânduri de generații își vede, cu neplăcere, fotografia în gazete. Tipograficește, clișeul ocupă un loc apreciabil, dispensând pe redactor să caute fraze și dacă peste clișeu încalcă un titlu cu corpul de literă negru, obișnuit presei din București, titlu continuat pe două rânduri, redactorul

170

câștigă fără să-și frământe sintaxa o bucată de coloană. Dar, în general, portretul e cu treizeci de ani mai tânăr decât modelul...

Care-i reacția cititorului față de contrastul scandalos dintre fotografie și vârstă, când e știut că, mai mult sau mai puțin, de la cincizeci de ani în sus orice scriitor începe să semene cu Gandhi sau cu domnul profesor Parhon. Probabil că cititorul înjură bănuind că originalul cochetează și face pe domnișoara bătrână, care contemplată din spate e grațioasă și acortă, până ce apropiindu-te de fațadă un spasm te înștiințează că te-ai speriat.

Babalăcul și pârciul întineresc, dragă Cititorule, fără să colaboreze la punerea în valoare juvenilă a caricaturii lor actuale cu simpaticul redactor, căruia îi trebuiește neapărat, după opinia lui, un cap intercalat într-un articol. Îl caută prin dulapuri, chiar dacă trebuie să confunde cu inocență, cum ar fi pentru teatru pe doamnele actrițe între ele, întrucât nefericitele ofense ale timpului se echivalează. Ba e trădător și obiectivul. Ai văzut în albumele serviciului de antropometrie că cinci sute de clienți ai poliției seamănă leit unul cu altul. Se pare că dintr-un om serios rămâne tânăr numai buricul degetului mare.

Tipograful are de toate și clișee de tinerețe. Te-ai fotografiat odată, prin clasa a cincea, în vederea unui abonament de tramvai și când ai ajuns, cândva, târziu, ori decan, ori cine știe ce fel de președinte, ori autor dramatic, ba poate că și ministru, ești glorificat cu aceeași fotografie și cititorul care nu știe cum arăți adevărat, te crede la șaiszeci de ani de douăzeci, presupunând, bineînțeles, cum îi șade frumos unui om de idei, că ai rămas în toate clasele repetent.

Ar fi de propus o simplificare și o reformă susceptibilă să nu dea tot la confuzii. Dacă ar fi să scot o gazetă pe numele meu, ceea ce am demonstrat că, fiind de meserie, e *streng verboten*, aș varia numai legenda în cazul când aș ține puternic să-mi înfrumusețez un text cu un portret, pregătind din vreme și pentru toată durata gazetei câteva clișee tip, un actor pentru toți actorii, un scriitor pentru toți scriitorii, un om de stat pentru toți oamenii de stat, simbolizați după aptitudinile comune, o bidinea cu

ochelari, un dovleac cu pălărie, un castravete cu cravată, o coadă de mătură sau de topor.

Rămâne de plasat o emblemă de înger cu monoclu sau de Cupidon cu arc și săgeți de săpun. Pe cea din urmă aş atribui-o polemiştilor tari de la gazete, model 1947 zero.

1947

UITE POPA, NU E POPA

În 1702, Marica Brâncoveanu a zidit «Biserica dintr-o Zi» din strada Academiei, zisă Biserica Enei. Ce Zi o fi fost aceea, că a meritat asemenea ofrandă, e de competenţa istoriei, cu toate că nu ne-ar supăra ca interpreţii ei să ne aducă aminte. Că nu a fost o zi ca toate zilele, pare verosimil. Picturile au fost scrise pe frescă şi, în două sute patruzeci şi cinci de ani, plouate şi năvălite de umezeala solului ridicată spre friză, s-au degradat. Orişicum, biserica Brâncovencei e clasată între monumentele istorice. Ne uităm la ceruri şi veacuri cu ce avem şi noi: în lipsă de piatră şi vârfuri gotice, cu cărămidă.

În 1911, comunitatea albaneză, care a înzestrat capitala cu tot felul de instituţii alimentare, a cerut Mitropoliei din Bucureşti autorizaţia să se facă slujbă în limba albaneză, cu cler albanez, într-o biserică românească, până ce se va înlesni să-şi construiască o casă de rugăciune proprie. Mitropolia, cu prea cunoscuta ospitalitate românească, uneori abuzată, i-a împrumutat comunităţii temporar altarul bisericii brâncoveneşti. Dragostea de Dumnezeu se plăteşte cu sentimente, din care recunoştinţa nu e cel mai neaşteptat.

Au trecut nouăsprezece ani şi negustorii albanezi înavuţiţi în Bucureşti n-au găsit cu cale să-şi clădească în atâta timp lăcaşul necesar. Mitropolia devenind Patriarhie şi Miron Cristea, făcând luare-aminte coloniei albaneze că şi-a luat o îndatorire de care nu s-a ținut, i-a pus în vedere că biserica trebuie restituită cultului românesc.

Comunitatea albaneză s-a obligat încă o dată să-și zidească biserica întârziată.

Când un lucru de seriozitatea bunăvoinței creștine e luat în glumă și derădere, și cuvântul dat de repetate ori e călcat, situația începe să displace și să semene cu o nesocotire și jignire a generozității sânelui care te-a primit. Cu toate acestea, au mai trecut alți doisprezece ani în deșert, căci în anul 1942 Patriarhia revine asupra punerii în vedere, cu atât mai mult cu cât comunitatea albaneză ținea biserica domnească, în timpul săptămânii, încuiată, ca nu cumva Patriarhia să cerceteze interiorul ajuns de nerecunoscut. Duminică, în vremea liturghiei, nu se fac inspecții.

În 1945 Patriarhia numește, în sfârșit, la «Biserica dintr-o Zi» un preot român, care sluji dimpreună cu preotul albanez, albanez fără să știe limba albaneză, întrucât, născut și studiat în România, își uitase și originea. Epitropul e de asemenea un albanez aproximativ, care dimpreună cu ginerele dânsului rezumă față de Patriarhie toată colonia, absorbită de alte îndeletniciri decât biserică. Iar tatăl preotului albano-român, baba bisericii, vinde la ușă lumânări.

În 1946, preotul numit de Patriarhie e ridicat la rangul de paroh și însărcinat să restaureze lăcașul.

De astă dată, atitudinea albaneză trece peste autoritatea Patriarhiei, singura competentă să-și administreze altarele, bunurile, clerul și spiritualitatea, și forțând simțământul de caritate și cuviință face presiuni la guvernul civil, informat tendențios, și devine politică.

Față de acest exces, Patriarhia i-a luat bisericii anti-misul, adică așternutul simbolic de mătase, de pe altar, fără de care nu se poate liturghisi, care face parte din odoarele ei.

Am expus raporturile dintre autoritatea ecleziastică și comunitate, obiectiv, deși ar fi locul de precizat câteva conture și aspecte cuvioase. Este de văzut dacă, într-adevăr, comunitatea albaneză știe ceva din toată această situație, care pare o ficțiune exploatată în paguba ei morală. Numeroșii albanezi, ortodocși ca și românii, își caută duhovnicia la bisericile românești din mahalalele lor, fără să

simtă nevoia imperioasă de o deplasare de kilometri până la impropriu numita Biserica Enei.

În orice caz, între albanezii din București sunt multe inteligențe, persoane distinse și cărturari. Ar fi momentul ca după treizeci și șase de ani de oblăduire delicată, să examineze raporturile, proporțiile și dezechilibrul, și să răspundă așteptărilor îndelungate, frumos.

1947

MAREA ESTETICĂ

O spirituală scrisoare a unui cititor a reținut substanța tabletei *Arta de a nu spune nimic* și ne sugerează obiectul unei alte tablete de simetrie, asupra altei arte, arta de a nu face nimic. Mă păzesc să dau pe cititor în vileag, publicându-i numele, cu care ar trebui să semnez rândurile de mai jos, nu cumva el să aparție, în subalternarea noastră, a tuturor, vreunui funcționar, amenințat să-și piardă postul din pricina unui exces de inteligență și analiză ironică.

«M-am gândit că, în fond, spune corespondentul nostru, meseria de a nu spune nimic îi privește pe cei care o practică. E o chestiune a lor și, la urma urmei, pe noi nu ne-ar costa prea mult.

Există însă o altă artă, care ne privește și, de bună seamă, ne și costă: arta de a nu face nimic.»

Cu alte cuvinte, între profesiile bine remunerate e și aceea de a te afla în treabă, de a ține lumea în loc și de a încurca-o, simulând o activitate. Fericiții epocii celei mai detestabil confuze din câte au putut fi vreodată trăite, ca să dea senzație golului total și a nulității superbe, sunt împărțiți în două ramuri mai generale, inocenții și energicii, și, dacă am prins exact sensul gândirii personajului din scrisoare, culturalii sedentari și dinamicii.

Culturalii ocupă rangurile statice și niște meserii de specialitate, numite în corespondența primită, institutologii, consiliologii, oficiologii, fiecare din ele caracteri-

zată când cu o emblemă, când cu un blazon, și când cu oricâte trei-patru litere din alfabet, de care nu scapă nici unele grave inițiative internaționale. Fafa, Alabala, Berep, Socareca, Ciopac, Vilex, Bacada etc. Cartea telefonică dă sute și mii de exemple de contragere a titlurilor severe în câteva majuscule. Nu cităm din ea, de teamă să nu fim trași la răspundere că minimalizăm prestigiul organizat pe o fonetică de fantezie al unor instituții care nici nu spun, și nici nu fac nimic, omul aflat în treabă fiind susceptibil și multiplicat. El sporește neîntrerupt, și cu cât e mai inexistent, cu atât vrea să existe mai dârz și, nepuținând să facă nimic, nu numai nefăcând nimic, se refugiază într-un mister de semne grafice, menite să scuze ramificatele capacități abstracte, remunerate, stipendiate și subvenționate.

Nici *alle gute Dinge* nu sunt numai trei, nici toate artele, numai cele bele. Artele de consistență sunt bugetare și virtuozii lor, în țară și în echipele de taraf, risipite în străinătăți, cântă *Dunărea albastră* pe jazul valutei, din cobze, cu entuziasm. Numărul lor ne-a dus la o dezvoltare artistică de invidiat, doborând toate limitele clasice de competență, în finanțe, în industrie, în economie, interpretate de diletanți, executanți și amatori.

Pictură, sculptură, literatură? Prea puțin, pentru marile vocații și străluciri! Lipsa harababura.

1947

RĂSCRUCEA

Întodeauna scriitorul cotidian e condamnat să fie rău înțeles, dacă în depănarea pe fusul condeiului a unei similitudini de idee învârtește caierul ca să dea firul, după superstițiile lui, mai frumos. Din lână nu trebuie să iasă altceva decât ciorapi și târligi și câteodată o flanelă peste cămașă. Când torci mai subțire și mai pui de-a lungul ghemului și câte un nod decorativ, se strică în priceperea

cui nu trebuie armoniile andrelei. Nu poți împleti, după regula consacrată, o mănuşe nici cu șase andrele, nici cu două. Trebuie să scazi ochiurile sau să le adaugi, după obișnuința deprinsă.

Întodeauna, sau am fost cârtit sau înjurat că n-am nimerit talpa exact pe picior, că ori strâng vârful prea mult ori lăbărtez călcâiul ori clientul are prea multe bătăături. Am încercat să fac, pe tiparele îndătinate, și batiste. Lâna nu merge la nas și-l roade, e aspră și supără fasonul mustății – sau lasă, prea moale, să treacă prin ea ce trebuie să rămâie în batistă. Atunci, cu degetele mânjite, la un oarecare guturai, omul și le șterge pe ce apucă, pe zid, pe jiletcă sau pe gazetă.

Între litera și pana dumitale și cititorul de mai departe se intercalează un tâlmaci, care explică după capul lui o frază, o reflecție, o tabletă. Meseria lui, pe care eu, unul, n-aș cuteza să o fac, este să comenteze și să explice pentru anumite foruri, încredințate că pulsul vieții și temperatura se iau mai sigur de la condei. Condeiul e, pesemne, un termometru și un aparat de tensiune. Minte interpretului, reglată pe un cadran mobil, e obtuză și sărăcia ei denaturează textul și cugetul scriitorului cotidian.

În toate dictaturile, unde se contabilizează suma ideilor, diferențele și zecimalele de dinaintea virgulei și de după ea, în loc să fie lăsată slova în voia destinului ei de cincisprezece minute, am avut de îndurat spiritul de interpretare, din pricină că o idee, judecam eu, nu trebuie să fie otova și proastă. Am învățat din *Ars poetica* meșteșugul imaginilor complexe, care ferește pe scriitor să semene cu o bucată de săpun, săpun omogen și invariabil de la un capăt la altul al unui calâp. Scrisul, ca să fie gustat și să onoreze tiparul, trebuie să fie împănat cu ingrediente de gust și aromă, ca un *nougat*, ca o ciocolată cu cremă interioară, ca un *plumcake*, sau, mai românește, ca un corn cu nuci și mac. Însuși rahat-locoumul, dulce prin definiție, capătă o tonalitate agreabilă de la fistic.

Cineva, cu care vorbeam deunăzi, despre dezgustul de a scrie în zadar, pentru a fi tradus numai anapoda, și de-a-ndaratele, îmi spunea că scrisul meu are defectele calităților lui și că nu se prezintă stabil, pe o singură

latură, cum ar fi un buletin de stare civilă, cu data, cu locul, cu părinții, cu martorii și cu primarul. Obligatoriu opac, el suferă de transparențe. Propoziția simplă, legiu- ită, cu subiect și predicat, unul lângă altul, se dilată între două puncte peste măsură. Degetarul unui singur deget, cu care trebuie să împungi un singur ac o dată, cu o singură gaură și cu o singură ață, de o singură culoare nu trebuie să fie încincit. Stilul omogen cere să apuci de capătul firului cusut și, dintr-o singură smucitură, să se desfacă pantalonii în două, să fie evidentă căpșala, putându-se să restabilești invers pantalonul întreg, în sinceritatea tuturor comisurilor lui. Se preferă în scris fermoarul, care închide și deschide dintr-odată. Croitorul întreabă, când ia măsura: «În ce parte purtați?» El s-a învățat cu purtarea în stânga. Decum ești diformat de la natură, nu mai iese pantalonul.

O să mă resemnez... După cincizeci de ani de meserie, ori trebuie să mă las și să-mi fac, așa de târziu, o altă meserie, ceea ce încerc cu toată diligența de un timp, o meserie pe care o am fără să o fi profesat continuu și deplin. În câteva zile, mă hotărâsc. O să dau drumul atelierului meu de tipografie care zace înghețat, ruginit și inactiv de zece ani, într-un colț de odaie, să tipăresc înțelepciunile altora și să le las prostiile mele, pentru o viață viitoare, când voi fi poate mai slobod și mai calificat. Un mormânt, după o viață, inutilă contemporanilor, necăjiți să te interpreteze și să-ți dea de fund și să-ți anuleze condeiul, ar putea să fie bine sfătuitor pentru o înviere postumă.

Or o să mă fac exclusiv liric, declamator și de un optimism obez, amestecându-mi cerneala cu limonadă roz. Și o să mă bucur de o stimă generală, de cofetar literar.

1947

PUTERE ȘI CĂDERE

În dreptul Palatului Regal, o doamnă de vreo optzeci de ani se apropie de noi cu mâna întinsă, o mână frumoasă, cu palma trandafirie. Schimbam câteva cuvinte cu

domnul Zambaccian cu care nu mă mai întâlnisem de ani de zile, și nu puteam să cred ce-mi văd ochii.

Cerșetoarea era una din cucoanele încă acum treizeci de ani cele mai bogate din București, o mare cucoană elegantă, de pe vremuri, cu domenii, cu castele, cu automobile și carate. Când începea să-i displică benzina, se suia în trăsură și când o ajungea mirosul cailor, a cărora sinceritate nu ține seamă de cuviința datorită persoanelor distinse, schimba birja cu limuzina. Numărul slugilor era imens, la bucătărie, în casă, la grajduri, și cucoana răsfățată de un soț care o adora, cheltuind veniturile câtorva moșii ale lui, asociate cu coșul de zestre, trăia ca o păpușe, purtată-n brațe, dintr-un apartament într-altul, din țară-n țară, iarna la Nisa, vara la Saint Moritz, și legănată în câteva limbi. Demoazele, Misse și Frailaine o însoțeau la fiecare pas, pretutindeni, ca niște «dame de onoare». Istoricele hoteluri «Baur», din Svițera, rezervate prinților și aristocrațiilor vătămate de melancolii incurabile, o primeau între argintăriile și podoabele lor clasice regește. O simplă depeșă era de-ajuns. Se pregătea un etaj întreg la dispoziția ilustrei părechi și a «personalului» de serviciu.

Cucoana era preocupată exclusiv de fizicul ei, îngrijit cu de-amănuntul de către femeile atașate persoanei sale, pentru a fi îmbăiată, unsă, trasă, frecată, frizată, îmbrăcată și dezbrăcată de mai multe ori pe zi, iar domnul avea funcționarii lui pentru toate mădularele ce trebuiau păstrate în bumbac și catifea, ca o colecție de scumpe bijuterii.

Moșiile, guvernate de către un «administrator» special cu «tehnicienii» lui, aduși de prin străinătăți, erau niște principate la ordinul boierului de la București, câteodată, și de obicei de la Paris. În patruzeci de ani domeniile s-au micșorat, pădurile au fost dărâmate, grâul n-a mai dat la seceriș zecile și sutele de vagoane de altădată, cirezile s-au rărit, hergheliile au dispărut, prisăcile au rămas goale, și din vasta împărăție a domnului și a cucoanei s-au ales câteva sute de alte proprietăți mai mici, care nu le-au mai aparținut lor și o nouă clasă de domni și cucoane, substituită familiei absente, de la Nisa,

de la St. Moritz, de la Florența și de pretutindeni, a stăpânit avuțiile prăbușite.

Domnul așteaptă învierea ce va să vie într-un cavou părăsit. Doamna cerșește pe Calea Victoriei, încălțată cu un șoșon și un galoș cules din maidane și târând cu ea o paporniță încinsă cu sfoară murdară. E încă frumoasă pentru un tablou «Slavă și Scufundare» și mâna ei delicată se întinde și pe dinaintea urmașilor oamenilor de încredere care i-au furat puțin câte puțin, ca niște șoareci, avuția.

1947

MESERIA LUI PIERDE-VARĂ

Dedic tableta de față profesorilor, inginerilor, magistrilor și tuturor slujbașilor de stat.

Pe la toacă, mi s-a prezentat un om cu o scrisoare și un coș hârtănit. Dumneavoastră sunteți domnul Acătării?... Eu sunt... M-a trimis părintele Radu...

Venea de departe, dintr-un sat de peste drum de o mânăstire, de la un prieten, călugăr și mare viticultor. Un cultivator de vie, desigur, e mare când stăpânește cincizeci de pogoane de butuci și pe de lături alte hectare de pădure și pământ.

Introducerea scrisorii da un raport de rezultatele unui an de muncă ale unui alt început de an. Podgoreanul a băgat cinci sute de milioane de lei mai mari și a scos, la urmă, numai două sute de milioane de lei, mai mici. Jumătate din vie s-a uscat de seceta trecută. Ceea ce a mai rămas din toamnă a degerat iarăși jumătate. Dintr-un condei, o avuție redusă la sfert. Din cincizeci de stupi, a trebuit să omoare douăzeci și cinci, ca să poată scăpa cu viață, din iarnă, măcar atâția. Operația e penibilă, să ucizi douăzeci și cinci de popoare muncitoare! Albinele n-au prevăzut, în constituția lor, că agonisita unui an de strădanie uriașă în vederea hibernării le va fi furată cu capcana confortului mincinos a omului inteligent și feroce.

Mai mult de jumătate din grâu a degerat și orzul de toamnă în întregime. Au rămas bune numai grânele puse mai târziu, aruncate sub brazdă, adică foarte puține. Multe vii, chiar îngropate, au pierit. Prietenul adaogă:

– Îți trimit pe omul cu scrisoarea, ca să-ți lucreze în grădină. E un nenorocit, i-a murit nevasta anul trecut și frații ei l-au alungat din casă.

Mă uit la el. Numai zdrențe. Zdrențe vechi, petice de zeci de ani, înădite cu sfoară. Pantaloul e prins cu niște cuie acolo unde anticii puneau frunze de viță. Îl întreb, ce a lucrat în viața lui: după acte are patruzeci și cinci de ani. A fost la sonde, la vii, la moșii... Ai certificate? Nu avea. De ce? Omul e încurcat. L-am nimerit în punctul slab.

– De ce stricăciune suferi dumneata, că n-ai putut pune deoparte măcar un rând de haine cu lumea într-o viață? Vrei să faci gospodărie la altul și dumneata nu știi să te gospodărești. În halul ăsta nu te angajează nimeni.

Pe Buletinul lui stă scris: «Chior de un ochi». Într-adevăr, îi e ochiul vătămat. Dar, tăcut pân-atunci, i se dezleagă limba numaidecât la întrebarea următoare:

– Așa o întrebare. Cât ceri pe zi?

– Mă bag numai cu luna.

– Și cât ceri pe luptă?

– Puțin. Un milion și jumătate, masă și casă.

Suntem în anul 1947.

1947

ABSENȚII

Când mă găseam prin țările străine și voiam să văd pe câte un scriitor în coincidență literară cu subtiscălitul, nu-l găseam niciodată acasă. Era pe undeva, pe la sud, pe la nord, retras într-un castel, într-o gospodărie mare, unde lucra, la o fereastră, sub o perdea de glicine, care învelea casa de jur-împrejur, într-o broderie de ceață violetă. O carte sau o piesă de teatru trebuiau prezentate o dată pe an unui editor, care era și bancherul pe durată lungă al scriitorului, proprietar de multe ori la mare și la munte. Și

el nu era, scriitorul, întodeauna dintre eminenți. Cei mai bine cotați aveau numeroase locuri de refugiu, pretutindeni în țara lor și peste fruntarii. Edouard Rod, autorul unei cărți cu titlul mai frumos decât conținutul, *L'ombre s'étend sur la montagne* și al unui volum *Les roches blanches*, într-o țară cu puține resurse, ca Svițera, trăia la Vevey ca un prinț. Anatole France, la optzeci de ani, strânsese tezaure artistice în valoare de miliarde. Citesc viața dansatorului Nijinski, care și-a scris fantezia, e-adevărat, nu cu condeiul dar cu silueta, asimilabil însă în expresia esențială cu scriitorul. El a trăit ca un suveran.

Nu-i de cerut, firește, timpului nostru, care nu șie să o dea de la sine, nici o favoare în România. Noi ne-am acomodat cum am putut, mai bine sau mai rău, cu editorii, cu cititorii și cu Cenzura, singura atenție adevărată pe care o acordă scriitorului de vreo douăzeci de ani neîntrerupt statul cultural. Dar mă gândesc la confrății risipiți de evenimente și izolații în câte un cartier, în câte o provincie; sau intimidați de tobele goale sau în nestare de asimilare, din exces de caracter ori prea delicați în sensibilitate față de stilurile ofertei sau, în sfârșit, ostracizați prin simultaneități, prin concurența deghizată într-o teză și voit înlăturați.

Toți scriitorii aceștia, ai unei singure limbi românești, sunt absenți din viața limbii și adeseori din propria lor viață. Dacă e adevărată criza de cultură, despre care – s-o potrive, în anume sens, ori nu s-o potrive într-altele – s-a vorbit, absenții lor contribuie la criză. Pe vremea lui Iorga, căruia îi plăcea să polemizeze cu toți scriitorii neîngenuncheați la patrafirul lui, i-au făcut, odată, în plină gâlceavă, propunerea să strângă pe toți scriitorii într-o disciplină de muncă literară națională și de vreme ce el se socotea indiscutabil, să rămâie cel mai marele. Mijloacele lui puteau să întocmească cea mai bună orchestră. A refuzat de teamă să nu i se știrbească poate nimbul.

Fatalitățile se reproduc într-alte forme și mulți din meșteșugul slovei stau deoparte, necăjiți, ofiliți și sterili.

M-am întâmpnat deunăzi, la o masă, la Ploiești, cu domnul Bassarabescu, un scriitor în totală inactivitate. De la Bârlad, poetul Tutoveanu îmi trimite, din când în

când, câte un manuscris, cu care n-am ce să fac. Sunt scriitori la Craiova, la Braşov, la Iaşi, la Constanţa, la Cluj, la Timişoara şi parcă nu mai sunt. Nu-i caută şi nu-i adună nimeni, nu-i pune la lucrul meseriei lor, fără impozite şi dobânzi morale, nimeni. Şi trec vremurile peste ei.

1947

BURSIERII ROMÂNI

Din cercul studenţilor români, bursieri ai Ministerului nostru de Educaţie, calificată Naţională, vin ştiri care ne dezonoarează. Bursierii României, căroră statul le-a dat o saltea la Fontenay-aux-roses, au plecat în străinătate fără măcar biletul de drum plătit. La ieşirea din ţară ministerul le-a spus: «Duceţi-vă cu mijloacele voastre şi o să vă restituim». De patru luni ei n-au primit nici restituirea milioanei împrumutate de drum, nici bursa lunară. Ce fel de respect are ministerul de oameni şi de cuvântul dat? Şi de ce şi-a trimis tinerii la Paris? Ca să-i deporteze?

Nu ştiu dacă domnul Voitec, ministrul de resort, a trăit viaţa crâncenă a străinului, în mijlocul indiferenţei ambiante; dacă a cerut în Paris de lucru şi a fost refuzat, în calitate de «métèque»; dacă a trecut Sena prin faţa morgii, unde surâd în vitrină, preparaţi, în fiecare dimineaţă, câte o nouă serie de sinucigaşi. În asemenea caz îmi permit să-i aduc aminte că fluviul şi funia spânzuraţilor aşteaptă la fiece ungher de uliţă sordidă pe orice copil rătăcit, între Revoluţia din 1789 şi Sorbona, în frumoasa Luteţia modernă.

Un român vegeta destul de greu pe acolo şi înainte de ultimele două războaie. Francezul nu te acceptă la concurenţa intelectuală, nici fecior de bani gata. Noi găseam la Paris cu totul alt climat de sentimente decât îl aflau francezii la noi, fie ei cei mai insignifianţi gazetari, porniţi în excursie de «emolumente» în Orient. Poate că

aflați într-o atmosferă mai sulfurică și împrejurări mult mai rele, chiar pentru localnicii naționali, i s-ar refuza unui intelectual străin și muncile minore de altădată, căratul, de pildă, din Hale cu spinarea.

Domnul Voitec are zâmbetul senin și rece. Sunt oameni care i l-ar dori mai puțin fericit. Aș voi ca ministrul să citească proza de aci, să-și frământă oleacă palma enervată, să bată cu pumnul în masă, să cheme la telefon pe casier și să se holbeze la el. E nepermis să fie lăsați bursierii să moară de foame în cinstea regatului care i-a distins, când mai este un lucru știut, că o pagină de pașaport, acceptată ca o condiție principală a ducerii oricărui român la Paris, prevede incapacitatea de ofertă lucrativă.

În schimb, directorii școlii române de la Fontenay-aux-roses, doi la număr, olimpici și confortabili angajați pe socoteala ministerului domnului Voitec, primesc împreună două sute de mii franci pe lună, franci franțuzești. O întrebare: pentru ce calificări de valoare personală?

1947

PRESA

Ce e presa, măi Andrei?

Aveam la o revistă un încasator. Revista e o foaie cu sau fără copertă, cu sau fără copci, cusute, ilustrată sau chioară; trebuie să ne aducem bine aminte cum era, că n-am mai văzut-o, săraca, din vremea când o puteai scoate cum te tăia capul, în patru ochi cu tipograful. Proză, poezii, cronică dramatică, literară, universul nu s-a dezaxat din pricina presei, vaca rumega liniștit, pâinea creștea pe făcut în cuptor, halba cu spumă era servită cu cârnați, cititorul umbla pe la chioșcuri și librării, scormonind fără belciugul taurului atârnat de nas.

Și cum era pe atunci, abonații preferau să ne plătească, mai ales abonatul de pe la a zecea treaptă so-

cială-n sus. Totul i se părea că i se cade, gratuit, literatura, spectacolul, funcția, salariul, participarea la beneficii, automobilul... Cu cât un abonat era mai sus-pus, cu atât refuza mai violent un serviciu plătit, iar miniștri erau inabordabili.

– Ce să fac, că nu mă mai primește nicăieri? Stă la ușe un om cu șapcă și galon. Omul vrea bacșiș, altul are ordin să nu dea drumul fără permis.

– Cum faci tu, Andrei? îl întrebam.

– Iaca, scot chitanțierul și zic: domnul ministru are de plată un abonament. Zece lei pe șase luni.

– Ești un prost, dragă Andrei. Faci exces de sinceritate. Nu trebuie să spui la ușe nimic. Intră în minister și dă-te de gol numai în cabinetul Excelenței sale. Excelența sa o să se codească, tu îi lași chitanța și pleci. O chitanță la om e ca un păduche la subsuoară.

– Păi, nu mă lasă portarul.

– Ia și tu un aer, cum știi tu, când vrei să fii obraznic și zi așa: «Presă!» Și intră, fără să aștepti răspuns.

Rețeta s-a potrivit ca un nasture la butoniera lui.

– Domnul?... întreba portarul prin crăpătura ușii.

– Presă! răspundea Andrei, arogant.

Numaidecât ușa se da de perete și uniforma portarului se înclina de nouăzeci de grade.

– Ce crezi tu, Andrei, că e presa?

– Să mă bată Dumnezeu, dacă știu.

– Dar ai căpătat, nu poți să te plângi, prestigiu... Să-ți spui drept, nici eu nu știu. Oamenii de bine se îngrozesc de presă, fără să știe ce-i presa, o revistă ori un jurnal. Tu vezi ce-i și foaia noastră. O mizerie, Andrei, ne scoatem ochii cu litere și cu vorbe goale. Tragem de redactori ca să ne dea manuscritele, încropite în dezgust. Administratorul fuge de acoturi. Secretarul înjură și scuipă. Cum s-o fi văzând presa de pe dinafară?

Toate guvernele s-au intimidat de un simplu cuvânt de două silabe. Când zicea «presă», președintele de consiliu tremura, învinețea și întocmea o lege a presei, o direcție a presei, un minister al presei, o cenzură, lagăre, deportări, pușcării și câte și mai câte.

E comic. Ce conștiință și câtă slăbiciune trebuie să aibă pururea, ca să intre în panică dinaintea unui simplu cuvânt și a unui petec de hârtie! Câtă mai calul! Viteaz, dolofan și superb. Și se sperie de propria lui scăpare din vedere...

1947

MILIONUL ȘI CARTOFUL

Aveam acum douăzeci de ani un document de milionar; un număr din «Frankfurter Zeitung»: un milion și două sute cincizeci de mii de mărci. Nu e vorba că-l plătisem la chioșc cincizeci de bani, dar l-am purtat câteva zile ostentativ în buzunar, ca un certificat de mare solvabilitate. Constatând, însă, că nu pot nici emite cekuri pe baza capitalului meu, nici cumpăra haine, cămăși, încălțăminte și mobilier pe credit, am încercat o decepție amară și mi-am trimis titlul de milionar la pod. Administrația podului casnic, care-i o cancelarie organizată, o încredințasem încă de mult bunului meu arhivar cu ochelari de urechi, bătrânul Moș Așteaptă.

Mărturisesc că mă simțeam plăcut impresionat să fiu unul din acei idoli odioși ai prăbușirii sociale medievale, prevăzuți în sentințele lui Karl Marx și, până una alta, nu puteam decât să mă bucur a sfida proletariatul, cu o blană de biber în spinare și vârat într-o limuzină capitonată, cu post de radio la volan. Cunoscută fiind în cercul relațiilor personale pasiunea mea pentru muzică și operetă, aș fi circulat ziua întreagă cu antena ridicată, cântând în auzul iritat al plebei, preparată de idealurile ultime ale genului omenesc să mă elimine radical. Când am văzut că pe milionul și un sfert din căptușeala pardesiului nu pot căpăta în piață măcar un cartof, mi-am dat seama cât fusesem de naiv și m-am resemnat să pui noi petice la ghete și la suflet, peste cele vechi și uzate.

Filosofia abnegării mi-a prins bine, cum nici nu mă așteptam. După douăzeci de ani, am redevenit, fără să

mai visez, milionar. De data asta sunt capitalist adevărat, cu bancnote reale, numerotate, cu serii și semnături, indescifrabile, firește, dar aparținând unui Guvernator și unui Casier Central în carne și oase, o carne, desigur, cu celulă superioară și cu hormoni selecționați și niște oase de ivoriu montate pe chilimbar. Nu numai atât. Toți ajunserăm, cum spunea tată-meu, cu o intuiție a pluralului oltenească, milionari. Ciudat fenomen al lumii acesteia! tocmai în momentul împlinirilor socialiste, lăptarul, cârciumarul și salahorul, dimpreună cu băncile, tezaurează solid.

M-am obișnuit și cu situația de milionar. Nu-mi mai face nici cald, nici rece. Îi este dat omului să nu fie niciodată mulțumit. Uite milioanele, dar nu mai sunt cartofii.

1947

ACTUALITATEA LUI IISUS

Contrariu bisericii noastre, care ține, de la o situație geografică în răspăr și de la un popor continuu dezamăgit în așteptările lui, o mare indiferență față de problemele de dincolo de bucătărie și beci, Biserica Romei, neîntrerupt activă, de veacuri și veacuri, nu rămâne străină de nici o preocupare la ordinea zilei. Independent de aderențe și obligații, Vaticanul, statul teoretic al globului și singurul stat internațional, un stat fără armată și artilerie, dar cu o diplomatie vigilentă, de mare împărăție, știe să insufle oamenilor ei, selectați în congregații și societăți religioase, starea de spiritualitate în continuă frământare, intactă. La orice epocă din istorie, Roma catolică a fost prezentă pretutindeni.

La Fribourg, unde într-un canton mai mic decât Bucureștii, se reconcentrează pentru regiunile nordice ale Europei centrale acțiunea de fiecă zi, prestigiul și energia papală, am citit în biblioteca Universității Catolice, cot la cot cu misionarii în zdrențe, cu trapiștii și jesuiții din toate neamurile și rasele cu puțință. Ei erau, luați în parte,

eminenți matematicieni, chimiști, naturaliști, medici, sociologi, filologi, filosofi, scriitori... fiind simpli călugări sau preoți în același timp, tineri, bătrâni, animați de o râvnă dinamică, egală pentru menirea lor. Ei credeau într-adevăr într-o clară și categorică menire – și, savanți cercetători și descoperitori, ei rămâneau obscuri de bunăvoie și anonimi.

Cum a putut întodeauna Roma să-și asigure permanentele elite necesare, e un secret. N-am întâlnit niciodată nici un scepticism în sutană, nicăieri; dimpotrivă, un devotament crâncen sau rece, definitiv și necondiționat. Medici sau asistenți, se autocondamnav la o moarte de chinuri necunoscute în Europa, îngrijind bolnavii în leprozeriile din China și Indii. Depășirea de sine e disciplina comună a educației romane.

Iată de ce n-am fost cătuși de puțin mirat de vizita părintelui franciscan Tătaru. Reprezentant al «Asociației Generale a Românilor Uniți» (Agru) din parohia Sf. Ioan Damaschinul (București), tânărul monah ardelean, încins cu furia penitenței și cu umerii cuprinși de pelerina scurtă a ordinului ilustrului Francisco d'Assisi, mi-a comunicat o intenție a parohiei, în scopul de a se aduna fondurile pentru zidirea începută a bisericii parohiale în capitală. «Agrul» deschide la Ateneul Român o anchetă manifestată în conferințe asupra întrebării: «Mai este posibilă azi credința în Iisus Hristos?»

E o problemă. Ea trebuie dezbătută. Vor răspunde în public într-un ciclu de disertații profesori de universitate, artiști, medici, literați... și, de bunăseamă, tendința și politica sunt radical excluse de mai înainte. Discuția problemei a mai avut loc în Italia, în Franța, în Belgia, și publicul a urmărit-o de aproape, ceea ce, desigur, va fi cazul și la noi, unde biserica noastră mută tace, între botezuri, cununii și pogrebanii.

Pentru evitarea confuziilor trebuie spus că nimic nu se cumpără afară de biletul de intrare, nici credința, nici vorbitorii. E o discuție supraconfesională. Aceștia sunt ortodocși din naștere, iar pentru osteneala lor nu primesc onorarii. Iisus e actual...

ZINTĂI APRIL

E greu de priceput de ce s-a putut alege ziua de înflorire a salciei și răchitei pentru păcăleală, când omul e păcălit și mințit trei sute șaizeci de zile în șir și de câteva ori într-o singură zi toată vremea. *Poisson d'Avril* e obișnuit și de francezi. De zintăi, apar în curier miile de cărți poștale anonime, cu o figură imprimată în culori, eterna soacră cu lacătul la buze, eternul soț cu eternele coarne, și toată gama vulgarelor stupide răzbunări, dimpreună cu bijuteriile de atârnat la grumaz: un porc, un birlic, un păianjen, o cucuvaie, dăruite la noi cu o lună mai devreme, în mărțișoare.

Mă uit pe câmpul mijind a verde. Cătu-i de frumoasă lumea pământului, din fereastră până în zarea depărtat albastră! În fundul priveliștei, pe linia măgurilor care deosebesc arăturile de cerul fosforescent, o turlă de biserică stă pitită printre scăpărările luminii de metal. Probabil că-ntr-însa sună clopotul de aduceri aminte, pe care nu-l pot auzi, al săptămânii pătimirilor pentru o reverie asemenea unui ideal: Învierea. O turmă de rămători, mereu risipită și mereu adunată, paște ivirea ierbii mărunte.

Câte vremuri pierdute, câte tinereți îmbătrânite, câte copilării pervertite de o maturitate prea timpurie! La optsprezece ani, un băiat a început să fie «conștient», adică să nu mai simțească nimic, să asculte de o voce care nu vine din sufletul lui. A! Vocea sufletului tău nu mai vorbește și graiul ei mut te intimidează. Parcă atunci când șoapta ei nemotivată ieșea din necunoscut, din necontrolatul tău ins nedefinit, parcă participai la văzduh, la țarină, la lumină, la înmuguririle răchitei, și te aflai într-o rânduială de veșnicie dulce. Cum s-a pierdut acest contact, pe care preoția nu mai e în stare să-l apropie de omul de toate zilele?

Am cunoscut la mănăstire călugări tot atât de puri la șaptezeci de ani, cât erau alții de impuri la douăzeci și cinci. Fratele Petre fusese negustor la cântar și a plecat la schit cu o ineluctabilă chemare, lichidându-și marfa,

împărțind prețul vânzării la săraci și trăind între icoane, sălcii și cântecele rugătoarelor clopote de la toacă. Era un april ca și azi. Se citea în chilia acatistul: «Bucură-te, Fecioară!» și acatistul Mariei era un început de viață, un sfârșit de viață și viața în inocenta ei întregime.

Mi-aduc aminte de ieromonahul Damian, care făcuse de zintăi un păcat complicat, o pancose din douăsprezece ouă, un crap la tava lui, adus cu lotca din eleșteul dintre ciucurii de trestii ai mănăstirii. Era un personaj de-o șchioapă, încins cu o curea aspră, cu barba până la genunchi – deștept ca un șarpe, înțelept ca o carte veche cu copci, și bun, bun, ca un miel cărunt. Mă aștepta la o masă coborâtă pe trei picioare cât niște pantofi, cu două scăunele, dinaintea unui butoi mare de vin, tras în ulcele.

În ziua de 1 april toată mănăstirea mirosea a micșunele, toată valea era acoperită cu parfumul lor albăstrui.

Se vor mai redeschide vreodată violetele de atunci?

1947

VOCAȚII

Viața e zilnic plină de mii de «subiecte», pe alese, și o rubrică după modelul ziarului nostru, care publică un «cursiv» cotidian la locul de față, apare aproape în fiecare gazetă. E un prilej pentru arătarea nivelului de sus, unde ziua trecătoare și mobilă are o fruntarie comună cu spațiul judecății și reticenței. E un gen, inaugurat de alții înaintea noastră, *Carnet d'un sauvage. Propos d'un Parisien. Au jour le jour etc., etc.*, anticamera ideilor generale.

Dar e și o problemă de «suflu». Respirația unora ține până la etaj și a celorlalți durează ascendent, uneori, poate, până la constelații. Astmaticii și găfâiții vor să urce și mai sus, cu înecăciuni între voință și putință. Când ne suiam o sută de alpinisti înscriși pe Muntele Blanc (vreo patru mii două sute de metri) ajungeam în vârful gheții eterne numai vreo treizeci. La o mie de metri unii

renunțau cu părere de rău. Sau, pe la două mii îi podidea sângele pe urechi, după ce începeau să se șteargă de sângele nasului de pe la o mie cinci sute. De câte ori unuia din caravana legată cu frânghie îi scăpau picioarele într-o viroagă de zăpadă și el dispărea din linia noastră până la creștet, se auzea o comandă. Câteva zeci de șolduri opintite înaintea și îndărătul lui smuceau de coardă și dispărutul venea la suprafață dintr-o bucată, ca o surpriză cu capac, aruncată de un resort. Dacă s-ar fi rupt funia, putredă într-un punct, camaradul se ducea până la fund.

În excursiile peniței redactorul pornește și rămâne singur. Dacă dă din colț în colț nu are cine să-l ajute și să-l scoale. Colțul e blestematul de subiect și colțul e gol. Ce ne facem, redactore? Voi alerga la cele câteva locuri comune ale inspirației absente și vom adapta unul, care a mai fost de multe ori adaptat, reluat și silit să dea din el ceva, ca un sifon consumat, apăsat pe coadă, încă în stare de reminiscență gazoasă. Suflu mic, un strănut.

De câte ori nu te-am surprins în forme și nume, dragă redactore, deficitar, maimuțărind în panica lipsei de obiect pe hingherul. Neavând ce judeca și gândi, căci de potențați te ferești, bineînțeles, și te dorești inofensiv, te dai, din timp în timp, la câini. Te ții cu condeiul după pribegii aceia cu ochii adânci, care se uită din răspântia mare ce drum să apuce. I-ai acuzat, i-ai luat de scurt, câteodată științific, pentru Pasteur și Babeș, pentru virusul ipotetic al turbării, pe când în intimitatea secretă te căutai de un sifilis terțiar.

În ce casă te-ai născut? Ograda matală a fost pustie? Nu te-ai dus la școală însoțit de câinele prieten, nu știi că Ursu și Puica sunt cei mai buni tovarăși ai omului străin pe planetă? N-ai plâns la moartea nici unuia din câinii staului și al târlei, n-ai fost cu ei în pădure, n-ai trecut prin porumbiști și vii? Ai citit undeva de câine, dar nu l-ai cunoscut. Ce fel de liftă de român ai fi, dacă-l vorbești de rău?

M-am înțeles cu ciobanul meu flocos că de-o fi să te prindă vreodată prin ținutul nostru să-ți aducă dovezi, să

te învețe cum se croiește o păreche de pantaloni, câinește, până la piele, până la sânge și dincolo de el, mai pe dinăuntru. Te aștept să-mi faci o vizită de admirator pisălog.

1947

CITITORII ȘI PRESA

Curierul autorului tabletelor capătă caracterul unui instrument de măsurat mizeria și disperarea. Scrisorile se înmulțesc peste măsură și de unde câte un cititor, atins într-o susceptibilitate politică și foarte atent să rămâie anonim, îl lua la înjurături, acum, nefericitul i se plânge.

Stau dinaintea cutiei mele poștale cărduri de plicuri ca porumbieii, care vor să intre în columbar: le primesc pe toate, le desfac, le citesc cu un oftat dar mi-e cu nepuțință să răspund. Anvelopa, hârtia, timbrele, fără să mai socotesc elementul cel mai scump, timpul cheltuit în zadar și cu lectura, mi-ar ridica, pentru corespondenții mei, bugetul la un total peste puterile unui zgârie-brânză de redactor. Unii din cititori, cei mai tineri și cu care aș dori să stau individual de vorbă, în scris, – despre îndrumările literare cerute, îmi sunt cu totul aproape de suflet și-mi pare rău că mesagiile lor de încredere și speranță zac pe masa mea de lucru sterile. Acestora cu deosebire le adresez aci scuzele necesare.

Trebuie să fie neînchipuit de mare strâmtorarea, dacă bunii mei cititori îmi atribuiesc toate competențele închipuite. Ei mai cred, probabil, că presa are trecere și o putere, despre care s-a glumit odinioară că ar fi fost în stat cea de a patra. Starea lamentabilă a ziarului de azi, aproape interzis, ca o fărâdelege comisă cu condeiu, o arată prețul în creștere continuă a unei foi și, ceea ce nu știu cititorii, scufundat fiecare din ei în propria lui mizerie, amenințarea zilnic mai acută a redactorilor concediați.

Ei au familie, încrezători în vechiul sfat biblic că omul nu trebuie să fie singur și fără răspunderi – și după

garanția indirectă a *Evangeliei*, că păsările cerului nici nu seamănă, nici nu culeg, Domnul îngrijindu-se ca și de crinii câmpului pentru ele. Asemenea asigurări optimiste erau bune pe vremea carului cu boi și a pătulelor îmbelșugate, când starea de rob era preferabilă stărilor de stăpân de azi.

Trei, patru ziare sunt în preziua ultimului lor număr de apariție cernită, cu chenarul negru împrejur. Altele vor pieri la rândul lor. Se va așterne peste presă cimitirul dorit de oamenii care dau problemelor de viață, necuprinse de sinceritatea minții și de imperativul datoriei, soluția morții.

Indiferent de opiniile lui adevărate sau semuite, un ziar reprezintă foamea, răbdarea și descurajarea a sute de oameni, femei, copii și bărbați, reduși în energiile lor de rezistență la sfert. Anii de război, de calamități, de incapacitate și prostie înfumurată, cu cortegiul lor de cârji și coșciuge fantome și cu stolul de epidemii după ele, ca niște fluturi, au secat vlaga scriitorului deopotrivă cu măduva cititorilor, care vin la presa derizorie și deșartă ca la un refugiu amăgitor.

1947

CÂND N-AM CE FACE

O scrisoare din Turnul Severin, semnată de domnul Constant Răutu, director al revistei «Provincia» îmi aduce următorul text:

«Mult stimată domnule A.,

Vă trimit alăturat plicul și conținutul lui – o poezie – primite ca din partea dumneavoastră zilele trecute.

Neîncrederea în tot ce primim ne face să ne permitem a vă deranja. Mulți tineri neserioși își pierd vremea cu farse. Dacă eventual este a dumneavoastră vă rog să ne iertați de lipsa de încredere ce am avut la primirea ei.

Am fi foarte bucuroși dacă dumneavoastră ne-ați onora cu una din poeziile dumneavoastră inedite sau cu orice fel de producție literară.»

În ignoranța mea obișnuită nu cunosc pe domnul Răutu, dar grație faptului că se lipsește la fiecare număr al revistei domniei sale de un exemplar și de costul francaturii, ca să mi-l trimită, mi l-a recomandat. Țin să-i mulțumesc.

Inițiativele literare provinciale, libere de alte preocupări, dilată cercul de selecționare și orișunde apar stârnesc o undă de interes public și, din provincie în provincie, pot împânzi țara cu o urzeală de candelă și împrumută mizerului cotidian o noblețe. Măcar împrejurarea colaborării dintre penele și tipografiile locale e dătătoare de o atmosferă. Apoi, Oltenia merită cât și capitala, lipsită de reviste nestandardizate, cel puțin o publicație de mărturie. Ba mi-a făcut și o plăcere comparativă revista domnului Răutu, că domnia sa izbuteste să aibă la Severin o publicație personală, care mie, unuia, la București, mi s-a refuzat. Mă cheamă ca nelumea.

N-aș dori să vexez sensibilitatea revistei severinene și precizia intuițiilor ei la substanță și autenticitate, dar oarecum, din punctul ei de vedere, posibilitatea unei confuzii atât de bizare consternează. Trimiterea pentru verificare a unui manuscris, evident tendențios și vulgar ironic, ar putea să justifice farsa și încrederea limitată în spiritul de discernământ obligatoriu al unei reviste, destul de sigură de sine pentru a emite principii, a da directive estetice și a exercita controlul literar al unei epoci, mai ales atunci când contrastul e grosolan.

Îmi pare nespus de rău, mai ales că această corespondență a unui șoltic cu «Provincia» și a revistei cu subsemnatul a costat așa de mult, în deșert: opt mii de lei. Nu știu cine spunea că nu se mai găsește numerar. Dar mai spunea parcă cineva ceva că ne pierdem vremea și viața învârtindu-ne, ca bacteriile într-un centimetru cub de univers.

1947

MAREA RUȘINE, MAREA PROBLEMĂ

Bieții câini nici nu bănuiesc cât sunt în stare să inspire pe ingrații gazetari. Dezgustul lor de genul scribend nu i-ar mai lăsa să dea din coadă nici la trecătorii care, pe

Calea Victoriei, le surăd. De câte ori talentul cotidian își pierde combustibilul sunt de vină câinii. Redactorul tabără pe ei cu condeiu, manifestând o nobilă vocație municipală. Împiedecat să se bată cu miniștrii, confratele se găsește satisfăcut să prefere o luptă, firește prudentă, de la mare distanță, cu Grivei. Un câine absent nu e periculos ca un personaj oficial dintr-un biurou cu zece telefoane, care te dă în judecată dacă-ți potrivești fabula prost, pentru delictul de cacofonie.

Dragă Grivei, la injuriile vieții, care te prigonesc din sat în sat și din județ în capitală, la lătratul dulăilor sedentari, pe unde treci, la mizerie, la pribegie, la purici, se adaugă confratele meu ziaristul. Iată, citește și tu un ultim ultimatum: «Pentru un oraș ca Bucureștii cu pretenții de mare metropolă, e rușine ca să vezi, în plină zi, câini dormind lângă „Capșa“ sau Cercul Militar. Aceste animale, care poartă și răspândesc diferite boli infecțioase, au devenit un mare pericol pentru sănătatea publică.»

O să-mi spui, câine dragă, că după Manualul de Stil și Compoziție al fostului nostru profesor de limba română, Manoliu, autorul e nițeluș cam analfabet. Dar o să greșești, căci vezi tu, Grivei, tu ești un animal, pe când el, autorul, e o persoană. E un intelectual, un distins. Tu-i primejduiești sănătatea – cu boli «diferite» și infecțioase!

Oamenii din București nici nu-ți închipui tu câtu-s de sănătoși la fizic și moral. Trei mii de medici înscriși, tot atâția popi, câteva academii și partide politice le supraveghează de aproape perfectă funcționare a măruntaielor, de sus până jos.

Intelectualul din București e un model, Grivei, un delicat, un estetic. El are o inimă pură, un oraș încântător, curat ca un pahar. I-auzi să dormi tu lângă «Capșa», catedrala demnității culturale! Păi se poate? Sau lângă Cercul Militar, aristocraticul bălci cu vicleim, de cinematografe, teatre și semințe de dovleac! Nu te duceai și tu mai încolo, să nu te vadă ochiul Domnului Ziarist?

Ce rușine! E singura rușine ce ne-a mai rămas, Grivei. Cu celelalte rușini ne-am aranjat. Trebuie să știi că noi, gazetarii, scriitorii, suntem extrem de simțitori la partea asta, a rușinii și a nerușinării. Am trecut prin multe, am

tolerat și oameni și regimuri. Ca să ne păstrăm intactă conștiința, am suferit să trecem de la unii la alții, de la unele la altele și înapoi, și în zigzag, și de-a valma, în pas alergător. Am zis și noi, aproximativ pe franțuzește *Tout est perdu sauf l'honneur*, ca regele ăla, și am primit, acoperiți de un prestigiu secret, normative, cenzură și gologani. Și când vreunul din noi era băgat la beci și surghiunit tăceam chitic, ba îl mai și insultam. Arătând printre suspine și lacrimi că suntem de aceeași părere cu el, colaboram la deportarea lui. Fiindcă, Grivei, noi suntem numai pe față contra, în fond fiind contra-pentru și pentru-contra.

Însă superioritatea noastră este că îndurăm, că argumentăm, că motivăm și cădem după fiecare epocă în picioare, vai de picioarele noastre, nu ne tolănim ca tine, la «Capșa», la Cercul Militar, ziua namiaza mare; noi facem toate celea cu decență, la umbră.

Rușinea câinilor ne excedează. E prea mult! Pe asta nu o mai putem tolera. Domnule primar general, dați-le hapuri, distribuiți-le chiftele, otrăviți-i, reînființați instituția hingherilor, șbilțul public și groapa de câini de la Ecarisaj!

E marea noastră problemă națională!

1947

UN ORAȘ NECUNOSCUȚ

S-a mai observat că pictorii noștri, aglomerăți odinioară pe exploatarea litoralului, la Balcic, ignorau varietatea și pitorescul bogat al punctului București. Nici un oraș, de obicei uniform, din Europa mai recentă, nu prezintă interesantele lui contraste infinite. Cartiere întregi păstrează încă o caracteristică de provincie veche, alături de hâdele blocuri, copiate, cu câteva grade în gust mai jos, după streinătate, cariate în câțiva ani și găunoase.

Fiecare parte a capitalei are o caracteristică personală și mii de motive noi pentru ochiul pictorului, din nefericire, somnolent și inatent.

Desigur că în primul rând pensula și creionul sunt îndatorate să stenografieze omul și figura lui, subiectul cel mai dificil și care nu admite aproximația decât în dauna calității. Tendința lipsei de talent, argumentată cu puncte de vedere și abstracții verbale, știu că tratează echilibrul persoanei umane ca un peisaj dezordonat și în stilul unanim adoptat de media desenatorilor care nu pot să se exprime. De la ignoranța alfabetului anatomic ei trec de-a dreptul la compoziții burlești, neizbutind să realizeze uneori toată viața, nimic.

Cerându-mi-se acum vreo câțiva ani o schiță a capitalei, privită mai de sus, m-am deplasat prin toate periferiile, bine cunoscute din trecut și m-am întâlnit cu sumedenii de unghere și aspecte noi, naive, proaspete, neașteptate, care se vor publica vreodată într-o broșură sub titlul *Prin București cu bastonul*. Uneori mi se părea că trec prin Piteștii amintirilor mele, unde viața se petrecea îmbelșugată și dulce, alteori prin Craiova, uneori prin Ardeal, alteori prin grădinile succesive dintre Găvanele și Oești, cea mai vastă luncă din câte am putut să văd, comparabilă cu pauza de teritorii, înghițite de placiditatea râului Arva între Champel și Etrembières. Monotonia sterpă a orașului nostru principal începe de-abia în centrul lepros, căruia numai vitrinele sărăcite îi vatămă aspectul de leneșă agonie.

O împrejurare m-a dus acum câteva zile, dimineața, în gara de mărfuri Filaret. «Mărfurile» e un fel de-a grăi, căci afară de lemne, din care se fură sistematic și fără nici o răspundere garantată, de cherestea și de cărămidă, ele se reduc la foarte puțin. Din oarecare vagoane se descărcau saci noi, frumoși, cu porumb (o sută de mii de lei kilogramul). Un bloc de calcar, de volumul unui camion, era mișcat cu binda, încet, pe tăvălugi – pentru câteva morminte. Scândurile de brad, frasin (opt milioane m³) și fag, erau mutate din vagoane în automobile. Un popor de hamali, un bufet al lor cu mămăligă, soldați, funcționari, șofeuri, mașini, negustori în zdrențe de fișicuri cu semințe, oameni, oameni de toată teapa, șapca roșie a șefului de gară – câini pribegi, rațe, găște, printre roțile vehiculelor, aventurate pe uscat – o lume care se străduiește, o

lume nevăzută aiurea, cu limbajul, cu spontaneitățile ei, între două stații de tramvai.

În scris, frumusețile plastice de peizaj sunt limitate și condeiul le bagatelizează. Pensula le dă forma și culoarea locală. Dar nici un șevalet nu circulă și nu se oprește între ele. Pensula e oarbă, pensula visează.

1947

O LIMBĂ, UN STIL

A Monsieur Jacques Bereilh

Pentru că nu sunt prea strein de ea, mi-am permis, împotriva definițiilor de filologie și gramatică, să judec o dată limba franceză și să tăgăduiesc că ar fi o limbă. ... Afară de substantivele și verbele directe ale dicționarului, care le «traduce» într-o altă limbă oarecare, cu un sens de dincoace de impalpabilul inexprimabil în silabe, desinențe și flexiuni, limba franceză e cu totul altceva decât o grăire cu echivalența. Asta se ghicește întrucâtva în ceața peizajului azuriu, care învăluie Franța, ca o dantelă aeriană de dansatoare: o formă de conture, urzită între Mediterană, mările de nord și ocean. Asta se străvede între catedralele din Reims și Nôtre-Dame de Paris. Asta se zărește în Montaigne, în Villon, în Courbet, în Corot.

Cunosc un francez, profesor la Institutul «des Hautes Etudes» din București. Nu vreau să-l numesc, ca să nu fiu indiscret. Sunt anume sentimente care pot fi atinse numai cu petale și parfume și aceste suave prezențe în viața noastră, ale unui har de nuanțe mai presus de animalitate, ca și ochii, ca și gândul, ca și vorbirea, ca vorbirea mai ales franceză – spațiul tremură de aripi de heruvimi și de serafi – nu pot ieși cum ai voi din condei.

El e pentru mine, în București, complexitatea și filigranul, trăite între francezi, la ei acasă, orchestrația contrariilor, armonizate într-un echilibru delicat. El e Franța, pe care poate că nu am timp să o mai văd, să o respir, să o aud, cu claviatura de orgă a suprasimțurilor deschisă turburătoarelor imperceptibilități și rugăciuni – țara celestă, de inspirație și de mergere din extaz.

În telefonul lui vorbește toată grădina neasemuită dintre Pirinei și Vosgi și-o ascult cu o mistică încântare, ca atunci când culcat între spițele grâului, amintitor al celui din țara mea, șoptitoare, mă lăsam topit în ambianța miraculoasă a unei priveliști fără comparativ, neant sublim al intuițiilor, nemaîncercate aiurea, de fericire.

Cuvântarea lui are murmurul de oglinzi lichide al pâraielor din patria frumoasă, ecourile împletite ale unui cer în sărutare cu pământul ei binecuvântat și basul profund al unei inteligențe geniale, care s-a intercalat în natura franceză ca un element structural. Îmi place să ascult jocul de undă, neîntrerupt variat de bijuterii de o secundă, căderea șiragurilor de perle, risipite și reîntregite, snopul de scânteii iscate dintr-o ciocnire de diamante, stinse și scăpărate iarăși, sunetul firimiturilor de aur în talgerul de aur.

Cher maître, veuillez bien m'excuser. J'ai relu Chateaubriand.

1947

UN DEBUT CĂȘTIGAT

La o lectură, la Teatrul Național. Decembrie.

Autorul citește textul în sala de consiliu, în mijlocul a vreo treizeci de actori convocați, urmărit pe copia fiecăruia. Ferestrele fuseseră sparte de bombardamente. Zidurile sunt crăpate. Curtea interioară a teatrului depozitează măguri enorme de fierărie, smulsă din dărămături. Spectacol de ruină și dezolare.

E frig cumplit, caloriferul nu funcționează și când ar vrea să-i dea drumul fochistul, nu e păcură în cazane. Stăm cu paltoanele pe noi, picioarele, mâinile sunt înghețate, fila din caiet, pe care trebuie să o întorci la finalul paginilor citite, e ca de metal. Și fumul țigărilor se dezlânează altfel în ambianța polară. Termometrul scade la oră și oamenii adunați aci cu gulerele ridicate nu ajung să se încălzească laolaltă, cu calorii personale, ca la Betleem călătorii din Emaus. Vorba iese din gură cu

198

ceață, falangele trosnesc. Se simte în carnea nehrănită scheletul rece.

Încă nimeni nu știe ce va face în piesa ce se citește. Sunt îndoieli dacă va putea să fie jucată pe o temperatură și mai scăzută în sala de spectacole decât în biourul unde se improvizează lectura. O tăcere neutră, aliată cu înghețul, face încremenirea zâmbetului rigidă.

Mai rezistăm? ...Să amânăm pe mâine. A pornit o cisternă cu combustibil de la Mogoșoaia încă de alaltăieri; poate că o să răzbească. Troianul e monumental. Dacă nu mâine, poimâine. În sălile din București se joacă fără foc. Interpreții tremură, actrițele se gripează, publicul stă în fotolii cu căciula trasă pe nas, tusea din staluri anulează replicile, sfărâmă sintaxa. Ce nevoie morbidă de a ieși din tine însuți cu orice preț, împinge lumea să degere dinaintea cortinei ridicate și să-și mai și plătească supliciu!

Cine-i tânăra persoană strânsă coala, deoparte, într-o mantilă modestă, palidă și atentă la caietul răsfoit cu degetele nervoase? Severitatea totuși mobilă a figurii spune ceva deosebit. O spionez pe furiș. E de-abia ieșită din Conservator. Am impresia că i se potrivește un rol principal. A jucat în roluri mici. E prea tânără, o copilă. Ei și! Să facem ruptoarea. Or să se supere câteva figuri... Nu e nimic. Am intuiția că am găsit ce caut de câteva luni în arhiva cu actrițe, vechi ca niște dosare. Nu binevoii să ne citiți un rol? Ba da. Lectura e inteligentă, diapazonul precis, pauza justă, tonul ideii așezat exact, masca adecuată. Vedeți că nu ne-am înșelat? E talent, indiscutabil talent. Să-l punem în linia întâia.

Prezintă directorul de scenă, emoționat: domnișoara Doina Tuțescu.

1947

DINȚII DE AUR

Rețin din povestirile de profesie ale unui tânăr magistrat un crâmpai de culoare locală.

Femeia era olteancă și pe lângă cele patruzeci și douăzeci și două sau douăzeci și patru de măsele obișnuite, după regiune, avea în gură două șiruri de impecabile mărgăritare, cu care râdea, firește, frumos. Din nefericire, după concepția estetică a județului, îi mai lipsea surâsului însă ceva: un dinte de aur. Vanitatea noastră, a celor de pe Amaradia Ciuperceni nu s-a putut împăca niciodată cu mediocritatea comună a naturii și fudulia ni s-a tradus întodeauna, cu o salbă, cu un cercel, cu un giuvaer; fie, la urma urmei, și de tinichea suflată. Degetul precupețului, când dă făsulea în cântar, șade prost gol și trebuie împlinit cu o podoabă.

A făcut ce a făcut și femeia și-a înduplecat bărbatul să-i îmbrace doi dinți din față. Și-i scotea acasă, ca o încălțăminte, și se gătea cu ei duminica, la horă și la târg. Era prestigiul ei indiscutabil. De cum se găsea pe ulița târgului, femeia începe să suradă ostentativ, dezvelindu-și prețioasa valută, în văzul respectului dimprejur.

S-a întâmplat însă ceea ce se întâmplă și în cele mai bune familii neoltenesti. Bărbatul nu a mai iubit-o. El s-a îndrăgostit de o femeie, mai tânără ca legitima lui tovarășă de viață. Bărbatul a divorțat. Instanța de reconciliere s-a dovedit de prisos. Nevasta nu voia să se despărtească, bărbatul muncea din răspuțeri să se scape de ea. Magistratul și-a încercat toată bunăvoința; că nu e frumos; că o căsătorie trebuie să ție cât țin și zilele omului căsătorit; că familia e baza societății; că doi soți nu pot fi despărțiți în bună doctrină, decât prin evenimentul morții *et caetera, et caetera*... Soțul se încăpățânase dârz și inima lui mustăcioasă era consacrată definitiv viitoarei soții. Răspunsul lui a fost invariabil: «Domnule judecător, e urâtă», ceea ce a jignit-o pe fosta nevastă.

– Un lucru nu pot suferi, se plângea biata femeie, sărut mâna, domnule judecător. Mi-a luat dinții și i-a dat ei. Ea-i poartă și-i mândră. Mă întâlnesc cu ea și rânjește la mine, ca să-i văd în gura ei. Să-mi dea dinții îndărăt, domnule președinte!

ELOGIUL POMPIERILOR

Ar fi tendențios și urât, denunțând seriile de incapacități, indiferențe și abuzuri, să nu le întrerupem cu laudele cuvenite instituțiilor bune. E regretabil că prilejul vine atât de rar, dar publicul, om de treabă, la binele de unde se ivește și nu poate trece cu vederea o datorie împlinită, mai ales dacă e făcută cu promptitudine și eleganță.

În mahalaua noastră, pe vântul de vinerea săptămânii trecute a luat o casă foc. Flăcările ridicate, până la cer, puteau să mistuie în câteva minute tot cartierul; înjghebat din biete locuințe îndesate unele într-altele și învălitate cu carton și smoală. De casa incendiată era lipit sălașul unei văduve cu șapte copii. Alături de alt perete, într-o încăpere, la un alt vecin, era un catafalc: bătrâna decedată fusese în ajun călcată de un mare camion automobil, și târâtă dintr-o stație de tramvai câteva zeci de metri, într-un vârtej de mădulare masacrate pe șosea. Alte familii din preajma focarului lipseau de acasă și ar fi putut să nu-și mai găsească domiciliul prin cenușe. Într-o secundă s-a și ivit problema catastrofală unde vor putea să fie adăpostiți oamenii și copiii atâtor gospodării desființate, dacă văpaia roșie ațâțată de vijelié se va întinde prin acoperișe.

Vatra trebuia repede izolată. Oamenii de bunăvoință au lipsit: erau numai spectatori. Copiii autorului și un alt tânăr inimos din mahala n-au stat la chibzuială, s-au aruncat în flăcări și fum, s-au suit pe casa nefericitului vecin, cu găleți de nisip și cu topoare, au înăbușit nucleul central și au sfărâmat aderențele bărmelor cu podurile alăturate. Hotărârea impetuoasă și omenia energică a fiului au scăpat cartierul în primul moment și frumosul lui eroism l-a costat prăbușirea unui zid, în care i s-a zdrobit un picior, tratat la un spital.

Trecuseră numai câteva minute de la apelul telefonic lansat și s-a și auzit sunetul, ca un vaiet de clopot, al pompierilor sosiți cu iuteală. În pauza accidentului jarul începea să biruie din nou. Tulumbele cu apă, în mai puțin de un ceas, l-au eliminat.

Organizat ostășește, serviciul pompierilor poate sluji pilda de ordine, rapiditate și curaj, de care au mare nevoie Primăria, Ucebeul, Setebeul, și toate improvizatiile de mântuială ale vieții publice. Suntem aproape siguri că douăzeci de pompieri luați din cazarmă și puși în câteva biurouri ar putea să ne ferească de multe goluri și decepții. Pompierii sunt în tradiția lor. Ei au mai scăpat o dată capitala, în Dealul Spirei, de o invazie anumită.

Nu pot fi însă congratulați toți locuitorii pentru virtuțile lor de solidaritate. Spectacolul i-a amuzat și atâta tot. Unii s-au încumetat să și fure nefericitele rămășițe. La Messina, acum vreo patruzeci de ani, unde era de față și subsemnatul, după un mare cutremur, bersaglierii, pitiți în ruinele cetății, îi doborau cu carabina. Hoțirea aproapei sărman nu e de altfel o particularitate a canaliei sărace. Acum câțiva ani, la bombardarea, tot în părțile mahalalelor noastre, a punctului Apărătorii Patriei, din strălucitele limuzine venite după senzații, scoborau personaje ca să fure o lingură, o strachină, o tigaie, *porte-bonheur*.

1947

PE LÂNGĂ CEAUN

Dintr-un loc, de unde are și un confrate dreptul să ia două sute grame de mălai pe zi, s-a făcut comunicarea că cei doi copii ai lui nu se pot folosi de același drept. Utilizez acest cuvânt derizoriu, ca să fiu oficialmente decent.

Dar e interesant motivul care le refuză copiilor mălaiul. Îl consemnez, ca să pot felicita geniul de creație în materie socială al forului; care, în lipsă probabil de alte opere de inteligență, s-a hotărât să le depășească. Copiii pot să mănânce până la vârsta de optsprezece ani fără titluri academice. De la optsprezece la douăzeci și trei de ani ei nu se pot bucura de acest suprem beneficiu decât ca studenți.

202

Neînscrisi la universitate, ei n-au porție la masă. De ce? Se presupune, mi s-a răspuns, că și-au făcut un «rost». De unde rezultă că dacă nu și l-au făcut, rostul, ei n-au voie să mănânce făină de păpuși. E ritualmente interzis.

Rostul pentru bacalaureați, cum e cazul, ar sta într-o funcție la stat sau comună, în promiscuitățile birocrăției; un rost bine cunoscut de către toți înfometajii și tuberculoșii din profesorat, magistratură și percepții. S-a introdus așadar în tehnica vieții, principiul concret și cert al lui «Se presupune». E o achiziție neașteptată a capacității de conducere și planificare.

Presupunerea e și falsă pentru sumedenii de tineri între optsprezece și douăzeci și trei de ani, rămași acasă pentru munca gospodăriei, întrucât nu oricine își poate plăti «personalul casnic», care ar mânca și el, ca inventatorul dreptului limitat la mălai. Apoi, studiul nu se prea face în școală, studiul cel mai bun e cel de acasă, din atelierul profesiilor părintești, artă, literatură, grădinărie, bucătărie, spălătorie. Dacă Luchian, Grigorescu, Dante, ar trăi la București, mângăind niscaiva pereți și hârtie, fără salariu, și ar avea în zilele porțiilor condiționate douăzeci de ani și li s-ar tăia pâinea, biografiile lor ar putea să constate, peste cincizeci de ani, că le-a flămânzit tinerețea ca să satisfacă stipulațiile unei «decizii», semnată într-un birou vizitat de o fantezie de prost-gust a unui moment istoric, proclamat la gazetă admirabil.

Unele salarii s-au înzecit. La ce folos? Părintele de familie trebuie să cumpere pentru copiii lui de anumită vârstă și, la unele instituții, și pentru nevestă de cincisprezece ori mai scump la «negru», și într-o săptămână să-și mănânce salariul pe o lună, numai pe mălai.

1947

DOMNUL COMISAR

În seara de 8 mai, pe la orele zece, publicul Teatrului Național, din sala Piața Amzei, a fost cercetat după spectacol în foaier. Ca de obicei, operația putea să aibă

loc în stradă. Domnul comisar al circumscripției respective a preferat să lucreze în interior și la întuneric, luminile stingându-se odată cu ultima lăsare a cortinei. Într-o înghesuială de incendiu, publicul amestecat cu poliția se căuta prin buzunare, scoțând în loc de buletinul necesar bancnote și scrisori indescifrabile fără lumină și recunoscute oarecum după pipăit.

O parte din spectatori a fost «reținută». O parte a silit ușile să cedeze și a plecat. Un telefon în toiul nopții, revoltat, îmi aducea la cunoștință balamucul din foaier, pe un ton de imputare. Se jucase o piesă a mea, la care publicul, spre deziluzia unei prese, căzută în ridicul, umple sala continuu până la refuz – și eram făcut întrucâtva răspunzător de procedeele domnului comisar respectiv, ca un prefect, singura obiecție la care autorul scăpase din vedere să se gândească. M-am scuzat pe cât am putut făgăduind că voi interveni undeva, nu știam unde precis, la Școala Politehnică sau la Patriarhie, ca situația să nu se repete. Dar l-am și făcut atent pe binevoitorul meu informator, că într-un timp când carnetul de identitate și ștampila fac mai mult decât persoana umană, să nu-și uite acasă hârtiile cu număr și fotografie.

Rezultatul razei din teatru a fost în simetrie intimă cu procedeele. Publicul, un public select, mi s-a relatat a doua zi, arestat între două intrări, ar fi spart geamurile de cristal de la ușile închise și s-ar fi dus pe aci încolo, abandonându-l pe domnul comisar.

Poate că n-ar fi cu totul urât ca Prefectura de poliție să dea zelului personalului de control o pantă de canalizare lină și oarecare sfaturi de prudență civilizată: căci nu este scris și jurat că publicul trebuie considerat ca un permanent infractor și făcător de rele și tratat ca un borfaș. Până una, alta, dacă nu ne înșelăm, autoritățile sunt plătite din contribuțiile lui. Jignit sistematic când de fisc, când de primărie, când de fiecare din acele organizații de utilitate socială, a cărora denumire se tipărește cu câte trei majuscule, urmate de punct, el nu poate răbda cu voie bună și ofensele fortuite, venite de la lipsa de civilizație obligatorii unui serviciu de ordine și pază.

N-aș putea ști dacă jignirea a fost împărțită oficial și de Teatrul Național, pe terenul căruia, fără să fie înștiințat din vreme, s-a petrecut lupta dintre hârtii și anchetatori și ale căruia interese pot să fie lezate grav. S-ar chema că teatrul invită publicul la spectacol ca să-l strângă la dispoziția unui comisar de-a gata. E și mijlocul cel mai eficace pentru a-l sili pe spectator să-i treacă gustul de artă dramatică pentru todeauna.

1947

UN CÂINE ȘI UN OM

Un vecin povestește:

Treceam pe bulevardul Brătianu. Un câine mare, frumos, zăcea în agonie de-a lungul unui bloc. M-am uitat bine la el: nu era rănit, nu-l călcase un automobil. Nu era nici otrăvit de serviciul de «higienă» al domnului general *à la suite* Dombrowski: în dreptul botului nu era nici o pată de sânge. Câinele murea de foame.

Mi-am dat seama că ar fi avut nevoie mai înainte de hrană, de un lichid. I-ași fi dat oleacă-de lapte. M-am dus alături la o lăptărie. Prăvălia era închisă. M-am resemnat și am lăsat câinele să se zbată, jucând în asistența gratuită a doritorilor de senzații dimprejur finalul spectaculos al unei drame, pentru care, de regulă, publicul plătește. Nu puteam să-l ajut cu nimic. Tulburat, am apucat-o pe strada din stânga, cu imaginea neștearsă în ochi a unei morți în plină zi, la o distanță de două sute de metri de bursa de aur.

Mă opresc dinaintea unui gang. Zăcea și acolo oarece, în umbră, pe cimentul rece. Intru, examinez! Un om. Nu mai era un câine. Era un om. Apropiiindu-mă de el, îl văd tremurând ca de un spasm neîntrerupt. Da din mâini și din picioare, cu febrilitate. Aș fi crezut că era un caz de epilepsie, și ce să fac? L-am apucat de un deget pe care i l-am strâns ca să-l deștept. Nici gând! Nu simțea, ca și cum aș fi pus mâinile pe altul.

M-am întrebat, să aflu cum de se găsește prăbușit aci, în intrarea neagră a unui edificiu opulent, în care, la etajele suprapuse, cântau aparatele de radio și, probabil, adunați la «jour fix» cucoanele cu sentiment și sensibilitate jucau fantele și birlicul, în vreme ce copiii rămași acasă cu servitoarea se apără de muștele de la gură și se scarpină de păduchi. Societatea de ieri, de azi și de mâine.

M-a lămurit un trecător: «Zace aci de două săptămâni».

Nu e nevoie de comentarii.

1947

STRATEGII

Paraschiva nu putea să priceapă ce se întâmplă cu ouăle găinilor ei, pe care le hrănea de-a surda. Din atâtea păsări câte ținuse toată iarna, luând de la gura copiilor, ca în schimb, puicile mării să le dea gălbenușuri proaspete, de-cu-primăvară, ea nu se alegea cu nimic. Cotcodăceau găinile, aducându-și laude, ca niște artiști lirici, de isprava făcută, dar ouăle nu se vedeau nicăieri.

Cuibarele erau totuși bine pregătite pentru ouat, cu oul fals în paie, reglementar, și pipăitul atesta, de la orele cinci dimineața, că oul aștepta să vie. A căutat prin buruieni, unde viitoarele cloști își pregătesc din vreme o comoară personală, bine pilită, de unde, clocind o bucată de timp, apar pe neașteptate câte douăzeci și cinci de pui, un întreg pensionat cu Doamna Directoare. Nicăieri, nimic! Gospodina necăjită pierdea în fiecare zi de scumpe o grămadă de bani, silită să cumpere ouă stricate, de la mâinile negre ale târgului clandestin.

Deodată, și-a dat seama că în cotețul cel mare, hanul orățăniilor elegante, cu moțul creț, cu pene picturale, cuibarele sunt înșirate prea jos. Probabil că fina și aristocratica nevăstuică se ospătează pe furiș. Paraschiva s-a pus la pândă și surpriza n-a întârziat prea mult. Vinovatul

nu fusese delicata zibelină, ci nevinovatul Zdreanță, cel cu ochii mari, îngerești, de majolică, simțitor la vorba mângâioasă și încolăcit de plăcere când îl chemai pe numele lui de lepădat.

În câteva zile, de când fusese găsit pribegind pe la zăplazuri, el învățase toate rosturile casei și prinsese și secretul, păstrat pentru sine, al găinilor din ogradă. Cotcodacul îl făcea atent, știind prin aflare experimentală că i s-a preparat într-un cuiabar un ou proaspăt și cald. Da buzna în coteț, înșfăca oul și fugea cu el. Zdreanță și-a meritat numele de câine, exagerat de flocos, a cărui anatomie și formă se pierd într-o pătură de petice târâte de păslă încolăcită, cu care merge acoperit ca un țol cu picioare.

– Te-am prins, hoțule, i-a spus cu degetul Paraschiva, dar te iert că ești băiat deștept.

Metodele ouatului au fost revizuite, cuibarele mutate, și gospodina procedează cu o păcăleală. Adună găinile cu câteva: boabe într-o magazie, închide ușa, prinde găinile, le «cârță» cu buricul degetului unde știe ea, și celor fără le dă drumul pe o ferestruică. Păiele întocmite rotund așteaptă sus, într-o umbră. Încuie magazia și pleacă. Peste un ceas ori două izbucnește corul cotcodacului revelator. Găinele și-au făcut toată datoria. Uite ouăle într-un paner de răchită: niște giuvaere.

Dar ce face Zdreanță în situația schimbată? Ce să facă? Ascultă cotcodacul și tace. E rușinat. E cel mai păcălit.

1947

OMENETUL

Te întristează atâtea fapte rele ce ți se aduc zilnic la cunoștință, atâta lipsă de omenie, atâta spirit de cruzime și vrajbă, atâtea ignominii, încât lupta omenetului pentru ceva mai bun, pentru ceva mai curat, mai cinstit și mai orânduit ți se pare, după ce ai trăit o viață de asemenea luptă definitiv stupidă și sterilă.

Omul e din ce în ce mai ticălos. După două războaie, încheiate cu o cernire a sufletelor imensă, că nu e casă și familie să nu fi dat pentru deșarta încleștare a popoarelor, pe unul dintr-ai lor, cel puțin, că n-a fost un obraz fără lacrimi și-o inimă nesuspinită; că nu e petic de pământ să nu fi fost un cimitir – omul s-a pierdut și împărățește instinctul. Ce derizorii și vane își par acum acele proclamații eroice la tribună și gazetă care împingeau națiile să se răscolească și pe om să sufere pentru un ideal străin sau de clică! Ele făgăduiau naivității populare, întodeauna mințită de perpetua demagogie a pungii suite la minte și a spirochetului ajuns la creier, o primenire universală, o puritate a gândului și a faptei, de asceți. Neamurile s-au supus, s-au entuziasmat și de două ori, într-o scurtă viață durută, omul de rând s-a lăsat purtat fără voință și fără credință personală, la mizerie și degradare.

Nu se poate afirma că el e nevinovat de prăbușirea lui. Iată profesori, magistrați, generali, preoți și cucoanele lor văitându-se la colțul străzii și alergând din mahala în mahala cu o trăistioară, după un pumn de mălai. Mulți din ei nu mai au nici ce să fumeze. Încălțămintele li-s plesnite, coatele cârpite, pentru o cană de ulei fac zile întregi la coadă, disciplinați ca niciodată, la prăvălia goală a câte unui «economat» profesional. Ce mândri, ce siguri de ei, ce înfumurați erau la catedră, la bară, la comenzi! Câte nedreptăți n-au comis, câte nefericiri n-au provocat în jurul lor, în neamul lor de țărani și ostenitori, ținut sub «legi» și pedepse și trimis în carceră și pușcărie cu seninătatea inconștienței.

Nimeni nu și-a făcut simpla și onesta datorie de dragoste, de cuviință și milă. Am împilat văduva și orfanul, ne-am lăcomit la câștiguri și ranguri, târându-ne, lingând, făcându-ne loc cu pumnul, cu intriga, cu lingușul, cu vânzarea prietenului și a cugetului, care de-abia începe să se trezească la decădere. Odinioară boierii și după ei intelectualii – oh! Doamne, ce intelectualitate! – au falimentat rând pe rând, promoție după promoție, generație după generație.

Încet, încet, azi o fărâmă, mâine o fărâmă, rezultatele se adună și scadența cade subit. Să mai nădăjduim că am aflat și am asimilat-o în suferințele de azi învățătura batjocorită a lui Iisus?

1947

OAMENI BUNI

Oamenii, cum vedem, s-au înrăit. Fatalmente, fiecare fiind amabil și concesiv cu egoismul și scăderile lui personale, se recuperează tăbărând cu necazul și resentimentele pe toți ceilalți, mâniați și ei împotriva semenilor, făcuți răspunzători de propria lor nerânduială morală. Harababura generală e beneficiul negativ al dezordinei particulare, tradus pentru o minoritatea șireată cu o bună stare concretă.

Dar mai sunt și oameni buni. Când omul judecă și se compară, se îmbunătățește singur. Problema consistă întru a fi obiectiv și aspru cu sineți, a nu te autoflata și supraestima. Cel care-și face o gramatică a lui și se ține de regulile ce și le-a impus, ajunge la mai puțină trecere cu vederea față de actele sale și la o mai justă măsură pentru prețuirea lucrului omenesc: la bunătate. Omul bun rămâne ultimul deziderat al filosofiei, bun cu prețul de a fi chiar nedrept, dreptatea slujindu-se, ca o statuie de piatră fără inimă și vedere, de recele instrument al balanței.

M-am întâlnit cu un profesor de liceu, în convalescență. Fusese atins de pneumonie și silit să zacă o lună de zile. E un profesor sărac și un om de mare ispravă și bunătate cu școlarii lui. Bunătatea iradiază. Trezește, din gunoiul instinctului brut nerectificat în meditație, disciplină și analiză, sentimente din seria ei și tangente.

Încă necăsătorit până la o vârstă ce trece încet, profesorul locuiește cu maică-sa într-o mică proprietate, cumpărată într-un cartier mărginaș, din economiile lui de om gospodar. Ca să ducă luna la capăt, orele neocupate de catedră le aleargă dintr-un capăt în celălalt al orașului,

după lecții. Rabdă și iubește copiii și e iubit de copii, egal cu sine și cu zâmbetul de pe față. Cu neputință să-l supere ceva, e un perceptor dorit de orice școlar, brutalizat de obicei de profesori. Elevii se silesc să învețe și să știe numai de dragostea lui.

Mi-a povestit emoționat cum i-au purtat de grijă învățăceii, părinții acestora, colegii, directorul liceului în care profesează; cum îi aduceau cât puteau mai mult din porțiile lor mici, lui lipsindu-i din casă de toate. Mulțumită acestor admirabile ofrande ale sărăcimei, dascălul s-a putut hrăni, a putut birui boala și surâsul lui a mai sporit în bunătate...

Învierșunați de asaltul baselor sentimente, de ură, de pizmă, de nedreptățile intenționate; revoltați de indiferența placidă; contrariați, secundă cu secundă, oamenii uită că între ei, rezervată, distantă și nevăzută, trăiește și bunătatea adevărată. Cine va putea să scrie o carte a oamenilor buni, a bunătății totale, a voinței de a fi bun, trecător cu vederea și iertător, va face o faptă de mângâiere și de speranță așteptată și de cei mai răi și meschini.

1947

MUZEOGRAFIE

Nu m-aș putea lăuda cu o mare atracție pentru aceste cimitire închise ce se numesc muzee. Le-am ocolit, ca pe niște localuri de morgă, în toate orașele pe unde am trăit. Ramă lângă ramă, dulap lângă dulap de sticlă, tablourile par fotografiile unor cadavre de ființe și peizaje, influențate și anulate reciproc prin alăturare, iar costumele, oricât de interesante, sunt ale unor oameni decapitați. Singure statuile din grădini se folosesc de o ambianță prielnică, lumina sinceră a soarelui, boschetele dimprejur, salcia despletită peste ele... Un muzeu bine gândit nu ar trebui să fie un monument de săli de sanatoriu, ca

210

Luvrul vast, ca o enciclopedie, ci un sistem de vile și cotașe, în interiorul cărora tablourile, vasele, portul, mobilierul, covoarele să aparție unei vieți vii, petrecută în mijlocul lor. Dar atunci n-ar mai fi vorba de muzee, ci de niște localități ale artelor la domiciliu.

Omul se face colecționar de toate celea, de timbre, de monezi, de ceasornice și chiar de cutii de chibrituri. E o manie culturală și nu lipsită de un caracter maladiv. Febra colecției preferă evolutiv zdrențele, vechiturile, sentiment cu afinități pentru putregai.

Nu vreau să spun că muzeele nu sunt instructive: dimpotrivă; numai că sunt cam plicticoase. Se vede că n-am aptitudini pentru arheologia de vitrină și că-mi lipsește simțul *du faisandé*, o râncezeală selectă. Sunt un țărănoi. Mă impresionează că un muritor fără operă personală și avut cumpără și adună icoane și boarfe și că, mai ales, își dăruiește strânsura. Dar nu i-o vizitez. Parcă m-ar fi satisfăcut mai mult să știu că un om ca atare fără posteritate face un spital și îngrijește de el, sau un cartier gratuit pentru nevoiași.

Simple arabescuri pe nisipul din fața Muzeului Etnografic. Știți, edificiul acela de la Șosea, pentru care, prețuit pretutindeni în străinătate, profesorul Tzigara-Samurcaș s-a străduit o viață, ca să-l ridice, să-l înzestreze, să-l îmbogățească și, în sfârșit, să-l piardă.

Deunăzi, s-au inaugurat două săli noi ale acestui muzeu, încă neisprăvit. Peregrinând prin apartamente vetuste și prin magazii, în care băteau ploile pe vremuri, tezaurile adunate de profesorul, expropriat din munca și osârdia lui, mărturisesc un trecut cu totul caracteristic. Ele stau și acum în lăzile cetluite, adevărate sarcofage, și cele două săli inaugurate acum, fără colaborarea celui care le-a întocmit și le cunoaște cu de-amănuntul, certifică și ignoranța sărăcăcioasă a beneficiarului unei moșteniri în disproporție cu mijloacele lui naturale sau asimilate. Veselul hered fiind personajul care se cunoaște...

1947

CECUL PERSONAL

De aproape optsprezece ani, de când vecinii mei nevoiași vin la mine să le iscălesc și să le fac o «hârtie», actele pe baza cărora, cum e limbajul, sunt chemat să le construiesc dreptul de petiționare, se prezintă deplorabil. O varză hărtănită, înghesuită într-un buzunar.

Bineînțeles, cetățenii nu pot ține o arhivă și un contencios, cum ar cere fiscul, primăria, armata, ucebeul și celelalte instituții așa de vitale pentru contribuabili care plătind holbează ochii la casieri și nu prea pricep. De pildă, ei nu înțeleg salubritatea și gunoiul neridicat, nici de ce plătesc o taxă negativă, pentru o țevă de apă inexistentă și un robinet invizibil. O judecată subtilă obligă locuitorii să despăgubească municipiul, că nu pot cheltui câteva milioane la un bordei pentru tragerea unei instalații, inutilă, cea mai mare parte din zi și noapte, chiar în cazul instalațiilor gata făcute.

Bieții oameni dau cât li se reclamă, văzând în fiecare lună că banii aruncați în groapa comunei se îndoiesc, se împătresc, se înzecesc. Luna precedentă, locuitorii cu cișmele au plătit, toate taxele adunate, zece lei litrul de apă cu noroi. Apa la o anumită oră e galbenă, la alta roșie sau verde, și în restul timpului nu e deloc. Probabil că pe luna în curs, când încă nici n-au fost contoarele citite, metrul cub de lichid murdar va fi ridicat, după cum se zărește în presă, până la incapacitatea de plată și locuitorii vor continua să-și care gălețile cu apă curată de la puțurile vecinilor binevoitori.

Dar halul hârtiilor interesează. Treptat, actele de proprietate, de naștere, de căsătorie, certificate de școală, recipisele de plăți se topesc, zdrențuite la îndoituri, sau ajung ilizibile, fie că dispăre negreala, fie că sunt acoperite cu câteva cuneiforme și abreviații. Din fugă sau de lehamite, biurourile primesc banii muncii, fără să afle contribuabilul anume ce fracțiune din dajdia lui achită.

În ultimul timp, am fost nevoit să răsfoiesc tot felul de hărtoage, din care starea neîntrecut de lamentabilă a Cărții de imobil și a Buletinului de populație m-a dezo-

rientat, actele cele mai des necesare ale fiecărui om cu o identitate normală. Unele din ele bine păstrate au totuși filele dezlănate și paginile șterse. Posesorul nu poate fi acuzat că și le ține între pile, mistrii și bolovani. Răspunderea cade asupra tuturor autorităților care le-au emis pe temeiul utilității, plătite și ele de populație cu mult mai mult decât valoarea materialului mănjit la tipar și cu penița distrată a funcționarului de la ghișeu.

Atât din decență cât și de nevoie, cel puțin poliția, cea mai interesată autoritate la situația limpede a publicului cercetat din când în când pe stradă, are datoria să-și îmbunătățească hârtia și cartonul la confecționarea celor două broșuri ale sale, Cartea și Biuroul – și dacă la calitatea materialului, ales cu grija Băncii Naționale la bancnote, s-ar adăoga și o legătură rezistentă, cetățeanul ar plăti bucuros un document pentru el esențial.

Un om transpus pe o filă face măcar cât o hârtie de cinci mii de lei albastră cu portretele lui Decebal și Traian.

1947

SĂ LUĂM PILDĂ!

Cititorul poate că și-ar mai aduce aminte de relatarea impresiilor cu care am plecat anul trecut de la azilul «Elisabetheu», de bătrâni, vizitat din întâmplare.

Comparativ cu lăcașurile de binefacere și cu spitalele văzute la noi până atunci și de atunci încoace, sumare întocmiri de fațadă cu miezul găunos și putred, Elisabetheul, în modestia mijloacelor lui, cu ordinea și acuratețea lui exemplară, e un refugiu model, care pe noi, decăzuți din omenia, din mila și cuviința de odinioară și vrednici în ultimii vreo cincizeci de ani numai să degradăm așezămintele domnești, ne face de rușine.

Direcția gospodărească a instituției o are, nu un minister, nu un Sfântul Sinod, dirigitorul spiritual și material, pe din două, al nefericitelor noastre mănăstiri,

de maici, de călugări și de tradiții depavate, ci un comitet fără cârje, mitră și odăjdii. Însuflețirea magnetică a vieții din interiorul acestui fel de schit, unde nu sunt acceptați, împotriva tuturor pasiunilor din afară, decât săracii și cei mai săraci din sărăcimea evreiască, o dă domnul Sigmund Schwartz-Socec, autorul unor serii de reforme binevenite și cutezătoare, ale expresiei negotului bucureștenesc.

Am primit vinerea trecută, de la domnul Schwartz, cu care am aderențe de editură, un telefon, raportat la vechea mea tabletă, din aluzia de mai sus. Fondurile azilului, adunate din contribuția personală a inițiatorilor, paralel cu cerșitul biblic, pentru nevoiașii găzduiți la Elisabetheul purtător al numelui reginii poete Elisabeta, au ajuns la fund. Comitetul a răcâit fundul până dincolo de sac... Nu se ajunge nicidecum ce dau membrii lui în toate zilele și sunt în joc, pe lângă viața, redusă la limită, a bătrânilor, onoarea și râvna descurajată a ctitorilor demoralizați.

– Mai «scriți» câte ceva pentru noi, mi-a spus domnul Schwartz la telefon.

Animatorul așezământului din strada Labirint e superstițios. El crede că semnătura unui scriitor dedesubtul unui text de îndemnuri la bine trezește sentimentul datoriei, pierdut în forfota unei vieți de euforie a snobismului și de artificiu. Să fie adevărat că singure numai *verba volant* și că și nu *scripta*?

La 7 iunie Elisabetheul organizează în frumoasele încăperi ale azilului ceea ce ne-am deprins să auzim că se cheamă o *Kermessă*, destinată să aducă o variație interesantă în zilele monotone ale persoanelor cu dare de mână, plictisite.

E un pretext de adunare de fonduri noi la o petrecere delicată. Prin farmecul baghetei unui dirijor care a izbutit întodeauna din plin în toate încercările lui de a învia neantul somptuos, miile de bancnote de câte un milion vor trebui să iasă de la sine din casele și să se strângă lolaltă pe masa de prânz a bunicilor din azil.

Dacă, într-adevăr, șoapta condeifului are, după credința lui, o fărâma de trecere pozitivă, condeiful va găsi prilejul, destul de rar, să fie mulțumit.

1947

214

MIRAJUL

De câțva timp sunt întrebat atât din mahala cât și din oraș, de către muncitori și intelectuali, de-a dreptul, prin telefon sau în scris, ce știință aș avea despre o plecare în... Argentina. Se pare că guvernul argentinian s-a hotărât să-și populeze țara, bogată în resurse, dar săracă în oameni, cu străini, și că imigranții asigurați de cum sosesc cu o proprietate agricolă sunt stipendiați și pentru lunga lor călătorie.

Condițiile ar fi mai precise în ceea ce privește starea civilă, decât calificarea profesională, republica sud-americană având nevoie de tot felul de brațe, de mâini și de inteligențe. Candidații trebuie să fie căsătoriți, întrucât argentiniențele fiind brune, frumoase însă puține, au probabil îndeletnicirea citadină bine fixată de a juca tango la Buenos Aires cu castaniete. Mitică și Ghiță ar risca să rămâie flăcăi și să se lingă pe buze, oricât de simpatici și oacheși ar fi și ei, cu toate că două latinisme împărechiate, din două emisfere opuse, ar putea să dea o descendentă creolă ispano-românească, de toată frumusețea.

Atracția e destul de îndreptățită. Pe o suprafață de mai puțin de trei milioane de kilometri pătrați sunt așezați șapte milioane de oameni (mai mult sau mai puțin căsătoriți) și negoțul dintre Anzi și Atlantic e remunerator: cereale, crescătorii, lână, piei, un belșug în schimbul aurului din toată lumea.

Se spune că un distins reprezentant al Argentinei, extrem de amabil și îndatoritor și care, ca orice spaniol de rasă, dispune pe cartea de vizită de un șir întreg de nume sonore, legate între ele cu mai multe particule aristocratice muzicale, a și sosit în București și primește ca un mare senior.

Mirajul Americii de Sud a mai cutreierat odinioară tinerețel nostru, prin copilăria generației mele pe la vârsta de cincisprezece ani, când se prefera, temei latine și exercițiilor matematice, basmul fericit al lui Crusoe, servit de un vapor care te lua din Constanța și te ducea,

legănat într-o plasă de aur, să te faci *farmer* în țările de banane, ananas și ciocolată, unde omul, sătul de suculențe parfumate, e apucat de dorul mujdeiului de usturoi, după o ciorbă de burtă și o tusalama, urmată și de vrăbioara la grătar cuvenită.

Au plecat și atunci câțiva băieți de la școală, din care unii au nimerit-o, nu știu cum, și în Canada, în China, unii s-au întors după câte douăzeci de ani de peregrinare și aventuri, îmbătrâniți și decepționați. Unul, cu toate că portughez de naștere, din Chitila, anume Magel Beno, nu mai știa să numere banii romantici ai posesiunilor statului de origină, decât în milreiși, moneda națională începând de la zece mii de reiși în sus, echivalentul unei simple coroane; niște lăscăi.

Nădăjduiesc să se expatrieze ingineri, medici, lucrători, tehnici, salaori. M-au cercetat cerându-mi opiniunea.

Firește, călătoria e întodeauna bună, dar nu pentru dezrădăcinare. Românul care crede că neizbutind în țara lui poate să izbutească mai bine aiurea, cred, afară de cazuri cu totul speciale, ca talentul artistic (și încă, cine știe!), că se amăgește, eludând numai dificultatea cu o speranță. Dacă și-ar utiliza numai o fracțiune din imensele energii necesare în streinătăți pentru o izbândă, succesul în orice mizerie și meserie ar fi beneficiul cel mai ușor.

Stați acasă și biruiți acasă la voi.

1947

CONCURSURILE LITERARE

S-a întâmplat întâiași dată să fac parte deunăzi dintr-o comisiune de premii. Nu e situația cea mai plăcută pentru concurenți și nici pentru juriu. Concurenții cel puțin n-au dreptul să fie nicidecum supărați de un proces-verbal negativ, de vreme ce s-au supus anticipat verdictului, oricare ar fi el.

Contrarietatea membrilor unei asemenea grupări ocazionale trebuie mărturisită cu francheță. Aproape nici

216

unul din ei nu distinge manuscrisul care, într-altfel judecat, în afară de concurs, i-ar fi plăcut mai mult. Se deosebește și se alege nu caietul cel mai substanțial ci cel mai omogen; așa că valoarea intrinsecă rămâne cam pe dincoace de circonferință.

În vreo cincizeci de manuscrise citite găsești pe ici, pe colea fulgere, înecate în neguri opace, inegalități uimitoare și neînchipuite contraste. Ai fi redus o sută de pagini la douăzeci de versuri răzlețe, puternice, adunate într-o singură pagină; ceea ce nu intra în regula concursului. Inconvenientul examenelor e clar: trebuie să respecti regulamentul. Așa-ți trebuie când cauți note, consacrare și opinie și te lași purtat și judecat.

Aș vrea să spui că premiile nu sunt câștigate de geniu dar de corectitudine. Nu e de-ajuns un stil admirabil într-o bucată execrabilă. O serie de zece într-un volum dat peste ochi. Talentul de creație se vede întrecut de talentul mediocru al unității.

Nu e prea de dorit dintr-un anume punct de vedere, situat însă mai sus decât celelalte, ca tineretul să se ia la întrecere, unde la o masă lungă și dens înconjurată de sensibilități variate și capacități contradictorii de a surprinde nativitatea reală, se decide cui aproximativ i se cuvine coroana și nici nu trebuie să fie prea fudul încununatului. El riscă să aibă un laur prin infiltrațiile involuntare ale concurenților și ambianței și să fie câștigătorul unui moment de osteneală.

Dar e obligatoriu ca poetul să condenseze, să arunce și să șteargă mult, să păstreze puțin. Când acest câte puțin crește și reprezintă tot atâta dragoste câtă și suferință, va hotărî scrutarea de sine despre merit, cu o autoritate mai greu de acordat unui juriu, în definitiv, glacial.

Debutanții se pripesc și profesează o părere prea bună asupra manuscrisului lor. Ei au învățat din succesele altora, neanalizate sau ușoare, escamotarea străduinței și disprețul îndoielii. Supuși unei discipline personale neconcesive, unii din autorii caietelor, pe care le-am parcurs cu necazul neîmplinirii, ar fi putut să dea peste câțiva ani un nume nou literaturii bune. Îi împiedică ceva să-l impuie în viitor? Nu. Manuscrisele propuse la

concurs pot fi socotite de autori ca niște mostre și dovezi – și făgăduieli.

Personal, nu mă pot lepăda de sfiala cu care răsfoiesc și acum filele scrise ale unui necunoscut. Ele strâng într-un pătrat de hârtie, curată ca și lumea oglindită în lumina lor, orele, nopțile, fulgii de iluzii, polenul astral, suspinul prometeic al omului, smuls de un elan dumnezeiesc din decreptitudinea cotidiană.

1947

HÂRTIE TIMBRATĂ

Cu toate că, din când în când, am fost obligat să dau un răspuns colectiv scrisorilor îngrămădite pe masa cotului meu, trebuie să mă repet, valul corespondenței, fiind neîntrerupt.

I-am rugat pe cititorii care mi se adresează și ale căroro neplăceri și năzuințe le prea bine înțeleg să aștepte timpuri mai potrivite cu discuția sterilă și cu taxele poștale, dacă argumentul pierderii de vreme nu are nici un efect. Probabil că numerele de ziar cu tabletele respective nu au putut ajunge până la ochii lor sau că punctul cazului ce-i interesează e, din toate, cel mai excepțional. Îmi pare tare rău.

Știu că o întreagă bibliotecă poate fi mobilată cu volume de corespondență literară; că scriitorii care cască și se întind, în biurul unde se și fotografiază cu mâna la creier, au stat de vorbă în sute de mii de scrisori, cu domnii și cucoanele din vremea lor. Desigur că vanității îi place să fie limbută în jurul mărunțișurilor susceptibile de intelectualitate. E o însușire care, mie, unuia, individ incomplet, pân-acum îmi lipsește. Poate că pe măsură ce-mi va scădea tensiunea altor simțăminte, să o capăt ca o recuperare. O să aibă grije natura să dea de veste cititorului corespondențial despre fază, dar mă îndoiesc că i-aș mai putea fi de folos măcar pentru satisfacția spiritului de laborator și necroză.

Multe din scrisorile primite sunt pline de interes; altele, confidențiale, privesc problemele eului turburat. Poate că n-ar fi inoportun să stabilim principiul că sfaturile și comentariile sunt întodeauna sterile și că răscolirile secrete trebuiesc potolite de conștiința fiecăruia, fiecare cunoscându-și dimensiunile mai bine decât orice străin psiholog.

Apoi, uneori, ești chemat să recurgi la facultăți de spiritist, chiromant sau astrolog ca să determini poziția în spațiul mistic al unei sensibilități de la Slatina sau Focșani. Tabela logaritmilor și coeficienților particulari, infinită, nu e de competența unui al doilea sau terț, decât în mariaj sau divorț.

Nu mă pot totuși opri de a nu consemna din fugă paperasa unui domn saxon, care mi-a trimis, odată cu un exemplar dintr-un memoriu bătut la mașină, timbrele poștale și până și hârtia cu plicul necesare. Îmi cer toate scuzele că nu mă supun obedient excesului de reciprocitate, organizat de corespondentul ocazional.

Într-o bună limbă românească, și se plânge că sașii expropriați și lăsați pe drumuri nu-și merită destinul; că ei n-au fost niciodată naziști în masa lor și că numai șefii politici, permanent oportuniști, poartă răspunderea situațiilor regretabile.

Originalitatea revendicărilor și răspunderilor formulate de el stă într-altă parte; anume în afirmarea pasivității intelectualilor români față de compatrioți. Dacă ei ar face propagandă pentru sași, corespondentul meu are naivitatea să creadă că aceștia ar reintra în posesiunea averilor părăsite.

În calitate de gazetar apasă fără nici pic de îndoială asupra mea o mare parte din vinovăția că nemții din Siebenbuergen și-au pierdut avutul. Dar mi se pare că protestul e rău adresat.

1947

AȘA VREA DUMNEZEU

Vorba care aproape se pierduse o regăsește omul nevoiaș, covârșit de timpuri. O auzi pretutindeni, la toate porțile, în toate răspântiile, concluzie a mărturisirilor

șoptite de plângere și alinare. Pe Dumnezeu îl îngroapă belșugul și-l scoate la iveală sărăcia, rând pe rând uitat și adus aminte.

Dumnezeu e înțelepciunea plugarului, care-l cunoaște mai bine, ascultându-l în pământ, și a femeilor amare, sfintele femei! E un cult și un mister, înțelese mai cu seamă de ele – și păstrate în tăcere la vatră. Răspunsul fără replică, argumentul adânc. Dumnezeu leagă și dezleagă – și pedepsește.

Pedeapsa lui pare o jucărie de bijutier. Stârpește firul de porumb și minuscula boabă de grâu, usucă genele ierbii, seacă roua de diamant. Și-atât! Și din atât, sute de popoare se ofilesc și se împuținează. Din atâta lucru, de trei ani încoace milioane de oameni pier și alte multe milioane – de vite – îngenunche cu coarnezile în țărână. Un bob de mei se ciocnește cu globul și globul se descumpănește. Povestea firavului păstor cu namila și buzduganul e întodeauna adevărată. Cine hotărăște întâlnirea cu uriașul și biruința? Dumnezeu!

S-a supărat Dumnezeu. El are dreptul să se mânie; un drept recunoscut de toate femeile care știu mai multe taine și mai mult adevăr decât bărbatul, brutal și ignorant. Femeia, nu el, orgoliosul, unge pe stăpânitor. Ea poate să-l și roage, încovoiindu-și amfora izvorătoare de omenire, la altarele lui. Ea pune o lumânare la Maica Precista, femeie și fecioară, ca și dânsa: lacrimile ei i le ducе Sfânta Sfințelor în palmă până la El, împăratul suspinelor al întristării, dragostei și speranței.

Dacă așa vrea Dumnezeu, s-a isprăvit. Nu mai e de gândit, nu mai e de zis. Nimeni nu-i vinovat și toți ne recunoaștem răspunzători, voia Celui de Sus fiind singura răsplată cuvenită. Dar «așa vrea Dumnezeu» înseamnă solidaritatea cu puterile mai presus de critică, încrederea în ele până la suprimarea voinței proprii și primirea sacrificiului de sine. E o certitudine peste certitudinile concrete și o formă de încredere și optimism, pe care nu o dă nici o doctrină. E doctrina celor fără doctrină și, probabil, e vorba de acel imponderabil, veșnic eficace, chemat în anumit limbaj forța morală.

1947

220

CHESTIE DE OBRAZ

Am primit o scrisoare inteligentă de la un invalid de război.

Invaliditatea e veche. În 1916 copilandrul Gheorghe Mateescu s-a dus să se bată pentru țară, în uniformă de cercetaș. Cercetășia era pe vremuri patronată chiar de viitorul rege trecut și taberele copiilor, răspândite prin țară, constituiau o premilitărie precoce de elită. Își aduce aminte toată lumea cu ce însuflețire au pornit băeții din București în convoaie și câți au ajuns din ei, scheletici, în retragerea pe jos către Iași.

Cât contingent a rămas în viață, din cercetășie, a făcut față cu bravură îndatoririlor de front. Gheorghe Mateescu a primit cinci decorații, semnele cu care Patria și-a legat în văzul tuturor onoarea de rănilor lui. Trebuie uitată în toate cazurile onoarea? Se pare că morala evoluată o disprețuiește, de vreme ce uită de datorie, lăsând în 1947 să moară de foame, paralytic, un om de inimă și jertfă, după douăzeci și cinci de ani de suferință.

Nu știam că atât de aproape de locuința mea zace un om atât de încercat și atât de uitat de forurile de specialitate. Din mână-n mână, scrisoarea lui a putut ajunge până la mine, răspuns la tableta *Omenetul*. Se spunea acolo că vina războaielor agresive o poartă, pe lângă propaganda imperialistă în epocile de sațiu, când stomacul satisfăcut și buzunarele pline se urcă la un cap, nesupravegheat de o concepție a cumpătului și aventurieră, înfumurat de o iluzie bolnavă, obedița mulțimii, nepregătită nici ea de o judecată stabilă și moderată de răspunderea față de nație și țară. Căci orișicum s-ar pune problema, consecințele oricărui război sunt acelea pe care le-am experimentat de două ori în treizeci de ani pe pielea noastră.

«Legea I.O.V.R. din 5 mai 1927 – scrie fostul luptător – recunoaște dreptul acelor cercetași ce au rămas cu infirmități din război, să fie clasați și pensionați ca invalizi». Anterior acestei legi, domnul Mateescu a făcut demersuri pretutindeni și la toți aceia care au avut influența

necesară pentru repararea unei scăpări din vedere, însă toate de-a surda. «Pasămite, adaogă el, că acolo unde e belșug, n-are ce căuta jelania flămânzilor.»

Mă simt obligat să aduc la cunoștință cititorilor cu trecere cazul, vreau să sper, de simplă omisiune, al corespondentului meu, mai mult decât într-o informație anonimă la rubrica respectivă; avocați, înalți funcționari, generali și, dacă ziarul are șanse să fie citit mai departe, și mai sus. Poate că nici competența Patriarhiei nu poate rămâne străină și indiferentă. Până deunăzi, paralizia invalidului cercetaș mai putea să fie ajutată de ostenele maicii lui. De curând, biata bătrână a murit.

Dau adresa: Gh. I. Mateescu, Calea Văcărești, 301.

1947

NUANȚE

«*La nuance avant toute chose.*»

(Paul Verlaine)

Străbați câmpia, grădina, cu sapa pe umăr. Aici e grâu sau secară, orz ori ovăz: spice și boabe; se deosebesc unele de altele printr-un amănunt de formă și gust. A fost un plan stabilit, ori o întâmplare? viața căutând întâi variația și frumusețea. Probabil că întâmplarea, prevăzută de viață cu o imagine continuă pentru jocul dezvoltărilor libere și capricioase. Schema fusese dată, sămânța, rădăcina și planta. Creșteți și vă înmulțiți! și toate au crescut, s-au înmulțit, s-au divizat la nesfârșit. Natura e guvernată de nuanță.

Mii de ani, poezia fusese narativă și declamatorie. Era poezie povestirea în versuri. Prin bălăria verbală s-a ivit un contur delicat, care s-a multiplicat de la sine: nuanța.

Trandafirul, risipit în mii de nuanțe, e nuanța măcesului brut. Vișina e nuanța cireșei. Mâța e nuanța pantelei. Aburul e nuanța apei, cerul e o nuanță, gheața, calcarul, granitul, creta: nuanțe. Cinci e nuanța lui unu, curba e nuanța drepteii, pătratul e un cerc. Nuanță, ploaia,

nuanță, vijelia. Armonia lumii iese din nuanță, care echilibrează contrariile. Nu suntem prea departe de linia de mijloc, care, ca și simplificarea stilului, nu e un punct de plecare, ci un rezultat.

Mijlocia, ca o concepție de pornire e falsă. Ea e cultura mijlocie, în spațiul căreia se petrece constrângerea cerebrală, fals cerebrală, stabilită pe antagonisme, a unei cerebralități care strămbă viața și o abate din matcă pentru satisfacerea unor principii voite. Nuanța totuși se restabilește subtil de la sine. Mi se pare că ermitul Antonie, în ispitele lui surprinse de Flaubert, dorește să distrugă tot ce-i frumos și delicat, pentru ca să tempereze dogoarea amoroasă cu un ideal teologic, văzut de el, al pustietății. Dar rozele secerate vor da din pământ din nou, vor îmboboci iarăși, vor parfuma înserarea unde așteaptă duiosul păcat, mai tare.

Ceea ce supără în activitatea omului sălbăticit prin suferință, prin nedreptate, nemoderat de o rezervă, de o îndoială, de o pauză a instinctului, e totala absență a spiritului de nuanță, monstruoasă. Îl văd luxuos exploatat, cu o volubilitate entuziastă și patos agresiv în naționalismele izbucnite după un război, care se presupunea că le-a lichidat, și mai fierbinți ca întodeauna. Îl surprind în câte o calomnie, în câte o insultă, în câte o scrisoare anonimă, adusă de poștă, ieșită din nepricepere și nesimțire la nuanță. Scăparea tuturor erorilor, urilor și asupririlor e nuanța.

1947

NUCA STERLINĂ

Am povestit cândva că un parlamentar român de odinioară, care trăia tot anul la Paris, din veniturile moșiilor din țară, se prezenta câteva zile, în București, la deschiderea Corpurilor Legiuitoare, ca să ție un discurs. Cu primul tren se înapoia în Franța, satisfăcut că și-a împlinit destinul.

Pe de o parte, accentul lui francez, aplicat, cu pauze celor câteva fraze stereotipe ce trebuiau deitate și, pe de

altă parte, ideea lui obsedantă erau obiectul marelui haz al Adunării, exprimat în aplauze simulate. Să nu ne întrebăm dacă numai programul lui politic, și nu mai ales succesul repetat al expunerii lui anuale îl făceau să părăsească pe câte o săptămână reședința lui Champs-Élysées.

Discursul, cu toate că important, n-avea nevoie de prea multe cuvinte. «Domniloh, spunea deputatul, o mahe hăspundehe apasă asupha noastha. Trebuie să oblihem pe țahanii noșthi phinth-o leje, se planteze fiecahe in a sa batatuha un nuch»...Oratorul făcea trei complimente în trei direcții ale sălii, zâmbea elegant și scobora de la tribună beatificat.

Va să zică, el cerea o lege și o constrângere a satelor să îngroape în fiecare curte o nucă, din care o să iasă un nuc! Boierul, fără să știe, era un economist. Ar fi fost astfel plantați cel puțin două milioane de pomi, echivalenți cu două milioane de saci cu nuci, echivalente cu, socotiți dumneavoastră, câte zeci de mii de vagoane.

O distinsă doamnă doctor Magheru, de la Institutul Cantacuzino, mi-a adus alaltăieri aminte de nucile parlamentarului de odinioară, vorbindu-mi la recepția dată de Institutul Francez des Hautes Études în onoarea domnului Martin Chauffier, de nucii lui Petre Carp, de la Țibănești. Se știe că Țibăneștii au fost întâia moșie împărțită la țărani de către causticul șef al Partidului Conservator, fără declamație și tirade și fără să aștepte o lege a expropriii agrare.

Moștenitorii lui Carp, reduși la un conac rău încercat de război, au trăit ultimii doi ani din produsul nucilor recoltate dimprejurul lui, fără să simtă scumpetea. Se pare că subsistența n-a fost prea dificilă, de vreme ce actualii proprietari au afirmat că altădată recolta nu folosea la nimic. Nucile, prin urmare, s-au comportat ca valută aur. Deputatul de acum patruzeci și cinci de ani avea dreptate.

Dar orice bine se prezintă și cu reversul lui, și pentru că tableta are nevoie de o încheiere, sunt silit să adaog că iarna trecută nucii de la Țibănești au înghețat.

Așa că și deputații aveau dreptate să-l ia la vale pe orator.

UN BILANȚ

Nu am deprinderea să mă intercalez între manuscrisele mele și critica, în lipsa uneia majore, minoră cu toate că mai reușesc să mă intereseze, după o lungă experimentare a cupletului, sursele lui comune de inspirație, reaua-credință, pizma și prostia.

Succesul nu mă dilată, iar insuccesul, de care trebuie să constat că n-am avut parte niciodată, nu-mi schimbă temperatura, știind mai bine decât comentatorii încercărilor mele literare, elogioși sau insultători, ce poate să fie ales din ele și ce aruncat.

După epuizarea primei serii de reprezentării a pamfletului meu dramatic *Seringa*, am însă impresia că le sunt dator cititorilor, care mă rabdă, un raport obiectiv de bilanț. El precizează divorțul definitiv dintre presa tendențioasă și public, un public destul de psiholog, ca să nu observe pentru edificarea convingerilor lui față de punctualitatea eschivată și alte contraste. Aplaudând în sală, să și le rupă, din câte douăsprezece labe, după spectacol critica oportunistă a tăcut estetic.

În schimb, cu frazele și metamorfozele acesteia sunt, în ce mă privește, învățat, încă de pe vremea în care bravura se asocia, prin absență, cu o campanie unanimă de calomnii și ocări, regizată atunci din Universitate și Academie. Am fost imoral, trivial, pornograf, vândut, luat cu chirie de unii și de alții, chiar de către Cahal, după tarif; venal, exploataitor, nu știu cum, al nu știu cui, nu știu unde etc., etc., etc. Numai tripou și bordel încă nu ținusem și m-am mirat.

Distribuția *Seringii* a fost purtată de douăzeci și doi de artiști, trei luni încheiate, de repetiții aproape zi cu zi, cu un elan egal. În tot acest răstimp, ca și după premieră, majoritatea pieselor reprezentate au căzut. Publicul le-a refuzat. Strădaniile coteriilor lui Linge-mă-să-te-ling s-au dovedit deșarte. Paralel, textul *Seringii* circulat pe sub pulpană, sensibilitățile pișcate și mimoza prestigiilor compuse s-au enervat. E o eczemă a moralului, care izbucnește, ca la desertul de fragi, blânda și mâncărimea epidermei, scârpinarea izolată se face în societate: *asinus*

asinum fricat. Presiunile, treptat accentuate la Direcția Teatrului Național, complicate cu intervențiile la autor și la familia lui, cu amenințările telefonice, cu scrisorile, desigur, anonime, cu târătoriile triviale și până și cu ofertele de finanțe cele mai neașteptate, au dat toate greș.

De la 4 april s-au succedat în program nouăsprezece reprezentații. La 20 mai, unul din artiști, dinamicul domnul N. Dumitriu, a trebuit să plece într-un turneu al lui cu consimțământul și urările de rezultate mănoase ale tuturor.

Rețetă totală record: o sută cincizeci și șase de mii, o sută patruzeci și cinci lei.

Public: aproximativ cincisprezece mii spectatori.

Sala având numai șapte sute de locuri șezute și publicul găsind în toate zilele casa închisă, alte mii de spectatori au rămas pe dinafară, oferind unii din ei o sută de mii de lei pe biletul de optsprezece mii.

Presa și-a făcut toată datoria, atât față de medicina, care practică injecția redactorului și introducerea științifică a laminării casnice, cât și de alte argumente și aderențe, fără să uite nici legile teatrale imutabile, revelate pe cale mistică diletanților fără operă, însărcinați de destin să joace rolul muștelor cântărețe.

Concepția autorului a fost cea mai simplă. Evitarea cazurilor clasice și istorice a existenței bulevardiere, a stărilor sufletești cu limonadă crepusculară, de simili și pseudo. Înlăturarea coarnelor și a infidelităților conjugale, tratate cu psihologie – și călcarea gramaticii de specialitate cu ciubota, dar transpunerea cu înțeles, pe scenă, și cravașarea vieții reale. Teatrul poate să facă și el oficiul din timpuri al amvonului vacant, indiferent dacă satisface sau ba prăvălia unor cronicari de inflație și mărunțiș.

Formula a fost bine primită. În teatru decide publicul singur, eliminând opinia și contrafacătura imprimată.

Dar...e și un «dar». S-a încercat să se prezinte *Seringa*, piesă strict socială, ca o piesă politică.

Figurată cu profesori și doctori români, nu s-a găsit nici un zevzec să afirme că ar fi o piesă antiromânească. A fost de-ajuns ca să nu știu cărui imbecil să i se pară

ceva-cumva, ca *Seringa* să fie declarată antisemită, susceptibilitate acut maladivă, egală cu o cenzură rasistă. S-a comunicat la New York, de unde mi-a venit o întrebare la care răspund aci, că au fost și tulburări, mi se pare că și de stradă, provocate de *Seringa*. S-a spus la Radio București cam același lucru. S-a repetat de o foaie rău famată și între evrei. Un oarecare, așa-numit Ludo, s-a bălbăit într-o broșură cu intenții de humor, «Ghiță».

Admițând că ar figura în distribuție și un personaj doctor evreu, din categoria medicilor români de tejehea, ce-ar însemna prezența lui în piesă altceva decât că și el a dat o contribuție la nerușinarea medicală? Român, medicul ticălos poate fi biciuit fără supărare; evreu, el trebuie flatat? El e neapărat sacrosanct, intangibil și tabu? De unde asemenea trufașe teorie, gen Rosenberg și Gobineau? Cei mai ofensați de stupida insinuare, colportată cu cinismul inconștienței de câțiva «căutători de antisemiți» cum îi numește un confrate, au fost înșiși evreii care mi-au comunicat-o întâia oară cu dezgust. *Seringa* ar fi o piesă antisemită într-un singur caz: dacă ar pune în conflict pe români cu evreii, care au dat, și unii și alții, medici eminenți, nu pe escroci cu profesioniștii cinstiți.

Personal nu împărțesc oamenii după neamuri sau geografie, ci după calitate și caracter. Fie românești, fie evreiești, javrele îmi repugnă deopotrivă.

1947

ASALTUL

Omul scapă cu viață prin strămoșia veacurilor, nu atât cu sporul lui de inteligență cât din absența și gradul scăzut al acesteia la faptele contemporane cu el. De todeauna, maica Natura și logodnicul ei Dumnezeu au răspândit într-însele și în raporturile dintre ele sentimentul fricii necorectat de influența judecății.

În jurul omului, fiarele și dobitoacele sunt induse în starea dormitivă, care le face să viseze și să se supuie

amorte. Cu părechea lui de coarne boul, cu gheara ei pantera, calul cu copita ar fi mult prea de ajuns într-o singură săptămână pentru stârpirea elegantului stăpânitor, firav, provizoriu și moale ca un vierme, neprevăzut cu nici o armă la naștere.

Într-o bună măsură același fenomen se petrece și la om, într-o elită selecționată lent, prin naștere, educație și disciplină, și mulțimi. E de necrezut, dacă nu s-ar fi petrecut subțochii noștri de mai multe ori, cum funcționează de animalic sentimentul de obediență al milioanele de indivizi, la simpla poruncă, biciușca și boldul. Fără simțământul fricii, o pornire poruncită s-ar opri într-o oră, în prima secundă de solidaritate. De ce lucru poate să-i fie omului frică? De moarte? Nu tot o moarte îl așteaptă și nu tot un noroc îl ajută să iasă din războaie teafăr sau slut? În toate împrejurările, șansele sunt egale între viață și moarte. Doarme conștiința!

Seceta într-al treilea ei an, alungă din câmpiile uscate și din grânarele pustii fiarele mărunte ale țărâniei, vizuinilor și zidurilor povârmită, strânge la casa gospodarului nevoiaș ori distins, cu *jour fix* și *menu*, vrăbiile, ciorile, șoarecii, furnicile și găngăniile spurcate, gândacii. Abjecta jivină neagră, a unui Apocalips degenerat până la bucătărie, multiplicată în cârduri și batalioane, s-a infiltrat în cristale, în dulapuri și saltele. Găsești în cearceafuri, subțochii și-n batistă. Îți pânzește gura, îți murește crâmpeul de pâine.

Mi-a rămas din copilărie amintirea unei armence, care frecând tacâmurile cu cenușe, pe pământ, într-o curte umedă, din când în când, zdrobea cu lingura câte o lighionă, lovită-n spinare și cânta. Mă urmăresc de șaiszeci de ani, ca o lingoare a sufletului, stropii de puroi, săriți din abdomenele vărsate.

Jivinele se înghesuiesc și ajung, asaltând pe om și în bibliotecă. Un șoarice roade în *Enciclopedie*, coropijnița se împleticește în ghiveciul de flori, o urechelniță miriapodă fuge ca o flacăra monstruoasă pe o reproducere după Sisley. În pânză, în lemn și hârtie, se aude tictacul sinistru al tuturor cotropitoarelor flămânde.

Ce le lipsește să se solidarizeze într-o voință la devas-tarea într-o noapte a omenirii și a ceea ce-i place ei să fie civilizată, cultură și confort? O fărâmă de minte.

1947

O PROBLEMĂ

Trăim tot soiul de probleme, ca în aritmetica elemen-tară.

De pildă: am două sute de grame de mălai și o familie de patru persoane; cât trebuie să mănânce fiecare din ele, ca să se sature, pe zi? Răspunsul e în concordanță cu felul de calcul în care intră problema, regulă de trei simplă sau extragere de rădăcină. Probabil că soluția se găsește în trigonometrie, dacă nu e cumva de ordinul cuadraturii cercului sau de al pătratului ipotenuzei, care se cheamă în liceul repetenților puntea măgarului.

Am un cârd de șapte copii ai unei văduve de război și în colțul odăii o pungă goală, în care au fost acum doi ani șapte sute grame de zahăr. Cum se poate umple punga din nou, când cota fabricilor de bomboane e de cincizeci de vagoane? Răspunsul nu poate să-l dea decât un expert, ca profesorul Ion Barbu-Barbilian, matematician și auto-rul unui *Joc secund*.

O problemă *terre-à-terre*, dar capitală. Mahalalele sunt pline de copii pribegi, fii ai părinților din aceleași mahalale, absenți ziua întreagă, la lucru în fabrici și ateliere. Unii din ei și-au isprăvit școala primară, destul de scumpită, și așteaptă vârsta de paisprezece ani, regle-mentară pentru o ucenicie. Cel puțin trei ani pierduți în haimanalăc, săriri de garduri, furt de fructe și spargeri eventual.

Alții au depășit vârsta uceniei și au ajuns la șaispre-zece, șaptesprezece, optsprezece ani fără căpătâi. Ado-lescența cu îmboldirile ei îi găsește pasionali, aventurieri și orgolioși de frumusețea chicii date peste cap și ținută-n loc de o jartieră. Grupuri adunate în ungherele gardurilor,

cu participarea și a câtorva adulți, care trișează, joacă până la înnoptat barbutul. Acești copii și flăcăi, adeseori în zdrențe, pun jos miza de sute de mii de lei și de milioane. Punct de întrebare: de unde sunt strânse asemenea sume?

Belșugul infracțiunilor relatate de presă, care nu se poate totuși opri la toate sutele de isprăvi cotidiene, alegând de preferință jafurile mari, spargerile importante și asasinatele, e în legătură, neapărat, cu temperamentele formate între școala primară părăsită și lenea de brațe căpătată pentru meșteșuguri.

Rezultat: câteva zeci de procurori numai la Tribunalul Ilfov, o clientelă tot mai numeroasă pentru poliție și penitenciare. Munca, pentru care se risipește atâta vorbă grăită și scrisă, a putut ajunge odioasă fără altă pricină decât dezlănarea și scepticismul ocrotit.

E necesară o constrângere moralizatoare. O școală sau o prelungire obligatorie și *gratuită* a școlii, până la intrarea în ucenicie – și o cercetare meticuloasă, cine muncește și nu, pentru trimiterea, dacă altfel nu se mai poate, la atelier sau la o școală de corecție. Și razii oneste pe străzile cutreierate de bande minore, ale periferiei, a căreia sănătate trebuie să intereseze ordinea socială de aproape, chiar dacă centrul ne ajunge indiferent.

1947

INIȚIATIVA

În mahalaua mea s-a deschis anul trecut o prăvălie de scânduri destul de spațioasă și bine construită, cu o tencuială interioară. Familia de oameni nevoiași, care au riscat înființarea unui punct de vânzare, într-un spațiu de cartier, lipsit de o modestă negustorie în apropiere, nesigură dacă izbutește, a trebuit pentru cheltuielile de instalare să se împrumute în condiții oneroase.

Până atunci, condusă de un om de inițiativă, de acel spirit de inițiativă, proclamat de curând ca un drept și ca

o necesitate, de așa-zisă redresare – continuăm să copiem ca întodeauna măcar vocabulele din străinătate, dacă nu putem să ne asimilăm substanța – familia dăduse dovezi și de alte forme de curaj. Fără capital, blestematul de capital, cele vreo zece mâini ale părinților și copiilor munceau din zori până la înnoptat, în bordeiul lor, zidit din șipci și noroi, la o industrie personală, necunoscută economiei politice, ingineriei și finanței. Din niște piele de oaie, argăsită, curățată de lână și întinsă pe masa căsniciei, bieții oameni croiau niște bice... Părintele lua subsuoară un snop de asemenea curele și colinda cu ele târgurile din țară. Simplificând și perfecționând tehnica inventată în gospodărie, familia a putut să biruie nevoile săptămânii și să ajungă duminica și cu o economie în buzunar.

Dar bicele nu se mai vindeau. Caii s-au împușinat, automobilele nu simt trebuință de bici și războiul a împrăștiat și ultimele gloabe.

Omul sprinten și harnic nu-și pierde însă vremea suspinând și frământându-și degetele de disperare. El se apucă de altă muncă și mai riscă o dată, de două, de zece ori până ce, la întrecere cu ceasul rău, îl depășește. Dacă nu s-ar fi făcut întodeauna așa, civilizația, care-i o realitate de monumente, de catedrale, de orașe, de biblioteci, de eleganță și de industrii uriașe, ar fi o vorbă goală, popoarele ar muri de foame lipite de un pământ sterp și America, de pildă, unde inițiativele cele mai extravagante sunt libere să îndrăznească și să se multiplifice, la nesfârșit, n-ar fi fost în stare să adune tot aurul din lume ca să-l puie acum, ca o răsplată a marilor ei avuții, la îndemâna Europei, istovită de războaie și de experiențe.

Familia nu putea să aștepte sau să cerșească sau să-și improvizeze nu se știe ce drepturi la stat. Orișicine poate găsi o formulă parazită de a evita strădania și opintirea. Și-a înjghebat o prăvălie, alergând toată noaptea după o căruță cu zarzavaturi, cărate cu spinarea. Negustoria i s-a verificat utilă. Gospodinele sărace din cartier erau mulțumite că nu-și mai tocesc încălțăminte. Inițiativa, și ea, era oarecum prosperă.

Dar primăria care în toate privințele doarme de câțiva ani pe toate drumurile capitalei, ca un hoit intrat în

putrefacție, se trezește ori de câte ori simte nevoia să turbure, să ațâțe, să necăjească și să strice, să desființeze ceva, nefăcut de capacitatea ei, zilnic absentă.

Prăvălia, brusc, a fost închisă pe un motiv dictatorial grotesc. De ce? Fiindcă e de lemn și nu-i de cărămidă...

1947

MAZĂREA

Să ne scoborâm din foișor și să dăm o raită prin piață.

Unde-i piața? Pretutindeni, ca punctul conferinței lui Blaise Pascal. Întâi, în mahalale. Anemicele negustorii mai expun, ca niște buchete și jerbe, ridicate veștede de pe niște morminte, snopii de ceapă sfrijită și de usturoi prăpădit, salade opărite, o iarbă morfolită cu titlul spanac. De trei zile n-a mai venit în oraș nimic.

Piața Regina Maria, piața din Obor... nimic. Săteanul cu care stau de vorbă e un plugar cuminte și teafăr. Vine cu doi cai la căruță de la vreo optzeci de kilometri, din Vlașca. Animalele îi sunt nehrânite. Ca să-și facă legumele de piață, pe lunca satului, uscată, a trebuit să care toată primăvara apa turbure dintr-o hârtoapă din satul de mai la vale. În piață s-a lovit cu capul, căruia i-ar fi dat mai bine acasă, înainte de a lua-o la drum, spunea el, câțiva pumni, să-l învețe minte – de prețurile recente maximale. Aceste prețuri, de care se încurcă toată lumea și dimpreună cu ea toate autoritățile, se stabilesc pe dinafară, în biurourile învățate să împiedice viața cu texte și false reverii.

Săteanul a fost silit să se scape de mazăre cu patruzeci mii de lei kilogramul și să-și despovăreze caii. Singuri caii au fost satisfăcuți, că ușurându-li-se povara li s-a dat o bună parte din mazărea cărată, să o mănânce ei. Cocenii, dughia costă mult mai mult și ovăzul e o sută optzeci mii lei kilogramul, aproape de cinci ori mai scump ca mazărea. Culesul a cinci kilograme de mazăre, cu consătenii «mă ține, spune săteanul, două sute douăzeci mii lei. Eu nu mă

aleg cu nimic? Îmi mai ostenesc dobitoacele și le tocesc potcoavele și-mi stric și căruța degeaba? Arză-l focul de București, că nu mă mai prinde pe aici... Le las pe câmp să se usuce și o să bag vitele în luncă.»

În schimb, mare afluență de inspectori, de controlori, de jandarmi și de vardiști, la cele câteva mizere «alimente» sosite din ignoranță. Fiecare e plătit din pungă și sudoarea publicului, scumpindu-se cu o mare risipă de agenți o contribuție, compensată în abstract de economiile nule, de care ne bucurăm în mercurial. Pentru paza orașului cutreierat de hoți și bandiți și rămas la discreția brigandajului sistematic, autoritățile n-au fonduri. În schimb se plătesc brigăzi și companii de agenți pentru numărarea boabelor de mazăre, câte intră într-o păstaie.

De trei zile n-a mai venit în oraș nimic. La Turda, la Cluj, același fenomen. Însă pe căile piezișe ale trecătorilor negre, prin mijloacele prea bine cunoscute și vămuirile la pungă, vom plăti nu patruzeci de mii kilogramul de mazăre, acum când leguma crește din belșug, ci trei sute de mii de lei, numai pentru bucuria că satisfacem un text și că înotăm până la înec în reguli, măsuri și principii.

În schimb, ni se comunică cum că la șaiszeci kilometri de București și anume la Ploiești, piața este extrem de abundentă.

Nu mai înțelegem nimic.

1947

LIBERA CUGETARE

Sosise în București patriarhul Rusiei, căruia i s-a făcut o primire în raport cu treapta.

Era în atmosferă un fel de ortodoxie. Sunaseră clopoțele, cântaseră altarele și bisericile și, cu mic, cu mare, clerul era în picioare. Venea doară, în vizită, la chilia din Măgura Mitropoliei a patriarhului unei țărișoare, suveranul duhovnicesc al unei țări care ocupă a șasea parte a globului terestru; același glob, cu o cruce deasupra, din mâna Mântuitorului, din icoanele împărătești.

O venerabilă față bisericească, un preot de al nostru, călătorea cu tramvaiul. Agățat cu o mână de cureaua de sus, părintele se legăna, la vârsta lui, pe câte un picior. Că nici un tânăr, solid așezat pe banchetele vagonului, nu s-a sculat să-i dea un loc, e altă socoteală. Asta nu se mai obișnuiește. Bătrânii și bătrânele nu mai au dreptul la băgarea de seamă a fetelor cu buzele obscene și a băieților cu chica superbă. Ministerul Sănătății nu a luat inițiativa, pe vremea epidemiei de păduchi, să oblige tunsoarea la piele și nici direcția tramvaielor n-a inaugurat educativ, la suirea în vagon, cârpa de șters botul porcăit cu alifie.

Prin îmbulzeala publicului, iată înaintând un june berbec, masiv, cu cravată. Grăbit să se coboare își pune în agitație doi bolovani de carne cu unghii și după somația: «Dă-te, popo, la o parte», preotul neputându-se clinti nici prin obrăznicie, flăcăul îl înjură de «biserica mă-sii» și îi ridică bâta pumnului până la nas. O roșeață de mare rușine se întinde pe fața de șaptezeci-optzeci de ani a preotului stupefiat.

Era un preot cărturar. A răspuns decent, inteligent și demn. Căpătând subiect, celălalt întârzia să se dea jos. După biserică, s-au intercalat Paștile, Maica Domnului și însuși Dumnezeu cel fără de moarte: *Zveti Boje, Sveti Krepki, Zveti Bez Smerdi*.

Văzând că bunii creștini din vagon nu i-au luat cuvenita apărare, preotul a oftat și s-a resemnat.

Se înființase pe vremuri o brigadă voluntară de tineri, pentru protecția onoarei feminine, ofensată de câte un fante de pică agresiv, cu sancțiunea imediată: bătaia pe loc – formidabilă bătaie! Am asistat la câteva, între Ateneu și Teatrul Național.

Văzând și tânăra brută că nu e aprobată de public, s-a supărat și a parcurs distanța până la ușa din față, smucind brațele, ghiontind umerii și șalele, luptându-se ca un erou și înjurând fierbinte. E o lașitate a colectivității: nici o vorbă, nici o protestare, nici o alarmă. Coborând în Piața Mare, voinicul s-a oprit în latura vagonului. A mai înjurat o dată țepăn și a strigat pentru lămurirea generală: «Sunt liber-cugetător».

Nu era beat. Era liber. Era și cugetător.

1947

RENASC PRIVILEGIILE?

Scriitorul trebuie neapărat să rămâie gloaba anemică, răbdătoare a tuturor trândavilor, pe care îi duce în spinare de la un banchet la altul, beți, cinici sau indiferenți. Cultură? vorbă pentru alții, înscăunați confortabil între cărți. Stat cultural? o glumă. Se dau premii, foarte mulțumim. Sinteza unei activități și a unui raport între munca talentului și epocă: dreptul, e inexistentă. Scriitorului nu i se permite să aibă drepturi. El e un animal inferior, de cenzură și normativ.

S-a făcut de curând o lege a scriitorilor. Nu o discut. Sunt înglobate în ea, grămadă, drepturi amestecate cu dispoziții jignitoare și, deși inspirată din sugestii, repetate treizeci de ani de zile, ea a fost confecționată în confesional. Militanții pentru anularea privilegiilor unilaterale, anterioare, n-au fost invitați să participe la elaborarea ei; au fost numai interpretați. Dar, de bine, de rău, a funcționat câteva luni un regim al cărții și al autorilor și dispăruse una din abjecțiile metodelor de până la el. Nu s-a mai putut ca, sub cuvântul că se bucură de titlul de profesor, nulitatea didactică și afaceristă să fure literatura scriitorilor, fără măcar să-i consulte, să o puie pe numele ei, expropriind operă și autor și să încaseze în unicul ei folos personal și fără control veniturile cărților astfel fabricate, la care dascălul colaborează cu foarfeca și coca.

Motivarea acestui drept fusese cultura. Profesorul făcea cultură cu condeiul scriitorului. Fără misit, scriitorul nu făcea cultură. Jaful se chema antologie. Cumpărătorii obligatori erau școlarii cu listă de cărți.

Problema vieții scriitorului, căci e vorba de viață, domnilor miniștri și deputați, se reducea la o luptă între drepturi abstracte și privilegii precise.

M-am întâlnit cu unul dintre colaboratorii din confesional la legea încă actuală. El mi-a comunicat că toate firmele de editură sunt obligate, indiferent de condițiile contractate, să respecte participarea autorilor la beneficiile rezultate din sporirea valutară a prețurilor la cărți, lucru normal și prevăzut de autorii pățiți în contractele încheiate.

M-am întâlnit cu alt camarad cu legături mai strânse la Societatea Scriitorilor Români, administratoarea legii scriitorilor, decât subtiscălitul. Mi-a comunicat și el că biurul de contencios al Societății prepară o intervenție la Casa Școalelor, care disprețuiește drepturile de autor la un preț înzecit al volumelor editate de ea. Această Casă a Școalelor își ia și alte libertăți: nu încheie contracte.

Mi s-a editat și mie o carte acum câteva luni la Casa Școalelor și am pus atunci întrebarea necesară. Răspunsul a fost că selecta instituție culturală nici nu se gândește la o participare de autor la beneficiile ei și că s-ar socoti și ofensată. Rămânea să fie hotărât de anume foruri dacă dreptul de douăzeci la sută, când prețul volumului e de douăzeci de mii de lei, încetează când volumul se vinde cu două sute de mii.

Am telefonat la biurul Societății Scriitorilor Români. Mi s-a răspuns nu numai că nu s-a luat nici o măsură, dar că o nouă lege se prepară pentru înlocuirea ultimei legi și că această viitoare lege de necrezut restabilește raportul de oaie mulsă al scriitorului cu privilegiile acordate editurilor oficiale de a-și tunde oaia și de a-i lua și pielea. Editurile aninate de stat vor avea dreptul să anuleze toate drepturile. Ce sens mai au munca, despre care ni se tot glăsuiește și cântă, și meritul, într-un timp căruia îi place să proclame tocmai valoarea meritului și a stăruinței?

În trecut, puteau să exploateze pe scriitorii editorii, profesorii și cine poftea să-și clădească reședința cu sângele lor amestecat cu var. Azi vine statul la parte, incapabil să-și gospodărească editurile în marginea permisă de jocul dintre capital și muncă. Din munca ta, scriitorule, nu-ți poți hrăni familia și copiii, dar ești obligat să întreții directori și subdirectori parazitari sub o firmă de stat.

Nu, domnilor miniștri. Nu, domnilor deputați. Scandalosul privilegiu, echivalent cu furtul, acordat editurilor cu Domni Zero, cu Doamne Omega și cu Domnișoara Ix, nu poate să fie admis.

1947

CAUT SAMSAR: CINE CUMPĂRĂ O ȘCOALĂ?

Ministerul Instrucțiunii Publice, ca să-i zicem Ministerului Educației pe nume, a desființat posturile de director și subdirector ai Școlii românești de la Fontenay-aux-Roses, amândoi profesori universitari și unul din ei membru al Academiei din Calea Victoriei, nr. 125. Probabil că suma salariilor acestor doi domni profesori, de trei sute zece mii franci (frânzuzești) pe lună, contabilitatea respectivă crede că împovărează bugetul onoratului minister. Școala românească de la Paris are de altfel și tată și mamă, aparținând pe deoparte sus-zisei Academii ca parte muierescă, și masculinului Minister, fiind însă întreținută cavalerește de acesta din urmă. Nu se poate spune că salariile nu sunt generoase, francii sunând în lei ca o mare orchestră.

E inutil să fie discutate amănuntele. E vorba de moartea Școlii românești de la Paris. Ministerul a dat ordinul să fie închisă, dându-se voie bursierilor, doi ori trei, să continue a locui școala goală, iar cheile apartamentelor, unde se păstrează mobilierul, văsăria, cristalele, rufăria – ale statului nostru – și biblioteca, să fie încredințate Legației românești.

Directorul, un domn Marinescu, ar dori, mai mult ar dori, să fie ultimul titular. Domnia sa propune pentru cazul când nu s-ar putea menține director prin activitatea intervențiilor multiplicare la București, imobilul școlii să fie...vândut. Motivul: întreținerea costă prea mult! Monsieur Marinescu a învățat destulă franțuzească aristocratică la Fontenay, ca să adopte pentru sine zisa unui suveran, că «*Après moi le déluge*».

Nu. România ar trebui să aibă în toate capitalele Europei, dacă nu și mai departe, câte o insulă asigurată și nu să-și lichideze ostrovul din Paris. Școala de la Fontenay, cât și cea de la Roma, trebuie neapărat păstrate. Numai că în locul administrației de până acum ar trebui adoptată o metodă, care-i și mai logică și cu mult mai ieftină și mai eficace decât sistemul compromis.

Localul din Paris are peste treizeci de camere, atelier de sculptură, bibliotecă și o grădină frumoasă. El poate adăposti patruzeci de studenți, nu câte unul, din când în când supărători din pricina ochilor care văd și a memoriei care păstrează. Idealul direcției ar fi fost un singur bursier, directorul, sau ca școala să fie un azil pentru cărturarii, pictorii și sculptorii, orbi. Bursieri ori nebursieri, e penibil ca studenții români să n-aibă unde locui, atunci când țara lor risipește un buget pe un gol cu treizeci de uși.

Studenții și-ar lua sarcina să governeze ei localul, pe cheltuiala lor, contribuind fiecare cu câte cinci sute de franci pe lună pentru un ștat de douăzeci de mii de franci, necesar.

La reparații școala arc o economie blocată de un milion de franci, prea suficient renovării unui local neglijat.

Un punct trebuie câștigat numaidecât. Obrazul țării, onoarea Academiei, dacă o mai râvnește, și demnitatea ministerului îl implică: să nu fie scoasă școala la mezat.

Ceva mai mult, scriitorilor români, care s-ar duce pe micile lor mijloace în călătorie la Paris, li s-ar putea da, ca un prilej de incitare, dreptul să fie găzduiți în casa țării lor, deasupra căreia vindicta profesiei de parvenit în dizgrație are curajul să puie o cruce de vânzare, ca pe o vechitură.

1947

O EVADARE

Mă întreb adeseori dacă un spirit de legalitate înnăscut, de sclav istoric, sau simțul de simetrie, determină la mine o emoție exagerată în fața unei manevre clandestine, a unui furt văzut sau a nesupunerii la regulile admise. Deși opozant prin temperament, am fost la închisoare cel mai docil deținut. Protestările la ciorba de cartofi și fasole, raportarea la drepturile omului pentru o saltea prea tare, invocarea principiilor în biroul unui temnicer, mi se păreau puerile.

238

Dacă nu izbutești să desființezi pușcăria de opinii și nedreptatea atât timp cât ești, cum se zice, liber, o dată pus în sârmă ghimpată, între sentinele și la cazan, retorică e ridiculă și suficiența stupidă. Îți consideri viața ca un experiment și te promovezi spectator.

Odinioară, sunt mulți ani de-atunci, într-o mare librărie goală, la orele prânzului, am fost martor cum un «client», dinaintea funcționarilor prăvăliei, absenți printr-o stare de reverie, poate că somnolenți, răzimați cu spinarea de rafturi, își aprovizionează ghiozdanul cu cărți. Ochisem un volum elegant, mi se pare un Cervantes, bogat și scump, îi inspectasem frumusețile interioare și, neavând bani destui în buzunar, așteptam pe șeful raionului, dus la masă, ca să-l rog să-mi puie luxosul unic exemplar deoparte. Vizitatorii cunoscuți ai librăriei obișnuiau asemenea raporturi cu librării și între liber-profioniști și acești excelenți bibliotecari, ce sunt neguțătorii de cărți, raporturile de perfectă amabilitate erau în trecut statutul îndătinat.

Amatorul de cărți gratuite se pricepea. Cervantes a fost primul autor vârat în servietă. Mă uitam la el cum operează, incremenit. În asemenea împrejurări vreau să am impresia că mă înșel. Am închis ochii de câteva ori, i-am holbat, sperând să corectez o eroare: streinul, un domn cu barbă, continua să vâre, pe gura ghiozdanului de piele, cărțile, pe ales. Se muta de coló, coló și încărcă. O bună bucată de timp mi-au stat tălpile pironite. De-abia târziu, când era gata să plece, am fost în stare să mă apropiu de el tremurând și cu o voce stinsă i-am putut spune: «Scoate cărțile și pune-le, te rog, la loc»...

O atare emoție stupefiantă am încercat deunăzi, lucrând în grădină cu creionul. Am auzit o aruncătură, o precipitare, am văzut un om trecând în fugă pe lângă mine și rugându-se din ochi să nu-l opresc, palid ca un strigoi și înfricoșat, urmărit de un om cu șapcă, tânăr ca și el, ca și el de speriat și de palid, dar mai greoi la sărit. Era un evadat din temnița din față și după el un gardian. Fuga a fost atât de iute încât urmăritorii și-au uitat pistoalele și pușca. Străbaterea grădinii de la un gard la celălalt a fost fulgerătoare. Am avut o senzație de sincopă, una de frig mă alta de moleșală. Nefericitul a fost prins de vecini...

PROVIZORATUL

Pe timbrele poștei franceze nu figura nici un portret de personaj politic. Profilul Republicii, inspirat de la frumusețea neaoșă franceză, ținea locul domnului cu barbete sau ochelari.

Îmi sosesc din Franța scrisori cu alte poze pe timbru. Iată castelul din Roc-Amadour. Pe o coastă abruptă se ridică vârful apropiat de cel al unei clădiri, neatinsă de dușmănia timpului, protivnică omului de todeauna și întodeauna victorios.

Noi nu ne mai luptăm în gratuitatea efortării cu timpul, ci numai cu ora și salariul. Cei dinaintea noastră îi opuneau acestui adversar nevăzut, actual în permanență, temple, piramide, statui, colonne, obeliscuri, castele și biserici, incoruptibile mii de ani în materialele lor ca o sfidare a omului provizoriu, că după ce-l leapădă viața, el continuă să fie ceea ce voise.

În călătoriile pe înălțimi, dai din când în când, în Franța și în țările vecine, de întemeierile din vremuri de piatră, ale omului, ridicat cu sculele lui de lucru pe câte un vârf pleșuv de stâncă, accesibil eroilor de odinioară și vulturilor ascetici. E de necrezut că omul discursiv, leneș, de mai târziu, își înmulțea piedicile și dificultățile, făcându-și munca de mii de ori mai penibilă decât stricta nevoie, parcă numai cu gândul să le biruiască.

Transportul blocurilor de piatră de jos în sus, al grinzilor, al hranei cotidiene, al apei, cereau strădaniile sutelor de oameni, care nu se uitau la ceas și mâncau pe brânci. Calendarul lor cotidian începea odată cu ivirea sprincenii de aur a soarelui la marginea lumii și se sfârșea la căderea globului de jar în infern.

Bună dimineața și noapte bună!

Așa ieșeau la muncă, în valurile de grâu și se întorceau pe înnoptate la cămin și plugarii noștri, liberi de iobăgie. Aurul din spice și din lumină aducea la vatră aurul celălalt, tot o drojdie de soare, smântânită din piatră și bătută cu chipul câte unui împărat.

Ce derizorie pare graba, sentimentul de provizorat și incertitudinea epocilor de mai târziu. Încă de acum vreo patruzeci de ani găseam la Paris, Parisul Luvrului, al Versaliilor și Tuileriilor, poeți care scriau pentru o zi de douăzeci și patru de ore, ingineri și muncitori de opt ore, concepții de viață științifice, o depopulație rapidă, conformă cu prevederile economice, o tristețe adâncă și un cinism de suprafață, informat în filosofie și exploatat cu disperare de literatura romanului și a scenei.

Materialele veacului prezent sunt fragile și momentane, idealul lui e o mucava poroasă sau presată, de hârtie, de târâte. Marmora noastră e de ciment cu sârmă și de ipsos, arama ne este foaia de tinichea. Mistria, tenčuiala și zugrăveala suplinesc granitul. Monumentele sunt de șipcă și var. Sufletul nostru găunos e reprodus în industrie și artă. Totul durează puțin și mileniul vremii fiind tovarășul nostru de muncă și luptă ne-a părăsit. Trecutul? Posteritatea? Ne vine să râdem: noi suntem ziua de azi și durăm până diseară.

1947

NU E NICI O RUȘINE

În coloanele uneia din foile de publicitate un fost ori actual membru al corpului didactic; și fost, fiind todeauna absent din învățământ, și actual, fiind întodeauna de față la orice fel de gazetă cu o mâncărime – domnul e un select, – profesor sau institutor (nu se cunoaște după surâsul ras) se îndeletnicește continuu cu niște idei care ar fi preferabil să fie mai mult aplicate în școală și mai puțin jeluite la gazetă. Gazetăria o fac mai bine și mai la locul lor gazetarii propriu-ziși, înzestrați cu destul bunsimț pentru a nu se propune la predarea cursurilor pe catedră, cu note în catalog.

Blajinul simili-belfer e cam iritant, nu pentru că își adaugă la patronimic un nume nemeritat, de văcuță cu lapte, dar că-și vără crebelul în toate chestiile aderente la furajul intelectual.

Iată-l făcând descoperirea că românii sunt patruzeci la sută analfabeți, denunțatorul fiind, de bună seamă, sută-n sută alfabet.

Analfabetul e reputat că nu știe nimic, alfabetul fiind știutor, a toate, ceea ce-i permite să scrie, să fie tipărit și să semneze. Nu se prea știe, totuși, dacă alfabetul are prea multe cuvinte să fie mândru de superioritatea lui asupra nefericitului analfabet, insultat de toată lumea cu o conștiință profesională, trează, ca o lepadătură.

Ia să vedem ce-i acest odios analfabetism, cu care ni se toacă urechile de zeci de ani, încă de pe când familia lui era de două ori mai mare: optzeci la sută. E analfabet plugarul fără carte ori cărturarul semidoct, spoit cu cerneală? Îmi aduc aminte de *Cumințenia pământului*, a sculptorului Brâncuși, un om cam bleg, e adevărat, dar adânc ieșit din cer și țărână, ca de un argument împotriva abecedarului, din care ce-i mai practic e seria celor patru operații utile: adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea. Abecedarul nu pare de ajuns. El trebuie complicat cu scrisul și cititul. Doamne, cât se scrie! și nu știu ce să zic, în calitate de scriitor. Parcă nu-i o fărădelege să se citească mai puțin decât se scrie. Ce ți-e că te citesc, de pildă, atâți «intelectuali» fracționați, care-ți fac dovada continuă despre cât înțeleg de slab. O fi și vina ta, nu contest, dar nu întodeauna. De cele mai multe ori, golul vine de la cititorul fudul de cartea lui proastă, de mintea lui prostită. Instrucțiunea care se cheamă cultură e o calamitate pentru cititorul nepregătit din naștere, de un puternic analfabetism. Alfabetul semidoct e ca semibelferul, care mă atâță să-l introduc în tableta de față; un hibrid, un mahalagiu al periferiei dintre cugetare și expresia ei, tipărită și verbală.

Vreo două mii de ani analfabeții nu ne-au pricinuit nici un neajuns și singura lor deficiență e că nu citeau ziare. Alfabeții însă, ai ultimelor generații, au falimentat de câteva ori. Ei au citit, au scris, au scos cărți, au ținut conferințe, lecții, discursuri și au adus țara în halul în care se găsește; oameni politici, juriști, generali, dascăli, miniștri, economiști, financiari, industriași, scriitori etc.

Ne trebuie neapărat o cură de dezintoxicare, o universitate de analfabetism.

Pân-atunci, să ne păstrăm cu toată grija proporția de patruzeci. La elita ei sănătoasă și disprețuită e scăparea și a celeilalte cătîmi de șaizeci la sută.

1947

AVUȚIILE SUSPECTE

S-a spus și s-a repetat ca o axiomă primită și trecută intactă de la minte la minte că în timpurile de neagră mizerie se construiesc averile cele mai vaste. Martori ai mai multor războaie succesive am putut verifica temeinicia acestui adevăr, care a sfârșit prin a face școală și a constitui o calamitate. E universitatea liberă a tuturor aventurierilor, de toate pozițiile.

Desigur în afară de rețetele individuale, vecine cu hoția elementară, cu furtul rufelor de pe frânghie, cu buzunăreala în aglomerații, cu săritura peste uluci și care implică riscul puiului de bătaie sau al unui cartuș – oarecum compensate chiar de primejdia îndrăznelii – «afacerile», pseudonimul marilor pungășii cu instalații, se compartimentează după organe și prin afinități, ca în patologie. Instalația poate să fie și o fabrică, și o firmă fără activitate declarată sau și un sistem de biurouri. În vreme ce precupeții sunt urmăriți și confiscați pentru că au vândut un castravete mai scump, briganzii aurului, asigurați cu aderențe bine stabilite, sunt salutați cu o admirație servilă.

Dar se pare că tezaurele putrede ale epocilor în general dramatice sunt ineluctabila lor fatalitate. Măine uită pe azi și de-abia izbucnește puroiul peste un timp, fără să-și mai aducă omul de pe stradă aminte de originile adevărate ale câte unui eveniment de detracare. Mai deunăzi, un tânăr a furat de la taică-su, pensionar, câteva sute de milioane de lei și printr-o complicație de împrejurări s-a sinucis. În orice caz profesiunile zise libere, industria și negoțul, nu pot fi trase la o răspundere strictă

decât indirect, cercetându-se de către magistrați, plățiți regește, ca să nu mai fie ispitiți, legăturile, anumitele importante legături, unde puroiul e prezent în luxul scandalos și într-un belșug de risipă iritant.

Ideea responsabilității aplicată la funcționarii de stat (nu, evident, la nefericitul agent fiscal, tuberculizat între registre) e la locul ei și facilă. Ea fusese ventilată din când în când, însă influențele și presiunile au silit inițiativele să o abandoneze. Puterea guvernamentală e cea mai slabă dintre puteri. Câte un deceniu se lichidează cu câte un acar adormit la macaz – și iată apărând din neant o seamă de noi miliardari.

De obicei, traficantul cu mandatul lui se denunță singur. Lipsește numai procurorul, calificat pentru un post de observație cu consecințe. E în firea parvenitismului și a conștiinței, redusă prin natură, să paradeze cu contrastul unei situații anterioare. Pe neașteptate, încălțămintea cârpită, mâneca ferfenită de la cămașe, pardesiul frigid și tramvaiul cu lungile așteptări pe ploaie și frig în stații, dau loc pantofilor de antilopă și ciorapului de mătase, ceasornicului de aur cu zgardă la încheietura labei, subei profunde și limuzinei. Apartamentul, de un gust dubios, e o expoziție de bricabracuri noi-nouțe, cumpărate atunci cu ghiotura. Doamna are bijuterii, odată, brusc sumedenii de «toalete», câteva blănuri, pentru mai multe spectacole de sindrofie pe zi, bucătăreasă, jupâneasă, fraulein, șofeur, fecior, rânduș. Trebuie mai mult pentru a cita pe un slujbaș public la duhovnicul Parchetului, când până mai deunăzi el înnodea subt un guler murdar o zdreanță de cravată? Și să-l ascuți ce cinstit e el și ce hoți sunt egalii și superiorii lui, în ierarhie! Să-l auzi măcelărind reputații, disprețuind, făcând el procesul, pe care procurorul nu i-l deschide lui!

Cunosc un ministru, căruia unul din subalternii lui mai mari îi declarase un război de corectitudine politică și națională, pe față. Îi trebuia un alibi pentru momentul când se vor fi descoperit numeroasele lui hoții, fără să știe că erau scrupulos urmărite și notate încă demult. Cu un dosar plin, individul a fost dat afară și trimis la

Parchet. A doua zi, aproape întins pe burtă, ruga pe ministru să-l cruțe.

I se va controla și averea agonisită în câteva luni la autoritatea unde se înjghebase.

E prea puțin un singur control. Toate averile improvizate ale personajelor aflate în dregătorii trebuiesc controlate fără întârziere.

1947

CARTĂ POȘTALĂ

Nu știu dacă ți-a trecut pe subt ochi o telegramă, din nu mai știu ce țară. Din România nu cred să fi fost, odată cu numele unei localități străine. Ziariștii nu vor să utilizeze chiar atâta satirică fantezie încât să și-o plaseze și în măruntaiele lăuntrice ale omului de nimic; iar bâlciul nostru, capabil să expună multe alte fenomene, n-a parvenit încă să strămute o femeie într-un bărbat. Nu o să încerc să dau definiția deosebirii esențiale dintre unul și celălalt, și a elementului umed, cum i se spune în arcană, de cel uscat.

Teatrul n-a speculat până azi fenomenul, lăsându-l pe seama naturii și a presei cu tirajul scăzut; doamna Bulandra, de pildă, devenind în actul al treilea domnul Storin și jurându-se în smoching că-și lăptează copiii la sân.

Publicul ar lua transpunerea femelului în mascul ca o glumă de revistă, nu prea reușită, dar inofensivă.

Telegrama spune că deodată, pe la vârsta de patruzeci și cinci de ani, o mamă s-a pomenit că se face tată. Dăduse ea și mai devreme dovezi că ar fi pe cale să-i crească niște neverosimile organe, dar femeia cu barbă, de care ne-am învrednicit și noi pe vremuri în București, lasă, nu știu cum să zic, anatomia la locul ei. Cel mult, sotul idilic putea să-i spună, împiedecat în păr: «Julieto dragă, m-ai înțepat și am impresia că țin pe brațe un popă. Nu vrei să te bărbieresti?»

O întregă serie de probleme neprevăzute, de stare civilă, juridice, științifice, de ordin social și religios, se nasc dintr-o depeșă de treizeci de cuvinte.

Bărbatul născut din nou, la patruzeci și cinci de ani, ce vârstă oficială i se va recunoaște? Dacă a suferit vreo condamnare ca femeie mai este valabilă sentința la bărbat? Transferul se poate repeta și în vremea pușcăriei, dacă e atât de subit. Maria trebuie rebotezat Marin?

Nu-i de fel exclus ca isprava să continue. Într-o bună zi o femeie a născut în America cinci copii, apoi alta șapte. Gemenii de câte patru nu se mai socotesc și multiplicarea cu zero reputată în aritmetică ca imposibilă (nici nu scade, nici nu înmulțește) a trecut și în Europa. Și se mai poate întâmpla și invers: să te culci bărbat și să te scoli femeie; să divorțezi însurat și să te măriți.

Te gândești la un general făcându-se, în timpul unui atac pe front, domnișoară și cerând ordonanței rujul de buze, cerceii și combinezonul.

Poate că bomba de la Nagasaki va provoca și alte răsturnări, dacă e adevărat că efectele variate ale deflagrației atomice vor dura, cum se spune, cincizeci de ani.

1947

LITERATURĂ MEDICALĂ

La Craiova, domnul doctor M. Cănciulescu scoate și o revistă «Acta Medica Romana», pe care Bucureștii culturali, științifici și de artă nu s-au învrednicit să o aibă.

Dacă nu ești medic, tot nu-ți lipsește în schimb pentru plăcerea răsfoirii numerelor succesive, apărute pân-acum, o competență: aceea de bolnav. Un an de pat și de experimente medicale pe nefericita-ți piele, argăsită în toxicele farmacopeii și ale codexului oficial, riscă să te învețe aproape tot atâta medicină cât cinci ani de facultate cu sila.

Am primit vizita necunoscutului pân-atunci doctor Cănciulescu, acum vreo doi ani, în grădină. A avea un titlu

la simpatia mea nevăzută: era oltean. Sunt fără voia mea nițel regionalist și înclinările mi le-a mai întăritat și sporul monstruos al elementului oltenesc în viața citadină. Încă de acum vreo treizeci și ceva de ani taică-meu, transplantat din Gorj în Argeș, se văieta duminica, la Pitești, în piața Brătianu, înconjurat de mese, de cafele și olteni chiaburi: «Mulți mai săntărăm!».

Până la un timp, oltenii s-au bucurat de reputația unor iscușiți precupeți; ceea ce făcea pe o distinsă doamnă franceză să confunde noțiunile, socotind că «Les precoups» erau o naționalitate deosebită, vorbind evident și o limbă deosebită: «Parlez-vous le precoups?» Când s-a trezit în ei Gorjul, Oltul, Vâlcea, Doljul, Romanaii și Mehedinții și s-au dus juveții la carte, a fost o invazie devastatoare. Magistrații, medici, ingineri, soldați, scriitori au introdus în profesii ceea ce era mai ales și mai viu în sufletul de precupeț și au distanțat numaidecât pe colegi.

În medicină, fiindcă e vorba de ea, oltenii au dat somități și cercetători eminenți. Recunosc că părerile mele la răsfoirea publicației domnului doctor Cănciulescu nu sunt în totul lipsite de parțialitate și supuse celui mai pur obiectivism. Într-un text, care nu-și face un ideal din obscuritate și limbă păsărească în care se simte limpezimea și ordinea spirituală a directorului ei, cartea lunară a domnului doctor Cănciulescu poate fi citită cu mult folos instructiv și informativ de către orice public cu o educație generală mijlocie, rămânând foarte utilă omului de bibliotecă și de birou.

«Un medic din Buzău» trimite un volum de lux, *Le médecin, servitude et grandeur*, editată de vechea firmă de farmacie și laboratorii «Midy Frères», cunoscută încă din anul 1693, și acum vreo cincizeci de ani în vogă la București prin vestitul ei, la tineret, santal... Probabil că expeditorul ține să facă dovada misiunii înalte a medicului, măgulitoare pentru doftori, închizând ochii asupra originii pateticelor elogii. Suntem de perfect acord: medicul de vocație e unul din exemplarele cele mai ireproșabile din toată știința. Am demonstrat-o fără să fiu spițer.

În sfârșit, domnul general doctor Nicolae Igna din Alba Iulia îmi trimite, însoțită de o scrisoare spirituală, frumoasa domniei sale plachetă *Cosma și Damian, doctorii «fără arginți»*. Îngrijită ca un volum de versuri occidental, cu un tipar excepțional, și pe o hârtie cretată de calitate fină, lucrarea generalului (Editura H. Welther, Sibiu, 1945), bogat ilustrată cu gravuri din veacurile trecute, documentează obiectiv cariera strălucită a celor doi medici martiri, din calendarul creștin. Sunt mulți anii, de când n-am mai răsfoit o carte atât de elegantă, tipărită la noi.

Pentru onoarea lucrului tehnic trebuie menționată și tipografia «Honterus», din care a ieșit această bijuterie.

1947

SĂ FIM REZONABILI

Odinioară, un inginer creator inventase o încălțăminte «La Rationnelle», gheata rațională și pantoful rațional. Geniul imaginației nu somnolează niciodată, zgândărit în toate ramurile activității de un demon, care până la urmă batjocorește pe toată lumea și mai ales pe rațional.

Încălțăminte rațiunii avea particularitatea că eliminând linia călcăturii exterioare o rezolva printr-o curbă mare, care da tălpilor o lățime înotătoare. Doamna prezintă cât și domnul, față de estetica veche, înălțată elegant pe tocuri, dar nehygienică (cuvânt din seriile rațiunii), o plimbare răscăărată. Descoperirea cu mult înainte de epoca raționamentului fusese a țaranului francez, deprins a se cotonogi, încălțat cu «saboți». Însuși regretatul Nicolae Iorga călcase în raționalismul încălțăminte, propagând în guvernarea lui înlocuirea elasticei opinci seculare cu menghina rigidă a sabotului franțuzesc, dureros la degete și călcăie ca o capcană de lupi.

Netăgăduit, rațiunea e o funcțiune a creierului, a căruia superstiție agită omenirea și o împiedică să trăiască slobodă și după poftetele ei. De la picioare, încălțăminte

«La Rationnelle» s-a ridicat la cap. În forma ei anterioară, după o modă fanatică, furioasă, pietonii au renunțat la ea. Bătăturile și nodurile nu dispăruseră, ba dimpotrivă, și pasul, șovăitor, începea să umble de-a-ndaratele și pieziș. Ce pătimeste capul de pe urma rațiunii și a elucubrațiilor ei, formulate în dogme țepene, cu infailibilități ornamentale, povestesc picioarele raționale de odinioară. Până la ultima scadență și faliment omul tenace și verbal va rămâne totuși să raționeze și să gândească, trădat de propriile lui teze.

Tot într-un elan de cugetare intensă, un maltusian descoperise un anumit ciorap de cauciuc, din care s-a citit într-un ziar că înainte de făină și mălai suntem pe cale să primim un import. Pesemne că țara exportatoare s-a hotărât după războiul care i-a împuținat populația să renunțe la rațiune și să se apuce de industria fără prea multe instalații a facerii de copii. Un raționalist a fost și evanghelistul Marcu. El e radical. A scrie că: «Dacă ochiul te smintește, scoate-l pre el; dacă te smintește mâna, tai-o pre ea». Ca orice rațiune, și doctrina lui s-a bucurat, un timp, de popularitate și adepții n-au aplicat formula nici la ochi, nici la mână, ci la un supărător accident al naturii, destinat de gânditori să fie încălțat cu o peliculă de gutapercă. Ucenicii lui Marcu, scapeții, au luat litera *Evangheliei* pe șleau: l-au retezat, ca la armăsari și claponi.

Îmi pare tare rău că experimentarea dogmelor și a rațiunii, pure și impure, mi-a paralizat optimismul și că sunt ca o monedă, imprimată pe față în valoare de schimb, iar pe verso cu un cap de prinț care scoate limba. Viața mi-ar fi fost mai bine croită, m-aș fi învoit cu toate împrejurările, bine și gras.

Rațiunea, da, dar unde începe? Începe ea undeva? Este ea o cantitate egală, nefracționată? Are o formă, după care se recunoaște? Individul rațional e când inteligent, când prost, când foarte prost și fiecare din noi începe rațiunea de la el. Unde mai pui și spirochetul, a căruia tendință rațională constantă a fost să reducă varietatea la prototip?

UN COMPRIMAT

Un telefon, de la un actor apreciat.

– Sunt «comprimat».

Cum citeam tocmai o carte de medicină, eram în atmosferă de spital și farmacie. N-am înțeles. Aș fi crezut că actorul îmi telefona dintr-o clinică sau dintr-un laborator de bătut pastile. Până acum a fi comprimat însemna să fii piramidon sau fenacetină. Om comprimat încă n-am auzit: om la sticlă, om înfundat, om în tub. Nu mă dumiream.

– Te rog, repetă. Cum ai zis că ești?

– Sunt comprimat.

– Cu cine vorbești? m-a întrebat nevasta, umblând să-și aprindă țigarea de la mine.

– Cu unul care cred că a înnebunit... Zice că e comprimat.

– Doamne păzește! s-a închinat Paraschiva.

Actorul auzise. L-am simțit surâzând.

– Nu sunt nebun. Vă repet că sunt comprimat.

Tot o formă de nebunie, mi-am zis. Unul spunea, odată, la balamuc, că e de beton armat.

Dar tânărul m-a documentat. Nu-l tamponaseră două vagoane. Era dat afară de la Teatrul Național. La începutul unei cariere și chiar în timpul când cunoscuse un succes cu ovații.

Va să zică terminologie nouă, Ministerul Artelor ține să facă onoare vocabularului select și mai și inovează. A da afară e vulgar. A comprima este ceva cam cum ai face pipe din pulbere de chihlimbar subt presiune. Îl iei pe individ de guler și pe când îi cari niște genunchi în abdomen îl ții de obraz și-l săruți în văzul public. Ministerul trebuie să aibă pentru situațiile delicate un filolog poliglot. Să ridice mâna, să-l cunoaștem și de ziua lui să-i oferim un basorelief cu discurs și un balon.

– Mai sunt și alți comprimați, mai spuse actorul. Suntem șaizeci.

– Mai dă-mi câteva nume...

– Era să fie comprimată și doamna Tanți dar a intervenit unchiul domniei sale, Victor, la timp. Începuse să se strângă șurupul pe teasc. A scăpat. Nu mai putea să iasă numărul șaizeci și a trebuit comprimat altcineva. Ce spuneți de această operă de reducere la sinteză?

– Știu eu ce să spui? O să-mi permit să-l întreb pe ministru cum se face asta, că pe unii îi premiază, fără să geamă de geniu prea mult, iar pe alții îi lasă pe drumuri, oameni de talent recunoscut și în continuare de roluri, încredințate de teatru și trăite pe scenă expresiv.

Mi-e frică de un singur răspuns și ezit. S-ar putea ca ministrul să-mi răspundă că nu știe nimic...

1947

VALORI COMPARATIVE

În răspântia Piscului, din mahalaua noastră, s-a ivit peste noapte un cătun de barăci, ca la iarmaroace panoramele cu clovni și cai savanți. Mi se pare că e una din «pietele volante», numite așa, din pricină că sunt fixe. Se vând într-însele zarzavaturi și, ca să fie mai arătoase, au fost construite anapoda și după fantezia fiecărui dulgher. Pentru o igienă mai evidentă decât a precupeților cu coșuri, acuzați că trec de la scuturarea nasului și altor accesorii cu mâinile murdare la saladă și brânză, piața e așezată într-o mocirlă și pe un câmp de gunoaie.

Îmi iau dimineața tăgârța și mă duc, ca orice mahalagiu disciplinat, care uită că e, dragă Doamne, intelectual, scriitor, după varză, fasole țucără, castraveți... Alți confrați au fost mai inspirați și mai chibzuiți. Participă la ospete, unde-și vorbesc de rău colegii mai discreți, amestecând armonic fățărnicia duhului blândeței cu perfidia. Au automobil, fotolii cu arcuri, pentru odihna volumelor conștiinței, călătoresc în streinătăți, culturalizează și exultă. Un singur lucru n-aș dori când îmi car dovleci la vârsta mea, din piață la domiciliu: să fiu în inima lor.

Cu asemenea reflecții optimiste, am nimerit, căutând pătlăgele roșii, la o baracă izolată pe măidan, într-un colț de uliță strâmtă. În contrast de la negru la alb cu ceilalți prăvăliari, negustorul era un foarte distins personaj. Fizionomia delicată, pipăitul fin, vorbirea – o moldovenească de cărturar – aleasă m-au surprins. La plată zicându-mi pe nume, am întins mâna și m-am prezentat complet, dezvelindu-mi figura de pălăria, cu care, adecuată costumului de salahor, umblu prin enoria mea, ca toți bieții oameni de treabă din localitate. El mi-a răspuns:

– Mucenica!

Am rămas interlocat.

Să vă spui cine e domnul Mucenica: fostul director al stațiunii de Radio de stat, de lângă Văcărești, însărcinată cu emisiunile și recepția telegramelor confidentiale. De acest eminent inginer mă leagă un trecut semnificativ și complicat. În partea locului, unde se adunau închisoarea deținuților politici, o baterie de tunuri antiaeriene, controlată de germani, corpul de gardă militar, comandat de sublocotenentul Matei – o inteligență erudită și un tânăr de mare caracter – se înfiripase, urmărită de Gestapo și de Siguranță, o rețea de schimburi, de colaborări sentimentale, poate că unică. Ofițerul, suspectat mai târziu, dar bucurându-se de prestigiul rănilor căpătate în prima parte a războiului, leal camarad, de omenie față de prizonierii din temniță și corect ca o linie dreaptă, ducea știrile secrete de la domnul Mucenica în temniță și primprejur, lua brațul cu cărți de aici și la distribuia deținuților, aducea intuițiile deținuților înapoi. Un pretext, o radioscopie anodină în temniță, o coborâre la adăposturile de sub pușcărie, după alarmă, ne înlesnea un contact aproximativ de bunăstare morală.

Domnul Mucenica e acela care sta în relații strânse cu străinătatea, primind și transmițând condițiile viitorului armistițiu. Ceștialați, în libertate și închisoare, eram informați înaintea guvernului și cred că moralul ridicat al unei lungi detențiuni nu s-a datorat atât simțământului speranței, nelipsit oamenilor întemeiați pe sinceritate, cât noțiunilor precise, șoptite de domni Mucenica și Matei.

Domnul Mucenica a izbutit să aibă constant tactul subtil necesar pentru a se strecura, neîmpușcat, între poliția deghizată germană și un guvern din ce în ce mai șovăitor. Cu postul de emisie mascat, când într-o traistă, când într-un geamantan zdrențuros, el se ascundea prin pădurile încălcite de unde putea să asculte, laolaltă cu privighetoriile, bunele asigurări ale Aliaților și, iarna, viscolul urzit cu limba engleză.

Acest om de știință și bun român vinde varză și pătrunjel, ca să nu moară de foame decât pe jumătate. N-ar fi să le cerem prea mult foștilor deținuți, să-și aducă aminte de ceea ce s-ar putea chema, fără exagerare, o datorie.

1947

MUZEUL EMINESCU

La cincizeci de ani fără doi, de la moartea poetului, era în aer ideea, cum spune domnul profesor Iacob Crișan, directorul Liceului «Eminescu», a întocmirii unui muzeu – în aerul mai cu seamă al acestui lițeu, oxigenat de profesorii de limba română.

Un muzeu e în speță un eufemism. Un muzeu strânge ceea ce rămâne dintr-o existență confortabilă: tablouri, covoare, mobilier, prezentate în cadrul edificiului în care obiectele au trăit laolaltă cu fostul lor proprietar. Multe nume au scăpat de pierzanie, mulțumită destoiniciei sau pasiunii de adunare a lucrurilor frumoase.

Viața lui Eminescu a fost o singură carte de versuri, cât intră într-un buzunar. Viața cealaltă, aceea care permite înjghebarea unei atmosfere personale, păstrate ca să se vadă cincizeci de ani ambianța animatorului ei. Eminescu, pribeag etern, etern client de han și de ospătărie, nu a cunoscut-o. De la el n-a rămas măcar bastonul, de care se rezima, pe aleele jalnicului ospiciu, sălbatic și uscat ca un cimitir de țară; nici piatra cu care se povestește fi fost ucis de un alt internat. «Masa de brad»

era a altuia, imperiul pentru o țigare nu i-a aparținut ca nici țigarea. Eminescu n-a putut să aibă nici scrumiera fumătorului. Ce s-ar fi putut conserva de la el?

La înmormântarea lui mi se spune că au participat vreo patruzeci de admiratori. Cred că s-a exagerat și că nimeni nu a participat, afară de preot și ciocli. Admiratorii sunt o specie de oameni recentă. Eminescu nu i-a căpătat decât de curând. Grija de căpetenie a patronilor și colegilor lui de literatură și politică măriți la optica timpului actual, care împrumută epocii nesimțitoare proporții nemeritate, a fost să se scape cât mai repede și mai sumar de un ghimpe mobil și obsedant. Poetul n-a știut să se ofere nimănui și a refuzat să se acomodeze, facultăți mai târziu totalmente distruse din moravurile literare, iritant, fără nici o îndoială și pentru cei mai apropiați, cu distanțe variate, de suferințele lui. A doua zi după încarcerarea lui definitivă într-o firidă de cimitir, «prieteni» nici nu și-au mai adus aminte de cel ce fusese Mihai Eminescu.

Academia Română, marele depou de vaste mediocrități, ar fi putut, de curând, la voturile și răzvoturile date și suspendate, să-și caute o scuză, susceptibilă de un prestigiu tardiv, la un trecut rușinos, atribuind un fotoliu de prezență spirituală lui Eminescu. Trebuiau să rămâie goale și însemnate cu o coroană postumă și alte două, închinat lui Ion Creangă și lui Ion Caragiale.

Am răsfoit o bună parte din cele o sută de publicații, care constituiesc embrionul viitorului Muzeu Eminescu, ediții, traduceri, studii. Multe din ele îmi erau necunoscute. Frumoasa Veronica Micle, calamitatea dulce a poetului, apare sugestivă într-un clișeu de broșură, iar umbra lui Alexandru Odobescu, sinucis din dragoste și fostul locatar al camerei, devenită o cancelarie curată, corectă și cu multe însuflețiri îngrijită, ca toată fosta casă boierească, bine gospodărită, trece pe lângă emoțiile noastre, ale celor prezenți. Pe un părete trece și umbra lui Hasdeu.

Ctitorul și ostenitorul inițiativei de întemeiere, dacă nu a unui muzeu propriu-zis, dar a unei case de lectură și a unei universități literare, Mihai Eminescu, e inimosul profesor de românește, tânărul domn Vladimir Dogaru,

căruia i se cuvine sprijinul tuturor, al particularilor, școlilor și autorităților, pentru izbutirea largă a gândului domniei sale, pelerin pe frunze căzute și prin văluri de ceață, pe urmele marelui poet național.

1947

FERICIT CEL CE...

Care va fi fost rădăcina ideii de fericire? Când a cutezat omul să născocoască iluzia mult căutată și mai cu seamă să o afirme? Mai încoace în trecerea timpului sau mai demult?

Ieșisem într-o duminică din Fribourg către periferia munților din canton, însoțit de familia la care locuiam. Teofil era un mic patron, cu nici un alt ajutor afară de mâinile lui, tocite la strung, al unei prăvălii-atelier, fabricând în șase zile o pușcă de țință. Se știe că helveții sunt cei mai buni țințași, ceea ce știau cu deosebire Mussolini și Hitler, din târcoalele date pe la fruntariile republicei federale. Serviciul ostășesc se face acolo o dată pe săptămână, în particular, bărbații trăgând la semn și căpătând un dar smălțuit cu argint, de câte ori vără mai multe gloanțe în centrul unui desen spiral. Teofil era un om mai scurt ca toți concetățenii lui, inteligent și tăcut, dar puștile lui se bucurau de o reputație locală generală. Brevetase și un cocoș.

Ne-am ales un loc mai rece între niște începuturi de stânci, lovite ritmic de picăturile unui izvor ascuns deasupra noastră, cu vibrații de orgă. Ne-am ușurat de sacii de spinare, am întins o pătură și ne-am ospătat. Nevasta lui Teofil, cu profilul mefistofelic, era urâtă chiar ca dracul, urâtă dacă sta cu buzele închise, urâtă dacă râdea și, dacă vorbea, prostișoară. Nasul și umerii obrazilor foarte proeminenți îi erau roșii ca ardeul. Degetele-i țepoase, pornite, brusc, de la cutia cu conserve, dintr-un sentiment de satisfacție subit, se întindeau din timp în timp către barba lui Teofil, mângâiată mărunțel între

burice. Surâdea, și cu un șervet i-o ștergea în vârful frecat, de untdelemn. Surâdea și el, mulțumit, cu castitate.

Între ei se tăvălea copila lor, o fată de cinci ani. Pe neașteptate, ducând o îmbucătură la gură, sau așezându-se pe așternutul de lână mai bine, îi scăpa copilei un zgomot scurt de undeva. Asta împrumuta sardelei sau feliei de salam o suavitate particulară. Părinții tăbărau pe odraslă, ca pe o păpușe și o sărutau pe unde apucau mai iute: adeseori aproape de punctul de unde purcedea scânteia muzicală. De la un timp, mi-am dat seamă că urechea mi-a numărat mașinal cincizeci și cinci de asemenea elanuri, înregistrate într-un fel și de jărăgaiul meu, de valah.

Eram trist. În mijlocul panoramei mărețe dintre Alpi, mi-era dor de-acasă, de scursoarea murdară cu rațe bălăcite, pe o margine de drum. La sfârșitul mesei iată-l pe Teofil încins. Își cuprinde nevasta și copila pe după șolduri și, răsturnându-se cu ele pe spate, zise: «Câtu-s de fericit!» în două limbi, pe nemțește și franțuzește.

Teofil era fericit cu o soție caricaturală și cu o fiică răsunătoare la orificiu. Nu-i mai lipsea nimic plenitudinii lui sufletești.

Poate că odată, la începutul începuturilor, omul era fericit că s-a putut ascunde într-un copac, urmărit de o fiară. Mai târziu pentru că s-a îmblănit și a dormit în bordei. Apoi pentru că a dansat, că a fost la teatru, la cinematograf...

Care ar fi fericirea întreagă a omului de azi, sistem 1947?

1947

UN FERICIT

Un cititor mă face atent că și el e fericit. Îl congratulez și aș dori să fiu și eu. De ce-i cititorul atât de fericit, față de ceilalți cititori, care se plâng și recriminează?

Fericirea lui e de-o simplitate de invidiat. El trăiește cea mai cumplită epocă din Istorie și de trecere prin viață. Cauzele nu-l interesează, efectele îl fac să exulte.

E o estetică a duratei și a profesiei. Am văzut chirurgi încântați de frumusețea unui cancer, care măcelărise înghițitoarea unui țăran până la clavicule și bărbie, acoperit cu o cârpă spânzurată de urechi și calificat «admirabil». Un fibrom cât o rață era expus într-un borcan de murături ca o capodoperă a naturii. După caracterizările defunctului zămisitor al științei literare, Dragomirescu, capodopera e un lucru, mi se pare, capabil de culoare, de capacitate și miros intuitiv, iar după un succes al lui, care-i și membru activ al Academiei, ar fi în funcțiune de «creativitate». Nimic mai explicit.

L-am poftit pe cititor să mă viziteze și să-mi mărturisească formula fericirii lui, neafată nici în *Sfintele Scripturi* (traducerea părinților Vasile și Galaction, primul fericit într-altă lume și cel de-al doilea fericit în lumea de față).

Mă așteptam să sosească în limuzină, o condiție de fericire integrală, mai ales la o marcă de patru miliarde. Cititorul meu a venit până la o răspântie cu tramvaiul și apoi pe jos, ca să nu dubleze biletul. Credeam după înfățișare că-i un vânzător ambulant de prin mahalaua noastră, de sticle de lămpi și fitiluri.

– Sunt omul fericit! a strigat la întrebarea «cine e la poartă?»

– Ia să văd cum ești dumneata fericit. M-ai făcut invidios. Îmi trebuie un profesor de fericire. Îmi închipuam că ești un primitiv amorf. Diploma dumată de matematică poartă mențiunea *magna cum laude*, va să zică: eminent.

– M-am bătut cu toată Universitatea și la doctorat le-am demonstrat matematicilor din juriu că sunt niște imbecili.

– Interesant!... Dar asta o fac și eu în specialitatea mea viticolă de cincizeci de ani și încă nu sunt fericit.

– Mă roade pantalonul, mă strânge gheata, nu mă încapă pălăria, fac patruzeci de kilometri pe zi de la o lecție la alta, îmi pierd nasturii pe drum. Un cârciumar vrea să-și facă fiul inginer și mă ține de rău că în doi ani n-am putut să-i bag în capul odraslei nici o noțiune. N-am nici un rost. M-am însurat și nevastă-mea s-a despărțit de

mine, că nu-mi place opereta. Într-o noapte am fost dezbrăcat pe stradă și m-au dus la comisariat ca Adam. Comisarul mi-a spus că simulez. Fiscul mi-a sechestrat biblioteca, motivând că sunt evazionist. Am fost de trei ori profesor. O dată am fost pus în cadrul disponibil, a doua oară am fost epurat, a treia oară comprimat; trei modalități de stil ale vulgarului dat afară. Ce vrei fericire mai mare?

– Poate că ai făcut politică?

– Să mă păzească Dumnezeu!

– Și toate aceste nefericiri te fac fericit?

– Cum să nu fiu fericit, dragă domnule redactor? Sunt ales de marile predestinări să slujesc la toate experiențele tuturor autorităților de stat și municipale. Ți-am indicat numai câteva: ele sunt mii. Onoarea ce mi se acordă mie n-a fost consimțită nici unui învățat. Cum să nu fiu fericit? Sunt un cobai în mâinile unor laboranți geniali, exponentul selecționat al timpului meu și sunt fericit că trăiesc cel mai strălucit deceniu al tuturor veacurilor din lume.

1947

MESAJ PENTRU CITITOR

După vreo trei sute douăzeci de tablete, una peste alta, cu pauze duminicale sărbătorești sau prin accident, s-ar presupune că redactorul are dreptul la o lenevire de treizeci de zile. Un drept, în concepția datoriei, nu i se cade poate, nimănui, mai cu seamă când e vorba de ceea ce s-a convenit că ar fi o muncă intelectuală. Aci nu se pomenește nici de răgaz, nici de program, nici de acele opt ore de lucru și șaisprezece de repaos pe zi, pe care camaradul manual le-a câștigat încă demult. Inginerul, medicul, avocatul, șeful de fabrică sau de întreprindere, omul politic, artistul, scriitorul, ziaristul, muncesc fără preget vreo optsprezece și douăzeci de ore din douăzeci și patru, fără să recrimineze. E munca silnică pe viață, cu nici un beneficiu, măcar cu al unei sentințe.

258

Aparențele contrarii ale confortului măcinos sunt măștile provizorii ale tragediei unei vieți grăbită spre deznodământ. El vine, deznodământul, brusc, în tumultul forfotei și alarmei, și trece nebăgat în seamă, ca zgomotul firimiturii de silex în avalanșa unei neîntrerupte prăbușiri cu pietre. Un necrolog, un mormânt mai mult într-unul din cimitire. Și, pe măsură ce scapără bolovanii activităților sparte, se așterne sempiterna cenușe.

Poate că în bună parte lipsa unei linii de nivel stabil, febrilitatea undulărilor noastre continui, începuturile fără sfârșituri, reluările, abandonările și întregul aspect de aventură și purcedere orbească, al spectacolului dimprejur, se datoresc, pe lângă inexistența unei minime sincerități și credințe morale, acestei risipiri și intime incoerențe. O muncă metodică, într-un ritm organizat și distribuirea ei chibzuită n-ar lăsa corvezile să copleșească o singură clasă, cea mai prețioasă, poate, și mai greu întocmită prin studiu și îndelungă abnegare, clasă care până la urmă dă bilanțul deficienței.

Dar să nu intrăm prea mult în considerațiile ocazionale. După un an și aproape jumătate se cuvine să ne spălăm condeii și să schimbăm penița tocită. Nu e prea mare lucru să contribuim zi cu zi cu un manuscris la fizionomia unei gazete, dar nici această treabă, închipuită minimă, nu pare prea ușoară. Una e comentariul faptului dat de evenimente și înregistrat și alta e smulgerea cotidiană din întuneric a unui motiv închipuit pentru a rămâne totuși în adiacență intimă cu viața trăită.

E o frumusețe, dar e și o durere, o suferință. Condeii nu e un robinet ori un pământ de bărbierit, care înmulțește prin frecare stratul de spumă și-l face volum. Cine-l respectă și crede-n el, nu-l poate lua în glumă și joacă. În stropul de cerneală e întodeauna și o seamă de sânge și mâna, când nu se descurajează, ostenește.

În vacanța ce și-o ia, cu voia cititorului, creionul nu va dispărea cu totul. Din timp în timp, el își va aduce aminte de binevoitorul public și de datorie, zmângălind câte un crâmpei de tabletă.

MEMENTO

Pe Pidouillard, un mare comic, necunoscut în afară de un departament din Midi, unde-l aplaudam cu zeci de mii de tunete de palme, l-am găsit într-o seară de acum vreo două vieți și tinereți plângând cu hohotele unui om deznădăjduit. Îi era un copil greu bolnav, nu mai putea de câteva zile să iasă în scenă cu splendidele lui bazaconii și publicul, supărat de absența lui ca de-o jignire, îl cerea neîntrerupt să-l facă să se strâmbe de răs.

În câteva meserii nu e permisă nici o vacanță. Publicul trebuie amuzat, cu vocea, cu clovneria, cu condeiul. Într-o privință e măgulitor: însemnează că i-ai intrat pe subt piele și, odată învățat cu perversiunea mâncării, nu mai primește să nu se scarpine cu tine. Dar într-alte privințe beneficiul preferințelor e tiranic. Nu ai voie să de răzgândești; osteneala, dezgustul și binefăcătorul ramolism, de care saltimbancii funiei și ai peniței, apucați adeseori de o semiparalizie precoce, nu se prea pricep să-și dea socoteală, ți-s interzise. Ești obligat să cazi înainte de scoborârea cortinei, în pirueta ultimă a spectacolului, ovaționat de perfecta răsucire pe un călcâi, cea mai izbutită din carieră... Un medic și doi brancardieri te mută pe targă între culise, în vreme ce stalurile și lojile te bisau.

Camaradul de redacție, domnul Apostolescu, de-abia după patru zile de absență din gazetă, binevoiește să-mi comunice că telefoanele întrebă de subsemnatul. I s-a întâmplat ceva? S-a îmbolnăvit .

Sunt nevoit să mă arăt. Sunt aci, de față și slavă Domnului, relativ sănătos. A mai sporit chelia și mi-au mai căzut niște dinți: caut un dentist ieftin și care să nu-mi strâmbe gura prea de tot. Oamenii de inimă, pe care ființa mea încă durabilă îi interesează, mă puteau vedea acasă, cotrobăind prin grădină cu nevastă-mea, Paraschiva, triști că orătăniile din ogradă nu mai au boabe pentru cioc și urmăriți cu o speranță de-a lungul livezii, de găini, de câini și de porumbiei. Rafturile cu cărți răvășite trebuiesc alinate, manuscrisele terminate sau revi-

zuite. Din piața de la răscruce trebuiesc aduse cu papornița legumele pentru masă. N-am căruță de cal sau de măgar, nici automobil: cine vrea să vândă un «Jeep» cu plata într-o sută de rate găsește client numaidecât.

Iată tot atâtea dovezi că exist, că fac treabă, că stau locului, că n-am fugit: un verb pe care n-am știut să-l conjug niciodată, nici ajuns grămătic.

M-am despărțit pe un timp de călimara cotidiană, cu avertismentul de rigoare. Mi-am luat un concediu de la cititori într-o tabletă recentă. Nu-mi era iertat?

E adevărat că am afirmat, așa de politeță, că, din când în când, îmi voi ascuți creionul tocit. Sunt silit să mă țin, lua-l-ar naiba! de cuvânt.

1947

REUMATISME

Nu știu dacă cititorii își mai aduc aminte de o tabletă din ajun de Paști, de april. Fiind martorul experimental pe pielea lui a unei vindecări, se poate zice miraculoasă, care l-a mântuit pe mai jos iscălitul, acum zece ani, de o moarte asigurată de patruzeci de somități medicale, aș fi voit să contribuî, dintr-un sentiment de aprigă decență, amestecat cu sentimentul datoriei față de mii de bolnavi, incurabili prin metodele obișnuite, la ameliorarea, dacă nu la vindecarea deplină a reumaticilor descurajați.

Medicamentul era un secret, iar descoperitorul lui a fost doctorul Dumitru Grigoriu-Argeș, care a murit. Formula, rămasă moștenitorilor și domnișoarei Răducanu, preparatoarea lui și asistenta doctorului defunct, a rămas neutilizată aproape trei ani. Dată fiind ferocitatea invidiei medicale, care a urmărit o viață întreagă pe descoperitor, familia șovăia să o întrebuițeze. Motivul sau pretextul urii medicilor a fost și este că metoda de vindecare a doctorului Grigoriu-Argeș nu fusese publicată, pentru ca medicii să o exploateze în folosul lor. Se evocau în această materie oarecare principii științifice obligatorii, pe cât de valabile pe atât de discutate.

Oleacă de paranteză: capitolul bolilor reumatismale, unul din cele mai confuze, nu știe să explice nimic și nici nu vindecă nimic. Medicamentul doctorului Grigoriu-Argeș are facultatea unică în farmacopee, că vindecă optzeci la sută din cazuri, că ameliorează zece și că nu poate aduce nici o îmbunătățire în restul de zece cazuri. Această statistică mi-a fost făcută de către defunct. Până la vindecarea mea el mai avea 16 mii (șasesprezece mii, citiți bine!) de vindecări, nume și adrese.

Un domn medic, doctorul Vasilescu, pe care nu l-am cunoscut atunci când am semnat tableta din april, aflasem de la familia defunctului că a luat succesiunea terapeutică a lui Grigoriu-Argeș. Am dat în tableta mea numele, adresa și numărul de telefon al doctorului Vasilescu; ceea ce se obișnuiește numai în reclamele comerciale. M-am așteptat să fiu înjurat și am fost copios înjurat în numeroase scrisori anonime, de la medicii de duzină și de bălci. Deprins cu insulta, căci doar am de- a face cu ea de peste cincizeci de ani de scris și gazetărie, nu m-a jignit nici întrebarea cu cât am fost plătit pentru publicitatea doctorului Vasilescu. Lipsa de onoare în convingeri și credințe a celor mai mulți dintre noi, care de când ne știm ne vindem ca o marfă fiecărui scop și de preferință celui care plătește mai gras, ne împiedică să credem că un lucru poate să fie susținut și apărat pe simplele, omeneștile și cinstitele pricini de bună-credință și obligație morală.

Acum vreo zece zile am primit un telefon intimidat de la o doamnă, al cărei nume nu l-am reținut, soția unui colonel, cu mulțumiri repetate că am colaborat, fără să știu, la vindecarea ei, după șase ani de grele suferințe. Citise tableta din aprilie, a considerat-o cu toată seriozitatea necesară, s-a dus la doctorul Vasilescu, a urmat tratamentul și în ziua telefonului, exuberantă, fericită, îmi spunea că poate în sfârșit să se bucure de o călătorie de sezon.

Am luat și eu telefonul și am stat întâiași dată de vorbă cu doctorul Vasilescu. S-a ostenit până la Mărțișorul meu și am cunoscut, într-adevăr, pe lângă un om de toată simpatia, un om de știință adevărată. M-am bucurat.

Dar pentru că sunt determinat să nu ascund nimic, trebuie să mărturisesc că, la urma urmelor, tot am tras un

ce profit de pe urma doctorului Vasilescu. Inginerul Bancotă îmi lăsase în îngrijire o capră cu lapte. Tocmai zburda prin grădină la vizita doctorului Vasilescu, care mi-a spus că are și dânsul în apartament un ied, mic și nebun, și că refuză să-l taie. Îl închisese în bucătărie și iedul a spart cu coarnele geamurile de la dulapul cu vase, vasele, cristalele etc.

– Nu vrei să ți-l dau dumitale? m-a întrebat doctorul. Mă scapi de o belea, scapă și el cu viață, că mi-i drag, și aici are unde să se joace.

– Cu multă plăcere, domnule doctor.

Puiul de țap sare acum de-a capra prin toată grădina și-mi fură laptele de la capră. L-am botezat Vasile.

Franțuzul zice: *voilà*.

1947

SOYEZ DES NÔTRES, LOUIS ARAGON!

La însărcinarea dată de către redacție, să ies înaintea poetului Aragon, care sosește azi, cu un elogiu de bună veste, trebuie să mărturisesc o gravă ignoranță. Cunoaștem prea puțin din activitatea lui literară. Câtva timp cărțile franceze n-au mai zburat cu aripile închise, însângerate, iar când au început să vie încoace curiozitatea și gingașul interes pentru poezie au fost copleșite de vulgarele comandamente de buget.

Pachetul cu care te întorceai acasă aproape zilnic din librărie a dispărut, luându-i tot mai mult locul fișa cu ceapă și mălai, recoltate în câteva ore de cutreier printre târgurile, negre cât și mizeria salariatului. Rafturile goale din bibliotecă au rămas goale și nici anticarii n-au mai putut vinde nimic. Cum să nu ne găsim întârziați cu ani de zile față de tot ce s-a scris și gândit o epocă întreagă, în care omul s-a ridicat la un nivel de autodepășire, comparabil în contraste numai cu adâncimea turpitudinii atinse în decădere?

În vreme ce oamenii din «maquis», medici, ingineri, advocați, poeți, plugari și lucrători, de prin hățșuri, buruieni și bălării urmăreau dușmanul cotropitor și-l doborau, hărțuit pretutindeni pe teritoriul francez, la Vichy funcționa un guvern poate că și mai ticălos decât inamicul, aliatul lui pentru exterminarea celui mai liber și mai vioi dintre popoare, pentru că era de un neam și sânge cu oamenii de răscoală.

Parcursesem câteva traduceri ofilite ale poeziei lui Aragon. Dintr-o dată, în ajunul prezentelor șovăieli de creion, am putut citi o parte din opera lui de poet. Un adunător de cărți mai fericit decât semnatarul avea în odaia lui cu poliți până în tavan cam tot ce s-a tipărit între cele două războaie, în Franța și, noroc inestimabil, literatura machiului în feluri de formate și exemplare.

Răsplata e neașteptată.

M-am lepădat întodeauna de veleitățile criticei și de ajustările-i comparative, confruntări, analize și declarații. Singură sentința speculației pare să poarte o substanță mai autentică, fiind mai grosolană și mai vie și eliminând considerentele, teza legală și punctul de vedere imobil. Aragon sparge limba, oglinda calmă și orizontul, și nu e nicăierea academic, uscat, indiferent, închegat și dogmatic. Poet de permanentă surpriză și neodihnit în mișcare, tumultul lui aruncat uneori cu talaze până la lună și revărsat, amestecat cu sânge, peste continente, ca un ocean fără început și sfârșit, ar fi greu de împăcat cu farul încremenit pe un țarm de contemplare placidă. Poetul refuză satisfacțiile odihnei și ale unei notorietăți meritate, de pensionar ilustru. Ceea ce a deosebit la noi pe Nicolae Iorga de vremea și de antecesorii lui a fost această călătorie continuă, fără limanuri și porturi cu debarcader; acest foc neisprăvit de mare ardentă, care-și sporește văpaia pe măsură cu cenușa, nepotolit, nestins, din poezia lui Aragon, în stare de o devenire eternă; această neliniște mulțumită numai cu ea însăși, cu zguduirile și zbuciumul fără nici un răgaz, fie că frânge, fie că mângâie și iubește.

Salturile lui de la minuscul la vast și grandios dau poeziei fermecătorului francez, destinat să fecundeze din nou geniul în clocot al patriei sale pe o sută de ani, o

iconografie de izbucniri, de neînterupt Apocalips. Printr-o extraordinară însușire personală, motivele poeziei lui nu-i sosesec în condei crude și brute, ci rămânând în interiorul vieții pornesc dintr-un punct alături de motivul imediat al vieții și evoluțiile lui de-a lungul unei poeme trec, dezlănțuite în impalpabil, prin toate fazele vertiginoase ale unui haos inabordabil de obicei poeziei cât de frumoase.

Poetul Aragon a fost ceea ce se cheamă un «rezistent», adică unul din numeroșii, incalculabilii francezi care nu s-au învoit cu plititudinea slugarnică a oficialității din cloaca de mormoloci. Aragon și-a scris multe din poemele lui pe patul puștii, culcată pe genunchi, și între ruinele bătute de tunuri. El n-a fost un așa-zis clandestin valabil pentru recompense după încetarea primejdiei și nimicirea fatalităților concertate. S-a înțeleștat cu ele în văzul tuturor.

1947

ȘOAPTA CONȘTIINȚEI PURE

Ah! ce sătul îs de omeni de treabă, de convertiți și de idealști declarați. Știi, domnul acela care tace și surâde molcom, sau care-i todeauna în șa, călare pe principii și doctrină, religios, patriot – omul plin de virtuți, care nu fumează, care nu joacă, nu e muieratic, neutru, impermeabil, liliac. Acela care-și ia zahărul din borcan cu cleștele, care soarbe supă fără zgomot, care nu plescăie, care-și pune șervetul la înghițitoare, care se poartă cu dungă, care face fraze, care nu vrea să supere și numai se indignează, se duce la vânătoare, are tablouri și cărți, zece pălării, zece costume, zece părechi de ghete, spălat, călcat, dichisit, vara cu mâneci scurte și cu guler scrobbit, iarna cu blană de jder.

Să-l vezi cum își taie la masă friptura, cum gustă din paharul cu vin, să-l auzi cum analizează, cum osândește, cum face pe amorosul, clapon în pantaloni, cu chică la ceafă, cu gurița țuguată, imaculat, cu batistă cu colț, cu

măciulie la baston, cu servieta cu cinci paftale de nichel în licărire. E cinstit nevoie mare, riguros, geometric și exact ca un schelet.

Simte că l-a făcut mă-sa pentru roluri preponderente. Așteaptă să fie ministru într-un cabinet reformator, dacă pân-atunci întâmplarea, neșansa, nenorocul sau ceasul rău nu-i înlesnesc o depunere la penitenciarul cu care viața i se învecinește încă din liceu sau universitate.

Dacă-l cauți mai bine, ai să-l vezi în cârcotă cu surorile, cu frații, cu maică-sa, în proces cu copiii, când îi are, jefuindu-i pe toți, ca să-și mai facă patru rânduri de haine, țapăn ca un manechin și ridicul, și alte patru părechi de pantofi, în câteva nuanțe.

Tare m-am săturat de asemenea titrați, specialiști și janghinoși, a căroră fațadă cu cravată aleasă, cu butoni de safir, cu nasturi aliniați, cu un dinte de aur la măsea, cu bărbierul lângă el, tras, întins și preparat la baie, ca un cadavru deșteptat cu ventuze și cataplasme, e căptușită cu toate nerușinările laolaltă și hrănită cu scursorile tuturor lăturilor sufletești.

Nu-mi mai vorbi de acești oameni de treabă pervertiți. Lăsați stricații sinceri, vicioșii prin vocație vulcanică, oamenii fără căpătâi prin cădere și predestinare să vie la mine: îi cheamă să-i mângâie; alăturat cu inima de ei, Domnul Iisus, ocrotitorul nărăvașilor cinstiți, al copiilor din pribegie și al preacurviei nevinovate.

1947

ADEVĂRUL ADEVĂRAT

Multă vreme, considerând viața cetății cu superficialitate, am detestat șperțul, comisionul și bacșișul ca niște calamități. Coruptibil, omul judecam că se degradează, moralitatea era mânjită, individul trebuia salvat din mocrilă: un ideal naiv. S-au instituit legi de represiune pe care cei dintâi le-au călcat dascălii și maestrîi de principii – și mita a crescut pe măsură cu interzicerile riguroase.

266

După ce ai trăit viața cetății și ai văzut că nu se cunoaște încă om în stare să refuze ofranda, începând cu discul din biserici și continuată pretutindeni; după ce ai dat șperț și poate că l-ai și primit, mascat de un vocabular acceptabil, după ce ai cumpănit și scrutat, comparând incapacitatea ipocriziei cu munca plătită prost – șperțul și se prezintă, atât pentru plătitor cât și pentru primitor, ca o binefacere socială, capătă și o semnificație clară. El nu-ți mai pare odios ca pe vremuri și parcă regreți că l-ai denunțat ca o introducere la putregai și demoralizare.

Fiți binecuvântați cei ce contribuiți la menținerea permanentului corectiv al absurdităților de birocrație, samsari abili, mișiți deștepți, personaje cu legături, intervenționiști. Insultați prin presă, înfierăți de justiție, arătați cu degetul în mânușe, de către toți câți trăiesc luxos dintr-o mizerie de leafă, apostolii dezinteresului mincinos. Voi moderați excesele, faceți prostia inofensivă, îndulciți, catifelând-o pe subt mână, stridența incompetenței, agenți activi ce sunteți ai spiritului de creație și de mișcare.

Șperțul scurtează și simplifică timpul și spațiul, dacă ne figurăm formalismul legal ca un dreptunghi circulat pe linia lui ruptă la colțuri cu patru stații în patru direcții – derivându-le pe diagonală. Viața e un incendiu, într-un teatru cu ușile închise: ca să nu fii înecat de fum și carbonizat în vâlvătaie, trebuie imperativ să scapi pe o fereastră. Căci, domnilor procurori și distinse fețe, câte din actele noastre de fiecare zi, dacă ne lepădăm de fățarnicia învățată și trecută ca o podoabă falsă din generație în generație, nu sunt în coincidență cu abuzul, raptul și escrocheria? Câți din noi nu sunt de fapt niște pungași inteligenți și niște simpatici bandiți?

Erorile moralei, care n-a făcut niciodată un înger dintr-un tâlhar calificat de natură, vin de acolo că purced dintr-un concept al perfecțiunii inexistente. Adevărul convențional refuză realitatea insului toxic și prevaricator de la care ar fi timpul să începem adevărul adevărat.

O PROBLEMĂ DE PSIHLOGIE

Mă găseam alaltăieri la masă între doi prieteni, un literat și un director de bancă. Am parcurs câteșitrei timp de câteva ore agreabile, în toate sensurile, maidanul de buruieni și hârburi, care se numește viață socială românească, unde se ivește, când floarea pură și timidă, strivită de materialul infect, când hazul grosolan sau faptul divers inexplicabil. O pildă dintr-o sută, autentică și recentă.

Un proprietar de țărână cultivată, un agricultor, avea în casă o cantitate veche de monezi de aur, moștenită și păstrată, ca un ceasornic, ca o bijuterie, ca o amintire de familie, de o viață întreagă, mai mult pentru valoarea sentimentală decât de finanțe, proprietarul, om trecut de cincizeci de ani, fiind suficient aprovizionat prin excepționala producție a hectarelor lui, cu bani de cheltuială. Amintirea avea însă și o valoare sonantă, la prețul metalelor actual, de nu mai puțin de șaptezeci de miliarde de lei.

Acum câtva timp, crezând că e în mai mare siguranță, proprietarul s-a gândit să-și mute comoara din casetă în oraș. Avea un singur prieten de toată încrederea, încercat, verificat, un om de bronz. A dus cutia cu aur la el, lăsându-i-o în casă fără nici o dovadă scrisă.

Evoluția normală a unui asemenea găj cordial ar fi fost ca proprietarul să nu mai restituie caseta și la cerere să dea proprietarului răspunsul clasic: «Ce, ești nebun? Mi-ai dat mie vreodată ceva?» Și prietenul hoț ar fi găsit și astucia curentă să se simtă insultat.

În această formă, întâmplarea era destul de vulgară și nu prezenta pentru noi, care fumaserăm trei pachete de țigări în deșert, ca să deslușim unele lucruri obscure, nici un interes. S-a petrecut cu totul altceva: epilogul e unic. Proprietarul i-a cerut prietenului de toată... încrederea caseta înapoi și prietenul i-a dat-o înapoi. S-au dus cei doi prieteni împreună la ferma bogătaşului și au ascuns-o acolo, după o sobă, într-un coș de fum. S-au despărțit după o petrecere plăcută îmbrățișându-se cu însuflețire și... a trecut o noapte.

A doua zi, poliția! Dumneata ai aur, aur mult, două mii de piese de aur, i-a spus proprietarului comisarul. N-am, domnule comisar, nimic. Să ți-l arăt eu, aurul, a răspuns polițistul, care s-a dus de-a dreptul la cotlon și a scos cutia.

Problema era tulburătoare. Ce s-a putut fabrica în conștiința prietenului, care doi ani de zile a ținut tezaurul la el fără să se știe și care chiar a doua zi după restituire îl denunță? Care putea să fie psihologia denunțatorului? Cazul era extrem de contradictoriu și complicat. După lege, denunțatorului i se dă dreptul unei treimi din valoarea denunțată, de astă dată echivalent cu douăzeci și trei de miliarde. Prietenul n-a urmărit măcar acest ultim beneficiu. Nu era nici un denunțator recunoscut.

Dezlegarea verosimilă a problemei a venit de la directorul de bancă, mai bun psiholog decât noi. Eu cred că prietenul de toată încrederea a operat așa, spuse bancherul. A scufundat monezile în apă tare și a furat din fiecare câte un gram, în total două kilograme de aur. A spălat monezile și le-a pus la loc. Dar îngrijorat că mânuindu-le pentru recalculare proprietarul își va da seama că s-a schimbat ceva, l-a pârât numaidecât, ca să nu rămâie timp de dumerire.

Prietenul a putut astfel să salveze morala, să fie și legal și hoț și să rămâie și om de treabă stimat.

1947

PORUMBIELUL DE DANTELĂ

Mesagerii Sfântului Spirit, din icoanele mănăstirii de odinioară, pogorau din ceruri dimineața pe marginea ferestrei, zece porumbiei. Bălțați și albi, curați, ca și cum cuiburile lor de dormit la lună erau purtate de norul de matase și puf de peste casă, virginal, ei îmi aduceau în toate zilele sfiala lucrurilor divine și uitam că cer în gameal meu semințe, că stau într-un coteț, că se nasc și clolesc.

O emoție de fragedă împrăștiată m-a cuprins neîntrerupt, privindu-le vizita matinală; un sentiment ca o rugăciune din copilărie, ca într-un sunet de clopot depărtat, ca în vibrarea cădelniței de argint cu fum de parfum, ca în lectura *Predicii de pe Munte* și a *Cântării Cântărilor* din *Scriptură*.

Mi se părea sublim de neadevărată realitate stilului în care sunt scrise pe viață formele delicate până aproape de abstract, ale păsărilor de bună vestire. Capul, ca o floare care vede, aripa fericit ondulată, gheara de o caligrafie augustă, pasul împiedicat și dulce al acestei miraculoase perfecțiuni de frumusețe. Și todeauna neschimbatul ei gungurit, care e un cântec și un glas, pentru ca înțelegerea ei să se facă prin murmur și șoaptă.

Porumbielul meu, al sufletului meu, era cu deosebire porumbielul de dantelă. El mă și cunoștea mai mult decât semenii lui și curtenitor și evanghelic se apropia de mine, întâmpinat la fereastră de amoroasele mistice târcoale. Se juca de-a v-ați ascuns cu mâinile mele întinse, se pitea ca să fie prins și răsfățat, i-am simțit ciocul și pleopa adeseori subt ureche și bărbie. Nu-mi puteam alege locul unde să-l sărut pe imaculata lui hermină, candidă, când îl găseam singur în camera mea, călcând ca o arătare sacră printre creioane și cărți și voind să afle ceva, pe care eu nu eram în stare să-l ghicesc din misterul așternut între slovele tipărite și vis. Cât am mai avut o mână de mei și de orz, le-am presărat pe masa de lucru și el, bogat lucrat cu iglițele de sîdef ale Sfintei Fecioare, într-adevăr ca o dantelă de altar, cu transparențe, licăriri, și cusături amănunțit încheiate ca frunzele de ferigă, pășea pe manuscrise și bucoavne, rotat în crinolina de horbotă a costumului, ca o heliantă care ar merge deschisă pe vârfurile de petale.

De câteva zile, porumbieii nu se mai înalță la fereastră. Mi-au lipsit și i-am căutat. I-am descoperit în ogradă, triști. Au dat să zboare și n-au mai putut... Aripile li-s grele, penele întunecate. M-au recunoscut și s-au strâns subt mine, aplecat pe pământ să-i mângâi. Sunt flămânzi și meiul s-a isprăvit.

Porumbielul de dantelă zace de melancolie și sfârșeală.

PRIETENII REGĂSITE

De ai trăit prea mult și ești nărăvit la hârtia tipărită, aduni cărți, ziare, broșuri și tot aruncând valul scrisorilor în foc rămân și dintr-acestea afară din cale de multe. Capriciile lipsei de treabă în critica literară chiar găsesc un capitol de exploatat în corespondența unuia cu alții, și o îndeletnicire, Doamne iartă-mă, culturală.

Năpădit de rafturi și colecții, ai vrea uneori să te scapi de arhiva de gunoaie, care nepuținând la nas are miros în regiunile suvenirii. Într-o vacanță, iei pachetele gata legate să le scoți în vânzare cu kilogramul sau să le vâri în jurul cotlonului de la cazan. Dar ceva te împinge să le desfaci; aceeași stupidă curiozitate, nițeluş modificată de un sentiment de râncezeală. Te aperi în sine-ți de slăbiciunea că, de voie, de nevoie, ele fac oarecum parte din suflet și că, în ceasul de a le distruge, ai mai vrea totuși să le păstrezi. Oricât de scepticizat de durată și forme, omul e incapabil să-și curețe viața, ca un pahar. Îi e greu să se despărtească de un prieten oscilant, de un tablou, de un briceag, de o gumă de șters, și de semnul care a fixat ca un balon săcâit de sfoara lui legată într-un trandafir, o din ce în ce mai vagă amintire.

Iei o foaie, o pui în grămadă și, de-abia zvârlită, te răzgândești și o iei îndărăt. Edmond Haraucourt rezistă timpului cu un singur vers, cântat de lăutarii Parisului, de odinioară.

Partir c'est mourir un peu: ai plecat și moare în tine ceva.

Am atacat zilele trecute stocurile mele de ceea ce ar fi trebuit să fie papirus și nu e decât papetărie, maculatură și hârtoagă, rămășiță odioasă, excrement moral. Nu m-a lăsat cugetul să fiu eroid, aprinzând o mare vâlvătaie cu ele. M-am întârziat să scormonesc, să scot din plicuri câte o mărturisire, să prizăresc prin câte un articol de gazetă sau revistă, să nu le strâng cocoloș.

Aș fi dat uneori să râd de pirueta opiniilor și de trecerea lor la diametralul opus de câteva ori, hotărâri nezdruccinate, atitudini prometeice, jurăminte, și m-am

pomenit întristat. M-ar fi amuzat vociferările și clamoarea mângălite în autograf pe numeroase volume, urmate mai târziu de insulte publice, de contestări și calomnii, tot atât de vehemente pe cât elogiile fuseseră trivial admirative și, vai mie! mai ales reconveririle rușinoase și întodeauna animate, toate acestea, nu de o credință, ci de un eveniment, de o teamă, de o speranță, de o iluzie, de o conjunctură.

În biografia literară e de schițat un recensământ. De câte ori la mie tânărul și vârstnicul sunt niște monumentale lichele, când chibzuite și când magnanime.

1947

URSARII

În plinul centru al capitalei, prin fața vitrinelor de bijuterii, negustori de «articole de lux» și librari, un țigan joacă un urs de patru ori mai mare decât el. Spectacolul e lamentabil să vezi o namilă, renunțând la demnitatea și singurătatea codrilor, că sare după ritmul unei meschine tamburine pe un trotuar, condusă de o botniță cu lanț, în priveliștea lumii.

Pentru bațjocura seninătăților slobode și eterne ale ținuturilor stâncoase, unde-și petrece din neam în neam sălbaticul și naivul destin, între peșteri și stalactite, vecin cu lumina zilei și cu scăpărarea luceafărului virginal, i s-au aninat la curelele botului strâns ca în menghină și clește ciucurii roșii, ca să pară veselă nefericita fiară blajină.

În foaietul unui teatru, unde se reprezenta o piesă cu scatiu, atârna de părete o colivie, în care se zbătea o pasăre vioaie, stropită pe gușe cu galben. În celula ei strâmtă, prizoniera, înecată de fumul de țigări, își aștepta câteva zile rolul între reprezentații și mutarea coliviei pe scenă, printre rechizite. Aș fi fost bucuros să știu că publicul pedepsește asemenea răpire a libertății unei zburătoare, prinsă cu clei de aripă în pomul de unde ciripise,

administrându-i autorului corecțiunea meritată. De dragul unui efect discutabil, el oprise viața și entuziasmul de a trăi, între zăbrele. Îi pusese gând rău regizorului și am încercat să-i dau drumul pe furiș scatiului din temniță, fără să izbutesc. O dără de soare ajungea pribeagă până la gratii, iar alături de teatru se clătinau parfumele unui masiv liliac violet, în zbeg cu adierile primăverii și cu păsările din flori.

De un timp ursarii dispăruseră din Bucureștii tuturor contrastelor, ca și găștele din timpul copilăriei mele, trecând în liniștea cărdului pe Calea Victoriei, de pe o parte pe alta, în dreptul Ministerului de Finanțe. Târbaca se retrăsese în ultimele periferii. Presupun că știți ce fusese târbaca: un câine spânzurat în vârful unei prăjini era învărtit în aer până ce «crăpa». Se mai zărea câte un cățel, de care nobilul lui stăpân, omul, se scăpa atârându-i o cutie de tinichea de coadă. Toată școala noastră primară alerga după el să-l dezlege, dar uneori mai rapid decât picioarele copiilor și speriat și mai mult fugea nebun și cădea părăsit.

Mă gândeam cum s-ar fi putut descătușa și ursul, a cărui suferință, izmenită într-un dans umilitor, îmi evoca durerile morale, mascate, ale saltimbancului, silit de foame să abandoneze mersul sănătos pe talpă și să umble pe o sârmă întinsă-n vânt. Lângă mine, zvâcnea de ciudă, de revoltă și de rușine un ucenic de cizmărie, care se pregătea să-i taie ursului botnița pe sub ascuns.

– Haide cu mine, mai departe, i-am spus, și fii cu-minte. Dacă te simte lumea, te bate, că-i pui în primejdie viața, ori te ciomăgește țiganul. Iar dacă-i dai drumul, ursul ori nu vrea să plece de lângă țigan ori te omoară – și inima ta bună nu se alege cu nimic. Ce să te bagi tu, între urs și ursar? Între amândoi există o chestie personală: lasă-i să și-o lichideze singuri, dacă va fi cazul, în cortul de la șatră.

Ucenicul, care părea un brav, a plecat nemulțumit, ca de un asociat al ursarului dușmănit. Sunt sigur că-n gândul lui m-a înjurat.

ȘCOALA ROMÂNEASCĂ DIN PARIS

Din Paris, de la Fontenay-aux-Roses, primesc o scrisoare însoțită de «anexe», a directorului școlii, domnul C. Marinescu, profesor la Universitatea din București, pe care n-am avut nici onoarea să-l cunosc personal, nici ineleganța să-l pui în cântar cu atitudinile domniei sale, fără motiv.

În toate litigiile de interese se disting permanent două puncte de vedere, *deux sons de cloche*, și în compoziția vieții firul de bumbac amestecat cu fibra de hârtie și prezentat în vitrină mercerizat, deosebit de mătase și identificat cu băgare de seamă.

Îl pot asigura pe domnul Marinescu că informațiile nu le-am primit de la niscaiva «bârfitori» de meserie sau adversari ai domniei sale, asociați să-i apuce locul, râvnit mai ales de prieteni și colegi.

Două aserțiuni sunt declarate false în cele ce s-au publicat mai înainte:

1. Scoaterea în vânzare a localului școlii după propunerea directorului.

2. Salarizarea directorului și a subdirectorului domniei sale, evaluată mi se pare, la circa două sute de mii franci (francezi). De un an și trei luni, direcția nu a mai primit nici un salariu, iar de la 1 april profesorii care o dețin au fost «rechemați» (eufemism diplomatic pentru «concediați»). Totuși directorii continuă să rămâie la Paris și în localul părăsit subiectiv cu cinci luni înainte, ceea ce nu e perfect normal și ceea ce nu poate fi egal cu o absență.

E de rectificat, prin urmare, forma.

1. Nu directorul propune scoaterea în vânzare a școlii ci «oficialitățile». Directorul s-a opus. Faptul e însă exact.

2. Directorii erau salariați mai puțin. Nu se spune în scrisoare cât; cifra s-ar părea jenantă. Rămâne exact că salariul nu era insignifiant.

Interesa, înainte de toate, altceva: raporturile dintre direcție și studenți, raporturi care, agravate în Fontenay,

continuau să fie cele din București, în majoritatea cazurilor; distanța patriciană de la catedră la bănci. Când studenților li se interzice intrarea în parcul școlii și când acest parc e transformat în grădină de zarzavat pentru uzul exclusiv al direcțiunii, nu mai poate fi vorba de o prietenie, inexistentă în toată școala noastră, primară, secundară și universitară, unde tineretul nu cunoaște decât datoria obedienței, condiționată de un servilism verificat.

Asemenea educație interesează înfinit mai mult țara noastră, cu o intelectualitate total deficitară în ce privește caracterul, decât o diferență de salariu ori punctul de inițiativă al punerii edificiului la mezat.

A fost o legătură de suflet și de intelect la Fontenay, între direcție și școlăret? Nici vorbă. Deplasarea centrului constituie un stil de argumentare prea obișnuit. De altfel, domnul profesor Marinescu face abstracție de multe alte adiacențe, care ar fi interesat îndeaproape adevărul și sensibilitatea.

Timpul nu e trecut și n-avem nici o împotrivire la o clarificare francă. Mai mult, ne lipsește amorul propriu al erorilor noastre dacă sunt demonstrate, dar ele se impune a fi demonstrate.

P.S. Tot de la Fontenay-aux-Roses primesc la două zile după creionarea tabletei de mai sus o altă scrisoare, însă de astă dată din partea studenților. Directorii au părăsit localul, tinerii bursieri au organizat o cantină, școala nu se mai vinde, bursele continuă. Băieții se simt în sfârșit stăpâni la ei acasă, pe ungherul de patrie strămutat lângă Paris.

Domnul profesor subsecretar de stat Miron Niculescu se găsește la fața locului și tactul domniei sale delicat și simpatice a prezidat această utilă și activă transformare. Nu se putea sfârșit mai estetic. Domnul Miron Niculescu e însoțit la Fontenay-aux-Roses de către domnul Buga, director în Ministerul Educației Naționale.

E un succes al ziarului «Adevărul».

ÎN CEASUL DE APOI

Întodeauna cărturăreasa o ia înaintea cărturarului și ghicitul în palmă sau cu birlici umilește raționamentul. Pe drept cuvânt.

Raționamentul purcede prin deducții și schimonoseală, pe când ghicitoarea, scurtând procedura, constată și afirmă. Niciodată locul și prestigiul preotului nu pot să fie luate de omul politic, sau de filosof; unul dă certitudini, poate că sumare, dar le dă; ceilalți, teoretici, logici și cam încurcați, aduc ipoteze. Numai că preotul, basculant în teologia lui și ciupit în ultima vreme de vermina îndoielii secrete, nu mai știe să facă față, ca un spiritist și ca o chiromantă, așteptărilor iluziei, vânturată-n ciurul contradicțiilor ca o pleavă.

Din când în când, și mai ales în izbeliști, omul nime-rește în enigmă și dă cu nasul într-un colț, din care se silește să iasă. Fiind, vorba ceea, și trup și duh, și trupul fiindu-i chinuit, el e solicitat de o evaziune spirituală. Orișunde, afară de lumea în care sunt, zice Baudelaire, nemulțumit și încolțit de viață. Se pare că și oamenii mai siguri de ei au superstiția predestinărilor, știute mai exact de baba cu trei cărți de joc în fereastră decât de presupunerile inteligenței lor – dar nu li se poate imputa tocmai lor slăbiciunea mistică a profeției, obișnuită împăraților, înconjurați de astrologi și magi.

Domnișoara Lenormand, uitându-se în palma lui Napoleon, i-a ghicit toată zbuciumata carieră. Doamna de Thèbes, căreia îi plăceau simbolele din mâna stângă a lui Aristide Briand, a fost proorocița răsfățată a saloanelor parisiene, vreo douăzeci de ani. Călugării ghicesc în plângerile *Psaltirii*. Cabaliștii își reazimă prezicerile pe *Apocalips*, care indică și succesiunea papilor.

Știți, stau scrise în această extraordinară poemă ocultă, a lui Ioan, lucruri de dimensiuni emoționant exorbitante: «Am văzut cerul înfașurându-se sul și pierind... Eu am cheia morții și a tărâmului celor defuncți... Vezi cele șapte stele din mâna mea dreaptă și taina celor șapte sfeșnice de aur?... Îi erau capul și părul alb, ca lâna, și

ochii ca o flacăra de jar...Ți-am pus dinainte o ușă deschisă, pe care nimeni nu va mai putea să o închidă...» Nu e de-a surda să recitim din când în când, pe lângă *Evanghelia lui Ioan* și această *Apocalipsă*.

Preoții neștiind să anuleze încrederea în vrăjitoare, publicul descumpănit de evenimente aleargă la ele și la practica diavoliei. Un satanism adânc sau o misticitate aghiografică mână lumea să iasă din lume. E o nevoie morală analogă idealului creștin de mântuire prin suferință.

Cunosc un confrate care trăiește la țară și doarme mult, ca să viseze mult, încredințat că vorbește în somn cu semnele și emblemele lui Dumnezeu, tălmăcindu-le în zeci de caiete, scrise dimineața cu pana celor două *Testamente*. Limbajul e același din toate reveriile profetice: Lebdă albă plutește și se înecă... Șarpele agățat din pom în pom pe ramuri... Corbul cu un ochi în frunte... Inima care zboară. Porumbielul și deluviul... Tronul de azur cu baldachin de purpură și fir. A venit un condei și a scris pe pieptul gol al Prințului fără de nume câteva porunci cu litere de foc și a venit și un vânt și suflând peste ele le-a șters...

Între spaimă și speranță se strecoară visul și misterul...

1947

BROȘURILE

Nu te-ai fi așteptat să ai între cărți atâtea sute sau poate că mii de broșuri.

Strămutând câteva rafturi răzvrătite de bombardamentele războiului trecut, care mi-a lăsat o casă șubredă, legănată de viscoalele iernii, am căutat colțurile mai rezistente decât mijlocul încăperilor încercate de zguduituri și «sufiu». Din vrafurile purtate pe brațe subt bărbie, mi-a lunecat dintre volume o broșură cât palma, care m-a dus cu vreo șaizeci și trei de ani înapoi.

M-am așezat turcește între două uși, am răsfoit-o și am citit-o, câștigând o jumătate de ceas. *Apocrifele în*

literatura românească. O mai citisem poate, cu vreo treizeci de ani mai înainte, dar harul uitării trecuse peste foile ei.

E o broșură tipărită la puțin timp după ce socoteala îmi spunea că mă născusem, scrisă de un mare cărturar, despre care nu se mai vorbește nici în Academia filologilor, nici în Universitate, necum în presa literară: doctorul Gaster. Acest învățat a închis ochii la Londra, expulzat din România, pe litera românească. Măinile lui de unchiaș, până în minutul de-a și le pune pe piept, pipăiseră paginile unui ultim manuscris de limbă românească.

În puțina hârtie, scrisă frumos și neaoș, dar și neînchipuit de frumos tipărită pentru o vreme și ce se poate lua la întrecere uneori totuși cu tiparul de azi, Gaster spune multe lucruri cu înțeles, băjbăite prin volumele masive, fără folos pentru tihna iritată a cititorului din ceasul de față, romane, studii, eseuri, scrisori documentare, fără să mai pomenim genul didactic, istorie, matematici, chimie, fizică, geografie, atât de superficial și obscur în «manualele» copiilor noștri, vioi, inteligenți și zvăcnitori înainte de școală.

De ce dispăre broșura din librărie tocmai într-un timp când ar fi mai bine venită? Editor și autori se dau de ceasul morții să înmulțească enormul. O carte groasă e și scumpă și diluată în marea negreală, pe când cititorul de azi e pregătit și pentru stil și pentru sinteză. Gustul e mai sigur, intelectul mai substanțial. Cele patru, cinci sute de pagini ale unui ceaslov literar pot fi reduse meșteșugit și fără nici o pierdere la douăzeci, la broșură, la acel mic pamflet științific sau de invenție literară, care nu e nici volum, nici revistă și care dă satisfacții autentice neizbutite de librăria tomurilor fără sfârșit. Broșura bate volumul ori de câte ori e bine făcută, ca poemul în luptă cu lăbărțata proză lătăreață. Problemă, evident, de valoare în adâncime.

De altfel, evoluția o indică ziarul incomparabil mai citit, și cinematograful, expresia rapidă și cea mai completă în spațiu strict măsurat, a ideilor și a cutremurului de creație. Publicul rabdă, dar știe să aleagă.

1947

278

MÂNCĂRURI

Ce ureche, ce auz, ce timpan a putut să aibă clientul de restaurant care a cerut, întâiul între semeni, chelnerului «mâncăruri».

Cuvântul e pe cât de imbecil pe atât de nou, o influență de recentă destrăbălare a limbii, administrativă sau fiscală. Cuvântul, estropiat prin elefantiazis și mahalagiu, tinde să se substituie în vorbirea curentă cuvântului curat *mâncare* și frumosului plural *bucate*. O mâncare e «un fel» de bucate: corect și armonios, și lista de bucate clasică nu a fost nicidecum o listă de mâncăruri, contrastul analfabetic dintre mâncare și mâncărime, al unui mușteriu care înfulecând se și scărpină de oarece.

Ar trebui reînființată și pusă la îndemâna unui profesor de limbă românească versat rubrica de odinioară, din presa cotidiană (fără aluzie la defunctul și regretatul Pisani) ținută de un specialist de catedră. Uităm pe zi ce trece să vorbim și indisciplina graiului ne duce la razil, tunzil, frizil al lui Caragiale. Cinc zice mâncăruri poate să zică și mersim și Galimbardi, dar nu trebuie lăsat în voia râgăitului verbal.

Un alt cuvânt de restaurant care te silește să te strâmbi din scaun de o senzație încercată oareunde, e verbul «serviți» de o gramatică înfiorătoare. Vorba intră în gospodării și-n cucoane de ultimă oră. Li se pare acestor găște ale imitației arătoase că au descoperit un stil. Amfitrioana oferă perișoare și zice...serviți! Pentru o a doua porție invită: «nu mai serviți perișoare?» Confuzie degenerescentă între a te servi pe tine și a servi pe altul. Nu știi cum e invitația pe țigănește, dar începem să grăim cam pe țigănește. Parcă preferi «cioara vopsită», pe «de lemn, Tănase» și pe «mai las-o, Popescule».

Cunosc un brav om care ezita între avariție și avarice, din pricină că i-a izbit odată urechea cuvântul medical. Nu mă supăra când îi spunea lui Churchill *curchilă* nici dacă zicea cu emfază politică *demoncrație*. Fericitul da greș din pricină că nu era licențiat în litere și filosofie. Dar când o distinsă doamnă te poștește la masă și-ți dă

voie să alegi din mâncăruri ce-ți place mai mult, nu-ți mai place nimic și-ți vine să te arunci din bloc, de la etajul al patrulea, pe fereastră. Iar la invitația: *serviți* ai lua castronul cu supă de pasăre și i l-ai turna în cap, peste «permanent».

1947

CAȘUL BACIULUI

În timpul verii venea din când în când un baci cu o sedilă de caș. Avea o turmă de vreo două sute de oi, cu trei ciobani, trei măgari și un câine și, târta lui, strămutată în pasul mărunț al mioarelor de prin Teleorman, poposea prin apropiere. Oile pășteau ce puteau să apuce în gură din roaderea pământului pustiit de o secetă repetată. Nu putuseră să dureze în partea noastră nici legumele cultivate, muncite de-a surda de brațele familiei, obosită de găleți. Apa fântânii le opărea ca o fierțură. Până la doi coți în adâncime, țărâna da praf la sapă, cenușe.

Totuși, stoarse până la oase, oile mai lăsau în ciubere fiecare câțiva stropi din acel miraculos extract de iarbă, care se cheamă lapte, mai frumos decât mărgăritarele și neasemuit la gust. Baciul îl prefăcea în cașul alb și dulce, purtat în cârligul unei cobilițe de-abia încovoiată cu o țâță de pânză-n vârf.

Mă împrietenisem cu el între salcâmi, la o țigare. Din pricina ochelarilor mei cu plăseaua groasă, oamenii, care nu prea știu ce însemnează o meserie atât de izmenită, ca scrisul, de obicei un simplu auxiliar de socotit al unui meșteșug ca lumea, îmi ziceau, ori domnule profesor, ori domnule general, sau colonel, ori, ca mai demult, domnule consilier... Baciul mi-a zis: Jupâne și mi-a plăcut mai mult. Aș fi meritat asemenea titlu de noblețe negustorească altădată, când eram mai gras.

Baciul avea mustață cărunță, un nas cocârjat cu eleganță, buzele aspre și sprincenele osoase. Bea tutun după tutun și nu scuipa niciodată. Se cunoșteau pe fața lui

arșițele șesului străbătut o viață întreagă în călcatul moale al opincii, și al turmei cu zgomotul mut de șindrilă, brazdele pământului cutreierat. Vorbea scurt, spunea drept și nu se văita, ca omul de oraș, nemiluit de nici o mulțumire, niciodată. Logica lui era cinstită: așa vrea Dumnezeu. Lumea, la el, se cuprindea în două responsabilități, a Domnului, care vrea sau nu, și a lui, de om păcătos. Încolo, oile, măgarii și cașul, uneori mai acru, alteori mai amar.

În satul lui depărtat îl așteptau până toamna târziu patru copii și nevasta. Din vreme în vreme, doi ciobani cu picioarele lungi pe măgari încălecau în patru zile drumul încolo și îndărăt cu traistele de mălai. Ei aduceau și vești: a fătat Joița, a dat porumbul în mătase.

De la baci mă purta gândul, vorbind cu înțelepciunea lui, la poetul Paul Verlaine și-mi aduceam aminte versurile, todeauna, aceleași, ale acestui Pauvre Lélian:

«Des Messieurs biens mis,
Sans nul doute, amis
De Royer Gollard,
Vont vers le chateau,
J'estimerais beau
Être ces vieillards.»

1947

LA TARĂBĂ

După războiul mondial numărul 1, am asistat într-un mare magazin din Lipscani la o piesă de moravuri. O doamnă elegantă, pășind princiar dintr-o splendidă limuzină, se îndrepta către dulapurile și manechinele cu blănuri. Patronul i-a ieșit înainte cu o curbetă adâncă de egumen, o metanie de mitropolit și întregul personal din vasta prăvălie, părăsindu-și clientela distribuită pe la raioane, se îmulzea să aștepte pe două rânduri trecerea ducesei.

Ducesa era doamna Popescu... Doamna Popescu, o vagă burgheză provincială, devenise printr-un capriciu de

vârstă soția unui fost prim-ministru. Cu o distincție distrată a ochilor și a buzelor aristocratică, doamna își indica preferințele printr-o secretară, și cele mai fine și mai exotice uniforme ale zoologiei sălbatice, împlânzite în argăselile din Lipsca, și alese de prin părțile Polilor și de la Ecuator, vreo șase splendide mantouri, au fost introduse în automobil grămadă. Vehicolul era îmbrăcat ca o cucoană, pe dinăuntru, cu mătase «beige», asortată cu pantofii și ciorapii doamnei Popescu.

Vizita inopinată a recentei Altețe a tulburat atmosfera, negustoria și publicul. Funcționarii cam golani, reflectând în sine, probabil, ce bine e să fii ministru, se făcuseră iritabili și nu mai aveau nici un chef să servească un cot de satin, un metru de căptușeală, o pasmanterie, vulgarelor cumpărătoare fără mașină și fără șofeur costumat ca un tambur-major cu trese de aur. «Dacă vă place!» răspundea unul. «Nu mai avem!» sau «Pentru atâta lucru ne deranjați?» argumentau alții. Gospodinele veniseră să-și cearpească un costum întors pe dos cu o bucată de anumită ștofă, să repare hainele de școală ale unui copil și erau aproape date afară din marele magazin.

O clientă care umbla de colo, până colo cu un petec în mâini, să-l potrivească pe un fel de mătase și care se rugase de mai mulți domnișori obraznici să o asculte, și-a ieșit din fire brusc, vociferând. Numaidecât, publicul feminin s-a solidarizat cu ea. Direcția s-a emoționat și a scoborât precipitat de la etaj. Mirosea a răscoală. Oare marea Revoluție Franceză n-a pornit din hale și de la jumătate kilogram de pește? Se auzeau amenințări: «Vă spargem geamurile, porcilor!»

În câteva minute au apărut surâsurile, încovoierile, scuzele și acel servilism galeș, rezervat până atunci doamnelor Popescu, din limuzinele cu lacheu.

Mi-am adus aminte de banalul vechi episod, în piața noastră, zisă volantă, din mahala, cumpărând niște castraveți. Niciodată specia comerțului de cincî parale n-a fost mai corectă, mai dulce, mai atentă și mai comic îndatoritoare ca acum.

SPUTA ȘI CĂLIMARA

Pluralitatea profesională e tragică și adeseori grotescă.

Nemulțumiți cu satisfacțiile meseriei sau bănuindu-se în sinea lor ratați și căutând să capitalizeze cât mai variate competențe. *Je suis tout* fiind orgolios, unii profesioniști de specialitate, cu o rentă oarecum suficientă de opinie publică organizată, forțează ușile, unii din ei, în timpurile artelor grafice prin publicitate.

Cunoaștem, chiar în meșteșugăriile manuale un caz de plenitudine suspinată. Un antreprenor parchetar obținuse cu mare trudă de la medicii lui o clasificare superioară prin diagnosticarea unui ulcer duodenal. Povestind clienților fazele ilustrei sale bubulițe și rostind cuvinte tehnice, spânzurate de nobila lui afecțiune, scandate prozodic și cu intercalare între silabe a unui surâs evolutiv, el zicea du-o-de-nal, cântat pe cheia de fa. Sunt foarte mândri că n-am făcut medicina, spunea parchetarul: aș fi fost, dragă nevastă, a celebritate.

Doctorul S. Irimescu epuizând șansele de tuberculoză, al căreia monopol l-a exercitat la mai mult ca perfectul o sumedenie de timp, trece la literatură. Nu știu dacă scrie și versuri dar se manifestează estet și critic, probabil că atât prin pubertate trezită cât și prin contaminare... Fostul suveran de peste flegmă ține, la o vârstă de zvâcniri abstracte, ale somnolentului hormon, să se arate exhibiționist și execută în public amorul platonice cu sora Terpsicorei.

Revista craioveană de medicină, a doctorului Cănciulescu, «Acta Medica Romana», are în ultimul număr o cronică... teatrală semnată dr S. Irimescu.

N-am urmărit activitatea autorului în privința piesei mele, jucată la Național. Într-alt articol, directorul revistei afirmă că doctorul Irimescu, în recenta lui juventute cu mâncărime de condei, s-a mai ocupat de ea în scris, ca să zic așa, de câteva ori. Cred că o cunosc, în schimb, din profilaxie, unde afară de un spital caracteristic de murdar, ex-dictatorul sputei sanguinolente n-a dat pentru sănătate nimic. Cronicile de teatre ar putea să fie o încercare de

soluție intermediară pentru recuperarea falimentului medical.

Accidentul e orișicum interesant cât și prezența doctorului de tuberculoși defuncți, între culise și sufleur. Poate că în apropiata nouă stagiune să avem și plăcerea să-l vedem pe domnul doctor Irimescu jucând. Sunt șase roluri libere în *Seringa* de pe urma comprimărilor efectuate. Aș fi gata să intervin să i se acorde unul, de medic sărac și dezinteresat.

1947

«SIMETRIA»

N-am mai răsfoit «caietele de artă și critică» ale domnului arhitect G.M. Cantacuzino de la numărul lor 4, din 1942, când apariția coincide cu muncile pământului și cu fazele solare. Primăvara, vara, toamna și iarna indicau în jurul copertei, după un calendar degajat de contingent, pasul cu o cadență de zodiac, inspirat de la materialele de catedrală, care calcă prin eternitate fără grabă.

Numărul 8 al caietului îmi ajunge acum, gros cât o carte de amvon, cu aceeași înfățișare adecuată preocupărilor de suprafață, adâncime și volum ale nobilei meserii și tipărit pe același ivoriu. Nu m-aș putea întreba câtă scumpete s-a cheltuit cu truda de a înfățișa atât de frumos frumusețea spațiului construit în continuă devenire. Exemplarul meu e gratuit, dar din har, cum se obișnuiește în schimburile dintre umbră și lumină, în care steaua dă licărire și primește puful pădăiei.

«Simetria» se găsește la un nivel de intenții și expresie unic în literatura periodică actuală românească și criteriile ei fixate de gândirea sigură și de gustul înalt al domnului Cantacuzino, și părăsite de epilepticul temperament al unei epoci de valori ușor de împăcat, sunt chiar când și Europa le uită, europene și europene în zestrea continentului cea mai bogată și mai substanțială

franceză. Nu e nici o scădere pentru români dacă între ei și francezi afinitățile continuă să fie numeroase și dacă o întregă latură de sensibilitate e comună, ca în două exagoane lipite. Sunt imponderabile și mistere ineluctabile, în destinul cărora fericit trebuie să ne încredem din toată profunzimea individualității.

Sumarul caietului al optulea e disputat de câteva nume de o circulație cu atât mai strict disciplinată cu cât calitativ e situată mai sus. *Impresiile din California* semnate Matila C. Ghyka; *Înțelesul materialului la Goethe* de domnul C. Noica; *Deformări critice*, ale domnului N. Nedeleșcu; *Pictura, artă universală*, scrisă de P. Miracovici; colaborarea domnului M. Rădulescu: *Muzică, dramă, cuvânt*, articolele și notele domnului Cantacuzino, pagini peste pagini, de ținută fermă și de limpede eleganță, dau impresia certitudinilor nete și a duratei subtile.

Reproduc ca un desen final câteva rânduri din manuscrisul domnului Noica: «Respectul pentru material înseamnă înțelegere largă a naturii, natura duce la cultură și amândouă par a culmina prin om. Dar omul? *Omul trimite dincolo de el.*»

1947

MEDALOSCOPIA

Citind într-o gazetă că s-a adus din străinătate un aparat detectiv pentru descoperirea aurului «oriunde s-ar găsi ascuns, indiferent dacă este ascuns în pământ sub piatră, cărămizi, lemn sau materiale izolatoare», mi-am adus aminte că la o ședință de spiritism, anterioară, pasiunea mea științifică evocase pe Edison, înmormântat în Statele Unite, și că genialul inventator adusese vorba de ceva în genul detectorului în chestiune.

Întâi, m-am cam sfiit să-l supăr din nou invitându-l la o ședință cu paharul gol și am încercat o anchetă la Școala Politehnică, la Universitate și printre profesorii de fizică din licee. Gradul lor de cultură nu s-a simțit în stare să mă lămurească.

– Hai să-l mai deranjăm o dată pe Edison! Cred că nu o să fie indiferent la preocuparea noastră cu aparatul cu pricina la piatră, cărămizi, lemn sau materiale izolante, propuse o doamnă care voia să participe la interogatoriu.

Ca și cum ascultase la ușe, ilustrul american s-a prezentat numaidecât, anunțându-se prin trei bătăi în masa de experiență.

Dispoziția spiritului a fost din cele mai binevoitoare pentru admiratorii lui din București, când l-au întrebat cum ne explică necunoscutul până acum aparat.

– Filosofii și filologii mei – ne-a declarat amical Edison – aparatul de care vă interesați e impropriu calificat «metaloscopie», fiind numai metaloscopie. El nu se adresează metalelor în general, ci numai aurului și nici oricărui fel de aur, ci numai aurului rotund, cu zimți și gravat cu un cocoș. E un aparat preocupat mai ales de ce stă scris pe o piesă de aur decât de noblețea materialului ei. Dacă ar fi o bijuterie, fie un inel, fie un pandantif, fie o punte de dentist ascunsă sub carne, aparatul nu simte nimic. Sensibilitatea lui e specializată pentru napoleoni și poli.

Aparatul are și un defect prepozițional. *Subt* piatră, *subt* cărămidă, *subt* lemne, el prinde moneda cu o precizie stupefiantă, însă *pe* piatră, *pe* cărămidă, *pe* lemn, adică deasupra și peste sau *alături*, dincolo sau dincoace de asemenea material aurul rămâne absent, parcă nici nu ar fi fost. Același e cazul și cu *vizavi*; aurul nu se vede în aparat. Cât privește ștofa de lână, bumbac sau bemberg, ea rămâne aparatului impermeabilă. Buzunarul de la jiletcă e garantat, fiind de celofibră. Nu mai vorbesc de materia izolantă elvețiană, față de care aparatul e surdomut și orb. Însă el are o extremă sensibilitate pentru o specie de simili-aur, al căreia nume începe cu litera d. Ea poate fi și de hârtie: dolarul. Orișunde l-ai ascunde, aparatul îl vede și-l trădează.

Unul dintre experimentatorii spiritiști observând că nu e stilul de expresie obișnuit lui Edison, am căzut de acord că științificește suntem victima unui spirit farsor. Ne-am hotărât să evocăm sufletul unui medic de la Bacău, specializat acum vreo treizeci de ani în «raze» și

foarte căutat de țăranii chiaburi din județ, care refuzau orice alt tratament.

Că se vindecau mai mult sau mai puțin, asta nu privește științele fizico-chimice și naturale. Țăranii purtându-și banii cu care veneau la târg, în brâu, doctorul, la razele lui, căpăta noțiunea financiară justă a onorariului cuvenit: douăzeci de lei, zece lei, cinci lei, după numărul «pisoilor» din chimir.

Pisoiful era piesa de cinci lei, de argint.

1947

LIPSEA CEVA...

Am trecut către redacție, din când în când, pe lângă ruinele, în dărâmare, ale Teatrului Național.

Întâi, m-am întrebat de ce nu sunt folosite masivele temelii pentru reedificarea părților de deasupra. Altă dată, am oftat: imitație, inconștiență. Analizând oftatul, l-am găsit idiot.

Fațada de odinioară era, în simplitatea ei, frumoasă, dar se asorta pe vremuri cu strălucitele trăsuri și scăpărătorii armăsari ai «muscalilor» de odinioară, nerăbdători pe copite și dacă, pe dinlăuntru, în teatru, fotoliul direcției era ocupat de celebrități, nici capra birjarilor nu se lăsa mai prejos. Toader, starostele dibaci în a îndoi fuga splendidelor lui echipaje, al scapeților, era o figură; Mișa, preferatul cucoanelor, confident discret, avea în sânge pe demonul vitezei marilor surugii imperiali și domnești și era o altă figură. După dispariția acestor artiști în giubele de catifea, s-a făcut un gol. Teatrului îi lipsea ceva.

Suspinam că fotoliul fusese odată al lui Ion Ghica? Păi, n-a fost și al lui Ioan Bacalbașa, autorul unei piese *Mort fără lumânare* și al lui Alecu Mavrodi?... Fii serios îmi șoptea îngerul meu păzitor, și schimbă-ți melancolia...

Altădată, rămășițele fostei clădiri erau împresurate de un gard decorativ. Deunăzi, m-am oprit, interesat de un

alt aspect. Pierind aproape tot relieful care acoperea intrările străzilor Regală, Câmpineanul și colțurile Căii Victoriei, aveai un spectacol revelator. Lipsise și altceva din piața Teatrului Național.

Dărâmarea mi s-a părut deodată o binefacere edilitară sau cum se spune de un timp încoace, împăcat cu toate barbarismele: urbanistică și modernă.

Ce-ar fi să se dărâme clădirea până la stârpire radicală și să se construiască pe locul ei o admirabila piață, cu un scuar, în mijloc o statuie? Parcă l-aș muta și pe *Regele Carol* al lui Mestrovici în mijlocul peluzei de gazon și l-aș înconjura cu boschete de liliac, în care aș îngropa câte un chioșc elegant: ici un anticar de cărți și relicve și dincolo o expoziție de tablouri și desene. Sculptorilor le-aș rezerva în aerul liber intervalele verzi dintre petice de geranium.

Oricât de izbutit ar fi proiectul noului teatru, silueta lui va fi alta iar Palatul Telefoanelor îi va birui linia și volumul. S-ar câștiga pe deasupra o măgură centrală, de caracter, iar edificiul proiectat ar putea să înfrumusețeze o perspectivă adevărată. De pildă, câmpia de asfalt din fața Palatului Regal sau piața Senatului, opulentă, înfundată socialmente într-un pavilion provizoriu, comercial, pitit între firme.

1947

PSIHOTERAPIE

Domnul e surmenat și doamna istovită. Domnul umblă toată ziua, de colo-colo, cu un ghiozdan luxos purtat de ureche. De unde vine, unde se duce, cine știe? Domnul în schimb are o diplomă nepotrivită, care i-a servit să se introducă, într-o vreme când, între o autoritate și alta, unde aveai trecere și relații, îți ieșeau de câteva ori câteva sute de mii de lei pe zi. Puteai să ai automobil, să faci cadouri, să trimiți un buchet unei cucoane infidele și să ții cu chirie o garsonieră pe undeva, pentru dilatățile personale.

288

- Am onoarea...
  - Am onoare...
  - Iartă-mă că sunt grăbit... Mă așteaptă ministrul.
- Venea de la un ministru și se ducea la un ministru.

Prin urmare, domnul nu are nici o meserie activă, dar e surmenat.

Nici doamna nu e mai puțin surmenată. Canapeaua, eclipsele îndelungate de la domiciliu, pocherul, croitoresele, dentistul, frizerul, toată această muncă nu numai că o «ambetează», dar a ostenit-o afară din cale de mult. Cozile la ouă și cartofi, așa de disciplinate, românul fiind blajin și dulce când nu-i merg treburile neted și lin, de la sine, nu fac parte din programul ei apendicular.

Soții sunt de acord întodeauna, el mai bătrâior, ea mai tinerea, că obosesc de prea multă lene și că au nevoie de odihnă. Dar cum să te odihnești acasă? Odihna după munca la munte și la mare poate să fie totală și eficace. Sau măcar undeva, la țară, în peizajele zărilor infinite, ale cirezilor, ale turmelor, ale stolurilor de vrăbii speriate de apariția ciociului de cafeenea și samsar intelectual și puturos de ghiozdan, pe miriști.

Periodic, doamna și domnul se găsesc în repaos. Zilele de odihnă îi surmenează. Au stări morale, depreșiuni sufletești, mâhniri mistice, tulburări de psihologie, ca la teatru, ca în romanul în care viața nu începe niciodată, nu durează deloc și se isprăvește întodeauna. Viață de șperț, cu miros de irigator, de injecții și pilule, în chelneria falsificărilor sociale.

Ai propune bucuros un sistem de reeducare pentru acești mărginași ai existenței vicioase și puhave, de mare oraș, fără regulă și credință...

1947

NITAM-NISAM

În Jardin d'Acclimatation din Parisul dragostei noastre, sunt mulți papagali și multe maimuțe, care fac ca omul, copiile în mărimi descrescânde ale bărbaților și

intelectualilor guralivi. Dar această populație deasă face ca omul numai în actele minore și sumare, de gălăgie și trâncăneală. Papagalilor le lipsesc semințele, iar maimuțelor nucile de cocos. Când vine îngrijitorul cu coșul, entuziasmul exprimă o bucurie alarmantă și merindele consumate în tăcere dau naștere păcii și normalului găinaț. Papagalii adorm în verigile legănate și, ca niște gospodine cu de-amănuntul, strămoașele noastre, maimuțele, rămase la stadiul simplei fiziologii, se purică și se ling. În toată grădina se așterne o liniște pustie până la prânzul următor și între câte două nuci se scurge viața monotonă. E de ajuns ca, din timp în timp, îngrijitorul cu șapcă să ia cu mătura cojile și să curețe singurele rezultate vizibile ale unicei activități: a înghiți și a da afară.

Mă prindeam la vorbă printre cuștile de uistiți și cacatoeși cu Monsieur Jean, pedagogul în tunică al sectorului guraliv. Încercam o tihnă ca la Palais Bourbon, adunarea deputaților, o tihnă dulce, și cum nu aveam un căpătâi precis la Paris și purtam cu mine niște inutile buzunare goale, m-aș fi intercalat de voie bună printre pensionarii cu ciocul învârtit sau cu coada pe spinare, să visez pe o vergea sau într-un colac, la pădurile de banane și la plantațiile de ananas, spărgând între dinți un sâmbure cu miez și sugând o roșcovă de mazăgă.

Domnul Jean realizase în parcul animalelor și fiarelor studiate prin zăbrele de pictori și desinatori așezați în deplină siguranță personală, dinaintea naturii de junglă, cu o mapă și un șevalet, cele trei mari deziderate ale Republicii: Liberté, Egalité, Fraternité.

– N-ai idee ce bune sunt animalele și ce ușor conduci Africa asta, spunea domnul Jean, cu o poală de mei și un ciolan; numai să le dai porția regulat. Și nici nu e nevoie să le sature de tot. Când li-i foame, ți s-ar părea că vor distruge grădina, dar le potolești numaidecât. Ce mă bucură la ele, este că n-au nici o altă veleitate și că frământarea lor nu se ridică mai sus de stomac. Uite, maimuțelor le place și tutunul, dar în loc să-l fumeze, ca noi, complicații și subtilii, cărora ne mai trebuiesc și chibrituri și câte un ciubuc, ele îl mănâncă.

Mi-am adus aminte de aceste bune, pacifice moravuri, din grădina zoologică franceză, la o știre venită din Paris, cum că un urs, împrietenit cu îngrijitorul lui, dar neurasenizat de marea monotonie a parcului exotic, i-a sărit cetățeanului în spinare și l-a sfâșiat, așa, nitam-nisam.

Va să zică, trebuie căpătată și o noțiune ilogică inedită: nitam-nisam. Adică, fără motiv, mistică, absurdă, de dincolo de abdomen. Parcul prin care se plimbă probabil domnul Ramadier, ca să deprindă legiferarea pe viu, încercând senzația «*chiar de pouls*» s-a reabilitat.

1947

CÂNTAREA CÂNTĂRILOR

Între scrisorile pe care le primesc, mai ales de la tineri începători, însoțite unele, cu toate protestările publicate, de manuscrite, nu ia cel mai puțin loc îndoiala.

Îndoiala de sine stă bine la toate vârstele și face parte din plămada substanței. Ce urâtă și stupidă e certitudinea de infailibilitate a individului, de obicei neînzeștră!

În literatură, ori ești ori nu ești. Nu încapă nici o concesie. Numai în comitete și clanuri, din motive de parvenire personală, copiii și pensionarii condeiului se învăluiesc de fumul de tămâie unii pe alții, valabili reciproc în strânsură. *Asinus asinum fricat*: măgarii se scarpină, frecându-se între ei. Pe măgari îi pișcă musca: crebralii sunt ciupiți de gărgăunele autorității. Uneori, se caută pentru circ o girafă ori un dromader.

La ultima alegere în Academie, unde câțiva binevoitori candidi au bănuț că și-ar fi pus și subsemnatul candidatura, nu știu cine m-a propus, nici de ce am recoltat patru voturi. Nu-mi dau seama nici că aș fi putut face onoare în această colecție ilustră. Dar am fost întrebat, în ajunul ședinței de promoție, indirect întrebat, dacă pentru cazul că voi fi acceptat odată cu prietenul meu, popa Galaction, ales cu unanimitate de opt voturi, Academia poate fi sigură de obediență. Propunerea m-a lovit ca un

pumn de box în stomac. Odios în opinia majorității teșghetarilor de cultură, nu m-aș fi așteptat la atâta nemeritată onoare, dar oferta de calificare oficială venea după o unanimă ostracizare. Fusese un moment când mentorii Academiei mă trimiteau la Parchet. M-am angajat, în schimb, față de mine ca în obișnuitul discurs de recepție să insist, firește, că Eminescu, Creangă și Caragiale au lipsit din Academie; în vreme ce niște domni de a treia mână, ca să fiu aritmeticește politicoș cu morții și sentimental cu viii, creatori de oarecare vagă diaree literară, ocupau fotoliile marilor mucenici.

Aceștia nu suferă de nici o îndoială. Se manifestă în frac, urcă imperturbabil pe soclurile goale și iau atitudini imperiale de călăreți. Ei sunt dogma, ei adevărul și calitatea.

Cu toate acestea, tinerii mei corespondenți să nu cadă în exces. Obsedați de scriitorii care au trecut prin aceleași faze odinioară, ei se mărturisesc descurajați. Putea-vor să ajungă vreodată la nivelul idolilor contemplați?

E cea mai proastă tactică pentru începători. Ca să ajungă la sine, la sămburele existent întodeauna, dar pierdut în adorație, înfumurare sau lectură, în timpul lucrului vor face gol împrejurul lor, ca și cum nimeni nu ar mai fi scris până atunci și, în singurătatea chinului, vor arunca de pe marginea sufletului întins ca apele de la începutul lumii, când Cuvântul plutea peste ele, undița după peștele de aur.

E o dragoste și aici. Nu-i adevărat că orice adolescent iubește cum nimeni nu a iubit, încredințat că iubirea începe de la el și că logodnica lui e cea mai frumoasă și mai plină de haruri?

1947

O CASĂ ȘI O STATUIE

Nu mă dumiresc dacă o statuie, în afară de singurul ei merit, artistic, însemnează, când evocă un personaj, ceva mai mult decât un pietroi stilizat. Nu știu nici dacă

Alexandru V. Beldiman, întemeietorul gazetei, la care sunt colaborator într-al şaizeci şi unulea an de la fundarea ei, ar trebui să aibă o statuie în Bucureştii atâtor momâi insignifiante.

Dar după ce pământul s-a tot aşternut peste el şi descendenţii lui au dispărut, mi se pare că toţi, dimpreună cu nepoţii, Beldiman e încă viu şi prezent cu această foaie, care se naşte în fiecare zi dintr-un trecut de osârdie şi nobilă luptă. Or, datoria condeiului care suferă, caută şi gândeşte este, înainte de toate, să nu se absenteze. Datoria faţă de sentimentul că pulberea ta, mutată de coloro, în câte un vârtej de vânt, încă se mişcă şi durează, datorie de sacru egoism; datorie şi faţă de unii cititori care găesc în slovele tale puţin lucru, însă atât cât le trebuie pentru a se consola tocmai că durează, frumoasa viaţă fiind adeseori decepţie, amărăciune şi ofensă. O întâlnire în abstract a tristeţilor tale cu melancoliile lor dă ceva, tot abstract; o stare de suflet sau de intelect, un echivalent de duhovnicie defunctă odată cu feţele închinat odinioară unei vieţi de ascetică bucurie.

Trec uneori, departe de domiciliul meu din periferie, ca să vizitez un prieten aşezat într-un cartier de lux, pe o uliţă care prin copilăria mea se chema strada Cosma, rebotezată cu un nume italianesc. Pe aceeaşi stradă, despăcată din Calea Victoriei, la câţiva paşi de vechea casă Beldiman, stă de veghe, pe gânduri, într-un spaţiu chibzuit frumos, de arbuşti, cu adevărat monumentală statuie *Ion I.C. Brătianu*, în granitul puternic inspirat al lui Mestrovici. O singură insuficienţă: soclul dizarmonic şi sărac relativ la exuberanţa motivului interpretat.

Trotuarul din dreapta uneşte astfel două adversităţi: Brătianu şi «Adevărul», conciliate în spectacolul vremii. Nu s-ar putea să se repete scuarul Brătianu mai încoace, edificând pe locul casei Beldiman, azi în ruină şi nelocuită, un petec de aer şi plante cu o statuie, demnă de expresia vecină, a monumentului de granit?

Locuiam prin partea locului în copilărie. Am azi şaizeci şi şapte de ani. Mă duceam cu placa de piatră la şcoală prin faţa sălaşului de boiernaş, cu aceleaşi ferestre ca azi, şi zăream pe Alexandru Beldiman, care tipărea la

început, pe frontispiciul gazetei, inscripția lapidară: «Să te ferești, române, de cui străin în casă», frecându-și barbișonul în geamul aburit.

Nu știam atunci, neștiind bine nici alfabetul, că odată și odată voi scrie și eu în gazeta lui.

La grilajul porții, acoperit ca și pe vremuri cu tablă neagră, se oprise acum vreo câteva zile un biet unchiaș cu fața spre el... L-am întrebat «Nu puteai, tată, să-ți alegi un colț mai ascuns? Aici a trăit Beldiman»... Era un bătrân cuviincios și s-a speriat... Nu știa nici el nimic.

1947

CAUZĂ ȘI EFECT

Aveam odinioară o motocicletă, cu o cutie lungă alăturată de ea, ca o luntre. Mutarea acestui supliment cu scaun, cum fusese construit pân-atunci, din spatele motocicletei în dreapta, a fost un progres, ridicul, dar important. Puteai observa pasagerul.

Odată, demult, unui sportman i s-a desprins «sidecarul» de dinapoi și de-abia după cincisprezece kilometri și-a dat seama turistul că-și pierduse nevasta pe drum. A regăsit-o într-o farmacie. Durerosul eveniment se petrecea într-un admirabil peizaj alpin. Doamna motociclistului fusese trântită cu capul de pietre de câteva ori.

Urcând odată șoseaua către Predeal, motorul mi s-a înfierbântat peste măsură și, dilatându-se cilindrii, a dispărut compresiunea. Vehiculul se găsea în creștetul unei râpe de o mie de metri adâncime și, o secundă, a dat înapoi, către prăpastia neagră. Prezența de spirit și iuțeala însoțitoare mele ne-au salvat. Sărind din ataș în secunda prăvălirii, i-a pus roții din spate un bolovan dedesubt.

Secunda durase o eternitate. Obosit de răsucirea nervilor violentă, am descălecat și m-am trântit în iarbă. Răcindu-se motorul, am pornit spre București.

Mi se stinsese acetilena cu mirosul ei caracteristic de usturoi și, pe întuneric, mă angajam în viteză pe șoseaua

Kiseleff scufundată în beznă. Ținusem dreapta regulamentară.

Nu știu de ce am cârmit spre mijlocul șoselei, la stânga: un instinct. Începuse să fulgere a ploaie. La o scânteie de fulger am zărit primejdia ce-mi sta înaintea, dacă aș fi continuat încă doi metri să merg pe dreapta. O trecusem și am stopat. În fața mea, se urnea încet o butie monumentală, cât o claie de fân, plină cu vin și trasă la pas de mai multe părechi de boi. Iarăși, o secundă era de-ajuns ca să ne sleim cu nouăzeci de kilometri pe oră de fundul uriașului butoi.

Două accidente și două noroace într-o singură zi începeau să fie prea multe. Am înțeles avertismentul. Nu e bine să abuzezi nici de noroc. Am vândut cu părere de rău dar hotărât motocicleta.

Cumpărătorul era un angrosist armean din Constanța. Încântat de buna funcționare a mașinii, dăruită unui fiu al lui după trecerea cu succes a unui examen, noul proprietar mi-a mulțumit în scris de două ori. A treia oară mi-a făcut un cadou. Nu pentru că motocicleta funcționa din ce în ce mai bine, ci din pricina că fiul scăpase cu viața și el dintr-un accident... Impetuos și fanatic, tânărul fusese aruncat de mașină în talaze. Semnificarea darului primit era că nu mă ascultase în privința accelerării, care la motocicletă se obține sucind foarte puțin maneta de pe ghidon. Băiatul o sucise de tot, dând gaze prea multe și nemaiputând stăpâni direcția a luat-o mașina razna și l-a băgat în mare. Asta se întâmplă des și în viața fără motocicletă.

Armeanul era un negustor bogat, dar zgârcit și voind să-mi trimită totuși un dar, ca un acatist, s-a gândit să nici nu-l coste prea mult. Desfăcând pachetul care însoțea scrisoarea, am scos la lumină un instrument de nichel și cristal, pentru cântărit corespondența. Cântarul era de două ori inutil; întâi că nimeni nu și-o cântărește și al doilea că nu funcționa cântarul. Dar era frumos. Armeanul m-a vârat într-o dilemă.

Sunt de atunci douăzeci și cinci de ani. Toate evenimentele au trecut și aparatul a rămas. Nădăjduiam să mă scap de el la bombardament. Am fost bombardat de

două ori, mi s-au prăbușit păreții și el e intact. Uite-l
colea, pe niște cărți. Dus prin rafturi, prin dulapuri, pe
sobă, pe masă, mă împiedic de el în fiecare zi și n-am cura-
jul să dau, într-un acces de disperare, cu el de-azvârlita
pe fereastră. Pun mâna pe cântar, îl înjur și nu pot să mă
decid...

1947

CIVILIZAȚII

Venise vorba de civilizație, care ar putea să fie și ea o
vorbă ca toate celelalte, cu care ne jucam la țigări, cu o
scrumieră mare pusă pe masă. Într-înșa se aduna, odată
cu mucurile fumate, amare și acre, cenușa invizibilă a
discuțiilor sterile.

Care-i semnul acestei așa-numite, cu un cuvânt așa de
urât, civilizații? Parcă pe franțuzește, *civilisation*, cu alte
aderențe în sensibilitățile regiunii din capul continentului,
legănat de cântările talazelor și de sirene și liber peste
întregul ocean, sună mai dulce. Ce-i civilizația?... Săpu-
nul? Lama de ras? Tacâmul de la prânz? Încălțăminte cu
toc? Palatele de piatră? Catedralele? Asfaltul? Maca-
damul? Lectura?

Se pare și este sigur, că toate acestea: baia, cabinetul
cu lanț, rufăria, ciorapii, inelele, tablourile, cărțile, patul
de lână, perina cu fulgi, sufrageria, bucătăria, pivnița cu
vin, dau o spiritualitate, și că expresia ultimă a stării de
civilizație e o stare de moral.

Românul n-a putut să aibă, cu sutele de ani, mai
nimic din semnele exterioare atât de emoționante în țările
străine, de la Viena în sus și-n jos. Rob permanent, cu
slabe răgazuri de calm amenințat perpetuu, rob între
Bizanț și Roma, care se edificau treptat; colea spre Sfânta
Sofia, dincolo spre Coliseum și Vatican, desculț ori
golan în opinci, fugind de-a lungul veacurilor din baltă în
păduri, din șesuri în munți, viața nu i-a dat voie să se
așeze mai multă vreme decât între semănat și seceriș,
dacă evenimentele îi lăsau și această vacanță.

De aceea, la el totul a fost provizoriu. Casa lui a fost de lut, grajdul i-a fost de câteva lemne încrucișate sub paie sau stuf, mâncarea i-au fost pastrama și brânza, și ca să nu-i trebuiască un cuptor, evoluat de la situația de troglodit și de fugăr la o situație de securitate, el a mâncat, în loc de pâine, mămăliga fiartă repede într-un ceaun lângă carul cu coviltir. Și ciobănitul dovedește starea lui aproape nomadă de om izgonit. Până încoace, târziu, flăcăii au trebuit prinși cu arcanul, neștiind în ce oaste străină au de slujit. Nici pletele nu prea au altă explicație: omul n-avea timpul sigur nici să facă baie în albia lui, nici să se tundă.

Istoria poporului românesc e cel mai incredibil document. Ori de câte ori ne cuprinde necazul că rămănem tot îndărăt, avem obligația să ne consolăm cu trecutul și, fiindu-ne groază să nu ne fie rușine de el, dacă am fost în stare, îndată ce ne-am oprit cirezile și turmele la loc mai liniștit, să dăm o elită a minții și să ne ridicăm limba la nivelul căpătat în milenii de literatura altor popoare.

Civilizația noastră e strict interioară. În pribegia lui de todeauna, valahul a fost singur cu Dumnezeu și, neputând zidi temple și colonne, și-a construit pe fluier și grai un suflet generos, cruțator, echilibrat și ceva pe care noi îl numim cu un cuvânt înalt și făcut de noi: omenie, fără echivalent în nici o limbă. Ca să ne cunoască valoarea de civilizație, lumea trebuie să ne adâncească. Morminte spoite și crestate cu aur sunt peste tot locul, unde oamenii au avut vremea cu ei, dar n-au omenia noastră.

Calea către stele și către tipul omului definitiv, care nu-i chiar «Übermensch-ul» lui Nietzsche, cu cruzimile lui, trece prin suflete, nu prin autostradă cu lampioane. Poporul nostru are un folclor subtil și delicat. Știm că există o încercare de sociologie care, crezând că a descoperit ceva, face drumul dintre pirostrie și groapa unde omul se duce în poiană, urmărit de câini, înainte și îndărăt, derizoriu și grotesc.

Monumentele civilizației noastre nu se văd: sunt ascunse, dar au, unele, patru dimensiuni...

UN STREIN ÎNTRE ROMÂNI

Un student maghiar, vorbind suficient de bine românește, a căpătat o însărcinare universitară pentru București și stă la noi, în capitală, de aproape o lună de zile. În ajunul unui examen de licență sau doctorat s-a hotărât să studieze pentru teză literatura românească, mai nouă, vreau să zic mai recentă, și mai ales, mi se pare, poezia unui oarecare Tudor Arghezi. Nu știu dacă vă mai amintiți; acest personaj antipatic și cunoscut pornograf, critica pretinde că e poet.

Deci, s-a impus o vizită literară. Dacă nu intervenea din când în când o târăgănare, un accent, mai mult o pauză silabică sau o flexiune gramaticală șovăitoare decât un accent, s-ar fi zis că tânărul Sarosi Balint e un student român. Privirea limpede, expresia francă și tonul fizionomiei erau la fel cu ale unui băiat de sătean, din Dâmbovița sau Mehedinți, înscris în Universitatea de la încrucișarea celor două bulevarde. Am găsit la el un avânt și o determinare pentru spiritualitatea noastră, pe care am dori-o egală la noi față de intelectualitatea maghiară, în București ignorată.

Numeric, indiferența e aproape la fel, cu toate că ultimele generații cultivate la Budapesta încep a se dumiri că valahii nu sunt chiar niște foști «țigani» de sațră. Geniul românesc începe să intereseze și metropola ungurească, și coroana Sfântului Ștefan nu mai crede că depășește cu o turlă și jumătate căciula de oaie, cu moț, a lui Popescu N. Ion.

Numai că, vezi, cărțile românești nu se duc la Pesta. De ce? Probabil că vina nu cade exclusiv asupra editorilor români. Curentul actual pentru studiul limbii românești, aprofundată prin exponenții ei, nu găsește satisfacție locală. Viitorii doctori de academie sunt siliți să alerge, ca să citească, până la orașul marilor noastre contraste.

Am stat de vorbă vreo două agreabile ore, pentru amândouă părțile, întâlnite într-o grădină, de toamnă, cu zalele de aur ale caișilor risipite pe cărări. Erau de față un

poet ardelean, un profesor de limbă românească și altul de istorie.

L-am întrebat pe student: «Cum vă simțiți între noi?»
Mi-a răspuns că e ceva particular aci, desigur că acel ceva care nu le displace niciodată străinilor poșitiți la noi; acel ceva subtil și imponderabil, greu de identificat, greu de aflat aiurea și care descoperit incită la dragoste sau la rezervă și respect.

1947

NASUL CU PRICINA

La doctor vine un client...

– Domnule doctor, mă numesc Cutare. Sunt sănătos. Mănânc cât zece, dorm cât șapte și habar n-am cât douăzeci... Dar am un defect... Îl vedeți...

– Nu observ nimic, stimate domnule Client. Atâta văd, că aveți o sănătate înfloritoare. Mină excelentă, bună dispoziție admirabilă, un optimism exuberant... Cu ce pot să vă servesc?

– Îmi pare rău, domnule doctor, că nu vedeți nimic...
Eu mă ciocnesc de *el* în toate zilele, de câte ori mă rad.

Medicul era un chirurg al plasticeii estetice. Și-a pus clientul pe un fotoliu cu fus, l-a contemplat din față, din ceață și din profil, s-a mirat că nu vede nimic și înconjurând fotoliul de mai multe ori, s-a dat învins:

– Repet, onorate domnule, că nu văd nimic...

– Să vă spui eu, domnule doctor, zise clientul, vexat.
Mi-e nasul prea mare...

– Atâta tot? Poate că nu, sau, ca să vă dau cu orice preț dreptate, poate că da...

– Are o cocoșe tocmai la mijlocul lui.

– Așa e forma naturală a simpaticeii dumneavoastră nas.

– Am venit să mi-l tăiați, domnule doctor. Vreau să-mi faceți un nas mai plăcut.

Chirurgul a rămas cam așa. Clientul, se vedea după îmbrăcăminte și accesorii – acest amănunt se vedea clar –,

era un tânăr bogat. Dar când toată lumea face în piață, la vinete și roșii, coadă, și când menajul medicului aleargă câteva ore după douăzeci de ardei și două ouă, idealul clientului i-a cam zdruncinat moralul.

– Să vedem, domnule, poate că o să vă mai gândiți.

– M-am gândit și m-am hotărât. Am și închiriat sala de operații la sanatoriul Nomina Odiosa pentru mâine la orele zece dimineața. V-am adus și onorariul: poftiți. La unsprezece și treizeci de minute trebuie să am alt nas neapărat.

Clientul nu avea aerul să fie român. Se părea după accent a fi american. Era civil. Să vii de la New York sau din Massachusetts să-ți retezi nasul în București, comportă un sens inexplicabil. Poate că sportivul transatlantic s-a îndrăgostit de vreo româncă oacheșă, care i-ar fi răspuns la o declarație sentimentală, cu brutalitate, că nu ar prea aranja-o nasul.

După câteva zile, nasul rămas în chiuveta sanatoriului se prezintă la locul de unde fusese dezlipit ca o labă într-un ciorap numărul opt, de vreo zece ori mai voluminos decât fusese.

– Ce făcuși, doctore? l-am întrebat. În loc să i-l micșorezi, i l-ai mărit.

– Trece!... Acum e umflat, zise chirurgul. Numai că nu știu dacă i l-am tăiat destul. Clientul se dorește cărn.

1947

LITERATURĂ NECUNOSCUTĂ

De câtva timp îmi revăd hârtoagele adunate de un prost ca mine, cincizeci de ani în șir. Făgăduisem încă din epocile trecute că nu voi lăsa curiozității literare nimic și încep să mă țiu de jurământ, aruncând în foc. Contest de pe acum autenticitatea a tot ce se va putea

găsi, la alții, și mă consider achitat pentru toate scadențele cu anticipare.

Am descoperit învechite și fără dată, în schimb, manuscrise primite și nu știu de ce păstrate până azi. Surpriza sentimentală a zilei a fost când dezlegând un pachet, mi-a căzut din el o scrisoare de la Ion Frimu, din anul 1915. Acest om exemplar mi-a ținut cald la suflet, ca o carte de liniște și înțelepciune.

Iată o probă de literatură, dintr-un caiet de versuri, de proză și de artă dramatică... O reproduc întocmai, cu speranța că autorul nu se mai găsește într-astă lume, de răi și nepricepuți. Uneori, opera nepublicată a unui obscur e valabilă cât și a unei celebrități. N-am loc cât trebuie și mă limitez la un extras. Ortografia și sublinierile sunt ca în manuscris.

Autorul s-a numit «Petre Poppescu-Poetul» și-n capul caietului, retezat ca o carte de buzunar și cu un autopotret în două cerneli, cu creion chimic își face autobiografia.

«Sunt născut în orașul Slatina la anul 1882 la Septembrie în 14. Am urmat 4 clase de gimnaziu în Câmpulung și București la Liceul „Cantemir Vodă“. Niciodată nu m-am lăsat de coadă-n vale. Am obținut mereu nota 10 la Română și Franceză.

Am stăruit să-mi însușesc ca autodidact o cultură... independentă învățând Literatura Franceză, pe care o cunosc Memorandum ad literam ab ovo. Iar Principiile Mecanice și Istoria Naturală le-am învățat ca pe *Tatăl Nostru*. Acestea nu constituiesc o laudă, căci sunt fix. Toate acestea au contribuit foarte mult de a fi considerat poet ilustru

Am scris Poezii Lirice, produse prin sentimente religioase, bucurie, amor și alte Poezii. Însă *nota mea* caracteristică este *un subiectivism* plin de nenorocire și durere, parcă am fost hărăzit să relievez cugetarea celebră a lui Alfred de Musset: „Rien ne nous rendent (sic) si grande quune (sic) grande douleur“, ceea ce vrea să zică pe românește că: „Nimic nu ne face a fi atât de mari, decât o mare durere“! Nuvelele mele toate sunt pline de Filosofie.

Am scris Teatru, în Proză și în Versuri. În Drame încerc să omit otrava și pumnalul ramplasând deznodă-

mântul sanguin printr-o finalitate produsă chiar printr-o mare durere constituind patetizmul ei, iar eroul sau eroii supraviețuind sau murind de durere: cord (*Moartea Doamnei Cață*), Nebunie (mai rea decât *Moartea*, cum este în *Drama Mea Greșala Naturei*, constrângerea lui Taraburic, fără nici o soluție de eliberare dintr-un Balamuc, în care zace hrănindu-se numai cu speranța) ș.a.m.d.»

În ce privește poezia confratele Petre Poppescu-Poetul o atacă în felul următor:

«Eu n-am scris și nici nu voi scri nicidecum Romane. Îndeletnicirea mea este să fac *versuri pasionale* produse printr-o imaginație aproape de *Realitate* și nesupuse excesiv unei măsuri regulate, ci culante după sens și claritate așternând pe hârtie curată idei originale sub o rimă foarte bogată, fără însă a mă exercita prea mult în senzațiunea duratei. Poezia mea este cea mai originală și tot atât de folositoare.»

Dacă aș mai continua să copiez mă tem de influența acestui maestru atât asupra celui subscris cât și a mișcării literare contemporane, căreia nu-i lipsește prea mult ca să atingă perfecțiunea principiilor aplicate de premergătorul Petre Poppescu-Poetul, un mare necunoscut.

1947

DE CAUSA CAUSORUM

O telegramă relatează că tribunalul din Nürnberg continuându-și activitatea, doi din răspunzători masacrului al unui milion de oameni și-au făcut debutul în proces, unul adus pe targă și celălalt suferind un atac de epilepsie în ședință. Acești asasini legali ai Reichului al treilea au fost comandanți în faimoasele gărzi S.S. de exterminare.

Recrutarea impunea condiții cu neputință de acceptat de către ceea ce se cheamă, în materie de sănătate, un individ normal, oricât de entuziast adept ar fi fost al

național-socialismului. Decalogul unui neofit era repetarea de zece ori a poruncii: «Ucide!» și, pentru asimilarea doctrinei, se alegea tineretul. Capabil să fie fanatic, adică în stare de absență a facultății controlului de sine, băiatul cel mai potrivit cu misiunea de asasin profesional trebuia să fie atins neapărat de o țară.

Se cheamă pe franțuzește o țară, știrbirea în zeci și sute de feluri, fie a bunului-simț comun dar sănătos, fie a sensibilității. În războiul trecut, mi s-au relatat tot soiul de isprăvi de degenerescență. Două din ele mă urmăresc, mai ales, prin contrast. Un ofițer german găsimd în câmp un copil de doi ani, a căruia mamă fusese de-abia ucisă, îngenuncheată lângă copil, a prins copilul de picioare în mâna stângă și l-a împușcat cu pistolul, așa spânzurat în aer cu capu-n jos. Micul cadavru a fost aruncat peste cadavru al femeii.

Un soldat, român de astă dată, sătean, a primit ordinul de la ofițerul lui degenerat să împuște un băiat de vreo patru ani, din fața lui, naiv și candid ca toți copiii nevârșnici. În așteptarea execuției, de care nu avea conștiința, copilul se juca de-a niște pietricele. Soldatul țaran s-a așezat, la ordinul ofițerului, în poziție de tragere, a ochit și nu a tras. «Nu pot să-l omor, trăiți domnule locotenent a spus țaranul, am și eu acasă copii».

Ofițerul a scos revolverul și, răstindu-se cu arma pregătită la soldat, i-a răspuns rece: «Dacă nu tragi, trag în tine eu». Soldatul a tras, copilul s-a răsturnat zvâcnind și soldatul a înnebunit pe loc. Nu mai țin minte cum l-a chemat. Poate că mai e în viață pe undeva, în vreun balamuc.

Gărzile S.S. au fost refugiul predilect al nebunilor pe jumătate, pe sfert sau pe una a opta, și ei au fost cu plăcere primii răsplățiți și ridicați în ranguri. După ce au asasinat mii de oameni, chemați să dea socoteală, ei leșină. Într-o zi leșină și a doua zi cer iertare. Așa s-au petrecut lucrurile lumii acesteia întodeauna. Spirochetul e universal și etern și tactic adeseori.

ARTICOLE DE LUX

În materie de simplă viață cotidiană, interesează alimentarea, paharul de bere, tutunul, nasturii cusuți în dreptul găurii lor, briciul, bucata de săpun, chiria și alte câteva articole accesorii, dintr-o serie limitată. Când iese omul cumsecade din seria lui hebdomadară, începe să fie oarecum încurcat și-l vezi numaidecât dacă pune o pălărie nouă și mănuși de piele. Cravata-l gătuie, gulerul îl sufocă, pantoful strâmt îl face să șchioapete și să ridice în dreptul unui felinar câte un picior, ca să și-l odihnească în aer. De ce o fi simțind el necesar să ia un aer de victimă, care-l silește să sufere și să cheltuiască?

Numai țaranului îi lipsesc asemenea tragice apucături. Căciula, cojocul și opincile lui sunt întodeauna la fel și el nu ține în ruptul capului să-și părăsească personajul și să intre într-altul, incomod, copiat de pe târg.

În limbaj, ca și în deprinderile de piață, se petrece același gen de aprovizionare cu materiale de lux, cu idei și cuvinte, purtate peste cele curente. Foarte vizibile în intelectualitatea hrănită cu pesmeți literari și cu înghețată teatrală, ele, din copie în copie, trec de la autori la librari, la chioșcuri, la garderobiere și se difuzează în publicul mare și mic. Fraze întregi, calificative, aprecieri critice umblă de căpătat din gură în gură și constituiesc o garderobă de seară și sărbătoare, în care o parte din lume umblă mândră și răscăcărătă, străină în straiile verbale, cu două, trei numere mici sau mai largi decât mîntea respectivă. O șapcă-i cade peste ochi, un cilindru îi stă pe vârful căpătâniei, creionul de buze îi mânjește botul până la nări, unghiile jerpelute devin de un roșu obscen.

Aud și citesc: «are talent» și «nu are talent» și scribendului care se rostește cu pana sau cu glota îi lipsește toată facultatea necesară. Aud: «e un imbecil» și repetitorul acestui loc comun infatuit e un imbecil perfect.

Universitățile au creat cuvântul «semidoct» pentru suficiența savanteriei insuficiente. Orișicine e mai doct sau mai puțin doct, comparativ cu vecinul lui de treaptă și semidoctismul parcurge scara insuficiențelor progre-

sive și regresive de sus până jos. Deșteptăciunea se întrece cu tâmpenia și amândouă dau semidocți cu duiumul. Ce preferați?

Mie unuia îmi place cu deosebire savantul idiot și la locul lui.

1947

ARTA DE A CHELTUI

Este o artă să cheltuiești? Trebuie să fie, de vreme ce, la un același venit, unii se îndestulează și altora nu le ajunge; ba, uneori, un salariu mai mic întrece în confort salariul mai mare. Administratorul acestor diferențe de nivel e gospodina și nu-i deloc ușor ca o femeie, o soție, o mamă, o soră, să fie bună gospodină, dascălul cel mai bun de economie politică reală. De obicei, această economie se face într-un biurou și la o catedră, pe când gospodinele amestecă popii cu birlicii: atunci, bucătăria rămâne fără cartofi, fără ceapă, fără făină și fără undelemn – și familia umblă din colț în colț după bucata de mămligă.

Laboratorul meu de experiențe economice ține câteva uliți care dau unele într-altele. Presupunând că arta de a cheltui a fost precedată de arta de a câștiga, destul de grea și ea, și mai ales, și că a fost satisfăcută, am urmărit o familie cu patru copii adulți, în perfectă validitate: cinci bărbați în casă și o biată femeie, probabil o frumusețe pe alte timpuri. Căutătura neagră, profundă, șoldul armonic, glezna fină și, cu deosebire, sublimul dezinteres al acestei mame, cinstită ca un porumbiel, atestă o rasă, care lipsește boierilor cu o reputație stabilită.

Mi-e tare dragă această băbuță, trădată în toate așteptările ei, dar cu concepția clanului deasupra oricărei disconfort și îndoielei. Flăcăii ei sunt frumoși, ca și ea, os din osul ei, carne din carnea ei. O întreb, pentru a deriva prezentul în trecutul îndepărtat: «Bună dimineața. Cum mai merge dragostea?» Un accent nou apare în ochii ei adânci.

E mai tânără, mai zveltă, mai vioaie, și se duce cu gândul la tinerețea ei chinuită. «Cum să meargă, domnule? Când mai bine, când mai rău» – și femeia surâde, ademenită de o imagine, pe care o cunoaște ea mai bine.

Dar, ce folos! Bărbatul ei e un iubeț de mai tinerele și își cheltuiește paralele pe unde apucă. Unul din băieți, «frumos de pică», e înfumurat: poartă o coamă cât o chică de cal și «citește». I-aș fi dat cărți: preferă ziarele vechi. Orice fată s-ar prinde numai decît de el, dar băiatul n-are «costum» și fetelor le plac băieții cocheti: la o chică de mare intelectual să corespundă și niscaiva pantaloni. Alt băiat a cheltuit trei salarii ca să-și cumpere un aparat de radio vechi și când l-a adus acasă de-abia a văzut că-i mai trebuia și curent electric. Al treilea frate a mîngâiat idealul unei biciclete: «să nu mai dea bani la tramvai». Cu greutate, în sfârșit, și-a transportat bicicleta acasă, la spinare: mai trebuiau cauciucuri. Alt frate voia să plece în Argentina și se pregătea serios. S-a întors acasă trist: ajunsese la Ploiești.

Vis și gunoi. Pac! Într-un ajun de Paști, toată familia își adunase salariile și s-au cumpărat câte toate, pentru masa de prînz. A doua zi, de Înviere, frumoasa bătrînică umbla pe la vecini. Îi trebuia o pungă cu mălai, ca să nu-i moară flăcăii de foame.

– Ei, cum mai merge dragostea? am întrebat-o.

– Prost, domnule, foarte prost.

1947

ELOGIUL GAZETARULUI

N-am fost întodeauna blajin cu dumneata, dragă con-frate. Nu pentru că uneori erai poate crud și nedrept sau poate că puneai prea mult sirop sau prea multă limonadă în călimările dumitale. În primul rînd, când erai sincer, și-era iertat păcatul sincerității, pe care nimeni nu-l poate pedepsi, fără să comită un păcat mai greu, iar în rîndul al doilea, produsul zaharos al condeiului e literar: în poezia

și proza scrisă siropul e parte aproape constituantă și dulceța se concretizează până la cristal. Am în farmacia bibliotecii, și eu, o importantă serie de borcane pline cu substanțe nehotărâte dintre purgație și leșin.

Ceea ce nu mă lăsa inima să accept de la penița matală, a fost murdăria profesională, șantajul care te-a procopsit câteodată, închirierea la orice soi de marfă, transportată cu tarif și bacșiș la cititor, acasă, porcăria intenționată. În doctrina medievală acestea erau considerate, în limbajul epocii, păcate împotriva Spiritului Sfânt, împotriva Duhului, păcatele de moarte. Nu te zbârli de mistica instanță a idolului și a inteligenței: ea e valabilă întodeauna în variatele-i expresii verbale.

Dar dumneata știi să fii și curat și onest și naiv, calități care în jurisdicția cerului sau pământului te absolvă sau te mântuiesc. Când fînța sufletească a gazetarului vine, lasă-mă să repet cuvântul: din poezie, din gingașa stihie a credinței și a zborului rândunelei (iată că trece o săgeată cu aripi prin spațiul de aur al ferestrei!) asta se cunoaște numaidecât. Cuvântul licărește, gândul aduce o undă de sulfină, însuși veninul e un nobil alcaloid. Mi-am adus aminte de dumneata uitându-mă în zarea mea de câmpii sterpe și de coșuri de fabrici, de care se agață un zulf de oarecare fum – mă întorceam chiar din orașul mare, unde o lume densă, forfotită, pretinde că «muncește»: tărăgăneli de sute de mii de picioare și o pauză în fiecare ins. Cremenea zace într-un buzunar și amnarul în celălalt: greutatea e să se atingă și să scape scânteia. Nu e scânteie. Omul e demoralizat și leneș.

Dă-mi voie să te arăt acum cu tu. Tu ești singurul profesionist care muncește cu adevărat și dovedit, zi cu zi, în toate zilele, întodeauna, fără sărbătoare, fără de răgaz, nu de opt ore, nici de șaisprezece, de nici o oră – și, paradoxal, ai împotriva muncii tale, adunați ca să te oprească, tocmai termenii care determină, pe alte laturi ale activității, necesitatea socială inexorabilă a muncii. Toate ocârmuirile au făcut o lege și au înființat un statut împotriva ta.

Arhitectul poate să construiască o casă șubredă, inginerul poate să contribuie la explozia unei locomotive,

lăptarul poate să amestece apa cu laptele vacii, ministrul de Finanțe poate să fabrice un buget săptămânal factice, medicul poate să-și ucidă clientul – tu, gazetarule, n-ai voie nici să greșești o vorbă cu alta.

Și totuși, tu stăruiești, îți dai examenul cotidian față de juriul cel mai numeros, publicul; te supui cu îndărătnicie celei mai decisive și mai eludate acțiuni în absolut toate profesiile: controlul. Tu nu te-ai ferit și nu te ferești de el, tu îl cauți și-l dovedești permanent util. Însă ție ți se dă prilejul să controlezi cu competența pe care ți-o dă însăși totala ta supunere la el, trândăvia, incapacitatea și deficiențele ambianței?

Tu ești etica și onoarea, râvna și demnitatea, gratuit. Nu te descuraja.

1947

ÎNTRE COLEGI

Îmi stă de douăzeci de ani în fereastră această mânăstire cu patru turlle zvelte, cu o clopotniță mare și cu clopotniță mai pitită – și nu am zugrăvit-o niciodată. A fost o casă de rugăciune cu cruci: e o pușcărie.

Clădirile au sporit prin adaose și refaceri. Două mii de oameni trăiesc în zidurile lor, strigați, catalogați, mutați din dormitoare în ateliere. O dată, de două ori pe săptămână, intrarea principală e un bâlci. Sute de femei, mai cu seamă femei, care asupra bărbaților, născocitorii simțământului de vitejie, au întodeauna un prisos de bravură, puțin cunoscut sexului tare – cel mai molău dintre sexe – înfruntă depărtările, se adună, una câte una, dinaintea porții, aducându-le deținuților, frații, copiii, părinții, câte ceva mai bun, într-o paporniță jigărită. Pentru femeie și pentru biserică nu e vină, nu e culpabilitate, nu e vinovat: toți oameni-s la fel de vinovați și la fel de inocenți. Iar sătenilor și târgoveților te-ai strădui în zadar să le lămurești că delicventul din temniță trebuia să fie închis: «Las'că știu eu cum merge treaba», răspunde omul de rând.

La noi în mahala, omul care n-a stat la închisoare, n-are nici un merit de băgat de seamă. Motivul nu interesează și nu sunt deosebiri între pricini: faptul brut, că ai fost închis e de-ajuns. Se înfiripă și o camaraderie între borfașul rufelor întinse pe frânghie și delicventul, de pildă, literar sau politic. N-am auzit niciodată ca un academician sau dascăl de universitate să mă cheme coleg, dar mi s-a întâmplat să mă aud astfel asortat în tramvai, unde tulburasem, în exercițiul funcțiilor lui, pe un domn elegant, cunoscut hoț de buzunare, invitându-l să se scoboare la prima stație din vagon, pe când degetele lui subtile se îndreptau pe dedesubtul unui ziar deschis sub nasul călătorului, în intervalul dintre jiletcă și subsuoară.

– Arăți uitat, pesemne, că am fost colegi.

Tot există pe lumea asta o solidaritate. Dar, astă-iarnă au degerat viile și livezile dimprejur. Și au înghețat, lipiți de boltă cu aripile lor de piele, în turla mare, toți liliecii. Și au tremurat de ceasul morții și hoșii.

1947

UN ORIZONT

Câteva dâmburi treptate, până în marginea cea mai din fund a câmpiilor din zare întocmesc imensul peizaj, cu o biserică, undeva, cine știe unde, foarte departe, indicată ca o urmă de creion. Ai vrea să fii acolo și dacă ai fi acolo, unde linia pământului primește cerul și melancolica lumină nedeslușită a unui început de ceață, ai vrea să fii aici. O turmă de porci caută în iarba rece merindea sărăcăcioasă și porcarul, fără fluier și fără frunză, stă jumătate jos și jumătate în băț.

Unul din porci e bălțat, negru până la cingătoarea ce-i înconjoară abdomenul. E mare în dreptul sticlei. Pare un vlădică, ieșit pe câmp în pantaloni și cămașe, umblând pe brânci cu barbă verde. Pace vouă!

Vântul de gheață cutreieră pomii și-i risipește. Am măturat frunzele galbene de mai multe ori. Așternutul lor

de coviltir mă dezolează. Valul galben biruie și târnul și osteneala. Să le lăsăm în voie, să cadă, să fugă, să călătorească. A venit toamna, dragă! De-acum decorurile se împuținează și dispar. Încă nu se vedeau satele din lunca mea: azi a căzut o parte din cortină. Soarele s-a făcut alb și lunatic. E zor în mușuroaiile de furnici, și albinele, din stupii cine știe ai cărui sătean, nu mai călătoresc înapoi: se închid în mănăstirile lor, ca niște maici. Niște gălbioare au mai rămas legănate pe niște tulpini lungi.

Nu înțeleg de unde atâta ciorărime. Vârteje negre viscolesc dinspre Dunăre deasupra grădinilor palide și rărite. Au trecut câteva stoluri, pe urmă s-au îndesit, acum curg torente, la nesfârșire, batalioane, armate de ciori; răzvrătite desigur de presimțire. Să vie atât de repede zăpada, de care fug milioanele și miliardele de corbi, în septembrie. An funest, an deviat, an dezorganizat.

Mă uit la porci: pasc. Poate că instinctul lor, de pământ, e mai exact decât al ciorilor, de văzduh. Pace vouă!

1947

CLACĂ LITERARĂ

Cele câteva zeci de mii de cuvinte dintr-o limbă grăită și scrisă se reduc, aplicate, la două, trei mii sau la câteva sute; capitalul din tezaur și numerarul în circulație și schimb. Multe vocabule sunt piesele rare ale unei colecții, odăjdii de zile mari, bijuterii de seară, pahare cât un degetar de un strop sărbătoresc la desert sau, de-a dreptul, modele de muzeu.

Între cuvânt și altul, înțelesul șovăie uneori și scriitorul barbar, obligat să nu-și piardă curajul dezechilibrat între nuanțe, tranșează, cum se zice în afaceri, contractul tacit și procesul gramatical dintre două părți aduse la bara cimitirului lexical, refuzând neted pretențiile uneia din ele la claritate.

Uneori, nevoia sufletească te întoarce la standardul mental din copilărie, la o frăgezime perimată prin durată,

te trimite în bibliotecă la rafturile cărților de școală, pe care trebuie să le păstrezi în acest scop. Ai vrea să redevii un moment, la o trebuință morală, elev din clasa unei școli primare sau al unui liceu și să-ți evoci o circumstanță. E o metodă de reîntinerire, mai bună decât figurile de gimnastică ritmică și respiratorie și o igienă. Frațiile zecimale, tabla lui Pitagora cântată, elementele de matematică ale lui Borel sau Tanery, calculele lui Condorcet, botanica lui Saba Ștefănescu, liturghia lui Ioan Chrisostomul, lepădările Sfântului Petru, abecedarul lui Barbu Constantinescu, o fotografie, o doină dau la orice vârstă tonacitatea adecvată unui moment, când te simți ori prea bătrân ori prea obosit. Câteodată, ești bătrân la douăzeci de ani.

Răsfoind adineaori manualul *De Viris illustribus urbis Romae, a Romulo ad'Augustum*, care la șazeci și șapte de ani capătă un parfum nou, carte adunată din literatura latină de către ilustrul scolast Lhomond, veșnicul adolescent, dau de un exemplu despre ceea ce aș avea de gând să sugerez, în prefața ediției Larousse, de prin 1905 (francezii și-au datat prea puțin edițiile în trecut): *Util și Necesar*. În franțuzește, expresiile sunt aproape exacte pentru două înțelesuri. Textul zice așa «*Le De Viris fut jugé tout d'abord si utile, ou plutôt si nécessaire qu'il fu adopte dans tous les collèges*». Ceea ce este util pare și necesar, și invers. În românește pleonasmul e mai puțin evident, traducerea fiind cam următoarea: «S-a socotit că *De Viris* e atât de trebuincios sau mai repede atât de folositor încât...»

Toată chestiunea scrierii și a vorbirii stă în dificultatea găsirii cuvântului propriu, singurul care exprimă integral ideea, din toate cuvintele satelite. Dificultatea sporește în cazurile din ce în ce mai numeroase ale ideilor mijite între obscuritatea intențiilor și vocabularul existent. Trăim într-adevăr o epocă de fruntarii și de universale influențe despărecheate, cu impresia falsă că vorbirea nu mai corespunde noțiunilor noastre, și căutăm alte cuvinte, ca să adăogăm la cele treizeci de mii de vocabule, din care trei sferturi de prisos, altele treizeci de

mii succedanee și pleonasme, pentru a intra într-o confuzie sporită de noțiuni firimițate.

E amuzant de citit dările de seamă asupra ziselor tendințe noi în literatură. Insuficiența atât a ideii cât și a puterii de rostire duce la o formă verbală de aproximații insignifiante, a căror margine joacă pe idee ca o chivără prea largă pe un cap fizicește normal. Întâmplarea mi-a pus pe bancul de lucru o carte, care crede că a zguduit teatrul și că a reformat concepția geniului spontan și iresponsabil; o carte de mari inspirații pentru critică și pentru mediocritatea personalității regizorilor curenți, remorcați în trecut de Reinhardt și Antoine: *Arta teatrului* de Edvard Gordon Craig în traducere franceză. Tonul profetic și plin de sine ca la toți autorii fără vocabular intrinsec, ori de câte ori introducerea unei idei în realitate nu găsește loc, se rezolvă în formula specioasă a evaziunii: «dans un sens plus élevé», cu un sens superior.

Lipsește cuvântul unei iluzii de noțiune.

1947

OMUL TEHNIC

Dacă ne aducem aminte, vechile locomotive se prezentau ca niște mașini de gătit, puse pe fugă, cu burlanul lor afară din cale de lung. Caricatura putea să alerge mai repede sau mai încet, dar era dizgrațioasă și scotea un fum cât o imensă pătură murdară, agățată de coș, ca un crematoriu grețos și opac. S-ar fi zis că publicul din vagoane călătorește întins pe grătare, pentru a fi prăjit și fript între două stații de cale ferată. Din timp în timp, se depozita movila de cenușe, pe undeva, ca niște oseminte. Uneori nici nu s-ar fi părut că s-ar fi zis. Arderea călătorilor, cu tren cu tot, era reală și se numea în termeni de transport internațional o catastrofă, datorită întodeauna ilustrului Păun acarul, pe care, prin sentimentul solidarității tehnice, îl împrumuta România statelor în necesitate.

Probabil însă că mai mult forma fostului monstru ridicul, decât funinginea pe care o ningeă după el prin

pădurile sonore și între torențele limpezi spânzurate de piscuri, au ațâțat răzvrătirea esteților din secolul precedent, hotărâți să împiedice trecerea puturoasei dihanii prin singurătățile solemne ale naturii.

Trenul de azi, ca un sul fluid lansat pe două panglici de argint, nu mai turbură nici o susceptibilitate și face parte din mitologia actuală, ca un spirit al codrilor, izvoarelor și fluviilor străbătute de viaducte elegante și poduri frumoase de oțel. Inginerul constructor a depășit estetica de convenții și pe artist. În mâinile lui materia brută s-a rafinat până la transfigurare și misticitate. Ce departe ne găsim, numai într-o sută de ani, de mecanica lăcătușului neajutat de fizică, de chimie și matematici și de un vis al formelor încă neatins de clasică plastică a frământătorului totuși genial de substanțe și aspecte: uzinele și atelierile tuturor industriilor sunt marile opere de artă ale omului aceluia, de colo, nervos și tras la față, aplecat cu creioanele, măsurile și calculele lui, deasupra unei planșete, din schițele căreia ies preșele tipografice, linotipurile, rotativele, țesătoriile, strungurile, motoarele, vapoarele, avioanele și forțele care le mână și stăpânesc, după ce au întrecut de sute de mii de ori puterile tânărului din fața șevaletului de machete.

Desigur că realizările ingineriei vor avea o influență asupra tuturor artelor anterioare omului politehnic, însă nu în sensul imaginat de simplismul unor teoretizanți fără imaginație. Artistul, poetul nu vor reproduce locomotiva, mașina de cusut, ciocanul de zece tone, heliicopterul, automobilul... Ei ar face operă inferioară de copiiști vulgari. Nu! artele vor fi fecundate de energii, de impulsuri, de vârtejuri interioare noi, rămânând credincioase expresiei proprii și materialelor particulare.

1947

PROSTUL - GUST

Dacă se urmărește progresul formelor în evoluția tehnologiei, atât de bogată în varietatea aspectelor feri-

cite, nu e de prisos a nota și defectiunile, uneori, ale bunului-gust.

A fost o epocă de vreo zece ani care pierzându-și simțul liniei și al expresiei, poate că din pricina unui continuu efort cu excelente rezultate și a oboselii, a dat naștere unui hibrid numit «Secession» cu pretenții la «stil». Cele două linii de bază ale oricărei construcții, dreapta și curba, cu încrucișările lor, generatoare de multe alte puncte de pornire și de nuanțe, fuseseră contrase într-o mișcare, dacă se poate spune, de paralizie. Totul degenera către moale și strâmb.

Dacă furia fabricanților de estetică odioasă ar fi fost alimentată de răgazurile seculare, din vremile colonadelor, ale piramidei și catedralei, ne-am fi ales, pentru dezgustul de viață, cu monumentele unei civilizații de broaște lipite de pământ, atunci când elanul și al omului și al naturii, vertical și țâșnitor, caută nivelul cel mai de sus, vârful, ascuțișul și culmea. Nici războaiele de dominație n-au altă explicație adevărată.

Piatra neputându-se constrânge la platitudine și derivații, genul a tăbărât pe lemn și hârtie. Afară de câtăva artă de cimitir, autoarea câtorva morminte fioroase, îmbulzeala s-a petrecut mai ales din partea mobilierului casnic; dulapurile, oglinzile, bibliotecile, biurourile au coplesit piața și interiorul, concurate de un singur adversar demn de ele: pirogravura, «artă Brumărescu». În tipografie și legătorie, «secessionul» găsisse un câmp de exploatare nestânjenit și o libertate de a multiplica urâtul, hâdul și monstruosul, servită de o mediocritate generală. Trezită de câte o copertă, de câte o ușe, o vitrină, rămase pe ici, colea, însăși suvenirea tulburată de o întreagă epocă de gigantic prost-gust constituie o rușine.

Lupta se mai dă însă și azi cu drojdiile acestui timp de facilități și de reducere a plinului și masivului la subțirime și foliculă, la aparente – placajul și furnirul – utile la locul lor, în ambalaj. A trecut în bună parte și vârsta tinichelei. Mai durează, fără prea multă șansă, fibro-cimentul și pereții de mucava monumentalizați în noua expresie ridiculă arhitecturală, a blocurilor pentru chiriași.

1947

MÂNĂSTIREA CERNICA

Nu-mi aduc aminte dacă au mai scăpat condeiului aluzii la o propunere pe care o făcusem odinioară unui prinț.

El a înțeles-o și se pregătea să o realizeze. Un accident sentimental, urmat de o furtună și de alte viscole și vijelii, dezlănțuite unele dintr-altele, a spulberat intențiile adunate într-un dosar poate că pierdut. Nu s-a mai vorbit de ele niciodată. Gândurile bune și frumoase sunt niște naivități repede date uitării, cu toate că numai asemenea lucruri dau vieții meritul de a fi dusă la capăt, dacă nu și trăită.

An de an, școala cunoaște un deficit social. Din fiecare generație de titrați sau de tineri rămași cu diplome în drum, câțiva nu-și pot face loc în așa-zisa societate și rămân pe de lături. Înșușirile lor, uneori remarcabile și poate că excepționale, nu se împacă practic cu ceilalți, de abilitate și de luptă. Am fost vizitat din când în când de către unii din acești băieți curați, visători, nemulțumiți să ocupe o catedră ori scaunul de lângă scuiptoarea unui biuro. Simțeam în ei o elită irosită la netimp. Câteodată, am dat într-o mahala, într-o cafenea, într-o provincie, de personalități trecute de efemeridele tinereții uneori cărunțite.

Aceste valori negative pentru cotidian reprezintă o potență care trebuia recuperată și orientată către un scop independent de voința proprie absentă. S-a presupus întodeauna că educația e în stare să-i dea tineretului ceea ce-i lipsește din naștere. O educație uniformă și inatentă la individualități exclude din circulația energiilor tocmai ce-i poate fi nației și educației mai necesar. Aruncarea din traiectoria evoluției a neprevăzutului și excepționalului nu e o soluție. E ușor a face dintr-o vigoare un leș, dar idealul perfectibilității rămâne un deziderat fără consistență.

Propunerea fusese ca oamenii oficialmente fără căpătâi, cărturarii neizbutiți, rebelii prin natură să fie primiți la solicitarea lor într-o mănăstire, atașată unei instituții de ceea ce se cheamă cultură. Fusese aleasă și mănăstirea: Cernica, la cincisprezece kilometri de București, așezată într-un peizaj de reculegere și tihnă adâncă. Solicitorii puteau sta acolo de încercare; un timp sau definitiv.

Puteau să plece după voia lor. Puteau să rămâie civili sau să se călugărească și să dea episcopatului ierarhia ireproșabilă și activă în spiritual, pe care nu o are și nu o poate avea cu metodele îndătinate. O bibliotecă, o chilie proaspătă, o masă asigurată ar fi fost de ajuns, legate de un program de lucru inteligent și controlat, în raport cu facultățile fiecărui ospitalizat. Tendința inițiativei trebuia să fie o muncă de creație în disciplina aleasă, exprimată în scris. Poate că anual s-ar fi căpătat un număr de cărți, care n-au apărut încă în literatura și enciclopedia românească și care ar fi justificat inițiativa acoperind cheltuielile de întreținere ale fericitului cămin. Să nu se uite că Port-Royal a dat spiritualității franceze un ferment decisiv și tuturor vremurilor posibile ale neamului omenesc pe Blaise Pascal.

Am locuit în Mănăstirea Cernica un an de zile, în 1900. Am apucat acolo, atunci, ultimele pâlپări ale harului duhovnicesc, după aceea stins. Am mai trecut de atunci încoace, călător anonim, de patru ori prin mănăstire și am aflat-o din ce în ce mai tristă și mai moartă – și mai dezorganizată: ultima dată acum zece ani.

Săptămâna precedentă am văzut-o din nou însă cu o duioasă și candidă plăcere. Cernica renaște. E albă, îngrijită. Rămâne mult de reconstruit, după un cutremur și un incendiu, dar elementele principale și atelierele pentru felurite activități există. Sunt și câțiva monahi tineri, de calitatea ierodiaconului Roman Stanciu, care fac onoare și cărții bisericești și cărților mirene. Mai trebuie ceva, o pornire, o mijlocire generoasă, o hotărâre pentru ca frumosul locaș de rugăciune să fie și o vatră de intelectualitate.

1947

NOUĂZECI DE ANI

Probabil că cititorul știe ce sunt acele «bune moravuri» și acea «morală», apărute uneori în vacanțele de carență de câte un procuror susceptibil de moravuri literare.

Uneori vacanța e mai lungă decât pauzele ei de activitate și bunele moravuri ofensate țin câte o vârstă.

Bunele moravuri și morală lor sunt o realitate, însă la lumea anonimă, la grosul lumii, care le practică fără să știe că a fi înțelept și simplu este moral și cinstit. Ea nu-și face drapel din sentimente și purtări. Toboșarii acestor însușiri încep să sune, să dogmatizeze și să facă discursuri și articole de la o elită în sus, exact din punctul unde bunele moravuri relaxate și moralitatea se depravează. Mormintele spoite, fariseismul, închinarea pe la răspântii și metania respectivă sunt semnele marilor fățarnicii și măștilor în dosul cărora fierbe puroiul și colcăie viermii, acoperiți de o barbă, de o smerenie, de o perversitate, de o blândețe falsă.

Când un individ vorbește prea mult de onestitate și și-o atribuie, e incorect; dezinteresul proclamat sus și tare ascunde o aprigă poftă de camătă și de jaf; îngerismul tănuiește un suflet venal, bunătatea simulată e veninoasă, puritatea ostentativă.

Viața trăită sincer, fără continuul ei referat la o rigidă geometrie de forme consacrate, e o succesiune de ridicări, șchiopătări și căderi, fără decor, mărturisite pentru pocăința secretă și iertarea în dragoste și umilință.

Poate că mălaiul, pătlăgelele și Țoada din fața capacităților convergente ale primăriei v-au făcut să uitați că acum nouăzeci de ani, doi mari artiști, un prozator și un poet, au fost condamnați, într-o atmosferă de ipocrizie, la Paris, pentru că au scris două cărți unice în literatura franceză: *Madame Bovary* și *Les Fleurs du Mal*. Bunele moravuri ale unui moment de adâncă murdărie morală osândeau de două ori talentul și lucrul frumos. Au trecut de la Gustave Flaubert și Charles Baudelaire judecători, cărmuitori, evenimente și ticăloșii, într-o mocirlă cu scurgere mai înceată și mai iute, valvârtej, sânge, noroi și vomitură, pe albia unui veac, în care opera de simțire și de adevăr bine încheiată au dat-o unui timp de nerușinări tocmai scriitorii, osândiți că l-au ridicat la un apogeu incompatibil cu ambiția.

VISUL

Îmi aduc aminte din adolescență mânia lui Caragiale că se confundau în scris două cuvinte: visul cu visarea. Limba gondola mult mai mult ca azi și basculările condeiului corespundeau cu ale mașinilor de tipar mânate cu brațul și cu piciorul și sărite din făgașele lor. Parcă, puși la rând autorii, corectorii și tipografilor, factorul care a evoluat în definitiv mai exact se poate să fie tot mașina de tipar. La o proză perfecționată mai ales în banal, răspunde, într-adevăr, un tipar ireproșabil.

– Mă idiotule, argumenta odinioară, la «Café Union», Caragiale, nu vezi că visul doarme și că visarea e lene? Mai adă, Grigore, o halbă că sunt supărat.

Caragiale se împăca iute. Era de ajuns ca «idiotul» să suradă și căpăta și el o halbă ori mai multe, după gradul de idiotie. Generozitatea părintelui dascălului Chicoș Rostogan era pentru proști milostivă. La «Union», idiotul varia, când era Mircea Demetriade, când Alexandru Obedenaru, când Theodor Stoenescu sau Teleor. Ei nu erau niște proști, erau niște idioți, adică oameni inteligenți fără, din punctul de vedere al «maestrului», talent. Și *maestru* era un cuvânt care dispera pe Caragiale.

Visarea e reveria și gândul. Nu interesează aici. E vorba de vis, de visul din adormire, inconștient și fără control. Cu toate explicațiile fiziologiei, care întodeauna explică fie că pricepe ceva, fie că habar nu are, visul e o problemă tot pe atât de ciudată cât și de absurdă. Visezi lucruri pe care nu le-ai cugetat niciodată, țări, localități, împrejurări, controverse, străzi întregi inexistente, fără nici o împărechere cu o realitate. Visezi chiar că visezi și visul dublu îți permite și luciditatea în visul de bază, și-ți spui că nu se poate și că *probabil* visezi.

O formă enervantă a visului e visul prevestitor, împlinit a doua zi, a treia zi. Rațiunea refuză violent schema unui eveniment întocmit înainte de a se petrece, pe motivul că întâmplarea e ceva neprevăzut și imprevizibil. Ideea că o contabilitate misterioasă compune și descompune viața după hotărârile unui registru și că viața e

neîncetată realizare a unui proiect, stabilit ca textul unei piese de teatru înainte de a fi jucat, e antimatematică și antiintelectuală. Rolul de simplă maimuțarie a vieții trăite ofensează. N-ar mai fi o dumnezeire creatoare de miracole și splendori, ci o poliție de nesfârșită șicană a omului, pus între două ținuturi de întuneric, ca să trăiască o existență caducă, de scânteie scăpărată și stinsă subit.

S-ar accepta mai degrabă puțința visării unui eveniment în secunda când se consumă, departe de somnul aceluia care l-a visat. A fost frecvent cazul vederii în vis a morții unui fiu, a unui părinte, a unui frate, a unui prieten iubit. Fără nici o explicație, ar fi o explicație oarecare împăcată cu logica și cu mintea noastră.

E și mai bizară localizarea repetată și verificată a unui vis. Te-ai dus în somn de mai multe ori într-un același oraș, necunoscut în geografie, dar bine cunoscut, foarte de aproape cunoscut, dintr-alt vis, din mai multe vise. Ai și o cameră închiriată acolo, aceeași, cu același sertar, în care ai mai căutat, pe care l-ai mai răscolit. Ți-s cheile în buzunar. De când n-ai mai dat pe la odaie, «de rândul trecut», s-a așternut praful pe lucrurile lucii. O să mă întorc mai des, îți zici. Dar banca, la care te-ai dus în vis pentru preschimbarea unei polițe expirate, și care a refuzat să-ți mai acorde un termen? Visul era atât de veridic, încât ai avut îndoieli o săptămână întreagă dacă ești într-adevăr dator sau nu, și ai căutat numele băncii absentă din lista de telefoane. Și ai mai visat aceeași bancă încă de două ori, la lungi intervale, întrebând la un ghișeu: «Ce-ați mai făcut cu polița mea?» și primind răspunsul unui funcționar care vorbea cu altul: «Domnul nu-și dă seama că visează și crede că are o poliță scadentă»...

1947

INTELECTUALII

Domnul Alexandru Rosetti, directorul Fundației de Literatură și Artă, a publicat în numărul 7 al «Revistei Fundațiilor Regale» un articol pe cât de scurt pe atât de

ciudad din punctul de vedere al practicii curente. Să-l recitim împreună. E intitulat *Intellectualii*. Sublinierile vor fi ale noastre.

«Soarta intelectualilor noștri preocupă de câțva timp opinia publică românească. Glasuri autorizate s-au exprimat în presă, cerând rezolvarea problemei de către stat printr-o politică de ocrotire efectivă. Unele soluții practice s-au și dat. Problema e de cea mai mare importanță și ea va găsi desigur rezolvarea în cadrul măsurilor ce se iau în prezent, în strânsă legătură cu problemele economice.

Întrucât intelectualii formează elita societății, ei vor trebui tratați ca atare. Crearea unei situații privilegiate în baza valorii individuale este de dorit. Marii învățați, artiștii, scriitorii, filosofii, acei care dau *sensul și valoarea unei civilizații* vor ocupa un loc de cinste în ierarhia statului român democratic.»

Probabil că domnul Rosetti s-a gândit mai mult la ceva ce-i va fi fiind știut domniei sale decât la repetatele deziderate și sugestii publicate în ultimii vreo treizeci de ani – și... *qui a buboira*... Domnul Rosetti are bune reminiscențe din colaborarea domniei sale cu primul care a pus în mare circulație cartea românească, interesat de un destin al scriitorilor. Eleganța de ctitor al literaturii și mai ales de prieten «efectiv», cum zice, al scriitorilor, domnia sa a menținut-o și o menține de mai înainte de a se ști exact ce ar vrea să facă statul cu ucenicii lui Pierde-Vară. Până acum, statul păstra față de scriitori, de pildă, o atitudine strict fiscală.

Concepția directorului Fundației Regale e pur și simplu aristocratică, atunci când domnia sa cere pentru ei «situații privilegiate» ceea ce nu ar sta prea rău unui stat democrat, dar raportarea domniei sale la valoarea individuală și afirmarea că învățații, artiștii, scriitorii și filosofii dau sensul și valoarea unei civilizații, e în adevărul ei stupefiantă.

Eram deprinși cu altă limbă. Auziserăm chiar că statul n-are ce face cu intelectualii, lipsiți în toate timpurile, prin firea lor meditativă, de fanatism. Din pricina unei rezerve organice, ei par indiferenți și reci. Intelectualitatea

unora ca Pitagora, Arhimede, Pasteur, Goethe, Rabelais, Montaigne, Dante, Da Vinci, Beethoven și a multor altor întemeietori de sensuri era suspectă de coruptibilitate morală.

De vreme ce privește și breasla, ar fi interesant de văzut ce s-a făcut în trecut pentru scriitori. Să izolăm cazul Eminescu într-o paranteză. Scriitorii când au fost puși pe o treaptă oarecare, ei s-au ales dintre nepoți sau imatriculați, fără criteriul «valorii individuale». Vreți să consultăm împreună, într-o materie caracteristică a reprezentanților culturii românești în străinătate, registrul de numiri și statele de plată în aur pe douăzeci de ani, la posturile de atașați? Sau e mai bine să nu fim indiscreți și să renunțăm.

Privilegiile acordate deocamdată numai de domnul Rosetti n-ar fi chiar obligatoriu să fie niște pure privilegii. Privilegiul la care ar putea să aspire un artist, care-și iubește meșteșugul și-i face meșteșugului onoare, ar fi să i se asigure acestui necăjit viața în limitele unicei lui profesii și în deplinătatea individualității lui, necondiționată de îndatoriri care ar face-o inutilă și unui scop extrinsec și menirii lui. Privilegiul ar consta într-un schimb de procedee. Statul ar pune pe scriitor în situația optimă de producție, ca un mare editor, văsat de mulți artiști, dispensându-l de funcții de stat, de împrumuturi, de închirieri, de activități răzlețe, ca gazetăria, și primind în schimb o carte nouă îndelung gândită și scrisă încet, la un an, la doi ani o dată. Cel puțin o parte din cheltuielile statului ar fi repede recuperate. Posibilitățile unui scriitor de merit se înzecesc într-un regim de liniște și belșug: să repetăm cuvântul belșug, dat fiindcă mizeria salariată nu dă nimic și că o individualitate din lista domnului Rosetti se admite că are nevoie de anumit confort, de o locuință bună, de ambianță interioară, de librărie, de călătorii etc. Artistul e oricum și oricând un animal de lux, dar și statul are întodeauna trebuință de un blazon cu zmalțuri pe care ar căuta în deșert să-l smulgă din mormintele încremenite și să se solidarizeze gratuit cu niște foști oameni chinuți între canonul perfecțiunii ridicule și legea indiferenței.

OMENEASCA FURNICĂ

Mă întâlnesc toată vremea cu oameni plictisiți. Plictisul nu e urâtul și întristarea. E un cât al unui prost împărțitor și un cât zecimal, după zero. Diviziunea omului prin el însuși a devenit dificilă. Omul se divide prin alții, prin toți ceilalți și nu mai rămâne din el nimic. Secretul e minor: nu-i merg omului treburile după dorință și dorința e mai mare decât puterile lui; divizorul întrece deîmpărțitul de câteva ori.

În profesie, contemporanul meu, orice meserie își alege, nu se simte bine. Dascălul, medicul, avocatul, inginerul s-ar dori fiecare altceva și de preferință om ajuns: mai puțin om și mai mult ajuns. Superstiția că ierarhia dă valoare, beneficii și tot ce-ți lipsește, extra-profesionale, se ține de contemporani, până ce, în sfârșit, s-au făcut. Ei constată că nici asta nu e o afacere cu beneficii de mie la zero. La câțiva norocoși prin accident se numără cu sutele decepționații. Capitolul mărturisirilor începe invariabil cu «Dacă știam». Omul trebuie să știe, nu să se mărginească.

Rezultat general: gol general, cât se poate de prost la cât. Marasm, inactivitate: deșeuri, pleavă, rumeguș. Tot alergând după altceva, puținul ceva personal se pierde și continua contrarietate face din sufletul omului un dans de pulbere într-o rază de soare. Ce se poate concretiza dintr-o ninsoare lentă de molecule care nici în cădere nu exprimă nimic? Mai mult înoată decât cad.

Rămâne criteriul dezvățat al dezideratului factice, al unei închipuiri incolore și în acest fum emanat de o vatră cu o găteajă, sufletul dispare. Toată lumea cu o răspundere oareșicare, absentă din profesiune, totalul golului e enorm. E de făcut ceva în psihologia bolnavă?

Este. Și e simplu fixarea precisă în meserie. Și e și mai ieftin. Agonisita modestă se păstrează într-un nod de batistă și nu e cheltuită pe remedii fără efect. Poporul numește soluția de acid boric «apă de nimica». Meșteșugul are și moralitatea și estetica și filosofia lui și, dacă-l adâncești, răspunde întodeauna în natură și în

ipoteză, cu o consolare: certitudinea că pe centimetrul pătrat înlăuntrul căruia lupți cu tine însuți nu ești inutil. Mormântul nostru e minuscul, cât pentru o furnică.

1947

UN MILIARD

Ați aflat câți neștiutori de carte trăiesc pe glob, în octombrie 1947? Un miliard! La două miliarde locuitori fericiți ai planetei sunt tocmai bine cincizeci la sută, jumătate de analfabeți. Statistica e sugestivă.

Va să zică, un deficit în tirajul tipografic, serios. Nu-ți vine să crezi că atât amar de populație nu știe ce se petrece la O.N.U., la UNESCO, la Paris, la Londra, la Washington și își mai permite să trăiască în această ignoranță. Definiția care deosebește pe om de berbec e astăzi mai ușoară decât acum două sute de ani: berbecul nici nu scrie, nici nu citește gazeta.

Ar fi tot atât de interesant de știut câți doctori, câți licențiați, câți profesori și savanți respiră pe fața pământului lumină paralel cu atâta, cum spuneam noi, întuneric. Căci ce alt nume, dacă nu al întunericului, merită acel element, care împiedică una pe două din continente să știe ce se petrece, de pildă, la Aranjuez?

Dascălii analfabeților îi poți număra pe degete, în schimb: Moisi, Iisus, Mahomed, Buddha și alți câțiva profeți și întemeietori de școli de credință. Între noi fie zis, au învățat mai puțin de la ei analfabeții decât celălalt miliard de oameni, cultivați în disciplinele a câtorva sute de mii de dascăli cu diplomă și zăpăciți de antitezele a câtorva mii de alți cărturari de filosofie?

În orice caz e greu de spus dacă știutorii de slovă sunt mult mai satisfăcuți comparativ cu mulțimile proaste. Iisus polemizează cu fariseii, care sunt cărturari și proclamă fericirea celor săraci cu duhul, cum se numesc în *Noul Testament* analfabeți. Pe de altă parte, cine greșește de obicei mai mult din cele două categorii de contrast?

Înțelepciunea plugarului ignorant e mai mică decât a unui academician și neroziile țaranului să fie mai voluminoase decât ale domnului de la catedră? Cronica spune că, fără mulți și proști, boierii îndeobște nu s-ar fi priceput să păstreze nici țara, nici limba. Un savant român și-a pus și el problema trecerii analfabeților din infernul neștiinței în paradisul culturii. Inaugurase și metoda. Metoda prezenta originalitatea că civilizația nu trebuia începută chiar de la cap, acest organ accidental putând să fie lăsat mai la urmă și favorizat altul. Până la frigider și aparatul fotografic cu lentila «Tessar», savantul a construit pentru analfabeții de la țară un *tout à l'égoût* de porțelan. Astfel, literele tipărite puteau fi învățate și citite invers. Dar prostul a preferat să rămână prost și analfabet și n-a tras niciodată de lanț. S-a servit cum apucase, întorcându-se la deprinderile lui, cu spatele la uluci, și păstrând mecanismul instalației pentru inspecțiile savantului novator. Secretul învățământului consista în a face pe țaran să citească cinci litere deocamdată: T.R.A.G.E. scrise negru pe alb pe mânerul lanțului pus în mișcare.

1947

CUM CITIM ȘI ÎNȚELEM

Parcă a spus cineva: ferește-mă, Doamne, de interpreți. Desigur nu de aceia de la poarta de hotel, unde interpretul e numele tâlmaciului cu șapcă și se mai cheamă, între ruinele clasice, și cicerone. Ferește-mă, Doamne, de zelul excesiv, de spiritul de analiză prea subtilă și fără adâncime.

Noi ne obișnuiserăm,ăștia care ne-am ales, incapabili de un meșteșug mai practic, cusutul și broderia hârtiei cu penița, ne obișnuiserăm, când lucrul nostru era gata, să i se spuie dacă e bun sau prost; întrucât ceea ce învățaserăm că privește pe cititor e calitatea, ca la ciorapi. Criteriul era întocmit în bibliotecă pentru toate rezultatele unei opintiri, regulamente, statistici, poezii, articole de

ziar, romane, memorii, petiții... E bine spus ori e insuficient și rău exprimat. Nu ne opream la idei, la imagini, la potriveli; ne interesa plastic și stilistic: un examen destul de greu de trecut.

Așa e, mi se pare, toată problema scriitorului, să izbuțească a se concretiza. Încolo, oricât ar fi de fericite sau de nefericite elucubrațiile lui, nu interesează. Cele mai frumoase sugestii și sentimente, lichefiate într-un decoct zemos cu mucilagii, nu ajung să mă miște. Poate că și fondul, vorba ceea, merită oareșicare atenție, dar dacă fondul n-are formă și o formă a lui, strădania e de prisos. Toată morala stă cuprinsă în caietul de caligrafie, compus din douăzeci de fraze drepte, rotunde și batarde. Ce folos! nu le ține minte nici un copil, ba îi fac nefericitului școlar oroare, din pricina banalității de expresie inexpressivă.

Îndată ce schimbi criteriul și adopți pentru lucrul scris dogma interogativă: «Ce-a voit să spuie scriitorul?» nu mai există literatură. Ea încetează la marginea expresiei. Scrutarea unui text în afară de sensul de corectitudine și de frumusețe a stilului dă în rătăcire și face dintr-o icoană șlefuită un capac de oală, trecut pe plită de pe o cratiță pe alta. Ce-a vrut să spuie scriitorul, constituie un proces de conștiință și uneltele noastre morale, în general, n-au atins încă finețea de a se putea introduce într-o intenție fără să o compromită și într-un suflet fără să-l întineze. Apoi fiecare iscoditor de texte îi aplică textului sensibilitatea lui, gradul de inteligență, întorsătura lui de spirit, virtuțile și perversitățile lui. Sunt zece mii de înțelesuri într-o ediție de zece mii de exemplare, epuizată la zece mii de cumpărători.

Te mai poți descurca într-un asemenea criteriu, pornit la lectura printr-o lentilă acoperită cu puncte de întrebare, pe cristal? Se mai poate distinge ceva?

Pe de altă parte nici scriitorului nu i se poate tăgădui dreptul la un perimetru personal de sensibilitate și inteligență, inegal evident, comparat cu semenii lui și mai mult sau mai puțin obscur, după cum îi solicită facultățile pana. Între Tacit și Rădulescu-Niger sunt mai multe cicluri de ere geologice și ceea ce-i opac în cel dintâi, pentru cei mai mulți cititori, în cel de al doilea e clar ca lumina zilei.

Un scriitor concentrat lasă pe dinafară reducerea la același numitor, socotește majoritatea locurilor comune de gândire știute și înțelese și eliminând notele, numerotările, trimiterile și explicațiile, neconforme cu linia stilului, se bizuie pe simțul de cultură generală a cititorilor lui.

1947

CREABILIS

După o conversație de o jumătate oră cu domnul Adolf librarul, specialist în unealta condeiului cu cerneală pe dinlăuntru, despărțindu-mă de el în piața Sf. Gheorghe, prin fața domnitorului Brâncoveanu, mă salută un tânăr mititel cu ochelarii de aur și mă întreabă:

– Dumneavoastră sunteți domnul X?

Domnul Adolf mă tulburase cu povestirea lui, a unei fete, inteligentă și frumoasă, lovită brusc de o incurabilă nebunie. Detaliile mari ale relatării întrec în dramatism însăși nebunia. Chinuri, figuri și evenimente atroce trecuseră prin narațiunea încheștată a vechiului meu amic de librărie, cu neputință de închipuit, și titubând la scoborârea marginii de trotuar, zguduirea mea morală îmi da o șchiopătare sufletească și un sentiment de panică oarbă.

M-am trezit foarte puțin. Era întuneric și marginile ochelarilor aveau un reflex galben de ochi de pisică.

– Da, eu sunt acel X, am răspuns. Dumneavoastră?

Copilandrul a rostit un nume. Avea șaptesprezece ani dar o expresie de intelectualitate matură, care adăoga la suferința povestirii o nuanță. L-am ascultat... Era rănit undeva în conștiința lui, ca de o săgeată lungă, ieșită cu vârful prin spinare și rămasă cu cotorul afară din piept. Rana lui săngera pe la creier. O prococitate, volubilă în fraze cu schemă analitică și literară, mi-l făcea interesant, ca o piesă mecanică nichelată care juca în angrenajul ei exact însă infinit de divers. N-aș fi dorit să am un copil cu atâtea felurite aptitudini de a sări din cerc în poligon și din

ax în perimetru; un copil care să-mi demonstreze discernămintele ipotetice plimbându-se cu mine de braț ori despicând oul răscopt la masă, dintr-o lovitură de cuțit în coajă.

Copilandrul era încă la studii și frământat, torturat, și scos din embrionul lui de o idee, care era o vorbă. Voia să scrie și nu putea... Ah! Doamne, câte tragedii nu cuprinde sticla ta de cerneală! Îi trebuia și băiatului ăstuia frumos asemenea durere? Spiritul lui critic îi spune că nimic din ce-i scrie penița nu e admirabil și nefericitul adolescent înviază și moare în fiecare zi.

Ce puteam să-i răspund? De lăsat nici vorbă nu putea să fie: singura și definitivă lui rațiune de a fi e să «scrie». Vedeam bine că din tinerețea și lecturile lui, luate de sus în jos, i-au lipsit câteva cărți și experiențe, la care nu-l mai puteam sfătui să se întoarcă. Alte sfaturi nu mă simt în stare să dau, zadarnice fiind toate, de vreme ce le cauți. Sunt meșteșuguri fără consilieri și dascăli și tânărul nimerise în cel mai inconsistent, al silabelor pe jumătate deschise.

Cuvântul lui obsedant era cel mai infect din câte au putut să dea critica și universitatea. Tânărul voia «să creeze» și i se părea că nu creează. Ar fi fost de ajuns «să lucreze».

1947

DE HATÂRUL VORBELOR

Discreția pe care suntem obligați să o păstrăm față de cuvinte, ca să nu se răzbune prin ridiculizarea lipsei noastre de mărginire și măsură, o călcăm adeseori în paguba ideii.

Vocabularul, înainte de alte preocupări de echilibru, este împărțit din origini în două. O linie invizibilă face o demarcație între total și particular. O seamă de cuvinte au de la natură un sens unic, bine precizat însă în sensibilitate. De cum le pui să calce invers, auzi un țuit: agentul cu aripi te fluieră și te întoarce: pentru surzi, semnalul fiind bineînțeles inutil. Surdul dă cu nasul de părete și sângele nasului e fără interes.

Vocabulele de felul: *talent, talentat, inteligent, sprinten, ciudat, extraordinar, blând, inspirat*, detună când sunt utilizate pentru sine și chinul pe care ți-l provoacă să le auzi nu e de ordinul modestiei. În elasticitatea permisă a expresiei rezidă unul din elementele meșteșugului de grăire și scris, și secretul extins la toate rostirile cu condeiu, diferențial între nivelurile unei literaturi. Sunt în silueta umană părțile puține, purtate în văzul tuturor și cele mai mult ascunse, și nu o convenție colectivă împiedică pe individ să și le arate ci un simț de pudoare, numit în literatură stil. Definiția că stilul e însuși omul s-a verificat valabilă pentru întodeauna. Obscenitatea nu e în cuvântul, oricât de indecent, izolat de ambianță, ci în raporturile dintre cuvânt și scriitor, un raport de viață inculcat silabelor moarte. Dacă un artist ar spune, în ceea ce-l privește, că e frumos ori admirabil, calificativele lui ar fi mai murdare decât, de pildă, vorbele reputate spurcate. Medicul nu vorbește niciodată de autoanalize chiar urmărite în laboratorul personal.

Un cuvânt detestabil din punctul de vedere al circulației corecte e verbul *a crea*, înfumurat și stupid. Cine-și poate da seama că realizează ceea ce afirmă aceste patru litere adunate? Acțiunea lor se găsește departe de un rezultat și rezultatul poate să fie o afirmare, în orice caz numai a unui terț, nu a dumitale, care dacă umbli să crezi și nu să-ți împlinești simpla datorie, ești un prost. Cel ce «creează» își închipuie că procedează și comite și în privința acestui act eroarea funestă a masturbației profesionale, crezând că toate generațiile se nasc dintr-o singură dată, doisprezece copii făcându-se într-o singură ședință și toți de marmură și bronz.

1947

LACRIMILE CURATE

– Te văd cu ochii roșii, i-am spus, când mă duceam ca de obicei, duminica trecută, la biserica din mahalaua mea. Ce s-a întâmplat? A fost astăzi popa atât de eloc-

vent, încât predica lui te-a zguduit? Te-a jignit cineva așa de tare, că te-a scos din natura dumitale calmă și puțin pășătoare? La biserică oamenii se împacă, nu se înjură.

– Am plâns! mi-a răspuns omul cumsecade, cu care dădusem mâna.

– Văd bine că ai plâns, că de asta te și întreb. Dar de ce? Oamenii ies de la liturghie veseli.

Întâlnitul izbucni atunci într-un adevărat hohot de jale și s-a răzimat de umărul meu.

– Fii serios, domnule Nicolaescu, i-am spus, căutând să-l remontez, cum am citit că se zice în asemenea cazuri. La vârsta dumitale, și la poziția dumitale...

I-o fi murit cineva az-noapte, m-am gândit.

– Ai dumitale, sunt, desigur, bine...

– Mulțumesc lui Dumnezeu...

– Păi, atunci?

Domnul Nicolaescu ținea în palmă două bucăți de anafură, din care îmi dete și mie, ca să nu mă mai duc la biserică, unde slujba se sfârșise și preotul mai rămăsese să bogodănească la niște binecuvântări și citanii. M-a luat de braț și ne-am dus încolo să mai vedem plopii, înșirați ca o perdea la grădina lui Constantinescu. Vestitul florar de trandafiri murise, nu de mult, de o mare bucurie ce l-a lovit.

Lumea ieșea din biserică, răspândită care încotro, femeile, copiii, bărbații, și ochii tuturor erau roșii de parcă se frecaseră la pleoape. Și zăcea o tăcere între ei, curioasă. Fiecare părea că gândește adânc și parcă toți se gândeau la același lucru, de vreme ce se mișcau la fel și umblau la fel, parcă frânți.

Trecu și popa pe lângă noi și ne-am salutat cu vorbele îndătinat: «Blagoslovește, cinstite părinte» și «Domnul să te blagoslovească». Erau și ochii preotului roșii și umflați.

M-am despărțit de domnul Nicolaescu și m-am dus cu părintele Ștefan.

– Mă vezi foarte emoționat, mi-a povestit preotul nostru, care-i teolog și licențiat. Am avut azi o liturghie neașteptată. Eram în altar și bisericuța noastră era ticsită de credincioși. Oamenii aduceau acatiste, pomelnice și

lumânări ca duminica, și forfoteau pe la icoane. Pe urmă, s-a făcut tăcere mare. Tăcuseră și cântăreții. Apoi, am auzit un murmur înăbușit. M-am uitat din altar. Un biet creștin, pe care-l văzusem îngenunchind mai devreme în fața Maicii Domnului, plângea acolo de un ceas. Dar ce plâns, domnule! de om dărâmat. Nu-l mai văzusem niciodată pe la biserică: un necunoscut.

După slujbă, l-am căutat, să vorbesc cu el, să-l ajut, să-l cercetez, ce durere îl doare, ce suferință îl apasă. Nu l-am mai găsit și nu știu ce să zic. Parcă s-ar fi săvârșit o minune... Mărgăritarul ăsta nu l-a pus în ochii noștri Dumnezeu degeaba.

1947

IARĂȘI MANUSCRISE

S-au adunat iarăși teanc o seamă de manuscrise. Împotrivirile sunt inutile. În răstimpuri, autorii în devenire au primit rugămintea cu iscălitură la tipar, să-și păstreze proza și versurile acasă și să se lipsească de naș literar. Ori n-au citit și atunci îndemnul trebuie iarăși repetat, ori stăruiesc în a nesocoti datoria discreției și a rezervei și oarecum a rușinii.

Dacă rătăcirea degetelor mele prin buzunarele altuia în tramvai constituie un delict, nu-i mai puțin un furtașag să mă folosesc în beneficiul meu de vreme și de tihnă semenului de peste drum, ca de un bun ce-mi aparține. Viața în societate e și ea un tramvai aglomerat și ne învecinăm fără voie, spânzurând de o curea, cu toată lumea. Dacă se întâmplă să fii pe lângă pasager, scriitor, parcă ești obligat să fii la discreția tuturor celor ce se freacă de tine cu un ghiozdan ori cu un caiet, și a manipulantului, și a celui urcat în vagon la penultima stație de coborâre.

Nu știi ce-i de făcut ca omul să fie lăsat în pace. Se pare că a te vâri în existența altuia și a-l zgândări măcar literar, dă o satisfacție pentru sentimentul urâtului și

plictisului că trăiești, răspunde la o nevoie secretă de sadism și-ți face impresia că exercitezi asupra contemporanilor importunați o fărâmă de autoritate.

Neavând nici un subaltern, îl cauți și te promovezi șef, sâcâind liniștea oamenilor pe care nu-i cunoști. Când ai mai provocat și un răspuns, trimis pe numele tău și la adresa ta, numirea e ca și împlinită: ai o probă de certificat. Politețea completează restul pe acea marginare confuză, care compartimentează oamenii dintr-o epocă și care te împiedică, din reținere morală, să spui adevărul franc, îngăimat în ambiguitățile unei fraze.

Ar trebui să-i spui fiecărui imbecil: ești un imbecil – și nu poți. Poate că în canapeaua lui sufletească e un resort delicat: că se poate frânge, și te oprește mila, care-i o formă cât de cât, când a lașității, când a iubirii de oameni.

Totuși, abuzul e numai o infracțiune și nu-i încă o insultă. Ofensa, insulta, începe de-abia când, haide, treacă, meargă, deschizi manuscrisul primit. El vine uneori de la un personaj la locul lui însă chinuit de literatură. Are de toate personajul și-i mai prisosesc. E nemulțumit. Vrea să fie și ceva romancier sau ceva poet. Mizeria poezilor, mai mult sau mai puțin mascată, îl tulbură și o vrea și pentru el, mizeria lor dând gloria de cinci parale a tiparului cu comentarii. Dacă, odată cu proza și versurile, și-ar trimite și un cec! De asta se ferește.

Totuși, totuși, se întâmplă ca violența să aibă compensații. Câte un pierde-vară și-a trimis niște stihuri bune. Le citești între ai tăi și te bucuri și spui, dând din cap: «Uite încă un nenorocit. Are talent!»

1947

SUBIECTE

Un tânăr profesor îmi scrie și mi se plânge că are tot ce pare necesar, studii, diplome (mai multe), limbi străine, bibliotecă, cerneală și hârtie bună – și stiloul încrustat cu aur, dar că nu poate să scrie pentru că nu

găsește «subiecte». Cum faci dumneata să ai în fiecare zi unul și poate că și mai multe? Spune-mi și mie.

Mărturisesc, nu m-am gândit niciodată de cincizeci și unu de ani, de când mănjesc velina, și întrebarea binevoitorului meu cititor, dacă dorm cu barba în plapumă sau pe deasupra, e de natură să mă determine să mi-o tai.

Nu știu. Pe cuvânt! Dar m-am ogetat la Ion Creangă, ale căruia *Souvenirs d'enfance* mi le-a dăruit joia trecută un poet și profesor francez din București. Diaconul Creangă nu-și făcuse o problemă din «subiecte» și pune a pe hârtie, așa, hodoronc-tronc, tot ce-i venea în condei – și nu-i venea prea des, nici zilnic, pentru că mai da și cu pușca în clopotniță ca să sperie ciorile, și pentru că-i mai trimitea și câte un bilet lui Eminescu. Ba Creangă nici nu era un om așa de învățat, ca profesorul din scrisoare, nici nu știa patru limbi și nu avea – popă golan cum a fost – nici bibliotecă, așa cum se numește.

Necioplitul nu știa la Humulești măcar că e scriitor și că în evul axiomului și al deflației nucleare va fi tradus în limba altui popă, Rabelais, și editat la Didier, la Paris.

Nu mă pricep ce sfat să-i dau profesorului de latină, deprins cu subiectul și retroversiunea, administrate bițiilor elevi, riguros, după canonul elocuțiunii, cu plan organizat, cu introducere, dezvoltare și concluzie. Când tragi la aproape șaptezeci de ani toate regulile la fit, e foarte greu să dai lecții unui pedagog erudit, priceput în toate, afară de una, care nu există.

Cum oi fi făcând eu, o să caut să mă dumiresc poate că în viața viitoare.

De ce umbli, domnule profesor, după subiect? Ia-o și dumneata, fără să te ții de drum, peste câmp, cu căruța, lasă-ți fișele și autorii în cartotecă și vezi dacă poți înjgheba ceva fără subiect.

Să spui drept, subiectul, motivul, fabula, nu te supăra, e o mare prostie. Singurul lucru care poate prezenta un interes în literatură e jocul de-a semitonul, de-a ceața, de-a obscuritatea cu nițeluș ușa crăpată. Să nu se vadă și numai să se zărească. Fantoma ființei și a ideii, nu ființa sau ideea toată, în calâp și la calapod. Se preferă unui spectacol un aspect și unui aspect numai o umbră.

Indirectul e o eleganță, domnule profesor, o rostire către inefabil și ductil, a gândului brut. N-ai aflat-o încă și nici nu o bănuiești?

1947

CUCOANA MARIȚICA

Vecina Marița e o femeie dezghețată, inteligentă și sprintenă de vreo patruzeci de ani, văduvă, harnică, îngrijită, todeauna nouă în vechiturile-i de nu se ține minte, și săracă. Pomenește din când în când, podită de lacrimi, de soțul ei decedat, pe care îl numește «Al meu». «De-ar mai trăi Al meu, Dumnezeu să-l ierte, n-aș mai duce dorul de nimic.»

Are într-o curte o casă de lut, în care, după bombardamente, a plouat un an de zile, acum învelită cu carton și catran – și un câine – și o pisică, «două suflete». Lipsește toată ziua de acasă, dusă la alte cucoane la spălat. Unde pune mâna Marița se cunoaște. Curăță apartamentele din «centru» cu repejune și le «despute».

În harță cu toată lumea rea, darul ei polemic impresionează și pe cei mai îndrăzneți. Din patru, cinci înjurături, placate cu o dexteritate și cu un spirit de invenție genial, adversarii se retrag literalmente opăriți, ca de niște acid sulfuric, incapabili să reziste la duelul verbal și intimidăți să ridice mâna asupra ei. Că «se usucă».

Cu douăzeci de replici și tot atâtea introduceri masive în elementele cele mai meșteșugite, cucoana Marița pune la pământ toată mahalaua într-un cnocaut eroic. Și, la urmă, satisfăcută, își acordă o «cafeluță» pe prispă, schimbând formulele de triumf cu câinele și pisica.

Ieri m-a interplat ca delegat în suburbia Căramidarii de Jos și ca reprezentant *ipso facto* al Municipiului, cum se poate că tolerez expoziția provocătoare a tuturor bunătaților în câteva vitrine din stradă, ale restaurantelor dintr-un cartier oarecare, crapi mari prăjiți, cotele pentru grătar, mititei patricieni și alte alea. «Ce mai așteptați?» m-a întrebat vecina; răstită și dramatic încruntată.

Am luat, firește, aerul grav administrativ necesar și i-am răspuns: «Liniștește-te, colega, că voi cerceta. Voi vorbi de urgență și cu domnul primar, să ia măsuri severe.» Și ca să o biruiesc anticipat în torentul de înjurături, gata să erumpă, am stupefiat-o, redusă la tăcere, cu titlurile domnului primar: «Primar general al Municipiului capitalei, domnul Dombrowski, General *à la suite*».

Cucoana Marișca n-a mai zis nici pis.

1947

ȘTAMPILA

Un cititor îmi arată o carte destul de elegant îngrijită și de un preț comercial ridicat. A întors coperta și pe întâia foaie a volumului s-a văzut o ștampilă care aducea bine aminte indicația «Pe aci se deschide» de pe lăzile de maraciane. Mi-am pus ochelarii și am citit numele autorității de control de unde pornea inscripția: o confrăție estetică «Societatea Scriitorilor Români» plus un creionaj dedesubt. Foaia era mânjită, cartea desființată. Se prezenta ca un domn dichisit, la bal, cu o flegmă pe mustață, întinsă până la cravată.

Dreptul de ștampilare al Societății nu trebuia nițeluş rafinat? Era necesar ca pe o carte gândită, scrisă, tipărită și cumpărată, plătită cu bani căzniți și aleși, să fie evidentă din partea unei asociații de cărturari fini și oameni, se presupune, de gust, o atât de caracteristică lipsă de respect pentru carte, pentru cugetare, pentru muncă, pentru autor, pentru materiale și cumpărător?

Se obișnuiește, desigur, ștampilarea cu violetul ieftin a vitelor vii și măcelărite în abator. Semnul de control se spală la bucătărie; al cărților durează cât și cartea în bibliotecă, administrativ și supărător.

Ai fi crezut că un ochi din societate, mai sfios decât al contabilității, va zări această murdărie pe un obiect gingaș, care nici nu-i aparține, și va schimba odioasa ștam-

pilă cu un simbol frumos, cu o emblemă desenată de un artist, ca un *ex libris*, discretă, decorativă, făcută să adauge cărților ceva și să nu le ia din buna înfățișare nimic.

Nu e prea târziu de a se primi cu atenția cuvenită o sugestie de bun-simț elementar.

1947

CU PUNCTUALITATE

O citație de martor e în general puțin plăcută. Oricine dorește să-și trăgănească procesul, te ia de-acasă și te poartă pe la tribunale, fără să te întrebe dacă accepți, fără chiar să te cunoască. Nu știi cum admite Justiția să fii pus, nitam-nisam, pe drumuri și expus la pierdere de timp și cheltuieli. E de ajuns această importunitate, ca să te dispuie prost împotriva celui ce-ți face onoarea să se apere cu dumneata. De cele mai multe ori aflii cine a binevoit să se acopere cu pături străine, de-abia în ședință. Inculpatul se scoală de pe bancă și-ți pune întrebări tangente pe cauza lui, privită dintr-o constelație depărtată. Crede domnul Martor, dacă ar trece Calea Victoriei pe la Cotroceni, că librăria Socec s-ar găsi tot în colțul de peste drum de strada Lipscani?

Cel puțin când o citație sosește cu câteva zile înainte de termen, îți poți întocmi un răgaz. La orele opt dimineața precis, prevăzute negru pe alb în formular, ești prezent. Te privește dacă magistrații se arată pe la zece și dacă aprodul te strigă la prânz. Ai constatat pe lista de la ușa a instanței că ești al nouăzeci și șaselea și mai puteai trage un somn după o noapte de lucru.

Cum te cheamă, ce meserie ai, câți ani, ești botezat, unde stai? Juri să spui adevărul. Ai jurat pentru colțul de peste drum de Lipscani.

«Mandatul de aducere» e riguros. Vin doi domni la nouă și jumătate, ca să te ia cu ei, pentru a fi prezent la nouă în instanță, nespălat, neras, îmbrăcat în zdrențele de salahorie. Ajungi tocmai bine la douăsprezece fără un

sfert, drumul fiind lung – și mai aștepți o bucată de vreme. Advocatul părții te chestionează: ce număr porți la pălărie, la mănuși, la încălțăminte și dacă adunate, scăzute, multiplicare și împărțite, numerele corespund cu cel de la casă.

E interesant de constatat că prietenii și colegii de aproape ai acuzatului și care erau datori să-l apere s-au eschivat, ca să nu-l acuze și ei la rândul lor, sau să nu tremure de cine știe ce reminiscențe, și că numai prostul de tine, aflat în simplă coincidență profesională cu dosarul, ai primit să nu fugi din fața crucii de lemn cu Iisus cel răstignit pe ea.

1947

ARBORE GENEALOGIC

N-ați cunoscut desigur pe Imperatorul Artelor Magnificentiu, a căruia biografie a fost publicată de curând, după deces, în ultimele ziare.

Eu l-am cunoscut. Acum vreo treizeci de ani, falnic, fercheș, elegant și aș putea să zic frumos, tânărul aventurier circula prin cafeneaua literară. În redingota lui impecabilă gri, cu demi-joben mai asortat, manșetat, gulerat, cravatat, încălțat fin în antilopă, la culoare, nu-i lipsea din mănușă nici bastonul cu măciulie de aur.

Apăruse în București nu știu de unde, din «străinătate», socotindu-se sosit sau din Mexico, sau din California și tare bogat. În realitate el venea de mai aproape, de la Caracal. Unii-l credeau escroc, alții nebun. Probabil că oarecum era și una și alta, dar el a mai fost ceva, ceva mai presus și de detracare și de escrocherie, o mașină genială. Mâna lui extraordinară de precisă bătea toate tehnicitățile grafice cu câteva dexterități în plus și cu o rapiditate de execuție stupefiantă.

A murit într-o mizerie cumplită. Și, ca fulgerele, n-a lăsat după el nimic – afară de un proiect de pod peste Atlantic, de trecut în America pe bicicletă.

S-a prezentat tocmai la mine și tocmai acasă la mine, ieri, o simpatică tânără persoană, doamna Anișoara Tase, născută la spitalul Filantropia, în 1920, fiica ilustrului Împărat. La naștere Împăratul a ținut să se scape de ea, lepădând-o într-o grădină, iar la vârsta de zece zile el a dat-o la «cutia» primăriei. De acolo, la trei ani a fost luată și adoptată, cum se obișnuiește între soții fără copii, mișoși, de familia Stamate, decedată și ea. Într-o privință, Magnificentiu semăna cu predecesorul lui în celebritate, filosoful Jean Jacques Rousseau care și-a trimis toți copiii la cutie.

Mama Anișoarei Tase, mamă și ea la rândul ei unei copile, era italiancă: Constanța Manifiotti. Iubindu-și Împăratul monstruos de mult, nici mama nu a refuzat să-i fie copilul desprins de sân și aruncat.

Ce dorește doamna Tase? Foarte puțin. Să i se rectifice actul de naștere, escamotat la Filantropia pentru ca doamna să nu mai fie fiica unei umbre sau a unui strigoii, ci a mamei sale adevărate, care în carne și oase a existat. Acest lucru cinstit l-a și cerut Tribunalului Ilfov, secția a III-a, care-l va judeca mâine, miercuri. Fosta copilă abandonată are un martor prețios, pe Pandele Mutu, căruia Imperatorul i-a dat pruncul și ordinul să-l puie la rădăcina unui copac din Cișmigiu, dar Pandele Mutu, neputând colabora la o crimă, a dus copila în brațe acasă la el, în căminul lui de om nevoiaș.

– Faceți ceva pentru mine, m-a rugat simpatica vizitatoare, bănuindu-mă în stare de ceva mai bun.

Ce pot face altceva decât o însemnare pentru binevoitoarea atenție și omenia domnilor magistrați?

1947

LITERATURĂ DE TREN

Acum vreo cincizeci de ani erau patru-cinci editori în toată țara. Șaraga din Iași, Samitca din Craiova, Miloșescu la Tg. Jiu, și Socec-Teclu în București. Ultimul din serie,

Müller, un german, întemeietorul «Bibliotecii pentru toți», falimentară, din lipsă de cititori a fost un vizionar păcălit de iluzii. Librăria lui era în Pasajul român. Pinath, din Calea Văcărești, tipărea *Micul dor*, *Halima*, *Barbara Ulbrich*, *Haiducii* și *Minunile Sfântului Sisoe*, a cinci parale fascicula, prin iarmaroace. Alexandru Macedonski își vindea versurile singur, cu o carte de vizită trimisă la domiciliu. Eventualul cumpărător, căruia îi certifica poetul titlurile de bărbat distins și unic, cunoscut ca ilustru și amator asiduu de opere de artă, era invitat să contribuie la evoluția culturii.

Literatorul popular, un precursor, cunoscut pe vremuri în toată țara, era Nicu Meț, care își vindea broșurile în tren, de preferință clasa a treia. Ca să plaseze o broșură de zece bani, el trebuia să câștige bunăvoința pasagerului, gâdilându-l cu un discurs de snoave, todeauna vesel și coleg cu toată lumea. Înfațișarea lui de nebun cu joben și mănuși ascundea o inteligență și, s-ar putea spune, o vocație. Hazurile-i circulau din clasa trenului a treia în toate celelalte clase și la cafenea.

Anecdotele lui Nicu Meț veneau cu sutele, în același prost-gust, dar mărturiseau ceea ce s-ar putea numi un talent. Într-alte epoci, autorul în redingotă, cu cilindru, ar fi putut să aibă un public mai mare, o inspirație debarasată de vulgar și să lase ceva în literatura de umor, cea mai săracă din toate literaturile de bibliotecă.

Mai încoace, un soi de scriitor mult mai puține gustat, era un oarecare Albulescu, domn cu barbă albă, fost oarece în știința dreptului și la vârsta pensionării căzut în țicneală, fără nici o chemare pentru litera tipărită. El vindea o gazetă fără dată, pe culoarele vagoanelor de clasa întâi. I se cunoștea o singură vorbă de spirit, destul de dubios. Când călătorul acostat se întâmpla să-i dea o bancnotă de un pol sau de o sută, Albulescu răspundea că pentru persoanele «nobile» nu există rest.

O celebritate de stradă fusese Cilibi Moise, într-adevăr un înțelept. Nu l-am cunoscut. Bănuiesc că l-am apucat.

Un colportor excepțional de tren era și călugărul Dionisie. Mulți ani de zile el și-a vândut pe linia ferată și prin cârciumi ziarul, însoțind tipăritura, pe care când o

vindea, când o da gratuit, cu îndemnuri, cu maxime și, la nevoie, cu o gâlceavă, isprăvită todeauna cu biruința ortodoxiei...

Ce-ar fi dacă poezii și romancierii s-ar întoarce la Nicu Meț, trăgându-i de mânecă, în gări, pe negustorii plecați în campanie comercială, și demonstrându-le că poemele și proza fac parte esențială din compoziția normală a sufletului unui călător?

1947

ZBORUL DE SEARĂ

Sunt lucruri care se repetă, și acum același sentiment pe care ți-l provoacă de câte ori se petrece îți pare inedit, și repetarea lor ți se pare nouă.

Iată cocorii... Au plecat de prin septembrie, și în fiecare an la plecarea lor ceva din tine pleacă odată cu ei. Îți dai seama mai ales atunci când îi asculți din scaunul tău de lucru, chemându-se în spațiu unii pe alții, cât ți-e destinul legat de pământ și de masa coatelor tale.

Se îngânau mai deunăzi întunericul și lumina de amurg. Pasările din ogradă se culcaseră de cu vreme în nucul bătăturii, din care, ca niște aripi și ele, însă oloage, marile frunze cădeau câteva sute la toată adierea. Dormeau și vrăbiile subt streșini, și porumbieii. Ce pasăre vede noaptea afară de bufniță și cucuvaie? Pasărea cerului, aceea care călătorește.

E frig. Din văile de sus se aude un cârd de voci ca dintr-o altă lume. Asculți. Te întrebi. Te uiți. Într-adevăr, un șir de zburătoare ca un bici lung, cu noduri multe, șerpuie în nemărginire. Se desface ca un zăbranic imens, se încovoie, se strânge, atârnă ca o flamură neagră, se netezește ca o linie dreaptă, se frânge în unghi, când ascuțit, când obtuz. Săracile! două au rămas în urmă, dar au ajuns convoiul, care pâlpaie acuma sus. Încep să treacă, se fac mai mici, au trecut... Încolo, înspre miazăzi, e calea lungă. Lin într-acolo, zborul se duce săgeată, drept.

Poate că încă de deasupra ta păsările au și zărit marea caldă.

Cocori întârziați, berze amăgite? Nu se poate. Ele dorm demult în miresmele de rodii, smochini și portocali, între orhidee și palmieri. Alte păsări mari au străbătut apusul de prin Deltă, de prin Bărăgan. Vâslele erau mai scurte și bărcile lor mai boante, rânduiala lor era mai puțin geometrică și corectă. Unele se mai opreau să se uite în câte o stea, în câte un glomotoc de negură cu gănganii de argint, mai făceau câte un ocol, mânate de aceeași țintă dar depărtându-se de drumul tras, pentru frumusețea unui înconjur neprevăzut.

– Pleacă și găștele! zise Glafira, întinzând rufele albe pe frânghie...

1947

DE CE?

Obiceiul naturii fiind să multiplice un tipar, pe care, cândva, l-a descoperit și l-a găsit bun de model pentru o serie nesfârșită de exemplare, după o regulă oarecare a născocit și omul. Acum, că el a fost făcut dintr-o dată, într-una din cele șase zile ale *Bibliei* sau prin evoluția admisă de știință, puțin câte puțin, pornind de la icră și trecând prin celulă, pentru poemă e indiferent.

Înainte de toate trebuie pusă întrebarea: de ce?

De ce a fost necesară o viață, o viață minerală, apoi una vegetală, apoi o viață autonomă, slobodă de rădăcini și putând, dezlipită de pământ, să se mute după voia ei, animalul să se miște, pasărea să zboare?

Dar de ce, după ce a fost organizată producția în serii și când meșterul modelelor reproduse identic, putea să se odihnească, nu a șaptea zi o singură zi ci în eternitate, asigurat că uzinele naturii vor merge angrenate pe discul dințat al timpului, fără defect, că omul va avea în toate neamurile lui două brațe și două picioare, două urechi, și toate organele conformate unui tip anatomic fix, de ce a

intervenit nevoia de diferență, ca fiecare ins complet să aibă fizionomia lui deosebită? De ce?

O variație se petrece la toate ființele vegetale și animale întodeauna, mai mult în dimensiuni și nuanțe decât în expresia lor. La om, la chipul lui, caracteristic al fiecăruia în parte și original, jocul hazardului e radical exclus, chiar prin individualizarea și diversitatea lui, dacă s-ar putea admite un hazard organizat, care nici el n-ar muta termenii problemei într-o problemă mai ușoară. Antropometria a descoperit o altă deosebire, mai puțin vizibilă dar tot atât de simbolică, în detaliile, fine ca un pămjenis, de la om la om, ale primei falange digitale; astfel că omul are două portrete strict personale, unul al capului și celălalt în buricul degetului mare de la mână.

De ce?

1947

JOACĂ DE CĂINI

Laba lui Baci, în stare să răstoarne un vițel, puternică, suplă și desenată în catifeaua ei gălbuie de o anatomie cum numai viața fără maștri știe să întocmească, s-a așezat în poartă pe umărul meu. La sunetul clopotului e o hărmălaie de câini, paznicii riguroși, de zi și de noapte, ai gospodăriei, izolată într-un câmp.

I-am apucat subsuoară capul frumos, cu niște urechi vibratile ca aripile unui fluture de noapte, ca să-i pot imobiliza impetuoșitatea. A scăpat și mă asaltează. Îi prind grumazul și îl arunc, dar Baci nu știe de oboseală, mă atacă din față, din spate, din dreapta, din stânga, îndârjit și naiv. De sus până jos, sunt un noroi și scuițărână din mustață. Strig, protestez, îl fac de două parale și el perseverează: știe că e de joacă și glumă și nu-l impresionează nimic. «Te aștept, zice el în sine – și de azi-dimineață; am dreptul acum să te terfelesc» și nu mă mai lasă până ce nu-mi fac loc și fug înăuntru. M-a dus agățat cu dinții de mâneci, de pantaloni, însă cu știința

exactă a rezistenței ștofelor, ca un croitor, mușcătura lui de jucărie e mare însă moale. Baciul mai știe că dedesubt e carne de prieten și că doare.

Entuziasmul nu s-a săturat, mai rămâne de cheltuit o serie de energii în figuri neprevăzute. Dacă i-a ieșit înaintea un băț, îl duce și-i sare împrejur: caută pretexte și le găsește, sperie o bibilică, pune pe fugă un porumbiel, alb ca o batistă de olandă, și se uită la el cum zboară, amuzat, aproape râzând. A! splendida gură cu măsele de piatră ar putea să sfărâme fierul.

Câinii ceilalți s-au luat după el: îi tăvălește. Ei s-au asociat să-l prăvale, îi înșfacă pulpa, coada, ca un panaș, arșicul – l-au încolțit. El face un salt peste toți și, păcăliți, aleargă să-l prindă și să-i arate lui ce pot ei laolaltă, câteaua neagră, flocosul, corcitul bălțat și orbul, care vede cu nasul. Ager, Baciule, nu te lăsa! Dă-i peste cap!

S-a făcut deodată pace pe un plocat de frunze roșcovane. Baciul e răsturnat pe spate, ca într-un fotoliu. Zdreanță-i roade dulce o labă. Fetița îl admiră ca pe un sultan și el o caută de purici.

Din cer, cad una câte una, peste ei, crâmpiele și peticele de aur ale toamnei.

1947

GRAVURĂ

E o ceață, diafană ca o umbră albăstruie. Pomii din grădina de dincolo de câmp, desfrunziți și subțiați, par niște buchete scufundate în câte un vas transparent, de cristal intenționat obscur, semnat de un mărcine, care seamănă scris cu numele Gallé... Asemenea glastre, ghivece și urcioare sunt așezate la rând și cuprind în amfora lor, mai zveltă sau mai pitică, toți arborii până în zare, înmuiiați în ele. Expoziție de ceramică, de zmalțuri degradate, de găleți opalescente, alternate cu tablouri galbene și cărămizii, cu peizaje. Ursul cel mare, vânăt, e o clăie de paie, zdrențele palide, prinse de un băț cu crăci,

342

a fost un vișin tânăr, înflorit de moarte. O miriște coclită usucă o bucată de țarină aspră.

Ce-o fi ducând omul acela cu căciulă, prin brumă, în spinare? S-a mai oprit, a mai pus lucrul lui lung pe pământ, a mai răsucit și aprins o țigară, a umblat cu mâinile prin lucrul acela, s-a mai uitat în sus, la niște ciori care au fugit de el. A văzut un câine cenușiu croindu-și drumul peste locuri. Și n-a mai trecut nimeni afară de omul cu căciulă prin priveliștea întreagă. E singuratic în toată ceața, în toată toamna, cu povara lui, mai mult volum în greutate puțină.

Țigarea e amară. Fumul ei nu se zărește în aburul rece, numai scânteia țigării când îmbucă din ea și o soarbe. A scuipat țâșnit în dreapta, în stânga, și iarăși a pornit cu lada lui în spate. Dar lada e îngustă, începe a se desluși ceva, și are și o formă de luntre. Se duce la Dunăre, cale de trei poște? Cum umblă și cum se oprește și cum bea mereu tutun și scuipă mereu printre dinți, o să ajungă la Oltenița peste o săptămână.

M-am luat pe furis, printre hățisuri, după om, păstrând necesara distanță. Să apuc să văd și mă întorc. Omul cu căciulă și cojoc și-a lăsat cutia jos cu un capăt, și a rezemat-o de el ca un contrabas: era tot atât de înaltă, cât și el până la moțul căciulii – și avea tot golul dinlăuntrul ei căptușit, am început să zăresc, cu hârtie roză... Dacă știam nu mai veneam să știu.

Omul cu căciulă ducea acasă un coșciug.

1947

«CRIZĂ»

Nu mi-aș fi închipuit niciodată că am fi suferit, noi, pământenii, de o «criză sexuală» dacă, desfăcându-mi podul casei de sumedeniile de maculaturi tipografice, nu mi-ar fi căzut dintr-un pachet o revistă cu un articol așa intitulat. E adevărat că această criză izbucnise fără să ne dăm seama, cu vreo cincisprezece ani îndărăt, dacă te iei

după data publicației în chestiune, și mă tem că de atunci încoace criza să nu cumva să fi trecut.

Am apucat felurite crize pe care le-am trăit în ignoranță completă, revelate de câte un cugetător oprit la litera C din dicționar a cuvântului obsedant. Coincidența de azi e curioasă cu cazul maternității unui băiat denunțat de ziare, al unui băiat devenit mamă și purtând în pântec ceea ce se obișnuise încă din secolul lui Adam să fie treaba femeii.

Pe lângă barza distribuitoare de copii pe la casele oamenilor cu frica lui Dumnezeu se cam cunoaște mecanismul conform căruia se obține după nouă luni de răbdare un înger de fată sau un drac de băiat, care pe la nouăsprezece, douăzeci de ani începe să încurce socotelile părinților și să dea de furcă societății croitorești și, eventual, Codului Penal. Ei bine, autorul se plângea că tineretul e lovit în ambele sexe de suferința că n-are cum sau n-are unde... El pare să fi fost un embrion de sociolog căruia îi lipsea o criză și o teorie și e probabil că s-a lăsat de această nobilă știință universitară, din cauză de necelebritate. Dacă ar fi insistat, faima lui n-ar fi rămas în podul cu șoareci și pachete de ziare și ar fi continuat să fie activă.

Filosofi mai rezistenți și de reputație câștigată s-au declarat șah-mat după unele încercări de apă cu degetul, însoțite de frigere la falangă; de pildă acel profesor, sedus de arta descoperirii, care înarmat cu teste și flancat de o droaie de psihologi cu mustăcioară, s-a închis o dată într-un liceu de fete interzicând orice acces în clasă, pentru pătrunderea în adâncimile subconștientului, prin întrebări puse copilelor de unsprezece ani, de gustul acesta: dacă le-a venit adesea să fugă de-acasă și dacă se gândesc să se sinucidă... Profesorul, om în toată firea presupusă, a ieșit nu numai fript dar și opărit din eroica lui gimnastică pe sufletele nefericitelor școlărițe. Profesorul era un psihotehnician.

Unii oameni se apucă să gândească drept o meserie, agitați de febra terminologiilor, a fiziologiei și sexualității. Atari bărbați, hermafrodiți sau autoamoroși, ca să ocolesc termenii proprii, tânjesc după explicarea sexuali-

tății, argumentând că simțul delicat al incertitudinii și pu-
doarea virginală sunt rezultatul unei ipocrizii și indis-
creția lor grosolană se căznește să o anihileze.

Participam odinioară, în străinătate, ca auditor la o
mare conferință de lămurire a obscurităților existenței.
S-a prezentat la catedră un domn în haine de ceremonie și
cu puțin barbișon, spălăcit. I se păruse că a dat de adevă-
ratele secrete și, impetuos și agresiv, a pus mâna pe cretă,
desenând pe tabla neagră un sfârc de bici zicând pe
latinește *Ecce homo: spermatozoidul*.

Explozia de huiduieli pe care am auzit-o atunci în
aula de conferințe a fost ca o prăbușire a o mie de va-
goane de pietre. Savantul dispăru subit ca într-o trapă și a
fugit din localitate cu primul tren ce i-a ieșit înaintea.

Dar asta s-a petrecut în Franța.

1947

CONDEIELE...

Odinioară stam de vorbă, condeiele, amândoi cu
Cocò.

Îți amintești, Cocò era papagalul nostru, al amân-
durora, prietenul și camaradul de pe flașnetă. Văduvi de
când ne-am pomenit, de o tovărășie deplină, și la puținul
nostru bine și la multul rău, de care am avut mai înto-
deauna parte, ne-am adunat, așa, câteșitrei, și am închiriat,
ca să ne iasă și nouă câte un ban, doi, ca la toată lumea
din bălciuri, o caterincă. N-am strâns avere cu biletele
scoase din arhiva lui Cocò, dar înseninând câte o frunte
posomorâtă și vânzând câte o speranță, ne alegeam seara
cu câte un cornet cu semințe. Floarea-soarelui și do-
vleacul erau pe gustul nostru și ronțaiam împreună, la
capătul lunii, preț de o coșniță plină.

Dar că ospătam laolaltă cu asemenea bunătăți nu era
cine știe ce ispravă. Bunul împărecherii unui papagal cu
condeiul, cu flașnetă și cu un nătărău ca mine, venea
dintr-altă parte; că stam de vorbă după priceperile noas-

tre, acasă, pe stradă, în piață, peste tot locul, și ne trecea de urât. Această vreme s-a isprăvit.

Caterinca s-a zăpăcit, cântând amestecat sârba cu *Mai am un singur dor* și cu *Tudorișo nene* și am dat-o înapoi patronului de mașinării cântărețe, să-i dreagă, dacă s-o putea, muzica hodorogită. Papagalul, după câteva luni de strănuturi, se îmbolnăvise de piept și sta posac în vată de atunci pe un raft: Dumnezeu știe dacă se va mai îndrepta. Să-l auzi cum cârâie în somn, când visează! Și nici nu mă mai ascultă: i-am ajuns, cum se scrie în stil ales, indiferent.

Va să zică, am rămas noi singuri doi, condeiule cu cerneala pe dinlăuntru, adică sufletească, și nici doi întregi, fiindcă și eu am ajuns cam la jumătate. Tu ai fost mai voinic, dragă «Kaveko», măruntaiele tale fiindu-ți de ebonit. Ale mele oase păcătoase sunt fabricate din materiale mai proaste. Aș fi dorit și eu, de pildă, o câtime oareșicare de gumă în urzeala ființei mele, gumă din care te tragi și tu. Fabricantul meu nu era de prin părțile unde crește cauciucul. Iar ca să-l aducă până la sculele lui, costa mult și marfa venea prea scumpă. Acest adevăr ți-l poate confirma orice economist. Principiu: de la sursă la locul de desfacere.

S-ar putea să nu mai ție mult nici ultima noastră tovărășie în doi... Nu te mâhni, condeiule dragă, că ai să rămâi poate singur de tot. Până la urmă, tot ai să-ți găsești un amic, care să te ia în mână, fie cel puțin pentru o iscălitură la primărie. N-ai să mai hoinărești cu mine prin buruieni și stele. Ai să cunoști în schimb tihna sedentară a unui biouros somptuos și vei administra cu șeful municipal distribuirea cartofilor și a uleiului comestibil.

O să-ți aduci aminte de mine, nu-i așa? Și o să pui o vorbă pentru a se mătura frunzele, toamna, de pe acoperământul meu. Inima, condeiule, ți-o știu simțitoare și cinstită, oricât te-ar cleveti alte mărci de fabrică mai arătoase.

Poate că despărțirea noastră să vie mai iute decât ai vrea: cine poate stăpâni durata? Până atunci să începem să stăm de vorbă numai amândoi, să nu ne audă nimeni.

NUNTA

Nu lipsește o săptămână fără ca poșta și telefonul să nu ne anunțe încă o serie de nunți. Ele merg paralel cu invitațiile la înmormântare și cu cererile de divorț. În vreme ce părechile dansează, bate la biserică toaca și femeia ideală, luată de un soț tot atât de ideal, se scuipe reciproc în fața unui tribunal. Căsătoria e o filă cu două pagini: una îmbată cu roze și dacă nu știi să rămâi la ea și să nu o mai întorci, a doua pagină miroase câteodată urât.

În pofida tuturor piedicilor viața continuă, trăiește și se amplifică – și e normal. La naiba cu melancolia și cu grijile de toată ziua! Cel mai mare exemplu, făcut să încurajeze pe Bibi să iasă din boemă și să se mute cu Lolo, căci omul nu e bine, spune preotul, să fie singur, l-a dat familia regală a Marii Britanii.

Suspendând frica de cărbuni, evenimentul care a strămutat Londra o săptămână în luna de miere a două tinereți, o prințesă și un duce, a fost o nuntă. Mai e de mirare că și Lolo și Bibi din București doresc să fie fericiți, să primească daruri și telegrame, să se ducă iarna la Bușteni, ca să dărdăie într-o cameră de hotel, să caute un sfert de porc pentru viitoarea cășnicie, douăzeci de ouă și o strachină de unt?

Procedura e destul de complicată pentru stabilirea unei noi gospodării și nu e prea absurdă rezistența flăcăilor, care tind să devie ungurești și a domnișoarelor hotărâte să nu încerce marea cu deștul. Întâi, trebuie să-ți găsești mirele sau mireasa, ceea ce uneori capătă o soluție prin publicitate, ca atunci când căutăm o cameră mobilată, sau o păreche de hamuri de ocazie. Asta se face și printr-un schimb de fotografii, lăsate la o cucoană mai bătrână, unde are loc «vederea». Cum o găsești?... Aș fi preferat-o mai blondă... N-are conversație... Nu ți se pare că-i stă un ochi mai sus și altul mai jos?... Ai văzut cum dă mâna? Ca un căprar... Dar el, ce părere ai? De, ce să zic?... E cam nătâng... Are titluri, nu zic, dacă sunt adevărate, dar te calcă pe picioare la dans...

Până la urma urmelor, căsătoria tot o să se facă prin concesiile reciproce, care vor avea tot timpul să fie încadrate într-un viitor proces de despărțire. Cine știe! Nu e scris că nu poate să iasă și bine.

După mire, se caută nașul, un bărbat influent pentru nevoile majore, un președinte, un general, un membru a ceva important. La rigoare, se mulțumesc și cu mai puțin, în baza principiului că n-ai relații. Cu apartamentul, dacă vrei să nu te încurci la baie, la lemne, la bucătărie cu familiile respective, începe viața adevărată, viața mare, viața superbă, chirie, impozite, calorifer, păcură, gaz, electricitate, radio etc., etc. Mașină de gătit, mobilier, cratițe, oale, borcane, albie, fier de călcat... de la nași, până la furculiță, ați intrat, fericitul și fericito, în faza de contrast a existenței, totul trebuind procurat, și bucuria, și banii.

E o formulă. Nu s-a spus că familia e temelia societății? Ce mai aștepți?

1947

SĂ TRĂIEȘTI!

Din când în când, la un an o dată și mai rar, dacă mă ia în căruță câte un prieten, mă regăsesc în mijlocul lumii de absența căreia uneori mă resimt. Nu afară din cale de mult, căci am păscut-o și o cunosc, dar cât de cât, nu pot să zic întodeauna că nu-mi lipsește. Omul neconstelat într-o Pleiadă își reflectă palidul crâmpei de rază într-o negură fără sfârșit și se stinge, ca și firimiturile bolții, neștiut. Singura tovărășie constantă a insului rătăcit printre vremuri e inefabilul de mai presus de contingente și de viața neemancipată de bine și rău – și el nu e o vorbă deșartă.

Pretextele întâlnirilor sunt o masă și un pahar, pretutindeni și pentru toți oamenii de o seamă, de spirit ori de

348

stomac. O mâncare subtil pregătită are, ca și opera de artă, afinități de inteligență și stil. Să te păzești de semenul care nu gustă tainele delicate ale unui vin cu subînțelesuri și suculențele complexe ale bucătăriei, unde un artist feminin sau bărbat vrăjește, ca un mag, rostirile tăcute să se pronunțe. Omul fără cinzeacă și butelie e incomplet și asexuat. El își caută satisfacția și senzațiile mentale, ale unei minți uscate, în rigidități și purisme maladive ca Jean Calvin, ca Medicisul Carol al Nouălea, ca Torquemada. Ludovic al Doilea de Bavaria sărutat de o artistă care voia să-i cadă pe piept, îmbrâncind-o din luntrea ce-i legăna împreună pe un lac, a înecat-o. Regele era hermafrodit.

Te întâlnești cu câte un fost coleg sau camarad de odinioară, pe negândite. Nu l-ai văzut ani de zile și șovăi să-l recunoști, când adeseori nu te mai recunoști nici pe tine. Uimirea e atât de iute, încât nu-ți poate scăpa exclamația sincerității «Cum ai îmbătrânit!» Ați îmbătrânit amândoi. Parcă figura de altădată, descompusă, e acoperită cu o mască de carnaval și tristă și grotescă. Fața tragică s-a strămutat în rizibil și expresia mai demult natural și irezistibil comică mărturisește o suferință de agonie: buzele și ochii caută în zdrențele surâsului defunct și în bucuria falsă o dantelă de învelit încrem-nirea zbanghie a hârcii apropiate.

Omul încă plin de sine, de la burtă la prestigiu, nu știe acestea toate și zmalțurile адаose ca să menție aparența făpturii îl fac hidos. El mai continuă orgoliul, înfumurarea și aroganța câtva timp și brusc se dezumflă și, ca un pepene stricat, cu picioare, se mai târăște, purtat de o limuzină, care a început să ia profilul unui dric. Mai ajunge până la un pahar de șampanie băut nu de el, ci de mormântul lui. Și la ciocnirea cupelor cu tineretul, inconștient că și el începe să moară de cum s-a născut, și imoderat, îi face plăcere mai ales o urare: «Să trăiești!» Atât i-a mai rămas: să trăiască. Și se îndoiește.

LITERATURA COPIILOR

În general, fără să fie excluși autorii reputați experți pentru psihologia copilăriei, Perrault, frații Grimm și Andersen, unul francez, ceilalți doi germani și un danez, literatura mai veche a copiilor excelează prin terorizarea sensibilității, ca și basmele folclorului anonim. Cruzimea se găsește la locul de onoare. Grozăviile, torturile, nedreptățile, suferința silită și impusă de autor caracterizează poveștile menite să desfete copilăria. Tot ce ține de imaginație și basm, strigoii, arătările, fantomele, vârcolacii, sufletele pribege, casele blestemate, zmeii, balaurii, pare făcut să chinuiască într-adins și să brutalizeze pe omul, părtaș al suferinței adevărate și martorul permanent al morții. Urmărind să distreze pe copii, povestitorii i-au înspăimântat. O vrăjitoare schimbă un lup în miel: copilul tresare de fericire. E satisfăcut, dar pân-atunci câte dureri!

Viața era odinioară într-adevăr poate că așa. Cotropirile, jafurile schingiuirea, tăierea capului la poruncă, supunerea oarbă la un stăpân recunoscut că are dreptul să osândească și să execute după plac, unica lege. O întreagă concepție accepta urgiile unui Dumnezeu cărcotaș, răzbunător, dușman al fiecărui om și cruzimile stăpânilor puși să-l reprezinte. *Vechiul Testament* e o feroasă pedeapsă eternă a bietului muritor. Cetățile în flăcări, trecerea popoarelor prin ascuțișul săbiei, ducerea lor în robie, scoaterea ochilor prizonierilor aparțin miilor de ani de asupriri. Homer e un mare scriitor, oricine ar fi fost Homer, un poet de geniu ori un popor, dar frumusețile lui cele mai izbutite sunt unele ca acestea: «Căzându-i capul retezat de spadă, gura-i mai grăia. Sulița intrându-i în coaste îi ieși prin spinare și oșteanul se prăbuși de pe cal, târât de vârful ei de aramă.»

Împărăția fizicului atotputernică a dominat zecile și sutele de mii de ani ale omenirii până de curând și de-abia de la Iisus încoace începe suprapunerea spiritului și ascendența omului, șovăitor prin reminiscențe și încă violent și crud subț hlamida de azur. Fanatismul noii

învățători era o formă a instinctului surprins, iritat de o transformare care-i solicita conștiința. Când acceptă nașterea din fecioară, învierea și înălțarea la cer, omul evangelizat concretizează numai nevoia lepădării de animale și suveranitatea spiritului asupra brutei.

Literatura sângelui e perimată: copilul are dreptul să ceară o stare sufletească de inocență și candoare, o lumină curată, o sinteză a stelelor, a florilor, a păsărilor și a puilor mici, încă naivi, de urs și de mătă – nu desigur o literatură de limonadă și de siropuri cu sfârșeală, încercată de unele cucoane. Copiii vor, ca și bătrânii lor, o aluzie și suntem obligați să le-o dăm.

1947

OAMENI DE SPIRIT

Într-o vreme în care greutățile fac ca râsul să fie o indecență, un om de duh scria nu *ad usum Delphini* ci *ad usum humanitatis*, pentru a înviora și a delecta. Îl chema Tristan Bernard. El a murit, după ce servise cu devotament o tradiție, în care se ilustraseră maeștri ce se numesc Molière sau Voltaire – respectuoși și ei pentru o moștenire bogată lăsată de Montaigne.

Omul de spirit nu e produsul unei școale. Cărțile nu-l formează; premiile academice nu-l deprind să fie activ și rodnic. El țâșnește ca un foc de artificiu, prelucrat într-un laborator, în care n-au ce căuta cei din afară...

Și de aceea un om de spirit e o raritate și o exemplificare unică a personalității creatoare. Iată-l pe Voltaire, biciuind pe contemporani, subliniind cu cuvinte de duh întorsături istorice și persiflând personaje de legendă; iată-l pe Rivarol, băiat sărac, plimbându-se prin saloanele selecte ale timpului, ca să arate miopia celor ce nu simțeau vântul mării Revoluției; iată-l, venind în urma lor, pe Anatole France, cu figura de ceară și cu surâsul înveselind un obraz de pergament. Tovarăș cu ei – înfrățit cu acest spirit ce face din ironie o armă și o plăcută filosofie

Tristan Bernard, de origine evreu, și deci prin aceasta dovedind artificialitatea calităților exclusive și monopolizante ale unui galicism, care în fond este o turnură umană, nelimitată în cutia frontierelor, – apare și el ca să continue o tradiție glorioasă, ce începe cu Molière, actorul sărac ce-și duce viața în turnee actoricești, mizerie, dar înnobilit prin hainele împeticite cu azurul și cu diamantele visurilor de artă...

Tristan Bernard a fost încă un Paladin al unei lumi, al surâsului, care se teme ca de foc de stafiile plictiselii, urâtului ori banalului.

Pentru acest belșug de avuții spirituale dăruite unui veac, ce a cunoscut bucurii, dar și atâtea mari dezastre, prin duhul rău al războaielor crude, memoria lui Tristan Bernard trebuie păstrată cu duioșie și cu respect. Îl așteaptă în Câmpiile Elisee toți confracții lui care au învățat umanitatea să suradă și să guste din plăcerile unei lumi chemată la ospățul spiritului.

1947

COSMOGRAFIA VERBALĂ

Cuvintele au o expresie, o fizionomie, o figură suplimentară la înțelesul lor, a obiectului reprezentat.

Se poate spune că substantivul, cel mai comun cuvânt din limbă, e fotografic și enumerativ. El ține contabilitatea în limbaj. E averea imobilă a limbii, proprietatea stabilă, clădită, strada pe care circulă cuvintele mobile, înregistrată pe fișe rigide de cartotecă; un inventar. Bilanțul e întodeauna gata făcut. Are și substantivul un portret subiectiv, însă numai prin comparație.

Într-una și aceeași limbă substantivul e însuși obiectul pe care-l conține. El începe să aibă o figură difuză proprie prin contrastul dintre două limbi. *La table* și *der Tisch* reprezintă, bineînțeles, tot *masa* în limbile respective, dar ele evocă alte imagini pentru un străin, cu toate că, de pildă, *masa* înrudită prin asonanță cu *masca*, nu se

înrudește nici în aceeași limbă cu ea, după cum nici *sable* nu trezește imaginea din *table* și după cum nici *gris* nu evocă în nici un fel pe *Tisch*.

Noțiunea «a gândi!» într-o limbă, neputându-se gândi exact într-o vorbire străină, adeseori foarte aproximativ chiar în limba proprie, se pare a căpăta o semnificare, nu de la vocabular nici de la sintaxă și inflexiuni, ci mai ales de la fizionomia abstractă a cuvintelor. Oricât de adânc ar cunoaște omul o limbă, alta decât a lui, atunci când are nevoie de operații aritmetice, el o șoptește în graiul natal. Francezul zice *soixante-dix*, șaiszeci și zece, românul zice *șaptezeci*, dar elvețianul și belgul zic *septante*, care-i un cuvânt logic, dar refuzat din cauza inadaptabilității fizionomiei. Francezului îi trebuie un cuvânt illogic, și complicat și compus: el are nevoie de acest portret verbal și nu de altul.

Tot așa *quatre-vingt-dix*, de-patru-ori-douăzeci-și-zece, pare un cuvânt analitic idiot, ca să exprime *nouăzeci*, căruia la Geneva și la Bruxelles i se zice *nonante*. Portretul acestui cuvânt e tipic exemplificator. Portretul cuvintelor e cu deosebire sensibil în versuri, la rimă, unde, efect curios, două lungimi cu totul disparate își pierd în oarecare măsură fiecare profilul propriu și se alătură unei îngemănări de al treilea profil, ca și cum un cuvânt cărn aliterat cu un cuvânt cu nasul turtit ar da, prin suprapunere, o linie acvilină.

Verbul e mult mai puțin static și sèrvil comparativ cu substantivul. Se poate ca substantivul să nu fi dormit întodeauna, ca în limbile moderne și să fi fost mai bărbat, mai activ, dacă ne gândim că sensul biblic al cuvântului, care este egal astăzi mai mult cu substantivul («La început era Cuvântul și el se purta – zbura peste ape») era asociat cu imaginea unei ființe vii și independente de ambianță. Verbele au portretele cele mai caracteristice, și de multe ori verbul neregulat dă mai multe aspecte ale unei imagini motrice, văzută din față, din stânga, din dreapta, din spate, culcat, ridicat și în *raccourci*, după mod și după timpul din mod.

Prepoziția, conjuncția, exclamația sunt niște foarte interesante miniaturi ale terminologiilor, ca și sufixele, prefixele, eufonicele, evocatoare de articulații, șuruburi și piulițe, de mărgelile, de bijuterii, de gănganii versicolore.

Portretul unui cuvânt se definește mai subtil prin influența cuvintelor alăturate de el și dimprejur, crește sau se micșorează în volum. Ritmul frazei îi adaugă un sens mai lung și un ecou, îi dă drumul sau îl frânează. În stil, care-i o construcție de pietrificare și unitate interioară, cuvintele toate fug unele după altele și se prind, imaginile se între-intercalează și se derivă, în imaginea mare, în peizajul frazei, care le cuprinde și le anulează pe toate. Sunt fraze ca niște câmpii întinse, fraze ca marea în mișcare, fraze grădini, fraze prăpăstii și fraze păduri...

O filologie artistică, în care sunt de acord că filologul își poate pierde echilibrul, ar avea dorința să dea, într-un lexicon întodeauna neterminat, sensul vocabulelor după tensiune, după numitor, după fluiditate și transparențe în filigran.

Critica literară ar avea de câștigat.

1947

B. BRĂNIȘTEANU

De când zace și el, condeiuil însoțește împleticit la groapă pe un al doilea camarad...

Pot să-mi permit familiaritatea de titulatură căci cu Brănișteanu am fost, cum se zice, coleg de hârtie tipărită și de închisoare. Acum aproape treizeci de ani, am dormit pe saltele vecine, în același «salon», lung de două pogoane. Am stat cu el de gânduri subț ferestrele orizontale, lipite de tavan. Lumina zilei mohorâte se intercala oblic și difuză, pe furiș, ca într-o subterană. Păreți jumătate văruiți în sus, și dedesubtul dungii de contrast spoiiți cu o negură spălăcită...

Eram vreo douăzeci de «arestanți», mai tineri, mai vârstnici, mai bătrâni, cei mai mulți dispăruți rând pe rând, ca Brănișteanu, Adolf de Herz, Jonsohn, Simon Grossmann, Dem. Teodorescu, Petre Ciorăneanu, Slavici; îl omit pe C. Stere numai pentru că făcea parte, la apelul de seară, dintr-alt «dormitor». Discret prin temperament,

Brănișteanu se împăca penibil cu un regim interior, funciarnamente indiscret, ca o sală de consultații dintr-un dispensar gratuit. De la colegul care-și prăjea într-o tigaie feliile de slănină pe o lampă, până la cel ce, nădușind intens la picioare, își întindea ciorapii seara la uscat, sensibilitățile lui treceau prin toate fazele unei promiscuități, compusă din gradele de bună creștere și degradările personale cele mai variate. Salvatorul situației era Baronul, Baronul de Herz, dotat ca nimeni altul cu darul de a face lumea să rădă, duhliu, șoltic, transformat, improvizator și actor genial.

Dealtfel, păduchele constituia o preocupare destul de majoră, în stare să derive mizantropia și demoralizarea în dragostea de oameni.

Într-adevăr, temnița trecea printr-o gravă epidemie de tifos exantematic, cu un sold de zece cadavre pe zi, și echipa «intelectualilor» deținuți sta de veghe la căpătâiul muribunzilor din spitalul închisorii. Brănișteanu își înțelegea datoria de semen, cum și-a înțeles-o și pe aceea de gazetar, fără să lipsească niciodată să mângâie fruntea bolnavului în agonie. Sufletul acestuia, în singurătatea conștiinței, plutea pe jumătate dezintegrat, între dorul de acasă și răstignirea pușcării. Cu unii din ei, încă de ieri, alaltăieri, prietenul defunct se va fi și întâlnit pe undeva, prin lumea cealaltă, nebărbierți și goi de țoale, cum au murit acum vreo treizeci de ani...

Elogiile convenite cu lauri profesionistului prodigios le-au făcut alții mai calificați pentru treaba criticii de stil politic și de analiză. Faptul că nici o problemă, de nici o dimensiune cu caracter ideologic și social, nu i-a fost străină și că documentarea lui universală, slujită de o vastă memorie de mare precizie și de o inteligență înstelată, e prea bine cunoscut publicului cititor românesc. Brănișteanu a fost un clasic al gazetăriei, dacă gazetăria poate să comporte un vocablu rezervat sentințelor de Academie.

Aș vrea să le spui cititorilor altceva, că Brănișteanu a fost un excelent camarad și un om neasemuit de bun. Dacă el ar fi putut urî ceva, iubind pe fiecare, el a urât nedreptatea, asuprirea, modalitatea vulgară, meschinăria.

Aș fi auzit că ar fi fost orgolios: în patruzeci de ani n-am băgat de seamă. Dar meritele lui erau prea mari și prea multe ca să nu minimalizeze o anodină pecadilă. Complex, rafinat, fin, subtil și spirit elegant de nuanțe, convorbirile cu acest confrate erudit, într-un peizaj intelectual de nuanțe proaspete, de pastel, erau întodeauna o plăcere, o plăcere cu atât mai delicată cu cât el era unul din oamenii cei mai cumpăniți cu sine, din câți am cunoscut.

Scepticismul îi era parfumat, ca benedictina, sorbită mărunțel dintr-un degetar de cristal cu picior, laolaltă cu o havană. Păcat că poate pieri un om atât de înzestrat pentru înșirarea pe un fir de mătase a zilelor reduse la boabe de mărgăritar. Firul lui de mătase a ținut o jumătate de veac.

Se zice la moarte că dispariția e o pierdere, că lasă un gol. De obicei, e vorba mai mult de o vorbă goală, de presă și de oratorie, două purtătoare de urcioare goale, și de o pierdere recuperată instantaneu. Plecarea lui Brănișteanu lasă cu adevărat un gol, un mare gol și constituie o pierdere netă și adevărată. Înainte de el și după el e o pauză; într-o parte brumă, într-o parte noapte: ca în cimitirul lui de acum. Individualitățile nu se repetă.

1947

ÎNVIERE

Ca în toți anii, tipograful așteaptă articolul liric de Paști și condeii nu se simte în stare să scrie cu beteală și zuluți. Aprilie s-a născut degenerat și trist. Duhul pustietății suflă peste brazde și semănături cenușe și jar.

E adevărat că-n zare pământul s-a învelit pe ici, pe colo, cu o culoare oareșicare, văzută verde în răspăr, dar dărele anemice par un mucegai și o cocleală. Niște oi par să le pască. În gură mai multă țărână decât tuleie de iarbă. Și cerul își permite să fie albastru fără ca lumina lui să se zbârcească senin, inconștient ca o păpușe de

ceară într-o vitrină de frizer, tratată cu cosmetic. Ochii lui de cristal indiferent nu văd că țarina șovăie, că cireada slăbănoagă, de arături cu coarne, se târăște de-abia, între albia uscată și câmpia de ceară.

De Florii, sălciile au dat plete multe dar sufletul e gol. Nu i-a mai tras inima pe copii să colinde din poartă-n poartă, ca pe vremuri. Au dat uitării bucuria zilei de după Buna Vestire.

Mai mult ca-ntodeauna Săptămâna Patimilor cernește lumea de-a lungul și de-a latul țării și fiecare om, răstignit pe crucea lui, se uită prin spinii frunții cum i se șurge sângele, strop cu strop prin cuiele crucificării. Învierea e de astă dată o ducere în mormânt și luminile din noaptea ei însoțesc de la biserică acasă nu niște ființe ci niște năsălii. Pentru cine mai sună clopotele nopții? Pentru vii? Pentru morți? Pentru ziua de azi, pentru ziua de mâine? Pentru ce a trecut? Pentru ce va mai veni?

Vecinul s-a dus până la Alba Iulia să-și aducă merindele adunate de părinți pentru Paști. La întoarcere, prietenii lui de călătorie l-au aruncat din tren și i le-au furat. Cadavrul bietului om a fost descoperit de-a lungul liniei ferate. Săracul e ucis și prădat de alți săraci.

1947

[DESTINUL OMENIRII STĂ ÎN PUTEREA
MULȚIMII, ÎN MÂNA POPOARELOR...]

Acolo unde domnește ideea de agresiune, evoluția sufletească a omenirii se face mult prea încet. Omul care a clădit orașe uriașe, uzine ca pentru giganti, civilizații ilustre; care aruncă poduri peste fluvii și podește și măriile cu nave de oțel și văzduhul cu aripi, rămâne mereu în urma operei lui, ca un pribeag și un străin față de ea. Sufletul lui colcăie de superstiții și erori.

În plină epocă a electricității găsești la biuroul ei somptuos, lângă receptoarele de telefon, părând să gândească, o personalitate morală din epoca de piatră, în

smoching și redingotă. Ea nu gândește propriu-zis, căci ar avea mijlocul să se judece și să se transforme, ci simte; auzi dumneata? simte ca un sălbatic învelit în petice de cojoc.

Cea mai crâncenă și mai funestă superstiție care rușinează omenirea e credința războiului necesar. Războiul necesar vine, evident, nu de la popoarele libere, în legitimă apărare, ci de la agresori. Război necesar înseamnă război calculat pregătit în vederea unei prădăciuni, a unei asupririi, a unei egemonii. Teoreticienii acestei ipocrizii, mascată cu principii, au mers până acolo încât să explice războiul ca o trebuință biologică, de lăsare de sânge. Când agresorul a hotărât că un popor vecin suferă de congestie, el îi aplică tratamentul de ușurare: tunul, pușca, incendiul și baioneta. O recentă filosofie militaristă a introdus mai recent în medicina cărnii de tun și a cărnii de cimitir și o inspirație de sentimentalism. Atacul trebuie să fie fulgerător, pentru ca popoarele să sufere mai puțin, adică mai scurt. Suferind de o sută de ori mai intens, să sufere de o sută de ori mai iute. Această milă de oameni se numește în jargon militarist *Blitzkrieg* și *Război total*, adică un război în care, dincolo și dincoace de fronturile de luptă, piere toată suflarea din interiorul țării atacate, copiii și femeile, bărbații, într-un vârtej de foc...

Ca să ajungă la apogeul de caritate al morții instantanee i-au trebuit Europei aproape două mii de ani de creștinism și asceză.

Superstiția diformează și etica, în tot ce are ea mai gingaș.

În agresiunea germană din epoca anilor 1914-1918, Fritz primea în gara de plecare, pe fereastra vagonului, o strângere de mână cu îndemnul *Und jetzt macht uns Ehre!* (Și acum faceți-ne onoare!) Onoarea de-a năvăli în Belgia și de a împușca populația civilă pe bulevarde.

Și mai este invocat și Dumnezeu, ca patron al agresiunii. Ziarele apăreau cu titlul pe pagina întregă: «*Cu Dumnezeu înainte!*»

Oamenii politici, oamenii de afaceri, oamenii de finanțe și intelectualii din presa țărilor agresoare sunt în genere mai practici. Ei se feresc din răspuțeri de eroism,

de glorie și de câmpul de onoare, așa-numit, preferând o digestie voluminoasă și o bravură cu întârziere a memoriilor scrise după război pentru fotolii în Academie.

Sunt între dumneavoastră, domnilor, unii care au trăit, ca mine, mai mult decât intervalul dintre două bombe explodate. Aduceți-vă aminte câte războaie s-au succedat în ultimii patruzeci de ani.

Este oare locul să disperăm? Nu! Inițiativele de pace, ca aceea de azi, nu pot rămâne sterile. E cea mai bună educație ce trebuie făcută publicului din toate țările, amenințate de un război, care va fi, dacă nu e oprit la timp, o catastrofă a frământatei noastre planete, care se spune că, privită din cer, pare verzuie ca o bijuterie de smarald...

Să ne ferim de fabula «Necesităților inexorabile», de «Evenimentul ineluctabil», de «Ceasul fatal», de «Rațiunile de stat» și de toate maximele și zicalele, în zdrențele cărora se ascund spaima de a cugeta și lașitatea de a voi. Destinul omenirii, care pe de o parte zămislește și construiește și pe de alta dărâmă, stă în puterea mulțimii, în mâna popoarelor, în mâna fiecărui om hotărât, adunat cu semenii lui laolaltă, și nu în competența clicilor derizorii din trecut.

Năzuința de pace mână și însufletește azi, după experiențele repetate ale războaielor, milioane de oameni și energii consacrate apărării realizărilor naționale și dreptului de a trăi. Gândește-te, omule singuratic de dincolo, înfricoșat de cataclisme, că ridicând brațul ca să înfrunți o poruncă și să tăgăduiești o nebunie, ai de partea ta, în sprijinul tău, solidaritatea tuturor mamelor din lume și cel puțin o jumătate din numărul locuitorilor tuturor țărilor. Pacea, ca și dreptul, nu se cerșește. Ca orice victorie, pacea se câștigă și se păzește prin luptă.

Pacea e patria și patria e pacea – și una și cealaltă sunt scumpe. Cei care au moștenit de la trândavii și trântorii înfumurați, din antica Roma, principiul că *Ubi bene ibi patria* (că acolo e patria unde se trăiește bine) nu sunt patrioții țării lor sau presupusei țări a lor. Patria se leapădă de acești ciocnitori de pahare străine. Aceștia sunt veneticii și urmașii de venetici.

Permiteți-mi să termin cu o schiță în pastel.

Un ofițer, un căpitan, mi-a povestit odinioară, întors de pe front, un epizod de război... Intrase într-o țară străină, iarna, și unitatea lui înconjurase brusc o localitate de frontieră și a găsit-o goală. Familia fugise. Dar cum era pe la prânz, el a găsit masa pusă cu șase tacâmuri și mâncarea rămasă în farfuriile!... Ofițerul s-a întristat: surpriză, când s-au apropiat soldații, familia era la masă. Ofițerul trecu într-o cameră de alături, odaie de copil. O cameră albă, cu mobilierul alb, și zugrăvită cu imagini copilărești, veverițe, boboci de rață și brotăcei. Patul copilului era desfăcut. În perina de căpătâi se mai cunoștea groapa capului copilului, care fusese scos în frig, pe fugă, din patul și din somnul lui fericit... Ofițerul a pipăit locul din perină cu mâna. Locul era cald...

1952

MEDALION KRÎLOV

Am impresia că le sunt dator auditorilor noștri o salutare de întoarcere la microfonul românesc. N-am mai vorbit din acest loc de optsprezece ani – și credeam, pe temeuri de vârste, că n-am să mai vorbesc niciodată.

Deci, bine v-am găsit sănătoși!

Pe vremuri, în vorbirile mele săptămânale de colaborator al postului București, încercam caricaturizarea aspectelor din viața superficialităților noastre de altădată.

Aș spune că după o absență de optsprezece ani mă găsesc aproape în aceeași situație ca atunci, căci salutând publicul din nou, de astă dată nu vin la urechea dumneavoastră singuratic, ci însoțind un fabulist, care a tratat vechea societate rusă cu biciul – un bici însă de mătase.

Să ne oprim un moment – momentul permis de programe – asupra acestui mare scriitor și fabulist rus, care dintr-o țară diametral opusă geograficește, se împărechează în cultura europeană cu celălalt fabulist, francezul Jean de la Fontaine. El se cheamă Ivan Andreevici Krîlov, mai cunoscut sub numele scurtat de Krîlov. Prin

cuvântul fabulist se înțelege un scriitor de fabule, de obicei poet.

Dar ce e fabula în definitiv? Poate că e de prisos o definiție a unui gen literar care circulă în conștiința cititorilor de zeci de ani, de sute de ani, ba chiar de două mii cinci sute de ani, dacă paternitatea genului i-o atribuim, după istoria literaturilor clasice, elinului Esop. Totuși, pentru că fabuliștii au fost întodeauna puțini și pentru că acum genul apare abandonat, fie din pricină că opreliștile de a spune lucrurile pe față au dispărut, fie pentru că lipsește talentul special necesar, putem spune că fabula concentrează în câteva versuri o împrejurare în același timp simbolică și trăită. Însă genul fabulă e unul din cele mai dificile, dovadă numeroasele încercări din toate limbile, neizbutite. Nu este de ajuns să pui, după titlul unei bucați în versuri, cuvântul fabulă, pentru ca bucata versificată să fie o fabulă, într-adevăr. Mai e nevoie și de altceva, de mult altceva.

Fabula s-a născut din sclavie. Esop a fost un rob. Robia, ca toate relele omenești, a evoluat și ea. De la robia antică până la robia medievală, șerbie și iobăgie, s-a făcut un pas. Forma robiei merge în ritm cu forma vieții economice și în epocile capitaliste robia a continuat neîntrerupt.

Față de forma socială a timpului, când scriitorii de atitudine erau suspectați, întemnițați și deportați în Siberia a fost, drept vorbind, și Krîlov tot un sclav. În fabulele lui vorbesc animalele și astfel fabulistul se poate strecura prin tăișurile cenzurii având și încredințarea îndreptățită că-și face datoria.

Krîlov a scris câteva sute de fabule, din care citim una: *Zmeul de hârtie*¹.

Câteva date: Krîlov s-a născut la Moscova, acum o sută optzeci și patru de ani și a murit la vârsta respectabilă de șaptezeci și cinci. A început prin a scrie teatru, dar vocația lui adevărată, de fabulist, s-a exprimat la vârsta de douăzeci și cinci de ani. De atunci și până la moarte nu s-a petrecut nici un eveniment și nici o variație în viața Imperiului rusesc, fără să lase o urmă sintetică în opera lui.

---

¹ Vezi *Scrieri*, 5, *Tâlmăciri*. p. 179.

Ca toți marii scriitori ai lumii și care durează în conștiința oamenilor, Krîlov s-a inspirat în tot ce-a scris de la popor, izvorul sănătos al oricărei realizări de artă.

Fabilele lui Krîlov sunt rusești, dar ele se potrivesc tot atât de mult, independent de timp și de spațiu, cu împrejurările de pretutindeni. Tălmăcite în românește, Krîlov e român; în nemțește, el e german; în franțuzește, francez; în englezește, englez... Această universalitate este semnul geniului și puterii de gândire.

1953

EDITURI ȘI TĂLMĂCIRI

În calitate de profesionist al unui condei și al unei călimări, dacă ți-ai dus întrucâtva proiectul unei cărți la capăt, fie că ți-a ieșit mai bine, fie că mai prost, ai trebuință de o editură, cum și editura are trebuință, să zicem, de tine. Întâia datorie a omului scriitor sau plugar este să trăiască din meseria lui și să fie prezent în epoca lui. Se petrece și la noi fenomenul că un scriitor poate trăi într-adevăr din slovele lui.

Pe vremuri, foarte apropiate de noi, trăiau din profesie numai editorii și de felul cum trăiau ei și cum nu trăiau scriitorii, sunt martore, pe de o parte clădirile, instalațiile, proprietățile lăsate de ei, societățile și exploatarea variată ascunsă, în flagrantă opoziție cu profesia pe față. Editurile se înmulțeau văzând cu ochii. Băieții de prăvălie, lăcomiții și nerușinații tuturor profesiilor zise liberale, descoperiseră mina de aur din care scoteau la nesfârșit cu găleata: mintea, vocația, sufletul, inima, rărunchii, boala și sărăcia scriitorului. Ba editorul anal-fabet pretindea să formuleze și opinii literare. Ca să ajusteze tocmeala, el zicea: nu-mi place! Unul se făcuse chiar scriitor.

De la manuscris până la carte se încâlceau toate misterele, șiretlicurile, falsificările și ticăloșiile care îndopau casele de fier ale brutelor editoriale, adeseori foști

negustori de mărunțișuri, băcani, ingineri ratați, cămătari, tâlhari de gazetărie, advocați clănțai, teijhetari, profesori fără tragere de inimă, acționari de toată aventura. Orice propunere de control jignează susceptibilitățile de gingășie ale editorului revoltat. Tirajele erau secret profesional, conturile inexistente. Numerotarea exemplarelor fusese o ultimă escrocherie de împăcare ipocrită a intereselor editurii cu exigențele autorilor, militanți pentru o lege clară, refuzată de toate guvernele, cât și de guvernul unui cărturar cu editură proprie. Același număr de ordine era repetat pe câte trei exemplare.

Parcurgând toată claviatura literaturii literare, artistice, științifice, lipseau odinioară din librărie vreo patru sute de volume de bază, care trebuiau împrumutate dintr-alte limbi.

Activitatea scriitorului trebuia organizată în interesul cititorilor de limba natală; scrieri personale și traduceri. Dar sunt traduceri și traduceri, traduceri asimilabile cu o creație și traduceri de mântuială, pentru lichidarea în pas gimnastic a unui contract. Traducerile repartizate pe afinități și aderențe cu autorul străin ales au șansa să fie cele mai apropiate de original și de substanță. În materie artistică unde scrisul ține de meșteșug și stil și episodul povestit e învăluit sau alternat cu deducții, concluzii, poezie, reflecție, transparență, traducerea brută, consistând în echivalarea cuvântului scris cu corespondentul lui din lexicon, nu e de ajuns. Pe lângă portretul personal al cuvântului în perspectivă, întors de profil sau prezentat din spate, cuvântul limbii are nuanțe, sporiri și scăderi de intensitate, modificări de siluetă și de aromă, atât prin umbra sau scăpărarea vecinătăților mai apropiate și mai depărtate cât și prin circulația pe dedesubt în text și frază a intenției, lăsată prin cerințele evocărilor subtile, răzlețe, nedeslușită și perceptibilă în atmosfera lucrului scris.

O însemnătate majoră o are și coincidența accentului ideii cu accentul frazei. Îndată ce zigzagul viorii interioare nu se suprapune cu pasul expresiei, ritmul compromis o destrăbălează. Sute de asemenea probleme, în aparență mărunte și nedecelate de cititorul satisfăcut mediocru la lectura unei așa-zise traduceri, se totalizează

concentrate în personalitatea autorului ales pentru o traducere bună, pe linia originalului. Alegerea traducătorului aproape exactă trebuie făcută prin analogie de către un for expert, căruia nu-i lipsește sensibilitatea nu numai materialmente profesională, dar și cu exponentul personal, căpătat din strădania de a extrage continuu din întunericul spontaneităților gratuite o scânteie. Căci a-l munci, scrisul nu e în sine o jucărie anodină ci, de fapt, o tortură frumoasă dar și dureroasă, ca orice naștere, obligată să dea o ființă nouă, umană, vegetală sau elucubrativă dintr-un embrion.

Editurile n-au cunoscut înainte asemeni opreliști și scrupule secrete nici în ce privește originalul, nici tâlmăcirea lui. Preocupate sau de răspândire rapidă sau de negoț, o asemenea doctrină risca să li se pară absurdă și fabricată, editorii în mare parte nefiind scriitori, adică artiști, veniți în această disciplină, indiferent din orice îndeletnicire, fie chiar din pedagogie. Un profesor hilar de odinioară întemeiasă în strâmtura lui didactică și o «știință a literaturii» ca un curs de bicicletă. Rezultatul general e știut: cărți multe și valoare puțină, maculatură broșată și cartonată.

O editură de cândva, întreținută de orgoliile înfumurate ale unui bancher, el însuși cu veleități de autor rămas inexprimat, proceda în ce privește în special traducerile ca acasă la el, domiciliar. Când o dactilografă avea nevoie de o fustă nouă sau de o vulpe argintie, ea îl ruga să-i acorde dreptul unei traduceri pe care-l obținea numaidecât dacă era mai cu seamă «drăguță». Drăguțul e un adjectiv, dar el interesa de preferință ca adverb, mai mult la propriu decât la figurat. Câteva sute de volume, frumos cartonate, se îngămădiseră astfel în magaziiile editurii. Artistic și literar, ele n-au însemnat nimic dar grație unei protecții «de sus» stocul din magazie a putut fi valorificat ca fond financiar masiv.

Dactilografele cunoșteau la perfecție corespondența comercială în englezește, franțuzește, nemțește și băteau repede clapele mașinii de scris – dar nu-i obligatoriu să fii atât de poliglot, mai trebuie ceva, și lipsa sau prezența acestui ceva, imperceptibil pentru șeful de rând al unei

edituri care nu-i un scriitor calificat de o activitate dovedită, este esențială.

Anii din urmă, raporturile dintre autor și editori s-au schimbat cu totul. Contractele sunt precise, tirajele sunt tipărite pe ultima pagină, onorariile retribuite exact și culant. Și tirajele au crescut considerabil, deopotrivă cu numărul cititorilor. Azi, se citește și în tramvaie. Scriitorul nu se mai căciulește, nu mai închide și deschide ușa automobilului editorului falacios și impertinent.

Dar sunt permise introducerea nasului unde nu fierbe oala și pomenirea cu francheță a deficiențelor excelențelor întreprinderi de editură? În afirmativ, poate că o critică oarecum n-ar fi inutilă.

Trebuie adus întâi un elogiu fără rezerve Editurii Tineretului, care se distinge printr-o eleganță de procedee și o fidelitate în ce privește manuscrisul, exemplifica-toare. Acolo, pauzele dintre condei și tipar nu au lungimile celorlalte, sunt prevenitoare, atente și discrete.

La unele edituri s-a observat o modalitate de dispreț pentru colaboratori, o indiferență expectativă. Cu cât personalul e mai numeros cu atât treaba se lenevește într-o trândăvie, administrativ activă la chichițe și artistic sterilizantă. Deși dispun de servicii de supraveghere, control și corectură complicate, erorile de tipar distonante se aglomerează. Te trezești cu un cuvânt propriu, schimbat cu unul impropriu, cu versuri mai lungi decât în manuscris, șchiopătate după trompeta cacofoniei. De vreme ce nu ți s-a trimis corectura indispensabilă sau ultima revizie și te-ai citit în cartea definitiv tipărită, recriminările rămân fără sens, editura nu prea știe ce s-a întâmplat.

Traducerile mai au de furcă, pe alocuri, cu o serie de competențe variate, și ele în mare parte anonime ca un copil cu moașe multe, și care iese din mâinile lor în cele din urmă schilod: mai mulți scriitori însărcinați să facă referatul, direcția trebuind să aibă, firește, ocupată conform potențelor ei, aproximative, consilieri, referenți, scrutați, controlori, confruntatori cu originalul, comisii mixte, recrutate din toți aceștia și în ultimă instanță un stilizator, instituție excelentă pentru ținuta unui text, dar

și ea recontrolată de un corp de pricepuți, care controlaseră traducerea mai înainte de câteva ori.

Am avut în mână de mai multe ori manuscrisul traducerii voluminoase a unei cărți de Gogol, improvizat ca un memoriu de întreprindere petrolieră, traducătorul știind rusește și dictând-o pe fugă unei dactilografe! Trecute prin toată filiera de control, sutele de pagini ale satiricului rus au răbdat să fie acoperite și copleșite de mii de însemnări cu roșu, verde, albastru și negru, cu creioane și cerneluri indescifrabile. Gogol trebuia căutat ca un ban de aur într-o căruță de gunoi. S-a putut descifra din textul revizuit de o serie de dioptrii consecutive că însemnările mai substanțiale și expresiile mai adevărate și mai juste fuseseră diminutivate și reduse la incolor de către alți specialiști însărcinați să-i facă toaleta.

Calitatea traducerilor are un cod de judecată: opera originală. Traducerea, ca să fie mai bună, e în mare măsură interpretativă; o tâlmăcire cuvânt cu cuvânt, școlărească, își pierde diapazonul și, corectă lexical, e falsă, e reproducerea exactă, în plumb, a unei medalii de argint. Pentru evitarea și a pieselor de muzeu din vocabularele juxtapuse și a trădării originalului, cel mai mult adevăr estetic îl dă într-o traducere sintetizarea.

Editura de Stat a luat fericita inițiativă a traducerii lui *Faust*. E neapărată nevoie ca biblioteca românească să aibă pe toți clasicii mari ai lumii în limba ei. Vechea și timorata eroare că limba noastră e limitată în literatura peripețiilor de duzină e perimată. Întreprinderea e nespuse de grea, dar mărgăritarul lui Goethe poate fi transpus de un meșter dibaci inspirat și cu pana tare. Meșterul trebuie însă căutat, găsit și recompensat de strădania lui cumplită cu îmbelșugare. Pentru *Faust*, editurii nu i se poate obiecta că nu a ales, însă alegerea i-a fost, împotriva așteptărilor, nenorocoasă. Translația în versiune românească i-a fost încredințată poetului clujean Lucian Blaga. S-a putut citi în paginile unei reviste un fragment al traducerii sale, drept model demonstrativ al operei întregi. Întrebarea cititorului este cum s-a putut admite de către o editură asortată cu un mare contingent de spe-

cialişti un text atât de scăzut în nivel, ca să-şi justifice marile năzuinţe? Traducerea e pur şi simplu, şi mă simt mâhnit, execrabilă. Va să zică, atâta timp cât producţia literară personală nu e comparabilă precis cu o similitudine recunoscută, lirismul atrage, îndată însă ce modelul declarat e alăturat de copia lui, schela se prăbuşeşte.

Editura trebuie să fie foarte încurcată, cu deosebire după ce un referent al ei, tot un poet, şi-a depus raportul, devenit, în opinia celor informaţi, ciudat, declarând traducerea ireproşabilă.

Aceeaşi editură, înfiinţând câteva grupe de scriitori pentru transpunerea în româneşte a câte unul clasic, tălmăcit în întregime, ar fi înzestrat literatura noastră cu o comoară literară. Activitatea grupului pe care o cunoaştem mai bine era consacrată lui Shakespeare şi colectivul număra patruzeci de autori. Prima piesă a scriitorului englez, *Antoniu şi Cleopatra*, aparţinând profesorului Tudor Vianu şi tipărită în volum, a dat greş din pripeală şi din absenţa autocontrolului profesorului traducător. Sunt în lucrarea domniei sale fragmente parcă premergătoare poeziei lui Carol Scrob şi, în derădere, actorii care au citit piesa tradusă au numit-o *Antoniu şi Cleopatra* (tonul pe i)...

Concluzie: traducerile sunt de toată trebuinţa însă scrise decent şi frumos şi de către scriitori, şi perfect calificaţi, dar şi în concordanţă de sensibilitate cu originalul.

1954

REZULTATE

Acum vreo douăzeci şi cinci sau treizeci de ani, cercetându-se starea studiilor mai micilor funcţionari de stat, neparveniţi la gradul de directori generali sau de miniştri, rezervat, o parte din ei a fost obligată să prezinte la un soroc fixat diploma de bacalaureat. Spectacolul unei clase de împiegaţi, copişti, arhivari şi vameşi, cu mustăţi şi uneori cu barbişon, cu degetele fripte de tutun, siliţi să ia ghiozdanul în spate şi să puie pantalonii scurţi

din familie, promitea să fie interesant. Câțiva camarazi din profesia mângălicilor de hârtie am ținut să asistăm, din băncile unui liceu, la examenul oral de limba română, cum i se spunea la școală limbii românești.

Am încercat o emoție comparabilă cu *Eroica* lui Beethoven. Jumătate din candidați nu reținuse din viață, care le încărunga cât mai rămânea din pleșuvie, numele unui oarecare Mihai Eminescu, iar ceilalți știau că individul citat la catedra comisiei de examinare era încă în viață. Insistând, profesorii i-ar fi aflat adresa și numărul de la casă.

Dacă am mai participa astăzi la un examen nu de bacalaureat dar de o clasă echivalentă cu ceea ce a fost mai înainte școala primară, n-am mai cunoaște surprizele experimentate acum vreo douăzeci și cinci de ani din care dacă scădem cincisprezece, rămâne cum și este că trecerea de la ignoranța majoră la documentarea exactă și la toate nivelurile de studiu, s-a operat în ultimii zece.

Ofensiva literii scrise – și în tot alfabetul sunt numai douăzeci și patru, două pe lună – a pornit din toate părțile, prin încercuire și a fost posibilă numai în Eră socialistă. În toate satele și mahalalele, oamenii, indiferent de vârstă, femeile și bărbații, au fost chemate și chemați la învățatură de carte. Fără să aștepte scadența totală a obligativității, care la șovăială repetă și la refuz devine riguroasă, lumea înviorată de o îmboldire menită să dezlege mintea și să facă orbii să vadă, s-a grămădit la locurile de alfabetizare. Lacomii să scoată din douăzeci și patru de scântei lumina orizonturile desfășurate, s-au dus la az, buche și babele, și moșnegii, unii legănați în bețe și cârji. În primele luni de zile s-a putut citi gazeta, întâiul sol al cărții și bibliotecii. Într-al doilea șir de luni a ieșit din odaia ciobanului comunei întâia scrisoare de la facerea lumii.

Dacă o mare acțiune primește numele de operă, nici una nu merită mai mult această denumire ca realizarea uriașă, să treci câteva milioane de oameni dintr-o beznă perpetuă milenară în seninătatea diafanului răsărit. De la rânză, omul s-a ridicat la intelect ca altădată de pe brâncile maimuței în picioare. De ce nu l-a ajutat să

zboare-n sus intelectualitatea de dinaintea ultimului război? Ferocitatea unui egoism steril se mulțumea să-și păstreze generozitățile pentru sine și să nu și-o cheltuiască împărțind-o în jurul ei gratuit.

Că aveam în țară o intelectualitate măcar de oarecare diplomă, magistrați, avocați, medici, ingineri, ofițeri, preoți, profesori, învățători, pătură relativ restrânsă dar risipită în toată țara, e un adevăr. Fie dezgustul de profesie, îndătinat în scepticismul nostru geografic sau istoric, fie avariția morală, imensa lor majoritate n-a contribuit cu nimic la viața societății adevărate și la dezlipirea ochilor pecetluiți, încremeniți în funestul pentru câteva generații amorțite joc de-a bârlicul. Epoca a trecut și a încetat și paralelismul dintre o literatură mallarmeliană și optzeci la sută analfabeți.

O serie de edituri conjugate au atacat din flancuri, și ele, ignoranța masivă, prin punerea la îndemâna cetitorilor iviți din neant și la toate treptele de receptivitate, cărți peste cărți, vagoane și trenuri de cărți.

Edițiile de treizeci de mii de exemplare au ajuns un tiraj banal. Librăriile, chioșcurile și casele de citire se înmulțesc neîntrerupt, sporește pofta de lectură. Iată și fenomenul de simetrie neîntâlnit la noi niciodată înainte de al doilea mare război, în urma căruia s-a schimbat atâta fața lumii. Ce profesie ar fi cutezat să spuie alaltăieri că șase sute de milioane de chinezi se vor trezi din adâncă lor letargie și că patru sute de milioane de indieni vor da mâna cu ei, când de-abia acum câteva ore bătute la orologiul din Westminster, Mahatma Gandhi era purtat cu picioarele goale și înfășurat într-un cearceaf, ba dintr-o temniță a Marii Britanii în Franța, ba din pușcărie la o discuție pe englezește în biroul Foreign Office-ului?

Acum câțiva ani publicul nostru anonim citea pe fugă ziarele pentru «Ultima oră» și proza cancanurilor politice dintre fracțiuni și șefi – și arunca foaia numaidecât. Astăzi, se citesc în tramvaie *cărți*, nu-ți vine să crezi. Agățat cu un braț de cureaua vagonului și împins din spate de aglomerația călătorilor, tânărul de colo, adâncit într-o povestire, într-o deslușire tehnică sau științifică, absent la înghesuială, urmărește o problemă, care nu e chiar atât de

simplică, pe cât ar presupune nu știu cine. Discret, îți arunci ochii pe textul ce-l preocupă și ești satisfăcut. Măinile lui nu sunt de coconăș: calozitățile atestă un lăcătuș dar un lăcătuș intelectualizat. Intelectualitatea s-a deplasat: pentru nație și țară e un câștig esențial. Cartea citită e pusă alături de altă carte citită și în căminul lui Gheorghe Neacșu se înfiripează o bibliotecă... Este un rezultat? Este. După cât se știe anul ce vine coincide cu lichidarea analfabetismului, definitivă.

Este un rezultat? Este. Îl poate tăgădui cineva? Nu.

1954

PRIMĂVARA

Din păsările văzduhului de peste livadă, plecate în călătorie de iarnă, ni s-au arătat, patru luni, numai acelea care stau la vatră și rabdă răspărul intemperiilor cu noi. Cioara, codobatura, ciocănitoarea, casnica vrabie vioaie, cu zborul scurt, de bulgăre aruncat, nocturna cucuvaie și porumbieii. Domicilii: bătătura, streășina și podul.

Leneș, corbul a vâslit în aerul ardeiat, în căutarea vreunei nuci, rămasă nescuturată. Uneori, nuca l-a păcălit, scăpată din plisc. El nu face același lucru de două ori: când o pierde, o lasă pierdută, refuzând să mai coboare după îmbucătura lui. Flămând, însă mândru, ca un trubadur, îngheață în mătura cu vârful în sus a plopului celui mai cutreierat de crivăț și mai lung.

Graiul are adeseori o contracțiune intimă, de caracteristică sinteză. Pentru că ustură, el zice usturoi. Zice untdelemn. Numește codobatură țarca, verb împletit pe substantiv, pentru derivarea cuvântului nou. Codobatura bălțată bate din coadă, zburând ca un ciocan.

Ciocănitoarea, onomatopeică și pestriță, cu căptușeala pelerinei arămie, s-a urcat toată iarna în pomi, ca un acrobat pe prăjină, verticală pe trunchi. Rămăseseră prin scorburi și-n scoarță coloniile de găze friguroase, ascunse, în care scormonea foarfeca ei închisă, ascuțită ca un stilet.

De vrăbiile cicălitoare, care și-au făcut odăi cu dormitor, cu saltele de fulgi și scamă furată, s-au îngrijit mai cu seamă curcanul și găscă, două personalități singuratiche ale ogrăzii. Intangibile și sacre, prietene cu vrăbiile, cu căinii, cu mâțele, cu caprele și cu ai casei, ele deosebesc și poziția relativă a familiei ospitaliere. Mama e mama, tata e tata, fata e fiica, băiatul e fiul. Omagiile distribuite cu socoteală, jur-împrejurul lor, variază. Mama are de la găscă oul cu coaje, iar celorlalți li se cuvin celelalte, cu colaborarea generoasă a tovarășului ei de văduvie, umflat în pene și dansator.

Dar odată cu vechile ramuri deșteptate în azur, naive și grăbite să apuce sărutarea de aur a căldurii, înmugurește și condeiful, tot un băț și el cu hașchie-n vârf.

Bună dimineața, cititorule! Te-ai sculat? Azi îți cântă grădina melodiile lui april.

Nu s-a mai auzit atâta veselie. Mii de ciocuri repetă laolaltă și nesfârșit vibrarea de unică vocală a clopoțeilor cât mazărea de sticlă, în care bate o alică de diamant. Par legați ca în abecedarul ilustrat, la gâtul gospodinelor din streășinele de puf, cu un fuior de mătase. Și câte torente de firimituri de cristal! Ce revărsări de mărgele! Ce căderi neîntrerupte de zale, de țândări, de zimți!

Cip, cip! Cip, cip! Cip, cip!

Condeiful visează-n basm. I se pare că sună-n livadă strălucirile stelelor de azi-noapte, ațipite în horbota lunii, pe florile albe de cireși. S-au trezit în zori, la mugetul de orgă al uzinii.

Dar cine s-a ivit pe neașteptate să tulbure sărbătoarea, de au tăcut ciripirile deodată? Un guguștiuc pribeag, cu năravul ca și numele lui romanțios, de turturel, face pitulat pe cucul. Pentru originalitate, adaogă la stihul de cuc o guturală:

Gu, gu, gu! Gu, gu, gu! Gu, gu, gu!

Și-au adus și doi porumbiei geamătul de dragoste, adânc, prin apropiere:

Îngân!... îngân!...

Mai prudentă, furnica, din întunericul ei, din pământ, știe, poate, mai mult decât mugurii, decât florile, decât vișinii și decât vrăbiile cu ochii de gămălie. Programul ei

încă n-a început, după vacanță: paisprezece ore de muncă pe mușuroaie, transporturi, mărfuri, materiale. Și-a arătat nițeluș mustața la fereastră și s-a întors repede înapoi în apartamentele fermei G.S.F.

1956

ZINTĂI MAI

Paralel cu el însuși, Zintfiul de mai, din aducerile-aminte, a fost multă vreme ziua petrecerilor câmpenești. Târle nesfârșite de cetățeni, cu copii și neveste, abandonau orașul, încărcăți cu prăzi cumpărate și damigene, în căutarea unui petec de iarbă, verde, verde și iar verde... Idilicul miel, smuls de la ugerul maicii, sătura, copt la tavă, miile de fălci, tăbărate pe inocența sacrificată. În urma cetelor vesele fără bucurie, rămăneau, în peizajele lui Andreescu și Grigorescu, un maidan de cioburi, de gogoloaie maculate și toate drojdiile cu care îmbălează cetădianul frageda prospețime calmă a preacuratei naturi.

Acum vreo șazeci de ani, înfloreau trei bălciuri ale crizei de chef anual: Herăstrăul, Floreasca și Bordeiu, trei puncte de răcoreală, unde mica și minuscula burghezie, de negoț de-a mărunțișul și de copiiști, tăvălite în promiscuitățile dezlănțuite printre buți și grătare, se luptau cu roiurile de muște, avide să dispute omului festiv cotletul rupt cu dinții de pe os. Băutura era distribuită de-a dreptul de la butoaie și boloboace: cinci parale ulceaua cu vin cu tot. După înghițirea conținutului, ulcica de lut ars, elegantă ca o amforă zveltă, era spartă de pământ. Movable și piramide de țandări cărămizii creșteau neîntrerupt în jurul buților risipite printre copacii anemici, bolnavi de o uscăciune precoce. Era epoca pâinii, a cărnii și a peștelui de zece și douăzeci de bani ocaua, când clondirul de un «chil» începea de la un litru și jumătate, când un rând de haine era zece lei, încălțăminte de carâmbi doi lei, când leul nu se găsea în nici un buzunar și când jumătate din populația capitalei ieșea la iarbă,

desculță și în ciorapi. Dacă și nădragii erau cârpiți, în schimb lăcomia gurii și setea buretelui din stomac funcționau fără spasm hepatic și ulcer duodenal.

Dar spectacole la un circ brutal amuzau periferia, «tărbaca», tinicheaua de coadă și potcovirea pisicilor cu labelle în coji de nuci, prinse în ceară roșie fierbinte. Blajinilor bivoli din Lacul Tei li se vâra în șezut lemnul găurit al unui mosorel fără ață, retezat la un capăt. Luând apă în pântec, bieteles negre drăgane cădeau la fund în aplauzele madrilene ale mahalagiilor în papuci. Cât privește tărbaca, tehnica era tot atât de ușoară. Unul din reprezentanții superioarei rase albe din Colentina sau Tîrchilești își lua câinele care-l păzise la ușe, îl lega de coadă, în vârful unei prăjini, cu o sfoară groasă, de lungime calculată, ridică prăjina și o învârtea vârtej cu câinele în aer până la agonie. Piesa se termina cu un Grivei trântit de sus. Cu ce păreri despre om și cu ce mahniri putea să moară, crăpat în două, reputatul prieten credincios al insului beat și dement? Nobilul sport civilizat, al scufundării zgârciului de nas cu pumnul științific, al spinării deșelate și al scrântirii și frângerii fluierului de la picior, a venit mai târziu.

Pe neașteptate, s-a ivit, într-o bună zi, Zintăiul maiului socialist. Alți oameni: muncitorii din ateliere și fabrici, oameni evoluți, probleme, alte moravuri, alte perspective. Omul începea să fie om și să aibă o demnitate, o ținută. Câțiva boieri flămânzi de parvenirea politică, transfugi, după un stagiul de popularitate, rătăciți între meseriași cu brațul și mâna, îl părăseau, trecând cu eticheta de «tineri generoși» în partidul Brătian, împărțitor de haruri și portofolii. Să tot fi avut șaisprezece ani, vizitam sâmbăta clubul socialist din strada Doamnei, unde puteam intra fără plată și bilet, într-o atmosferă nebănuită, simpatcă și primitoare. Auzeam întâiași dată în loc de «mă, boule», de la școală, invitația sentimentală: «poftește, tovarășe». Am văzut și ascultat pe tovarășul Ion, zis Ioină, Nădejde, profesor de limba latină, exclus din învățământ și autorul primului dicționar ca lumea, latin-romănesc. Câte un tovarăș cu joben și macferlan, ca Jorj Daiamandy, cu țacălie roșie, zicea la

tribună «monșer». Un orator vehement și gata de revoluție la opt și un sfert, ora exactă, era conu Vasilică Morțun, care, în așteptarea revoluției, a primit, ca să servească țara, ghiozdanul de ministru de Interne, ilustrat printr-o jandarmerie rurală nemaiuitată, într-un guvern Ionel. Printre mai tineri, erau G. Ibrăileanu, permanent în bibliotecă, dacă nu mă înșel și Stere, poate că și bacteriologul Cantacuzino, brătienizați și ei, Ibrăileanu din credulitate și frăgezime.

Intelectualii, posedând la maximum facultatea dezertării și a mimetismului instantaneu, s-au făcut nevăzuți, înlocuiți cu o intelectualitate mai recentă, în care muncitorimea, cu moralul stabil și mai bine orientat, nu mai putea să aibă o încredere dezamăgită.

Întâiul mai era astfel sărbătorit, într-altă ambianță. Se discutau în grădini, la tribună, tezele propuse, nu prea de mult în epoca aceea, de Marx și Engels. Mai figura în preajma tribunei, din când în când, și schema lui Babel, apoi perimat. Plehanov era în onoare. Blanqui, Fourier, Robert Owen, Morus, utopiile volatile, Bakunin, Kropotkin, Elisée Reclus, anarhiștii și nihilistii, înainte de a fi logic eliminați din doctrina epurată pe o coloană vertebrală *ne varietur* și pe o substanță temeinică certă, în momentul întâiului entuziasm erau deocamdată confundați cu filosoful Materialismului istoric.

De Întâi mai iritarea guvernelor creștea pe măsura duratei. Data revoluționară contesta dreptul tuturor stăpânirilor în ființă. Cuvintele: burghez și burghezie scoteau din sărite pe miniștri, prefecți, clerul, armata, justiția, poliția, directorii, subdirectorii, șefii, președinții, amenințând să surpe bunul plac, abuzul, huzurul, minciuna de stat, falsificarea Constituției, hoția sistematizată, privilegiile acordate nulității, destrăbălarea... zeci de substantive și calificări critice ale putregaiului îndătinat.

Zintâiul de mai a putut fi, în sfârșit, sărbătoarea Muncii, a Speranței perpetui prin biruința ideii.

Numai în șaizeci de ani.

BUTELCA

O gospodină de provincie știa să gătească un singur fel de bucate și acela era o prăjitură: budinca. Proastă dinspre gramatică și etimologie, gospodina îi zicea budincii «butelcă» și, la orice timp din orice zi, ai fi căzut în gospodăria ei, ea îți ieșea înainte, indiferent, la zece dimineața, la cinci după-amiază, la noua seara, cu butelca.

Butelca nu era lipsită de un supra iz; unii musafiri pretindeau chiar că ar fi fost excelentă. Stafide, fisticuri, coji de portocală și alte coloniale se confundau, frământate, într-o cocă greu de analizat științific.

Celelalte gospodine ale modestului oraș de subt podgorii aveau capacitatea să construiască bine cozonacii și toate bucatele și dulciurile de pe lume, însă nu puteau nimeri butelca mamei Safta.

– E cu griș, spunea una.

– Ba-i cu orez.

– Vrei să spui că e de făină.

– Să știți că e cu tapiocă, răspundea o altă cucoană farmacistă. Se ține ca o gelatină.

Surâzând cu bunătate și cu mucusul ei de țigare în colțul gurii și nefiind nici limbută, mama Safta tăcea. Avea în degete rețeta ei la întocmit butelca și-i mai pica și câte o lacrimă fără voie, din tinerețe, în aluat.

În cele din urmă, vecinele au socotit că sosise timpul să se simtă ofensate de liniștea ei delicată. Ar fi dorit să se ia la ceartă cu bătrâna, dar mama Safta nu era certă-reață pentru nimicuri.

– Nu e nici cu stafide, nici cu fisticuri... Pune altceva în budincă, că nu se alege nici un gust hotărât... Și, când e prea grasă, când e prea uscată.

– Altădată, se spune că era suculentă, cu toate că nu mi-ar veni să cred. N-ai văzut că are și un miros?...

– Mie mi s-a aplecat.

– E ceva toxic în mămăliga ei, zise cu autoritate farmacista.

Așa și eu, cititorule dragă... Ca mama Safta la butelcă, mă pricepeam și eu la un singur fel de probă de ziar: la niște...tablete.

Dacă eram invitat să colaborez și să fiu tolerat la o gazetă, eu mă prezintam cu butelca mea; bune, rele, cu tabletele mele. Mai netede, mai zgrunțuroase, mai coapte, mai crude, mai amestecate, mai cu sau fără smântână și frișcă.

– Atât mă taie capul, spuneam. Luați-mă cum sunt. Băgați însă de seamă, că nu le prea gustă, afară de neamurile mele, mai nimeni. Să nu dați banii pe gârlă. (În sânul familiei, orice scriitor de slove, pe hârtie sau pe pereți, e naturalmente admirabil.)

Iată că scriu tablete de un amar de vreme. De câți ani exact? De douăzeci și cinci, de cincizeci, de optzeci, de o sută de ani?...Mi se pare, câteodată, atât am ajuns de vechi, că le făceam și pe vremea lui Matei Basarab.

Dar au intrat și butelcile mele în studiul aprofundat al colegilor de patiserie. Unora li se păreau cu nuci, altora cu zaharină, unora le venea sfârșeală, alții se simțeau strepeziți și li se apleca și lor. Câțiva, mai limfatici, s-au intoxicat, cu simptomele vizibile ale otrăvirii: buze vi-nete, bale negre și nițică halucinare. Asta nu cred că atârnă de tablete și butelci; pornește de la stomac.

Aș fi încercat un laxativ și nu eram spițer. Din câte o serie de asemenea colaborări mă întrerupea subit câte un eveniment. Atunci îmi luam «formele» și micile catrafuse și mă duceam acasă...Bagajele încăpeau într-un buzunar de jiletcă. Dar, când și când, trebuia să le transport la alt cofetar și făceam și la el tablete, cu bucata, cu ziua, cu luna, după învoială: că eram, cum s-ar zice, zilier.

Până acum câțiva ani, dădeam o tabletă pe zi, la un cotidian cu patru directori defuncți și cu al cincilea în viață și m-am îmbolnăvit pe undeva, nici eu nu știu pe unde, cam pe la cap, și probabil nu din contactul cu coșciugele celor dintâi patru, suprapuse în cavoul manșetei. Asistam neputincios la treptata mea degradare.

La un amabil consult, prezidat de profesorul Parhon, aș fi aflat că am o bubă la creier și o anemie, cum se spune, cerebrală... Mă bucuram că aveam, în sfârșit, și

eu ceva cerebral și mă gândeam cât era de mulțumit odinioară un cunoscut al meu, de meserie parchetar, că dăduse peste intestinul lui un ulcer (cu nume muzical) du-o-de-nal. Fericitul intrase în Știință și Terminologie.

Profesorul consultat îmi interzisese tot ce ține de așa-numitul intelect, lectură, mâzgălitură, literatură, iluzii, speranțe, onorarii...

M-am conformat strictului consemn, până azi, când încerc, mă rog, o decepție. Din cap, s-a mutat buba la opus, în vârf la picioare, conform principiului, valabil pe cât am dedus, și în medicină, că extremele se ating.

Prezenta voluminoasă butelcă ți-o destinam, iubite cititorule, din spital. Acum sunt la domiciliu.

Te salut și te îmbrățișez.

1956

UN CONGRES AL SCRITORILOR

Am trăit cândva, de mult, câteva congrese internaționale de medicină și chirurgie, cu comunicări și discursuri frumoase, dar ele erau mai degrabă niște fericite pretexte de excursioniști, atrași ca niște ciocârlii în redingotă de oglinzile albastre ale lacului Léman. Un congres de scriitori nu am apucat.

În vechea formă a Uniunii actuale, membri S.S.R.-ului se adunau o dată pe an, ca să aleagă un comitet și un președinte și să se certe, ca găinile, pe firimituri. Orice sugestie venită de la membrii neangrenați în mașinăriile servile, era de mai înainte respinsă și Societatea Scriitorilor zăcea de paralizie, mișcând din când în când, din sprâncene. Activitatea ei mai cunoscută consista în numirea membrilor de onoare, la schimbarea guvernelor, la persoana fizică a noului ministru peste școli și cler. Nu prea flatat de asemenea onoare din partea unor haimanale insistente, lepădate de către stat, dar obligat la o politeță căznită, al paisprezecelea sau mai mult, membri de

onoare acorda comitetului un cadou în lei și o promisiune abstractă.

Stagnarea fără sfârșit a Societății a provocat un început de schismă a vreo patruzeci de membri (din două sute câți erau pe atunci) și hotărârea unui sindicat profesional. Unele cuvinte fac asupra creierului oficial efectul vezicatoarelor puse pe ceafă; le ustură și bășică. Sindicatul, suspect la meseriași, devenea intolerabil la scriitori, o tendință de atentat, o anarhie. S-a iscat o turburare în forurile până atunci indiferente. Inițiatorul sindicatului redactase, pentru a fi afișat, un manifest care, citit la cafea, a stârnit un entuziasm emoționant. L-au semnat – și manifestul urma să fie dat, până seara la tipar – imediat – patruzeci și doi de protestatari, îmbulziți la masa dintre șvarțuri cu o picătură de rom, să iscălească fiecare înaintea celorlalți.

Se petreceau acestea într-o zi, pe la orele unsprezece dimineața. Până la două după-amiază, fură retrase la telefon patruzeci și una de iscălituri. Rămânea pe proiect singurul nume, al aceluia care pornise umoristica «mişcare». Frazele gingașe, de retractare atât de accelerată, începeau cu formulele de codeală rușinată, din care mai multe cu «Dat fiind» și «Dacă», «Să vezi că...», «Știi că...», «Nu m-am gândit că...», «Iartă-mă că...», «Să amânăm deocamdată pentru că, înțelegi...» Sfârșitul era al acelei bravuri care în limbaj decent se cheamă lașitate: «Sunt însă din toată inima pentru sindicat și consideră-mă sufletește alături de tine». Bieții colegi întru poezie atârnau de câte-o sinecură de mizerie și se temeau să nu și-o piardă. Luaseră, după semnare, contact smerit cu patronii lor.

Față de atacurile primite și de înfrângerile neîntrerupte, comitetul societății, neputincios la atitudinile de apărare, s-a plâns altor foruri mai de sus. Atribuind lenea de gândire și absența de realizări președinților fără inițiativă, forurile au căutat unul mai nou, ales dintr-o categorie nemaiîncercată, și l-au găsit în persoana unui ofițer, un ghinărar, autor și el al unor note de călătorie în jurul pământului, de altfel interesante. Între membri societății mai figurau câțiva infanteriști în civil și din comitetul ei

făcuse parte chiar șeful Siguranței Generale, editor al unei reviste, da, literară, în statele căreia poliția secretă plătea mai mulți poeți și prozatori...Apoi, un general făcea parte din Academie, și alți generali erau primarul și prefectul poliției: se ofițeriseră autoritățile toate. Un general mai mult, peste scriitori, nu putea să fie refuzat mai ales trimis, așa cum era, să facă ordine din ordin. Generalul a căutat să stea de vorbă cu singurul sindicalizat, fără sindicat, rămas din proiect:

– Un sindicat cu programul dumitale de lucru și de independență face societatea noastră inutilă. E adevărat că ea nu-i în stare de nimic: ne-am sesizat și ai perfectă dreptate. *Știm* ce vrei dumneata: o editură a scriitorilor, servită de echipe de membri, pe categorii de îndeletniciri și care să dea publicului cărțile ieftin. Vrei să înceteze exploatarea scriitorilor de către editori. Zici că scriitorii n-au cu ce plăti nici lăptăreasa. Bine! Vrei un control sever al tirajelor. Foarte bine! Dorești ca scriitorii să nu mai trateze, intimidaiți, cu editorii direct, ci prin secretariatul sindicatului dumitale. Minunat! Ți-am citit toate articolele de ziar și le aprob. Propunerile publicate, nu în sarcinez să le aduc la îndeplinire eu, fără să țin de nici o piedică socoteală. Sunt de acord cu dumneata și în privința eliminării din societate a membrilor scriitori prin bilet de recomandatie și complezență. Toate bune, dar să renunți la ideea de sindicat...Înțelegi, termenul ăsta de sindicat e jignitor. Lăsați-l pentru tâmplari și tinichigii. Admitem un singur derivat, pe Sindicul Bursei...

Sindicalistul de unul singur a înțeles că tot din ordin trebuia să renunțe și el. În definitiv, dacă dezideratele erau realizate, nu se cerea deocamdată mai mult.

Rezultatul: Societatea a continuat să zacă lihnită și zadarnică, pân ce s-a transformat, după 23 August 1944, în Uniunea de azi.

Azi editurile nu mai aparțin bancherilor, samsarilor și tâlhăriei de toate dimensiunile, tăbărâte în codrii lui Eminescu și în toată fosta Vlăsie literară. Cifra tirajelor, controlată, figurează deslușit și detaliat pe copertă, interesele autorilor sunt garantate și onorate, fără căciuleală la termenele stipulate prin contracte și peste ele. Edițiile

de lux, altădată de mizerie, se succed din belșug. Iar interesele cititorilor, înmulțiți la nesfârșit, sunt respectate prin prețuri de vânzare, se poate spune derizorii. Fenomen necunoscut odinioară, se fac pentru titlurile cărților așteptate înscrieri anticipate la librării și cererea întrece toate tirajele într-o singură săptămână. Publicul cere insistent reeditări. Ființa scriitorului e de un timp aproape răsfățată. Case de odihnă și sănătate ale statului și Academiei, refugii de lucru îi așteaptă gratuit, de-a lungul anului, vara și iarna.

Ar mai avea un Congres ceva de cerut? N-aș mai vedea ce.

Sper că va fi un Congres de stimulare a valorilor latente către un maximum de expresie și artă, către substanță și continuă înălțare. O dezbatere a calității, sinceră, debarasată de coincidențe și reciprocități, ar pune accesoriul la locul lui și ar feri literatura de harababură.

1956

MĂRTURISIRI

La vreo douăzeci de ani, cât au unii din congresiști, adică acum vreo cincizeci și șase, zvâcnind de certitudini de aspect, mă lua și mă ducea gura și nu se mai sătura de vocale. Mă fermeca și citatul. Grăiam duminica dintr-un amvon la vreo mie de închinători și nu biruiam ușor în lupta cu ei înghesuți să-mi sărute mâna, mână cu care, însuflețită dar pătată de cerneală, vin să o dau azi în spirit și speranță cu tinerii colegi necunoscuți.

Într-o bună zi, ascultând la o vecernie cu mai multă luare-aminte cântările din strană, am auzit un verset pe care l-am mai auzit de multe ori fără să-l ascult: «Pune, Doamne, pază gurii mele, și ușe de îngădire împrejurul buzelor mele». De atunci încoace n-am mai putut «vorbi». Înțelegând mai bine tâlcul acestui stih cântat cu leneșă legănare a muzikiei, limba mi-a degerat parcă. Pe neașteptate, se strecurase în mine îndoiala și s-a instalat

definitiv în încăperile mele. Am tăcut... Îndoiala vine cu trebuința de control.

Gura omului umblă mai repede ca mintea și poate spune în beția de sine sumedenii de nerozii negândite și când s-a trezit se căiește că nu și-a mușcat limba mai înainte de a și-o fi fost lăsată să aiureze.

Iată de ce, iubiți colegi din tineret, vă trimit un mesaj de bun sosit, cu o săptămână mai devreme și în scris: căci, dacă mă știu colegii, tot din scris or fi auzit de cel care le trimite urarea de față. Oricât s-ar simți de puțin scriitor, când răsfoiește cărțile mari ale lumii, el parcă tot s-ar pricepe cumva mai mult decât la vorbă, la scris.

Dar scrisul poate să se resfețe și el fără control, mână de nerăbdarea de a fi câteodată fără să izbutească să fie? Neizbutirea și izbutirea pe jumătate sau pe sfert nu pot fi corespunderi cu orgoliul, înfumurarea și golul împlinit cu neant. N-aș putea spune față de cine și de ce ești răspunzător când te-ai hotărât să apuci drumurile și potecile de pădure și spini ale literaturii, pe care unii o iau ca un amuzament și în deșert. Răspunzi întâi față de graiul primit de-a gata de la strădaniile miilor de ani ajunși până la călimara ta. Neștiutorii de carte, plugarii și ciobanii au scris cu bățul pe nisip *Miorița*. Eminescu a dus-o mai departe în *Luceafărul*, daruri gratuite pentru ușurința celor de mai târziu. Le ești tuturor celor trecuți dator și te-ai obligat pornindu-ți condeiul pe sfânta, alba hârtie să-i faci față neapărat și să nu ieftinești comoara primită. Întâia gravă preocupare, după ce ai învățat să te îndoiești de tot ce scrii, este să cauți perfecțiunea, pe care n-ai s-o ajungi desigur niciodată, dar pe care trebuie să o urmărești neîntrerupt cât îți durează firul, cu tenacitatea păianjenului nemișcat în mijlocul panopliei lui de mătase. Pe tine puțin te iubești. Dar îți iubești cu patimă chemarea și datoria. Scrii o pagină, o citești, o recitești a doua zi, a zecea zi și dacă nu-ți mai place o arunci în foc; focul ăsta îl ții în permanență aprins ca și pe celălalt, din amfora ființei tale. Arzi mult și păstrezi puțin, aduni puținul cu puținul și din puțin iese multul. Nu te grăbești, aștepti și rabzi, iobag al voinței tale, tu care-ți ești și slugă și stăpân în același timp.

Te-ai întrebat câteva sute de ani ce poate să fie lucrul acela impalpabil și diafan: talentul. E dragoste, prietene. Dragostea face și copii frumoși, dar și poemul frumos, cartea frumoasă...

Printr-o împrejurare neobișnuită, povestită alte dăți, l-am cunoscut la șaisprezece ani pe Caragiale, de la care am învățat întâi să fumez și al doilea să stărui, dar altceva n-am vrut să mai învăț. Cred că el avea peste vreo patruzeci de ani. Începeam să-mi încerc și eu cu frică penița.

– Tu scrii, mă băiete; nu mă minți, îmi spunea Caragiale. Te văd după ochi.

Verbul «a scrie» avea în fricile mele prestigiul săpatului în piatră.

– Nu scria, domnule Caragiale, îi răspundeam.

– Citește-mi ceva, să văd și eu.

– N-am ce citi, răspundeam.

Dealtfel n-am citit dintr-un sentiment de sfială niciodată, nimănuia, nici un manuscris. Și n-am putut să suport niciodată împudoarea de a mi se citi.

– Că vezi tu, spunea autorul *Năpastei* și al *Făcliei de Paști* într-un limbaj pe care nu-l pot reproduce în scris, în cruditățile lui neafectate de puritanismul țuguiat, vezi tu, eu sunt muiere bătrână și știu farmece pentru care ca să dai de ele tu trebuie să te frământă toată viața.

– Dacă aș scrie vreodată, iubite domnule Caragiale, i-am răspuns (pe vremea aceea încă nu circula elogiosul «maestre»), trebuie să descopăr farmecele eu. Farmecele fiecăruia sunt altele. Și presimt că experiența unuia nu-i folosește altuia niciodată. Și că din punctul ăsta începe omul nou...

– Ai, ticălosule, dreptate, a mai spus Caragiale.

O dată invitat de generozitățile lui la un dejun de birt, Caragiale vroia să scrie la cafea o simplă carte poștală. O frază, un rând. Iritat, a rupt una, a rupt-o pe a doua, pe a treia, pe a zecea... a rupt douăsprezece cărți poștale în bucăți, aruncându-le sub masă. Le-am numărat.

Dacă din această proză lăbărțată s-a putut înțelege ceva, este meritul vostru, iubiții mei prieteni de literatură.

Eu vă salut!

1956

382

FINALITĂȚI

Lipsa trufiei, a ispitei și pizmei e singura însușire bună, pe care îndrăznesc să mi-o recunosc. M-am ferit, pe cât am putut, de a zice în vorbire și scris Eu, Mie, pe Mine, și n-am mai utilizat decât incidental pronumele obligatorii de la conjugările din școala primară încoace, îmi pare rău, ori de câte rareori sunt silit să mă vorbesc de bine.

Nu sunt «modest» în forma cuvântului, răspândit în discursuri, ca o dovadă indirectă de contrarii. Sunt, aș putea zice, țăranul, fără presă și cărți, de pe timpul când nu știa nimeni în ascendența mea să citească și să se arate în etimologie, sintaxă și cuvinte de cofetărie. Mi-au plăcut cimitirele musulmane din Dobrogea, fără inscripții și statui aducătoare aminte de un nume isprăvit și de o fizionomie otorinolaringologică, nas, gât și urechi. Anonime, mormintele sunt indicate de o hașchie lungă de piatră, parcă despăcată cu toporul, înfiptă-n pământ și orientată către Mecca sau Medina, Ierusalimele turce și arabe.

Un sentiment, pe care nu l-am mai încercat de când sfiala mi se înfățișează unui auditoriu, mă silește de astă dată să citez o împrejurare personală. Simt, mai mult ca întodeauna, că nu sunt în țara mea un strein. În trecut mi s-a interzis și simpla exprimare a solidarității cu ea, monopolizată de o ceată de zarafi și samsari politici și țigani de condei. Ți se contesta și dreptul să «simți» românește ca un suprem argument de minimalizare a datoriei de control asupra obligației de a fi sincer și corect, și acuzarea venea de multe ori din rândul corciturilor naționale. A simți e fiziologic, a simți românește aparține unui criteriu subtil de psihologie, a căruia competență cădea în proprietatea celor mai urâte cărdășii de aventurieri, într-o ambianță de afinități și toleranță reciprocă.

Ce putea să fie un Congres al scriitorilor noștri? Întrebarea și-a pus-o fiecare.

De la tableta unsă cu ceară și zgâriată cu semne până la hârtie; de la pana de pasăre despăcată cu briceagul până la *stiloul* cu vârful de aur; de la negreala de funingini și

fum până la sticla cu cerneală; de la opaiț la becul electric, sute de ani, mii de ani, scriitorul, scribul, copistul, poetul, povestitorul, cronicarul s-au silit să-și păstreze gândurile, închipuirile și ce vede și aude, și să și le aleagă în singurătate. Ca și sămânța recoltelor așteptate, care încolțește, fiecare pe seama ei, în ascunzișul și tăcerea pământului, fie că ajunge lumina, ca moliftii și cedrii, sus în slavă, fie că se bucură de ea ca iarba de pădărie, la o palmă de țărână, scriitorul dospește în singurătate. Rareori, doi prieteni sau doi frați ostenesc împreună la unul și același lucru, dar nici atunci laolaltă, revizuiți și definiți unul prin celălalt, și izolați. Asemenea tovărășie de condei nu ține mai mult decât o carte, două și colaborarea se desface în două singurătăți.

E într-adevăr atâta nevoie de scufundare a gânditorului în propriul lui univers, încât orice muncă a cuvântului scris e tulburată de prezența unui al doilea alături de ea. O liniște de început de veac condiționează neapărat calitatea. Viața timpului zis modern cere o reflectare a ei în gazetă. Ziarele se fac în redacții și redacțiile implică personal numeros și o activitate colectivă în jurul mașinilor de scris și într-o atmosferă mecanizată. Nici dictarea unui articol, nici alianța scriitorului cu dactilografia nu pot să dea un poem, o piesă de teatru și o pagină cu o viață mai mult de-o zi sau săptămână, și articolul cel mai rezistent de cotidian e scris tot acasă... Acasă înseamnă singurătate. E un făcut ca scrisul să participe de la naiva și frumoasa Geneză, care, pe vremurile când omul nu știa aproape nimic, spune că la *început* era cuvântul, răzleț *peste ape* și că tot ce s-a făcut a fost făcut din nimic...

Ce putea să fie *a priori* un Congres al scriitorilor? El a fost ceea ce am văzut că a fost, o luare de contact a tuturor celor ce mișcă din creion și peniță și gând. S-au întâlnit într-o sală, rezervată pentru ele, câteva generații proaspete, ivite pe toată întinderea țării, din câteva climate. Eram din cea mai veche și eu cu numele din coada prozei de față. Pe scările strâmte, în zigzag vertical, am dat mâna cu mâini fragede, necunoscute. Ele nu erau încă mânjite de culoarea literei scrise, până la cot. Senzația că

aceleași cuvinte cu care ai scris și tu trec prin mintea și inima urmașilor tăi tineri de două, trei, patru ori mai tineri decât tine, te leagă mai viu de copiii graiului și neamului tău. Trăiești mai adânc și între ei durezi mai mult. Ți se pare ca în copilăria ta de demult, când erai luat de mână și dus la biserica de peste deal, că între ei e mereu duminică și dimineață. Cămașa sufletului e curată, lumânarea aprinsă e albă, glasul fetelor și băieților cântă, și murmurul câtorva voci mai vechi se amestecă depărtate, în simbolicul *Tatăl nostru*... Învierea e-o fabulă veche, dar înnoită cu fiecare nou visător de frumuseți. E o horă neîntreruptă, de zmalțuri, împrejurul unei amfore, înaltă din inmașul de jos până la stele. Aruncă-ți și tu buchetul de miozotis în unda senină dinlăuntru. Dar trebuie să te sui târâș pe amfore până la gură, până la cer. Și bagă de seamă, păreții și zmalțurile alunecă la urcuș...

Atât am așteptat de la Congres: solidarizarea dintre vârste și conștiința că scriitorii încep o lume, care mișuna risipită. Trebuie să facem abstracție de câteva regretabile înfumurări.

Nu m-am înșelat. Nesfârșitele aplauze ale publicului în picioare și lacrimile, pe care le-am văzut în lumina ochilor auditorilor mai apropiați de scenă, au spus că trebuia neapărat aruncată în inima fiecăruia o floare. A fost un schimb de emoții din public la tribună și de la tribună la public și, covârșit și stângaci în a primi pe seama mea atâta vastă însuflețire, am plecat mângâiat.

1956

TABLETĂ

Or fi vreo douăzeci și cinci de ani de atunci.

Locuiam în mijlocul fin al capitalei și scoteam un crâmpei de ziar cotidian «Bilete de Papagal». Primisem din Cluj, de la o doamnă maghiară, antreprenoară de flașnete, chiar o comandă de «planete» pe culori, verde, albastră, roză pentru tineri, pentru vârstnici și pentru fete

de măritat, ca să nu se încurce ciocul papagalului profetic între vârste, sexe și noțiuni.

Stătusem vreo alți douăzeci de ani în același apartament dintr-o casă cu câteva etaje, între generali, medici, samsari de lux, oameni de afaceri, escroci, socri, gineri, cumnați, internaționali și între lăzi de gunoaie împutite. Voiam să mă mut o dată pe an, dar neavând banii de chirie niciodată la termen, tărăgănam, că aveam și un proprietar îndatoritor.

Veneam la ușa lui, mă primea cu mii de amabilități și cu țigări, îmi afirma că citește și că mă admiră și, binevoitor, îmi dubla la fiecă termen chiria. Asta se petrecea ritmic, la câte șase luni. Între clauzele contractului mereu înainte, a intercalat la un termen și aliniatul că proprietarul, care pe atunci reprezenta excelenta ordine de stat, își rezervă dreptul să-mi viziteze apartamentul la orice oră din zi și noapte. De ce? Ca să nu fug pe furiș cu bagajele la spinare și cu chiria neplătită. În realitate știa că am nevastă simpatică – gurile spuneau că e și frumoasă – și domnul se gândea că în lipsa mea de acasă, ocupat până spre ziuă într-o redacție, și-ar putea încerca norocul.

Proprietarul a fost însă prudent. Îl prevenisem cu politețea că nevastă-mea, țărancă bucovineancă, nu era fiică de bulevard, că se trăgea din niște vlăjari cu suman și care, indiferent, în țări sau în catrințe, știu să dea la trebuință și cu cuțitul.

Deputat, avocat și bărbat politic, averescan, întreținea cu «fonduri» un ziar, «Îndreptarea», care a îndreptat țara de a prăpădit-o. Era vlăstarul unui ceasornicar din Calea Victoriei, confecționat cu o bucătăreasă și s-a căsătorit la timpul lui au o femeie bogată, slută și cocoșată. Mai făcuse și un export de zahăr pe un șperț de treizeci de milioane.

Chiria se ridicase de la două mii cinci sute lei la două sute cincizeci de mii și scadențele la polițe ajunsese la câte trei zile una, încărcate fiecare cu dobânzile neachitate. Îmi interzicea să-mi iubesc pisicile și câinii și participam la o promiscuitate sufocantă. La gunoaiele menajere se adăugau împuticiunile de moralitate. Un general prefera să se radă în odaia slujnicei și furase din Ungaria

războiului din 1916 o iapă Esterhazy. Ordonanțele lui vindeau tacâmurile și farfuriile anexate de către comandant de la magnați și grofi, prin mahala. Dat la Consiliul de Război pentru hoții dovedite, procesul a fost, când ajunsesse la puoi, oprit, din motive de patriotism.

Apărarea generalului era originală. În dreptul fiecărei acuzări de jaf (crau aproape o sută) se ivea argumentul vitejiei, afirmată la o cotă geografică a Statului-Major.

Cunoșteam fără să vreau întregul moral al elegantului imobil. Un alt general, ilustrat la Turtucaia prin înecarea în Dunăre a câtorva mii de soldați, comandați dintr-un tripou din București, își gusta laurii acasă, unde întreținea, și acolo, un tripou cu cagnetă. Pe când mai funcționa în calitate de generalisim al frontului din sud, doamna generalisimă, în uniformă masculină femelă, albastră, pălărie bicorn cu trese de aur, își striga «mașinile» armatei a II-a și a IV-a, cu vocile tinerești ale unui stat-major personal de ofițeri splendizi, așezați la rând pe lungimea unui gang de douăzeci metri. În momentul ieșirii, doamna își aducea aminte un amănunt și se întorcea în curte să dea ordine culinare bine auzite.

– Nu uita, Luiza, că avem patruzeci de persoane la dejun. Vezi să se coacă bine curcanii! Icrele și înghețata vin de la «Capșa». Eu ies după cumpărături.

Și viața socială curgea fericită...

Doctorul cutare, care își făcuse studiile medicale ajutat de acul unei croitorese, abandonată la diplomă, alerga după fetele în casă și, având în tratament o paralizie cu avere mare, susceptibilă de a fi tocată, i-a luat bătrânului paralytic baba, zbârcită, amatoare de o tinerețe întârziată. Un alt vecin, căsătorindu-se de curând și nupțiile dezamăgindu-l, a obținut a doua zi un supliment de zestre menit să refacă o virginitate consumată de către un frate al noului căsătorit.

Și așa mai departe... Cei cincizeci, șazeci de membri ai onorabilelor familii conlocuitoare, bărbați, femei și domnișoare își purtau putregaiul în tunici, în smochinguri și în pantofi de lac.

Dar nu fusesem în timpul ostilităților numai un soldat-prost. Sufeream și de o scădere personală. În cali-

tate, dragă Doamne, de scriitor, eram după aceea peste măsură de vizitat. Între alți admiratori entuziaști, un coleg mă iubea cu frenezie. Îmi șterpelea scrisorile de pe masa de lucru și le ducea cu un raport interpretativ la Siguranța Generală. Am aflat mai târziu că fusesem amantul bunică-mii și copilul din flori al unui mitropolit și al unui profesor de teologie sau al ambilor acestor tați.

Excedat de candidații și candidatele la o literatură care ajunsese să mă înspăimânte, am publicat atunci – acum deci vreo douăzeci și cinci ani – un articol, *Omul care nu știe să plece*. Într-adevăr se fixa pe scaun la mine câte un personaj, câte o personajă care voia să știe cine e mai mare: Goethe, Hugo, Balzac, Dostoievski, Stendhal, Tolstoi sau Flaubert. Articolul mi-a fost de mult folos și n-a mai venit nimeni să mă cerceteze.

Ca să scap de variatele balamucuri și atentate literare, am fugit din centru la periferie, unde eram un cetățean obscur. De-abia parohul din mahalaua mea dovedise scriitor și l-am rugat să nu mă spuie, de teamă să nu fiu asaltat de romancierii și poeții din cartier, care au fost destul de cuminți. I-am satisfăcut pe cât am putut în fosta mea calitate de «delegat de mahala», o dregătorie încredințată de către vechea primărie de obicei confracților cârciumari.

Sunt în nevoia de a publica din nou proza de odinioară. Bănuiam că mai îmbătrânind cu douăzeci și cinci ani «omul care nu știe să plece» s-a înțeleptit. Dacă nici aureola cheliei nu-l socratizează, ce-i mai rămâne cărturarului de făcut? Numai decesul? Oamenii și oamenele își aduc aminte de căruța lui Orfeu. Trecându-le în fugă pe dinainte, n-au apucat să se urce la timp în ea, săgetați în momentul oportun de drăgălașul Cupido care oprește lumea în drum pe câte o bancă de la Șosea încă din mitologie. Credeam că pruncului cu aripi și arc, fraged și pe vremea lui Eminescu, i-ar fi crescut nițcaiva mustăți și că ar fi chelit și el nițel, dacă nu mai are ce să cănească. Oamenii învățați măcar din experiența altora mai pot să spere în reversibilitate.

Ți-ai găsit! Gata să se lase de vechile lor meserii (intelectuale) simpatici diletanțiști își închipuiesc că

acolo și-a oprit armăsarii să și-i potcovească în Mărțișor și că pot apuca un bilet în diligență. Săracii! Ei nu știu că și unul și celălalt, și Orfeu și Apollo, n-au mai dat pe la mine de nu se ține minte.

Dar căinii mei, Ursei și Mocanu, cu simțul critic dezvoltat, miros literatura cale de poștă, și de telefon, zgândărit toată vremea, mă scapă bucovineanca. Totuși tenacitatea vârstelor succesive e încăpățânată. Aș putea s-o rog să mă lase în pace?

1956

14 IULIE

Ce nod imens de evenimente și câte ațe, funii și odgoane, întortocheate într-un singur mănunchi!

Ce mulțimi de timpuri, de oameni, de frământări, evocă această singură dată din istoria poporului francez!

Diderot, d'Alembert, Rousseau, Montesquieu, Ludovic al XVI-lea, Maria Antoaneta! Regalitatea și domnia ei absolutistă! Adunarea Națională! Constituanta! Eșafodul! Necker! Danton! Invazia Versaliilor de către femeile din piață, înarmate! Robespierre! Comuna! Republica! Napoleon! Marseilleza! Mii de capitole și de cărți, o bibliotecă documentară pentru neamuri și experiență.

Convoiul secolelor legate unul de altul trece pe întinsul apelor de ceață din împărăția nopții, când ca un șir de coșciuge, când ca niște luntri goale, îndreptate către neunde. Câte un veac de fierbere și de neastâmpăr iese din rând și străbate eternitatea în zigzag, lăsând în câte o insulă pribeagă fâșia ei de lumină. Corabia veacului cu numărul 1789 scris pe proră e cea mai mare pe care a pus-o poporul francez pe undele lui de aur și de sânge. În vârfului catargului celui mai înalt se leagănă încă și azi, când comenzile trec în alte mâini, boneta roșie frigiană... *Fluctuat nec mergitur.*

O imagine care totalizează într-o sinteză suferințele unui popor înzestrat cu geniul cel mai ales e Bastilia,

cetatea pușcărilor politice, păstrată azi numai în gravură și care a stat patru sute de ani pe Franța în picioare, dărâmată de-abia în 1789 de către răsculați. Opt turnuri mari de ziduri adânci au înghițit sute de valori și inteligențe, trimise pe viață în umezeală și mucegai, cu un simplu bilet regal (*La lettre de cachet*).

Un rege bleg, dus de nas de către o regină, străină prin naștere și tradiție de poporul pe care l-a stăpânit disprețuindu-l, a ilustrat premergerea mării revoluții. E simbolică analogia dintre atmosfera de curte a lui Ludovic și cea neputincioasă a țarului Nicolae II. Și sfârșiturile au fost, în variantele lor, aceleași.

O vorbă mistică, valabilă și la profani, a spus acum vreo două mii de ani, că cine trage sabia de sabie moare. Ciudata dogmă a sângelui cere sânge pentru sânge...

În 1789, pe dărâmăturile Bastiliei, poporul a dansat. El dansează de o sută șaiszeci și cinci de ani, la 14 Iulie, de fiecare an. Ziua tragică și miraculoasă a poporului francez e de atunci o sărbătoare de două zile.

Trăind-o de mai multe ori, mi-o pot aduce fotografic aminte.

Între mai mulți colegi de masă ruși – de prisos să se adauge revoluționari – indiferent: socialiști, anarhiști, comuniști – «Exarhul plaiurilor» din București, întors pe la 1901 din Kiev la Mitropolie, adusese cu el o listă de peste două sute cincizeci de «secte» în toată Rusia: dospea revoluția pretutindeni și în toate, chiar în potirele de cuminecătură; între colegii de masă de la «Bucătăriile populare» din cantonul Geneva, mă împrietenisem cu un medic, poate că Vasiliev, un frumos bărbat cu barba castanie, om fără lucru în meseria lui, ca și mai jos iscălitul.

Era într-un an pe la începutul lui iulie. Amândoi prietenii la un loc n-aveau pe toată vara douăzeci de lei în buzunar. Doctorul propuse:

– Peste o săptămână începe la Paris bâlciul de 14 Iulie. Hai să facem o afacere împreună... Deschidem o prăvălie... Să vezi că ne merge bine...

– Cu un pol în două buzunare? l-am întrebat.

– Mai scot eu vreo doi... Mă împrumut de la spălătoreasă...

Doctorul se bucura între cunoscuți de prestigiul costumului și al cămășii. Toți ne așterneam pantalonii dedesubtul saltelei, dar ai lui păreau întodeauna călcați proaspăt cu fierul.

N-aveam nici o idee de ce-și pusese de gând. În definitiv, mi-am zis, ce-am avut și ce-am pierdut? Lasă-te în voia doctorului c-o fi știind și el ceva.

Cu primul tren am ajuns la Grenoble, într-o fabrică de camelotă mărunță, păsări, broaște, scarabei, păianjeni, flori, frunze, cocarde, marfă presată și trecută printr-o baie de lustru. Se vindea cu kilogramul, și într-un kilogram intrau câteva sute de bucățele. Am umplut două geamantane ușoare cu ele, vârate în tărățe de lemn și ne-am dus la Paris. Doctorul cunoștea toată procedura. A plătit o taxă la primărie, de unde a luat și o umbrelă cu masa ei, și ne-am instalat în Rue de Rivoli. Parisul întreg era acoperit de asemenea umbrele, îndesite pe marginile de trotuar.

Separând ridicolele obiecte după mărime, m-a învățat să strig:

– *Deux sous! trois sous! quatre sous! mesdames et messieurs...*

Mii de voci strigau la fel și mii de cumpărători luau câte o asemenea podoabă de zece, de cincisprezece și de douăzeci de centime.

Tarafuri, muzici, coruri, dansuri, la toate răspântiile vechei Luteții, fără sfârșit. A doua zi, pe seară, făceam socoteală sub umbrelă. Realizasem fiecare câte patru sute de franci, viața pe câteva luni... Condițiile economice, cum se spune, permiteau o existență ieftină, francul echivalat cu o muncă normală, fiind greu de câștigat și scump.

Ne mai rămânea însă marfă câte o jumătate de geamantan. Nu știam cum să ne scăpăm mai iute de ea. Conținutul trebuia aruncat în Sena. Am încercat toate podurile centrale, urmăriți de ochii intrigați ai agenților, ca niște suspecti. La vitrina publică a Morgii se puteau vedea din când în când bucăți de cadavre, pescuite în geamantane.

Am putut înțelege atunci mai bine, din aventura noastră, legile comerțului și sistemului istoric de a se crea

o burghezie, munca făcându-se în beneficiul intermedierului samsar și producătorul rămânând iobagul unui speculant.

– Trăiască revoluția! glumeam în derâdere între noi, numărându-ne câștigul de necesitate cu dezgust.

Rusul, om de spirit, zise:

– Păi așa s-au petrecut lucrurile și cu Comuna. O generație a murit pentru ea și moștenitorii și-au asigurat din sânge capital. Dacă se va repeta vreodată Bastilia și la noi, trebuie să fim foarte și aspru vigilenți...

1956

CARTEA PROASTĂ

În zoologia culturală, cât și în cea patrupedă și cu cioc, există, nedescrise nici de Buffon, nici de colegul lui defunct din București, I. Simionescu, pe care copiii de pe plaja Techirghiol, unde făcea odinioară baie de soare în pantalonași, îl chemau Menecu, specii și familii variate. Papagalul, pitpalacul, gaița și stăncuța au abundat de la Guttenberg până mai încoace în toate disciplinele literare, dar cel mai iscusit purtător de minte fusese maimuțoiul. Cu sau fără ochelari, în redingotă, sacou ori fustă, el era un personaj sau personagiu (alegi cum sună mai bine) important, calificat să dea îndărăt viața, pictura, muzica, literatura, sau să le silească ani de-a rândul să zacă.

Limbuta-n scris maimuță, contrariată în principiu, lua una din două poziții: sau tăgăduia vocația sau o explica. Cei mai încrezători în cugetarea proprie dintre maimuțoi dădeau și consultații, de pildă, de literatură, învățând tineretul să scrie.

În Occident încă și azi criteriul literar, ca și cel politic, vine de la tradițiile religioase. Spiritul vechii Sorbonna, cu evoluțiile lui, tot mai trăiește. Catolicii au dat o literatură care a putut ajunge, e-adevărat, până la Pascal, matematician și fizician, fără Jansenius și Arnauld, însă protestanții puri n-au depășit pe Elouard Rod, și romanul

lui sănătos, alpin și funicular, *L'Ombre s'étend sur la montagne*. Titlul nu e afară din cale de strălucit, cu acel verb, *se întinde*. Umbra poate să se mulțumească și cu atât, nu e vorba dacă permite condeiul, însă, în accepție artistică, în munți umbra crește, nu se întinde. E un simplu exemplu, luat de pe coperta unei cărți, scrisă la Vevey, acum cincizeci de ani.

Aș fi vrut să spui că în materie literară ca și în toate altele, atitudinea de analist minor, de cauzalități și finalități imediate, e la ortodocși ca și la turci, protestantă, ca derivații.

Protestantul nu numai că se întreabă *de ce* și *cum*, dar el pretinde că și răspunde. Actualmente, spiritul altădată protestant este ca și atunci de inspirație și calitate proleculistă. Protestantismul nu vine nici de la Luther sau Calvin, nici de la Zwingli sau Huss: e și vechi și nou și todeauna același. Spiritul protestant se ivește numai după rostirea integrală a unei idei, ca să tăgăduiască reformistic. Ar fi de insistat dar să nu rătăcim pe cititor.

Într-o seară de iarnă, odaia de-acasă fiind înghețată, căutam prin Geneva specializată în controverse, să mă încălzesc, un loc, care să nu fie cafeneaua. Iarna, timpul cel mai propice pentru propagandă, diversele așezăminte deschid, pe unde apucă, localuri mai calde, cursuri și conferințe. Pe vitrina unei foste prăvălii goale citesc un afiș: «Libera Cugetare. Ce este omul? Conferință. Vorbește d-l Tartampion, profesor la Facultatea X...Orele 9 precis.»

M-am instalat...Erau vreo două sute de scaune, o catedră și lângă ea o tablă neagră, ca la școală. Conferințele religioase începeau, oriunde s-ar fi petrecut, cu orgă și cor: cântarea Psalmului 42. Cele științifice cu tabla, pentru demonstrațiile cu tibișirul.

Apare conferențiarul, un domn bălan, cu țacălia de cănepă, însoțit de un asistent cu ghiozdanul încărcat, probabil de documente. Ședința promitea să aibă volum și să fie solemnă și plicticoasă, dar era cald. Profesorul își scoate paltonul, rămâne într-o haină neagră, rectorală, cu poale, salută de pe catedră și face doi pași până la tablă... «Ce e omul?» zice profesorul, aducând aminte, prin

suprapunere, de tabloul «Ecce homo» al lui Guido Reni. La tibișirul de lângă burete și pe toată diagonala tablei, din colț în colț, trage o curbă, schițând un vierme lung, punctat la vârful mai gros cu un ochi și isprăvit la coadă cu o linie subțire.

O secundă, publicul nu a înțeles. Dar când conferențiarul, sigur de sine, a zis «Spermatozoidul», toate scaunele i-au sărit în cap. Nu două, trei, ci două sute! vă puteți închipui. Nefericitul conferențiar comprimat și redus la dimensiunile și culoarea unui bojoc, a fost lăsat la spital în strigăte de *Salaud!* și *Saligaud!* – Nu doar că publicul nu știa de unde, pe cale filosofică, vine omul, dar nu voia să se mai spună o dată și în *forma* aceea. Știința e știință, omul e lacom de ea, dar simili-știința și vulgarizarea ei prostească îi irită. Inteligenței îi place stilul.

Spiritul protestant dospește în spiritul culturalo-științific, știința de a treia și a patra mână, care explică totul, fără să uite nimic. Am luat cunoștința de primele cărți, care te învățau cum se scrie, scoase de editura protestantă Payot. Apoi pedagogia protestantă s-a lățit. Alte deștepțaciuni de specialitate reformistă s-au ivit, descoperind că genul și silul se învață în douăzeci și două de lecțiuni.

Criteriul consistă în frecventarea asiduă a cărților *bune* și în *imitarea* autorilor. Incontestabil că nouăzeci la sută din ce se tipărește e, conștient au ba, imitat: învățul consacrat al scrisului era inutil. Apare un scriitor original și concomitent zeci de epigoni, clasați de istoria literară în Pleiade, Secole, Epoci și Școli. Ai doi gândaci în casă și într-o săptămână o mie. Tipografia dă polen și fecundează mai ales mediocritatea. Aduceți-vă aminte de îmulzeala, în vitrinele librăriilor, a nulităților importante, de odinioară, născute unele dintr-altele la nesfârșit și de atitudinea lor ostracizantă ocrotită de forurile «culturale» în calea oricărui talent nou și neîncolțit în clocitorile oficiale.

Concluzie pentru începători: Cartea bună nu te învață să scrii decât prin obsesie și reminiscență, dacă vrei și dacă ești influențabil la maimuțareală. La o vârstă, toți băieții doreau să fie magistrați, ofițeri sau oameni politici și s-a văzut ce au dat epocii aceste idealuri.

Singura carte bună de învățat câte ceva, e cartea proastă. Din ea înveți cum *nu* trebuie să scrii. Cartea proastă ar trebui bine încurajată să ajungă din ce în ce mai proastă, adică esențială. E regretabil că Academiiile nu premiază cărțile proaste, preferând să încununeze pe cele bune, care când sunt proaste vin admirabil la timp și împlinesc un serios gol cultural.

1956

ILYA EHRENBURG

Aveam impresia că-l cunoscusem prin străinătăți, la Geneva sau la Paris. Doi frați Ehrenburg trăiau într-adevăr fiecare în celălalt oraș. Mi se părea că cel pe care-l cunoscusem era mai tânărul dintre ei, dar începeam să mă cam îndoiesc că Ehrenburgii mai erau aceiași...

Acum câțiva ani, în București, a ținut Ilya o conferință. Eram printre invitații răzimați, departe de catedră, de colonadele frumoasei clădiri de stil fostă Monteoru, fostă Catargi, din Calea Victoriei. După conferință, Ion Nicoară, pseudonimul regretatului N.D. Cocea, m-a luat de braț și am stat de vorbă cu conferențiarul.

– Țineți minte, l-am întrebat cu naivitate, că v-am cunoscut cândva la Geneva?...

Ehrenburg a surâs politicos. Mi-am dat seama că era mai tânăr decât mine cu vreo zece ani și că vârsta nu-i corespundea cu calendarul meu uitat. Dealtfel m-ar fi cunoscut cu alt nume decât cel iscălit mai jos. Dubiul părea documentat... Totuși nici până azi nu-i definitiv stabilit pentru mine că puteau să mai fie și alți doi Ehrenburgi în același moment cu principalii, la o distanță de cinci sute de kilometri unul de altul, în Europa de vest.

Tot atunci, în București, mi s-a trimis de către ziarul «Scânteia», din partea poetului, un scurt poem delicat, în traducere brută, pentru a fi trecut apoi în metrica româ-

nească. Poemul a fost publicat în ziar a doua zi. Era vorba de întoarcerea emoționantă de pe fronturi acasă a unei fecioare-soldat...

Trebuia să ne mai vedem după conferință, dar asaltat de admiratori dedesubtul nivelului decent, scriitorul a dispărut brusc din capitală lăsându-mi o carte semnată de el. Dacă ar mai trăi Ion Călugăru, pierit atât de tragic și de tânăr din literatura inteligentă, m-ar ajuta să-mi aduc aminte detaliile întâlnirii pe tangenta de fulger a stelelor căzătoare, alăturate o secundă și depărtate apoi pe veșnicie, a unui scriitor rus cu un român.

În seara conferinței, vorbită de Ehrenburg în franțuzește, am trăit două ore de neînchipuit grotesc.

Calea Victoriei, în centrul ei, strălucea de limuzinele superbe, înșirate pe două rânduri de-a lungul, ale miliardarilor industriei, de bancă, de afaceri, de misitie și de contracte oneroase în dauna sistematizată a bugetului de stat. Cei mai străni și mai neașteptați reprezentanți ai jafului zâmbitor și blajin erau de față, scipitori în ținuta de premieră a teatrului cântat, înecați în bijuterii și reflexe briliante. Stalurile până în fundul sălii fuseseră ocupate din vreme de această aristocrație interlopă. Foștii miniștri din ceasurile grele ale țării ținuseră să nu se absenteze și să fie văzuți că participă cu portretul în mărime naturală la o disertație revoluționară. Adeseori conferențiarul, fiindcă era în tema lui, rostea cuvintele *revoluție și sânge*. Aplauzele și ovațiile asistenței sculată în picioare le primea cu un entuziasm de luptător și adept. Sportivii finanțelor publice și ai patriotismului fanariot, foștii fabricanți de muniție proastă care făcea explozie în depozit, de bocanci de mucava pentru armată, de măști contră gazelor subiective și de informații falsificate, înflăcărați, nu mai puteau sta pe scaune de furnicăturile nerăbdării socialiste. Jobenele, redingotele și pantofii de lac păreau că sosesc proaspăt de pe baricade.

Era epoca în care marii latifundiași și șmecheri de geniu discutau comunismul în tehnica afacerilor îndătinate.

– Bineînțeles, afirmau ei, omenirea nu mai poate rămâne pe loc și în răbdare. O schimbare a devenit necesară, suntem cei dintâi să recunoaștem. Noi nu avem

nimic împotriva comunismului și suntem chiar comuniști convinși, din tată-n fiu. Dar să ni se lase moșiile, uzinele, băncile, traficurile și teighelele. Nu cerem mai mult. Trăiască Marx! Trăiască Lenin! Trăiască Uniunea Sovietică!

La București filtra subtil încredințarea că protipendada noastră va trage și socialismul pe sfoară. Primele guverne succesive, de tranziție, acceptau să stea cu «dragoste și elan» lângă exponenții muncitorilor de pe brazdă, din mine și petrol.

Combițiile cele mai anormal pestrice și contradictorii prezidară un timp la destinele unui popor nevoiaș, care din puținele lui vieți pierduse în două războaie două milioane de bărbați, fără să socotim milioanele de nefeciciți rămași să geamă și să plângă.

Dându-și seama că păcăleala nu mai merge cum funcționase din belșug anterior, aplaudatorii lui Ilya Ehrenburg, tiptil, unii după alții, și-au încheiat conturile cu întreprinderile financiare străine unde, buni patrioți, își depuseseră în aur și dolari miliardele din sudoare și sânge (sângele neaplaudat) și s-au mutat în continentele depărtate ca să-și păstreze scumpa piele intactă. Patria și durerile ei sunt pentru această elită de papugii probleme de epidermă și cosmetic. Cu o liniște splendidă și cu simț de răspundere culminant, unii din acești strigoi ai timpului perimat au deschis prăvălii rentabile peste ocean și dau românilor de la vatră lecții de comportare și etică înaltă.

Conferința lui Ehrenburg avea în clasicismul ei de formă accentul polemic al prozei lui obișnuite și al versurilor lui acide. Ehrenburg nu scrie ca majoritatea contemporanilor din țările supercivilizate, cu dulciuri și arome de cofetărie. Fiecare cuvânt al lui e o gravură cu vitriol pe aramă. El este unul din scriitorii care nu s-au jucat niciodată cu misiunea lor, în amabilități concesive și aproximații de cugetare. El e net, categoric, clar și frumos. Înfumurarea profesională îi lipsește. Trufia, orgoliile și admirația de sine aparțin altora, celorlalți, de calitate meschină. Înfocată, fină și dureroasă, pana lui zboară revelatoare peste apusurile unei lumi descompuse și nădejdiile alteia, care se naște de-abia de ieri. Compa-

rativ, din toți scriitorii tineri și mai vârstnici, actuali, ai tuturor diverselor culturi înaintate, cel mai viu, mai adânc și mai viguros și generos autentic e omul tăcut, singuratic, de o vastă puternicie morală, căruia i se trimite această miniatură de creion, schițată în sala turnurilor de la Kremlin, pe ceață...

Moscova, septembrie 1956 (prin telefon)

ȘAPTE IEZI

Nu știu dacă alte făpturi, din miile de neamuri ale zoologiei, ar avea destoiniciile iezilor, decorative, inutile și fără scop. Trecutul din care apar, încă al neființei, le ține amorțite, și însăși larva omenească, destinată să devie cea mai inteligentă și să se împotrivescă și legilor care au zămislit-o și o supun, vine pe lume încremenită că a zăcut în drojdiile preistorice nouă luni. Viața începe și sfârșește cu somnul.

Iezii, îi vezi ieșind pe rând și fără intervale, ca niște fabricate în serii, dintr-o cutie de jucării cu vată. Resortul e gata întors pentru săritura instantanee imediată, și paiațele albe, învățate pe de rost ce trebuie să facă în secunda sosirii la lumină, saltul caricatural, pasul de balet, linia frântă, uite-l-ul nu e, și sprinteneala curbă, au și populat grădina, hieratic și solemn liniștită, ca un circ de pușlamale zvăpăiate și de satiri. Sunt șapte.

Șapte clovni cu o infinită imaginație de tertipuri geniale. Îți pare rău că, dansând, nu și-au adus cu ei și naiul din mitologie, măcar împrumutat de la un muscalagiu de mahala din București.

Și Virgiliu, care s-a întâlnit, poate, cu horele de țapi bălțați în câmpiile așternute cu purpura macilor sălbateci, știa de la ei (*non bis in dem*) zicala variației neîntrerupte și obligatorii în meșteșugul semnelor gândite, al ritmului stârnit și al oftatului fără leac. Credincioși principiului că un lucru se face o singură dată, iezii bucolici, consacrați unicității, nu se repetă ca omul umilit și monoton.

I-ai da țapului să zică din unealta lui cu șapte suspine, pe când valsează și zburdă, suferința îndrăgostitului în deșert.

De-abia și-a închipuit că s-a culcat pe genunchi, că-i și vine iedului o idee. O apucă strâmb, în sus. În mijlocul ideii i-a venit o idee nouă și, din idee în idee, din firimitură de idee în firimitură de idee, silueta oscilează și se preface, după o fantezie în zigzag. S-a gândit o secundă la un proiect: o croiește la fugă cu șase iezi după el, și se răzgândește. A luat-o brusc îndărăt și numaidecât o ia la dreapta. N-a început încă, și o zbughește la stânga... Dacă unul ca dumneata sau ca mine ar juca după figurile lui Vasilică, cel mai îndrăgit din semenii lui, în cinci-sprezece minute și-ar pierde brațele, labele, picioarele, falangele, șira spinării în bucățele, și l-ai găsi presărat prin stușiuri, desfăcut din toate încheieturile lui.

Și ce de noțiuni are Vasilică! Știe, de pildă, din eternitate, unde stă exact țața mării gustoasă, imbucată și plescăită cu lăcomie, tremurându-se din coadă. Știe să se scarpine cu pantoful de dans din vârful copitei, la ceafă, și pe care să-l aleagă din patru mai apropiat de pișcătură. Vasilică e un intuitiv, un politehnician și un om de știință. Cunoaște o teorie a drumului celui mai scurt, împodobit cu un chenar de nazuri și mendre picturale, a vitezei subite, echilibrul pe un punct mobil al centimetrului pătrat, mișcarea pe dos, sucitura oblică, rezistența la materiale... A trecut pe sus de pe pățul pe șură cu certitudinea că nici el nu se prăbușește, nici acoperișurile nu se vor surpa. L-am zărit la munte scrutând universul din vârful, ascuțit ca un creion, al unei stânci până la cer. Cum se urcase până acolo ca să-l sfideze și cum s-a dat jos știe numai el. Vertical, orizontal, spiral și în colțuri, și oricum, indiferent, merge, țașnește și aleargă de-a valma. Are, desigur, și filosofie, de vreme ce-l prinzi mâncând și florile mari, care-i plac afurisitului ca niște prăjituri, și mugurii, ca niște bomboane.

Paraschiva l-a prins, înhățat de un picior din spate, și l-a pupat pe bot, pretinzând cu vorbe de idilă, că e «drăguț», că-i «adorabil», că e «dulce». El s-a zbătut și a țipat ca o bășică, dar a țipat degeaba, că n-a scăpat să fie pupat. Îi mirosea gura suavă a trandafiri.

I-ai căuta zadarnic defecte, ca unei poeme, citită într-ascuns și pe care nu îndrăznești să spui că o ști pe dinafară, din pricini de austeritate critică și de pudoare a catedrei. N-ai văzut că și ceea ce lasă în urma lui Vasilică, are eleganță? Un șir de mărgele rupt. Ca un frate tânăr, de mânăstire, căruia i se destramă, la vecer-nie, metaniile pe drum. Silabe lepădate din motive de stil, iambi, trohei, alexandrini...

Dar trebuia să-ți prezint și capra-maică, doamna Bița Bălașa, mama celor dintâi trei iezi cucuieți; o singură ediție de lux. Plosca ei de mătase roză, cu două curguie de urcioare, aduce acasă din livadă trei ocale mari de lapte. Perversă, Paraschiva i-a spălat sânii cu apă caldă, i-a șters cu o cârpă moale, legănată într-o cuvântare de diminutive insinuante, că vrea să-i împartă laptele cu căpriorii zănatici. Însă capra-maică are un moral incoruptibil și o concepție a justiției definitivă. Ea nu se îmbie la precupețit. Ghicind că e vorba de fraudă și furt, își pune în acțiune supapele, dopurile și frâncile personale, secrete, și nu-i dă gospodinei un strop. Nectarul e pentru copiii ei. Insistență deșartă: nici îndemnul cântat, nici fraza șăgalnică, nici mângâierea perfidă, nici ocară întărită nu o hotărăsc. E ca și cum ai trage de ugerii lupoacei de bronz.

– Dă-i pace, dragă Paraschivă...N-ai înțeles că Bița are psihologie, că nu vrea să fie mulsă și că nu poate să-și lase laptele într-o oală?

1956

Din Cartea Caprelor, a Căinilor și Mâțelor

POTIGRAFIA

Alergând de mai multe ori pe patru roți de gumă între București și Ploiești, nu mi-am putut permite nici la dusuri nici la întors răgazul să fac un popas ocilor în satul Potigraful. Numele-i pitoresc vine prin diformare simpatică de la cuvântul tipograf.

Legenda povestită cuprinde nu știu cât adevăr. Un călugăr, fugăr din Mănăstirea Căldărușani cu o ladă de scule, s-a instalat cândva, demult, în satul așa-numit. Lada lui aducea o tipografie, probabil un primitiv «boston» de mână, de felul unuia cumpărat la fiare vechi odinioară de către mai jos iscălitul și reparat în vederea unor eventuale tiraje de gravură. Interesanta pocitanie avea cel puțin două sute de ani și se mișca după o tehnică hodoroagă, de căruță. Că la Căldărușani funcționase cândva o tipografie, nu e îndoială. Scormonind acum vreo șaizeci de ani în locul unde, după spusa monahilor bătrâni, umbulse învârtit orizontal un teasc de tipar, am aruncat din pământ cu bățul câteva litere de lemn. Nu s-a putut face cu bățul o explorare mai adâncă.

Matei Basarab avea în Târgoviște tipografia lui, Mănăstirea Neamțul are una și azi cu zețari și mașiniști călugări. Câte foi putea să tragă pe o singură față o presă ca de struguri, pe zi? Poate că zece, în cazul cel mai bun, și pe formate mici. Textul sărea la zdruncinul mașinii și pagina cerea mereu o «potriveală» nouă. Dar colabora cu părinții și Sfântul Duh, fără ajutorul căruia nu ieșea lucru de ispravă. Coala virgină implica o ceremonie. Cuvioșii o ridicau cu evlavie din teasc, îngenuncheau, cântau pe muzichie un tropar și un condac și o sărutau ca antimisul la liturghie. Se înțelege că dacă se cocoloșea hârtia la tras însemna că unul din ieromonahii de față săvârșise un păcat, măcar cu gândul, care-i mai diavolesc decât fapta, și atunci era nevoie să se lungească ceremonia, frații rugându-se pentru purificarea păcătosului neștiut, dacă nu cumva păcătuiseră, au cu știință, au fără de știință, cu toții.

Cerneala frecată cu ulei și fum de către cuvioși, se mărturisește și azi, în *Triod*, *Pentacostar*, *Minee*, *Pidalion*, *Aghiazmatar*, *Liturghier* și pravilele bisericesti, păstrate din timpuri, proaspătă și vie, numită azi *Encre de Chine*, pentru că după ce europenii și-au pierdut răbdarea mâinii, înlocuită cu moara de frecat vopsele, chinezii, care tipăreau un ziar acum vreo cinci mii de ani, pe când Gutenberg se legăna în coadă prin pădurile Westfaliei, și-au conservat-o dimpreună cu gingașul rafinement al

unui pipăit de păianjeni. La restituirea odoarelor noastre sacre, am deschis la Kremlin o *Evanghelie*, legată în vreo treizeci de kilograme de scoarțe de aur, în care fiecă foaie, ca un pergament tipărit, era cu o stampă de încadrat și un model de ceea ce s-ar putea realiza, măcar în parte, și azi, când tiparul românesc industrializat, fără preocupări de o rezervă destinată excepțiilor de mare eleganță pentru bibliotecile selecte și posteritate, dă, desigur, ediții mult mai ieftine decât în trecut, necesare neapărat cultivării spiritului și numărului în continuă creștere al cititorilor, dar nesatisfăcătoare în ce privește gustul nostru, la examenul zilelor de mâine, și mărturia lui. Tipărite în chirilicile influenței slave, modificate cu discreție, paginile bisericesti au o expresie de farmec corespunzătoare cu iconografia bizantină și atmosfera ritului ortodox românizat primitiv. În biserica actuală, cu preoți fără plete și barbă, bărbieriți și tunși, îmbrăcați în mâneci strâmte, laice, și seara civili la cinematograful, alături de doamna preoteasă cu buzele de carmin, cărțile vechi ar părea, natural, anacronice și nepotrivite. Dar aceleași cărți cu litere latine sunt tot atât de grav urâte, cât și edițiile literare comercializate.

Distribuirea albului și aerului în pagină, măsura și echilibrul textului, cules cu caractere mari și mici, armonice încheiate într-un peizaj tipografic cu perspectivă, chenarele marginale cu intervale, gravurile în lemn ale unui xilograf de talent, ca Macarie, totul concurează la un aspect inspirat, al paginii de carte veche. *Povestea vorbii*, apărută în timpul vieții lui Anton Pann și *Jidovul rățacitor* al lui Eugène Sue, în frumoasa traducere a mitropolitului Iosif Gheorghian, le-a mai rămas parcă ceva din lumina tiparului de odinioară, degenerat la noi, treptat, cu drumul de la tiparniță la plane nr. 12 cu două mii cinci sute de exemplare pe oră. Până la ultimul mare război, înmulțirea lacomă furiosă a «caselor de editură», a căror tejeșea ajunsese neînchipuit de productivă prin variatele furturi, de la autori, de la falsuri și preț, cartea imprimată mizerabil, cusută cu sârmă și încheiată, a treia zi după o lectură iritantă fugea din coperte dezlănțată și trebuia adunată de pe jos cu mătura și fârașul.

Într-această privință și în toate celelalte privințe, legate de trebuința citirii, cu desființarea editurilor, de îmbuibare și jaf și trecerea lor la stat, un progres însemnat a fost realizat într-adevăr. Tirajele cartonate în pânză s-au înmulțit, litera e mai clară, mai citeață, cotorul cusut cu ață ține foile strâns, cititorul își poate face o bibliotecă. Dar cerințele sporesc cu cerințe noi. De la poligrafie, nu știi de ce așa denumită, cititorul dorește împlinirea integrală a principiului «artă grafică», făgăduită de zeci de ani în nobila meserie a fratelui tipograf și a verișorului «graficist», greoi adeseori întru a da și copertelor o fizionomie mereu mai nouă, unde gustul trebuie însoțit de facultatea sensibilității și a imaginației răspicate. Manuscrisul canonic și migălos, ațâțat de o râvnă a perfecțiunii neîncetat, la scriitorii mai mari sau mai mici, dar deopotrivă de închinați lucrului frumos și biruitor, preține imperativ râvna pasională a celor ce pot să facă dintr-o ciornă, zmângălită cu elan, o bijuterie.

1956

EDIȚII FRUMOASE

S-a convenit să se cheme artă plastică pictura. De ce plastică și de ce nu altfel, nu se prea știe, că nimic nu pare plastic în asemenea meșterie unde se lucrează fără cauciuc, fără bachelită, acetilceluloză sau fără nylon, fără nici o cocă. Dacă modelajul în sculptură utilizează argila fasonată cu scule și ipsosul turnat lichid nu însemnează că formele scobite, găunoase și în relief ar fi, cel puțin ele, plastice. Probabil că expuse în aceleași săli, sculptura și pictura, vreun organizator de lucruri făcute, confuz în vocabular și inovator, i-a dat cuvântului drumul să se plimbe, fără să fi prins cu asociația lui, nici până azi. Un galoș ține de arta plastică dar un peizaj ori un portret nu se prea vede cum. Nu supără sensul prăjitura Take Ionescu, împănată cu cremă de fisticuri, nici cafeaua Marghiloman, căci la savanta lor denumire au colaborat cofetarii și bucătarii (vezi arta culinară) pe când plasticul,

aplicat la pensulă și paletă e operă, se presupune, de intelect.

Dar pictura e sora de culoare a gravurii, care-i numai neagră, pe aramă și pe lemn. Ba se pare că gravura cu apă tare, iluminată de o nuanță izbutește să întrecă uneori tabloul în ulei, pastelul și acuarela. Cea mai frumoasă expresie pe hârtie a toamnei, pardosită cu plocate de frunză ruginite, de care-mi amintesc, a fost o gravură pe aramă și cele mai gândite gravuri pe lemn, limitate la România, sunt ale călugărilor Macarie și Damian, de acum vreo sută de ani, din chinovia Neamțul, așezând după ei pe Gabriel Popescu, un mare artist de-o fostă contemporaneitate cu noi.

Expeditivă, editura noastră nu s-a gândit nici în trecutul vechi, nici în trecutul mai actual, să-și illustreze cărțile, proza și poezia, cu gravura, se poate zice așa, de artă. Ea preferă fotografia și desenul în zincografie. De pildă, când compozitorul Jora vorbea deunăzi la Academie despre alt artist, Jorj Enescu, după cum îl rostea domnia sa, doi fotografi indiscreți, în târcoalele date vorbitorului, îl împușcau în toate atitudinile cu un pocnet de lumină, ca niște palme peste ochi, pe cine dorește reporterul cu «Leica» și «Contax». Imaginile înregistrate pe peliculă vor apărea în ediția de a doua zi a unui ziar, caricaturizată de gravura mecanică; puncte negre, ca de muște, constelate pe lipsa de orice figură, care ca-n mai toate clișeele de presă, nu a fost și nu va fi niciodată a nimănuia.

Cotidianul, e drept, are exigențele lui rapide și nu i se poate cere altă gravură decât mecanică: tot ce ar putea să fie rugat să prezinte, ar fi clișee de oameni care să fie oameni și portrete asemănătoare întrucâtva cu personajul pocit. Dar o carte nu e un ziar cotidian, se tipărește încet, are răgazuri mari și nu se dezonoarează împodobită cu gravuri, fie și în surogatul rebarbativ al mușamalei groase, de linoleum, tăiată cu briceagul. Absența oricărui interes pentru frumusețile mătăsoase ale gingașului meșteșug lipsește galeria românească de o podoabă, moartă odată cu artiștii care au migălit-o, fără să uităm

nici pe Sanielevici, ultimul, mi se pare, scriitor cu acul înmuiat în acizi pe plăci de metal. Am petrecut multe ore cu el, în atelierul lui, închis în războiul din 1916, care l-a și ucis tânăr, frumos, talentat și excepțional de inteligent, după nefericita lui întoarcere în patrie, de la Gros-Rouvre.

Ce oprește a se împlini lacuna, incitând pictorii și desinatorii să lucreze în acel alb și negru, care câteodată întrece și pictura cea mai bună? Ce trebuie mai mult decât o inițiativă hotărâtă? Cuțitele artistului sunt în stare, aliate cu lemnul, să dea vieții «plastice» românești valori și talente.

De la Macarie te duce gândul la mănăstirile de azi. Am cunoscut la Cernica un tânăr arhimandrit, înzestrat pentru expresia vieții, strămutată pe un panou, cu un har nesocotit și uitat. Dacă pe lângă un program de altar cotidian, o preocupare absorbantă l-ar fi însuflețit, după lepădarea straielor monastice el nu ar fi azi un contabil la o prăvălie alimentară și lucrările lui ar figura în expoziții. În mănăstirile de maici și bărbați, cercetate dintr-un punct de vedere anumit, talentele de care se interesează cu atâta râvnă și dărnicie socialismul, decepționate, rătăcite sau lăncede, se vor dovedi mai multe. În liniștea chiliei, atât de favorabilă studiului, reflecției și concentrării, pot fi lucrate multe frumuseți.

Subt autoritatea șefului actual bisericesc, Patriarhia caută să învieze pictura pe tencuiala umedă a frescei, inexistentă de vreme îndelungată la noi. Pe de altă parte, patriarhul, care a vizita recent Uniunea Sovietică și vechile catedrale, dorește să-și vadă iconografia realizată în mozaic. Un patriarh precedent înființase pentru călugării de lângă București o tipografie, distrusă de un cutremur, însă pentru multiplicarea cu scop industrial a cărților de ritual. Activitatea variată spirituală parcă ar indica pe vlădica Justinian să pornească pe urmele ieromonahului Macarie, de odinioară, o școală mănăstirească de gravură în lemn.

CARTEA

Pe om, adeseori trecutul istoric îl acuză, răspunzător numi filosofic de faptele lui când a domnit, la tribunalul conștiinței. În boxe, fantomele împărățiilor defuncte așteaptă, cu găocile ochilor căscate în lanțuri de aur, verdictul zadarnic al unor judecători de catedră. Omul s-a multiplicat și trece însângerat

Simțindu-se îndreptățite să o facă, epocile învovătesc pe cele precedente, o generație nouă contestă pe aceea din care a ieșit și pe drept cuvânt: pământul în luptă cu haosul nu poate să stea pe loc, în viața din orizonturile lui. Se pare că insul nostru dispune de o elasticitate de spirit, limitată pe măsurile ambianței, și că și cea mai nobilă intenție, purtată un timp cu elan, tânjește, scade și se vaporizează. Câteodată, și nu prea rar, din pricinile minore ale nesănătății și ale unui aspect. Dacă nu se intercala un grăunte de nisip într-un uretru... Dacă nasul Cleopatrei n-ar fi fost așa de lung... Dacă și dacă... Dubitativul ar tinde să corecteze și să amplifice împrejurările, pe când îndoiala permanentă și universală e condiția luptei, și în atac, și în renunțare. Moise a spus că «la început» a fost «Cuvântul», ferindu-se să-l precizeze. Cuvântul fusese Dacă... Viața pendulează pe un ax mobil, în perpetuă deplasare, între afirmație și tăgadă. Ar fi fost rău și plat, monoton să fie altfel.

Dar trăit în strâmbătate și hulă, omul a izbutit să se răscumpere și să se depășească; nu clădind numai monumental, în lat și-n sus, legiferând și asupra, ci născocind după ce a cântat și zugrăvit, graiul scris și, în sfârșit, Cartea... O ființă nouă și fără de moarte s-a ivit, neprevăzută de natură, care face numai petale și frunze. Răzburarea omului e de astă dată integrală și definitivă în fragila lui existență.

Omul și-a făcut cartea în toată materialitatea și spiritualitatea ei; el o gândește, el o scrie, el îi dă hârtia, cerneala, tiparul, el îi adună foile, i le coase, i le leagă: el o citește. În conspirația intelectului față de natură, cartea solidarizează azi două miliarde de suflete împotriva unui

destin, care cu variantele lui a rămas același. Omul se isprăvește și cartea lui de-abia începe. Uite, mii de inimi și minți trăiesc, lângă tine, în rafturile tale.

Până la cărți, rămâne mărturie cimitirul. L-a învins biblioteca. Cartea ți-e țara, ți-e fiica, ți-e surioara, prietena și iubirea. E maică-ta, cartea, neîntinată și de-a pururea Maica Fecioară. Ai scăpat de mormânt!

În restriște, singură cartea nu te-a părăsit și a rămas să te mângâie. Te consolează și condeiful, îngerul și duhul cărții, dacă-l ai. Dacă... În Decada Cărții, marea sărbătoare, omule, a geniului tău, se cuprinde călindarul tuturor zilelor mari și praznicelor împărătești, închegate toate laolaltă în altarele librăriilor tăcute, unde misterele se săvârșesc între gânduri și slove.

– Am auzit, domnișoară, că a înviat Baudelaire. Nu vrei să-mi dai ultima lui ediție apărută? Pe Bacovia l-am scos din cripta lui Lazăr săptămâna trecută...

1956

A SCRİ ȘI A CITI Aduceri aminte

A scri nu e numai să-ți faci meseria cu condeiful, împlinind cerința că trebuie ca să trăiești, să muncești: gură de om, gură de câine, cere pâine. Mai cere și conștiința ceva: să nu te înstrăinezi de datoriile menirii tale și de lumea din care te-ai ridicat, chiar dacă epoca te renegă și te eliminează, ceea ce scriitorului de față, departe de a mai fi un tânăr, i s-a întâmplat adesea în trecut. Dacă ți-e condeiful obiectiv și cugetul oneșt, neamăgit de speculațiile în gol și ferit de iluziile naive întreținute de ignoranță și de reaua-credință, în răspăr cu împrejurările date, el poate contribui să se limpezească ceața în care cititorul inocent, legat la ochi cu mătasea speranțelor deșarte, e scufundat.

Știu bine că și condeiful, ca limba, slujește să-ți ascunzi gândirea și să minți, nu să te minți pe tine (nu ar fi o

vinovăție) dar, conștient sau inconștient de fapta ce o faci, să-i minți pe semenii tăi. Condeii a mințit mai mult decât limba, de când a învățat să afle stilul-tertip, imaginea falsificată și superlativul fabricat, și a trăit făcând plăcere stăpânilor moșteniți din tată-n fiu orbește, în compromisul dintre simțire și nesimțirea de sus. Odată ce se născuse, scriitorul se strecura prin viață, ca să dureze, șerpuiind între credințele lui zbuciumate, jucând pe sârma, surâzând într-o parte și alta la boieri, încovoiaț între nevoie și dezgust, în balul dansat în costume împrumutate.

Când în vârtejurile de dogi, duci, marchize și fanți în destrăbălare muzicală arunca o căldare cu apă fiartă, oamenii de treabă, obișnuiți să aștepte «desfășurarea evenimentelor», coacerea aluatului, adică, și prăjitura fără să puie mâna la cocă și să se frigă la dește, aprobându-te pe furis, adăugau că «Nu era momentul». După el, momentul e paralel cu veacul, și fără scadență. .

A scrie, în partea nobilă a meseriei, a te lămuri pe sine-ți, treptat cu exercitarea ei, căci meseria dă naștere la probleme și obscurități suprapuse, trebuind filtrate și, pe cât ți-e cu putință clarificate, dacă, bineînțeles, nu ești numai o burtă care bagă și scoate, fericită că natura i-a făcut animalului mai mult intestin decât cap. Pe măsură ce umbli cu pana pe hârtie în tendința de-a transmuta în pergament, asociind împrejurările cu mintea, puțin câte puțin și disociind de viață erorile ereditare și interesele imediate, ai impresia că te apropii de soluții și că din rezultatele mărunte ar putea să iasă un total de soluție mai mare. Ai fi ca un dascăl de matematici, preocupat cu tibișirul de serii de necunoscute, ivite unele dintr-altele, ștergând cu buretele operațiile continuu și păstrând pe tabla neagră câte o cifră nouă, albă, obținută într-o coloană ordonată și însumată cu cifrele precedente.

Dar problemele stârnite de tine molipsesc și pe alții, care le trăiesc pasiv sau nu se folosesc de condei. Lămurindu-te pe tine se pot lămuri și ei, adesea cu întârziere, până ce punctele de întrebare, smulse din mimetismul buzelor superficial intră în conștiință independente. Inteligențele corecte, analizând și deosebind, ajung să capete

singure un criteriu. Realizările utile sunt dorite mai ales pentru convertirea spiritului de cărcotă și gâlceavă injurios și refuzând încăpățânat să treacă din aparențe în fond, agățat cu unghiile, din ce în ce mai tocite, de realitățile defuncte, de cadavre și strigoi.

Înainte de a se deznădăjdui de tot, o firimitură de zare nu-i de prisos. În lupta la nivel înalt dintre credințe și interese se bate lumina cu bezna.

1956

MUGURI NOI

Se tipăresc atât de multe cărți de la o zi la alta, încât cititorul, uneori, le scapă din vedere pe cele mai utile. El nu are timp să colinde librăriile și să răsfoiască tipări-turile noi: de-abia-și aruncă ochii ridicați de pe ceasornicul de la mână, în câte o vitrină, că a și alergat, să ajungă repede la slujbă, pe când cărțile apar și se isprăvesc. De teamă să nu piardă ediția autorilor lui, cititorul a început să deprindă un mijloc de cumpărare, încă necunoscut până alaltăieri în vânzarea cu detaliul, dar care nu-i dă todeauna satisfacția de client asigurat, înscriindu-se anticipat la una din librăriile de cartier, cu toate că numărul lor, cu firma de «Librăria noastră» crește calendaristic. Pe o stradă ceva mai lungă, marți era una și sâmbătă vezi două, trei librării.

Sucesiunea tot mai accelerată a trecerii cărților din tipografie și rafturi și geamuri, de unde dispar, a mai fost să aibă o consecință, așteptată vreo sută de ani: librăria sătească... De curând cărturari, sătenii, în majoritatea lor, citesc. Le-a intrat în vatra pustie o mireasă nebănuită, în veșminte albe, care vorbește cu ei în cuvinte mute, dar adânci. Pentru instruirea viitorilor librari s-a deschis și o școală de specialitate.

Ce departe suntem, la tirajele și îmbulzirea cititorilor, actuale, de epoca, de pildă, a falimentului Müller, întemeietorul entuziast al «Bibliotecii pentru toți» și de

venerabilul Leon Alcalay, achizitorul norocos al falimentului, editor și el, și posesorul unui splendid analfabetism! L-am cunoscut pe acest om de ispravă, între copilărie și adolescență. Aveam la el un cont deschis, plătit anual din provincie, fără să se știe, natural, că între manualele și rechizitele de școală intra și o literatură care începea să ademenească țângăul. Taică-su era speriat numai de creșterea, an de an, a cheltuielilor de școală trasă la fit. Câtă literatură aflase el, se rezuma la *Călăreșul fără cap* titlul sugestiv al unui roman, prin care circula într-adevăr un erou călare, scurtat din ceafă, *Jidovul rătăcitor*, în traducerea mitropolitului de mai târziu Iosif Gheorghian, și *Povestea vorbii lui Pann*, tipărite cu slove bisericеști. Partea științifică aparținea relativ, în medicină, la utilizarea lipitorilor și în meteorologie la brotăcei, în borcane cu scări, drept barometru.

Din când în când, Alcalay era pus în situația penibilă de a trebui să iscălească o listă de datorii cu școlarul alături, mulțumit totuși că nu era obligat să ia cunoștință, citind și de secretele listei, acoperite cu penițe, creioane, planșete, ținte de planșetă, echere, teuri, linii, hârtie variată, gume de șters, cerneluri, acuarele, tușuri... Dificultatea se ivea în momentul scoateri din blestematul condei, înmuiat în călimară și apucat cu vreo patru degete, a primei litere din Alcalay, trei groaznice silabe, cu nu mai puțin de șapte semne de scris! Patronul înfigea, în clientul cu pantaloni scurți, niște ochi de taur, ca niște coarne. S-ar fi lăsat bucuros păgubaș, numai să nu iscălească. Se cruța el de Leon, la care renunțase dar tot mai rămânea Alcalay. Neputând să-l scrie, învățase să-l desineze. Făcea întâi pe A mare și se odihnea. Apoi, purcedea la realizarea lui L. Ajungând la litera C, nemiloasa copilărie se amuza să-l zăticnească.

— Domnule Alcalay, uitasem să vă întreb cât costă un Faber albastru.

Librarul, căzându-i ochelarii, se descuraja că și-a întrerupt desenul, da din spinare, își lingea buzele cu vârful limbii, suspina. Relua semnătura, de la A, ducându-și condeiu încă o dată pe literile scrise și ajungea în sfârșit

la un Y grec fantezist, nici chirilic, nici ebraic, nici latin, aproape musulman...

Evoluția însă pornise. O figură de librar nou, dar unic în frumoasa meserie a negoțului de cărți, a fost o bucată de vreme, un tânăr Zahareanu, înzestrat cu o memorie de titluri și culori nemaipomenită, decedat la netimp. În afară de bibliografia academică de atunci, de cabinet și arhivă moartă, Zahareanu a fost primul editor de autor al unei publicații, *Bibliografia*, destinată librarilor și bibliofililor, dar lipsită de orice interes literar. Un periodic mai meritoriu în această privință, denumit, dacă nu mă înșel, tot *Cartea*, cu informații descriptive despre conținutul volumelor din liste, a fost scos de un ziarist, Grossmann, decedat și el de timpuriu.

Cartea ceastalaltă, de azi, se adresează, cred, librarilor, de preferință, fără să excludă, desigur, nici pe bibliofili, lipsiți de informațiile adecvate. Ea va învăța pe librar să fie librar și cu deosebire librar, o profesiune și delicată și complexă, pe care ucenicul de librărie, de odinioară, nu o putea deprinde stropind vara prăvălia și măturând-o de două ori pe zi.

1956

CRITERII ȘI SELECȚII

Pe vremuri, viața reprezentativă se prezenta ca o menajerie, în care au dreptul să figureze tigrii, leii, leopardul, elefanții. Vitelor, fără noblețe și prestigiu, li-i interzisă situația de artiști de numere de spectacol și circ. Într-adevăr, boul, de pildă, nu primește să sară prin cercuri aplaudat. Cumintele prieten al țăranului ară din greu, rabdă, cară și tace ca și el, de câteva mii de ani, filosof. Când nu mai e bun de muncă, mai rămâne bun pentru abator și ajunge, ca și omul, marfă. Uite, maimuța se pricepe la sute de figuri și elasticități, apare în albume, are o literatură, e beletristică, e o celebritate, pe când, hăis, cea, plăvanul și sora lui Joița, păreche credincioasă

pământului și brazdei, se furișează în tratatele de zoo-tehnie, răsfoite de un profesor de lăptărie sau de măce-lărit.

Menajerie politică era presa, țarc închis. Elogiile și fotografiile ei, limitate la câțiva domni șefi și domni mi-niștri, repetate, aceleași, monoton, în sutele de zile ale unui an, se cuveneau cu onoare unei singure clase, orga-nizată în Parlament, cu frați, veri și nepoți. Rareori întâl-neai în ziare portretul unuia dintr-alte categorii neconfir-mate de club și atunci el trebuia să fie un spărgător de frunte sau un mare asasin. Dreptul la cunoașterea omului și la celebritate aparținea papagalilor limbuți și dării în coate și peste cap. Dealtfel toate activitățile selecționate se inspirau de la arta de salt și tăvălire a clovnului de panoramă.

Răsfoind ziarele de azi, o galerie întregă de chipuri înfățișează în fiecare zi, în atitudinea muncii, din ateliere și uzine, oamenii care, valoroși în activitățile lor, nu s-au împărtășit niciodată în trecut de publicitatea trâmbițelor sunătoare. Aplecat pe strungul sau pe lopata lui, în întu-nericul minelor adânci sau în aureola văpăilor și jarului unui cuptor, din care izbucnește vulcanic lava oțelului fierbinte, doborând stâncile, ca să-și facă loc să intre în misterele cetluite ale naturii rebele, care-l pândește să-l sfărâme, clădind fără odihnă și răgazuri, zi de zi, o civi-lizație amplificată și nouă, o altă viață, cu țeluri vaste, muncitorul cu brațele are aceleași drepturi la celebritate ca și muncitorul cu intelectul, căruia celălalt îi dă lumina, căldura, hârtia, condeiul, masa, scaunul, pâinea și odaia, fără de care n-ar fi în stare să împlinească nimic.

Nu doar că lăcătușul conștiincios și modest ar simți nevoia laudelor și tămâierii, după care aleargă orice nerod neisprăvit. Mulțumirea lui îi vine ca și picturului sau scriitorului de la uneltele lui bine și corect mânuite, de la strădania făcută cu dragostea de meserie și de la rezultatul urmărit. O potcoavă frumos încovoiată are ace-lași preț ca și poemul mai mult sau mai puțin izbutit. Criteriile prețurii s-au schimbat și în viață intră alături, braț de braț, oameni cu mâinile bătătorite și frații lor, mai fragili, artistul cu vioara, cel cu pensula și cu pana...

Și în alegerile parlamentare pentru Marea Adunare Națională, vechile criterii au fost răsturnate. Cumnații miniștrilor Cutare, culeși dintr-un tripou din București și trimiși la Dorohoi să fie «aleși» deputați cu concursul jandarmeriei, s-au isprăvit. Fusesse o carieră. Ei nu mai pot să se adreseze muncitorilor pe păsărește: «*Mes chers amis, Messieurs et électeurs*» – pardon! – «Scumpile mei pgietenii, Domnilog». Cariera s-a isprăvit și ea. Candi-dații nu mai sunt indicați cu poruncă «de sus». În toate profesiile, candidații sunt aleși, într-adevăr aleși, de colegii de meserie, pentru meritele lor experimentate în mijlocul lor.

În vederea termenului din februarie structura parlamentară prezintă această îmbucurătoare surpriză. Sunt primiți pentru marele stat național reprezentanții tuturor îndeletnicirilor și a celor mai felurite, indicați în plină libertate și pe răspunderea exclusivă a colectivităților care i-au ales, știind bine ce fac și pe cine aleg.

1957

DE ZIUA DUMITALE, FEMEIE!

Pe vremuri, și nu prea demult, moșiile se lăteau, puțin câte puțin, la arat. Plugurile boierului furau în fiecă primăvară câte două, trei brazde din petecele de pământ țărănești, care se bucurau de cinstea unei vecinătăți cu stăpânul.

Am fost de față, pe Argeș, la mutarea unui hotar. Proprietarul își vindea o moșie de două ori mai mare decât cumpărase și satul avea dreptul să nu-și lase pământurile înstreinate printr-un act oficial. Dar bărbații, adunați în cete, șovăiau să ia o hotărâre, scărpinându-se pe sub căciulă.

Oricât ne-ar fi deprins manualele de istorie cu ea, bărbăția masculină nu poate fi dată întodeauna ca un model. Bărbații ascultă de tobă, de clopote și de trâmbiți și se adună la poruncile «de sus». Inițiativa lor e îndeob-

ște limitată și vitejia le vine silită. Te bați neavând ce face și ca să scapi de moarte, pe când femeia, mai slabodă de constrângerea disciplinei, are răgazul să gândească și să-și facă judecățile ei.

Văzând că oamenii întârzie să se împotrivescă, femeile de pe Argeș au ieșit să întâmpine nelegiuirea. Și-au smuls pruncii de la țâță și i-au culcat la rând, în fața boilor, pe brazdă.

– Treceți, dacă vă dă mâna, cu plugurile peste ei!

Trebuia să vezi fulgerele din ochii femeilor și scrâșnetul fețelor crispate ca să înțelegi că nici o cruzime nu se mai putea măsura cu ele. Inginerul, primarul, prefectul, vechilii, argații și jandarmii au dat îndărăt. Slăbiciunea îndârjită biruie neapărat lașitatea chibzuielii.

Femeile de pe Argeș erau acelea care duceau în spinare, obosite și îmbătrânite de munci, sapa bărbatului însurat cu o sclavă, și adeseori lenevit de țuică. Ea naște, ea vede de staul și vite, ea caută găinile în cuiabar, ea face fiertura și o duce bărbatului la câmp purtată în creștetul capului, în vreme ce mâinile-i torc în drum. Ea naște și lăptează. Biata muiere era nesocotită, uscată de marile suferinți, necunoscute bărbatului, ale condiției nedrepte cu care o asuprește natura. Plăcerea unei nopți de dragoste, ea o plătește fără nici o scadență, o viață întreagă. Țese, coase, spală, cârpește. Să nu se înfumureze cu geniul lui bărbatul, căci miile de strădanii minuscule, disprețuite, ale femeii, îl depășesc și-l fac de rușine.

Până-ntr-un timp ea nu avea nici dreptul să scrie și să citească. Munca țărăncii și a muncitoarei cu brațele o repetă într-altă formă femeia cultivată, la catedră, în negoț, în medicină, în știință, în arhivă și la mașina de scris. Poate că ea nu atinge nivelul cel mai înalt ajuns de bărbat, privilegiat de natură, dar, la bilanț, activitatea femeii e tot atât de folositoare și adesea mai imediată.

În revoluții, femeia a știut să înflăcăreze adesea pe bărbat și nici de războaie fragila ei făptură nu s-a lepădat.

Această femeie e sărbătorită de 8 Martie, mama neamurilor și a omenirii.

8 Martie nu sărbătorește păpușa, hetaira, amanta și maimuța de la oglindă. 8 Martie sărbătorește soția și

mama, căreia i se cuvine închinarea umilită a bărbatului harnic și cinstit.

În literatura dezământată, femeia e bârfită filosofic. E ființa inferioară, calomniată de misogini. Când se petrece vrajba, ilustrată de divorțuri și uneori cu pistolul sau cu securea în somn, vinovat e cel mai mult bărbatul, incapabil să se facă respectat și iubit, trufaș sau neputincios.

De ziua sărbătorită, Femeie, onoarea, răbdarea și jertfa omenirii, binevoiește să primești, oricine ai fi, de orișunde și la orice munci, cuvenite metanie de închinăciune a popoarelor dumitale!

1957

CÂTEVA CUVINTE

Pe drumul care vine neîntrerupt din Neunde și suie spre Nu-se-știe, păzit de mesteceni și sălcii în șir, se înalță, unul din întuneric și celălalt în platoșe scăpărată, doi cedrii către cer, cu-n sfârc de luceafăr pe vârf. Îi întâlnim și-n cartea de față luminând toată poezia românească, *Miorița* poporului și *Luceafărul*, într-adevăr, al lui Eminescu. Împărecherea poemelor atestă geniul unui neam, mai mult decât al unor autori, căci primul poem e gândit, grăit și cântat la stână de către ciobani, neștiutori de slovă. Din vârste în vârste, de când o fi pornit să capete glas, el a venit până la noi întreg și trece peste noi și nedifformat de acei interpreți stricători de gingășie și limbă, care pe scripcă și nai, tocind cântecul pur și cuvântul de stil, țărănesc, sunt lăutarii târgoveți.

Ne-am permis odinioară afirmația că scrisul vechi, la opaiț, în fumul de seu al feștilei, nu a fost întrecut de literatura becului electric și a tipografiei. Desigur că științific și concesiv, și în principiu, la o tocmeală critică, adevărul poate fi discutabil, mai ales când nu e vorba numai de timpurile treptate ale aceleiași națiuni ci de suprapuneri de culturi variate. În cazul nostru, Eminescu aparține aceluiași neam și aceleiași limbi neschimbate, de

la un capăt la celălalt al antologiei și cred că el ar fi scris *Luceafărul* ca și baciul din strungă *Miorița*, fără să fi știut litera și hârtia. Biblioteca i-a dat meșteșugul ritmului susținut, rima, alternanțele și strofa, dar geniul nu-i al împrejurării că el citea în câteva limbi, că fluiera din condei și nu din trișcă, el aparține neamului care l-a zămislit. Dealtfel, același peizaj ondulează și în scriptura lui și în ființa priveliștilor dintre zările românești. De cum intri din streinătăți în câmpia elastică, a cămeșilor noastre albe, la seceră și brazdă o vezi că joacă în hore fără sfârșit. De cum înconjuri poezia lui Eminescu, aceeași țară zvâcnește între orizonturi.

Astăzi, viața confortabilă a scriitorilor, pentru împlinirea căreia statul cu prisos de grijă atent nu-și cruță nici o oboseală, n-aș putea să afirm că valoarea rezultatelor, în notele frumoase chiar, sunt la nivelul silințelor lui. Scriitorii știu că toate generațiile de mai înainte erau obligate să moară de foame, să slugărească și să-și lichideze durata pe paie și în spitale, ca Eminescu, atunci când împrejurarea unei averi și a unei demnități domnești, împăcată cu diletantismul peniței, nu-i ajuta să vegeteze. S-a ivit la purtătorii condeiului o suficiență, o aroganță a eului nietzscheeană, umilitoare pentru observatorii de breaslă. Ei n-au descoperit nici limba, nici geniul intrinsec. Ele sunt ale ciobăniei, care, spontan, are și simplitatea pe care poetul cărturar o descoperă de-abia după o viață întreagă, trăită în contradicții, dar și în smerenia artistului adevărat.

Nimburile adunate în această galerie ce-i o antologie strălucesc, de bună seamă. Dar de cele mai multe ori, circulând prin spatele păretelui de cleștar care le arată, ele acoperă niște oseminte și gloriosul muzeu e o criptă. Cântăreții cutare mureau stingându-se încet, încă de vii.

În proză, o seamă de pagini, împrumutate de la un scriitor și altul, e mai puțin demonstrativă decât mănunchiurile de poezie. Poezia e concentrată și tinde ca și pământul și măruntaiele lui să-și mărturisească silința ascunsă către perfecțiune, în diamant și metal. Teluric, omul îl reproduce. Stihul și pasul lui reduc la sămânță, sămbure și

bob lungăreața povestire și drumurile întinse. Scopul fiind în general emoția, versul o scapără deodată și iute. E tot ce se cere, în definitiv, unei literaturi și unui imn.

1957

[PREFAȚĂ]

E greu de explicat ivirea limbilor și nașterea popoarelor, și ele participă parcă de la un mister. Deodată, istoria înregistrează, într-o anumită parte a lumii, un popor neștiut și o limbă nouă, probabil derivată și înrudită, însă nouă. De ce? Când și cum s-a petrecut fenomenul, știința presupune fără să știe. Aici, în jurul Carpaților, într-o bună zi s-a vorbit *românește*. De ce? Nu se înțelegeau de ajuns oamenii în dacă, slavonă și latină? De unde nevoia unei limbi noi, într-un timp de ignoranță, care nu are facultatea să aleagă și să prefere? Fără nimic artificial, s-a iscat o altă vorbire, pe care a vorbit-o toată lumea dintre graniți.

Un mister pare să prezideze și la întemeierea unui oraș. De ce-i situat acolo unde se găsește și nu cu o sută de kilometri mai sus, sau mai la dreapta sau mai la stânga, și într-un peizaj mai confortabil și mai aerat? Argumentul economic nu pare suficient, într-o regiune unde nu s-a ținut seama nici de elementul strategic.

E cazul orașului București, așezat nu se poate mai prost, pentru o capitală de țară destul de mare și cu regiuni infinite mai prielnice unei populații de vreo două milioane, mai plăcute și mai pitorești. A rămas încă un secret în Europa care cere numai șosele de asfalt pentru accesul rapid al peizajelor caracteristice, că România poate fi socotită, dacă nu absolut cea mai frumoasă, dar una din puținele cele mai frumoase țărâmurii de pe continent. Varietatea solului, a perspectivelor și a climatelor, e uimitoare, și chiar populația, cu toate că omogenă în aceeași substanță de rasă. înrățișare și inteligență, prezintă o varietate de gusturi și costume nebănuită. Și la o

țară atât de frumoasă corespunde un popor nespus de frumos: acest lucru se vede pretutindeni de cum intri în România, fie prin Porțile de Fier, fie prin Careii Mari, Bucovina sau Dobrogea.

Legenda spune că întemeietorul capitalei ar fi fost un cioban, pe nume Bucur, legendă simpatică dar desigur fantezistă! Ce l-ar fi apucat pe un pribeag de cioban cu oile să întemeieze o localitate și să-și aleagă un loc atât de nepotrivit cu o așezare productivă. De fapt, mai repede decât origina ar putea să intereseze numele. București ar deriva de la Bucur. Există într-adevăr și azi o bisericuță pe un mal al râului Dâmbovița, primitivă, mai mult improvizată decât construită, acoperită cu șindrilă, cu o singură turlă, într-o formă de ciupercă, neobișnuită lăcașelor de rugăciune ortodoxe și purtând numele ciobanului din legendă. Desigur ca să nu contrarieze legenda, serviciul urbanistic al capitalei, preocupat exclusiv de înfrumusețarea și confortul orașului, păstrează cu grijă osemintele acestei vechituri, țipsită de stil și de vreo semnificație istorică certă.

Nu e locul să intrăm în studiul istoriei și să ne aducem aminte succesivele schimbări de domiciliu ale capitalei, în legătură cu împărțirile administrative ale țării, pe principate. România a trăit numeroase forme de aventură, așezată după spusa unui vechi cronicar «în calea tuturor răutăților». O capitală mai logic situată, relativ la neîntreruptele invazii străine, care sileau populația să fugă-n munți și să se ascundă de urgia năvălitorilor în munți, a fost cândva mai aproape de asemenea refugii, de pildă Câmpulung, într-o regiune unică de vegetație luxuriantă, unde cresc florile cele mai vii și mai frumoase.

Din străvechi, Bucureștii au fost cel mai vulnerabil punct al Munteniei, la îndemâna năvălitorului turc, care-și varia monotonia, trecând mereu Dunărea și atacându-l pentru jaf. De la Dunăre în sus se întinsese Codrul Vlăsiei, așa-numit, brigandajul precedând invaziile. După doborârea progresivă a Vlăsiei, din necesități de combustibil și cherestea, rămânea un teritoriu arid, uscat și dușmănos, străbătut de un pârâu mai mult noroi decât apă, cea mai mare parte din an.

E de repetat întrebarea: de ce tocmai în cele mai rele condițiuni trebuia stabilit centrul comercial, cultural și politic al provinciei de sud, destinat să ajungă vatra unei țări de aproape douăzeci de milioane de oameni?

Trebuie să fie un farmec secret și inexplicabil care, în chipul cel mai real, atrage și pe străini, și-i lipește de oraș. Cântecul nu se ivesc degeaba. Au și Bucureștii cântecul lor:

«Dâmboviță apă dulce,
Cin'te bea nu se mai duce...»

Pe când începuse cântecul, această apă dulce era turbure și plină de nămol, transportată în sacale și bătută în putini cu piatră acră ca să se limpezească. Astăzi, râul care parcurge capitala, lărgit și construit inginereste, slujește de albie de scurgere a tuturor canalizărilor și apa cea «dulce» nu mai călătorește. Ea e extrasă cu pompe monumentale din adâncimile depărtate ale pământului. Bună, rea, asta a fost împrejurarea, lucrurile nu pot să se mai schimbe, capitala e definitiv fixată și ceea ce nu i-au dăruit nesilit natura și fatalitatea, face inteligența, care le obligă să colaboreze cu ea. De fapt, buna rânduială cere să te folosești de materialele la îndemână, ca vrabia, care-și face cuibul în streășina casei, din gheme de fulgi și fire de iarbă. Încercările de a părăsi orașul pe care l-au întocmit sutele de ani, pentru a muta capitala într-o regiune mai adecuată, au rămas simple proiecte de arhivă. Pe un bătrân nu-l întinerește nici un elixir. Edilii fără spirit de aventură au înțeles că problema consistă în a căuta mai armonizate artificii pentru a birui rezistența dușmănoasă a condițiilor în care a fost orașul clădit.

Albumul de față arată rezultatul victoriei omului hoțărât inflexibil să nu se lase învins de uscăciune și de praful care roade și îngroapă de zeci de mii, de sute de mii de ani civilizațiile succesive. Până acum singure piramidele și singur Sfînxul au izbutit să scape de măcinarea cu care centimiligramul de pulbere îi amintește omului, biruitor într-alte privințe, că din el iese și în el se întoarce.

Bucureștii sunt astăzi o grădină, o mare grădină, pe un diametru de vreo douăzeci și cinci de kilometri. Rădăcina nu cere decât să o muți și să o înmulțești, pentru ca

dintr-un copac să faci pădure. Locuitorii au avut toată răbdarea trebuincioasă, ca să descânte pământul sec și să-l fertilizeze. Acum vreo șaizeci de ani, pe care eu, unul, i-am trăit cu mult peste numărul lor, erau embrioane de vegetație, pe ici-colo, insule răzlețe de verdeață. Înconjurat de dealuri, deasupra cărora se ridică de jur-împrejur câte o mânăstire, povârnișurile erau o neîntreruptă centură de podgorii. Strugurii cei mai delicați, care puteau să concureze Malaga, Madera și Chios, se revărsau în torente pe toți pereții de pâlnie ai împrejurimilor vaste. Pe neașteptate, și brusc, s-a ivit filoxera, care a ruinat o sută de ani de viticultură, lăsând râpele goale. Câte o fostă cramă, altădată cu zăcători imense, storcătoare și butii, într-un furnicar de oameni și activități, mai spânzură, cariată, în depăriările câte unei coaste surpate. Cea mai pitorească și mai înaltă s-a prăbușit de curând într-un mal abrupt.

Albumul dă o imagine variată și bogată a monumntalei capitale de azi, care se înfrumusețează zi de zi, mulțumită acțiunii neobosite a edilităților actuale. Ele nu mai tolerează nici un colț uitat și din fiecare maidan urât au făcut un parc de răcoare și odihnă, parcurile, pe zeci de kilometri pătrați de-abia ieșite la iveală par edificate de sute de ani. Lacurile din noile păduri, străbătute de bărci și ondulate de vâsle, dau orasului un caracter la frumusețea căruia natura colaborează cu arhitecții, inginerii și silvicultorii, fericit. Acolo unde nu se întind în oglinzi de unde, apele sar vesele din pământ și bazine.

Artistul care a văzut la obiectiv Bucureștii, atât de armonice în unghiuri și perspective, cu gustul și talentul lui, unic în a portretiza o priveliște și a fixa-o în imagini, se cheamă Bașin.

1957

TABLETE DE LIMBĂ

Conștiința de pescuitor de scânteii prin apele vieții nu mi se liniștește cu ce am strâns din tihna priveliștilor întâlnite. Caut îndărăt cui îi sunt dator schimbarea licări-

rilor adunate, în aur, de cuvinte românești; căci pentru cuvinte și vorbe înșirate am ajuns scriitor.

Trebuie să fac pomenire de dascălii mei cei adevărați. Fără ei, aș fi rămas poate un codaș nălucit la moara de măcinat iluzii.

Unul a fost, în școală primară, părintele Abramescu ctitorul mai târziu al Bisericii Brezoianu din București, zugrăvită de către pictorul Luchian...

Al doilea maestru mi-a fost, în gimnaziu, un oltean frumos, Gheorghe Gârbea, poet cu vocație stinsă. Un dascăl în stare să știe limbă mai bună și mai adâncă într-o epocă lipsită de filologie și lingvism, decât Gârbea, n-am apucat.

Al treilea dascăl nu mi-a mai fost un profesor ci vraful de cărți bătrâne din strana dreaptă a chinoviei, tipărite în chirilice, unde am făcut «ascultare» de ucenic: *Ceaslovul, Triodul, Aghiazmatarul, Pentecostarul, Mineele, Psaltirea...*

*

Scriitorii de foi denumite ziare, se cheamă azi redactori, redactor-șef, reporteri, secretari de redacție, corectori, directori. Nu le-aș cere să citească neapărat pe Dositei, Conachi, pe Miron Costin, pe Neculce ori *Letopiseșii*, nici măcar pe Antim Ivireanu, dar o fărâmă de cunoștință, dincolo de stradă și cinematograf, a limbii pe care o scriu, e de necesitate majoră.

Ziarul nu are numai sarcina să informeze. Zilnic desfăcut sub ochii cititorului grăbit, ziarul e o școală de limbă pentru fiecare și totuși ziarele alunecă lesne uneori spre forme și vocabule care trebuiesc exterminate. Asta pentru onoarea limbii!

Ți-ai pus ceva de gând și câte un redactor scrie că *intenționezi*. O gospodărie bine chibzuită iese în fruntea celorlalte și fratele redactor spune că se *situează* în frunte. O piesă de teatru ori un film ești invitat să le *vizionezi*. Progresul *bunei stări* ajunge la gazetă al *bunăstării*...

E nevoie devine *necesită*. A robi se face a *înrobi*. Meritul cutăruia nu a fost că, ci a *constat în aceea că*.

Adeseori numele de localități stau geograficește la plural: *București, Ploiești, Călimănești, Călărași...*

Nominativ: Bucureștii.

Genitiv: Bucureștilor. De unde a putut ieși în titlul unui cotidian forma monstruosului *Bucureștiului?*

*

Limba noastră e definită fonetică, în școală.

Fonetică e propriu-zis ortografia. Se scrie cum se vorbește, fiecare literă reprezentând sunetul ei.

Totuși, în vorbire se aud sunete care nu se scriu. De pildă, imperfectul *știam* nu se rostește uscat *ști-am* ci *ști-iam* și mă *sfi-am* e rostit, nu *sfi-am* ci *sfi-iam*.

Litera *e* din *este* se citește *ie* (*ieste*) fără ca îndulcirea vocalei să fie scrisă. Adevărul e că, în afară de etimologiile și derivațiile raționale, cuvintele au și pentru ochi un portret, o figură, un profil. S-a încercat altădată să se scrie *ieste* în loc de *este* și prezența parazită în text a cuvintelor, logic estropiate de către simplificatorii de aventură a vocabulelor, a supărat peizajul limbii. O altă simplificare introdusă întâi de Nicolae Iorga, prin generalizarea lui *i* din *i* cu căciulă, alterează aspectul și atmosfera frazei, în afară de considerentul originii și rădăcinii. E greu de admis un esperanto artificial al ortografiei, pe cuvântul reducerii la unitate.

S-au ivit confuzii de agramăție. Am avut mult de luptat la corecturile unei edituri, a căreia pricepere nu renunța în ruptul capului la ele, cu *trebuie* în locul lui *trebuie*. Aici sunetul *i* face parte constitutivă din verbul a trebui, cum îl dă limba curat. A-l vâri forțat în litera *e* face să se zbârlească penița.

Valoarea vocalei *e* adeseori străină de înțelepciunile redactorului. În urarea *fii* bine venit sunt evidenți doi *i*, unul întreg și finalul scurtat la jumătate, ca în pluralul substantivului *fiu* (am trei *fii*). Redactorul lasă cuvântul berc și scrie adeseori *fi* bine venit. Se constată că și cuvântul *ie* (cămașa țărăncii) se scrie de la un timp mutilat *ie*.

*

Sunt zece consune aproape duble, cinci tari și cinci slabe, ale aceluiași sunet, cu diferența de o nuanță. *P e*

slabul lui *B*, *C* slabul lui *G*, *T* slabul lui *D*, *F* slabul lui *V* și *S* slabul lui *Z*. Traducerea în scris a slabelor înaintea celor tari răzbește în harababură. Redactorul împărechiază consuna *S* slabă cu consunele tari, ceea ce nu se poate rosti în vorbirea grăită, care grupează tarile cu tari.

E corect de scris *spor*, *scormon*, *strein*, *sfârc*, dar nu e permis a se scrie *sbor* în loc de *zbor*, *sgării* în loc de *zgârâi*, *sdrobesc* (ca *stropesc*) în loc de *zdrobesc*, *svânt* (ca *sfint*) în loc de *zvînt*.

Se întâlnesc și neologisme fără altă paternitate, decât fantezia anonimă, ca să nu zic ignară, a nepriceperii aflate în treabă. De la o vreme încoace compozitorul se cheamă (brr!) *muzician*.

Confuzia lui *spun* cu *zic*, frecventă, dă de multe ori impresia traducerii brute a verbului, dintr-o franțuzească neștiută sau o nemțească nedigerată. În limba noastră întrebuițarea lui *a zice* e limitată la un număr stabil de expresii. În nici un caz *a spune* nu-i egal cu *a zice*. Izbesc și alte confuzii pe cititor: *împreună* cu *dîmpreună* (sau *dinpreună*), *între*, *dintre* și *printre*.

Mi-aș permite, să am iertare, și obiecția relativă la titlul unei publicații savante: *Limba română*, cu desinență franțuzită (*Langue roumaine*). Titlul e o reminiscență profesorală de catedră și program afișat. El evocă școala, băncile, tibișirul și cârpa de șters. În românește, *Limba română* nu ar fi putut să fie decât *Limba românească* – vezi revista «*Viața românească*». Titlul ei vine de la lașii Moldovei lui Creangă, Eminescu, Ibrăileanu, Sadoveanu. Închipuiți-vă cum ar fi sunat un titlu ca *Viața română!*

Aș fi vrut să spui că, peste gramatică și vocabular, redactorul, cât și scriitorul calificat, are nevoie de o sensibilitate, de o intuiție, de un simț al limbii, care nu se învață la nici o școală. Ori le ai, ori nu le ai și dacă nu le ai dă condeiul celui care le are.

A scri nu e o meserie decât comparativ. A ști, pentru a fi scrisă, o limbă, e a o avea, aș zice, în stare de instinct. Cucul nu scrie, dar își cântă silaba corect.

IUBITULE CITITORULE,

Într-o scrisoare primită din atelierul constelației «Steaua», unde o seamă de colegi întru argintărie se străduiesc să încovoiaie frumos metalul moștenit de la vechii și mai bătrânii graiului românesc, poetul Baconsky îmi șoptește că se cuvine, pentru a suta brățară ieșită din mâinile lor, un cuvânt de întâmpinare către cititori. Dacă ai avea nevoie de o adresă, «Steaua» e de căutat prin cerurile regiunii Luceafărului unui predecesor, printre nebuloase, pe latura șoselei diamantine, denumită de plugarii și ciobanii noștri răbdători, Calea Robilor.

I se cuvine cititorului nu numai anafura unei urări de întâmpinare. Limba e a lui și harul tot al lui este. Noi, ceștialați, din slovă și tipar, nu știm face altceva decât să le strecurăm, din pământ și văzduh în degetarele de măsurat lacrima și dramul de scânteie.

Ți-aș face o mărturisire, Iubite Cititor. Mi-e frică de dumneata, de șaizeci de ani mi-e frică, de când întind cerneala pe hârtie. Ori de câte ori încep o pagină albă, mi-e frică numai de dumneata.

București, 27 mai 1958

Tudor Arghezi

VESTIRE BUNĂ

Trăiește multe cine durează mult.

Sunt aproape treizeci de ani de atunci.

Ziarele apăreau în câte douăsprezece, douăzeci și patru de pagini mari, fără să găsești în ele, pentru simțire, nimic. O împrejurare bruscă, inexplicabilă obiectiv, mi-a dat într-o vacanță de șomaj, direcția unei tipografii.

Obișnuit cu vîngalacul și călfuța, am intrat între zețari și mașiniști, cu voie bună, condiționând însărcinarea neașteptatei sarcini de un fond editorial, care, făgăduit de repetate ori, nu mi s-a pus la îndemână niciodată.

Avusesem un proiect de editură, pentru, pe de-o parte, eliminarea brigandajului organizat în conclavul editurilor pe spinarea scriitorilor, lipsiți și de laptele copiilor la biberon. Pe de altă parte, trebuia impusă respectarea drepturilor de autor, pe atunci abstracte. Plecaseră de pe masa mea de lucru numeroase articole de revendicare inutilă.

Tirajul, misterios și necontrolabil, era multiplicat la infinit, pe furiș, peste orice clauze și obligații contractuale, iar guvernele se fereau să facă o îndreptățită lege de presă, schițată în derâdere odată, din întâmplare, cu escamotarea principiului precis. Miniștrii și deputații, interesați la beneficii, făcând parte, direct și indirect, din consiliile de administrație ale firmelor de editură.

Scriitorii mai tineri nu pot să-și dea seama de contrastul, ca de la negru la alb, dintre procedeele de atunci și de azi când tirajele, cifrate pe coperta volumelor apărute sunt publice și contractele plătite punctual.

Editurilor le aparțineau și marele ziare, care nu plăteau colaborările cerute insistent. Erau ziare – cimitire, ale căror beneficii, zilnic enorme, veneau de la morții jeluți în text de familii și taxați după tarife cu și fără portret... Era ca la vicleimul de iarnă, când Irozii costumați te întrebau, intrându-ți în casă, dacă dorești o reprezentare cu sau fără perdea. Perdeaua era decența relativă, iar absența ei pornografia porcină.

Pe lângă ziare și cărți, apărea din când în când câte o revistă repede dispărută, finanțată, de câte câțiva golani de băieți, cu mai mult sau mai puțin talent, dar hotărâți să se afirme, rupându-și pâinea de la gură.

Accesul la revistele mari, vreau să zic groase, țafele literaturii de periodicitate, le era interzis fără un bilet de recomandare, emanat de la o figură, oricât de slută, bancară și politică-literară. Chiar Siguranța Generală, condusă de un teatralist ratat, scotea o revistă bine aprovisionată la casierie, izbutând să adune în paginile ei, pentru utilitățile ascunse, o serie de poeți-agenti și de prozatori mascați.

Am luat cu naivitate insulta adusă condeiului românesc asupra mea și neastâmpărul, de care a trebuit să dau

de mai multe ori socoteală sensibilităților judiciare, civile și militare, nu a putut să fie frânat. Într-o noapte, am tăiat dintr-o gazetă curentă o a opta parte, de-o palmă, am îndoit-o în patru pagini înguste, lungi și am trezit din somn pe ai mei cu o întrebare:

– Mă bate gândul să scot mâine fărâma asta de gazetă.

– Pesemne, ai înnebunit, mi s-a răspuns cu un surâs pe jumătate la ce visaseră dormind și jumătate de uimire.

– Va să zică, suntem de acord.

– De!...

Am scos atunci «Biletele de Papagal» .

Mărimea derizorie a foi nu a înspăimântat pe cititori. Succesul a fost imens și cu atât mai greu de admis cu cât, pe când un ziar cât un cearceaf se vindea cu douăzeci de bani, prețul *Biletului* era de doi lei.

În prima lui formă, ridiculă, *Biletul* a apărut, zi de zi, câteva sute de numere și dacă a murit este că ziarele mari, bune la împachetat, coalizate au refuzat să-și mai vândă marfa chioșcarilor care primeau «Biletele de Papagal».

Mi s-a părut acest scurt istoric necesar. Peripețiile felurite vor fi, poate povestite, în niscaiva *Memorii*. Vream să ajung la o constatare de fapt. *Biletul* a rupt intrarea ferecată a publicității și i-a dat drumul unui tineret, respins de literatură și intimidat să intre... Mai mulți din ei sunt încă de mult bine cunoscuți de public și unii consacrați. Mărturisesc și ei: *Biletul* mititel a sfârâmat zăgazul și cred că a însemnat în literatură un moment.

În raza «Luceafărului», care veghează neîncetat aprins deasupra călimării, îmi fac o cinstită bucurie să le trimit, după ce au trecut cel puțin două generații și vârste, tinerilor celor mai noi un mesaj de împrăspătare, îndemnându-i să creadă discret dar dârz în chemarea pe care o simt în el și să se împlinescă. Rostul vieții este să te realizezi și să le depășești, fie și orbește. Tinerețea nu merită nici întristare, nici mediocritate. Ea trebuie să țâșnească și să se arunce sus. Cât mai sus!

Scormoniți, feciori, în adâncuri și scoateți la lumină aurul simțirii. Pentru cinstea noastră și pentru podoaba graiului cu năframă al maicii voastre în opinci și catrință.

1958

426

SCRIITORI ȘI ZIARIȘTI

Nedumerit între noțiuni, un cititor se întreabă de ce două Uniuni, una de scriitori și alta de ziariști, paralele, trăiesc separat și se adună deosebit, ca niște familii neîncuscate?

Ce-i un scriitor și ce-i un ziarist?

Dealtfel nici calificarea de *scriitor* nu-i prea limpede pentru orișicine.

În războiul din 1918, ne-am prezentat la recrutările de mobilizare o droaie de ucenici și calfe de peniță, de pe la gazete și reviste.

Dar mai era o categorie, destul de vagă, a profesiilor de tipar: publiciștii. Dacă m-ați întreba ce-i un publicist aș rămâne confuz. Publicistul putea să fie de toate, și scriitor și ziarist, și încasator. El putea fi și samsar și, mă rog, și domn director: nu se întreabă. Decidea ghiozdanul, purtat de curea: mai elegant, servieta.

Odinioară, calitatea de «publicist» (o doză de impertinență și de ceva escrocherie) era și cel mai bun pașaport de intrat la un minister la orele neafășate. Ministrul se bucura să i se ceară o fotografie pentru niscaiva publicații inexistente. Cu fotografia expertul din anticameră solicita și un «plic». Pașaportul suprem era însă parola «Presă». Pe portarii oficiali, aleși pe vremuri după barbă, cuvântul Presă, strigat la ușa îi speria. Pofțiți, mă rog, Excelența sa e sus.

Ofițerul recrutor din 1916 era un sublocotenent cu diplomă de la școala Bistrița. Exista o asemenea «școală», din care se putea ieși, fără studii teribile, după un stagiul scurt, cu tresa pe mâneacă, de aur. Întrebându-ne despre meserie, colegii de recrutare au răspuns: suntem scriitori. Ofițerul nu prea știa ce-i asta. Știa, în schimb, că în stații și gări un împiegat avea însărcinarea literară să scrie cu tibișirul, pe placa exterioară a vagoanelor de marfă, conținutul. A stat puțintel, s-a gândit, i-a mai întrebat: toți scriitorii? Și ne-a trecut la rubrica profesie: scriitori de vagoane.

Ziaristul, cititorule scump, ține de gazetă, pe când scriitorul de volum... Un tom, două tomuri, trei...

Câte unii scriitori, probabil conștienți de o mare valoare proprie, își fac și un cap, ceea ce nu se prea vede

la ziaristi. Aceștia se bărbieresc și se tund ca și cititorii, chiar cu mașina numărul 1. Din vastele lor lecturi își aleg un portret personal, cu un accent în figură, exotic. Câte cineva și-l păstrează și în limba maică-sii, stilizată. Mă vizita un intelectual, fiu al unui brav negustor. Vorbea românește ca pe franțuzește, cu intervale britanice între cuvinte. Bănuiesc că avea acasă și manuscrise în sertar, pentru posteritate. Își fabrica și vocabularul, cuvintele lui tătână-su părăndu-i-se împutite. N-ar fi zis *mă* și *bă*, ori vorba aia, din prăvălie, să-l fi tăiat.

Și mai vezi că ziaristii sunt pentru mărețiile scriitoricești niște oropsiți, niște barbarzi. Asta nu contravine la măgulirea gazetelor, ziaristii fiindu-le de mare trebuință la celebritate. Câteva notițe, intercalate printre știri, echivalează cu strigătele bine chibzuite, la lăsarea cortinei de teatru: Autorul... Autorul!

Apoi, unui ziarist nu-i este prea permis să-și ia nasul la purtare și să fie poet sau romancier. «Ai auzit poate de stil?». Singur scriitorul are dreptul să nu-l aibă. Permiteți-mi o confidență. Obligat sută în sută să-l aibă, nu e nici scriitorul. Treacă-meargă, nu-i vorbă, nu se prea știe ce-i stilul. După încercări voluminoase, Didactica, prudentă, a tăcut, ca și la «talent» și «inspirație». Poate că scriitorul nu-i absolut obligat nici să știe să scrie bine. E suficient că scrie.

Școlărește, a scri este ce am învățat cu toții, alfabetul. Materiale: o tablă, un ciubuc de cretă, un burete, băncile și, peste drum, un material superior: un dascăl. Prin zigzagurile și arabescurile lui de sâcăire, el era primul critic, al primei opere complete: abecedarul și caietul de caligrafie. Cred că autorii lor nu mai fac parte din nici o Uniune, fiind încă vreo alte două, a compozitorilor și artiștilor plastici.

A scri scriitoricește, implică sumedenii de alte materiale, mai ales nevăzute, s-ar putea zice: de reverie. Scriitorul le are, zic, dar nu le are și ziaristul?

Nici vorbă că ți-ai mai putea pune și alte întrebări, subordonate, și confuzia cititorului ar trece și mai opacă la comentator.

Prin urmare, câte unii scriitori cred că pot scrie ce le vine și cum le vine, dacă le vine, fără model, fără model cel puțin cunoscut. Dintr-o sămânță de idei ei socot că pot crește și se pot ramifica stufos pe sute de pagini. Sământa nu e scrisă că trebuie să fie *mordicus* a lor. Ori o aduce vântul și operația se cheamă influență sau reminiscentă, ori o ia scriitorul din sacul altuia. Sacii nu lipsesc niciodată. Bibliotecile nu sunt chiar niște cavouri ci niște magazii de saci, cu tot felul de semințe, de la filamentul ciupercii până la ghinda falnicului stejar: atârnă încolțirea de teren.

Ne cam încurcă în literatură prezența unui ins cu sarică și căciulă, ins care nu scrie deloc nici școlărește, nici literar, dar care-i totuși scriitor, ba mare scriitor, ciobanul, plugarul. Îl găsești la staul, la stână, la brazdă și are un miros, *ma chère*, de nădușeală. Ce facem cu el?

Am trăit ani mulți în gazetărie. Aș putea să afirm că spontaneitatea, caracteristică în vârtoarea ziarului cotidian, unde redactorii și tipograful, lucrând cot la cot, în atelier, pentru a degaja, din furnicarul faptelor petrecute în toată lumea, o foaie nouă și o sinteză, sporește facultățile scriitorului și-i dă nervul sprintenelii și rapidității.

În ce mă privește, după o muncă, zi și noapte, de șaiszeci de ani, îmi dau seama că cea mai însuflețită epocă din ei a fost trăită la ziarul cotidian. Emoțiile mari le-am avut lângă mașinile de tipar. Așteptarea, la coada rotativei, a primului exemplar imprimat, când vezi cu bucurie că a ieșit bine sau, cu descurajare, că e deficient, nu se aseamănă cu nici o altă frământare. Știi că foaia ta, ca fluturii de lampă, moare chiar în seara în care sângele și speranțele tale au fost înglobate în efemera cerneală.

Să fie permis un sfat. Aș îndemna pe începătorii condeiului să facă gazetărie. Munca ziarului te învață mai mult decât biblioteca. E o strădanie în mijlocul activității de forfotă și de aprigă tensiune. Departe de a ofili, cum s-a spus, frăgezimile sufletești, ea zilnic te împropătează.

P.S. Dacă s-a înțeles ceva, e bine. Știu numai că și scriitorul și ziaristul lucrează cu aceeași pană. – T.A.

[EMINESCU]

Prefață

La mânăstire, îmi aduc aminte de el, venise să ceară adăpost până la moarte, un monah îmbătrânit în Tebaida printre șacali, timp de douăzeci și cinci de ani, duhovnicul Paisie. Un zâmbet nedespărțit de frumoasa lui față senină, blajin și iertător.

Fiind hirotonisit, era chemat de stareț să slujească liturghia. Nu sunt vrednic, Prea Cuvioase, să umblu cu Sfintele Sfinților, își cerea iertare împlânzitorul de șacali. Sunt necurat.

În *Thais*, are Anatole France un profil de călugăr, Pafnutiu, care, trecând noaptea pe marginea Nilului, își trăgea învierșunat gluga peste ochi, ca să nu vadă strălucirile frumuseți ale nopții și să fie emoționat.

O stare îngerească le da călugărilor, în splendida lor naivitate, o levitație care plutește, ca în *Hamlet*, nefixată, între pământ și nesfârșitul boltit în curbe albastre.

Înțeleg emoția, teama și sfiala acestor duhovnici, când iau dintr-o cărți pe Eminescu. Cu atât mă simt mai stânjenit dacă trebuie să-mi pui vorbele și semnătura dedesubtul numelui acestui Beethoven al graiului românesc. Prezența unui actual în lumea de nesfârșituri înstelate ale poetului, indiscretă și declaratică, e teatrală, gesticulează și se pretinde. Adeseori comentatorii și critica lui au căzut în apelpisivă de operetă și au voit să-i știe neștiutul și, socotind în intimidata lui nemurire, au păcătuțit cu emfază.

Cu intenția de a pune în sânul tinerilor cititori un mănunchi de stihuri alese, pentru a fi simțite în tăcerile singurătății, editura mi-a cerut o pagină, de care, în nestare de atitudine de catedră, caut să fug prin târcoale.

Că reapare o culegere a pribeagului nostru de geniu n-a fost și nu este de prisos pentru tineret.

Adeseori Eminescu e cunoscut din auzite și nerăbdarea de a-l cunoaște de aproape, distrată și deviată de alte îndeletniciri ale emoției, se înstrăinează de frumusețile lui. Nu prea de mult, acum vreo douăzeci și cinci

de ani, am asistat la un examen de bacalaureat cu candidați tari în fizică și algebră, din care numai vreo treizeci la sută îi citiseră versurile adâncit. O categorie de băieți nu aflaseră încă bine de el și alta îl credea încă în viață. Domnișoarele gustau cu deosebire *Somnoroase păsărele*, ca epidemica *La prière d'une vierge*, pentru că le cântau în sindrofii la pian.

Fie aceste câteva rânduri însoțitoare a cărții mici, dată la tipar, ca un buchet de flori pe mormântul marelui descălecător al poeziei

1958

FOLCLOR

Povestindu-i, printre întrebări, cele relatate mai jos, un confrate de la «*Cntemporanul*» mi-a răspuns cu politețea pluralului telefonic: «Faceți-ne o tabletă pentru numărul viitor». E viitor și viitor. Pe lângă viitoarele I și II, gramaticale, în publicitate se mai întâlnește și un al treilea: viitorul elastic. El permite, de pildă, ca o revistă anunțată în ianuarie să apară prin octombrie, fără pagubă pentru nimeni.

De când tot le înfășor în hârtie, ca fabricatele de ciocolată, cam «amăruie», într-adevăr, se vede că tabletele, utilizate și în farmacie, tind să ajungă și în literatura comprimată ceea ce se cheamă, între sonet și epigramă, un gen. Deci, o nouă tabletă. Pe responsabilitatea, jumătate, a confratelui nostru. Numai că, bănuindu-mi-o, de la început, de astă dată mai lungă, cititorul binevoitor o poate duce la ochi bucățele, indiferent de unde le frânge. Mai sper că, în vârstă de douăzeci, treizeci, patruzeci de ani, cititorul s-a și învățat, de o vreme încoace, să nu fie mirat peste măsură că unele amintiri vin în condei încă de mai nainte ca el să se fi născut, și că amintitorul mai trăiește. Asta e, mi se pare, viață. În ea încape și un trecut care nu a murit de tot.

Sunt va să zică, de atunci, de la o dată incertă, numărate înainte și îndărăt, pe toate degetele unui etern repe-

tent la toate matematicile cu putință, cincizeci și patru de Crăciunuri, și după cel dintâi, petrecut la Friburg (Friburg în Schwyz), mi-am deschis umbrela subt care dormeam cu geamantanul, pe malul Lémanului albastru, între muete și vrăbii, împărțind pâinea cu ele. Obraznicele ți se adună, de cum te simt, împrejur, amestecate cu porumbieii, și-ți iau duminicatul de la gură.

Îmi cheltuiam zilele de vară prea fierbinți într-un sat din Câmpia Genevei, Athenaz (se citește Atnâ). Acolo am cunoscut un profesor de folclor de la Universitatea din Berlin. Obişnuia să facă o dată pe an, dimpreună cu nevasta (lui), profesoară și ea, drumul pe jos, din Reich până în satul helvet, unde-și trăiau amândoi vacanțele de școală. Echipați de alpinism, încălțați cu gheare de fier, cu sacul de subsuori în spinare, culcați pe unde apucau, cu capul pe piatră, clătindu-și ciorapii nădușiți pe la fântânile și izvoarele din drum, ei intrau în sat, cu pana și bufnița tiroleză la pălăria răsfrântă în sus, hăulind a *jodl*. Zisei nădușeală pentru că sudoarea e a frunții și n-are miros.

Catedra universitară de folclor era pe atunci o specialitate exclusiv germană, ca și diploma de doktor în Bele-arte. La o Kultură care se exprimă pentru *Reuma* în douăzeci și patru de volume, de câte o mie de pagini, iar pentru *Petroleum*, scrise de un singur savant, în patru sute treizeci și două, dintr-o dată, un curs de folclor, repartizat pe zece semestre, era o jucărie sau, ca să rămânem în ton, *ein Spielzeug*.

În mai mulți ani de reîntâlniri în același peizaj, ne împrietenisem destul. Duminică jucam bucuros popice și ne acordam și câte un *Bruderschaft* cordial. *Bruderschaftul* german implică ciocnirea cănilor cu bere, duse la buze, cot de după cot, încărligat. Încă nu ajunseserăm la forma supremă, aceea de a sorbi reciproc și din cana vecinului cu care ciocnești, dând pe gât, odată cu spuma, și balele lui... Înghițitoarea valahă se refuza hotărât, de teama acelei revărsări oticnite îndrăt, pentru care țăranul are o denumire de o rară, nepermisă plasticitate vulgară, inexistentă cu patru silabele ei, la litera B din dicționarul limbismului pur.

Profesorul nu aflase că aş fi fost român. Mă purtam cu o aproximativă barbă, cu chica retezată pe ceafă şi cu o şapcă luată de la Zürich; aşa că treceam, cu capul meu, neuzitat prin părţile autohtone, drept rus, ceea ce nu-mi disconvenea, Elveţia fiind pe atunci populată de mii de revoluţionari de la Neva.

Desigur, am stat de vorbă mult cu profesorul şi cu subiectul lui favorit. Când un geamgiu se întinde la glumă, anedoctica lui se menţine la sticlă şi chit. De ce lucru putea să fie obsedat spiritul unui profesionist al opiniunii critice, dacă nu de folclor? Ei bine, am învăţat de la el o sumedenie de noutăţi, pe care n-am fost în stare să le verific pentru o edificare definitivă.

Cel mai bogat folclor muzical din lume, dogmatiza profesorul, nu era, cum credeai dumneata, scandinav sau arab. Ridicându-se din scaun (eram la masă), cu o voce tronitruantă de *Jupiter tonans*, şi, gesticulând cu arătătorul înfipt ritmic de sus în jos în aer, a dat o sentinţă, că eram să leşin. Orice folclor are mai multe sau mai puţine motive originale, trei, patru, şapte, douăsprezece, cincisprezece. Folclorul românesc are treizeci şi trei de motive originale... le socotise!

– Ce vorbeşti, domnule?...

Întors în ţară, am încercat să mă documentez. Dacă e adevărat, îmi ziceam, e bine! Asta însemnează mult.

Am alergat la cărturarii muzicii cântate şi raţionate. Nici unul nu comparase în cifre motivele internaţionale de folclor. Apoi, cum uită omul, am uitat.

Avem azi un Institut de Folclor, culegători şi păstrători de melodii. Mă rog, cine ar primi sarcina să desluşească precis întrebarea: este folclorul nostru atât de înavuţit în izvoade, pe vioară, pe fluier, pe nai şi pe cimpoi, pe cât striga, cutremurat, profesorul berlinez la Athenaz?

Mă gândesc, dacă îmi dă voie, şi la maestrul Jora... Când eşti maestru, s-a isprăvit. Eşti obligat să le ştii pe toate, şi chiar mai multe, ca Pic de la Mirandola.

ALMANAHUL NOSTRU

O.N.T. Carpați (ONETEUL) scoate primul Almanah.

Aceste trei litere inițiale denumesc prescurtat Oficiul Național de Turism, organizat pentru călătoriile prin țară, cu prelungiri periodice prin străinătăți.

Almanahul se adresează, natural, cititorul român, care, din nefericire, își cunoaște patria prea puțin, ca un îndemn stăruitor la mișcarea din loc sedentar pentru înprospătarea fizică și morală a muncitorilor de toată categoria, fixați profesional de sculele unui atelier sau biou, tot un atelier și el. Ieșirea din monotonia activităților utile, cotidiene, înviează, face mintea mai ageră și simțirea mai bogată, împuternicește, dă noi puteri la lucru și bucurii. Inițiativele de stat actuale, inexistente mai înainte de cincisprezece ani, de a se trimite miile de adulți și copii, la mare și munte, au acest fericit înțeles.

S-ar fi căutat cândva un surogat al imperativei trebuințe de odihnitoare înfrăgezire, pe care natura l-a găsit în alternarea dintre zi și noapte, dintre arșiță și rouă, și surogatul a fost de hârtie, ieșind o săracăcioasă *România pitorească*, scrisă la Ministerul Instrucțiunii Publice, cu ochii la arhivar, de către poetul Alexandru Vlahuță, însărcinat să desfacă harta frumuseților noastre – prea departe de scopul, poate că propus. Desigur că o literatură turistică, încă puțină, ar fi suplinit, foarte relativ, pentru cititorul lenevos, de pe canapea, contactul direct cu mărețiile splendidelor priveliști românești. Poate că și simțământul patriotic verbal și redus al stăpânirilor anterioare, gata de orice concesi și alianțe, s-a datorat lipsei de strânsă prietenie, activă, aș zice de înfrățire în dragoste cu apele, cu pământurile, codrii și piscurile României lor.

Ar fi preferabil alt cuvânt în locul «turismului» luat cu împrumut de la streini, dar nu-l avem. «Drumetia», derivat literar din *drumet*, evocă prea mult picioarele goale și traista-n băț ale pribeagului rupt de oboseală, cerșetor din sat în sat a unui ungher pe laviță și a unui dărab de lipie.

Termenul are astăzi o amploare vastă. La mijloacele de odinioară, trenul, carul, căruța, roibul călătorit, se adaugă în superlativ automobilul, care, în milioanele lui de exemplare, constituie dominantă incomparabilă a circulației universale. «Oneteul» nostru acoperă șoselele și țara cu frumoasele și încăpătoarele, și rapidele lui autobuze.

E un fel de rușine să nu ne cunoaștem țara. Ca și limba ea trebuie să se identifice cu fiecare din noi.

Țara te așteaptă, cititorule. Dumneata ce mai aștepți?

1959

URARE LA LUCEAFĂR

De Anul Nou, să rugăm Luceafărul să pogoare în pana caligrafilor, din tărie, purtați de strălucirea lui. Pe sfîios a-l stărni, iar infumuratul să-i dea stângăcia sfiei. Îngâmfaților să le aducă zmerenia pedepsitoare a păcatului celui fără ispășire.

Tu, Luceafăre, seninule neclintit, tu stai în bolți de veghe, urmărit de călătorul pe talaze să nu te stingi, așteptat de păstori să scaperi și să le arăți, cu turmele, drumul pe întuneric.

Ai tremurat în strunele cântărețului orb din Elada, ai sunat în fluierul ciobanului *Mioriței*, ai fulgerat în pana frământatului nostru dureros Mihai....

Arată-te-n fereastra casei unde naște muma noastră, femeia, chinuită de rodul pântecelui cu nădejdea neprihănitelor dimineți ale lumii. Ea trudește toată vremea, la seceră, la sapă, la caier și furcă: sărută-i degetele noduroase.

În salba logodnicei anină-ți mărgăritarul. Pune-ți licărul în lacrima ei de bucurie.

Și du-te, Lucefere, departe, cât mai sus. Descântă plodul bobului de grâu și porumb să răstoarne țărâna și să-și pornească spicele către tine.

Miruie-ne fruntea cu zimțul ivirii tale de seară și de zori.

Fii părtaș la măhnirile și năzuințele noastre.

Umblă cu albinele din floare-n floare și tăgăduiește-le mireasma, și izmei, și iasomiei, și lămâiții, și păpădiei păscută de iezi. Și vino mai încoace de noi... Sărută botul frged al vițelului bunichii, farmecă ouăle cloștii cu pui de aur. Prinde-te în acul răbdătoarei Cătălina, care te coase în fote, zuvelci și pieptare, câte zeci de ierni în șir.

Strecoară-te, cu dalta cioplitorilor, în cremenea stâncii, în pensula zugrăvitoare de noi frumuseți, și în condeiele noastre, Lucefere, ochiule pe veci neadormit – și în brobona de sudoare a tuturor ostenitorilor, roua genelor tale.

Fă-te frunză, fă-te betea. Tășnete-n izvoare. Du-ți cocorii și stolurile de rândunele spre miazăzi. Fii și cu ciorile bun, că și ele trec prin visul tău de limpede feciorie, ca porumbieii și turtureaua.

Te iubim cu cât mai înalt te ridici – și cu atât ești mai aproape de noi.

Îndeamnă-ne să fim mai curați, mai blânzi, Lucefere de Anul Nou.

1960

PRIN CONSTELAȚII

M-aș căi să nu pomenesc de o plimbare prin cer, mai de curând.

Pretextând că profesorul Observatorului Astronomic din București împlinea șaptezeci și cinci de ani (Cei mulți și voinicești înainte!) Academia l-a invitat să fie sărbătorit în aula ei și sărbătoritul nu a mai avut încotro.

Într-adevăr, la 19 februarie a tras la poarta instituției Carul Mare, de argint, urmat de brișca de cleștar a Carului Mic.

Ptolomeu, Galileu, Pitagora și Copernic veniseră mai devreme, cu invitație specială. I-am găsit îndreptându-și

ceasornicele de la mână după meridianul București, unde poposeau întâiași dată .

Belerofon d-abia descălecuse și el, legându-și, cu căpăstrul, Pegasul de paltinul din fața intrării. Ceilalți se deteră jos din cele două cărucioare.

O dispută de preferințe întârziase programul, unii academicieni voind să ia un ceai în Casiopeea și alții o limonadă în Aldebaran. Căruța de argint ne-a purtat în sus și-n jos prin emisfere, fermecați de vastele peizagii diamantine, dezvăluite de astronomii de la Filaret.

Cât au durat povestirile lor inspirate și limpezi, nu s-a ivit nici un căscat, auditoriul simțind, dimpotrivă, o învigorare vioaie, cum nu mai încercase de la lectura *Iliadei*, sau de când cu Apa mare, cum i s-a mai spus. Sosită la o sărbătoare de șaptezeci și cinci de ani, asistența a plecat întinerită.

O atmosferă virginală plutea în aula Academiei și stelele-și ningeau petalele impalpabile pe zâmbetul, aș zice fericit, al audienței.

La elogiile iluminate ale foștilor lui ucenici, a răspuns sărbătoritul, care s-a prezentat împresurat de aripi. Vorbirea solului ceresc a fost de o incomparabilă frumusețe de dantelă și păienjenis astral.

Studiul stelelor l-a transfigurat într-atât încât auditorii se așteptau să-l vadă zburând... Cântarul cuvântului și sfiala cu care marele învățat primea aplauzele și tăcerile dintre ele au dat dovada spiritului de știință proaspătă, la limita lui de azur cu poezia. Acest bărbat, puțin la trup și mult la simțire și intelect, așternea o delicată undă de reverie pe suflutele din sală.

El a ieșit din aulă cu brațele încărcate de snopi de miozotis, edelweis și ciclamene, culese pe crestele de sus, în hora planeților din eternitate. Nemaîntâlnită, pură, inefabilă bucurie! Un om în cerul deschis, într-un paradis de giuvaere, umbla prin veacurile veciei, ca prin grădina lui, acoperit cu chichiuri de mărăgăritare.

Omul gingaș se cheamă, cu simplitatea plugarului de jos, numai Gheorghe și Dumitrescu. Numai atât.

ȚARA SURĂSULUI CONTAGIOS

În folclorul românesc încap nu numai dansurile, muzica, baladele, povestirile, strigăturile, realizările decorative, extrem de variate și de un remarcabil gust al formelor, culorilor și nuanțelor – acestea preparate din plantele și rădăcinile sălbatice cu iscusitele mâini ale sătencii – mergând de la încondeierea ouălor până la podoabele de costum de lână, borangic, cânepă și bumbac, dar și vastul spațiu al denumirilor de munți și râuri, de văi și localități încă inexplorat de filologie. Când se vor hotărî să dezgrădească ocolul didactic, dând liber drum turmelor de vocabule legate de denumirile munților și văilor încă virgine și când vor apuca pe cărarea care duce prin ghimpi și rădăcini, departe, învățații vor descoperi, poate, odată cu mecanismul secret al limbii, o nebănuită poezie.

Într-adevăr, poporul nostru posedă deosebite facultăți de sinteză în facilitatea lui de transformare a verbului și adjectivului în substantive și invers, și de trecere a lor spontană în vocabularul numelor proprii. Între alte probleme, legate de asemenea facultăți, din care nu trebuie excluse inspirația și spontaneitatea, e de studiat și preferința de multe ori pentru nomenclatura localităților plurală, frecventă și în limba franceză – Piteștii, Ploieștii, Bucureștii, Călărașii, Mehedinții etc. sunt denumiri la plural. E o chimie și osmoză a limbii noastre, încă nu îndeajuns de identificate, și care creează sumedenii de analogii flotante. Sunt aspecte ale acestei specii de folclor, uimitoare și care constituie pentru intelect un adevărat regal de satisfacții.

O zicătoare lansată odinioară de bardul din Mircești, Alecsandri, spune fără ironie că românul se naște poet. Adevărul este că poporul nostru are în cântece, basme și sentințe un foarte bogat și variat folclor încă din timpurile când țăranul nu știa să scrie și să citească și-și ținea socotelile în creștăturile pe băț, cu cuțitul tras din brâu și chimir. Nu exagerăm întru nimic dacă vom adăuga că nivelul atins de inspirația și expresia literaturii lui grăite, și trecută în sutele de ani din generație în generație, nu a

prea fost întrecut de literatura noastră cultă, din ultimele două veacuri, care au iscat în schimb scriitori egali în valoare cu cei mai recunoscuți din toată lumea. Păcat că limba ieșită din împărecherele cele mai neașteptate are o circulație limitată la fruntariile țării.

E incontestabil însă că românul se naște înzestrat cu facultatea unui har personal, vizibil în tot ce a creat inteligența lui frământată și vioaie, harul frumuseții, exprimat tot atât de clar în cusături, broderii, costume, covoare și ceramică.

Oglinda vieții unui popor, a însușirilor, a psihologiei, a valorii, a personalității lui comparativ distincte, o dă mai ales folclorul. În spontaneitățile și sinceritățile, în naivitățile, îndrăznelile, îndoielile și greșelile lui, folclorul e biblioteca și muzeul popoarelor, anterioare manuscriselor, cărților și industriilor ivite după multe timpuri trăite, în cotidianul dintre răsărit și scăpătat.

Muncind pământul pe care învățaseră să și-l asocieze pentru hrană, mii de ani, mai înainte de a fi început să-l numere și să-l adune în sute și sute, popoarele nici în odihna meritată de o strădanie și un chin fără preget n-au stat inactive. Când nu și-au ostenit peste măsură brațele și genunchii, au început să le muncească gândul, închipuirea, și fantezia, între visurile de noapte și realitățile zilei. Au făcut cântece și povești. Degetele femeilor, iscusite să toarcă, să tragă firul, să țasă și să coasă, au dat broderii.

E o concordanță ciudată dar elocventă între sentimentul de frumusețe al poporului românesc și frumusețea lui fizică unanimă. Grația feminină umple satele și orașele cu o abundență neobișnuită la multe alte popoare. La muncile grâului cu spicul bogat cât și la prașila de porumb, secera și sapa sunt purtate de către mii de fete, intrate prin valurile de aur ale recoltei ca în tablourile marilor maestri. Madone în cămașe, cu o carnație a sânilor desfăcuți, exuberantă.

S-ar putea zice că Patria ispititoareii Eva și a mândrului Adam, din *Biblie*, au fost câmpul și munții românești.

Suntem un popor care cântă și surăde, surăsul fiind floarea de mac a tuturor buzelor carminee ale fetelor noastre. Zadarnic ai căuta posomorârea și încruntarea la

noi; surâsul e al țării întregi. România nu râde în hohote zgomotoase. Ea zâmbește ca și peizajul ei, și surâsul e al naturii întregi, trecând în graiul și literatura orală.

Peizajul acesta este dominat de munte, leagănul și adăpostul de veacuri al poporului. Nenumărate sunt frumusețile Carpaților pe care încearcă să le înfățișeze ochilor privilegiile încântătoare din această carte. De ele se leagă istoria noastră zbuciumată, în ele și-a găsit un izvor nesecat folclorul de care am amintit.

Ne-ar trebui un registru, nu spațiul scurt al unei prefețe, ca să înșirăm toate aspectele frumuseților infinite ale acestor munți, cu piscurile, pădurile, pajiștile, văile, văgăunile și peșterile, florile și apele lor, cu oamenii ce-l locuiesc, cu viețuitoarele care și-au găsit aci sălașul.

Să ne mărginim, cu părere de rău, la câteva stațiuni balneoclimaterice în care își caută bolnavii sănătatea și sănătoșii vigoarea împuștinată: Sinaia, Bușteni, Brașovul și Poiana Brașovului, Călimăneștii, Olăneștii, Căciulata, Slănicul Moldovei, Predealul, Băile Herculane, Borsecul, Tușnadul, Sovata, Lacul Roșu, Toplița, Borșa, Stâna de Vale, și multe altele.

Turiștii vor putea gusta emoții inedite. Iată lacurile glaciare din muntele Retezat, iată salinile de la Cacica, defileul Oltului, iată carierele de marmură de la Rușchița, Valea Iadului din munții Bihorului, peșterile Polovraci, Ialomicioara, Cioclovina, Meziad, Cetățile Ponorului, Pojarul Poliței, coloanele de bazalt de la Detunata, iată ghețarii din grotele de la Scărișoara, Gura Barsa și Focul Viu, lacul Sfânta Ana care-și odihnește oglinda apelor în fundul unui crater, lacul sărat Ursu, stâncile Sfinxul și Babele din munții Bucegi.

Multe din monumentele noastre de seamă, moștenite din moși-strămoși, biserici și mănăstiri, sunt presărate tot de-a lungul munților de la Tismana, Curtea de Argeș, Hurez, la Agapia, Neamțu și Putna seculară; o bijuterie de arhitectură: Dragomirna, apoi Voronețul și Sucevița.

Acolo, de unde lipsise piatra, arhitecții de odinioară s-au mulțumit să utilizeze lemnul, ca la străvechile bisericile din Maramureș.

Două cetăți: Neamțul și Râșnovul. Două castele: Branul, muzeu de artă feudală, Peleşul, muzeu.

România s-a mărginit să-și păstreze tezaurele, fără publicitatea gălăgioasă întrebuițară de obicei. E aici și un indiciu caracteristic al modestiei și al vieții sufletești interioare. Străinii au ce vedea și simți în patria noastră necunoscută multora. Mulți dintre ei n-au aflat unde trăiește România și nici nu știu unde e situată exact măcar capitala ei, Bucureștii. La această descoperire vrea să contribuie albumul de față. Să lăsăm și aici să vorbească imaginile, graiul lor este destul de îmbietor.

Poftiți, doamnelor și domnilor, la noi! Poporul nostru vă iese înainte cu tradiționala pâine și sare. Și venind o dată, vă veți întoarce mereu la noi, răsplătiți întodeauna cu sentimentul suav al bucuriei.

1960

CUVÂNT ÎNAINTE

Dând vremea îndărăt, paginile de față au variate vârste, tinerele, dacă se poate zice, când copistul a intrat într-al optzecilea an al duratei, alternând cu cele de peste patruzeci. Mai pot ele să intereseze pe cititor? întreabă obișnuita îndoială.

Se afirma, aș fi crezut din politețe, că ele mai suportă lectura. În ce mă privește, le-aș fi aruncat bucuros încă o dată în foc, obișnuitul meu de o viață întreagă, permanentul activ colaborator.

M-am lăsat încredințat că însemnările de-a fuga, de altădată, coincid cu împlinirile unora din ele mai târziu. Verificate de timp, ele se încrucișează, într-adevăr, cu ignoranța sinceră sau prefăcută, din spirit de originalitate, a câte unui ucenic beleartistic, căruia în momentul cutare nu-i ieșiseră încă dinții și care, rămas neîntărcat, în așteptarea ivirii măselelor de minte, s-ar mai complăcea într-un infantilism tardiv, pentru acoperirea lipsei de

informație sau a deficiențelor de intelect. Adevărul exclude și reticența și tăgada neghioabă.

Ei bine, dacă osemintele de slovă și hârtie mai pot să tremure în criptele arhivei, să le scoatem la aer. De acord! Apoi dezgroparea le mai împrumută un fel de viață cioburile din pământ, prin patina vechimii.

Am participat, ca un prim cititor sceptic, la întocmirea prezentului volum și-l accept ca o introducere răzleată la niște probabile Memorii propuse, antipatice subsemnatului, odată, demult, dar din ce în ce mai ispiti-toare. Ele ar putea să îmbrățișeze cincizeci de ani de trecut amestecat, mai mult sau mai puțin literar, încă nescris. Trebuie notate și amplificate unele lucruri date uitării.

Scriitorii au pățimit în toate generațiile ultimei sute de ani de nenorocul unei prea scurte vieți. Pana muncind, amintirile se risipesc. Uneori, și poate că și mai des, cere cuvântul și procurorul conștiinței, care nu tace niciodată, dar aștește pe-alocuri. Mi-ar veni să bănuiesc că umbra noastră, animată de la naștere de noi, să ne soarbă, va mai aștepta, consimțindu-i condeiului un răgaz și purtarea lui mai departe.

La răsfoirea ziarelor și revistelor cercetate nu s-au putut găsi toate *efemeridele* și *tabletele* de odinioară. Sunt unele goluri pe care nu aş avea cuvânt să le regret. Regret însă însemnările scăpărate din aprinderea unei împrejurări, atunci necesare — și le-am înlăturat, fie din pricina excesului de accent, fie pentru că gustul polemicii răspicate, în apărare și atac, dintr-o epocă lungă, m-a părăsit, Procurorul conștiinței mai știe și să uite și să ierte.

1960

TABLETĂ

Anul Nou e o sărbătoare a tuturor, dar mai ales a copiilor, intrați într-o lume nouă, a jucăriilor și a păpușilor. Să fim alături de ei la toate vârstele noastre, întinerite măcar o zi. Ceea ce-i mai bun în oameni e tocmai

copilul. Copilăria e tocmai poezie, e bucurie și entuziasm, voie bună cinstită și dragoste adevărată.

Cu toate acestea literatura noastră, care a dat cititorului valori definitive, suferă de o deficiență concretă. Cărțile copiilor sunt prea puține. Scriitorii se feresc parcă-ntr-adins de poezia copilăriei, ca de un gen literar inferior și degradant, pe când cele mai frumoase basme și povestiri farmecă de sute de ani tot atât de mult copilăria cât și maturitatea. Danezul Hans Andersen e și azi proaspăt și nou, cu toate că și-a scris povestirile acum o sută de ani, iar italianul Edmondo de Amicis, continuu actual, stârnește emoția tuturor generațiilor de cititori.

În toate limbile s-a scris mult pentru copii. Edițiile ilustrate fac parte din toate bibliotecile din lume, penița întrecându-se pretutindeni cu creioanele în culori să le dea cititorilor cât mai impresionante.

E de luat o inițiativă pentru a decide poeții și prozatorii noștri, cărora nu le lipește talentul, dimpotrivă, să-și caute subiectele în lumea și sensibilitatea gingașe a micilor cititori.

Poate că Uniunea Scriitorilor e cea mai indicată autoritate literară să o pornească.

1961

O CARTE

S-a tipărit o carte binevenită și impresionant de admirabil frumoasă, *Anatomia artistică*, a profesorului de această catedră, de la Institutul de Arte Plastice (fosta Academie de Bele-arte) din București. Cartea nu ne sosește de la Paris, scrisă de un român, Ghițescu, în proasta noastră limbă românească.

Apărută în 1959, simili-criticii estetici, atât de limbuți când este vorba să-și vădească relieful personalității nițel cam plat, afectează a nici nu fi luat-o la cunoștință; și tocmai se anunță publicarea celui de al doilea volum, lucrarea promițând să ajungă exemplară.

Întâia sânguită în priceperi adânci și de incontestabil talent substanța volumului apărut se ridică la un nivel încă neatins în obiectul ei în nici un Occident.

Pe o suprafață mare de text (34x26 cm.) și pe o sută cincizeci și șase de pagini imprimare pe hârtie *Kunst-druck* și cu mare belșug de ilustrații demonstrative, autorul, abandonând descriptivul banal și stricta disciplină mărunț medicală, dar întemeiat atât pe anatomia larg științifică cât și pe realitatea îndelungată a raporturilor personale cu artele, muzeele, cu artiștii și atelierile inspirațiilor cu pensulă, modelaj și daltă, inaugurează în scrierea dumisale, nouă pentru toate dezideratele de reprimare a omului viu și a vieții, un vast orizont. Mișcarea și expresia exterioară, variabilă, a mecanismului fizic, proprie artelor în sinteză, îl preocupă esențial, iar cititorul, om de gust ori însuși artist, deprinde, urmărindu-i fraza stabilă, bine încovăiată la răscruci, limpezimea ideilor emise de un intelect frământat și seducător, tangente pe sensibilitățile nedeslușite.

Nici un elogiu nu-i prea mare pentru niște rezultate atât de complex revelatoare.

Trebuie felicitată direcția Editurii de Stat (E.S.P.L.A.) că înțelegând calitatea manuscrisului i-a dat preferințele luxului ei de mijloace.

Conduc de profesorul Ghișescu, cititorul se întâlnește cu Michelangelo, cu Leonardo da Vinci, cu Dürer, cu Rembrandt, cu neuitatul nostru fost mare învățat și om, discipol poetic al lui Homer, Francisc Rainer, și cu savanți de talia unor Pavlov, Laptev, Bunak și Gherasimov.

Nu trebuie uități nici colaboratorii cu străduința și toată grija, la cartea medicului profesor și artist, necesară în toate bibliotecile publice și particulare și pe masa de lucru a tuturor muncitorilor cu gândul, cu simțirea, cu condeiu, cu penelul și cu osteneala, din casele noastre. Ei se numesc cu titlurile respective: Adler, prezentatorul grafic, M. Epure, responsabilul de carte, I. Marcus, tehnoredactorul și corectorul I. Caradima.

TRADUCERI ȘI TRADUCĂTORI

La o anchetă deschisă de «Contemporanul» asupra lui Maiakovski, răspunzând că nu mi-aș putea organiza o părere valabilă din traduceri răsfoite, în genere sub nivelul admisibil, unii confrăți care și-au făcut din scriitorul rus profesie și carieră, bănuind că e vorba numai de traduceri românești, au exprimat iritarea că li se contestă o incontestabilă genialitate.

Ei nu admit părerea liberă și fără tocmeala că-ți dau ca să-mi dai.

Lapidari, italienii știu că între traducere și trădare literară sunt similitudini de sens: *traduttore traditore*.

Mai bună sau mai proastă, traducerea prozei, care-i un film verbal de peripeții înădite în romanul povestit, nu implică prea multe rigori de substanță. «Nat Pinkerton» apărea săptămânal, fără nici o supărare pentru cititor, la New York, în douăzeci de limbi odată, distribuite în două continente.

În poezie sau în ceea ce s-ar numi poezie prin faptul versificării e cu totul altceva. Acolo, fără aproape impasibila valoare de condei egală cu originalul, tâlmaciului i se cere, de la sensibilitate și temperament, o intuiție tot atât de rară și ea ca și egalitatea calității.

Sunt întrebat pieziș dacă necunoscând limba rusă aș putea să am o părere despre potențele unei traduceri, ca și cum transportarea dintr-un idiom într-altul se reduce la o problemă primară de dicționar.

Ba bine că nu! Dacă textul nu fulgeră și nu-i fierbinte, substanța se meschinează, traducerea e nulă.

Poezia e esențialmente sinteză. Împletite, clarul și obscurul tulbură, stârnind emoția și mai mult sugerează decât spune. Nicăieri ca în poem nu se impun mai acut expresia cu măduvă și stilul. Traducerile obișnuite, că le prelucrează unul sau mai mulți colaboratori, sunt niște schelete cu ciorapi.

Ultimele noi exemple de mare izbitire le-am avut în literatura personală. Pe lângă numeroase traduceri zero, poezii Luc-Andrè Marcel, în franțuzește, Alfred Margul-

Sperber în germană, Ferenc Szemler, în maghiară și poezii sovietici au dat versiuni excepționale, relativ la intrinsec.

Ne-am învățat, fără învățare de minte, să ne jucăm de-a poezia ca la țintar și în arșice. Ar fi timpul să ne dezvățăm și să ne golim de groțeștile înfumurări.

O limbă care a dat un Eminescu nu mai tolerează vagile aproximații, denivelarea și mediocritatea, necum îngâmfarea sterilității aflate în treabă, chiar dacă o critică ambiguă sau din același aluat le bate din tipsii și tobe.

Mai poate oare să dureze mult contrastul dintre ce scrim și măreția reconstrucției din temelii a țării și orașelor ei, și să treacă definitiv poezia în privilegiul exclusiv al arhitecților, inginerilor și meșterilor zidari, iar cuvintele să rămâie în ritmică, imagini și rimă, cărămizile însuflețite, ca niște silabe ale noilor frumuseți zilnic inspirate și gândite pretutindeni la noi, în tot ce se întemeiază și se înalță?

1961

SALVATORE QUASIMODO

Hotărâse editura ca versiunea de față a poetului premiat la Stockholm, de către instituția Nobel, să fie primită la încrucișarea poeziei italiene cu poezia românească pe o pagină iscălită cu semnele de mai jos, supremă politețe poetică și datorie literară.

Încă nu aveam în atelier textul, aș zice tradus dacă n-ar fi mult mai mult, cu prefața poetului nostru Baconsky, care-mi dislocă pagina și mi-o face inutilă.

Un al doilea cântar al polenului plutitor peste celulele silabice din versurile textului «tradus», nu mai poate ușor găsi un loc, și cu atât mai puțin cu cât competența critică subsemnatului îi lipsește. Îmi tremură mâna, mărturisesc, la echilibrarea legănată a inspirației poetului propus literaturii noastre cu ponderea cuvintelor aproximativ interpretative.

Să nu vă așteptați la ceea ce-i departe de condeiuul meu: o părere rece, didactică și fără admirație entuziastă.

Poetul italian se prezintă indiscutabil și întreg cititorului român, ca un peizaj în conturile virgine ale naturii. Rupând locurile comune îndătinat, el face poezie din tot ce-i întâlnește sensibilitatea, viața fiind, înainte de orice, versificare și text, adevărata, marea și toată poezia. Salvatore Quasimodo se vedește în fiecare din frumoasele-i poeme la nivelul înălțimilor și în gingășia frăgezimilor cântate pe harpele de aur ale ghiersului roman, începând cu Dante și sfârșind cu el.

1961

TINEREȚE

Deunăzi, într-o dimineață cu soare mai mult, confratele dar și șeful catedrei de Literatură română de la Universitate, m-a pus, cu delicatele sale deconțe, la zid...

– N-ai vrea să treci, m-a întrebat, pe la noi la Universitate, dacă te lasă sănătatea? Studenții noștri din anul al cincilea vor să te vadă, să te audă și să te cunoască. Peste câteva luni ei or fi profesorii generației care înmugurește.

E adevărat că până acum studenții nu prea m-au văzut în carne și oase, ci doar în zinc, publicat în gazete. Mai de curând, au putut să ia cunoștință și de o reproducere a unui tablou de familie zbanghiu. Dar despre asta cu alt prilej, în altă tabletă.

Curiozitatea fotografică, aproape zoologică, o mai înțelegeam. Au avut-o și străinii. Câte o delegație literară din Occidentul cel mai apropiat și mai extrem, în vizită la București, ținea să vadă ce feluri de pahiderme intelectuale avem, după cum și noi suntem prin străinătăți curioși să contemplăm papagalii, crocodilii și șacalii respectivi.

De *văzut* era destul de lesne: văzut și plăcut. Mai greu era de *auzit*. Ce să audă spiritul critic ascuțit al studenților de la mine? Că denumirile scrise cu literă mare, ca

Universitatea, Literatura și alte asemenea entități, mă fac să mă cutremur? E drept că și altele, cu litere mai mărunte ca *operă, creație, glorie*, mă costă câte un acces de crampă. Dar, în sfârșit, m-am dus, am fost... Ce pot să spui? Am dat ochii cu câteva sute de noi Feți-Frumoși și de noi Cosânzene, venite din vremuri, de prin depărtări, de printre izvoare, râuri, pâraie, de peste mături și codri, la Carte, la Marea Carte și Marea Învățătură – asemenea majuscule îmi plac.

Eram într-o grădină cu suflete în floare adiate de un fraged elan matinal. Se desfăcea imens pe deasupra chiparoaselor zvelte și a gherghinelor deschise sulul de azur înstelat al inocentei și candidiei tinereți, pe care nici la vârsta fagilor seculari, cutreierați de viscole ce-i bat și-i colindă, și nu-i dezrădăcinează, nu putem să o pierdem de tot.

Între vlăstarele proaspete ale țării, între inimi zvâcnite și însuflețiri înalte, am trăit o neuitată seară de mare poezie. Trebuie să mărturisesc.

1961

CU GÂNDUL LA CITITOR

Pagina de față ar fi trebuit să fie prefața pe anul 1962 a almanahului revistei «Magazin». Dar tipografia luând-o înainte condeiului, care, fără electromotor, umblă pe hârtie mai încet, almanahul a și ieșit de la tipar.

Cititorul întodeauna răbdător și politicos își va da osteneala să mute cu gândul rândurile de mai jos în almanah și să primească urările de Anul Nou cele mai entuziaste, între care și urarea să ne citească almanahul încă o sută de ani, cel puțin.

Odinioară, cărțile tot așa de puține cât și cititorii, nu ieșeau ca-n ziua de azi, cu zecile și sutele de mii. În București nici nu erau librării. Nu-i prea de mult de atunci, să tot fie vreo șaptezeci de ani. Tipărite cu chirilice, am apucat, pe ici, colea, două singure cărți, *Călărețul*

fără cap și *Povestea vorbii* lui Anton Pann alternată cu semnele orizontale de psaltichie, autorul fiind cântăreț și dascăl bisericesc. Gama solfegiului de muzichie, *do, re, mi...* se citea la strană *pa, vu, ga, di, che, zo, ni, pa*, și de-a-ndaratele, *pa, ni, zo, che, di, ga, vu, pa*, diezul, bemolul și becarul fiind *gorgoanele*, adică titlul gălgâit al vocii pe cele opt *glasuri* din *Octoihul* lui Damaschin.

Să fiu iertat de sfânta Patriarhie dar psalții de la analogul din dreapta și din stânga cântau mai mult a zbercăt și răcnet urlat. Când maestrul Ionescu începea să dea drumul unei gârle de gorgoane din gâtlej, credinșoșilor le venea să fugă lăsând liturghia pe seama babei de la lumânări ori a paracliserului, care, după slujbă, stingea lumânările cu o prăjină prevăzută în vârf cu *muarniță*, deșerta cenușa din cădelniți, punea odăjdiile la loc în altar, mai trăgând și câte un fum de țigare pe la spatelul icoanelor împărătești.

Epoca următoare a pus în circulație pe *Cei trei mușchetari*, pe *Contele de Monte Cristo*. Nevasta tipografului Hertz, care știa oleacă nemțește, traducea din Dumas-père, soțul tipărind fascicole de-a lungul anului, la o vai de lume de mașină, peste drum de unde-i Poșta de azi.

Apoi s-a ivit almanahul, pentru delectarea familiilor pe jumătate băcani. Băcanul de pe vremuri fiind și *șpițer*, vânzând *sânge de nouă frați, miambal, ciriviș, piatră acră* și *sacăs* de morfolit în gușă.

Ce era almanahul? Cartea cărților și de căpătâi a negustorilor, singurii cărturari, cu poeți pe măsură: Marion, Carol Scrob, Grandea și ceilalți.

În cartea cea groasă găseai de toate. Era Enciclopedia clasei mijlocii – și pe deasupra citatul regal de la Plevna: «Asta-i muzica ce-mi place», glume macabre, povestiri și povețe, hazuri triste, și chiar modele de scrisori, cum scrie un tânăr unei tinere și o tânără unui tânăr: «Doresc ca mica mea epistolă să te întâmpine în momentele cele mai fericite ale existenței. Află despre mine că etc.»

Nu e de răs, pentru că așa cum erau, almanahurile au întinat gustul de lectură, o nevoie de suflet și de minte.

Almanahul a fost calendarul omului, care până să ghicească mersul meteorologic număra pe degete amintiri și boabe, uitându-se în soare și urmărindu-l printre nori. Cititorul avea nevoie de un îndreptar.

Almanahul de azi este din ce în ce mai mult o carte de cultură, prezentată vioi, surâzătoare și mult sfătuitoare.

21 decembrie 1961

BUFTEA, REGATUL LUI «UITE-L, NU E»

Bunii cititori mă mustră că am lipsit din colțul, unde scot pentru vedere la ghișeul cu oblonul închis două săptămâni, «Contemporanul»

Unii mă întrebă: Ce s-a întâmplat? Mi-ar fi expirat contractul cu literatura sau cu viața? Să fi fost dat afară, ca pe vremuri, cu toate bagajele în stradă, de către proprietar?

Când mi s-a întâmplat așa ceva, n-a fost nimic. Mi-am luat bagajele într-un buzunar și m-am mutat cu ele în Cișmigiu, sau în sala de așteptare a Gării de Nord, unde am dormit de câteva ori în tinerețe, și tot n-am fost absent.

Ridic din nou perdeaua de oblon și stau de vorbă cu trecătorul curios:

La o bună fugă de cal din București, în ajunul viscolelor lui februar, s-a oprit murgul la Buftea, în dreptul palatelor cunoscute din basmele cu poduri de aur și cleștar, povestite la gura vetrei de jar, Buftea mormântului lui Barbu Știrbei...

Neștiind pe unde se intră în furnicarul de aproape două mii de vrăjitori și magi ai umbrei și luminii lui Zoroastru, am cerut să fiu introdus în acest vast Vatican, făcător de farmece fluide.

M-am pomenit brusc în sânul unui labirint cu sute de cotituri, intrături, ieșituri, încăperi și celule misterioase, în fiecare din ele se oficia un descântec în feluritele limbi șoptite ale tăcerii. Se vedea fracționat și succesiv totul dar nu se auzea nimic... eram ca dincolo de lume și de toată lumea.

Prins în infinitele nuanțe de politețe ale directorului Paul Cornea, te apăsa temerea că ai să primești explicațiile și documentările, ca la Canterbury, în englezește... Noroc că se auzi deodată, din înălțime depărtată, strigătul: Vasile!... Eram tot în București, la Buftea, capitala filmului românesc, în dialect yankeu, un Hollywood...

Începutul îi fusese, mă rog, modest, cu un Studio Sahia, păstrat mereu pentru filmul paralel, documentar.

În cursele de ajungeri și întreceri, întârzasem serios. Ridicându-se cortina de întuneric de peste țară, România o croi deodată la stânga, peste buruieni, bozii, cucute, miriști, arături și șerpi. Iată-o gata, gata să iasă la *potou* înaintea altor alergători mai antrenați. De zeci de ani, franțuzii fabrică filme peste filme, uimiți când ne vizitează că n-au ajuns să aibă o Bufte și ei ca românii.

Instalațiile tehnicității celei mai perfecționate înzestrea-ză cu bogăție vastă uzina noastră de fantome în mișcare.

Grandioasa realizare e slujită de sumedenii de colaboratori, care de care mai inimos și mai pasionat de meșteșugul reveriei, transpusă în viața de toate zilele a omului, sculat de la muncă și ostenelele lui și îndemnat să viseze... Diavolul binefăcător al acestui nobil univers delicat și tonic, intercalat în forfota timpului și a existenței agitate, se cheamă cu numele pământesc de Gopo, celebru și căutat de jur-împrejurul planetei. Filmele acestui român, cu numele derivat din Popescu, a ridicat Popeștii noștri, luați până deunăzi în glumă și răspăr, până la prestigiu mondial. America îi cere Buftei filmele lui, pe nevăzute. În activitatea artistică internațională, Gopo e o prezență românească, fericită pentru faima țării și a poporului nostru, al căruia geniu începe să circule printre popoare... Ultimul film *S-a furat o bombă* indică o treaptă de glorie pentru Buftea și animatorii ei. Am văzut filmul la fața locului dimpreună cu mai multe alte filme de invenție și caracter, între care *Celebrul 702* trebuie citat pentru calitățile talentului profesional și numele altui român mai tânăr, regizorul Mihail Iacob.

Ar fi de continuat fermecătoarea poveste pe mai multe pagini de ziar...

BOXUL ARTISTIC

Dintr-un logos ținut la Conferința pe țară a Uniunii de Cultură Fizică și Sport (Ateneu: 25 februar 1962) am omis un epizod.

Era poate că prin 1915, dacă nu 1916, va să zică de mult.

Sporturile începeau de-abia să fie schițate și mai mult în gând. Se cunoșteau din ele numai conture confuze, destul de vagi, din corespondența ziarelor străine.

Se introdusese, e-adevărat, bicicleta, dar după un drum prin bolovani, amatorul unui asemenea sport se da jos din șa, fără joc de cuvinte, literalmente deșelat, călcând mai mult în zigzag și-n unghiuri scalene, strâmbat din încheieturi. Roțile pe cauciuc masiv nepermițând nici o elasticitate, velocipedistul ieșea dintr-o excursie de plăcere hodorogit și schilod.

Când începeau să vie «anvelopa» și «camera de aer» cu pompa de umflat respectivă, la o răspântie a Șoselei Kiseleff funcționa și un velodrom oval, de alergări, în curbele căruia se ciocneau sportivii solid, trântiți cu capul de scânduri. Personajul măreț și unanim admirat, al acestui fel de călărit pe o prăjină cu cuie, era un anume, pare-mi-se, Constantinescu. El se arăta pe Calea Victoriei dând din niște labe încălțate, scurte, de sus, pe o roată înaltă de vreo doi metri cel puțin, dindărătul ei cu o derizorie rotiță cât o farfurie. Pe caricatura înaltă, înjghebată din tot felul de sârme și speteze, trecea ca un păianjen din cei cu picioarele peste măsură de lungi, ducând în spinare o minusculă gânănie cu șapcă. Capul numitului sau nenumitului Constantinescu sau Demetriescu ajungea, călătorind între magazinul «Fain» și Capul-Podului, cam pe la etajul al doilea al caselor pe dinaintea cărora trecea. Gloria i-a fost acrobatului scurtă, ca orice glorie, vai!

Unele similitudini sportive se petreceau mai cu seamă la Moși, târgul cu surprize anuale al bucureștenilor, din mai. Câte doi luptători în tricouri de baie, cu pieptul nefericit scheletic, se băteau pe o podină de estradă, anunțând, în sunetele unei mașini de cântat infernale,

miraculoasele evenimente din interiorul cortului de circ: doi urși polari ronțăiau semințe și se înjurau pe românește; contemplarea la ochian a luptelor de la Plevna; Țarul Alexandru la mijlocul statului-major; Soliman Pașa; Scanderberg etc., plus alte figuri ilustre, făcând fiecare din ele câte ceva. Vițelul cu două capete, concurentul de paie eroic al măgarului din literatură, proprietatea lui Buridan. Mâncând cu un bot ovăzul, el se adăpa cu celălalt dintr-un hârdău cu apă. Era epoca fenomenelor pasionante: femeia cu barbă, fata cusătoreasă cu degetele de la picioare, balena de mușama...

Se auzea parcă ceva despre fotbal, adus de zvonurile din Occident, dar sporturile noastre se opreau la apogeul mâncătorului de flăcări. Un om ca dumneavoastră și ca noi îmbuca un șomoioag aprins, îl înghițea, surădea satisfăcut și primea aplauze furtunoase, ca un orator național-liberal la discuția unui proiect de buget.

Despre box nu se știa aproape nimic, închipuit după cum te lăsa cugetul, în plină libertate...

Va să zică, era cam pe-acum vreo cincizeci de ani.

Un vapor de-al nostru străbătuse mările, oprindu-se prin dreptul Londrei, pe Tamisa. Obosiți, flămânzi și însetați, matrozii, valvârtej, olteni, munteni, moldoveni, vărtoși, bine legați dar păroși nerași, au nimerit din greșeală într-un local de petreceri de noapte, cu o explicabilă mare poftă de mâncare. În local, li s-a întâmpilat însă un lucru cu totul neașteptat. Marinari și ei, fie britanici, fie alt neam de șoacăți, dansatorii, considerându-se asaltați, i-au întâmpinat în poziția necunoscută, de box. Începând căratul ghionților pe subt fălci și clătinarea în gingii a câtorva măsele, atacații s-au apărat după inspirație personală.

Era un eveniment cu scui pare de sânge. Un moment, matrozii se codiră. Fără o idee salvatoare nu se știe ce s-ar fi ales de ei. Au pus mâna pe scaune și într-un sfert de oră, adversarii zăceau lungiți pe dușumele.

Sporturile au, *lady*, o noblețe și o eleganță morală deosebită. Gentlemani cotonogiți, sportivii boxului reglementar s-au sculat de jos câte unul, în echilibru instabil,

strângând mâinile valahilor noștri, felicități că utilizau o formă de box neprevăzută în manuale și la care sportivii didactici nu se gândiseră niciodată.

1962

COPIII

Participând atât la Conferința pe țară a Scriitorilor cât și la Conferința Sportivă, după aceea, ca invitat, a trebuit în amândouă cazurile să răspund la onoarea ce mi s-a făcut cu câteva cuvinte de bun sosie.

Între scriitori eram mai la locul meu, dar tot în calitate de scriitor m-au chemat să fiu prezent între ei și sportivii.

Desigur că și într-un loc și într-altul veneam cu preocuparea esențială profesiei, cartea. Despre scriitori nu era nici o grijă: mai mult sau mai puțin ei citesc, chiar când ar trebui să citească mai mult și mai adânc. Literatura, ca și știința, are niveluri variate ca minele de cărbuni. Dedesubtul combustibilului stă ascuns diamantul, tot un cărbune și el, dar reproducând în fundul pământului strălucirile luceferilor din azur.

Aducându-le aminte că nici bicepsul nu trebuie să uite de creier, de minte și sensibilitate, am perceput într-un șir de staluri un murmur... Am înțeles că nu pentru toți sportivii cartea și duioșia simțirii ar fi o necesitate. Însă știam că între ei, o seamă de profesori ai Educației fizice asociază cultivarea mușchilor și cultura spiritului, fericit.

Ca să nu-mi lungesc atunci prea mult cuvântarea și să nu indispon o parte din auditoriu, am ocolit, și la scriitori și la sportivi, punctul central, așa zice, al Conferinței.

E vorba de copii și de scriitori. Și unii și alții trebuie să se joace.

Numai că scriitorii nu prea vor să se joace în cărțile lor cu copii, mai ales scriitorii încredințați a fi patricieni într-o plebe de colegi subalterni.

Ei cred că luând condeiul lui Andersen, Swift sau al fraților Grimm, își mânjesc aureola și viitoarele statui,

nemurirea și posteritatea. Lamentabila eroare se repetă ca în cazul diferenței fictive dintre scriitori și ziariști, împărțiți ca niște antagoniști, în două tabere și Uniuni deosebite.

Grija statului de începuturile vieții și de copii, încă de prunci, ar fi timpul să le dea de gândit și să-l urnească, neîmboldiți. Case de nașteri, cercuri de pionieri și felurile proiecții acordă copiilor țării o întâietate demonstrativă. Scriitorii nu se simt datori aci cu nimic?

Având și ei demnitatea și susceptibilitățile lor, copiii le displace însă prepoziția *pentru*. De ce literatură pentru copii și nu *literatura copiilor*? Asemenea «*pentru*» a falimentat de pe când se fabrica în București o literatură *pentru* țărani. Copiilor, diminutivul li-i odios. Copiii se văd desconsiderați. Psihologia omului, și mare și mic, refuză să fie proclamată de un diagnostic oricât de just, bolnavă. *Pentru* reprezintă o scădere, fixează o compartimentare, o izolare, un pavilion în fund... El s-ar potrivi la vagoanele pentru fumători, pentru nefumători și la toalete: pentru femei, pentru bărbați, unde n-are ce jigni. *Literatura copiilor* da. Nu literatură *pentru* copii. Copilul e o persoană, o personalitate. Îl așteaptă o întregă țară. Instinctul copilului o știe chiar înainte de a fi început să citească.

Pare oportun să fie relevate o superstiție și o prezumție de înfumurare.

Profesorii de matematici, algebră, geometrie și alte-alea științifice, arborează față de colegii lor din Educația fizică o nuanță de sublim dispreț, retrași, ca poeții absconși, care l-au părăsit, în turnul de ivoriu și păstrând o distanță de grade militare între dumnealor și cătane.

Să ne ierte acești savanți, afirmați mai ales în manuale didactice inexpressive și anifipatice de cele mai multe ori. Copiii sunt obligați să le deslușească acasă cu părinții sau cu pedagog. Educatorii... fizici au, în schimb, o bunăvoință entuziastă, un sentiment de fraternizare generoasă adeseori cu copiii, absent din înțelepciunea severă, dacă nu și arogantă, a doștilor sedentari moleșiți.

Dascălii Educației fizice sunt, nu rareori, mult mai variat informați decât Dumnealor, dincolo de specialități,

și nu le sunt streine nici muzica, nici artele plastice, nici literatura, aducând în preocupările lor diverse aerul, sănătatea, optimismul, și un spirit de hotărâre și acțiune remarcabil.

Mai puțină mândrie de sine în toate disciplinele stă bine și frumos întodeauna.

1962

CULURĂ FIZICĂ ȘI CULTURĂ

Cuvântul și noțiunea «cultură» implică o convergență a tuturor cunoștințelor câștigată din munca, inteligența și talentele răzlețe și colective.

Ea nu e numai carte, adjuvant desigur indispensabil, cultura fiind echilibrul dintre similitudini și contrarii.

Încă ieri, *un ieri* de douăzeci de ani, omul fără școala de azi nu știa să citească și să scrie. Teama de ochii și mintea cititorului instruit, care citind vedea mai limpede împrejur și mai bine mai departe, împuținase învățătura, mai cu seamă rurală, a poporului mare, până aproape de nimic. Când în calitate de ministru al Învățământului și-a fixat un buget semnificativ pentru înmulțirea cursurilor primare la țară, Spiru Haret, aparținând totuși clasei celei mai tenace negustorești-conservatoare, cu firma național-liberală, a fost etichetat în propriul lui partid «revoluționar» cu tendințe anarhiste. Alfabetul ajunsese exploziv și cartea devastatoare. Dacă aș face adaosul că lectura ziarelor cu alte nume decât «Voința *naționale*» era interzisă în funcțiunile de stat și bisericești, ca și în licee, slova tipărită fiind suspectă, la orice nivel de exprimare, poate că nu ar fi de crezut. Era de ajuns să fie zărit modestul abecedar în broșură cafenie al lui Barbu Constantinescu, că familiile respectabile cădeau în leșin.

Echilibrul fără carte impresiona însă la cetățenii de rând, îndeosebi la țărâtime, gânditoare, sensibilă și afirmată superior în folclorul ei, încă neîntrecut și poate că nici atins de literatura scrisă.

Echilibrul moral dintre *da* și *nu*, dintre *minus* și *plus* era impresionant la țărâtime. Dacă ar fi lipsit pondera, măsura și dibăcia dintre ele, poporul nostru și-ar fi pierdut încă de mult naționalitatea și limba, fals acuzat cum a fost, în toate timpurile, de deficiențele moralului, calități dimpotrivă de înțelegere și adaptare; ceea ce de fapt poate fi numită o cultură.

Străduit veacuri de veacuri între pământ și văzduh, de la muncă, de la răbdare, de la nădejde, valori sigure de cultură și de netăgăduit, ascultând greierii din brazdă, poveștile și frumusețile închipuirii, poporul și-a făcut la examenul psihologic o cultură, pe care epoca noastră de carte o adâncește, o înalță și o perfecționează.

Dar e «Cultura fizică» o cultură?

Este și nu. Ea e o *cultivare* în mișcări, ale trupului, o insistență continuă pentru împuternicire și formă, pentru căpătarea echilibrului fizic, trupesc.

Ca să fie o *cultură*, cultivarea fizică trebuie să-și anexeze cultivarea intelectuală, cartea, învățătura. Fizicul câștigă de la intelect, ceea ce câștigă intelectul de la fizic. Chiar fără să bată mingea, cărturarul umblă, se agită, aleargă, se frânge, își întinde trupul, membrele, grumazul, alunecă, suie, scoboară și sare...

Trupul balansează mintea, mintea cântărește trupul. Oprit la mijlocul dintre talere, limba cântarului nu se mai leagănă, indicând la mijlocul brațelor echilibru stabil.

Am cuvânt să-mi permit asemenea judecăți din două motive. Întâiul: în atelierul meu, cu coatele pe masă, lucrez nemișcat pe scaun, mișcând numai condeiul. Ar trebui ca scriitorii să-și aibă locul și sala lor de sport potrivit cu meseria...

Mă consolează și mă pune în mișcare aparentă al doilea motiv. Am urcat de mai multe ori Mont Blancul din Alpi, o dată până-n creștet, cinci kilometri în sus.

Medicul sportiv ar putea să răspundă: Bine, bine, însă acum șaizeci de ani.

E și asta tot adevărat.

1962

Tudor Arghezi

CE SE CHEAMĂ SCRIITOR?

Fără să-mi fi zis mie însumi așa, și înfricoșat întodeauna de vorba *scriu* amară și plină de răspunderi subiective, cărora nu le-am putut face față, după cuviință, nicicând, cât și de condei (vai mie!) m-am tot întrebat și mă mai întreb, în mulțimea de semeni, purtători cu fălnicie ai tichiei de mărgăritar, ce poate să fie, subliniat, un scriitor. Cade din cer, cum simt că se simt? Vine din basme? Iese din întâlnirea lunii cu nenufarul? E făcut? E născut? Ce naiba poate fi el?

Nu mă dumiresc, cu toate că este ceva aci, ceva inexplicabil și ascuns.

În ce mă privește, m-am pomenit numit scriitor cam din vânt. Nu eu m-am numit cu asemenea substantiv de nu mai știu a câtea declinare.

Scriitor ieri, scriitor alaltăieri, scriitor azi, începeam să mă deprind cu vorba ăluia, dar încă n-am învățat să mă fudulesc cu ea.

Când mă găsesc prin câte o streinătate și trebuie să completez buletinul de hotel, mă opresc la rubrica *profesie*, gândindu-mă ce sunt, dacă sunt ceva, cu impresia că nu-i nimic de capul meu, profesie mărturisită aproape zilnic copiilor mei, care, râzând de mine, îmi arată deasupra patului un rând de cărți că le-aș fi *scris* eu, cu mâna mea, sărutată, dimineața și seara, la culcare, de copii. Ceea ce-i sigur, ne pupăm toată ziua.

Le răspund că nu le-am scris eu și ei mă râd și mai tare, știind că de când ne-am pomenit împreună, ei în scutece și eu pe scaun, stau încovoiați pe masă, cu nasul în călămară, cu o bucată de băț în mână, frământând mereu hârtia, cocoloșită, ruptă cu necaz și aruncată-n coș. Am acceptat brevetul verbal de scriitor numai după ce, satisfăcut, am aruncat optzeci de ani la coș. Cu această condiție, mi-am spus într-o bună zi că, poate, cine știe? sunt scriitor.

Mă gândesc că acum vreo șazeci și șase de ani eram și eu copil. M-am trezit, pe la vreo șaisprezece, făcând

semne pe hârtie, mai cu seamă noaptea, plictisindu-i insomnia și nervozitatea gazdei. În mijlocul unui rând început, ea-mi sufla în lampă și mi-o stingea. Poate că atunci aș fi avut un fel de noțiune zăpăcită de scriitor.

Trebuia însă verificată. N-aveam cum. Era și ca o spaimă și ca o îndoială.

M-am văzut prosteste cântând cu ciripitul vrăbiilor ce-mi vin acum, dimineața, la fereastră, cerând miezuri de pâine. Vecinii le detestă și le gonesc pentru că le «murdăresc» platforma. Auzi dumneata? o picătură de găinaț inocent, mai reușit decât versurile locatarului de la etaj.

Dar ce? nu scrie toată lumea? Unchiului nepotul, verișoarei verișorul? Ba da! Însă, vezi, cartea poștală, telegrama, scrisoarea nu sunt *opere*. Nici cumnații, cuscii, mătușile, socrii nu sunt maeștri...

Încep să descifrez o diferență... Scriitorul face opere și capodopere. *That is the question*, în englezește, *Hic jacet opus*, în latinește. *Asta-i asta*, în valahă .

Dar, mă rog, ca să fii scriitor trebuie neapărat să știi să și scrii? Oarecare dublu nu e interzis...

Cunosc un popor care acum citește și scrie sută la sută. Și moșul și baba au fost trimiși, de curând, să învețe carte și au învățat-o bine. Dar în sutele și în mia de ani mai înainte, el a scris, fără să scrie, niște frumuseți care fac uneori de rușine *operele* noastre... A scris fără carnet de identitate de la Uniune cu fotografie, fără *colaborări*, fără șefi-redactori și adjuncți...

«Mioriță laie,
Laie bucălaie
De trei zile-ncoace
Gura nu-ți mai tace
Ori iarba nu-ți place,
Ori ești bolnăvioară
Drăguță mioară?»

CARAGIALE ȘI SNOBISMUL

Apreciatul pictor Petrașcu, căruia, din auzite în auzite, i s-ar fi consacrat la Washington o galerie personală, ca și pictorului de crizanteme Isachie, una în Japonia, la Tokio, avea la București un frate chipeș ca un mușchetar, și care scoțând o revistă nejustificat de luxoasă, se instalase estet. Familia avea dreptul să se bucure mult că are în sân atât pictura cât și critica de artă.

Frumosul critic Magister Dixit își asigurase admirația unui cerc de coconet cu *jour fix* și salon *littéraire, ma chère*. Fenomenul apare în numeroase familii respectabile, când cu un mic geniu muzical, compozitor încă de la vârsta de trei ani, când desinator, în admirația părinților, unchilor, mătușilor și a bunicii.

Sceptic uneori, mă cam îndoiesc în ce privește mai ales gustul american, cunoscut mai mult din etichetele șampaniilor franceze *Extra dry, Triple sec* și *Goût américain*; căci într-alte privințe, ale artelor, știm că Edgar Poe a trăit o mizerie cumplită, prezentat aproape oficial mai cu seamă ca un mare bețiv (*delirium tremens*) decât ca un mare poet, iar celălalt mare poet, Walt Whitman, era un muncitor spărgător de lemne cu toporul. Pe amândoi i-au impus Americii, al căreia criteriu de judecată și de apreciere e mai cu seamă sfântul Dollar, europenii.

S-a întâmplat ca, la o sindrofie de doamne, să se afle, prin excepție, și Caragiale, de obicei rebarbativ la admirația mutuală și la pedanterie *bas-bleu*.

Criticul se simțea în apele lui și nu mai contenea să exulte într-un limbaj afectat graseind, iritant pentru Caragiale.

S-a produs deodată o deviație stupefiantă. Caragiale avea cruzimile lui. Adresându-se gazdei, Caragiale i-a făcut o rugămintă: «Doamnă, domnișorul acesta nu știe franțuzește, vă dovedesc numaidecât».

Pe masa rotundă cu cafele, sta deschisă o carte, mi se pare *Candide* a lui Voltaire, probabil în curs de citire.

«V-aș ruga ceva, să ne dictați o pagină, ca la școală, și noi amândoi, eu și domnișorul, vom scri fiecare la dictare.»

Îngălbenind cei de față, criticul plastic s-a sculat din locul lui și, strecurându-se printre scaune, s-a eschivat. Caragiale făcuse încă demult proverbul că «Prostului îi stă bine fudul». De astă dată vorbi latinește: *Quod erat demonstrandum*.

Nu mai știu când s-a petrecut evenimentul. Trăind, amănunțele nesemnificative dispar. Evenimentul e însă autentic.

1962

POEME...

Literatura și mai ales poezia, care e literatură concentrată, sunt niște cântece ale inimii pentru mângâierile noastre ale tuturor, și cred că datoria esențială a unui scriitor este să mângâie viața cât mai mult, căci oricât de dulce ar fi ea, sufletul e todeauna însetat de gingașele nuanțe ale simțirii și gândirii cântate.

Popoarele au început să cânte de când s-au născut. Au cântat din unelte și din cuvinte. Scriitorii, neavând alte instrumente decât condeiul, pun să cânte cuvintele pe care le aleg cât mai frumoase și cât mai apropiate de dragostea noastră de oameni și de popor.

Uneori un scriitor este întrebat cum lucrează și care-i sunt criteriile de inspirație. Răspunsul e ca al florilor care înfrumusețează zilele noastre și dau din ele culoarea și parfumurile care seamănă cu inspirația poetică. Poeții fac buchete de cuvinte și parfumul buchetelor lor este poate talentul. Ca și parfumele, unele mai tari și altele mai fine, talentele – nu putem defini niciodată ce este talentul – ating ca la clapele de pian și de orgă o claviatură imensă și toate registrele cu putință.

În ce mă privește, regret că trebuie să vorbesc despre mine, însă cel care vorbește sunt eu, m-am silit o viață întreagă să dau ecouri multe câte unei singure note.

Scriitorul are față de compozitorul muzical nu șapte note cât are el, ci sute de mii, câte cuvinte are limba în care scrie și câte mai poate să scoată și el din vocabularele împărecheate.

Crezul meu de căpetenie este exigența aspră pe care mi-o aplic mie însumi cu cruzime și, vreau să fiu iertat, mi-aș permite să o cer tuturor colegilor de literatură care adeseori, și mai des decât trebuie, preferă lucrul ușor, plăcerea extatică, pe când arta în general e o mare plăcere fără îndoială, dar și o adevărată asceză.

Noi vrem să mângâiem, cum spusei, sufletele semenilor noștri, dar mângâierea lor e de multe ori dureroasă pentru noi, din pricină că rareori putem atinge nivelul aproape imperceptibil al sensibilităților complexe.

Ceea ce ușurează sarcinile noastre este noua față a vieții și a simțirii pe care în imensa lui generozitate ne-o aduce socialismul. El ne-a ușurat viața care de multe ori, dacă nu de cele mai multe ori, a fost în societățile trecute o mare povară.

Frățește, omenește, sufletește, el a realizat visurile noastre care au început acum câteva sute de mii de ani, cu omul peșterii, s-au continuat cu basme și povești încât au ajuns de la *Iliada* și *Odiseea* lui Homer până la noi.

Azi cântecele au început să fie împărțite artificial după ambițiile personale în clasice, parnasiene, simboliste etc., etc., mergând câteodată până la absurd.

Dorința la care inevitabil ajung artiștii lirici, povestitori, sculptori și compozitori, după ce socialismul în puterea căruia gândim și vorbim biruie din ce în ce mai puternic pretutindeni, este noua modalitate a viitoarelor literaturi: pacea între popoare și oameni. O doresc din adâncuri toți câți au trecut prin mult sânge și multe temnițe pentru a se întâlni sub steagul de bună înțelegere și pace universală.

Belgrad. iulie 1962

ARGUMENT

Impresionată că de la patruzeci, cincizeci de ani nu m-am înecat în cerneală sau că nu mi-a secat călimara și că încă nu mi s-a cocoșat condeiul, dar că la optzeci și trei câți mi se împlinesc peste vreo șaiszeci de zile mai pot sluji versurile și proza fără bălăgăneală, o anumită grijă de antologie determină prietenii aproximative, de care mulțumesc foarte, să ancheteze discret și pe departe primprejurul familiei, dacă nu cumva producția literară de azi aparține unei epoci de ceea ce ele numesc, cu un eufemism convulsiv, tinerețe.

Bolnăvicioasa curiozitate trădează regretabile lipsuri fundamentale de intuiție și discernământ. Inteligența s-ar circumscrie pe zone circulare de sevă, intercalate, ca în trunchiul copacilor mari. E dureros că dezvăluite în intelect, circonvoluțiile interioare se vădesc încâlcite și mate.

De pe la vârsta de șaisprezece ani, când mă căzneau la plivitul în genunchi al buruienilor aspre din Latium, inauguram pe scoarța caietului meu de școlar greoi zicala lui Apelles: *Nulla dies sine linea*, transmisă mai departe copiilor mei, care începeau să descifreze pe Tacit, și de atunci n-am pierdut, într-adevăr, nici o zi și nici o noapte, nici între călugării noștri, nici între Jezuiții și Cordelierii de pe Sarina, nici cărând cu spinarea în halele din Paris sau vânzând ziare cu brațul în Montmartre, fără să încerc fraza și cadența șaiszeci de ani în păr. E o lungă și penibilă ucenicie, valabilă continuu pentru datoria obligatorie și confidența literară...

Am învățat să cred că starea de vocație și, aș zice, de Artă, comportă niveluri multiple, variate și atmosfere gradate succesiv dar solidare. E de-ajuns să-ți alegi nivelul la cota gândită și te regăsești, pe teritoriul substanței, egal cu sine-ți întodeauna.

După cât înțeleg, și înțeleg câteodată bine, ambianța vie a expresiei, populată de roiurile de efemere dimprejurul globului de lampă al lunii pline, în locul prezenței în viață și al rânjetului semiadmirativ, ar prefera sinceri-

tatea unui necrolog lacrimogen. Dar pentru această condiție de toleranță, cu toate infirmitățile mele, nu mă simt preparat, să o satisfac. Îmi pare foarte rău că trebuie să mai tulbur o vreme somnul și tihna de la troacă.

Câteodată am căutat să consolez fatalitatea antdatând intenționat unele colaborări, după cum am făcut și în numărul precedent al *Gazetei* de față, cu stihurile *Tecla*, puse în sarcina volumului *Flori de mucigai* de odinioară. Dealtfel, mă socotesc drept ceea ce și sunt, un începător întârziat și un perpetuu debutant.

Însă secția de lirici cu scăzământ a unei edituri îmi propune o sugestie derizorie și-mi cere să schimb la un volum în curs de imprimare titlul *Poeme noi* cu altul, învechindu-mi-l pe cel autentic și recent, asemenea solicitări, pe furis agresive, de abdicare prin ieftinire și rabat de talcioc, mă stupefiază.

25 martie 1963

UN POPAS LA VIENA

Călător în țările străine cu mersul trenurilor în buzu-nar, trecusem de mai multe ori, însă teoretic, prin Viena. Din gară și din vagon eram fără să fiu în capitala Austriei.

Marele oraș de unde începe Occidentul se zărea ca într-o imensă constelație de lumini, părând o continuare a bolților cerești pe pământ. Întâia dată, când am așteptat în el nu mai știu câte ore, să pornească trenul mai departe, era în 1905, acum cincizeci și opt de ani! O viață!

Știam că Austria fusese o mare împărăție, autoritate în destinele europene, dar încolo, sub influența muzicală a lui Johann Strauss, aveam impresia că Viena nu stă pe loc, cum stăteam eu în gară, ci că orașul întreg valsează pe undele Dunării albastre. Nici până azi n-am scăpat sentimentul de legănare dansată, dacă mă gândesc la marea capitală a unui stat cu vaste tradiții...

Permiteți-mi azi, stimați cititori, să exprim gratitudini superlative pentru neașteptata onoare pe care mi-o faceți. V-aș ruga să-mi acordați și favoarea scuzelor ce vă sunt dator.

De obicei, la solemnitățile de asemenea natură, mulțumirile nu sunt citite ci vorbite, fără hârtie. Faceți cu mine excepția să vi le citesc.

Nu sunt orator nici pentru improvizații. Știu că au fost oratori iluștri, care își repetau discursurile pe dinafară în fața oglinzii. Aș comite indiscreția să adaog că paternitatea celebrității lor aparține adeseori câte unui biet obscur secretar, plătit cu o decorație poleită...

La vârsta mea, pot îndrăzni și confidențe. În prima mea tinerețe eram întrebat: «Ce vrei să te faci? Avocat?» «Nu!» – «Deputat?» «Nu!» – «Inginer petrolist?» «Nu!» «Atunci, nu ești bun de nimic!» Eu doream să mă fac... ofițer! – Vedeți ce-am ieșit: un scriitor!

În această calitate, de scriitor, cutezai să vă cer iertare că citesc în loc să vorbesc.

Timp de șaizeci de ani, zi și noapte, mi-am pierdut vremea, dacă se poate spune adevărul, scriind... Am scris și iarăși am scris și am tot scris, până ce am uitat să vorbesc...

Totuși, a scri și tipări, de la o țară la alta, este de a da mâna de la popor la popor, în slava intelectului, a prieteniei și a fraternizării între cultură și pace...

Mulțumirile mele recunoscătoare se adresează atât Societății Austro-Românești cât și patriei lui Strauss, care a învățat omenirea, întristată de o veche durată istorică, să cânte și să valseze.

Fie ca Viena să fie, din ce în ce mai mult, marele loc de întâlnire dintre spiritul românesc și spiritualitatea austriacă.

Post-scriptum – La întâlnirile care au urmat primirii la Viena, au participat însuflețiți de mesajul literar al României profesori eminenți, învățați de renume, scriitori apreciați, editori, cititori români și austriaci, oficialitățile noastre, cu prilejul apariției ediției vieneze a ver-

surilor mele. Oricât de politicoasă ar încerca să-mi fie memoria, ierte-mi-se lipsa de îndrăzneală să le rostesc numele în limba germană. Însă rămân cu un sentiment neîntrerupt de neașteptată bucurie.

1963

CĂRȚILE ȘI CARTEA

Tabletă-pastel

Ciorovăiți pe cazurile de literatură, la prânzul oferit de ambasadorul nostru, doctor Victor Dimitriu, oamenilor de litere din capitala franceză, un editor afirma că la Paris apar douăzeci de romane pe zi... Pardon! răspunse o doamnă autoare – apar cincizeci pe zi.

Statistica *șovăia* între două cifre, la urma urmei aproape egale, semnificând deopotrivă cantitate, cu toate că romanul ar fi un șir de fotografii, mai caracteristice sau mai indiferente sub raportul valoare. Ca să atingă *tonul* viu, imaginile trebuie rostite în relief, ca-n turlă clopotele trase și zmucite. Într-alt fel funiile spânzură molatec, paralel, și în clopotniță ca și în romanul descriptiv. Sunetul și perspectivele tac.

Ajuns la sonorități, îmi trece prin lampă silueta lui Huysmans, (*La Cathédrale, Là-bas, L'Oblat, À rebours*). Afirmase el, mi se pare, că vibrația sublimă se căpăta, prințesa smulgându-și din dantelele de la piept râurile de briliante și mărgăritare, sensibilizate de contactul cu ivoariul grumazului diafan catifelat, le arunca în cuptoarele topitoriei. I se adăuga astfel bronzului răcit un ecou de duioasă melancolie și un suspin. Atât la cântece cât și la imagini, topirea pietrelor scumpe în materiale polihrome se definește cu ceea ce s-ar putea chema, zice-se, stil...

Ne mișcăm între volume și cărți.

Dar câte veacuri adânci nu s-au pulverizat sclipind între vitrouri, orgi, confesional și *Ave Maria*, de la Tomaso d'Aquino până la toptanul tirajelor actuale!

Teologului italian de acum vreo șase sute de ani, îi era frică de omul unei singure cărți (*Timeo hominem unius libri*) pentru că omul și-o știa bine.

Cărțile nu sunt întodeauna cărți, ci volume, tomuri, tipărituri foi numerotate, reviste, imprimate ale mașinii de tras formate și coli.

O carte are altceva într-însa decât litere de plumb: un mesaj, o fantomă albastră pribeagă prin slove. De obicei cărțile sunt mai mult ale tipografiei decât ale unui manuscris și numai rareori se abate spre cititor, la retragerea potopului de cerneală rotativă, porumbielul lui Noe, trimis să caute pământ și cuib, peste ape.

Cititorului îi place să audă pulsația și pasul gândului în proza chiar a lui Flaubert, care, pentru satisfacerea unei dogme de capriciu, pretindea că povestitorul trebuie să fie absent din redactare. Cititorul vrea să perceapă și piedicile expresiei urmărite, și căutarea scriitorului de sine, chiar dacă nu se găsește pe sine întodeauna. Să zărească mâna umbrei delicate care-i face să *șovăie* condeiul, să audă bătaia inimii, să pipăie nodurile de trestie și adierea fulgului ideii, să guste emoția în transparență cu evocările intuitiv, să zărească linia de contur furișată în degradări de culoare descrescândă. Spui ce nu se spune și nu spui de tot, tot ce aveai de spus, între certitudine și incert, sigur și îndoielnic. N-aș putea să decelez pertinent dacă asemenea lucru al cercului întrerupt și reluat, e poezie sau zică-i-se impalpabilului orișicum.

De câțva timp mi se lovește cotul de cotorul unui volum, al căruia titlu sorbonian mi-a condiționat spiritul de rezervă. Îl deschideam, îmi umbla gângania prin pagini și-l închideam la loc, ba cu teamă, ba cu speranță. Volumul e o carte nu e un volum. Se cheamă *Studii de literatură română modernă* (regretând numai căciula circumflexă).

E o carte, o carte adevărată, semnată *Paul Cornea*. Nu sunt de vină eu că aș fi găsit în mecanismul măruntaielor ei însușirile superlative ale scrierii gândite și ale gândului scris. Vinovat e numai autorul. Cu părere de rău

pentru ignoranța mea, că e singura carte știută de mine semnată de un autor ivit dintr-o dată.

Geamantanul noului scriitor e încă închis cu cheia, dar vameșul din granița teritoriului literar are dreptul să-l întrebe pe călătorul dintre spații: «Ce mai aveți de declarat?»

Mi-aș permite să-l îndemn pe confratele Paul Cornea să-și desfacă toate geamantanele de casă și să le răcăie la fund. Sunt incredințat că vor fi date în vileag, ascunse, paftale, zmalțuri și giuvaere...

N-aș vrea să indispun nici vanitatea pedagogică, nici elefantiazisul pedanteriei statornicite.

Mărturia jertfelor prințesei...

1963

PASUL MIORIȚEI

Capricioasa memorie și simțire se distribuie, ca să păstreze, pe elementele cele mai disparate. Se pare că orice om are, din nativitate, un sistem de memorie personal: infinita varietate a personalității.

În ce mă privește, aducerea aminte mi-e slujită la abstract pe analogii și evocări de privesți la concret.

Astfel, noțiunile matematice pornesc de la ecuațiile lui Tanéry, de la trapez și de la Puntea Măgarului, Elveția de la un lac cu țâșnătură verticală, Franța de la Ferignan vizitat acum vreo câteva zeci de ani, satul violet de glicine al lui Henry Fabre, creatorul Entomologiei...

Zicu-mi Ardealul și putând să vie în gând frumusețea fetelor și portului din Săliște sau muntele Hărghita cu foștii lui păuni albi, văd însă Augustinul cu bivolițe lăptoase și aud mai ales parcă de sute de ani mereu pasul înăbușit ca-n pâslă al turmelor de mii de oi în transhumanță, scoborând Carpații la șesul pășunilor dobrogene. Gustului pe limbuța Mioriței îi place buruiana sărată suavă încă de pe vremea lui Herodot...

Ascult de-o viață întregă de nopți umbletul delicat al duioaselor făpturi, atât de generoase cu omul și sacri-

ficat de el pentru ofrandele lor neîncetate, mieii, hârdaiele de lapte pentru gură, care de lână și cojoace. Cel mai blajin tovarăș de viață al omului după câine, și cel mai oropsit. Ca să-și merite superioritatea, omul și-a ucis și profeții.

Sunt îndemnat de umbra tot mai ștearsă și mai înnoită a vremii și de șoapta Anului Nou, să le aduc o urare cititorilor din Ardealul străbătut de turme, de piscuri, de izvoare și de prăpăstii. În el clocotește din piatră o apă frământată de fierberea minusculelor mărgăritare din profunzimile unui pământ în toate felurile eroic.

Ce le-aș putea ura de Anul Nou fraților dintre izvoare, care ne dau Oltul pentru Dunăre, dacă nu să continue bunăvoința inteligentă a inimii și a ideii?

Fie-le pâinea din ce în ce mai bună și mai dulce, dumnicată cu laptele oilor întoarse din pășune.

Fie-le cât mai bogată munca.

Fie-le cartea cât mai dragă.

Fie-le viața cât mai tânără și mai îndelungată!

Decembrie 1963

FOTO-TABLETĂ

Până acum o sută douăzeci și cinci de ani ignoranța ochilor silea și mintea să stea legată odată cu ei. Ochii nu știau nimic de dincolo de peizajul înconjurător.

Priveștiștilor depărtate, statuile, pictura îi erau, se poate zice, cu totul streine, dacă flămânda curiozitate a omului nu apuca din când în când, poate la o sută de ani o dată, să vadă un muzeu, un edificiu și toate splendorile meșteșugurilor omenești îi rămâneau streine.

Iată că, spre fericirea documentărilor lui, s-a ivit camera neagră, obiectivul, și într-un cuvânt fotografia.

Azi ea însoțește toate profesiile, de la cele mai neînsemnate până la artele ingineresti și arhitecturale supreme.

Azi toate muzeele, toate capodoperele, toate creațiile genului multiplu sunt la noi acasă, încadrate sau tipărite.

Azi nu se mai poate trăi fără banalul și extraordinarul aparat fotografic. Se poate spune, imitând o vorbă veche, că fotografia este una din minunile moderne.

1964

SEMNE DIN GRĂDINĂ

Acoperișul strâmtului chioșc în care citesc e o gazdă de vrăbii instalate în cuiburi de paie și fulgi. Toată vremea părechile de păsări vioaie au dus înainte de a-și pune ouăle la adăpost, în streășina lui, câte o fărâmă de lână desfăcută din sârma ghimpată pe subt care trec oile purtate cu măgarul, ale târlei din apropiere. Din ciocul uneia spânzură firul roșu, dumicat din iarbă după scuturatul cu bătătoarea de trestie a scoarțelor din casă, ca un ghem de arnici, șuvițe de stambă, zburată din foarfecă sau spicul moale de troscot, cules cu pricepere de printre caiși. Regula le spune să fie bordeiul cât mai bine căptușit pentru pui și iarna viitoare. O chilie pe tot anul și pe viața lor întreagă de doi, de o vrăbie și un vrăbioi; ea îmbrăcată în șiac cenușiu, el în mantia de aripi castanie peste pieptarul ca fumul cu cravată neagră.

Am avut grije de ele, clădind cu șipci și tencuială cotețul meu din poarta grădinii, să le las locuri de odăi și de intrare pe coridorul spațios din cele patru laturi subt acoperișul povârnit dinspre bătaia vântului, tras peste păreți ca un cozoroc. Plouă, ninge, vrăbiile stau casă, așteptând raza de soare și înseninarea.

April. Unele cuiburi și-au crescut puii, puii învață să zboare, zboară, își pregătesc gospodăria, prelungind șirul dormitoarelor cu alte câteva, în apropiere de părinți. Deasupra vârfului de acoperiș se leagănă umbra copacului de glădiță, înalt în văzduh și desinat sucit și complicat ca într-o stampă sintetică, niponă. La crăpatul

de ziuă, când îmi descui chioșcul singuratic, vrăbiile au și intrat să salute în roiul de glasuri fluierate, cu stridența scurtă, roata de aur desfăcută din zări. Ele știu că «tata» le aduce în buzunar boabe de mei. Au numai să se ostenească a le înghiți. Apa le așteaptă în farfuria verde de la robinetul fântânii. Vor face și baie, cu porumbieii și se vor scutura în iarbă.

Învățate cu omul din chioșc, cocoșat pe masa mică, atâta cât încape cu scaunul ei, prudente vrăbiile parcă se tem... Nu li-i frică în ogradă de câini, de găini, de cocoși, de curci și porumbieii, cu care se înfrățesc la mălai; tot le sperie Omul!... Se apropie de cuiburile așteptate o dată pe secundă de ultimele generații. E timpul de recoltă activă: intră cu râma ca un fir de ață în plisc și ies să aducă altul; au de hrănit, fiecare, câteva guri. Dar fac o pauză la zăbrelele pe care stau și socotesc, când să zboare din nou de pe gard la chioșc – o depărtare de un cot. Ele știu omul schimbător. Poate că și cel din chioșc e primejdios. Are și ochelari. Fumează. Se mișcă pe scaun.

Au intrat, au ieșit, intră iar și pleacă iar.

În cutia de scrisori și-au făcut cuib o păreche de pițigoii...

1964

BINE TE-AM GĂSIT, CĂRBUNEȘTI...

În lipsa unei Universități craiovene al căreia proiect jerpelit cred că se găsește în vreo arhivă oarecare, pe undeva, capitala Banilor a dat din când în când câte un poet ca Traian Demetrescu, ca Milcu și ca Ciurezu, deopotrivă și regretabili uitați. Și câte o revistă, de pildă «Ramuri», cu durata căreia a trebuit să lupte cu îndârjire Șaban-Făgețel, împlinit în spiritualitatea revistei de Dumitru Tomescu, un adevărat critic literar care știa să stăpânească ideea, fraza și cuvântul.

Îmi aduc aminte și de acești uitați cu o tresărire, chiar dacă, pe la începuturile mele, Tomescu m-a cam luat

curmeziș. Giulgiul uitării se așterne peste toate plăcerile și resentimentele meseriei...

Ca meridionali ai românilor, oltenii nu *sântără* totuși nici gasconi, nici sumbri și luceferici ca latini din Andaluzia. Ei sunt români de o specie sui-generis, care au știut să ia limba românească pe cobiliță și în răspăr, mânată ca o răzmeriță a lui Tudor din Vladimiri la îmbobocirea suavă cu care ne dă binețe gorjanul în țări. E o ramură de poezie din care mulți au năzuit să-și subțieze un condei. Scula tăioasă era pe aici la îndemâna fitecui. Pe Amaradia și la Jii, cichia și cuțitul sunt geme-ne cu poezia și zvâcnirea oltenească. Crestând o hașchie dintr-o creangă de răboj de pe la Cozia și Tismana, îmi făcui și eu un băț de credință, zis uneori și condei, care mă învață și acum câte ceva și pe care îl învăț și eu să scrie câte o țără.

Suntem cu toții, la toate vârstele, înainte de a fi ajuns calfe (se preferă zicala măgulitoare *maestre*), suntem cu toții, mereu, ucenicii și începătorii unui condei niciodată tocit...

Ca unul uitat de vreme mai mult decât mai toți, chem asupra tinereței noastre să pogoare șoimul din văzduh al geniului românesc. El ne ocrotește, de la Coresi încoace, slovele și întodeauna holdele, băraganele, izvoarele și noroacele noastre...

1964

ASCULTĂ OLTULE, MĂRIA TA...

Să ne raportăm numai la Franța. Pe teritoriul ei se cuprind numeroase subteritorii, Normandie, Pitou, Flandre, Bourgogne, Savoia... fiecare cu caracteristicile lui, însă toate franceze, cu limba națională franceză, în toate orașele mari și mijlocii cu câte o Universitate și o mișcare intelectuală proprie, începând cu Parisul.

România are numai patru subteritorii mari, Moldova, Muntenia, Transilvania, Dobrogea...

472

Oltule, Măria ta, neaoș, întreg, românesc de la izvoare până la revărsare, mărginești Oltenia și poporul oltenesc, mai teafăr și mai iute la minte decât alții din frații lui.

O doamnă franțuzoaică, profesoară stabilită în București, nu ajunsese să învețe cuvântul oltenii, și vorbind de ei, după strigătorii de marfă dimineța, spunea: *ce sont les precupetzs...*

Într-adevăr, oltenii plecați în cârd din sărăcie prin orașele țării, s-au impus cu singurul lor instrument deocamdată cultural, cobilița, biruind orice concurență de obicei streină, fără purtarea mărfurilor pe umerii spinării.

«Noi zmóchine, noi roșcove, noi álune, noi» era strigătul lor... «Dovlecei, dovlecei, joacă soarele pe ei...»

Cu cobilița de la ouă și mere, oltenii scormonind pământul și piatra celui mai sărac județ, Gorjul, care a dat vieții politice și artelor câțiva revoluționari, fie cărturari, fie plugari, smulg din adâncimi petrolul cel mai bun și fabricile și uzinele lor multiplicare de socialism se înmulțesc văzând cu ochii.

De cum s-au așezat pe învățătura de carte, ei ne-au dat un număr considerabil de personalități și valori excepționale. În juvelele cu castraveți și «roșii» dormita un geniu latent.

Astăzi când țara înviată are nevoie de vindecat racile și beteșuguri moștenite, în epoca refîntinerii românești, oltenii dau statului numeroase energii, istețime, hărnicie, devotament pe de-a-ntregul în sarcinile ce li se încredințează. Nu e vorba de o selecție de valori voită sau de o superstiție oarecare. Selecția e opera naturii.

Dar grație indiferenței din trecut, care voia o țărâtime slugarnică și robi, Olteniei îi lipsește ceva. Lipsa e pe cale să fie împlinită și să i se dea Olteniei, Oltule, Măria ta, rangul de putere culturală oficială și de aer liber în creațiile de care teritoriul de la Porțile de Fier latine e în stare.

Să nu se uite că amestecul și împărechierile tradițiilor în linie dreaptă, de la Roma până la tine, Oltule, au atins Oltenia cel mai puțin în grai, în cântec, în poezie și gândire. Florile ei cele mai frumoase nu și-au împrumutat sămânța de la trecători.

Socialismul a umplut Oltenia, ca și toată țara, de școli pentru citit și scris. El e în măsură să întemeieze la Craiova și o Universitate. Băieții și fetele nu vor mai avea nevoie să alerge pentru calificarea lor științifică și literară departe. Vor avea și ei la îndemână Școala mare de perfecționare a intelectului și a rafinamentului în opera de înălțare a omului nemuritor în sfera națiunilor superioare.

Oltule, Măria ta, ți se va face neapărat dreptatea bine și mult meritată.

1965

SCUMPE MAESTRE,

N-aș cuteza să număr anii, începând din momentul pe care vi-l povestesc, și am uitat și data de la care trebuia să încep. El s-a petrecut în orice caz după 1905, spre 1907 sau poate 1909.

Am încercat să vă văd și să vă fac o metanie de tinerețe la Paris, acasă la dumneavoastră.

Pe atunci trăiam printre călugării Cordèlieri și Jesuiți la Fribourg. Fribourgul elvețian.

Cu toată poziția dumneavoastră de îndoială universală, erați gustat pe furiș, cu plăcere, de către oamenii în reverență; probabil din cauza unei corespondențe între îndoielile dumneavoastră și scepticismul lor secret.

Ușurința de a înmănușea contrariile conștiinței nu a lipsit niciodată.

Uneori un credincios nu prea crede mult, alteori un ateu își dă seama că este la urma urmei un credincios: probleme de tulburare sau de fanatism. Erați, într-adevăr, un spirit tulburător pentru epocă. Aristocratic în artă și om al unui gust care începe să dispară, asta nu vă împiedica să fiți și un socialist.

Întredeschizând acum șaiszeci de ani ușa casei dumneavoastră, v-am găsit aglomerat de o mulțime de vizite din toate țările. Streinii doreau să se reazime pe balconul

de unde dumneavoastră contemplerăți vanitățile și erorile omenești.

Am încercat de mai multe ori să dau pe românește din scrierile dumneavoastră. Poate că am reușit câte puțin să copiez în limba grăită și scrisă a compatrioților mei care vă citesc aproape de o sută de ani în original *La vie en fleur*.

Dați-mi voie, iubite și mare Maestre, să așez pe pragul ușei dumneavoastră, rămasă întredeschisă, această carte mică, întârziată, în locul buchetelor pe care nu puteam să le lansez din România în 1924, ziua în care pana dumneavoastră s-a oprit...

Cu smerenie,

Tudor Arghezi

București 1965

Dedicație tradusă de pe coperta unui exemplar din volumul *În floarea vieții*, versiunea românească de Tudor Arghezi. Exemplarul a fost destinat muzicului Anatole France, din Franța.

[PAGINĂ DIN «CARTEA DE AUR»
A UNIVERSITĂȚII VIENEZE]

E un noroc pentru condeiul meu că această carte e numai simbolic de aur... Într-altfel nu s-ar încumeta să-î strice o pagină cu câteva cuvinte de negreală.

Aurul a fost făcut o singură dată, odată cu sângele, în toată eternitatea.

Aurul e sângele cristalizat, după cum sângele e ca lacrima diamantină, un aur sfânt care simte și plânge, în melancolie și bucurii.

Nu știu de unde vine ea la mine, din stâncă sau din ceruri, dar găsimdu-mă în fața tineretului adunat la catedra eminentului profesor de Limba românească, Gossen, am simțit-o fierbinte, lacrima, ivindu-mi-se în lumina

ochilor, aş zice cu entuziasm ca la renaşterea limbii, pe care o scriu, a patriei mele şi a poporului meu – în stare de prunc în Şcoala dumneavoastră, una milenară şi cealaltă vecină cu mileniul. Cu asemenea blazoane de nobleţe, mi se înţelege emoţia, când îmi tremură mâna, lăsând Universităţii urma ei grafică în câteva aceste cuvinte. *Alma mater* cuprinde în sânul ei, pe Danubiu, două popoare şi două sensuri de viaţă. *Mioriţa* şi *Doinele* iau parte la înviorările mele.

În cele câteva zile trăite la Viena, am învăţat târziu – nu este aşa? – la optzeci şi cinci de ani, multe lucruri pe care ignoranţa mea nu le ştia: Universitatea se revarsă în Viena întreagă, circulă pe străzi şi bulevarde, vibrează în oameni şi bate în toate inimile laolaltă.

Cartea dumneavoastră de aur e de piatră.

Viena, 6 mai 1965

STRĂLUCITĂ ADUNARE

De vreme ce sunt obiectul unei simpatii, care daţi-mi voie să vă mărturisesc cinstit şi cu simplitate că mă sperie, permiteţi-mi să vă citesc o scurtă povestire.

Undeva, nu prea ştiu cum şi unde, ca din măcăcini, spini şi mătrăgună, s-a ivit odinioară un copilandru cu ochii la stele şi umbre.

Îl se păruse, ca greierului din fabulă, că trebuia să cânte, şi pe când cei de-o seamă cu el se apucau de o treabă cu câştig, el şi-a improvizat o vioară, din scândură şi sfoară, şi nu s-a mai oprit să cânte, întâi răcăind-o mai gros şi apoi mai subţire.

Ai lui l-au batjocorit şi i-au sfărâmat vioara, şi s-au lepădat de el ca de un strein între dânşii. Într-adevăr, le era strein.

Învăţătorul i-a spus: Vai de capul tău, n-o să se aleagă de tine nimic. Preotul l-a muştrat pentru rătăcirea lui.

Dar copilandrul era un încăpățânat. Și-a lipit sfărâmurile vioarei la loc, s-a pus pe cântat, îmbătrânind pe scula lui scumpă și în păcatul lui.

Dacă întorc foaia paginii povestite, dau, pe dosul ei, de mine, fostul strein între cei pe care i-am iubit și care m-au urât până la învierșunare.

Dar au trecut un timp și o viață...

S-au înnoit și timpurile și viața, odată cu țara. Copilandrul de odinioară se găsește azi prea mult răsplătit de dureroasa lui crâncenă răbdare.

Statul, Academia și Uniunea semenilor lui, laolaltă, îl primesc azi cu flori aprinse, și-i fac marea lor ofrandă de haruri și bunăvoință.

Vă mulțumesc adânc, mai mult în tăcere decât în grai. Iertați-mă, nu vă pot spune mai mult.

1965

CE ESTE «ARTA»?

Începusem să mă gândesc la Arta oltenească, de care îți voi vorbi altă dată, dar de la călimară la hârtie condeiul mi s-a strâmbat.

Ai mai auzit, Bade Ioane, de vorba asta Artă?

Dă-mi voie să încerc să ți-o tâlmăcesc. Ți-aș mărturisii că nu-i prea ușor.

Au încercat și alții mult mai chemați decât sluga dumitale, fără să-și poată duce fâgăduiala până la capăt.

Ia, de pildă, unul Tolstoi, de care am bănuială că ai fi auzit mai mult, o minte mare, într-adevăr. Numele lui poate fi pus în *Scripturi* alături de cel ce a scris acum câteva mii de ani, *Deșertăciunea deșertăciunilor, totul e deșertăciune*, Eccleziastul, cum ar veni pe românește Popa sau Patriarhul, adică acela care făcea slujba în altar.

Numele lui de om nu se cunoaște, pentru că l-a șters din scrieri, de teamă să nu cadă și el în deșertăciune.

Tolstoi fusese mare dregător la Curtea împărăției, dar scârbit să fie mare și puternic, a plecat într-o bună zi, fără știrea nimănui, din Iasnaia Poliana, din mijlocul moșiilor lui, în pribegie.

Căutat pretutindeni pe toate întinsurile fără margini a țării țarului, împăratul, se părea că ar fi pierit. Dar din întâmplare a fost descoperit mort într-o stație de tren pierdută prin pustii, cu picioarele goale, înotate în mocirlele pribegiei, ca un țăran din miile de țărani morți pe drumurile dintre Moscova și Siberia, rătăcitori și flămânzi din marea împărăție, mare cât douăzeci de țări mari, împărăție uriașe.

Mare în tot ce cugeta și învățătură, contele Tolstoi a scris o carte pe franțuzește *Ce este Arta?* Pribegeam și eu pe atunci, acum vreo șaiszeci de ani prin străinătăți, i-am cumpărat cartea, i-am citit-o și recitit-o, am venit cu ea subsuoară în București, am pus-o deasupra cărților mele cu grije și cartea Apostolului, cum era socotit, mi-a fost furată. Nu pentru problemele ei, ci ca să fie vândută de semenul literar hoț. Multe cărți mi s-au tâlhărit astfel și pe unele le-am cumpărat, semnate de mine, din nou de pe la negustorii de cărți vechi, numiți pe la noi *anticari*. Nici din cartea marelui scriitor n-am putut afla ce este Arta, cum nici dumneata nu știi. Însă dumneata *o faci*, o faci așa pe neașteptate și o faci tare frumoasă. O faci din pământ frământat și ars, la gura unui cuptor de oale, zmălțuită și înflorită, cu științele din cei mai vechi străbuni, trecute din neam în neam și păstrate întregi de dumneata. Lasă-mă, Bade Ioane, să-ți zic mai bine *tu* ca lui Dumnezeu. O faci în scoarțe și țoale, cu femeia și fetele tale și în cusături gingașe, cu izvoade pe marama și cămeși. O faci în urma plugului, la seceră și coasă. Dovadă cântecele tale, mai frumoase decât tot ce au scris condeiele, decât tot ce zic naiul, alăuta și cimpoiul. Sunt și eu o fărâmă de lăutar, dar nu te pot ajunge pe tine. Mă bați ori de câte ori mă silesc să șuier după fluierul tău.

1965

478

TAVI

Cu toate că sferele noastre, în evoluție, se mișcau circular, se mișcau pe osii deosebite și contradictorii, depărându-se mereu între ele prin generație și meserie – fuseserăm și am tot rămas prieteni. N-am facultatea să-mi reneg prietenii, nici în adversitate, el dincolo de munți, eu în câmpia danubiană, fiecare cu orientările proprii și sensibilitățile natale. Deși problemele lui pe teritorii și locuitori fuseseră până la un punct și ale noastre, el le trăise pe ale lui în carne și oase, noi prin Istorie și adevăr.

Ne mai lega și împrejurarea că făceam parte, cot la cot, împreună, din comitetul Societății Scriitorilor, precedentă Uniunii de azi, el președinte, însă frate cu toți, fără abuzuri și scandaluri.

În perspectiva evenimentelor duble care trebuiau să biruiască în cele din urmă în două feluri, împletite în timp la unic, renașterea din plebea servilă și iobăgie a țării pornită pe întregire, în discuțiile, de multe ori aprinse, eram niște adversari. Îmi aduc aminte o noapte întreagă pierdută sub un felinar de trotuar, din fața fostului «Pasagiul român», într-o mare controversă de înfruntări naționale. Se lumina de ziuă când ne-am despărțit, păstrându-ne armurile intacte. Ne-am spus «à bon entendeur salut!» Petrecusem ani îndelungați în Fribourgul catolic și în Geneva calvină și, proaspăt întors acasă, mi-era mai ușor să punctez o pauză pe franțuzește.

Nu mă puteam împăca în conștiință cu așa zice *cultul* lui pentru generalul Averescu, autorul măcelului din 1907, data răscoalelor țărănești, când peste revendicările legitime ale unui popor ofilit de muncă boierească și nedreptate, au sunat clopotele morții, de la un capăt la celălalt al lumii românești Dealtfel religia averescană convertise la fericirile făgăduite în gol sumedenie de oameni. Petre Carp, șeful conservatorilor integrali încă nedezbinați, vorbise în Parlament categoric și clar: «Întâi represiune și apoi vom vedea»... Tot el lansase strania idee a unei intervenții străine pentru potolirea răzvrătirii țărănești. Pe de o parte Goga lupta cu jandarmeria austro-

ungară și pe de alta Carp o cerea împotriva plugarilor români...

Represiunea a fost sălbatecă vijelios. Cu oropsiții ogoarelor, înarmați cu sapa și în suflet cu deznădejdea, flămânzi și despuiți, considerați drept o armată de invazie, a purtat războiul armata mobilizată pentru exterminarea lor. Ca bravură măreață de război internațional, Averescu avu și el două idei, una sinistră: «Triunghiul morții» în Rusia și trecerea cu artileria în Bulgaria. Devenit atotputernic, el își schimbase chipiul cu pălăria, capul gazon cu capul civil, păstrându-și și hibriditatea ambiguă, ca și alți mari militari, dintr-alte țări, o calamitate pentru popoarele lor.

Însă Octavian Goga, mângâiat de copil cu diminutivul «Tavi», era un bun coleg, un prieten adevărat, cu dragostea întodeauna caldă. Polemicile lui din discuții nu durau peste o întâlnire zgomotoasă. Surâsul îi venea numai-decât pe buze, uita numai-decât, și o delicată politețe urma unei dispute.

Așa că n-aș putea să-i insult memoria pentru că el nu credea ca mine. Cine nu șovăie în atitudinile cuvenite? Suntem oameni, și omul, până la o perfecțiune visată, se îndoiește, păcătuiește, cade. Goga și în polemică era prompt să-ți întindă mâna, să ți-o strângă, să te îmbrățișeze.

Dar nu oricine poate să înțeleagă armonia notelor disparate și contrapunctul diferențelor antagoniste. O jalnică emfază îmi trece pe dinaintea condeiului povestitor. Un oareșicare membru al Uniunii a insultat trivial o dată, chiar în Academie, memoria lui Octavian Goga, care-i una din ctitoriile incontestabile ale moștenirii literare românești. Se credea el autorizat să murdărească meschin obrazul poetului defunct, pentru că știa să iscălească și n-a învățat să-și controleze scăderile personale?

Iată alte două amintiri de circumstanță despre Octavian Goga.

Nu-l mai văzusem de o mare bucată de vreme. Locuiam în București pe fostul bulevard Elisabeta. Sună telefonul agățat de părete, un vechi telefon militar de pe front.

- Alo!
- Alo! Cine-i acolo? (Vocea lui Tavi parcă.)
- Aide, mă, nu te prefac!
- Încă o dată, cine vorbește?
- Ai sictir! Încă n-ai aflat că sunt ministru?

Într-adevăr, fusese numit ministru de Interne

- Bine, mă, toate lichelele din presă au venit să mă vadă. Preferam să vii înaintea lor... Ce mai aștepți?

Ministerul de Interne avea un fond de distribuit și redactorii ziarelor, obișnuiți să găsească un plic nominal subțirile banchetelor omagiale, se și duseseră toți în fața ghișeului casieriei.

Cu toate că făceam și eu gazetărie nu m-am mai dus pe la prietenul Tavi, ministru, decât după câteva luni, când îmi puneam câte o întrebare în privința valorilor literare. Îi răspundeam cu altă întrebare.

- Vreau să știu cine așteaptă răspunsul, poetul sau ministrul?

Știam că miniștri își schimbau tichiile, ajunse guvernamentale, îndată ce primeau portofoliul de marochin.

O altă amintire. Fiind coleg de liceu cu Galaction, Cocea și I.G. Duca, viitor prim-ministru și vecin de domiciliu cu el în strada Semicercului, contiguă cu strada Turcului, îl vizitam ca un vechi camarad și într-altă stradă viitoare unde locuia cu sergenți în poartă. Stam de vorbă. Duca îmi refăcea teoria higienică a fumatului și nicotini, teorie care nu mă slăbește nici azi din partea oamenilor de bine cu vocația de medici amatori.

Era iarnă albă. O sanie se oprește. O blană voluminoasă de samur se dă jos, agale, în zăpadă: Ion Brătianu.

Duca se fâstăcește. Nu trebuia să fiu de față, că dacă «Vizirul» binevoia să vină la el, însemna că era vorba de o confidență.

Camera, mare și adâncă, era despărțită în două prin covoare verticale olteneste.

- Bagă-te colo, spuse Duca, și m-am băgat colo, după colț.

Sobru, Vizirul îi spuse:

- Măine suntem la putere, și-i dete mâna de imediată plecare.

Lui Duca nu-i venea să creadă, știind că totuși guvernele se realizau sau dispăreau la un conciliabul din Palat, cu șeful Partidului Național-Liberal.

– Nu-i așa că n-ai auzit nimic? m-a întrebat Duca, numaidecât după plecarea Vizirului.

– Absolut nimic, dar dă-mi voie să-l înștiințez pe Goga.

– Bine, însă discret.

– Cât se poate de discret, dar ca să fie mai iute, du-mă tu cu automobilul tău până în dreptul ministerului.

Ministerul de Interne era în strada Academiei.

Zis și făcut. Conspirasem cu Duca.

Odată la Goga, anunțat de șeful de cabinet, un oltean adevărat dar un poet, cum se mai întâmplă, fără pic de talent, i-am spus tot ce auzisem. Tavi răsede de mine.

– Suntem la putere pe încă zece ani, mă înțelegi? Se vede că ești poet și că visezi.

– Aoleu! i-am răspuns. Bagă bine de seamă, și vezi-ți de treabă!

Căderea guvernului fusese cronometrată exact. Poetul era Goga...

Dar Octavian Goga e un poet și, comparativ, un mare poet al tragicului Ardeal. Asta rămâne, a rămas și nu trebuie altceva reținut din existența lui, supusă inevitabil atmosferei fanariote bucureștenești de odinioară, de aproximații, fracții și cătimi.

Două versuri definitiv săpate în pragul de piatră al României trecute:

«Munții noștri aur poartă
Noi cerșim din poartă-n poartă.»

Delta lui Octavian Goga. Plânsetul lui Tavi.

1965

DINAINTEA VEACULUI

Mult îndelungată vreme cuvântul Dincolo a fost geografic. Pentru România dincolo era Transilvania, iar pentru ardeleni dincolo însemna patria, România. Ei fuseseră înstreinați.

Lupta cu mintea, cu graiul și condeiu, armele adevăratei culturi, din ambele ținuturi ale românismului au dus pe dincolo dincoace. Astăzi amândouă adverbele contopite însemnează aici la noi, și acasă. Carpații, care au despărțit dușmănește poporul, s-au mutat în mijlocul României întregite.

Ce se aude din depărtare de pe vâlcele? Îl auziți? E fluierul ciobănesc. Ce se citește din condeiele oilor negre pe câmpiile albe ale hârtiei? S-au împlinit o sută de ani, românii au citit revista lui Iosif Vulcan, «Familia» în 1865! «Familia» lui, a familiei românești, strânsă ca să asculte acasă la ea, Crișana, Timișoara, Moldova, Muntenia, Oltenia, Dobrogea, cu provinciile lor divizionare, îmbrățișându-le laolaltă cu sărutarea frunții au întors o horă, cântând imnul Unirii și la plug, la seceră și ciocan aceeași plângătoare doină pentru trecut.

O emoție a tuturor strunelor sufletului mă încearcă dinaintea veacului împlinit de scris și tipar, al «Familiei» sărbătorite.

Da, iată că «Familia» de acum o sută de ani întinește. Ne găsim în ajunul reapariției acestei mari biblioteci a gândirii și scrisului dascălului și ucenicilor lui Vulcan. Spiritul întemeietorului ei, sper că a rămas pentru urmași, tineri scriitori, viu și puternic. Îi urez cel puțin încă o sută de ani noi și gloria pe care o merită însutit.

E jubileul de afirmare al personalității în cultură și naționalitate, a unui popor strălucit înzestrat pentru înălțare și frumusețe. El și-a făcut cultura singur, ca un mare autodidact învățat de codrii și de spicele grâului, știind să rabde, să îndure, să înțeleagă și să-și trimită basmul poeziei lui peste toate hotarele lumii.

Victorioasa îndrăzneală a lui Iosif Vulcan, pornită în folosul inteligenței românilor, pentru dezrobirea lor politică și socială, îl așază lângă Bălcescu. Cum aș fi putut să-i salut aniversarea marelui bărbat al neamului românesc?

Numai în genunchi.

IUBIȚI ROMÂNI DIN AMERICI!

Ne despart un ocean și chiar două, dar peste prăpăstiile de ape și talaze plutește între noi, ca în icoane, neîntreruptul spirit al neamului purtat de dragostea noastră a tuturor laolaltă.

Sunteți departe cu noul vostru pământ, dar ne simțim lângă voi toți și lângă fiecare din voi în țara pământului nostru, Patria, cu credința nestrămutată peste țări și meridiane.

În furtunile vieții avem același gând și aceleași speranțe că valoarea poporului nostru crescând neconținut va întrece în sus ca un pisc, după ce fusese de-abia o măgură turtită, înălțimile câștigate de alții cu trecutul mai fericit decât al zbuciumului nostru milenar.

Avem o singură casă, o singură comoară, un singur suflet, un singur avânt, scumpii noștri frați de obârșie și de Mamă.

26 octombrie 1965
București

[PREFAȚĂ]

Pentru plăcerea răsfoirii pe îndelete, am păstrat manuscrisul volumului de față până la tipar.

Emil Zegreanu nu e o imitație sau o reminiscență mai mult sau mai puțin sofisticată de literatură și versificări ale amatorilor de publicitate. El e un poet, poet adevărat. Dacă aș adăoga că e de profesie medic, cititorul va înțelege, atras de cutare sau cutare poem frumos – frumusețea e nota dominantă a cărții apărute – că e vorba de un spirit învățat cu inspirația sinceră și spontană și cu ordinea disciplinei. El refuză locul comun vulgarizat de literatura poetică banalizată și își începe arătura în singurătate, de-acolo unde se odihnesc vitele și au îngălbenit porumbiștile în coceni.

E vorba de un poet autonom și de un spațiu de sensibilități inedit.

Fără să mă prea cunoască el a putut să aibă încredere în sinceritatea și cinstea mea literară.

La rândul meu trebuie să-i mulțumesc. Faptul concret este că poezia românească are un neofit pe măsura ei.

HAI LA DRUM

Oficiul Național de Turism «Carpați» acoperă cu apariția pentru a șasea lui ediție în special ultimii douăzeci de ani de mari evoluții ramificate în toate realitățile actuale. Iată revenind în vitrina librăriilor cartea lui anuală. Cititorii au căpătat an de an îndreptarul de aspecte și înnoiri ale întregii țări. Nu lipsește din călăuza lor nici una din marile frumuseți ale Naturii noastre, cu adaosele tot atât de frumoase ale rezultatelor unei munci generale urmate de râvna inteligentă în amănunt.

În cartea de față se deschide România întregă cu drumurile ei convergente din toată Europa. Cu automobilul, cu trenul, cu avionul, insula originalelor noastre frumuseți stă permanent la îndemâna curiozității și setei de a cunoaște mai mult. Avem astăzi, mai mult ca întodeauna, dreptul să ne arătăm străinătății ce pot da enciclopediei universale pământul, muntele, apele, izvoarele, marea și vioiciunea în creația românească. Dacă altădată, mai demult, ne simțeam stingheriți să invităm străinii din toată lumea la noi, astăzi le-am așternut sub picioare un covor de șosele țesut bogat, și poporului nostru nu-i este rușine să cheme la masa lui așternută peste piscuri și văi, la bucurie, la petrecere și la horă. Pe când pâinea, sarea și roadele pământului s-au înavuțit cu tot ce poate fi mai dulce pentru viața aș zice materială a omului, atât neaoș cât și străin, și spiritul strălucește din ce în ce mai mult în scrisul, în muzica și în pensula românească. Străinii au aflat oarecari lucruri despre ce-i în stare să facă poporul nostru și vin din ce în ce mai mulți să vadă cu ochii lor ceea ce altădată constituia elementele unui basm.

Însă până ce toate popoarele lumii vor trece prin basmul românesc, Almanahul nostru cheamă la ceea ce ar trebui să fie o datorie a fiecărui român, să-și cunoască țara, una din cele mai frumoase de pe pământ.

1965

NOTE DE VIAȚĂ

Au trecut mulți ani de atunci...

Să fi fost prin 1907, 1908 sau mai târziu? Nu mă obișnuisem să notez evenimentele personale. Eram la Geneva în Plaimpalais, unde aveam, la poșta cartierului, o «căsuță» (case), execrabil diminutiv. Și aveam și *cheița* ei, a căsuței... Mă duceam dimineața să-mi iau corespondența din țară. Eveniment istoric, într-o zi am găsit o piesă de cinci lei, de la Demetrius, smulsă din mizeria lui. N-am compensat niciodată, nici într-un fel, această sfâșietoare dovadă de prietenie. Nicu Cocea, tot atât de mare prieten, dispunea de un altruism mai măsurat. La întoarcerea acasă, văzând contrariați că nu mulțumesc, mai mulți cunoscuți necunoscuți m-au întrebat dacă mi-au folosit la ceva bancnotele încredințate generozității lui. De rușine mi-am scuzat memoria ingrată, mărturisindu-mă vinovat. El era prieten al cenaclului ieșean «Viața românească». Mai înregistrasem și alte melancolii de care n-am pomenit niciodată când am fost rugat să eternizez efigia activ socialistă a frăției noastre literare.

În casa lui Cocea mi-am făcut pregătirile din ajun de plecare și toaleta vestimentară, după ce mă despărțisem de șase ani pierduți, dimpreună cu multe iluzii inefabile în viața mănăstirii. Îi lăsasem depozitat un raft de cărți vechi tipărite în alfabetul chirilic, care contribuise la buna cunoaștere a limbii și aș zice și la formarea mea, în căutarea de sine, proprie neliniștilor tinerești. Aveam predecesori în cele gândite, însăilate și scrise: Antim Ivireanul, Dositei, Creangă, Anton Pann, plămădiți într-ale sufletului de Biserică, prima cultură, ca să mă

rostesc în termeni, fiind bisericească. Dascălul, rămas până în zilele noastre sinonim cu Profesorul, ieșea pe ușa altarului de din dos și, cu burta la pământ în mijlocul ciracilor lui, scria pe nisip cu bățul *Az, Buche, Glagor*, încheindu-și lecțiile cu psaltichia: *pa, vu, ga, di, che, zo, ni, pa*. Orice-ai face nu se pot șterge vremile trăite, ele stând în tradiția noastră românească.

Nu pare anacronic să zăresc asociați în schițele amintirii pe Arhimandritul Valerian, veșmântarul Mitropoliei, cu Ion Nădejde, latinistul orator la tribuna socialistă din fosta stradă Doamnei.

Între cărțile dăruite în anii de chinovie de călugărie și stareții cinului monahicesc din toată țara, dispăruseră douăsprezece volume dăruite, drept ofrandă festivă, *Mineele*, o ediție fără dată în cele dintâi tiparnițe românești destinate cultului cotidian pe cele douăsprezece luni ale anului bisericesc. Ele nu sunt nici în Arhivele Statului, nici în Biblioteca Academiei și bătrânii în științele limbii întrebați au răspuns: «Nu știm, n-am văzut». Odată cu ele s-a făcut nevăzută și o cruce neagră, de mărimea unui om întreg, acoperită cu camilafca din obștia celor trei virtuți teologale: sărăcia de bunăvoie, fecioria și lepădarea de sine... simbolic.

În casa prietenului Cocea îmi retezasem coada capului ajunsă la șale, reducându-mi și barba la țacălie. Pe o sofa, pe care dormita la siestă generalul, părintele lui, aștepta și un costum croit aproape sacerdotal, cu nasturi până la gât.

În Elveția, unde plecam a doua zi, 7 noiembrie 1905, puteam trece de pastor sau de țarcovnic purtător de cădelniți și lumânare.

Colonelul Felix, un alt frate de sensibilități extreme, îmi trimetea toată presa noastră, politică și literară. Izbucnise anul 1907 țărănesc. Moment grav. Guvernul liberal refuza să-și ia răspunderea ce sărea tuturor în ochi, a răscoalelor țărănești, iscate dintr-o spoliatare sistematică și fără nici un răgaz a «Tălpilor țării». Toată corespondența românilor din streinătate, denunțată instigatoare, ridicată de la poșta, era fotografiată și trimisă Siguranței din București. Șeful Departamentului Internelor (Ministerul)

era la Geneva un oarecare Maunoir de tristă memorie, în slujba discretă a polițiilor românească și rusă. Demascat, el a fost crud jerpelit în minusculul parlament al cantonului «Post tenebras lux», înființat sub dictatura protestantă de Calvin.

Dovedindu-se că Ministerul de Interne păstra în arhivele lui secrete sumedenii de documente, într-o bună zi au fost arse în parcul Plaimpalais șaiszeci de mii, sau patruzeci de mii – am uitat – de dosare.

Un ziar din Lausanne a publicat denunțul semnat de directorul Oficiului Poștal în ce mă privea.

Dar trebuia să fie vorba de altceva, de colaborarea mea la «Viața românească», la care mă întorc după zecile de ani de absență.

Deocamdată, îmi dau seama că încep, fără să vreau, un lucru de care m-am ferit cu dezgust până acum, Memoriile. Le voi creiona pe sărite și după cum vor veni nechemate. Însă vor fi exacte și adevărate. La optzeci și șase de ani nu mai am ce ascunde și nici trebuință de a face plăcere.

1966.

O VÂRSTĂ NOUĂ

Țara e căminul nostru și vă vorbesc din cămin.

Până azi voi ați fost băieții de acasă, flăcăii și Feți-Frumoșii neamului nostru. De astăzi, când puneți jurământ cu pământul și granițele noastre, începeți să fiți ceva mai mult: cetățenii noștri.

Începe, pentru voi, o răspundere pe care de azi încolo o veți cunoaște mai bine. Țineți în mâini acum drapelul românesc al poporului din care ieșiți. Voi sunteți puterea și viitorul țării noastre.

Dacă vreo nouă dușmănie vine să vă obidească, cu sabia și focul, granițele și strămoșia todeauna vitează fac parte din răspunderea voastră.

Cine vine la noi cu inima bună, găsește pâine, dragoste și pace.

Cine nu, trebuie să se măsoare cu pieptul și armele voastre.

Luminați-vă bine, iubitorilor, și voi întodeauna nu veți ști ce este frica și codirea.

Vă veți aduce aminte că-n sufletul vostru sunt de față și oștenii Bătrânului Mircea, ai lui Ștefan cel Mare și ai Viteazului Mihai. Ei aveau numai petice din steagul de azi și voi aveți steagul întreg.

Bunăvoie, fraților, călcați drept și uitați-vă drept în fața lumii întregi.

1966

DACII

Ignor dacă și cât s-a scris de către o critică preocupată de aberații literare în publicațiile zise de cultură, pe care le primesc, despre frumoasa carte de informație masivă, a nu știu cum să-i zic, a savantului sau artistului adânc, Hadrian Daicoviciu. De multe ori pricepi lucrul științific, dar nu știi unde începe arta. Percepi, prin sita gândului și a slovei, mai mult individualitatea și talentul, cu toate că termenul *talent* pentru volumul istoric, cu copertă albastră de pur azur, e slăbănog. El afirmă mai mult, mult mai mult...

Am călătorit prin manuscrisul imprimat al autorului, ca printr-o vale de flori, adieri și răcoare și, ca să mă bucur, am pătruns într-însa cu o crizantemă trandafirie, smulșă din grădina lui fermecătoare.

Nu mi se poate imputa că am citit fără să le las din mână cele două sute șaiszeci de pagini dacice, cu o duioasă satisfacție românească, demult nemaiîncercată în lecturi. N-am ce face, sunt valah și scapără-n mine dacul și latinul, așa cum s-au bătut, s-au cucerit și s-au înțeles.

Din emoție în emoție, am simțit de câteva ori o lacrimă căzându-mi pe câte o filă. O să mă duc, de m-ar

lăsa puterile, la Orăștie, să plâng la zidurile ei. Un nou univers mi s-a deschis fulgerător. Mi-aș permite să spui că sunt un om fericit, între constelații și balsamuri. Cojind pământul dac și Columna lui Traian, care dă răspunsuri parcă neașteptate, cartea Daicoviciului e un monument... Sunt întinerit și sunt entuziasmat. Tovarășe, confrate, sau domnule, primește-mi inima întreagă înfășurată în petalele Dumitale.

Vezi-mă că mă bâlbâi, în nestare să-ți aduc o mai viguroasă ofrandă.

Și dacă mai e nevoie de o lacrimă, ia-o din iscălitura mea.

Ulpiu Traian răspunse din Roma: poporul de mâine românesc! Sarmizegetusa răspunse la fel. Germanul răspunse: Nu mai avem ce face! Franțuzul a strigat: *Vive la Roumanie!* Italia zise: poporul ăsta mi-e frate, țara lui mi-e surioară! Bunica Europa tocmai întârcase câteva timpuri pe care le ținea în poală. Mi-am închis ochii și am lăsat pruncul cel nou să înceapă să iubească. El grăiește și cugetă frumos. Din foc, din sânge și din țărâna pietrii a ieșit o minune: miracolul despre care am citit cândva, demult, nu mai cunosc unde.

Omul din miracol are și norocul să stăpânească zarea de avuții și dă mult de gândit. Mîntea, cât și ochii lui nu au somn de lene și nu dorm niciodată.

Au încercat vreme îndelungată unii și alții să facă din România cu sila altceva, uneori strâmbându-i numele și limba în graiul altor neamuri...

Și ați băgat de seamă că axul gândirii și scripturii se mută primejdios pentru unii din ce în ce mai mult încoace...

Popoare vechi șovăie între zilele de ieri și cele viitoare cu o frică de a se scăpa de negura putregaiurilor și de oseminte. Românul merge în pasul indiscutabilului viitor. Izbucnind încă o dată, România e socialistă.

Toți răspund: Nu mai avem ce face.

Miracolul românesc.

P.S. Am bună nădejde că filmul *Dacii*, la care tocmai se lucrează, va reda aceiași daci ca în strămoșie, mari

bărbați de voință și vitejie, cu aceeași puternicie morală și același instinct de atac și jertfă, fără concesiile și compromis, când, peste un an, va fi reprezentat.

1966

LA IZVOARELE LUI

Argeșule, care curgi pe amintirile mele, iată-te involburat peste literatura românească și a *Miorișei*.

Meștere Manole, care treci prin gândurile mele de o viață întreagă ridicându-ți schelele peste noul grai românesc, ajungi și întreci turlele lui Negru Vodă.

Mă plec în fața voastră cu osârdie și nădejde. Din apele și din creștetele voastre izvorăște gândul unei noi tipărituri. Vor scri într-însa urmașii cu har ai oamenilor care v-au trăit și edificat. Dați-mi voie să-mi scot căciula de oaie și să-ți sărut urmele, Meștere Manole, că m-ai învățat să cuget, să sper și să-mi aștern cuvintele pe hârtie. Iată hârtia acum tipărită: ea se cheamă «ARGEȘ».

Să-ți doresc un veac de viață e prea puțin. Tu faci parte din vecia românească.

Iunie 1966

«O BUNĂ DIMINEAȚĂ PE VIAȚA ÎNTREAGĂ»

«Astră» de odinioară, câtă vreme ai dormit, ca în sfârșit să te trezești din nou la viață?

Fii binevenită și îți urez, dacă se poate, o nouă lumină de strălucire, mai tare și mai sus, ca și țării în care te-ai întors.

Brașovul a fost pentru noi și locul unui început de cultură românească. Îl cunosc din copilărie. L-am văzut, revăzut și simțit cu oamenii și cu bisericile lui aproape în fiecare an și întodeauna m-am întors cu o emoție nouă.

Îi lipsea Braşovului o publicaţie literară pe care o merită adânc. Poeţii şi povestitorii lui se vor opinti de bună seamă să facă din «Astra» un nou început şi o nouă continuare.

Te iubim, Braşovule. Ne-ai fost întodeauna scump. Tu ne-ai trimis pe cei mai buni cărturari ai tăi să ne înveţe o românească mai adâncită. Copleşiţi de mulţii noştri mari duşmani de altădată, uitasem aproape că venim cu Traian în frunte de la Roma. Dascălii noştri au fost mari latinişti, de la care am învăţat şi eu, subsemnatul, câte ceva.

Putea-vom noi răsplăti mulţumitor cu paginile noii reviste, cu o proză puternică şi cu o inefabilă poezie?

Vania Gherghinescu e în conducerea revistei. Îl cunosc, aş zice, de o viaţă. A fost colaboratorul meu la «Bilete de Papagal». M-a impresionat de la început vibraţiunea unei strune noi cu care venea în poezie. Aş dori să i-o simt din nou, în paginile «Astrei», după ce şi-a ţinut vioara ascunsă o sumedenie de ani. Deie-mi voie să-l îmbrăţişez în dimineaţa noiei lui activităţi.

În noua dimineaţă ce se deschide deasupra Braşovului, daţi-mi voie, viitori cititori braşoveni, să vă urez: Bună dimineaţa. O bună dimineaţă pe viaţa întregă.

1966

AMINTIRI DE PRESĂ

Direcţia revistei «Argeş» mi-a propus intercalarea în coloanele ei a minusculului meu ziar cotidian «Bilete de Papagal» apărut acum patruzeci de ani, cinci sute de zile în şir, în răspăr cu timpul şi năravurile de atunci. Dacă acelaşi lucru poate fi încercat de două ori – *Non bis in idem* – vom încerca, dacă e cu putinţă, să reluăm şi diapazonul de acolo de unde l-am lăsat.

Dar să încercăm şi altceva, să povestim cum a luat viaţă publicaţia de atunci, şi să definim publicaţia de azi.

O revistă, cum i se spune azi, e tot un ziar care însă nu apare în toate zilele săptămânii.

Cu deosebiri și diferențe. Ziarul e mai mult făcut, revista fiind mai mult *scrisă*, cu toate că mândria autoadmirației de «scriitori», astfel calificați în calitate de membri în registrul Uniunii, pretinde că ziarul profesional să-i fie inferior și subaltern revistei, ca și cum nu le întocmește același condei cu cerneala-n el sau în călimară.

E drept că materia ziarului o dau în mare parte informațiile și telegrafalul, care nu gândește, pe când materialele de revistă cer niște răgaz și o masă pentru coate, dacă nu și pentru scris altcumva.

La Pitești apare dintr-o foarte atentă inițiativă revista «Argeș», cu numele semnificativ. Odinioară la Curtea de Argeș ieșea zilnic o «Gazetă a țăranilor», scoasă de redactorul ei Valescu. Foaia lui era imprimată la o mașină învărtită penibil cu brațele ostenite ale câte unui sătean, conștient că premerg mișcărilor țărănești și apogeei lor, Răscoalele din 1907 (ne simțim istoricește obligați să scrim răscoală cu literă mare)

Adevărul, cât de cât, este că în oricare centru urban mai mare sau mai mic, s-a ivit câte o elită intelectuală. Că în loc să caște la cafeneaua locală dinaintea unei cești ocolite de muște, inițiativa îi dă o preocupare și un ferment, ceea ce l-a hotărât acum vreo patruzeci de ani și pe semnatarul prezentelor opinii să scoată o minusculă foaie zilnică, «Bilete de Papagal».

Intrarea unui crâmpel de hârtie nereglementar în presa cotidiană merită să fie povestită.

Ziarele epocii, de formatul mare preferat pe atunci, ieșeau în câte douăzeci și mai multe pagini, foarte întrebuițate la împachetat. Într-un număr de gazetă puteau încăpea comod înfășurate două părechi de galoși și două de ghete cel puțin. Ziarele se vindeau douăzeci și cinci de bani exemplarul și de scris erau – vai! – scrise prost.

Fiecare partid conservator, demi-conservator, liberal-conservator sau chiar – aoleu! – conservator-democrat, își avea ziarele proprii și injuriile se întreceau cu șantajul. Se știe ce este un șantaj: atac la punga unui negustor.

O bancă nouă din București cu firma nemaipomenită de Româno-Africană, condusă de un grup de aventurieri

internaționali (un francez cu numele sacerdotal Vicaire, un fost mare demnitar rus și câțiva autohtoni gură-cască) aveau o serie de întreprinderi și simili-întreprinderi, niște sonde moarte, o fabrică de carton asfaltat, în agonie și... o tipografie. Câțiva visători de capitaluri personale digeraseră depunerile acționarilor, la tipografie, convinși că se vor procopsi științific subit subț semnului lui Hypocrat și vândură instalația – un local cu firmă, românilor-africani.

Cumnatul meu, colonelul Felix, cavaler al Ordinului «Mihai Viteazul», ilustrat la Mărășești, în șomaj civil, fusese rugat să ia direcția tipografiei, dar puțin în curent cu meseria, după câteva silințe, m-a pus în locul lui și am luat în primire atelierul cu cincizeci de lucrători, cu asigurarea că banca va pune la dispoziția tiparului un capital de editură.

La experiență, banca nu s-a simțit datoare nici să plătească sâmbăta lucrătorii. Tipografia se descompunea deasupra unei prăpăstii de milioane furate ale depunătorilor inițiali.

Trebuia făcut ceva și am scos o foaie zilnică de format derizoriu, a opta parte dintr-un ziar comun, cu preocuparea aproape aceeași cu gândul din care a pornit și inițiativa actuală, de a stârni o mișcare mai presus de interesele imediate și de a provoca la lucru condeiele unui tineret local fără publicitate. Stupefacție! prețul de vânzare doi lei. Tirajul, zece mii de exemplare, menținut până la dispariție, când în format săptămânal de *revistă*, unul din dictatorii guvernului, arborând fracul și jobenul cenușiu, un moment la modă prin părțile Europei, l-a confiscat. Agenții poliției, neștiind despre ce era vorba, cereau la chioșcuri «papagali» și incidentele cu chioșcarii, terminate uneori cu palme și bătaie, se repetau la toate chioșcurile de tutun și imprimare.

«Biletele» prinseseră bine și toate marile cotidiene, în care cititorii nu găseau nimic, s-au asociat împotriva micului dușman, care se comporta fără voia lui ca fabulosul pește sfredel cunoscut din ihtiologie. Lăsându-se înghițit de balenă, invizibilul adversar străpungea burta colosului marin lăsat în nesimțire.

SURSUM CORDA

Se nimerește fericit că cei o sută de ani de tinerețe ai Universității din București coincide cu nașterea, pe digurile de odinioară ale Romei în Dobrogea Mării Negre, a unei publicații literare botezată cu numele străvechi de «Tomis», patrie de antichități latine și a exilului și sepulturnii marelui nostru strămoș de limbă, de scriere, și de sânge, Ovidiu.

Onoarea Dobrogei românești era prea lipsită de un blazon literar.

Cititorii tineri ai *Frumuseții de a iubi*, scrisă de poetul latin, astăzi al nostru ca și Eminescu, îi vor putea răsfoi *Tristele* și *Ponticele* răzimați de bronzul statuii lui, în același timp cu paginile revistei lor.

Pe pământul uscat, sterp și scheletic al fostei provincii milenare de-a lungul Danubiului până la revărsările lui în Deltă, pe nesimțite și cu o muncă titanică a oamenilor de astăzi, se răsfață un adevărat paradis unic în toată lumea. Să nu uităm niciodată că ceea ce n-au realizat veacurile și mileniiile e opera vastă a vieții noastre socialiste.

De fapt, revista «Tomis» e o nouă universitate cu redactorii care vor fi marii ei dascăli, inițiatori inspirați, poeții și prozatorii dobrogeni. Frecvența universitară nu trebuie căutată. Ea este masa cititorilor dintre Dunăre și Pontus Euxin.

Ca simplu cititor și eu și întrucâtva scriitor le urez tuturor să facă față strălucită scrisului și graiului românesc, cu nuanța particulară trebuincioasă. Mulți ani revistei și eternitate fraților dobrogeni.

1966

Tudor Arghezi

UN SEMN BUN

În forfota unui tineret de care se vorbește din ce în ce mai mult și care a constituit obiectul unei mari preocupări acum vreo trei ani, într-o întâlnire intelectuală la Geneva, s-a vorbit și s-a scris mult despre realitățile tinerești.

Spre regretul publicului auditor, calitățile nu se găseau la nivelul defectelor descrise. Dintr-o cauză sau alta – să ne ferim de a le înșira și noi – în majoritatea țărilor civilizate s-a remarcat, cu sublinierile necesare, un spirit anarhic dispus să răstoarne clasicismul deprins în școală, în lectură și chiar în familii mai solid așezate. Întrebarea de fond era pe toate buzele și în toate mințile prezente: cauza acestei decadente.

Din partea românilor a vorbit cel mai vechi prieten al tineretului, Mihail Ralea. Au urmat serii de întâlniri particulare între savanți, gânditori și scriitori.

Propunerile profesorului Ralea au fost primite cu aplauze, ca o încheiere fericită a unor discuții esențiale. Dar, s-a remarcat ca un suspin al conștiinței, că tocmai tineretul a lipsit la Geneva. Acuzatul fiind factorul principal al subiectului tratat, trebuia neapărat să fie de față cu toate că o vorbă veche, mereu adevărată, spune că tinerețea nu se numără cu anii și toate personalitățile care au dezbătut problema la Geneva depășiseră de mult calitatea rozelor înflorite la timp.

Mărturisesc, pe simpla și unica mea răspundere, că am părăsit Universitatea lui Calvin cu amărăciune.

Dar să ne gândim și la tineretul românesc. Ca o satisfacție pentru noi, acest tineret e mai apropiat de conferința lui Ralea decât tot ce s-a vorbit peiorativ la Geneva. Din tineretul nostru muliform s-a desprins pe nesimțite o nuanță. Tineretul gândește. Reflectează. Citește. Începe să scrie...

După o pauză de apariție a «Biletelor de Papagal», corespondența îmi aduce tot mai multe probe că mîntea se sprijină pe condei. Mi se cer sfaturi despre cum se scrie și despre cum se începe scrisul. Personal n-am cerut niciodată sfaturi de la scriitorii cu nume făcute. Ba însuși Caragiale, la întâlnirile cu el, îmi spunea că deține secretele prozei și că ele mi-ar fi de mare folos. Fără imperțință i-am răspuns: «Iubite domnule Caragiale, secretele altuia nu folosesc la nimic... Ele trebuiesc găsite de către chiar începătorii literei scrise...»

M-aș permite să răspund global corespondenților mei că e nevoie, în scris, de ceea ce aș numi trei virtuți

teologale: modestie până la sacrificiu, exigență minuțioasă și dragostea limbii moștenite. Deci cunoașterea însușită a tradițiilor noastre, a literaturii, scrisă de când ne-am pomenit de marii noștri înaintași, lipsiți de tipar, de invidie și înfumurare.

Mă uimește, răsfoind foile literare, un așa-numit modernism, calificare a unei facilități nerecomandabile, care necinstește limba *Miorișei*. Un singur modernism e de tolerat: noutatea spirituală și a expresiei curate.

Îți recomand, iubite corespondent cu visuri literare, răbdarea până la sclavie, perseverență, munci de zi și noapte ca o închinăciune pentru graiul nostru și un omagiu marilor noștri scriitori. Căci mai e ceva adevărat: valoarea scrisului românesc a putut să atingă toate înălțimile de intelect. Un scriitor român are la îndemână o literatură științifică și literară și tot ce-i necesar la perfecționarea personalității. Tineretului i s-au creat condiții de viață și înțelegere, i s-a pus la îndemână toată ușurința marelui culturi, tiparul e cu el, editurile îl slujesc și bunăvoința timpului nostru îi dă dreptul să se manifeste pe toate dimensiunile lui și în toate esențele lui. Ce-i cere viața care-l așteaptă? Serozitate, adevărată și adâncă seriozitate. O disciplină severă. O conștiință la tot pasul și la toată îndeletnicirea.

Să nu ne fie rușine de ce a realizat neamul nostru de la Cantemir, prin Eminescu, până în zilele noastre.

Prin urmare, iubitele corespondent, ridică-ți fruntea în Luceafăr, crezând în menirea dumitale și sărută-ți în fiecare seară condeii cu care vrei să încerci posteritatea.

1966

CUVÂNTUL ȘI VORBA

Se pare că Filologia e o meserie universitară chemată să deslușească o sumedenie de lucruri verbale, decât clare mai mult obscure.

În Filologia noastră intră și încapă de la literă la cuvinte, începând cu abecedarul și sfârșind cu întortochea

savantă, toată limba românească, pe când Școala ne învață silaba, substantivul, atributul, adjectivul, proverbul și toate firimiturile, compuse, ca să definească ființa, locul și timpul unei idei.

Multă vreme s-a spus în școală că limitele limbii noastre sunt scurte și că scriitorii români n-au la îndemână o limbă pentru exprimarea oricărei gândiri. E o gravă eroare. S-au demonstrat în ultimii zeci de ani, fără a ține seama de traduceri în general sub nivelul ideii, posibilitățile încă virgine de a exprima în românească plugarului nostru orice idee și orice nuanță de idei. Nu avem decât să luăm cărțile bune și să le citim.

Mi s-a cerut cândva, de către profesorul Bulgar, preocupat de asemenea problema din scrisul național și primul care avusese gândul să selecteze din literatură cuvintele lui Eminescu, un articol despre anume dificultăți și obscurități de expresie literară. Sunt câțiva ani de atunci. Revista «Limba română», căreia-i trebuia articolul, a continuat să apară, autorul întâmpinând însă dificultăți mai mult sau mai puțin universitare care au făcut articolul să nu apară...

Mă simt obligat să iau unele lucruri de la început. Filologia nemulțumită de propria ei poziție a crezut că o ia și ea de la început cu un surrogat. Filologii nu se mai numesc filologi, devenind subit lingviști și adoptând netulburați originea latină, neținând socoteală de *linguae linguae* când au scris *pîine* în loc de *pâine*...

A cui e limba românească și cine o face și lucrează? Filologia ori acest popor care și-a primit-o odată cu venirea lui Ulpius Traian de la Roma în Dacia noastră?

Fără voia mea aparțin limbii țaranului nostru și literaturii lui. Mă simt destul de calificat să mă amestec în problema filologilor de catedră care în chestiunile de limbă n-au făcut până azi decât să trăiască netrăind pe urmele plugarului nostru.

Lipsesc și din specialitatea filologică o sumedenie de cărți, încă nefăcute, pentru studiul suficienței universitare. Să luăm la întâmplare: încă n-avem măcar un dicționar de sinonime, destul de abundente în limba noastră. În schimb avem un «dicționar invers» care nu spune

nimic și nu știu când, unde și cum sfârșește ca să se înțeleagă ceva din el. Dacă nu mă înșel, «invers» înseamnă pe de-a-ndoaselea. Cui folosește această harababură? Să ne-o spuie cel puțin unul din autorii lui.

Facilitățile limbii noastre de a transforma substantivele în verbe și adjective, și invers, nu le-am întâlnit decât în mică măsură în limba franceză. Un exemplu: verbul *a fi – fire* noi îl definim derivat de la *ființă*; tot acolo găsim *însfințare*, în care este permanent prezentă viața, cât și *desființare*, care însemnează moartea. Asemenea valori furișate în vocabular nu sunt pomenite în filologie.

Înainte de a schița atari observații mi-am notat zeci de ani complicitatea foarte numeroasă a limbii vorbite. Îmi făgăduiesc să le caut pentru a fi găsite în teancurile încă nerezolvate nici de scriitori, nici de grămăticii.

Materialele referitoare la vorbirea și scrisul nostru trebuie puse în atenția cititorului și a corpului didactic așa-numit.

Desigur, scriitorul are sarcina să lumineze cuvintele din câte părți mai multe, să găsească inflexiunile cele mai noi și așa îndrăzni să spuie că e chiar noima specială a scriitorului chemat să înnoiască limba în fiecare generație, scriitoare și să o întinerească neîntrerupt.

Avuția adevărată a limbii românești e mai ales în graiul nostru plin de bijuterii și de o puternică sevă strămoșească.

Vorbirea noastră scrisă și grăită nu se va căuta la un colț de stradă și la un felinar, ci în cărțile noastre bătrânești. Gustul atâtor frumuseți încă nedescoperite de mării și micii noștri învățaței trebuie neapărat dovedit și moștenit cu îndrăzneală.

Cartea Facerii spune simbolic că la început era Cuvântul și cuvântul trăiește până în zilele noastre și desigur peste ele intact. Nu putem ști când a fost acest început al cuvântului, neîncetat în plină vigoare. Cuvântul «vorbă», însărcinat să i se substituie în dialogul cotidian, și este, și nu este Cuvântul. Sarcina scriitorului este să perfecționeze nu vorba care zboară după nevoie, ci însuși cuvântul, partea aș zice sacră a graiului omenesc și cu atât mai mult a scrisului gândit.

De la începuturile literaturii limba românească se slujește de același cuvinte. E nedeslușită și clipa nașterii și a cuvântului fie valah, fie moldovenesc, fie luat din Ardeal – strict românesc – care însoțește viața, cântecul, sentimentele și resentimentele unui popor care a răbdat să sufere ceea ce multe alte popoare n-au încercat în trecutul lor chiar grandioase.

E tot atâta plutire cât și durere în fiecare cuvânt românesc, dacă filologia își va permite libertatea să le adâncească, scobindu-le sunet cu sunet și atitudine cu atitudine, ca în sculptură.

Să nu lăsăm cuvintele nici să adoarmă, nici să amorțească, nici să zacă, nici să moară. Ele sunt comoara noastră de mare avuție.

1966

CE E POEZIA?

De la un timp încoace se înmulțesc articolele de literatură despre «Poezie».

În general poezia nu e literatură pură și simplă. Ea face parte din viața cotidiană. Dacă se vorbește de multe ori despre stele, locul palavrelor filosofice (semifilosofie și semipersonalitate) nu se referă la nimic cărturăresc. Litera și cartea încep mai târziu. Toată viața noastră, de zi și de noapte, e a luminii și a stelelor celor ce gândesc și muncesc, indiferent de lucrul pe hârtie și de tipografie. Sumedenii de lucruri inexprimate covârșesc și ciocanul și condeiul, speranța și dorul de lucru gingaș. Dacă ne aruncăm ochii în folclor, vedem ivindu-se poezia de la sine. Plugul are poezia în viața trăită cât și imaginară. S-a mai spus de repetate ori că literatura de cultură n-a putut decât rareori să atingă apogeul țărănesc, și parcă ceea ce-i mai delicat e cules mai ales din gura și scripca cântărețului pe plai.

Chiar unii dintre scriitorii remarcați, încercând să definească poezia și arta, au dat unul după altul greș.

Poezia nu e ceva brut, ca o pădure sau o câmpie, dar ceva care emană din ele ca și din munca zilei de azi, de ieri, și de todeauna și din tot sufletul nostru.

E poezia dorință, așteptare, e ca o speranță nelimitată? Este și astea și altele multe! Ea nu e în nici un caz descriptivă prin revărsări ale gândului și expresiei, ea umblă tiptil printre impresii și senzații. S-ar putea spune că e umbra vieții trăite, o umbră ascunsă în frumuseți grăite.

Substanța poeziei și ființa ei întreagă vin din «mi se pare», din «parcă», din «m-aș fi gândit» – din teritoriul imens al închipuirii, adeseori absurdă, lăsând simbolului puterea lui de luminare a unei idei, autoritatea tuturor valorilor lui. Trebuie într-o zi să vorbim nițeluș și despre acest simbol.

Poezia e presimțire, bănuială, incertitudine și aproximativ. Altă făptură nu se vede să aibă. Negreșit nu ne e permis să introducem în poezie tusea măgărească a neisprăviților din absurditate.

În bucătăria literară poetul Paul Verlaine, scoborât până la rimă, a lăsat scris că RIMA de pildă «*c'est un bijou qui ne vaut un sou*» – dar poezia lui literară aduce în vers o lăscăie de aur. Literatura lui geme de acest aur, când exprimat, când ascuns în cutele frazei.

Va să zică ce ar fi poezia? Ecoul vieții noastre simțite și nemărturisite, confidența secretului nostru necunoscut, lucrul lacrimilor și al suspinelor noastre tăcute căruia i se cuvine marea discreție a vieții dinlăuntru.

Cum a uitat Moisi din decalogul lui a unsprezecea fericire care e poezia, căci în toate cântecele și versurile *Biblia* e plină de poezie de la el până la *Apocalips*.

Oriunde deschid această carte a cărților, discutată, îndreptată, strămbată, interpretată, la orice pagină dau de poezie. *Biblia* e, înainte de a fi o mărturie a preotului sau a ctitorului, poezia tuturor care cer de la ea un har și într-un fel sau altul acest mare volum de manuscrise succesive a răspândit harul pretutindeni. Rămân încă vreo câțiva ani de discuții și cercetări teologice ca să ne alegem, la urma urmei, cu literatura lui Moisi.

Cred că nu mai e nevoie să spunem că poezia e o necesitate a sufletului fiecăruia, în orice direcție s-ar

manifesta. E povara dulce sau amară a fiecăruia din noi. Mai rămâne a se descifra cum trebuie poezia scrisă, cu deosebire acea zisă poezie care mă întristează și care seamănă mai mult cu proza fără cap și sfârșit – și din nefericire fără substanță, încurajată la o abundență publicare de insuficiențele redacționale.

1966

SCURTUL ȘI LUNGUL

Teatru scurt însemnează teatru concentrat și redus la expresia lui cea mai integrală. Spectacolul scurt evită lungimile inutile și sintetizează ideea și fabula piesei la minimum de durată. Asemenea teatru s-a jucat și se mai joacă și la noi, împrumutat mai mult din repertoriile streine. De ce n-aș aduce aminte că avem, între alții, doi autori cu probele făcute? Ion Sava și Horia Lovinescu, ale căror creații în genul scurt pot servi de model și streinătății.

Aș ține să amintesc cu insistență pentru cei care nu au putut cunoaște îndeajuns personalitatea lui Ion Sava, că el a fost un mare artist multilateral: regizor, scenograf, scriitor și pictor.

De curând televiziunea a prezentat un fel de două modele de teatru scurt, care-mi aparțin: *Neguțătorul de ochelari* și *Interpretări la cleptomanie*. Să nu pierdem din vedere o altă nouă încălcare de libertate a clasicismului în teatru, aceea a teatrului absurd, care se întrepătrunde în aceste exemple ca și în viața de toate zilele. Aceste două piese le-am publicat, prima în vechea mea gazetă cotidiană «Bilete de papagal» prin anul 1928, a doua în «Adevărul literar și artistic» în 1932, paralel cu debutul literar la foaia mea, a celebrului nostru compatriot din Franța, Eugen Ionescu, al cărui teatru scris mai târziu a adoptat atât genul scurt cât și genul absurd.

O îndelungată și tenace preocupare a fost să dau pe românește în întregime piesele lui Molière, pentru Teatrul Național din București – și le-am dat. Și au dispărut,

zice-se, în incendiul bombardamentului german al Teatrului Național. Au apărut numai patru versiuni românești din Molière, cele rămase din simplă întâmplare la mine. Într-o zi sau alta trebuie să le găesc, sub orice nume vor fi ascunse...

Un volum de teatru care va cuprinde mai multe asemenea scurte bucăți, precum și piesa *Seringa*, o satiră medicală, scrisă în lagărul de la Târgu Jiu în timpul războiului, cât și alte câteva tâlmăcirii din Brecht și Tristan Bernard, așteaptă să fie tipărite, dacă Editura pentru literatură ar avea odată și odată acea hârtie care-i o problemă continuă și iritantă, ca și cum cărțile ar fi în editurile noastre de prisos, ceea ce mi-a împiedicat și apariția, nejustificat, a patru volume din *Scrieri* din acest an.

Fără nici o îndoială sunt și alte scrieri ale tineretului cât și a celor mai puțin tineri, îngropate prin diverse sertare de teatru și editură.

Căutați-le, scoateți-le, tipăriți-le și reprezentați-le, căci publicul nostru cere stăruitor teatru românesc și literatură românească.

1966

PÂINEA MINȚII NOASTRE

Cuvântul și vorba încep să aibă un înțeles precis din primele slove tipărite.

Se presupune, nu mai știu pe ce dovezi, că primele litere scrise aparțin fenicienilor... Dar există un scris înainte de manuscrise, în arhitectură și sculptură. Artiștii, dacă se poate spune, SCRIAU cu dalta în marmură și piatră. Vechile morminte de împărați și demnitari poartă inscripții care orientează studiul și realitățile istoriei. Avem din timpurile marelui nostru trecut slove și imagini moștenite de la romani. De multe ori un singur semn mărturisește că oamenii au gândit și au aplicat.

Scrisul însă ajunge literatură, povestire și amintire de-abia, aș putea crede, în timpurile medievale. De atunci

toată lumea scrie în sensul necesităților imediate, și astăzi se poate distinge ceea ce se numește un stil.

Să ne punem o întrebare gravă: ce este stilul?

Buffon i-a dat o definiție peste care nu se poate trece: *le style c'est l'homme!* Cu alte cuvinte în scrisul mai mult sau mai puțin literar e un fel de a scrii al fiecărui om în parte. Aceeași întâmplare sau idee, fie scrisă cu mâna, fie publicată, se prezintă de fiecare martor al unui eveniment într-un fel deosebit. Dovadă cronicarii. Se poate scrii și lung și scurt, volumul și valoarea unui manuscris nefiind condiționată de lungimile lui. Dimpotrivă.

O piedică în scris, atât la cărturari, cât și la mai puțin cărturari, exprimată continuu, consistă în două verbe: ESTE și AM.

Stilul ar începe prin felul de a te folosi de aceste verbe, uneori chiar prin evitarea sau înlocuirea lor.

Desigur că AM este egal și cu nimic, și omul își închipuie că e bogat în plină sărăcie. Iluzia e de obicei a celor care SCRIU.

SÎNT e în raport simplificator atât vorbind de tine însuși, cât și de alte lucruri, dar care nu are nimic comun cu caricaturizarea recentă a lui SUNT.

Cu bunul lui simț obișnuit, poporul are și forma SÂNTARĂ care lipsește din limbajul cultivat. Am auzit la olteni și forma colectivă la persoana întâia plurală SÂNTĂRĂM, cu totul antigramaticală. Dar poporul are dreptul să-și aleagă singur formele lui de exprimare, fie ele chiar trecătoare, nesupărând însă deloc fondul limbii.

Primul cărturar care a preferat pe SÎNT, scris cu i circumflex, a fost Nicolae Iorga. Ce frumusețe ciudată a putut găsi el în forma luată nu știu de unde, n-am înțeles niciodată! Fapt este că Iorga fiind un mare savant cu o autoritate indiscutabilă și tabù, atât în Universitate cât și în Academie, felul lui de a înstrăina sunetul curat cu un altul străin, a fost reluat ceva mai recent de oameni mai puțin valoroși decât el...

Dar mai e vorba, evident, de discutat cu acest prilej și despre alte forme ridicole introduse în limbă, ca PÎINE (Pâine) MÎNĂ (pentru mână) CÎINE (în loc de câine) MÎINE (pentru mâine), forme care trebuiesc neapărat și

de urgență excluse din scris și redată scrierii românești claritatea ei adevărată.

Stilul e și căutarea de-a lungul și de-a latul limbii a sunetului cel mai curat și mai apropiat de origini, deci debarasat de zgura adaosurilor contrarii geniului românesc. Stilul mai e și o continuă primenire a vorbirii în scris și a celor care nu scriu în sens literar, prin încrușișarea și învecinarea sensurilor.

Fiecare ins ESTE ca ființă și ARE ca valoare avuția lui mai mică sau mai mare. Un condei rămâne slab și nesemnificativ, altul ajunge până la geniu: aci se intercalează o altă noțiune fundamentală, talentul. N-aș îndrăzni să definesc talentul pe care încă nimeni nu l-a definit...

Stilul e și noua valoare de împuternicire a cuvintelor scrise prin imaginile care le reprezintă și care le dau relief, fiecare cuvânt, ca fiecare om, având într-adevăr fizionomia lui. Ar fi să ne ocupăm o dată, altă dată, de plasticitatea limbii noastre, căutând să facem o galerie specială cuvintelor moștenite. Dar să nu uităm până atunci să ne întoarcem, simplu și cinstit, la splendorile, desconsiderate, ciceroniene!

1966

VIAȚA MEA TRECE CĂTRE VEAC

Viața mea trece către veac, și nu a fost zi în care să nu mă gândesc pentru tine și să nu mă leapăd de chipul făcut ție de oameni.

Ruga mea e gândul.

Tu nu ești socotitor al faptelor și un cântăritor de lucruri grele și ușoare. Tu nu ești un stăpân, făcător de porunci și ziditor de piedici. Tu ești un prieten, mai puțin decât un prieten și mai mult. Te-am găsit ca pe un copil, între ceruri, aruncând cu stele în mare și jucând cu mâna oglinda lumii rotunde în odăile noastre albe. Tu nu te-ai posomorât niciodată, ca oamenii răi și chinuiți, și nu ai fâgăduit munci și poveri. În prisacă, te uitai cu mine la stupi și albine, și în câmpie, te aplecai pe florile de trifoi.

Păcat? Un singur păcat: uciderea omului cu mâna omului răzbnător și hoț. Toate celelalte sunt viață și știrbire de viață.

Zi de zi și ceas de ceas m-am gândit pe tăcute și m-am întristat. Nimeni nu a crezut că suferința mea venea de unde ninge teiul de zăpadă și că era o suferință de nemărginit. Nu am cutezat, când întâziam și mă lăsam codaș, trăgănitof afară de lume, să răspund că, tiptil, căutam pe Dumnezeu. Îmi lipsea acel Dumnezeu care nu era nici în cărți, nici în biserici și pe lângă care au trecut oamenii și nu l-au văzut. Pe acela l-am găsit după ce s-au stins vara fierbinte și toamna frumoasă, peste mine, de cincizeci de ori. Eu am crezut că nu te voi mai afla niciodată și-mi pusesem uneltele deoparte.

Bucuria mea cine ar putea-o povesti acum? Ziua mea are un rost. Înțeleg multe lucruri până aseară neînțelese. Sunt voios și sprinten. Culorile mele au înviat: am câștigat! Am o patrie, am un cămin! Și scândurile din casa mea au început să trăiască. Și încep și scaunele să umble. Mi-a pierit golul și nu-mi mai e frică de ziua de azi, nici de ziua de mâine. Împrejurările s-au micșorat, ura nimănuia nu mai doare; deodată, oamenii s-au pitit ca greierii și au scoborât la măsura lor. În tot ce mă îngrijora și mă ținea în loc s-a strecurat nepăsarea sfântă, căci am chemat toate ceasurile mele negre și le-am adunat și le-am gonit cu bătătoarea de muște: o singură clipă a înghițit o jumătate de veac.

M-am sculat dintr-un somn greu și adânc și am rupt, întinzându-mi brațele cu pumnii strânși de-o lene întunecată, rădăcinile mărunte ce-mi prinseseră degetele în așternut. Aduceți-mi calul tânăr din grajd, aduceți-mi veștmințele noi, cizmele de fier, platoșa lucie și spada. Și aduceți-mi și vioara, căci vreau să cânt călare, trecând prin păduri și cetăți. Vreau să știe toată lumea că m-am împăcat cu cel pe care nu l-am cunoscut, și că de aci înainte suntem în loc de unul mai mulți, căci Domnul meu este cât o sută și cât o mie. M-am ajuns și m-am biruit.

Veniți, rele și primejdii, valvârtej peste mine; voi nu mai aveți nici o puternicie. De unele voi zâmbi, de altele în hohote voi râde.

1966

506

SCRIS ȘI NESCRIS

Cuvintele fac limba și vorbirea unui popor, devenind cel mai frumos mod de transmitere a gândului și sentimentelor fiecărui om.

Un cuvânt e un sunet sau mai multe, el contribuind după dulceața sau asprimea lui la muzicalitatea limbii vorbite. Cât privește limba scrisă, adică literatura, cuvintele mai au și rolul de a-l pune pe cititor să-și facă imagini și legături, totul depinzând și de gradul de intelect al celui care citește superficial sau citește înțelegând adâncimile și nuanțele folosite de scriitor.

Ca și oamenii, cuvintele se nasc și durează mai mult sau mai puțin după niște legi pe care nu le-a prea înțeles încă nimeni, mulțumindu-ne abia cu constatări și aprecieri în general școlare.

Cuvântul, oricare ar fi el, are două accepții: una pentru auz și alta pentru scris. Cum se naște și cum capătă un sens face parte dintr-o spontaneitate involuntară. De ce se cheamă bou, bou și nu se cheamă privighetoare? De ce-i zice broaștei în franceză «grenouille»? Nici o coincidență și nici o filiațiune... Cine oare poate lămuri misterul ce este limba? E una din explicațiile majore, imposibil de dat în filologie: problemă esențială, greu și penibil de descifrat, piedica mare a diferențelor dintre limbi și problemă mult mai mult de inspirație decât de combinație de silabe.

Limba e un mister. Forma misterului e încuiată. Cheia lui nu are nimeni.

Limbile ca și cuvintele au sensuri și valori diferențiate dar și accepții egale, după caz, după cum se poate constata, și un sens universal: «mama», în orice limbă, e tot mamă, deși cuvântul care o exprimă este altul... Îi pot zice băiatului *baston* și sensul devine altul, îi pot zice *cârje*, îi pot zice *ciomag* și mereu sensul e altul.

Sun cuvinte bătrâne și care îmbătrânesc, cât și cuvinte care mor. În fiecare epocă se ivește un cuvânt nou pe neașteptate și tot așa moare. Mai sunt și așa-zisele cuvinte uitate care pot reînvia dacă scriitorul chemat să

reprezintă limba scrisă știe să le folosească și să le redea prospețimea necesară.

Cuvintele au ca și omul o vârstă, e cuvânt mai tânăr și e cuvânt mai bătrân, având fiecare un chip al lui, ca portretele într-o galerie de tablouri... Varietatea și sensul cuvintelor aparțin scriitorului. El poate întoarce un sens într-altul și contribuie astfel la renovările limbii – de aci începe și așa-numitul stil, atât al limbii cât și al scriitorului.

Ziserăm că stilul e omul – orice om are figura lui, ființa lui ca și cuvântul lui scris. Un cuvânt are accent și ținută, o eleganță și o finețe, având și semnul epocii în care a vorbit – în definitiv are un semn și semnul e individualitatea lui.

În stil și în cuvânt joacă un rol de multe ori îndrăzneala: nu trebuie să ne fie frică de a îndrăzni. Limba pe care o scriem o facem noi și putem cuteza să o întoarcem și să o exprimăm în conformitate cu stăpânirea limbii noastre personale.

Limba noastră românească are puterea plastică de a schimba cu ușurință substantivul în verb și verbul în substantiv. De pildă: usturoi în ustură; bate în bătătorit; pământ sau pământean, în a împământeni; a lumina în lumânare; întuneric – întunecare; șarpe – a șerpui – șerpuitoare; drum – îndrumător – drumeț – a îndruma; prost – prostit; frumos – frumusețe – înfrumusețare; floare – înflorit etc.

Înainte de a ajunge la asemenea cuvinte scrise, la îndemâna scriitorului, cuvintele sunt din belșug vorbite. Prin derivație naturală, toată vorbirea scrisă are pilde numeroase. Cuvintele îmbelșugate ale graiului comun și simplu oferă scrisului variații de literatură bogată. Între lipsurile de vocabular aici vine din plin colaborarea filologiei care caută și găsește adeseori cuvântul sau expresia trebuincioasă (cuvintele tehnice, de pildă).

Uneori scrisul are tendința de a strica limba mai repede decât a o înfrumuseța și un cuvânt frumos prin esența lui se urăște. De unde vine nevoia la unii scriitori, care nu sunt scriitori propriu-zis, de a scrie de pildă *păpușă* cu *ă* când ea trebuie vorbită și scrisă păpușe (ca și ușe, cenușe, mănușe, mătușe, fașe, căpușe etc.)?

Ți se cere un manuscris la o redacție literară și când ți-l citești imprimat nu mai găsești nici linie, nici sens, redacțiile fiind obligate să intervie cu legea dicționarului și să modifice expresia și ideea scriitorului.

Dicționarul e o simplă sculă și în nici un caz mai mult. Dicționarul nu poate fi o lege sau o constituție din simplul motiv că el stă pe loc, în timp ce limba evoluează mereu. De aci și greșeala editurilor de a impune *păpușă* în loc de *păpușe* cum se pronunță de popor.

Virgula e o pauză determinată de multe ori de scriitor, o pauză de gândire, o întoarcere de sens, obținerea anumitor nuanțe pe care o permite limba noastră. Potopul de virgule întâlnite în diverse lecturi exasperează și exasperarea crește aflând că aceste virgule nu sunt puse de scriitor ci în biurul redacțional.

Amestecul în scrisul cuiva este nepermis. Decât să fie ciopârțit de niște oameni care nu sunt scriitori, un text e de preferat să fie restituit autorului spre a-l reface sau pur și simplu înlăturat. Nimic nu este mai absurd decât să te vezi apărând cu alt cap și altă minte. Noroc că pe vremea lui Coresi și Miron Costin nu existau edituri și dicționare care să învețe cum trebuie scris!

1967

FOLCLOR ȘI NE-FOLCLOR

Am povestit odinioară substanța unei convorbiri într-un sat din Elveția – Athenaz – cu un savant german, profesor de folclor la Universitatea din Berlin. El afirma că folclorul nostru muzical are treizeci și trei de motive absolut originale, pe când toate celelalte folcloruri nordice, sudice și orientale au, numai în cazul cel mai bun, vreo douăsprezece...

Întors la București – sunt câteva zeci de ani de atunci – am stat de vorbă cu câțiva «specialiști» despre realitățile scoase în evidență de profesorul berlinez. Ceea ce m-a izbit și m-a amărât de o amărăciune încă actuală, este că esențialul problemei le era cu totul strein.

Singurul care m-a ascultat și a înțeles problema a fost un artist identificat cu folclorul românesc, Sabin Drăgoi.

De la un timp încoace, care se prea lungeste, atât în folclorul autentic, în muzică, în literatură, cât și cu deosebire în jocurile noastre rămase din tradiție, pasionează preocuparea de a le izmeni. Această tendință trebuie să dispară și nu orice prim-venit nu știu de unde și cum, stabilit autor, să-și poată permite să degradeze în numele «creației» geniul moștenit. Dovadă evidentă majoritatea obiectelor de așa-zis artizanat și dansurile falsificate.

Ceva mai mult: s-au infiltrat și o seamă de așa-numiți «instructori-coregrafi» până și la țară, silindu-i și pe țărani să-și abandoneze tot ce s-a moștenit din trecut, în timp ce pe scenele din orașe se desfășoară pe socoteala poporului spectacole urâte și aproximative.

S-a ivit o preocupare parazită: «stilizarea», o gravă ofensă la tradiția adevărată. Neputând să crezi, stilizezi... Costumul ia astfel o expresie antipatică: în locul căciulii apare o bonetă de cârpă, când teșită, când țuguată, iar în locul opincii autentice apare o imitație stilizată pe care costumul în totalitatea lui o respinge.

O pildă majoră despre folclorul adevărat o dau călușarii, care în spectacolele de azi sunt modernizați, siliți să denatureze aspectul și mișcărilor clasice.

Ce caută cizma și așa-zisul pantof din picioarele fetelor dansatoare, în locul opincii și a zornăitului în mișcare? Cizma e rigidă, ascunde jocul gleznei, strică suplețea și stârpește elasticitatea dansurilor românești.

În toate dansurile ancestrale moștenite de la daci și romani, pasul e jucat pe talpa întreagă, apăsător pe inima pământului de acasă. Piciorul liber vorbește limba lui și fiecare încheietură e un semn de inspirație. Cizma și pantoful căruia i s-a pus toc și baretă ocărăsc subtilele ingeniozități ale naturii și denaturează ritmul unui dans acordat cu marele ritm al vieții întregi.

Întoarcerea la opinca jucătorilor numai superficialitatea fals modernistă o socotește ca un semn de sărăcie a sărăciei de odinioară. După asemenea «stiliști» și după o paralelă înfumurată, ar trebui să scoatem și plosca, chimirul, cobza, betele și să repudiem însăși frumusețea

delicată păstrată de gustul todeauna rafinat al poporului nostru, păstrată fără greș din străbunie.

Desigur că orașului îi este permisă câte o modificare fără să brutalizeze gingășia primitivă. Din motive de mediocritate și nepricepere totală s-a ajuns la un lamentabil stas pretins artistic căruia îi datorăm toate urâțeniile menite să înlocuiască și să anuleze valorile naționale.

E de așteptat ca televiziunea măcar să simtă adevărul adevărat și să-și facă o autoritate cum și este în abstract capabilă să-și impuie o estetică și o datorie în valorificarea curată a mării avuții de folclor.

Nivelul de civilizație atins la maximum nu trebuie să desființeze acuratețea pură care vine la noi numai din popor. Nu putem despărți niciodată, în tot ce facem și năzuim, geniul neamului nostru de adevărata lui avuție.

1967

ADUCERI AMINTE

Pentru că le-am supraviețuit, îmi aduc aminte cu plăcere și regret de foștii mei intimi concontemporani, Cazimir Belcot, cel mai inimitabil artist de teatru, rece, de Constantin Tănase, elevul lui, de Camil Ressu, unul din mării noștri pictori specializat în figurile argeșene, de Francisc Șirato, desinator și pictor de mare vervă, de incomparabilul gazetar și scriitor Dem. Teodorescu.

Unii din ei au trăit cu mine în ceea ce aş putea numi casa mea. Ar trebui pentru fiecare din ei să încep câte o pagină deosebită.

Momentul care-i înmănușează pe toți a fost primul război mondial, așteptând fiecare ceasul de a ne prezenta la unitățile noastre, unii ofițeri, alții soldați și ceilalți întârzi-ați de la serviciul militar. Datoria, ca să întrebuițez cuvântul cel mai adecvat momentului de primejdie, și-a făcut-o fiecare în felul lui și nu și-a făcut-o rău, dimpotrivă.

Belcot era și un valoros autor de teatru. Îndrăzneț față de popoarele oarecum antagoniste României, el a realizat

o admirabilă propagandă românească jucând pe scenele străine și admirat mai ales în incursiunile lui prin provinciile românești de sub jugul austro-ungar. Aș spera că unii români care l-au aplaudat în teatrele eterogene își vor aminti bine de el, dacă revista de față se va deschide pe masa lor de lucru.

În camera lui Belcot din apartamentul meu, se petrecea zilnic scandalul didactic al maestrului cu Tănase, ucenicul lui. Cupletele lui Tănase erau scrise de Belcot și debitul lor acompaniat de pian era des întrerupt de irascibilitatea profesorului, todeauna nemulțumit de realizările lui Tănase. Nu-l cruța pe bietul om de treabă și generos camarad ce era Tănase, până ce nu-l punea la punctul dorit.

Tănase nu și-a economisit niciodată eforturile oboseitoare de a face din scena lui cel mai aplaudat și popular teatru din București. Conduita lui față de toți câți i-au trecut prin mână a fost întodeauna plină de înțelegere și dărnicie.

Cariera lui Tănase a fost făcută întreagă, în casa mea, de Belcot.

În gravitatea lui de actor, Belcot ajungea să apară pe scenă ca sala întreagă să râdă. Ținuta lui avea un umor neîntâlnit la nici un alt actor. Un gest, o mișcare, erau capodopere de haz.

Cazimir Belcot era, cred, societar al Teatrului Național. Norocul acestui teatru adeseori inspirat de prezența lui Caragiale era mânuit de o întreagă pleiadă de artiști fără păreche. Celebritatea care i-a continuat ă opera lor.

Chiriași prigonii de proprietari, ne-am schimbat domiciliul aproape la fiecare Sfântul Dumitru sau Sfântul Gheorghe, două epoci în care miile de bagaje ale nefericiților locatari se răspândeau în toată capitala – și toți prietenii noștri au venit după noi.

Dacă aș fi înfumurat și emfatic, aș îndrăzni să spun că trăiam într-o mică academie din care au ieșit un rând de incontestabile mari valori.

Dem. Teodorescu pentru toți colegii lui era Mitică, dar pana lui afurisită de incorigibil democrat și de o vehementă dar suavă complexiune era temută în toată presa cu care avea întodeauna ceva politic de răfuit.

Cu Dem. Teodorescu am fost la închisoare și am dormit împreună în același pat, mângâindu-mă cu epitetul de nene Iancule. Odată cu noi pătimea în zidurile închisorii și Ion Slavici, mai bătrân ca toți și care ne da tinerilor pilda muncii fără preget de zece ore pe zi.

Masa noastră comună era zilnic aprovizionată de «Cucoana Paraschiva», soția mea, care împovărată de două găleți de mâncare făcea pe îngheț și zloată drumul pe jos până la penitenciar.

Marea noastră tovarășie trebuia să fie ruptă și îmbrăcată de evenimente. Orișicum, izbânda socialismului și pentru Dem. Teodorescu, pizmuit și înlăturat din presa activă, ar fi fost o mare bucurie dacă nu murea la netimp.

E mult de povestit și scris despre epoca de care vorbim și, dacă viața ne permite, vom încerca să o facem noi, martorii momentelor tragice și supreme.

1967

PRIMĂVARĂ

Îți mai zic o dată bună dimineața, Primăvară!

Te-a așteptat câteva luni inima noastră, a oamenilor tăi, să încapi cu miroseniile și florile tale într-înșii.

Ți s-au ivit întâi ghiociei, ca niște bilete albe trimise de grădinile tale.

Ți-au adus și paserile cerului darurile lor ciripite. Iată și plugurile că vin întru întâmpinarea ta. Iată și semănătorul cu sânul plin de grâu de aruncat pe brazdă. Iată și pe sora ta Mărioara cu fotele zmălțuite, îți iese înainte cu băiatul cel mai frumos din poveste.

Se vor întinde odată cu florile horele tuturor Feșilor-Frumoși, viorile și fluierile vor porni odată cu buciumul să te slăvească. Tu ești viața noastră a tuturor, ești Pacea noastră, ești leagănul parfumat al tuturor neamurilor legănate în bucurii și nădejdi. Tu ești marea sărbătoare, învierea tuturor așteptărilor frumoase. Odată cu florile și cântecele iată droaia de copii, viitorii Feși-Frumoși in-

trând în hora ta mare. Fetele îți vor aduce trâmbe de mătase, albinele se împărtășesc cu corul tuturora, muzica e a pământului întreg, a pădurilor, a izvoarelor care toate te-au așteptat să vii...

Fii binevenită!

1967

LICEUL

Între școala abecedarului și universitate, are loc, încă de pe timpuri, o școală mijlocie care se cheamă liceu, când mai mult, când mai puțin depărtată de cursul universitar.

De la *az* – *buche* până la doctorat, școlarul adună lecție cu lecție și an cu an ceea ce se și poate numi cultură: suma lucrurilor învățate.

Fostul Liceu «Sfântul Sava», devenit de câțva timp «N. Bălcescu» – de ce-o fi fost nevoie de o suprapunere de nume când foarte bine ar fi putut două licee să poarte aceste nume? – reprezenta odinioară aproape o universitate, dând preferință studiului limbilor clasice: latina și greaca, așa-zisele până deunăzi *umanioare*.

Pe lângă Liceul «Sfântul Sava» – liceu de stat – funcționau tot felul de școli secundare, particulare, pentru băieți și fete, școli s-ar putea numi, trăgând cuvintele de păr, pentru o aristocrație.

Școala noastră, din care făceam parte și eu, fiind de-abia un început, de multe ori sfârșitul liceului se oprea în clasa cincea care aproviziona cu «elemente» funcțiile și magistraturile diverse și, nu rareori, catedrele primare din provincie. Astfel V. Demetrius a fost «învățător» mai mulți ani de zile și rezultatele lui profesionale n-au fost inferioare absolvenților de școli normale dirijați de pildă de Alexandru Odobescu. Ba dimpotrivă...

Pe vremea ceea personalitățile strălucite ale Liceului «Sfântul Sava» erau, dintre elevi, Gala Galaction și N.D. Cocea.

Galaction își alesese drept modele literare pe frații Jules și Edmond de Goncourt, din ucenicia cărora au

rămas câteva caiete groase de *memorii personale*. Sunt mi se pare șapte caiete groase în perspectiva aparițiilor actuale, notate de un șir întreg de ani.

Pe de altă parte, Cocea își scria voluminosul roman *Poet-poetă*, cu o prefață de Galaction, început chiar pe băncile liceului.

În cursul «superior» și anume în clasa a VI-a, spre surpriza familiei și a prietenilor, Galaction a hotărât să se lase *repetent* și s-a lăsat repetent, mai ales în uimirea profesorilor între care se numărau câteva bune intelecte... Hotărându-se la asemenea gest anarhic, mistic din substanță, Galaction în tot ce hotăra se simțea chemat «de sus». Acest «Sus» ne preocupa pe mai mulți: căutare de sine, durere de tinerete. Probabil o asemănare secretă îi scormonea ceea ce el numea o chemare. S-a ținut cu îndârjire de această chemare luptând cu două biserici odată, Catedrala catolică «Sfântul Iosif» și călătoriile laolaltă la mănăstirile ortodoxe. Cred că orga a jucat un rol strâns în chemările lui Galaction care, se știe, că după studiile teologice de la Cernăuți s-a dedicat preoției în momentul când se pregătea să intre la călugărie.

Galaction era încă din liceu o individualitate consacrată Domnului din Eternitate și, în discuțiile dintre credințele lui și ateismul lui Cocea, pierdeam câte o noapte întreagă până la răsărit.

În casa plină de borangicuri, mătăsuri și țesături a maică-sii, din strada Semicercului, durau controversele până la ziuă, învinse mai întodeauna de Galaction.

Mi-aș aduce aminte cu multă plăcere plimbările din parcul care împrejmua clădirea liceului, însă cu mai puțină plăcere de figura mai marelui de peste liceu și internat – fie-i țărâna ușoară – celibul Simeon. Prin el elevii dădeau întâiași dată de ceea ce s-a cunoscut mai târziu sub denumirea de *cenzură*.

Părintele celib aștepta cu o patimă diavolească curierul cotidian. Desfăcea repede plicurile, își orânduia scrisorile deschise după o formulă a lui și nu se culca până nu analiza conținutul lor, ținând și el o corespondență secretă cu părinții copiilor, viu interesat de reacțiile lor...

Azi îmi aduc aminte cu bucurie de liceul nostru, cu amărăciune de dispariția prietenilor mei. Pentru cartea și ideea românească definitiv stabilită, Liceul «Sfântul Sava» a fost prima lespede de marmoră a scării de intrare în palatul culturii naționale.

1967

PRIMĂVARA VIETII

Dacă aș fi întrebat ce păreri aș avea despre viață la vârsta mea de optzeci și șapte de ani împliniți, aș rămâne nițel cam confuz. Într-adevăr au trecut chiar optzeci și șapte de ani? Mă cam îndoiesc... Cred că prietenii mei se înșeală, după cum mă înșel și eu. N-am avut încă impresia că am trăit atât de mult și tinerețea, la care am făcut mereu aluzie în timpul meu, este încă prezentă. Să se cheme un atât de lung interval bătrânețe sau maturitate? Cred că și aici e o înșelăciune. Desigur că lucrez nestânjenit ca și în tot trecutul meu. Ba mai mult, îmi simt condeiul încă tânăr, de începător. Am aceeași senzație ca în timpuri, că de-abia încep să *scriu*, cum se zice. Cam pe aici ar fi răspunsul. Aceeași neliniște, aceeași îndoială, aceeași uitare de sine mă fac să mă încred într-un fel de tinerețe nouă.

Le-aș dori confrăților mei, mult mai tineri după datele din calendar, o vârstă cel puțin egală cu a mea, dar și o lepădare de orice orgoliu rămas în drojdiile instinctului.

Dacă mi-aș examina trecutul cu obiectivitate și cu toată modestia obligatorie, mi-aș descoperi câteva calități: o răbdare neostenită, o nădejde în înfrumusețarea mereu sporită a limbii românești și poate că și impresia că am participat și eu, cu puținele mele mijloace, la această continuă înfrumusețare. Orice altă veleitate mi-a lipsit și sunt încredințat că exagerata opinie a confrăților mei despre ce aș fi putut să fiu nu mă îndreptățește la alte năzuințe.

Deci, dragii mei, perseverență, sinceritate și îndrăzneală.

Cred că altceva n-aș avea de adaos la aceste cuvinte găsite în luna mai printre flori, la întâmplare...

1967

516

O FAMILIE CU DOI COPII

Pastel

Dialog între soți, după douăzeci de ani de căsnicie:

– Când te-am cunoscut erai o proastă.
– Și tu erai un nerod.
– De ce eram nerod?
– Pentru că te-ai luat după mine, pe stradă, fără să știi cine sunt și te-ai agățat ca un scai. Puteam să fiu cine știe cine...

– Mi-a plăcut că te duceai cu capul în pământ, ca o femeie cuminte și care se duce la treabă. Te-am urmărit o jumătate de ceas înainte de a te saluta. Și te-am examinat. Și mi-a plăcut că te-am văzut curată, adică îngrijită cu hărnicie proprie: asta se vede.

– Acum nu te mai bălbâi ca atunci... Ți-aduci aminte ce caraghios erai?

– Mă sfiam...

– La treizeci ani? Și după ce colindaseși, presupun, atâtea femei?

– La treizeci de ani, da. Mă temeam să nu te jignesc și nu știam dacă ți-aș plăcea.

– Când mi-ai spus primele cuvinte credeam că ești jidan... Aveai și nițică barbă.

– Și dacă eram jidan?

– Nu era nimic. Ți sta bine jidan...

– Așa e când te întorci după mulți ani, acasă. Se cam încurcau limbile în gâtulejul meu.

– Și ce pretext idiot ai găsit ca să intri în vorbă. Bărbații deștepți sunt cei mai proști cu fetele...

– Când au simțit că le pot iubi... La Paris, când îmi făcea semn dintr-un gang câte una și-mi zicea «viens, mon p'tit» mă uitam nițel la ea. După figură, îi răspundeam fără nici o sfială «Pas d'sou» sau «Merde». De tine mi-a fost un fel de frică. Poate că era frica respectului.

– Și nu știai că-ți era teamă de o cusătoreasă, care își înțepa degetele cu acul...

– Am simțit că ești o personalitate... Că muncești, că reziști singură și că ești organizată sănătos, cu voință, cu

mândrie și cu speranțe. Și nu m-am înșelat. Era zestrea ta.

– Îmi ieșise din picior un galoș. Dacă nu mă găseam într-o împrejurare atât de comică, nu ți-aș fi răspuns nimic. Mi-ai spus, ca un prost. «V-a ieșit, domnișoară, galoșul din picior». Și era idiot de adevărat. M-am oprit, m-am ținut de un grilaj și mi-am rulat galoșul. Și ți-am răspuns.

– Mi-ai răspuns: «Uite că l-am pus la loc». Și adăugaseși în tăcere: «Și acum ce mai vrei?» Dar devenisem proprietarul unui răspuns pe care mi l-ai dat tu mie.

– Și tu ai produs altă prostie.

– Ce-am spus?

– «Ce vreme urâtă e domnișoară! ce lapoviță!» Începeai ca toți, cu starea timpului. Uitaseși gradul de temperatură.

– Păi ce eram eu? Nu eram toți?

– Nu, că nu te-aș fi luat!...

– Dar cum eram atunci?

– Iar vrei să te laud...

– Îmi face bine. Când mă lauzi, mă simt parcă m-ai duce-n brațe și parc-aș fi mic, mă mângâi. Hai spune...

– Da, știi eu cum erai? Dar erai ca un om care nu seamăna cu nici unul altul.

– Serios?

– Foarte serios.

– Dar de unde bănuiai tu că eram singurul în felul meu?

– Asta se știe, nu se află... Când zici: n-am mai văzut, e adevărat; n-ai mai văzut... chiar dacă ai mai fi văzut...

– Din ce iese o viață: dintr-un galoș!

– Dar din ce vrei să iasă?

– Noi ăia care zicem că învățăm carte, ne închipuim că viața vine altfel... din lirism, în mod literar sau științific.

– Amestecată cu o zestre care-și lasă sacul să se vadă prin ștofă...

– La cei șireți și calculați. La ceilalți nu... Dar un galoș, o umbrelă sunt motive hotărâtoare de multe ori în viață... M-a iubit și pe mine o dată o fată foarte cultivată,

pe care poate că aş fi luat-o de soţie, dacă nu avea o umbrelă. Îşi pusese umbrela pe genunchi, o frumoasă umbrelă de mătase palidă, şi din umbrelă s-a ivit un păduche de lemn... M-a trecut un fior. Ca să nu bage de seamă fata, i-am luat umbrela şi am scuturat-o: poate că nu era vinovată, mi-am zis. Dar m-am pus să controlez. Ducându-mă să o vizitez în familie, o familie cultivată şi elegantă, m-am uitat pieziş prin colţuri, pe acolo unde numai femeia harnică ştie să se uite. După un paravan, am văzut un capot murdar. În camera de baie, se terfeleau nişte prosoape şi un burduf de rufe strânse într-un cearşaf. Pantoful de fir dintr-un ungher era jerpelit. Şi mirosea a praf. Când îmi adunam socotelile lângă viitoarea mea logodnică, lăsat singur cu ea, la o măsuţă cu compotiere de cristal şi cu vase aurite de porţelan, mă uitam, distrat, pe broderiile dintre tacâmuri. Mă crezi? De subt o căprioară de Copenhaga ieşi altă ploşniţă, care nu mai era supusă controversei – o ploşniţă de o vârstă cu soacra, îndreptându-se către o constelaţie de prăjituri confuze în gulere de hârtie Maria Stuart.

– Şi ce-ai făcut?

– I-am arătat-o cu degetul.

– Cum ai putut?

– Eram revoltat.

– Şi ce-ai zis?

– Nimic. Mi-am scos monoclul şi am făcut gestul examinatorului cu lupa... Şi mi-am pus monoclul la loc...

– Ea trebuie să fi îngălbenit?

– Dimpotrivă! a zâmbit şi a zis ceva pe franţuzeşte, mi se pare că în versuri.

– Şi tu ce-ai mai făcut?

– Mirosea şi a ploşniţă şi am plecat. Şi nu m-am mai întors niciodată.

– Cum aşă?

– Iaca bine. Şi când am mai întâlnit-o, am salutat-o neutru.

– Şi ea ce-o fi zis?

– Trebuie să fie zis că sunt ceva ca un imbecil, care caut ploşniţa în femeie.

- Nu mai mi-ai spus asta niciodată... Ai mai văzut-o?
- De douăzeci de ani ne spuneam în fiecare săptămână câte ceva nou... O văd din când în când într-un automobil splendid. A luat-o un nenorocit de bancher.
- Să-ți mărturisesc ceva. După douăzeci de ani de viață laolaltă se poate face fără umilință o verificare. De ce m-ai ales tocmai pe mine?
- Umblă să-mi smulgi o declarație. Vrei să-ți spui că te-am iubit.
- De asta nu mă îndoiesc. Și asta se simte, nu se spune, nu mi-ai spus-o niciodată și am simțit-o întodeauna. O simt de douăzeci de ani în fiecare zi și ceas.
- Ai putea să-mi dai amănunte, ca să văd dacă nu cumva te înșeli... Lasă-mă să mă apăr.
- Nu-i așa că în douăzeci de ani nu ți s-a urât niciodată cu mine?
- Spune, să vedem.
- Câte ceasuri stăm noi de vorbă în fiecare zi?
- Să mă gândesc... Mi se pare că toată ziua. Dar știi că abia acum bag de seamă?
- Ei?
- Continuă. Până acum n-am descoperit nimica grav.
- Ai mai stat cu cineva de vorbă douăzeci de ani fără să plictisești?
- Nu. Dar nu-mi aduc aminte: despre ce vorbim noi de douăzeci de ani?
- Crezi că eu îmi aduc aminte? Știu numai atât, că vorbim mereu și râdem mereu. Nu ți se pare curios?
- Ba dacă stau și mă gândesc, poate că, într-adevăr, e foarte curios.
- Ai plecat câteodată singur de-acasă la prieteni și te-ai întors amărât.
- E foarte adevărat. Eram între intelectuali și intelectuale. Urâtă specie de animale! «Intelectalii» se silesco din răspuțeri să pară interesați. Despre intelectuale nu-ți mai vorbesc. Una spunea că Nietzsche scria binișor.
- Dar aia care recita pe canapea poezii?
- Nu-mi mai aduce aminte, îmi vine rău. Avea de fiecare împrejurare câte trei poeme și nu pierdea nici una. Lumina lunii, tăcerea din odaie, zulfii din păr. Stam ca

un idiot și persoana mă credea fermecat. Avea serii fixe de citații și apropouri, exclusiv literare.

– Și te plictiseai...

– Adevărat. Am văzut-o de patru ori și era s-o arunc de cincisprezece ori pe fereastră. Nu știi cum am scăpat de ea?

– Mi-ai spus: ai luat-o la înjurături.

– Exact. Ca un birjar care-și ocărăște iapa.

– Pe mine nu m-ai înjurat niciodată.

– ...

– Când te plimbi mă iei cu tine. Când pleci prin țară nu poți călători singur. Am ajuns să facem amândoi o singură bucată. Nu mă iubești?

– În fața faptelor o să mă dau biruit.

– Asta nu înțeleg. De ce te-ai oprit tocmai la mine?

– Îți pare rău?

– Dacă n-aș risca un cuvânt care ți-e nesuferit, ți-aș spune că sunt fericită.

– Așa. Dă-mi cu mâna prin păr. Mâna ta mă adoarme.

– Tu ești câinele meu.

– Mă cheamă Kuțu și-mi place la șoldul tău. Uite, te-am luat de nevastă din pricina șoldului. Să nu protestezi.

– Numai atât?

– Întâi a fost șoldul. Când ne-am plimbat într-o scară pe subt niște tei, șoldul tău se clătina ca un ou în palma mea. Te țineam de mijloc. Călcai din ce în ce mai încet și oul tău se lenevea cald în palma mea.

– Te-ai uitat la mine...

– Și tu în ochii mei. Era o mărturisire. Ai văzut cum se potrivește gustul albinei cu mierea unei flori? Am știut atunci că nu ne mai despărțim. Tu miroseai a vișini și a pământ de plug.

– Dar știi când m-am hotărât de tot?

– Când ai lipsit două zile de-acasă?

– Vezi că știi?

– Am găsit odaia mea de flăcău scuturată, curată. Dezvelind patul, am găsit cearșafuri albe, fețe de perină frizate și un buchet de mușetele mari într-o cană. Peșchirele fuseseră păstrate în lavandă. Era ceva din zestrea

ta, lucrată de mâinile tale și înălbite de tine. O aduceai soțului viitor, când nici nu știai ce fel de soț ai ales.

– Și a doua zi am fugit cu tine.

– Ai fugit, e bine zis.

– Fiindcă așa e, am fugit împreună.

– Ai fugit încet.

– Cine pleacă de acasă, la un bărbat, fuge. Fuge de trecut, fuge de deprinderi; ce mai încoa, încolo? am fugit.

Să știi cum îmi bătea inima de plăcut!

– Pot să spun că din noi toți fugeau numai caili, care duceau bagajele. Asta din pricina tarifului.

– N-a spus toată lumea că am fugit cu tine?

– Eram și eu în trăsură, e-adevărat.

– Și n-ai spus birjarului: acumă mână băiete? «Acumă» însemnează să nu ne vadă nimeni și are sensul unui sfârșit și al unui început fără sfârșit.

– Îți pare rău?

– Nu ți-e rușine să întrebi! Pune mâna și vezi cum bate și acum. Mă temeam să nu mă ia cineva îndărăt, sau să nu te ia pe tine cineva.

– Eu prefer să pipăi șoldul. Uite cum se rotunjește de frumos, ca dedesubtul teilor atunci...

– Acum cămășile sunt de mătase.

– Mătasea s-a înțeles cu sânul și cu șoldul tău ca unda cu stuhul: erați de-un neam. Auzi? cântă țâța ta ca un flaut și o voce șoptește-n subsuoară. Auzi?

– Acum douăzeci de ani te-am rugat să fii totuși cuminte, când m-ai amețit. Să nu mai fii cuminte...

1967

CÂTEVA CUVINTE

Pe vestita vale a Timocului sârbesc s-a ivit din cântece și din ghiocei o spiță românească. Flăcării și fetele ei au graiul de rădăcină al fraților dintre Dunăre și Carpați. Deie-mi-se voie, ca unui cântăreț din scripcă, flaut și bucium, să intru în hora lor, bătându-le pământul cu

opincile jucate pe pământul de peste Argeșul și Oltul de baștină veche.

Popoarele, care au dat cu timpul și cu multă suferință Jugoslavia actuală, se bucură de privilegiul că viața lor sub guvernarea mareșalului Tito, eroul marilor izbânzi, prezintă o înfățișare deosebită.

Noi românii am viețuit într-o înfrățire continuă cu Jugoslavia și, cu toate presiunile încercate și nedorite, n-am avut cu ea nici un război. E un fenomen deosebit între popoare vecine, care-și dispută teritorii și întâietăți.

Cartea acestor însemnări strânge și mai mult legăturile noastre de suflet și de minte și o considerăm ca o biruință.

Cunosc Jugoslavia, că am văzut-o de curând la ea acasă. Dovezile de gust și valoare sunt nenumărate și ar trebui înșirate și ele cu stilul bravurei vecinilor noștri, în artă, în viață și în capacitățile personale ieșite pe linia mondială întâia. La ea, la Jugoslavia, mi-a rămas din ce în ce mai sporită impresia de curat și definitiv cu care am trecut Dunărea înapoi la București.

Pe masa mea de lucru portretul Mareșalului semnat cu o lumină de cerneală e dovada prețurii literelor românești.

Singura mea părere de rău și adâncă e că n-am ajuns până la valea Timocului, în apele căruia se oglindesc frații noștri români.

1967

CUVÂNTUL AUTORULUI

Pentru evitarea confuziilor atât involuntare cât mai ales voluntare trebuie spus de la început că prezentul manuscris aparține unei epoci anterioare și că a fost întocmit în anul 1943, după o îndelungată experiență personală.

În vremea lui, încă nu se desființaseră așa-numitele cabinete particulare. Corectitudinea profesională nu avea

prea multe prilejuri să se confrunte cu impresionanta conștiință. Abuzul, caracteristic pretutindeni, al epocii, preocupată aproape exclusiv de înavuțire cu orice preț, nu era străin nici de medicină. S-au petrecut și tolerat uneori excese condamnabile de necrezut, iresponsabilitatea medicală, dozată după temperamente vicioase, lăsa liber necercetat domeniul sănătății ermetic închis. Una din cele mai frumoase arte, altoite pe toate științele experimentale, nu prea rareori exemplare, prin euforism, devenea rușinoasă pentru prestigiul admirabilei vocații dintre miracol și viață.

Medicul e confidentul bolnavului. Intuițiile și spiritul de sinteză, atunci când fac parte din fericitele lui înzestrări de psihologie, însemnează adevăratul grai atotvindecător, existent și el în lumea medicală a elenicului Hippocrat.

O confuzie regretabilă și-a făcut loc între ipotezele stârnite la reprezentarea repetată a piesei pe scena Teatrului Național în anul 1947. Pe cât a plăcut publicului care știe și el ceva, tot pe atât a indispus laolaltă medicina corectă în opusul ei. O neașteptată solidarizare contradictorie a vechei zicale *Invidia medicorum* a mers până la provocarea unui scandal, aș zice clinic la una din reprezentații și culpabilitatea a cerut insistent retragerea piesei de pe afiș, ceea ce s-a obținut, dată fiind superstiția nu întodeauna verificată că medicul e o individualitate infailibilă și fără greș. Minoritatea oamenilor și de valoare și de înrudire de categorie făcuse eroarea să se confunde cu o elită a tejehelei.

1967

MOȘTENIRE

Vă pizmuiesc, omeniri rămase după mine, că o să ascultați vântul, pe care nu-l voi mai auzi, că veți călca pământul, pe care eu nu-l voi mai călca, că veți sorbi lumina, care pe mine nu mă va mai atinge, că veți auzi

fulgerele, apele, cântecul vântului, suspinul oamenilor, șoapta și mireasma porumbului, parfumul pământului care va fi numai al vostru...

Voi veți lupta înainte, veți urca văzduhurile, și eu voi tăcea întins pe armele mele tăcute, pe arcu meu frânt, cu săgețile triste.

Voi veți auzi mereu mugetul cirezilor întoarse din pășuni cu tidva vie a ugerilor plină.

Aprindeți măcar o candelă pentru mine, dar băgați de seamă să fie pusă la cap, pe care-l veți găsi ca o ceață în stihurile mele, murmurate de adierile de prin grâu și porumburi, a cărora pâine nu o mai gust.

Voi veți urma să auziți nechezul hergheliei. Veți vedea zburând vulturii, mierlele. O să vedeți fugind căprioarele. Nu mai trageți în ele cu săgeata. E păcat!

Și puneți să mă păzească Grivei.

30 iunie 1967

NOTE BIBLIOGRAFICE

- OAMENII LUI CARAGIALE: «Revista Fundațiilor Regale», an. XIII, nr. 1, ianuarie 1946, p. 42.
- PROCEDEE CULTURALE: «Revista Fundațiilor Regale», an. XIII, nr. 1, ianuarie 1946, p. 213. Semnat T.A.
- OCHI ÎNGHEȚAȚI: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16541, 15 aprilie 1946, p. 1.
La 12 aprilie 1946 reappare «Adevărul», care fusese interzis în decembrie 1937, împreună cu «Dimineața» și alte publicații democratice. Solicitat de conducerea ziarului, Tudor Arghezi revine, relansând rubrica «Tablete» pe care «Adevărul» își va întemeia o bună parte a audienței. Primul articol, *Amintiri din timpul dictaturii*, inclus în sumarul volumului *Scrieri 34*, p. 688, a apărut în nr. 16540, din 13 aprilie. Scriitorul va ține o evidență strictă a tabletelor sale, consacându-le un caiet pe coperta căruia a specificat: «Tablete. Ziarul „Adevărul“. April 1946, decembrie 1947.» Aici se află notate numărul de ordine, data trimiterii manuscriselor, precum și incidentele ce au tulburat cursul normal al colaborării. Din loc în loc, consemnările sunt întrerupte, Tudor Arghezi strecurând o informație – scrisă cu creion roșu și încadrată în chenar – referitoare la volumele solicitate de recent înființata Editură de Stat, sau la volumul predat editurii Casa Școalelor. Toate citatele din notele bibliografice sunt reproduse din acest caiet și au fost marcate prin litere cursive.
- «*Dem. Teodorescu. Marți 9 aprilie 1946. Manuscris înapoiat.*»
- O COMEMORARE: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16543, 17 aprilie 1946, p. 1.
- PAUZA REA: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16545, 19 aprilie 1946, p. 1
- DE PAȘTI: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16546, 20 aprilie 1946, p. 1.
«*Un vizionar. Vineri 25 aprilie. Refuzat.*»
- ONOAREA CĂINELUI: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16554, 4 mai 1946, p. 1.
- ELEMENTE DE POLITICĂ EXTERNĂ: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16555, 5 mai 1946, p. 1.

- FINANȚE ȘI PENITENCIAR «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16563, 16 mai 1946, p. 1.
 «*Note de ședință. Procesul Antonescu. 11 mai (sâmbătă). Refuzat.*» Text pierdut. În arhiva Tudor Arghezi nu se află.
- O PROFESIE HILARĂ: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16566, 19 mai 1946, p. 1.
- MARIOARA VENTURA: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16567, 21 mai 1946, p. 1.
- NOTE CU CREIONUL: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16569, 23 mai 1946, p. 1. Foiletonul «Adevărului».
 «*Trimis prin Ș. Cioculescu, de la baletul din 17 mai, Teatrul Muncitoresc.*» «*Un sfânt mănjit, 21 mai. Refuzat.*»
- ȘCOALA UCENICILOR: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16571, 25 mai 1946, p. 1.
- CONȘTIINȚA: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16572, 26 mai 1946, p. 1.
- O VORBĂ: «Caiet de poezie. Revista Fundațiilor Regale», an. XIII, nr. 5, mai 1946, p. 3.
- AMINTIRI: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16577, 2 iunie 1946, p. 1.
 «*Titlu inițial: Amintiri elvețiene. S-a suprimat în redacție cuvântul elvețiene.*»
- O PROPUNERE CUMVA: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16580, 6 iunie 1946, p. 1.
 «*Moartea câinelui, 7 iunie. Titlu schimbat în Moartea.*»
 Cu totul nefondat, redacția a modificat titlul pentru a se evita o eventuală asociere cu execuția mareșalului Ion Antonescu (1 iunie), poreclit «câinele roșu». Dealtfel, recent, unii istorici și ziariști au făcut această analogie, total nejustificată. Vezi tableta *Moarte*, în vol. *Scrieri 8*, p. 327.
- ACADEMIA ROMÂNĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16587, 15 iunie 1946, p. 1.
 «*Panaceul, 15 iunie. Refuzat.*»
- OMUL CU FRANZELA: «Adevărul», an. LX, nr. 16588, 18 iunie 1946, p. 1. Titlu inițial: *Domnul cu franzela*.
- PESTE DRUM DE ACADEMIE: «Adevărul», an. LX, nr. 16590, 19 iunie 1946, p. 1.
- UN JUBILEU: «Adevărul», an. LX, nr. 16592, 21 iunie 1946, p. 1.
 «*Trimis la „Casa Școalelor” mss. 122, Tablete din Dictatură, în mâna doamnei Sanda Movilă – pentru un volum de aproape 300 de pagini. 18 iunie 1946.*»

- PROFESORII ÎN BANCĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16595, 25 iunie 1946, p. 1.
«*Modificat.*»
- MOARTEA CLASICĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16601, 2 iulie 1946, p. 1.
- VIERMELE AUTORITĂȚII: «Adevărul», an. LX, nr. 16603, 4 iulie 1946, p. 1.
- UN OM SĂCĂIT: «Adevărul», an. LX, nr. 16604, 5 iulie 1946, p. 1.
- ECONOMICUL: «Adevărul», an. LX, nr. 16608, 10 iulie 1946, p. 1.
- «BANCA NAȚIONALĂ»: «Adevărul», an. LX, nr. 16610, 12 iulie 1946, p. 1.
- 14 IULIE: «Adevărul», an. LX, nr. 16614, 17 iulie 1946, p. 1.
«*Livră la Editura de Stat manuscrisul volumului de versuri **Una sută una poeme**, 131 pagini, jumătăți de coală, format ministerial. 19 iulie 1946.*»
- ZVÂRLUGA: «Adevărul», an. LX, nr. 16618, 21 iulie 1946, p. 1.
- GRUPUL LUCHIAN – PACIUREA: «Adevărul», an. LX, nr. 16620, 24 iulie 1946, p. 1.
- CARACOSTII ACADEMIEI: «Adevărul», an. LX, nr. 16621, 25 iulie 1946, p. 1.
- VĂLENII: «Adevărul», an. LX, nr. 16623, 27 iulie 1946, p. 1.
- O VOCE DINTR-ALTĂ LUME: «Adevărul», an. LX, nr. 16624, 28 iulie 1946, p. 1.
- ANTICARII: «Adevărul», an. LX, nr. 16626, 31 iulie 1946, p. 1.
- UN MEDIC ȘI UN PREFECT: «Adevărul», an. LX, nr. 16632, 7 august 1946, p. 1.
- «LUMINĂ ȘI COLOARE»: «Adevărul», an. LX, nr. 16638, 14 august 1946, p. 1.
- UN CAZ: «Adevărul», an. LX, nr. 16639, 15 august 1946, p. 1.
«*20 august. Aprobă alegerea făcută de către Editura de Stat pentru 95 de bucăți în versuri. Dat azi și prefața în autograf domnului Năvodaru. Tirajul va fi 5000 și prețul 4500. Drepturi de autor 5 625 000 lei.*»
- ADAM & COMP.: «Adevărul», an. LX, nr. 16652, 31 august 1946, p. 1.
- CIVILIZAȚIA: «Adevărul», an. LX, nr. 16655, 4 septembrie 1946, p. 1.
- ȘTIINȚA UNUI VIITOR: «Adevărul», an. LX, nr. 16658, 7 septembrie 1946, p. 1.
- LIMBA TRĂDĂTOARE: «Adevărul», an. LX, nr. 16662, 12 septembrie 1946, p. 1.
- CORRESPONDENȚĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16667, 18 septembrie 1946, p. 1.

VARIANTĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16668, 19 septembrie 1946, p. 1.

PUȘCĂRIA: «Adevărul», an. LX, nr. 16669, 20 septembrie 1946, p. 1.

OMULE: «Adevărul», an. LX, nr. 16673, 25 septembrie 1946, p. 1.

BOEMA: «Adevărul», an. LX, nr. 16677, 29 septembrie 1946, p. 1.

COPIII PRIBEGI: «Adevărul», an. LX, nr. 16679, 2 octombrie 1946, p. 1.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PARTICULAR: «Adevărul», an. LX, nr. 16681, 4 octombrie 1946, p. 1.

IDILĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16683, 6 octombrie 1946, p. 1.

FURNICILE: «Adevărul», an. LX, nr. 16688, 12 octombrie 1946, p. 1.

«Colaborarea la „Adevărul“ a încetat pe ziua de 15 octombrie. Matei ducându-se să comunice ziarului că Cercul de Studii are de gând să dea o reprezentatie – la care m-am opus – pentru cicantenarul de activitate al colaboratorului principal, Henry Soreanu (Sonnenberg?) a răspuns că nu-l interesează. Acum patru luni, același, însoțit de Brunea-Fox, m-a vizitat cu o propunere specială (singura dată când a venit la mine): să mi se ofere o vilă la Sinaia sau un apartament în București, pentru cincizeci de ani de activitate literară... Dealtfel nu m-a înstreinat de cei care în aprilie m-au invitat să colaborez, numai aflarea exactă a sunetului lor sufletesc, ci pe lângă atitudinea lor de ambiguități, convingerea că ei primesc subvenții de pretutindeni, ca să se joace de-a independenți.»

Iată cum relatează N.D. Cocea vizita făcută poetului, la îndemnul «tovarășului Rudenco», în primele zile ale lunii aprilie, cu ingrata misiune de a-l convinge să scrie un articol «în care să-i apere pe cei înjurați de presa manistă»: «Dragă tovarășe Rudenco, Am fost la Arghezi, așa cum m-ai îndemnat. Convorbirea a ținut vreo două ceasuri. Părintele Galaction, deși m-a întovărășit, n-a luat parte la dânsa. Iat-o în rezumat: La întrebarea mea dacă n-ar fi dispus să scrie un articol care să apere pe cei înjurați de presa manistă, pe oameni ca profesorul Parhon, Sadoveanu, Arghezi mi-a răspuns: „Pe Parhon, da. E un om de inimă și de bună-credință. A rămas așa cum îl știu de treizeci de ani: savant modest și dezinteresat. Comuniștii se servesc de el fără considerație și fără cruțare. L-am întâlnit acum vreo două săptămâni, în tramvai, înghesuit și bruscat de călători. Toți puțoi voștri (repro-

duc textual expresia) au automobile. Bătrânul Parhon n-are nici măcar o căruță cu un cal. În ce privește pe Sadoveanu, nu voi scrie nici un rând. Recunosc meritele lui de scriitor. Dar ca om nu pot să-l respect. A supt la toate țâțele politice. Onoruri și bani a luat de la toți. Acum îi ciupește pe comuniști. Îi șade bine în ferma lui Șeicaru. S-o stăpânească sănătos. Dar n-o să-l tămâiez pentru asta.“ Întrebându-l dacă, lăsând la o parte personalitățile, n-ar vrea să ia principial apărarea scriitorilor atacați, și lăsându-l să înțeleagă că pentru un singur articol aş putea să-i ofer 200 000 lei, mi-a răspuns: „Voi scrie articolul, pentru că prea mult își bat joc politicienii de voi, dar bani nu primesc. Tu știi că sunt sărac și că abia pot să-mi hrănesc pe ai mei cu ce brumă câștig. Mă tocmesc ca un oltean cu cei care vor să-mi cumpere versurile, proza sau numele pe afișe, dar de vândut nu mă vând. Regimurile capitaliste m-au silit să trăiesc ca un izolat o viață întreagă. Proletariatul, pentru izbânda căruia am luptat amândoi de când ne cunoaștem, mă condamnă la aceeași izolare. În Rusia, un reacționar ca Pavlov a fost ridicat în slăvi de comuniști. În România, cele câteva talente autentice, sunt ținute la periferia vieții sociale și politice. Acum vreo șase săptămâni am cerut să mi se autorizeze apariția «Biletelor de Papagal». Nu mi s-a răspuns. Oameni ca Ivașcu sau Pas, pe care i-am cunoscut ca slugi de casă a lui Donescu la legionara «Vreme», au vădit mai multă trecere la comuniști, decât un om care a putut să-ntindă mâna uneori, dar care n-a fost slugă niciodată. Nu fac din asta o vină specială comuniștilor. Sunt și ei ca toți ceilalți. Au aceeași slăbiciune, ca și ciocoi, pentru transfugi și renegați. Oameni sunt. Le place să fie gădilați la șezut. Își pleacă mai bucuros urechea la mormăielile lichelelor simpatice, decât la glasul iritant al adevărului. Ai nevoie de nume? Mi-ar trebui un pomelnic lung cât calendarul ortodox. Cum spuneai și tu însă: să nu facem personalități. Dar nici să nu-mi ceri să iau apărarea unui regim, care, cel puțin în domeniul artelor și literaturii, proslăvește mediocritatea și ignorează pe cei, măcar de-o muchie de cuțit, mai răsăriți.“ [...] Îți restitu, tovarășe Rudenco, cei 200 000 de lei pe care Arghezi a refuzat să-i primească, și fă cum crezi că e mai bine pentru poet și pentru cauza noastră. 15 aprilie 1946.»

«A fost reluată colaborarea la «Adevărul», la 23 octombrie, în condiții noi, cu începere de la 15 octombrie. Masă cu Soreanu la 21 octombrie, 2-6 p.m.»

«23 octombrie 1946. *După un proces. Oprită în redacție.*» Textul acestei tablete s-a pierdut. În arhiva Tudor Arghezi nu se află.

ARTĂ PENTRU: «Adevărul», an. LX, nr. 16701, 27 octombrie 1946, p. 1.

PILDA NU FOLOSEȘTE: «Adevărul», an. LX. Nr. 16702, 29 octombrie 1946, p. 1.

CÂNTARUL: «Adevărul», an. LX, nr. 16704, 31 octombrie 1946, p. 1.

«1 noiembrie. *Libertatea presei. Cerut cenzura să se modifice titlul, hodoronc, tronc! De ce se teme toată lumea.*» Tableta a fost inclusă în sumarul volumului *Scrieri 34*, p. 727.

PANACEUL: «Adevărul», an. LX, nr. 16702, 2 noiembrie 1946, p. 1.

CULTURĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16708, 5 noiembrie 1946, p. 1.

A FI ORI A NU FI: «Adevărul», an. LX, nr. 16711, 8 noiembrie 1946, p. 1.

DOCTORATUL: «Adevărul», an. LX, nr. 16713, 10 noiembrie 1946, p. 1.

TOT EL ERA: «Adevărul», an. LX, nr. 16716, 14 noiembrie 1946, p. 1.

EREDITĂȚI: «Adevărul», an. LX, nr. 16718, 16 noiembrie 1946, p. 1.

INVITAȚIE LA COLABORARE: «Adevărul», an. LX, nr. 16719, 17 noiembrie 1946, p. 1.

«19 noiembrie, ziua alegerilor, guvernul Groza-Tătăărăscu-Pătrășcanu.»

BULGARII: «Adevărul», an. LX, nr. 16724, 23 noiembrie 1946, p. 1.

NEHOTĂRĂRE: «Adevărul», an. LX, nr. 16729, 29 noiembrie 1946, p. 1.

«TALENTUL MEU»: «Adevărul», an. LX, nr. 16731, 1 decembrie 1946, p. 1.

GORJUL ȘI «GORJANUL»: «Adevărul», an. LX, nr. 16733, 4 decembrie 1946, p. 1.

OAMENI ȘI OAMENI: «Adevărul», an. LX, nr. 16736, 7 decembrie 1946, p. 1.

PACEA: «Adevărul», an. LX, nr. 16741, 13 decembrie 1946, p. 1.

[PENTRU JUBILEUL TEATRULUI «ALHAMBRA»]: «Rampa», an. XXXV, nr. 45, 13 decembrie 1946, p. 2.

ȘAIZECI DE AMERICANI: «Adevărul», an. LX, nr. 16742,

14 decembrie 1946, p. 1.

- ÎN CRIZĂ DE CULTURĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16743, 15 decembrie 1946, p. 1.
- COCORII: «Adevărul», an. LX, nr. 16746, 19 decembrie 1946, p. 1.
- REALITĂȚI: «Adevărul», an. LX, nr. 16747, 20 decembrie 1946, p. 1
- PREFAȚĂ: 1943: «Bilete de Papagal», Casa Școalelor, 1946, p. 3.
- CRĂMPEIE DE FRUMOS: *Caiet studio Teatrul Național*, 1946, p. 5
- [CUVĂNTAREA DOMNULUI TUDOR ARGHEZI]: «Rampa», an. XXXVI, nr. 57, 1 ianuarie 1947, p. 6. Rostită la Ateneul Român, la aniversarea celor cincizeci de ani de activitate literară.
«Duminică, 2 ianuarie, *Omul sovietic. Refuzat.*»
- TOMEK: «Adevărul», an. LXI, nr. 16759, 4 ianuarie 1947, p. 1.
«8 ianuarie 1047. Vizită, când era să părăsesc „Adevărul“ pentru nepublicarea articolului 183 (*Omul sovietic*), a lui Pauker, Soreanu, Fox, Apostolescu și fotograful. Zăpadă mare.»
«9 ianuarie 1947. *Ateneul Român. Refuzat.*»
- IMPRESII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16759, 10 ianuarie 1947, p. 1.
- DRAGOSTE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16760, 11 ianuarie 1947, p. 1.
- DIVERSIUNE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16763, 15 ianuarie 1947, p. 1.
- CRITICA MICĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16767, 19 ianuarie 1947, p. 1.
- TINERII FĂRĂ FRICĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16769, 22 ianuarie 1947, p. 1.
- MULȚUMESC...: «Adevărul», an. LXI, nr. 16772, 26 ianuarie 1947, p. 1.
- PACE VOUĂ!: «Adevărul», an. LXI, nr. 16776, 31 ianuarie 1947, p. 1.
- BUNĂ ZIUA, MUȘIȚĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16777, 1 februarie 1947, p. 1.
- DOUĂ SUTE TABLETE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16779, 4 februarie 1947, p. 1.
- ARTA DE A NU SPUNE ABSOLUT NIMIC: «Adevărul», an. LXI, nr. 16783, 8 februarie 1947, p. 1
«*Doctorul Ciocâlteu, 9 februarie 1947. Refuzat. Perpetua renovare; Peste zece ani, 10 februarie. Nu s-au mai trimis. Vezi mai jos. 10 februarie 1947. În locul articolului Doctorul Ciocâlteu s-a publicat în „Adevărul“ un articol intitulat Sărbătorirea lui Iser și semnat Tache*

Soroceanu. Cercetând mi s-a răspuns că „Domnul Soreanu e de părere că trebuie o mică modificare“. Soreanu, proprietarul și directorul de fapt al ziarului cu un director nominal și cu alți vreo doi, trei asociați la Direcție, invizibili, lipsa de la telefon și mi-a spus că pentru ziua de marți apare al doilea manuscris trimis odată cu celălalt, **Abcesul**. Am rugat să nu se facă nimic până ce nu voi avea o explicație cu absentul. La successivele telefoane, acesta a lipsit până la orele zece seara, când am vorbit cu el.

– Gazeta se lovește zilnic de numeroase dificultăți de asemenea natură. În chestia pe care am fost atacați, a gospodăriei statului, am dat azi un răspuns modificat cel puțin de douăzeci de ori. Gândește-te că sunt optzeci de oameni la gazetă. E momentul cel mai delicat al epocii războiului și până vom intra în faza următoare (azi s-a semnat la Paris tratatul cu România) trebuie să fim extrem de atenți. Faza mai durează șase, șapte luni. Nu te supăra.

– Nu sunt supărat, sunt mâhnit. Aș vrea să mă las de gazetărie și să-mi arunc condeiul în foc. Te rog să nu publici tableta **Abcesul**.

– Eu te rog să o publicăm.

– Lasă-mă să fac o pauză de doliu!

– O să caut o mașină să mă reped mâine sau poimâine până la dumneata să-ți mai spui și alte lucruri. Poate că tableta **Doctorul Ciocâlțeu** ar merge, dacă ar mai fi estompată... Dar să publicăm **Abcesul**.

– Mai estompat decât e, nu se poate – și să nu publicăm **Abcesul**.

Soreanu mi-a răspuns:

– Biiine...»

«Tabletele n-au apărut luni 11, marți 12, miercuri 13 și joi 14 februarie. Cauza: refuzul tabletei **Doctorul Ciocâlțeu**.»

ABCESUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16790, 16 februarie 1947, p. 1.

LIBRARII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16793, 20 februarie 1947, p. 1.

DRAGOSTE ȘI OMENIE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16794, 21 februarie 1947, p. 1.

VIAȚA LITERARĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16796, 23 februarie 1947, p. 1.

Reprodus în «Dreptatea», an. XXII, nr. 292, 26 februarie 1947, p. 1, cu titlul: *Di Tudor Arghezi despre libertatea scriitorului*. După publicarea acestei tablete în care

Tudor Arghezi denunță cenzura, oportunistul și plasarea nonvalorilor în posturi de conducere, temutul polemist, incomod și neschimbat în atitudinea lui, redevine ținta unor atacuri și mai virulente, încercându-se anihilarea și excluderea sa din viața literară. Tonul îl dăduse Miron Radu Paraschivescu, încă din anul 1945, 21 februarie, cu articolul *Un impostor: dl Tudor Arghezi*, publicat în «România liberă», nr. 172, urmat de *Scrisoare deschisă domnului Tudor Arghezi*, «Contemporanul», nr. 4, octombrie 1946, p. 4, semnată de Al. I. Ștefănescu și de articolele lui Traian Șelmaru, de la sfârșitul anului 1946. De data aceasta, M.R. Paraschivescu declanșează, în serial, o distrugătoare campanie, din cauza refuzului poetului de a accepta marșul stângii și a criticilor aduse derutei istorice în care se găsea societatea românească în acele momente. Campania va fi susținută și amplificată de Nicolae Moraru și va atinge apogeul în 1948, odată cu publicarea articolului *Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei*, în «Scânteia», nr. 1013-1016, din 7-10 ianuarie, semnat de Sorin Toma.

TRIPTIC: «Adevărul», an. LXI, nr. 16799, 27 februarie 1947, p. 1.

ÎNTREBĂRI FĂRĂ RĂSPUNS: «Adevărul», an. LXI, nr. 16800, 28 februarie 1946, p. 1.

TREI LUMINI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16803, 4 martie 1947, p. 1.

O PROBLEMĂ A TIMPULUI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16804, 5 martie 1947, p. 1.

CORECTURA CITITORULUI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16805, 6 martie 1947, p. 1.

PORTRETUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16806, 7 martie 1947, p. 1.

UITE POPA, NU E POPA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16808, 9 martie 1947, p. 1.

MAREA ESTETICĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16810, 12 martie 1947, p. 1.

RĂSCRUCEA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16816, 19 martie 1947, p. 1.

PUTERE ȘI CĂDERE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16817, 20 martie 1947, p. 1.

MESERIA LUI PIERDE-VARĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16818, 21 martie 1947, p. 1.

ABSENȚII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16819, 22 martie 1947, p. 1.

BURSIERII ROMÂNI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16822, 26 martie 1947, p. 1.

- PRESA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16824, 28 martie 1947, p. 1.
- MILIONUL ȘI CARTOFUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16825, 29 martie 1947, p. 1.
- ACTUALITATEA LUI IISUS: «Adevărul», an. LXI, nr. 16827, 1 aprilie 1947, p. 1.
- ZINTĂI APRIL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16828, 2 aprilie 1947, p. 1.
- VOCAȚII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16830, 4 aprilie 1947, p. 1.
- CITITORII ȘI PRESA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16833, 8 aprilie 1947, p. 1.
- «*Medicină practică, Ion Minulescu, De Paști, Literele. 8 aprilie. Articole date la teatru, în antract, la Seringa, reprezentația a treia. De Paști, respins de cenzură.*»
- CÂND N-AM CE FACE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16843, 22 aprilie 1947, p. 1.
- MAREA RUȘINE, MAREA PROBLEMĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16845, 25 aprilie 1947, p. 1.
- UN ORAȘ NECUNOSCUT: «Adevărul», an. LXI, nr. 16847, 27 aprilie 1947, p. 1.
- «*Fontenay-aux-roses. 1 mai 1947. Emil Pauker a fost bine primit la Paris de Basil Munteanu, iar H. Soreanu e prieten cu el. Mi s-a cerut să renunț la tabletă. Nucleele de puroi trebuiesc menajate și, din concesiile în concesiile, ne frecăm între noi unii pe alții, măgarii.*»
- O LIMBĂ, UN STIL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16852, 4 mai 1947, p. 1.
- UN DEBUT CĂȘTIGAT: «Adevărul», an. LXI, nr. 16858, 13 mai 1947, p. 1.
- DINȚII DE AUR: «Adevărul», an. LXI, nr. 16859, 14 mai 1947, p. 1.
- ELOGIUL POMPIERILOR: «Adevărul», an. LXI, nr. 16860, 15 mai 1947, p. 1.
- PE LÂNGĂ CEAUN: «Adevărul», an. LXI, nr. 16861, 16 mai 1947, p. 1.
- DOMNUL COMISAR: «Adevărul», an. LXI, nr. 16862, 17 mai 1947, p. 1.
- UN CÂINE ȘI UN OM: «Adevărul», an. LXI, nr. 16863, 18 mai 1947, p. 1.
- «*19 mai 1947, a nouăsprezecea reprezentație și ultima, Seringa.*»
- STRATEGII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16865, 21 mai 1947, p. 1. A apărut cu titlul *Strategia oului*.
- OMENETUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16866, 22 mai 1947, p. 1.
- OAMENI BUNI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16867, 24 mai 1947, p. 1.

MUZEOGRAFIE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16868, 25 mai 1947, p. 1.

CECUL PERSONAL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16869, 27 mai 1947, p. 1.

SĂ LUĂM PILDĂ!: «Adevărul», an. LXI, nr. 16870, 28 mai 1947, p. 1.

MIRAJUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16871, 29 mai 1947, p. 1.

CONCURSURILE LITERARE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16872, 30 mai 1947, p. 1.

HÂRTIE TIMBRATĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16873, 31 mai 1947, p. 1.

AȘA VREA DUMNEZEU: «Adevărul», an. LXI, nr. 16874, 1 iunie 1947, p. 1.

CHESTIE DE OBRAZ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16875, 4 iunie 1947, p. 1.

NUANȚE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16877, 6 iunie 1947, p. 1.

NUCA STERLINĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16878, 7 iunie 1947, p. 1.

UN BILANȚ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16879, 8 iunie 1947, p. 1.

ASALTUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16884, 14 iunie 1947, p. 1.

O PROBLEMĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16888, 19 iunie 1947, p. 1.

INIȚIATIVA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16889, 20 iunie 1947, p. 1.

MAZĂREA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16890, 21 iunie 1947, p. 1.

LIBERA CUGETARE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16892, 24 iunie 1947, p. 1.

RENASC PRIVILEGIILE?: «Adevărul», an. LXI, nr. 16893, 25 iunie 1947, p. 1.

CAUT SAMSAR: CINE CUMPĂRĂ O ȘCOALĂ?: «Adevărul», an. LXI, nr. 16894, 26 iunie 1947, p. 1.

O EVADARE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16895, 27 iunie 1947, p. 1.

PROVIZORATUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16896, 28 iunie 1947, p. 1.
«29 iunie. *Irineu Mihălcescu, refuzat.*»

NU E NICI O RUȘINE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16898, 1 iulie 1947, p. 1.

AVUȚIILE SUSPECTE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16899, 2 iulie 1947, p. 1.

CARTĂ POȘTALĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16901, 4 iulie 1947, p. 1.

LITERATURĂ MEDICALĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16903, 6 iulie 1947, p. 1.

SĂ FIM REZONABILI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16904, 8 iulie 1947, p. 1.

- «Întâi cenzurat, apoi lăsat să apară.»
- UN COMPRIMAT: «Adevărul», an. LXI, nr. 16905, 9 iulie 1947, p. 1.
- VALORI COMPARATIVE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16906, 10 iulie 1947, p. 1.
- MUZEUL EMINESCU: «Adevărul», an. LXI, nr. 16909, 13 iulie 1947, p. 1.
- FERICIT CEL CE...: «Adevărul», an. LXI, nr. 16910, 15 iulie 1947, p. 1.
- UN FERICIT: «Adevărul», an. LXI, nr. 16911, 16 iulie 1947, p. 1.
- MESAJ PENTRU CITITOR: «Adevărul», an. LXI, nr. 16912, 17 iulie 1947, p. 1.
- «Am luat vacanță o lună. Mi se comunică de la redacție că telefoanele întreabă cauza absenței mele, arătată în articolul nr. 322 [Mesaj pentru cititor]. La 22 iulie vizita lui Soreanu. Sunt nevoit să nu dispar de tot.»*
- MEMENTO: «Adevărul», an. LXI, nr. 16919, 25 iulie 1947, p. 1.
- REUMATISME: «Adevărul», an. LXI, nr. 16921, 27 iulie 1947, p. 1.
- SOYEZ DES NÔTRES, LOUIS ARAGON!: «Adevărul», an. LXI, nr. 16922, 29 iulie 1947, p. 1.
- «Articol comandat de direcție, pentru primirea la București a poetului Louis Aragon, căsătorit cu doamna Triolet. Mă documentez. Aragon e francez, soția lui e rusă. Poetul a fost un rezident și e un comunist. Presa insistă asupra categoriei lui politice. Am scris articolul **Soyez des nôtres, Monsieur Aragon**, ca să nu utilizez banalul **Soyez le bien venu, Monsieur Aragon**. Fără să fiu consultat, titlul a luat forma **Soyez des nôtres, Louis Aragon**. A doua zi, venindu-mi ziarul, am constatat cu surpriză că ultimele fraze de concluzie au fost șterse. Făceam o apropiere între rezistența scriitorului și rezistența autorului. Vădit, nu mi s-a admis comparativul. Am telefonat lui Soreanu, directorul de fapt al gazetei și cel care-mi ceruse, în plin concediu, articolul. S-a mirat. Și-a adus aminte termenii convenției de angajament, că orice schimbare în contribuțiile mele la gazetă nu se va face decât de autor sau cu consimțământul lui. Soreanu lipsise din București, în plimbare la Breaza. Iritat, mi-a răspuns că va cerceta și-mi va telefona numaidecât. Azi, a șasea zi de la această înțelegere, nu mi-a comunicat nimic. Nici eu n-am dat o tabletă pentru duminica de azi, 3 august. Colaborarea devine tot mai dificilă. Voiam să nu fiu absent din presă și prezența mea n-a fost inutilă.*

Cititorii, în lipsă de duhovnici, s-au simțit în toată țara mai puțin uitați de inimile contemporanilor, sensibile exclusiv la interese. 7 august. În sfârșit, telefonul lui Soreanu. Vinovatul e un oarecare Leon, căruia i s-a imputat violent că nu m-a consultat. Era ceva supărător în articol și era și prea târziu tehnicește, ca să mai ia o înțelegere cu mine. Soreanu voia să vie la mine, ca să-mi explice, dar îi este mașina stricată. Etc. Fiind azi la Socec, unde a venit și A.L. Zissu. Scoate o carte și i-au fost cenzurate câteva pagini. S-a introdus și cenzurarea cărților, simplu biurou de înregistrare până la o anumită zi de iunie.»

- ȘOAPTA CONȘTIINȚEI PURE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16934, 12 august 1947, p. 1.
- ADEVĂRUL ADEVĂRAT: «Adevărul», an. LXI, nr. 16935, 13 august 1947, p. 1.
- O PROBLEMĂ DE PSIHOLOGIE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16936, 14 august 1947, p. 1.
- PORUMBIELUL DE DANTELĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16939, 17 august 1947, p. 1.
- PRIETENII REGĂSITE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16941, 20 august 1947, p. 1.
- URSARII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16942, 21 august 1947, p. 1.
- ȘCOALA ROMÂNEASCĂ DIN PARIS: «Adevărul», an. LXI, nr. 16943, 22 august 1947, p. 1.
- ÎN CEASUL DE APOI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16944, 23 august 1947, p. 1.
- BROȘURILE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16945, 26 august 1947, p. 1.
- MÂNCĂRURI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16946, 27 august 1947, p. 1.
- CAȘUL BACIULUI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16947, 28 august 1947, p. 1.
- LA TARABĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16949, 30 august 1947, p. 1.
- SPUTA ȘI CĂLIMARA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16951, 2 septembrie 1947, p. 1.
- «SIMETRIA»: «Adevărul», an. LXI, nr. 16952, 3 septembrie 1947, p. 1.
- MEDALOSCOPIA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16953, 4 septembrie 1947, p. 1.
- LIPSEA CEVA...: «Adevărul», an. LXI, nr. 16954, 5 septembrie 1947, p. 1.
- PSIHOTERAPIE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16955, 6 septembrie 1947, p. 1.

- NITAM-NISAM: «Adevărul», an. LXI, nr. 16956, 7 septembrie 1947, p. 1.
- CÂNTAREA CÂNTĂRILOR: «Adevărul», an. LXI, nr. 16968, 10 septembrie 1947, p. 1.
- O CASĂ ȘI O STATUIE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16959, 11 septembrie 1947, p. 1.
- CAUZĂ ȘI EFECT: «Adevărul», an. LXI, nr. 16960, 12 septembrie 1947, p. 1.
- CIVILIZAȚII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16963, 16 septembrie 1947, p. 1.
- UN STREIN ÎNTRE ROMÂNI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16964, 17 septembrie 1947, p. 1.
Titlul inițial: *Streinii în România.*
- NASUL CU PRICINA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16966, 19 septembrie 1947, p. 1.
- LITERATURĂ NECUNOSCUTĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16968, 21 septembrie 1947, p. 1.
- DE CAUSA CAUSORUM: «Adevărul», an. LXI, nr. 16969, 23 septembrie 1947, p. 1.
- ARTICOLE DE LUX: «Adevărul», an. LXI, nr. 16970, 24 septembrie 1947, p. 1.
- ARTA DE A CHELTUI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16971, 25 septembrie 1947, p. 1.
- ELOGIUL GAZETARULUI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16972, 26 septembrie 1947, p. 1.
- ÎNTRE COLEGI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16973, 27 septembrie 1947, p. 1.
- UN ORIZONT: «Adevărul», an. LXI, nr. 16974, 28 septembrie 1947, p. 1.
- CLACĂ LITERARĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16975, 30 septembrie 1947, p. 1.
«De la Roma citire. Exemple de virtuți romane. Nu s-a publicat, nefiind „oportun“.»
- OMUL TEHNIC: «Adevărul», an. LXI, nr. 16976, 1 octombrie 1947, p. 1.
- PROSTUL-GUST: «Adevărul», an. LXI, nr. 16977, 2 octombrie 1947, p. 1.
- MÂNĂSTIREA CERNICA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16978, 3 octombrie 1947, p. 1.
- NOUĂZECI DE ANI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16980, 5 octombrie 1947, p. 1.
- VISUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16983, 9 octombrie 1947, p. 1.
- INTELECTUALII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16985, 11 octombrie 1947, p. 1.
«La 14 octombrie, Năvodaru, directorul simpatic și activ, până la riscul evident al sănătății lui profund zdruncinate,

al Editurii de Stat, mi-a comunicat că volumul meu *Una sută una poeme*, pus în librării de o lună și jumătate, a fost confiscat și interzis de cenzură. Și-a vârat probabil coada vreun bun prieten al literaturii mele, gen Iorga, fără exponenții lui și zecimal. I-am trimis un exemplar cu indicațiile de apariție (toate poemele sunt vechi și publicate pe vremea nemților) și o scrisoare personală. *Năvodaru e pe punctul să-și piardă locul.*»

OMENEASCA FURNICĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16989, 16 octombrie 1947, p. 1.

«Duminică, 17 octombrie. *Temnișa, cenzurat.*»

UN MILIARD: «Adevărul», an. LXI, nr. 16990, 17 octombrie 1947, p. 1.

«Articolul a fost înjurat de ziarul comunist „Scânteia“, ca imperialist (sic!). A răspuns redacția ziarului de două ori. Ambele răspunsuri au fost cenzurate. Formula Iorga: te atac și mă înțeleg cu cenzura să-ți suprim răspunsul – agreabilă și comodă.»

CUM CITIM ȘI ÎNȚELEGEM: «Adevărul», an. LXI, nr. 16991, 18 octombrie 1947, p. 1.

«20 octombrie. *Țara morților, publicare amânată.*»

CREABILIS: «Adevărul», an. LXI, nr. 16994, 22 octombrie 1947, p. 1.

DE HATĂRUL VORBELOR: «Adevărul», an. LXI, nr. 16996, 24 octombrie 1947, p. 1.

«26 octombrie 1947. *Flautul cu două găuri, reținut în redacție.*»

LACRIMILE CURATE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16999, 28 octombrie 1947, p. 1.

«Reținut de cenzură și apoi publicat.»

IARĂȘI MANUSCRISE: «Adevărul», an. LXI, nr. 17002, 31 octombrie 1947, p. 1.

SUBIECTE: «Adevărul», an. LXI, nr. 17005, 4 noiembrie 1947, p. 1.

CUCOANA MARIȚICA: «Adevărul», an. LXI, nr. 17007, 6 noiembrie 1947, p. 1.

«La 6 noiembrie, vineri, aniversarea celor treizeci de ani ai Republicii Sovietice cade în aceeași zi cu a treizecea reprezentare a *Seringii*, al căreia succes se menține, în contrast cu celelalte piese de la celelalte teatre, de la toate. Ședința în procesul Maniu a fost suspendată până luni. Mitinguri ale Săptămânii prieteniei cu URSS. Ministrul de Externe, Tătăărăscu, a demisionat împreună cu toți ceilalți vreo șase miniștrii neoliberali, acuzat că a favorizat furturile de documente secrete, utilizate de

- maniști. Până seara, cabinetul s-a completat cu comu-
niști. Doamna Pauker ministru de Externe. Mai pot
rezista duplicitățile șefului Tătărăscu?»*
- ȘTAMPILA: «Adevărul», an. LXI, nr. 17008, 7 noiembrie
1947, p. 1.
«Sâmbătă, 8 noiembrie, ziua regelui.»
- CU PUNCTUALITATE: «Adevărul», an. LXI, nr. 17010, 9
noiembrie 1947, p. 1.
- ARBORE GENEALOGIC: «Adevărul», an. LXI, nr. 17012, 12
noiembrie 1947, p. 1.
- LITERATURĂ DE TREN: «Adevărul», an. LXI, nr. 17013, 13
noiembrie 1947, p. 1.
- ZBORUL DE SEARĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 17014, 14
noiembrie 1947, p. 1.
- DE CE?: «Adevărul», an. LXI, nr. 17015, 15 noiembrie 1947,
p. 1.
- JOACĂ DE CÂINI: «Adevărul», an. LXI, nr. 17016, 17
noiembrie 1947, p. 1.
«Regele a plecat în Anglia, la nuntă.»
- GRAVURĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 17019, 19 noiembrie
1947, p. 1.
- «CRIZĂ»: «Adevărul», an. LXI, nr. 17020, 21 noiembrie 1947.
Titlul inițial: *Criza sexuală.*
«Cenzura a suprimat sexuală.»
- CONDEIELE...: «Adevărul», an. LXI, nr. 17021, 23 noiem-
brie 1947, p. 1.
Titlul inițial: *Condeiele...*
«Greșit auzit la telefon: a ieșit Condeiele...»
- NUNTA: «Adevărul», an. LXI, nr. 17025, 27 noiembrie 1947,
p. 1. Titlul inițial: *La nuntă.*
- SĂ TRĂIEȘTI!: «Adevărul», an. LXI, nr. 17027, 29 noiembrie
1947, p. 1.
«Dictat la telefon. Kaveco și Cocò, reținut în redacție.»
- LITERATURA COPILOR: «Adevărul», an. LXI, nr. 17028,
30 noiembrie 1947, p. 1.
*«1 decembrie 1947. Duminică doctorul Parhon și doam-
na doctor Pitiș, consultație la profesor. Sunt bolnav și mi
se interzice lucrul. Surmenaj, anemie cerebrală, pier-
derea echilibrului și a memoriei uzuale, tremurături.
Suspendarea colaborării.»*
*«7 decembrie. M-au vizitat Soreanu și Ion Vinea, bolnav
la pat. În lipsa colaborării Soreanu mi-a cerut să
consimt să reproducă din când în când, de două, trei ori
pe săptămână, din „Bilete de Papagal” sau din volumul
Lina.»*

OAMENI DE SPIRIT: «Adevărul», an. LXI, nr. 17044, 19 decembrie 1947, p. 1.

«*N-am putut lăsa să treacă dricul de la Craiova pe lângă mine fără o lacrimă de cerneală. Am dictat la 14 decembrie un articol.*» Este vorba despre tableta Costache Șaban-Făgețel, publicată în «Adevărul», an LXI, nr. 17042, 17 decembrie 1947, p. 1, inclusă în sumarul volumului *Scrieri* 27, p. 232. La 31 decembrie 1947 vede lumina tiparului ultima colaborare a lui Tudor Arghezi la «Adevărul», nr. 17050, p. 1, *De Anul Nou*, inclusă în sumarul volumului *Scrieri* 22, p. 189. În numărul din 30 decembrie trebuia să apară necrologul B. Brănișteanu, dar a fost refuzat de cenzură, deși autorul efectuase modificările cerute. Suntem în primele zile ale RPR, și la orizont se profilează *Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei*.

COSMOGRAFIA VERBALĂ: «*Almanahul* [ziarelor] „Adevărul” și „Dimineața” pe anul 1947, p. 29.

B. BRĂNIȘTEANU: «Adevărul literar și artistic», an. VIII, nr. 497, 7 decembrie 1999, p. 1.

ÎNVIERE: Tableta a fost respinsă de cenzură la 8 aprilie 1947. S-a păstrat dactilograma, pe care titlul inițial *De Paști* a fost modificat, în speranța că totuși va fi acceptată, ceea ce nu s-a întâmplat.

[DESTINUL OMENIRII STĂ ÎN PUTEREA MULȚIMII, ÎN MÂNA POPOARELOR...]: *Cuvântul rostit la Congresul Național pentru Apărarea Păcii*, «Universul», an. LXIX, nr. 88, 8 decembrie 1952, p. 4.

MEDALION KRÎLOV: *Medalion radiofonic*, difuzat la 22 noiembrie 1953, ora 13,20

EDITURI ȘI TĂLMĂCIRI: «Veac nou», an. X, nr. 33, 2 iulie 1954, p. 2.

Răspuns în cadrul unui sondaj de opinie.

REZULTATE: «Contemporanul», nr. 48, 26 noiembrie 1954, p. 1.

PRIMĂVARA: «Contemporanul», nr. 17, 27 aprilie 1956, p. 1.

ZINTĂI MAI: «România liberă», an. XIV, nr. 3597, 1 mai 1956, p. 2.

BUTELCA: «România liberă», an. XIV, nr. 3607, 13 mai 1956, p. 1.

UN CONGRES AL SCRITORILOR: «Gazeta literară», an. III, nr. 24, 14 iunie 1946, p. 1.

MĂRTURISIRI: «Contemporanul», nr. 24, 15 iunie 1956, p. 1.

FINALITĂȚI: «Contemporanul», nr. 26, 29 iunie 1956, p. 1.

TABLETĂ [O fi vreo douăzeci și cinci de ani]: «Gazeta literară», an. III, nr. 28, 12 iulie 1956, p. 1.

- 14 IULIE [Ce nod imens de evenimente]: «Contemporanul», nr. 28, 13 iulie 1956, p. 1.
- CARTEA PROASTĂ: «Gazeta literară», an. III, nr. 30, 26 iulie 1956, p. 1.
- ILYA EHRENBURG: «Contemporanul», an. 37, 14 septembrie 1956, p. 1.
- ȘAPTE IEZI: «Contemporanul», nr. 39, 28 septembrie 1956, p. 3.
- POTIGRAFIA: «Contemporanul», nr. 46, 16 noiembrie 1956, p. 1.
- EDIȚII FRUMOASE: «Contemporanul», nr. 47, 23 noiembrie 1956, p. 1.
- CARTEA: «Contemporanul», nr. 51, 21 decembrie 1956, p. 1.
- A SCRİ ȘI A CITI: «Gazeta literară», an. III, nr. 52, 27 decembrie 1956, p. 1.
- MUGURI NOI: «Cartea», nr. 1, decembrie 1956, p. 3.
- CRITERII ȘI SELECȚII: «Contemporanul», nr. 2, 11 ianuarie 1957, p. 1.
- DE ZIUA DUMITALA, FEMEIE!: «Contemporanul», nr. 10, 8 martie 1957, p. 1.
- CÂTEVA CUVINTE: *Prefață* la vol. *Antologia poeziei românești*, ESPLA, 1957, p. 5.
- [PREFĂȚĂ]: *București*, [Album de fotografii] de Aurel Bauh, EPLA, 1957, p. 5.
- TABLETE DE LIMBĂ: «Limba română», an. VII, nr. 2, 1958, p. 5.
- IUBITE CITITORULE: «Steaua», an. IX, nr. 6, iunie 1958, p. 6.
- VESTIRE BUNĂ: «Luceafărul», an. I, nr. 1, 25 iulie 1958, p. 8.
- SCRIITORI ȘI ZIARIȘTI: «Contemporanul», nr. 25, 27 iulie 1958, p. 1.
- [EMINESCU]: *Prefață*, vol. *Versuri alese*, colecția «Cele mai frumoase poezii», Editura Tineretului, 1958, p. 5.
- FOLCLOR: «Contemporanul», nr. 7, 20 februarie 1959, p. 1.
- ALMANAHUL NOSTRU: «Almanah turistic», Oficiul Național de Turism «Carpați», 1959, p. 7.
- URARE LA LUCEAFĂR: «Luceafărul», an. III, nr. 7, 1 ianuarie 1960, p. 1.
- PRIN CONSTELAȚII: «Luceafărul», an. III, 7, 1 aprilie 1960, p. 1.
- ȚARA SURĂSULUI CONTAGIOS: *Prefață*, vol. *Peizaje din România – Carpații*, Editura Meridiane, 1960, p. 5.
- CUVÂNT ÎNAINTE: *Tablete de cronicar*, EPL, 1960, p. 15. Semnat T.A.
- TABLETĂ [Anul Nou e o sărbătoare]: «Contemporanul», nr. 1, 6 ianuarie 1961, p. 1.
- O CARTE [S-a tipărit o carte]: «Contemporanul», nr. 4, 27 ianuarie 1961, p. 1.

TRADUCERI ȘI TRADUCĂTORI: «Contemporanul», nr. 19, 12 mai 1961, p. 1.
 SALVATORE QUASIMODO: «Gazeta literară», an. VIII, nr. 31, 27 iulie 1961, p. 1. *Prefață* la vol. Quasimodo, *Versuri*, colecția «Cele mai frumoase poezii», Editura Tineretului, 1961, p. 5.
 TINEREȚE: «Contemporanul», nr. 48, 1 decembrie 1961, p. 1.
 CU GÂNDUL LA CITITOR: «Magazin», an. V, nr. 221, 29 decembrie 1961, p. 1.
 BUFTEA, REGATUL LUI «UITE-L, NU E»: «Contemporanul», nr. 5, 2 februarie 1862, p. 1.
 BOXUL ARTISTIC: «Contemporanul», nr. 9, 2 martie 1962, p. 1.
 COPII: «Contemporanul», nr. 13, 30 martie 1962, p. 2.
 CULTURĂ FIZICĂ ȘI CULTURĂ: «Sport», an. V, nr. 5, martie 1962, p. 5.
 CE SE CHEAMĂ SCRIITOR?: «Lucașfărușul», an. V, nr. 7, 1 aprilie 1962, p. 1.
 CARAGIALE ȘI SNOBISMUL: «Viața românească», an. XV, nr. 6, iunie 1962, p. 3.
 POEME...: «Gazeta literară», an. IX, nr. 28, 12 iulie 1962, p. 1.
 ARGUMENT: «Gazeta literară», an. X, nr. 14, 4 aprilie 1963, p. 2.
 UN POPAS LA VIENA: «Secolul XX», nr. 11, 1963, p. 5.
 CĂRȚILE ȘI CARTEA: «Gazeta literară», an. X, nr. 50, 15 decembrie 1963, p. 1.
 PASUL MIORIȚEI: «Tribuna», an. VII, nr. 52, 26 decembrie 1963, p. 1.
 FOTO-TABLETĂ: «Magazin», an. VIII, nr. 340, 11 aprilie 1964, p. 1.
 SEMNE DIN GRĂDINĂ: «Albina», an. LXVI, nr. 852, 23 aprilie 1964, p. 1.
 BINE TE-AM GĂSIT, CĂRBUNEȘTI: «Ramuri», an. I, nr. 1, 1 august 1964, p. 1.
 ASCULTĂ, OLTULE, MĂRIA TA...: «Gazeta literară», an. XII, nr. 7, 11 februarie 1965, p. 1.
 SCUMPE MAESTRE: «Gazeta literară», an. XII, nr. 11, 7 martie 1965, p. 1.
 [PAGINĂ DIN «CARTEA DE AUR» A UNIVERSITĂȚII VIENEZE]: «Gazeta literară», an. XII, nr. 20, 13 mai 1965, p. 1.
 STRĂLUCITĂ ADUNARE. *Cuvântare rostită la Ateneul Român, la 20 mai 1965*: «Gazeta literară», an. XII, nr. 22, 27 mai 1965, p. 1.
 CE ESTE «ARTA»? : «Gazeta literară», an. XII, nr. 27, 11 iulie 1965, p. 1.
 TAVI: «Tribuna», an. IX, nr. 31, 5 august 1965, p. 7.

- DINAINTEA VEACULUI: «Familia», an. I, nr. 2, octombrie 1965, p. 1.
- IUBIȚI ROMÂNI DIN AMERICI: «Almanahul „Credința”», 1965, p. 23.
- [PREFAȚĂ]: Emil Zegreanu, *Amfora de lut*, EPL, 1965, p. 5.
- HAI LA DRUM: «Almanahul turistic 1965», p. 6.
- NOTE DE VIAȚĂ: «Viața românească», an. XIX, nr. 1, ianuarie 1966, p. 38.
- O VÂRSTĂ NOUĂ: «Apărarea patriei», an. XXII, nr. 12, 23 martie 1966, p. 1.
- DACII: «Gazeta literară», an. XIII, nr. 14, 7 aprilie 1966, p. 1.
- LA IZVOARELE LUI: «Argeș», an. I, nr. 1, iunie 1966, p. 1.
- «O BUNĂ DIMINEAȚĂ PE VIAȚA ÎNTREAGĂ»: «Astra», an. I, nr. 1, iunie 1966, p. 1.
- AMINTIRI DIN PRESĂ: «Argeș», an. I, nr. 2, iulie 1966, p. 11.
- SURSUM CORDA*: «Tomis», an. I, nr. 1, iulie 1966, p. 1.
- UN SEMN BUN: «Argeș», an. I, nr. 3, august 1966, p. 9.
- CUVÂNTUL ȘI VORBA: «Argeș», an. I, nr. 5, octombrie 1966, p. 11.
- CE E POEZIA?: «Argeș», an. I, nr. 6, noiembrie 1966, p. 11.
- SCURTUL ȘI LUNGUL: «Gazeta literară», an. XIII, nr. 50, 15 decembrie 1966, p. 1.
- PÂINEA MINȚII NOASTRE: «Argeș», nr. 7, decembrie 1966, p. 11.
- VIAȚA MEA TRECE CĂTRE VEAC: «Calendarul „Credința”», 1966, p. 121.
- SCRIS ȘI NESCRIS: «Argeș», an. II, nr. 1, ianuarie 1967, p. 11.
- FOLCLOR ȘI NE-FOLCLOR: «Argeș», an. II, nr. 2, februarie 1967, p. 11.
- ADUCERI AMINTE: «Argeș», an. II, nr. 3, martie 1967, p. 11.
- PRIMĂVARĂ: «Pentru patrie», an. XIX, nr. 4, 30 martie 1967, coperta I.
- LICEUL: «Argeș», an. II, nr. 4, aprilie 1967, p. 11.
- PRIMĂVARA VIEȚII: «Plastică și poezie», an. IV, mai 1967, p. 1.
- O FAMILIE CU DOI COPII: «Arena», an. II, nr. 5, mai 1967, p. 11.
- CÂTEVA CUVINTE: *Prefață* la vol. Cristea Sandu Timoc, *Cântece bătrânești și doine*, EPL, 1967, p. 5.
- CUVÂNTUL AUTORULUI, Programul Tratatului Național «I.L. Caragiale», 1967, p. 4.
- MOȘTENIRE: «Gazeta literară», an. XIV, nr. 52, 28 decembrie 1967, p. 1.

CUPRINS

Oamenii lui Caragiale	7
Procedee culturale.....	8
Ochi înghețați	11
O comemorare	13
Pauza rea	15
De Paști	16
Onoarea câinelui	18
Elemente de politică externă	20
Finanțe și penitenciar	22
O profesie hilară	24
Marioara Ventura.....	25
Note cu creionul.....	27
Școala ucenicilor.....	30
Conștiința	32
O vorbă.....	34
Amintiri.....	36
O propunere cumva	37
Academia Română.....	39
Omul cu frazele	41
Peste drum de Academie	42
Un jubileu.....	44
Profesorii în bancă.....	46
Moartea clasică.....	48
Viermele autorității	49
Un om săcâit	51
Economicul.....	53
«Banca Națională»	55
14 Iulie	57
Zvârluga	58
Grupul Luchian–Paciurea.....	60
Caracoștii Academiei	62
Vălenii	64
O voce dintr-altă lume	65

Anticarii	68
Un medic și un prefect	70
«Lumină și culoare»	72
Un caz	73
Adam & comp.	75
Civilizația	77
Știința unui viitor	79
Limba trădătoare	81
Correspondență	82
VARIANTĂ	84
Pușcăria	85
Omule	87
Boema	89
Copiii pribegi	91
Învățământul particular	93
Idilă	95
Furnicile	96
Artă pentru	98
Pilda nu folosește	100
Cântarul	102
Panaceul	104
Cultură	106
A fi ori a nu fi	107
Doctoratul	108
Tot el era	110
Eredități	111
Invitație la colaborare	113
Bulgarii	115
Nehotărâre	117
«Talentul meu»	118
Gorjul și «Gorjanul»	119
Oameni și oameni	121
Pacea	123
[Pentru jubileul Teatrului «Alhambra»]	125
Șaizeci de americani	126
În criză de cultură	127
Cocorii	130
Realități	131
Prefață: 1943	134
Crâmpoie de frumos	135
[Cuvântarea domnului Tudor Arghezi]	137
Tomek	139
Impresii	141

Dragoste	142
Diversiune	143
Critica mică	146
Tinerii fără frică.....	148
Mulțumesc.....	149
Pace vouă!	151
Bună ziua, mușță	153
Două sute tablete	154
Arta de a nu spune absolut nimic	156
Abcesul.....	157
Librării	159
Dragoste și omenie	160
Viața literară.....	162
Triptic.....	163
Întrebări fără de răspuns.....	165
Trei lumini.....	166
O problemă a timpului	168
Corectura cititorului.....	169
Portretul.....	170
Uite popa, nu e popa	172
Marea estetică.....	174
Răscrucea	175
Putere și cădere.....	177
Meseria lui pierde-vară	179
Absenții	180
Bursierii români.....	182
Presă.....	183
Milionul și cartoful	185
Actualitatea lui Iisus	186
Zintăi april.....	188
Vocații.....	189
Cititorii și presa	191
Când n-am ce face	192
Marea rușine, marea problemă	193
Un oraș necunoscut.....	195
O limbă, un stil	197
Un debut câștigat	198
Dinții de aur.....	199
Elogiul pompierilor.....	201
Pe lângă ceaun	202
Domnul comisar	203
Un câine și un om	205
Strategii	206

Omenetul	207
Oameni buni	209
Muzeografie	210
Cecul personal	212
Să luăm pildă!	213
Mirajul	215
Concursurile literare	216
Hârtie timbrată	218
Așa vrea Dumnezeu	219
Chestie de obraz	221
Nuanțe	222
Nuca sterlină	223
Un bilanț	225
Asaltul	227
O problemă	229
Inițiativa	230
Mazărea	232
Libera cugetare	233
Renasc privilegiile?	235
Caut samsar: cine cumpără o școală?	237
O evadare	238
Provizoratul	240
Nu e nici o rușine	241
Avuțiile suspecte	243
Cartă poștală	245
Literatură medicală	246
Să fim rezonabili	248
Un comprimat	250
Valori comparative	251
Muzeul Eminescu	253
Fericit cel ce	255
Un fericit	256
Mesaj pentru cititor	258
Memento	260
Reumatisme	261
<i>Soyez des nôtres, Louis Aragon!</i>	263
Șoapta conștiinței pure	265
Adevărul adevărat	266
O problemă de psihologie	268
Porumbielul de dantelă	269
Prieteni regăsite	271
Ursarii	272
Școala românească din Paris	274

În ceasul de apoi	276
Broșurile	277
Mâncăruri	279
Cașul baciului	280
La tarabă	281
Sputa și călimara	283
«Simetria»	284
Medaloscopia	285
Lipsea ceva	287
Psihoterapie	288
Nitam-nisam	289
Cântarea cântărilor	291
O casă și o statuie	292
Cauză și efect	294
Civilizații	296
Un strein între români	298
Nasul cu pricina	299
Literatură necunoscută	300
<i>De causa causerum</i>	302
Articole de lux	304
Arta de a cheltui	305
Elogiul gazetarului	306
Între colegi	308
Un orizont	309
Clacă literară	310
Omul tehnic	312
Prostul-gust	313
Mănăstirea Cernica	315
Nouăzeci de ani	316
Visul	318
Intelectualii	319
Omeneasca furnică	322
Un miliard	323
Cum citim și înțelegem	324
Creabilis	326
De hatărul vorbelor	327
Lacrimile curate	328
Iarăși manuscrise	330
Subiecte	331
Cucoana Marițica	333
Ștampila	334
Cu punctualitate	335
Arbore genealogic	336

Literatură de tren	337
Zborul de seară	339
De ce?.....	340
Joacă de câini.....	341
Gravură.....	342
«Criză»	343
Condeiele.....	345
Nunta	347
Să trăiești!.....	348
Literatura copiilor	350
Oameni de spirit.....	351
Cosmografia verbală.....	352
B. Brănișteanu	354
Înviere	356
[Destinul omenirii stă în puterea mulțimii, în mâna popoarelor...].....	357
Medalion Krilov	360
Edituri și tâlmăciri	362
Rezultate.....	367
Primăvara	370
Zintâi mai	372
Butelca	375
Un Congres al scriitorilor.....	377
Mărturisiri	380
Finalități	383
Tabletă.....	385
14 Iulie	389
Cartea proastă.....	392
Ilya Ehrenburg.....	395
Șapte iezi	398
Potigrafia.....	400
Ediții frumoase	403
Cartea	406
A scri și a citi.....	407
Muguri noi.....	409
Criterii și selecții.....	411
De ziua duminică, femeie!	413
Câteva cuvinte	415
[Prefață].....	417
Tablete de limbă	420
Iubitule cititorule	424
Vestire bună.....	424
Scriitori și ziariști	427

[Eminescu]	430
Folclor	431
Almanahul nostru	434
Urare la Luceafăr	435
Prin constelații	436
Țara surâsului contagios	438
Cuvânt înainte	441
Tabletă	442
O carte	443
Traduceri și traducători	445
Salvatore Quasimodo	446
Tinerețe	447
Cu gândul la cititor	448
Buftea, regatul lui «Uite-l, nu e»	450
Boxul artistic	452
Copiii	454
Cultură fizică și cultură	456
Ce se cheamă scriitor?	458
Caragiale și snobismul	460
Poeme	461
Argument	463
Un popas la Viena	464
Cărțile și cartea	466
Pasul Mioriței	468
Foto-tabletă	469
Semne din grădină	470
Bine te-am găsit, Cărbunești	471
Ascultă Oltule, măria ta	472
Scumpe maestre	474
[Pagină din «cartea de aur» a Universității vieneze]	475
Strălucită adunare	476
Ce este «arta»?	477
Tavi	479
Dinaintea veacului	482
Iubiți români din Americi!	484
[Prefață]	484
Hai la drum	485
Note de viață	486
O vârstă nouă	488
Dacii	489
La izvoarele lui	491
«O bună dimineață pe viața întreagă»	491
Amintiri de presă	492

<i>Sursum corda</i>	495
Un semn bun.....	495
Cuvântul și vorba.....	497
Ce e poezia?.....	500
Scurtul și lungul.....	502
Pâinea minții noastre.....	503
Viața mea trece către veac.....	505
Scris și nescris.....	507
Folclor și ne-folclor.....	509
Aduceri aminte.....	511
Primăvară.....	513
Liceul.....	514
Primăvara vieții.....	516
O familie cu doi copii.....	517
Câteva cuvinte.....	522
Cuvântul autorului.....	523
Moștenire.....	524
<i>Note bibliografice</i>	527

Tiparul executat sub comanda nr. 11 430

Compania Națională a Imprimeriilor
„CORESI” S.A. București
ROMÂNIA

Sistemul calității certificat SR EN ISO 9001

